

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

117f - p - ta VI.

2330
se. 8.1 p 315

Laurenae T...

(Ligo)

DIDACI SAAVEDRÆ

SYMBOLA

CHRISTIANO-

POLITICA.

Collegij Lugdunensis Aemulæ Præceptorum Societatis Poetæ

Catalogo inscriptus

1880

RECEIVED

ALCOHOL

MAINTAINING

ADDITION

file fast 1965

BRUXELLÆ, EXCUDERAT IOANNES MOMMARTIUS, SUI, ET FRANCISCI VIVIENI SUMPTIBUS. M. DC. XLIX.

1891
1891
1891
1891
1891
1891
1891
1891
1891
1891

AVGVSTISSIMO PRINCIPI
FERDINANDO FRANCISCO
HVNGARIÆ ET BOHEMIÆ

R E G I,

ARCHIDVCI AVSTRIÆ, &c.

Ymbola hæc Politica ab argumento & Authore jam pridem Tibi nota, REX SERENISSIME, atque ut arbitramur, manibus etiam voluta sæpiùs, nunc primùm, postquam Interpretis beneficio Latio loqui sermone condidicere, ad Aras Tuas suspendere, & Nomini Tuo inscribere placuit. Et verò, cur istuc auderemus, non una nos ratio impulit. Reflectentes in primis oculos ad BALTHASAREM CAROLUM, Hispaniarum Indiarumque nuper Principem, cui Author ipse suum hoc opus Hispanicè editum dedicarat, facile videbamus, id factum, ut vivum aliquod & spirans exemplar eorum, quæ traditurus erat, orbi proponeret. Rectissime profectò. Enimverò jam tum in juvenili ætate Magni istius Principis ea effulgebant virtutum omnium ornamenta, ut spes esset minimè dubia,

bia, ubi adolevisset, nihil in eo humile, nihil mediocre, summa omnia extitura. Sed heu! quàm res mortalium etiam maximorum instabiles! Vix amplissimum hoc Mundi theatrum subingressus, clarissimam quaquaversùm lucem spargere cœperat, dum ecce supremus ille vitæ necisque Arbiter Deus, Principem optimum cælo magis quàm terrâ dignum de statione jubet decedere, recens illud exortum jubar mortalium oculis subito eripiens. Hæc nos serio perpendentes, non poteramus porro non recordari, è Domo Austriacâ ejusmodi Heroùm feracissimâ, ex quo efflorescere illa cœpit, Deo sic providente, defuisse nunquam, qui velut Soles quidam coruscantibus suis radiis hunc Orbem collustrarent. Et in Germaniâ quidem, cui Latina hæc editio potissimum destinata erat, Tu primus occurrebas, FERDINANDE, REX POTENTISSIME, qui uti BALTHASARI CAROLO, ætate ferè suppar es, ita pariter virtutibus omnibus ad benefeliciterque gubernandum sic instructus, ut & ipse quoque aliis ad imperandum norma esse possis ac regula. Nihil blandimur, proprium hoc pænè est, & nativum Austriaco Sanguini, quem longâ natalium serie

rie è tredecim jam Cæsaribus , Regibus verò propè innumeris traxisti, atque unà etiam virtutes, quibus Majores illi Tui clauerunt. E tredecim Cæsaribus, inquam, quæ tanta stirpis Vestræ Austriacæ est gloria, ut ad ejusdem commendationem majus aliquid dici aut excogitari vix possit. Quid enim in omni Principum familiâ unquam simile ? In unâ aliquâ Domo ultra duos, aut tres ad illam Imperii dignitatem pervenisse vix reperimus; & Iulius ipse, omnium primus, adoptionis beneficio, non nisi ad sextum usque fasces prorogare potuit: sola Austriacorum familia, tot Imperatoribus foecunda, hætenus extitit, ut vel hoc argumento è cælo in terras ad Orbis Christiani imperium delapsa videatur. Nunc si ex ipso etiam FERDINANDI nomine capiendum sit augurium, quid de Regiâ Tuâ Majestate magnum, quid eximium sperare non liceat? Plures hujus Nominis in avitâ & illustri Prosapiâ Tuâ habuisti Antecessores, à rerum gestarum magnitudine & felicitate omnes verè Magnos, & toto Orbe conspicuos. Atque ut ab Hispanis & remotioribus ordiamur, confidenter dicimus, immensam illam Monarchiæ Hispanicæ ampli-

tudinem tribus propemodum deberi FER-
DINANDIS. Ecquis enim Castellæ Legionem,
Galleciam, Asturiam, nobilissima tria Regna
adjecit? adjecit FERDINANDVS Primus. Quis
Regna dein Cordubense, Hispalense, Gien-
nense? fecit hoc FERDINANDVS Alter. Quis
denique Navarram, Aragoniam, Valentiam,
Cataulanium, Granatam, Siciliam, Neapo-
lim, Novum orbem? potuit hoc FERDI-
NANDVS Tertius, ob insignem fidei Catho-
licæ defensionem CATHOLICI cognomen
adeptus, qui totius etiam Hispaniæ vindex,
eam sub intolerabili Maurorum jugo, octin-
gentis ipsis annis miserabiliter laborantem,
fufis fugatisq; Mauris, in pristinam liberta-
tem restituit. FERDINANDOS tres Imperiî
Romani Moderatores, Tuum scilicet Paren-
tem, REX SERENISSIME, Avum & Aba-
vum quid commemoremus? recentior ho-
rum est memoria, quàm ut Virtus eorun-
dem, aut res laudabiliter fortitèrque ab iis
gestæ à quopiam ignorari possint. Hoc
unum dicimus, & repetimus, hæc ipsa tam
illustria Nomina, quid à REGIA TUA MA-
JESTATE ejusdem quoque Nominis hære-
de expectandum sit, haud obscure porten-
dere. Sed & illud, quod in hac nostrâ Dedi-
catio-

catione spectabamus prætereà, dissimulare non debemus: sperabamus nimirum fore, ut si inscriptum in fronte hujusce operis magnum & inclytum FERDINANDI nomen legeretur, librum ipsum ambirent, expeterentque avidiùs Germani nostri, Hispani idiomatis ignari, quorum còmodis hanc versione Latinâ servire inprimis studuimus. Et nos quidē ingenuè fatemur, hanc unam utilitatem communem præcipuo nobis stimulo fuisse, ut nostris etiam sumptibus, Symbola hæc imprimenda susciperemus. Neque tamen aut illorum, aut laboris impensi nos poenitebit, si (quod REGIÆ TVÆ MVNIFICENTIÆ beneficio nobis pollicemur) hanc qualemcunque nostram operam Germaniæ universæ gratam acceptamq; esse compere-
rimus. Habes nunc causas, REX AVGVST^{US}. dedicati operis, quod humillimè ad Tuos deponimus pedes: felices, si illud, & nos ipsos unà in Regiam Tuam clientelam admiseris,
Bruxellæ Kal. Sept. M. DC. XLVIII.

REGIÆ MAIESTATI TVÆ

Æternum devoti

IOANNES MOMMARTIVS,

&

FRANCISCVS VIVIEN,

Bibliopolæ Bruxell.

AD

AD SERENISSIMUM
HISPANIARVM PRINCIPEM,

Clementissimum Dominum Nostrium.

SERENISSIME PRINCEPS,

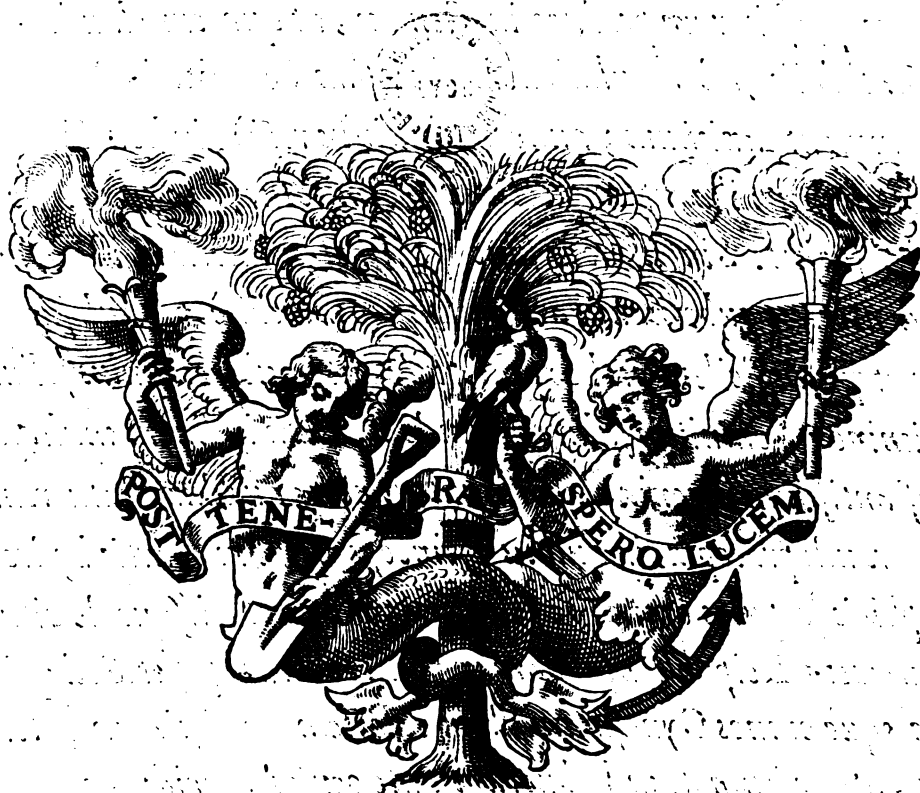
Offero Serenitati Vestrae Ideam Principis Politico-Christiani calo elaboratam & calamo, eo fine, ut visu pariter & auditu (quos duos sensus sciendi instrumenta appellat Philosophus) Serenitatis Vestrae animus gubernandi peritiam hauriat, & figura ista pro artificiali memoria eidem deserviant. Quia verò in rebus ejusmodi politicis facile fallitur humana mens, nisi ab experientia robur illi accedat; nec quicquam aliud reperiri potest efficacius ad rectè formandum Successorem, quàm Majorum exempla, his ipsis in presenti quoque hoc opere mihi potissimum utendum duxi. Quà proinde in re blandiri nemini cupio, dissimulando defectus, si qui fortè à nonnullis commissi sunt: nam si id facere esset animus, haud assequerer finem mihi propositum, quem alium non esse profiteor liberè, quàm ut ab iis, quos in regimine & imperio Serenitas Vestra Antecessores habuit, bene laudabiliterque gubernandi scientiam perdiscat. Quare nemo me accuset, quasi in eorundem honorem injurius sim: nulla enim libertas aut Regibus, aut Regnis utilior est; quàm qua sincerè absque malitia & omni pravo affectu eventus observat prateritos, ut corrigat deinde & moderetur presentes juxta ac futuros. Habet unum hoc commodum Princeps malus, quòd ejus postea

posse à cadaver per anatomiam quasi introspicere prudentia li-
 ceat, & *Reipublica* malè administrata rimari morbos & caus-
 sas, atque iis parare media. Ita pictores sculptorè/que in suis ipsi
 officinis picturas varias, & statuarum fragmenta sibi propo-
 nunt ante oculos, ut quid scitè elaboratum, quid secùs, curiosè
 observent. Atque ex hoc eodem fonte illa *Historia* in scribendo
 libertas nascitur; ne scilicet virtutes fileantur, utque pravis
 dictis, factisque ex posteritate & infamia metus sit. Idem
 ego nunc specto, adeoque actiones Progenitorum Serenitatis
 Vestræ quasi iterum produco in scenam, ut qua cum laude ge-
 sta sunt ab iis, ad emulationem gloriosam Serenitatis Vestræ
 inflamment animum; qua contrà minùs rectè, in honestum
 ruborem dent: illa, ut amplectatur & imitetur; hac, ut deteste-
 tur & fugiat. Singularem sanè postulat industriam illa bene
 prudentérque gubernandi ars, quam ego maximè periculosa
 reor atque difficilem, ex hoc precipuè capite, quòd ex unius solius
 regimine & omnium salute dependeat. Eum in finem multa
 præstantissima ingenia elaborarunt, ut certa quadam statuerent
 imperandi præcepta, in quibus Princeps velut in chartis hydro-
 graphicis scopulos omnes ac salebras prospiceret, iisque de vita-
 tis navem *Reipublica* salvam in portu collocare posset. Sed quia
 non aquè omnes *Cynosuram* illam caelestem ac divinam, ater-
 nam atque immotam habuerunt ante oculos, accidit nonnun-
 quam, ut in vias deducerent periculi plenas, qua Principes be-
 ne multos in syrtes deinde & exitium traxère. Acus nautica
 si impietate, si fraudibus, si malitiâ fuerint illita, viam absque
 errore designare non possunt. Pietate itaque, ratione, & justitiâ
 eos tingat Serenitas Vestra, uti à gloriosissimis ejusdem Ma-
 joribus factum est, & constantiâ quâdam ac fortitudine regiâ
 firmet animum adversus grandiores regiminis futuri tempesta-
 tes

Tacit. lib. 3.
 Annal.

tes , quando post multos , eosque felicissimos annos huius praesentis Deo Opt. Max. Serenitatem Vestram in emolumentum totius Reipublicae Catholicae ad illud evehere placuerit. Datum Vienna 10. Iulii , Anno partae salutis 1640.

DIDACVS SAAVEDRA
FAXARDO.

AD

AD BENEVOLVM LECTOREM.

IN difficili & laborioso otio tot susceptarum à me per Germaniam, aliàsque complures Provincias peregrinationum, nec non & Regiæ legationis per triennium in Germaniâ, centum isthæc concinnavi Symbola, quibus IDEAM PRINCIPIS POLITICO-CHRISTIANI exhibeo, scribendo per intervalla quietis tempore, quæ per viam in itineribus cum animo fueram meditatus, quoties assidua illa cum Rege nostro Catholico, ejusque Ministris per literas com-
**
muni-

AD BENEVOLVM LECTOREM

Plin. Jun.
lib. 3. ep. 18.

municatio, & negotia alia publica, quæ mihi incumbabant, otii aliquid & spatii concesserant. Crevit sensim hoc opus; & tametsi satis viderem multa ei ad perfectionem deesse, propterea quod eâ animi quiete & continuatâ ingenii contentione elaboratum non sit, quantâ opus foret, ut partes illius omnes aptæ inter se, & numeris suis expletæ essent; licet etiam nec illud me lateret, *precipere, qualis debeat esse Princeps, pulchrum quidem, sed onerosum, ac propè superbum*: debui tamen hoc Amicorum precibus (quæ plurimum semper valent apud me) ut illud tandem in lucem emitterem. Quanquam & amorem illum à naturâ insitum diffiteri omnino non debeo, quo plerique omnes comparati sic sumus, ut non ingenii minùs, quàm Naturæ partus, quoad fieri potest, fovere & vindicare ab interitu cupiamus. Non ego hæc scribo, ut errores excusem: quomodo enim satis id potero? sed ut faciliùs apud alios veniam merear, qui non nisi bono inductus zelo inter tot ac tantas occupationes, labores & pericula hanc qualemcunque percolui scriptionem, ut si quis fortè ex eâ enasci posset fructus, is Principi ac Domino meo cederet; & ne unà mecum emorerentur tot longo rerum usu à me partæ experientiæ, per annos quatuor & triginta, quos post exacta quinquennalia in Universitate Salamanticensi studia in præcipuis Europæ aulis transégi, publicis semper negotiis occupatus: nam binæ Pontificum electioni Romæ astiti; interfui Ratisbonæ Electorali conventui, quando Ferdinandus III. Augustissimus nunc Imperator, Rex Romanorum creatus est; octo deinde Conventibus in Helvetiâ; rursus Ratisbonæ Comitibus Imperialibus Serenissimæ Domûs & Circuli Burgundici cum plenâ potestate Legatus. Quam ob rem si vel unum ex libri hujus monitis & documentis politicis ei quoquo modo profuerit, quem regendo utrique orbi natum gaudeo, faciliè credo, huic meæ libertati dabitur venia.

Num. 21.
Exod. 3.
Jud. 6.

Nec cuiquam peregrinum videri debet, quod figuris & Symbolis usus sim: nam hæc Deum ipsum auctorem habent. Serpens æncus, Rubus ardens, Vellus Gedeonis, Læo

AD BENEVOLVM LECTOREM.

Leo Samsonis, Vestimenta Sacerdotis, Sponsi blandi Amores, ecquid aliud, quàm Symbola sunt? Jud. 14.
Exod. 28.
Cant. Cant.

Illud imprimis conatus sum, ut nova esset inventio, num assecutus omnino fuerim, nescio: multa enim sunt ingenia, quæ elaborârunt eâ in re, & facile est, ut in cogitationes easdem etiam inscii conspirent plures, quod mihi in hoc ipso opere non rarò accidit, dum ea Symbola quæ à me primùm inventa existimabam, apud alios postea reperi, adeoque prorsus omittenda duxi, licet non absque aliquo finis mihi propositi dispendio: nam qui scripserunt ante nos, optimis quibusque figuris & sententiis usi sunt, quas dum cavere nunc volumus, in alias fortè minùs commodas necesse est nos incidere.

Idem quoque observatum à me circa monita quædam, & præcepta politica, quæ licet proprii mei ingenii, quoad inventionem saltem, essent partus, alios tamen postea eorundem longè antiquiores deprehendi Auctores, quorum nomina idcirco adscripsi in margine, ut suus etiam antiquitati honos haberetur. Fuit hæc ingeniorum, quæ prioribus sæculis floruerunt, felicitas, ut præcipere possent Successoribus earum rerum gloriam, quas ipsi suopre Marte & industriâ erant aliquando inventuri. Sed & illud operæ pretium arbitrabar, si telæ huic filæ quædam è Cornelio Tacito intertexerem, optimo sanè Principum Magistro, quo accuratius de eorundem Naturis, de aularum & palatiorum moribus, de bono item & malo regimine nemo disserit. Hujus tanti viri documentis atque sententiis quasi manu-duco Principem, quem hisce Symbolis formare est animus, ut pede inoffenso legere ei liceat flores ex alieno huc transplantatos viridario, & expurgatos à veneno & spinis, quæ aut nativum solum iis confert interdum, aut horum temporum admiscet malitiâ. Porro præcipuas Statûs regulas in hac secundâ editione Scripturæ sacre etiam illustro testimoniis: quæ enim Politica in illius fornace excôquitur, ea demùm verè dici potest, Davide teste: *Argentum examinatum, probatum, terra, purgatum septuplum.* Psal. 11. 7. Cui enim bono Magister aut profanus

AD BENEVOLVM LECTOREM.

fanus aut impius, ubi Spiritus sanctus Doctoris officio fungitur?

In explicandis ipsis Emblematum figuris longus non sum, ut jucundiùs Lectori accidat, si eas per se ipse intelligat. Et si quid fortè in discursu inspergam eruditionis, id non est ad ostentandam doctrinam, sed ad illustrandum Principis animum, atque ut institutio aliquantò suavior sit.

Opus totum non nisi sententiis constat, & Regulis Statùs: ex ipsæ enim lapides sunt, è quibus politica construi oportet ædificia. Non eas tamen sic nudè & sparsim propono, sed discursui infero, & certis applico casibus, ut pericula devitem, quæ ex præceptis generalioribus creati solent.

Dedi præterea operam, ut stylus esset cultior, absque tamen affectatione, brevis item & concisus, sed sine obscuritate; id quod perdifficile olim judicabat Horatius, & cujus ego exemplum hætenus non vidi in idiomate nostro Castellano. Feci tamen ejus rei periculum; quia quod Principibus scribitur, in eo nec clausulis otiosis, nec verbis superfluis est locus. In pretio illis tempus est, ut proinde haud paullum in bonum peccet publicum, qui inani & futili discursu eos à curis gravioribus avocat.

² *Dum brevis
esse laboro,
obscurus fio.
Horat. Art.
Poët.*

In institutione & regimine Principum non ita me occupo, quin etiam ad Respublicas descendam, ad earundem incrementa, conservationem & ruinas, ad formandum Ministrum Statùs, & prudentem aulicum.

Si in aliquorum interdum me effundo laudes, id æmulationis accendendæ fit gratiâ, non adulandi; à quo longissimè abesse me fateor: grande enim piaculum foret, adulationes in æs etiam incisas toti orbi proponere, aut illius ipsius me facere reum, quod tantoperè reprehendo & vituperò in aliis.

Si veritatem liberiùs proloquar, dominationi id tribuendum, cujus ambitio ita penitus infedit in hominum animis, ut aliter, quàm ferro & igne, curari haud possit. Doctrina generalis est, si qui tamen reperientur, qui ob similitudinem morum aliena malefacta sibi objectari putent, quive existi-

*Tacit. lib. 4.
Annal.*

AD BENEVOLVM LECTOREM.

existiment, culpari in se, quod in aliis commendatur, non meâ culpâ id accidet.

Si quando Principum actiones improbo, aut de Tyrannis loquor, aut solum de ipsâ Principatûs Naturâ: nihil enim novum aut insolens, Principem minimè malum non optimè agere, quia aut celatur de veritate, aut à malis Consiliariis regitur.

Atque illud ipsum de Rebuspub. velim intelligi, si quâ in re reprehendi à me videantur: nam aut documenta trado de eo, quod plerumque in communitatibus fieri assolet, aut certè non loquor de Rebuspublicis illis coronatis, aut bene constitutis, quæ bonorum Regum ac Principum gubernandi normam æmulantur.

Exemplis usus sum tam antiquioribus, quàm recentibus: illis quidem propter auctoritatem; his verò, partim quia ad persuadendum efficaciora sunt; partim etiam, quia ob temporis propinquitatem minus est immutatus rerum status, & minori cum periculo imitari ea possumus, aut majori cum securitate iudicium de iis formare politicum & prudens, quæ prima & præcipua ferè est Historiæ utilitas. Accedit illud etiam, *non adeo virtutum*, rerumque præclare gestarum *sterile esse hoc sæculum, ut non & bona nobis & posteris exempla prodiderit.* Et profectò invidiæ labes esset, *si vetera extolleremus, recentium incuriosi.*

Tacit. lib. 4.
Hist.

Idem ibid.

Sat scio, Lector benevole, libros ejusmodi, qui de ratione Statûs tractant, truncis aut statuis (Hispanis *Estasfermos*) esse similes, quas in hastiludiis omnes lanceis impetunt, omnes feriunt. Sat scio, ei qui in lucem meditatur aliquid, atram fuliginem & prælum obtrectionis esse subeunda (id quod præsentì Symbolo declarare volui;) sed & illud non ignoro, quòd quantò fuligo illa, quâ typi imbuuntur, obscurior est, & prælum, quo premuntur, arctius, tantò clariores deinde splendidioresque in lucem prodeunt.

ERYCI PUTEANI,
 Consilarii ac Historiographi Regii
 A D
 GUILIEL. DE BLITTERSWYCK,
 EXSCABINUM BRUXELLENSEM,
 Regi deinceps à supremis Geldriæ & Zutphaniz Consiliis,
De Ideâ Principis Politici-Christiani
 E P I S T O L A.

 DE AM Principis Politici-Christiani, amœnissimis Symbolis, doctissimisque Dissertationibus ornata[m] accepi; dubius, postquam inspicere cœpi, ab Opere Auctorem, an magis ab Auctore Opus admirarer. Hoc singulare & eximium planè est, omnisque prudentiæ, ac doctrinæ facundissimum simulacrum. Ille omni laude major, humani modum ingenii excedit. Minus est, quod vel Nobilitas, vel Dignitas, vel Fortuna dedit. His tamen singulis summum S A A V E D R A M esse, mille & mille jam linguis fama loquitur. Et quis aptior Paci tractandæ erat? Rex noster tali Viro potens est; quia totâ, ut sic dicam, Pallade armatus. Etiam in verbis arma esse, hæc S Y M B O L A prorsus divina ostendunt. Eæ igitur deliciæ meæ erunt, & vel ipsas curas mitigabunt. Sic etiam tantum Virum compellare meis audebo Litteris, ac cæleste ingenium ejus familiariùs incipiam venerari. Aliudne jam scribam? Satis ista, ut epistolam faciant. Vale, & me amare perge. Lovanii, in Arce, v. Non. Octob. æ. 1500. XLIII.

EIVS-

E I U S D E M
A D A U C T O R E M
I D E Æ P R I N C I P I S P O L I T I C I - C H R I S T I A N I .

I L L V S T R ^{MB} A C E X C E L L ^{MB} D O M I N E ,

Palladis Decus, Spes, & Fiducia Pacis;

Scribendi libertatem ab ingenio tuo planè divino, & ab humanitate, blandissimo Virtutum omnium ornamento sumo. Ingenium quidem caelesti quodam lumine in SYMBO-
LIS POLITICIS resplendens, ita pectus penetravit meum, ut inflammatus sim, Amorisque delicias ab hoc igni derivem. Humanitas accedit, illa Sapientiae aura, Eruditionis anima, & Amorem ad familiaritatem impellit. Video, video, quicquid Sapientiae est, quicquid Eruditionis, in his Imaginibus, in his Dissertationibus; nec minùs doceor, quàm oblector. Cedant picturae aliae: hic nobis Apelles est, qui ingenio & lineas, & colores omnes vincit. Cedant libri: hic nobis Scriptor est, qui eloquio totam complexus Sophiam, unus perfectam PRINCIPIS POLITICI-CHRISTIANI IDEAM efformat. Nihil amœnius, nihil utilius: ubi flores, simul fructus sunt: in horto horreum, in horreo hortus. Inveniunt oculi delicias suas, divitias animus, & expleri potest. Quàm nihil igitur PARADIVS, qui Symbola scripsit Heroïca, passimque aestimatur, in medium protulit: quàm multa etiam male. Reliqui, constituere hanc amœnitatem conati sunt, vix ausi usurpare. Nimirum summo hîc ingenio opus, quod Natura TIBI dedit; summâ eruditione, quàm industria, rerum, & studiorum usus. Tua hac gloria est, ô Virorum Phoenix, qui uno Volumine, centùmque Symbolis comprehendere potuisti, quod aliorum mille libri non exhibeant. Hic est, quicquid ubique est, quicquid vetusta & nostra tempora habent, sacra & profana. Exempla velut lumina sunt, sententiae velut gemmae, Opus totum non nisi aurum, in omni doctrinae censu, & ab omnibus, etiam posteris, aestimandum. Prodeat igitur, ut publicum sit; ut Principes omnes doceat, quomodo verè Principes sint; se, aliòsque regant; felices sint, felices verò alios suo non minùs Exemplo, quàm Imperio faciant. Hoc meum nunc votum est: sed tuum beneficium, quod tuo ingenio, tuaeque Eruditioni & Principes, & Populi acceptum ferent. Ita vale, Excellentissime DOMINE, & ut Amorem Cultùmque Aeternitati tuae dedicem, hoc ingenii mei munusculum, velut pignus, admitte. Lovanii, in Arce Regiâ, Prid. Nonas Octob. 1706. IOG. XLIII.

82

AUCTORIS RESPONSUM.

AMPLISSIME ET CLARISSIME VIR,

Musarum unica Gemma.

HÆC perlustrantis Orbem pulcherrima merces, ut quemadmodum in nova fulgentia sydera, ita in celebres, & illustres viros incidat, prout mihi jam contigit. Etsi enim divinum tui animi vultum doctissima opera depinxerant (calamus enim genii & ingenii penicillus est) cultum tamen & familiaritatem invida longinquitas averterat; sed cum in has Provincias perveni, propiusque ad te accessi, hæc à benignâ humanitate tuâ merui, & jam Amicum experior, tuâque doctissimâ & amabili epistolâ decoratus sum, eâ elegantia, ac venusto styli cultu exarata, ut si ab eâ laudes in Symbola mea Politica collatas amovere liceret, millies legerem: sed prohibet pudor. Laudari à laudato, magnæ existimationis est; sed à te laudato & Eruditissimo Viro maximæ quidem, velut gloriosum & ære perennius monumentum: quidquid enim profers, avidè *Typi Plantiniani* excipiunt, & æternitati vovent, & consecrant. Sed licet impares laudes potius oneri quàm honori sint, has tamen velut tuæ ardentis benevolentia & amicitia indices veneror. Abundas laudibus, & tibi & aliis, & non absque fœnore & usurâ famæ eas impertiri potes; quia cum reliquos laudas, ipsomet singulari laudandi stylo & facundiâ te omnibus laudandum præbes.

Vnâ cum epistolâ tuâ accepi Libellum DE BISSEXTO, munus quidem cæleste, mihi gratissimum. In eo Arbiter cælorum & temporum vias Solis metiris, annūque componis; & licet superni illius Orbis fabrica magis opinioni quàm scientiæ subiaceat, ita compositam crediderim: sin minùs, divinæ sapientiæ æmulus, quomodo posset aliter construi, ostendis odocēsque. Nec minùs mihi gratus alter libellus simul compactus, cujus titulus VNVS ET OMNIS. Symbolum enim est tui divini ingenii, in quo uno omnia sunt: scilicet quidquid doctrinæ & scientiarum singuli docti Viri hucusque labore, studio, & ingenio imbiberunt, in te collectum suspicimus & miramur. Vive igitur feliciter, diūque, ô huius ævi, & futurorum gloria, & Patriæ decus, ut à te uno omnes doceamur, & me ama. Bruxellæ XIII. Octob. CIO. CIC. XLIII.

ORDO

ORDO TOTIUS OPERIS,

SIVE

SYMBOLORVM IN EO CONTENTORVM

ELENCHUS.

Principis Educatio.

SYMBOL.

I.	M ox ab ipsis incanabilis animi virtus sese prodit.	pag. 1
II.	In eodem tanquā in rasā tabulā Ars suas delineat imagines.	8
III.	Honestis exercitationibus firmatur corpus, & decoratur.	17
IV.	Ornatur animus liberalibus disciplinis,	24
V.	Quæ instillandæ suavi cum industriâ,	31
VI.	Et variis eruditionis floribus coronandæ.	35

Quomodo in actionibus suis Princeps sese gerere debeat.

VII.	Res singulæ è vero dijudicandæ uti in se sunt ; ne eas vel augeat affectus, vel minuat.	40
VIII.	Ira ne rationem præoccupet, aut eidem dominetur.	49
IX.	Ne flectat invidia, quæ suimet est carnifex,	56
X.	Et gloriam comitatur ac famam.	64
XI.	Princeps in sermone sit cautus : is enim animi index est.	71
XII.	Mendacia veritate evertenda.	77
XIII.	Pro comperto habeat suos animi lapsus obreclationi futuros obnoxios,	84
XIV.	Quæ monet, & perficit.	91
XV.	Pluris fama illi sit, quàm vita.	98
XVI.	Actiones suas cum gestis Majorum sæpe conferat.	102
XVII.	In solis Avorum suorum trophæis, & gloriæ hereditate partis ne unice conquiescat.	106
XVIII.	A Deo Opt. Max. Regnum se habere meminerit;	111
XIX.	Idque Successori tradendum.	122
XX.	Noverit sceptrum Bonum esse fallax.	127
XXI.	Legibus sanctissimis contemperandum.	133
	XXII. Lu.	

SYMBOLORUM ELENCHUS.

XXII.	<i>Iustitiâ scilicet & Clementiâ firmanda Majestas.</i>	144
XXIII.	<i>Pretium virtutis, ejusdem sit premium.</i>	152
XXIV.	<i>In omnibus verò spectanda Religio;</i>	160
XXV.	<i>In quâ omnis Imperii sita est firmitas,</i>	166
XXVI.	<i>Et spes victoriarum omnium.</i>	171
XXVII.	<i>Cadeat maximè à Religione fucatâ & ludicrâ.</i>	176
XXVIII.	<i>Prudentiæ partes sæpe consulat:</i>	182
XXIX.	<i>Casus enim singulares interdum, non ut plurimum accidunt, nec facile eveniunt iterum.</i>	188
XXX.	<i>Perpendat verò multorum experientiam, à quâ omnis petenda sapientiae regula.</i>	193
XXXI.	<i>Ab iisdem discet sustinere coronam cum honore, & nominis sui existimatione;</i>	203
XXXII.	<i>Non pendere à vulgi opinione;</i>	211
XXXIII.	<i>In utrâque fortunâ eundem tenere vultum;</i>	217
XXXIV.	<i>Ferre & sperare;</i>	226
XXXV.	<i>Ex adversis elicere prospera;</i>	231
XXXVI.	<i>Omni vento navigare;</i>	235
XXXVII.	<i>E duobus malis minus semper eligere.</i>	241

Qualem deceat esse Principem in Subditos & Exteros.

XXXVIII.	<i>Studeat amari imprimis, & timeri ab omnibus.</i>	247
XXXIX.	<i>Velut Ara sit omnibus posita.</i>	254
XL.	<i>Liberalitatem facultatibus suis metiatur.</i>	261
XLI.	<i>Extrema de vitet.</i>	267
XLII.	<i>Vtile dulci misceat.</i>	275
XLIII.	<i>Vt regnare nôrit, discat dissimulare.</i>	279
XLIV.	<i>Animi sui arcana pandat nemini.</i>	286
XLV.	<i>Majestati suæ ne nimis confidat.</i>	292
XLVI.	<i>Semper decipi se posse existimet.</i>	296
XLVII.	<i>Multa virtutis specie introducuntur,</i>	306
XLVIII.	<i>Multa adulationis.</i>	315

Quo pacto Princeps erga Ministros se gerere debeat.

XLIX.	<i>Authoritatem Ministris veluti mutuo datam sic largiatur,</i>	327
L.	<i>Vt eosdem & indignationi & favori suo semper obnoxios habeat.</i>	334
LI.	<i>Oculata sit semper & infonnis Fiducia.</i>	356

LII. Mi-

SYMBOLORUM ELENCHUS.

LII.	<i>Ministri improbi, vel minùs idonei, tantò plus nocent, quantò in sublimiori constituti sunt potestate,</i>	365
LIII.	<i>In quâ suam vel libidinem explere possunt, vel avaritiam.</i>	374
LIV.	<i>Magisque à semetipsis dependere satagunt, quàm à Principe.</i>	380
LV.	<i>Consiliarii gubernationis sunt oculi.</i>	386
LVI.	<i>Qui verò à secretis sunt, Principis circinus sunt.</i>	399
LVII.	<i>Tam hi, quàm illi in gubernationis horologio rotulæ sint, nò manus.</i>	404
LVIII.	<i>Quando honorandi sunt, id ita faciat Princeps, ut ne suæ luci officiat.</i>	415

Qualem se Princeps in regimine Regnorum & Statuum suorum exhibere debeat.

LIX.	<i>Ad acquirendum & conservandum consilio opus est, & armis.</i>	424
LX.	<i>Illud semper præ oculis habendum, quòd nisi crescant Regna, minuantur.</i>	442
LXI.	<i>Chordas idcirco suas frequens pertentet, curètque ut majores minoribus consonent.</i>	453
LXII.	<i>Cavendo interim, ne harmoniæ suæ artificium quispiam penetret.</i>	459
LXIII.	<i>In decernendo principia singulorum, & fines expendat.</i>	466
LXIV.	<i>Quæ verò lentè consultat, festinè exequatur.</i>	471
LXV.	<i>Errores antè corrigat, quàm aut in majores adolescant, aut alios plures pariant.</i>	475
LXVI.	<i>Curet, ut Regnum suum refertum sit incolis, & ut formentur paullatim è juventute, qui ad Magistratum suo tempore gerendum sint idonei.</i>	480
LXVII.	<i>Tributis nimis ne oneret subditos.</i>	491
LXVIII.	<i>Commercia & negotiationes foveat: ista quippe poli sunt Reip.</i>	499
LXIX.	<i>Belli Pacisque sit arbiter, seu ferro, seu auro.</i>	505
LXX.	<i>Cavenda statûs inter filios partitio, seu divisio.</i>	519
LXXI.	<i>Omnia labor vincit improbus.</i>	524
LXXII.	<i>Quies interjecta vires instaurat.</i>	530

Quomodo in malis tum internis, tum externis Princeps se gerere debeat.

LXXIII.	<i>Seditiones aut celeritate sopiuntur, aut separatione.</i>	536
LXXIV.	<i>Bellum non nisi pacis firmandæ causâ suscipiendum.</i>	546
LXXV.	<i>Qui discordias seminat, bella metet.</i>	552
LXXVI.	<i>Horum causâ sæpe est sinistra Ministrorum intentio.</i>	557
LXXVII.	<i>Et Principum inter se congressus ac conspectus mutuus.</i>	562
LXXVIII.	<i>Ne</i>	

SYMBOLORUM ELENCHUS.

LXXVIII.	<i>Ne falsis pretextibus illudi sibi Princeps patiatur.</i>	565
LXXIX.	<i>Consilia plerumque aliis consiliis elidenda.</i>	572
LXXX.	<i>Antè arma paranda, quàm belli sese offerat occasio.</i>	576
LXXXI.	<i>Perpendendum virium robur.</i>	582
LXXXII.	<i>Honestas & decor in armis sit:</i>	595
LXXXIII.	<i>Ex his enim omnis Reipublicæ status dependet.</i>	603
LXXXIV.	<i>Consilio magis res gerenda, quàm vi.</i>	607
LXXXV.	<i>Cadeat Princeps à consiliis mediis.</i>	611
LXXXVI.	<i>Regni sui bellus præsens adsit.</i>	616
LXXXVII.	<i>Sciat arma non nisi Deo Duce florere.</i>	622
LXXXVIII.	<i>Decreto dīvino suam attemperet voluntatem.</i>	628
LXXXIX.	<i>Concordiā vincuntur omnia.</i>	633
XC.	<i>Armorum divisio, optimum est stratagema.</i>	639
XCI.	<i>Amicis reconciliatis nequaquam fidendum.</i>	643
XCII.	<i>Nocet subinde Protectio.</i>	649
XCIII.	<i>Fœdera cum Hereticis non carent periculis.</i>	654
XCIV.	<i>Pontificis infula pro omnibus æquè fulgeat.</i>	668
XCV.	<i>Neutralitas nec amicos parit, nec placat hostes.</i>	668

Quid agendum Principi in Victoriis & Conventionibus Pacis.

XCVI.	<i>Victori nunquam è memoriâ excidat Fortunæ ludus.</i>	678
XCVII.	<i>Fiat hostium spoliis fortior.</i>	685
XCVIII.	<i>Non nisi paratis armis pax ineunda,</i>	690
XCIX.	<i>Cujus dulcedo fructus est belli.</i>	695

Quid agendum Principi in Senectute.

C.	<i>Intelligat postrema vitæ suæ facinora coronam gñbarnationi imposi- tura,</i>	701
CI.	<i>Et documenta Successori futura;</i>	711
CII.	<i>Neminem denique à moriendi necessitate immunem esse.</i>	722

DIDA-

DIDACI SAAVEDRÆ SYMBOLA POLITICA.

SYMBOLVM I.

NASCITVR animus fortis, non arte paratur
aut industriâ. Interior animæ dos est robur il-
lud, atque adeò cum ipsâ animâ pectori indi-
tum, mox sese exserit. Ambobus fratribus Iaco-
bo & Esau uterus ipse maternus arena fuit. * Inter gemellos
Thamaris filios alter naturâ animosior, cum fratrem præver-

* Sed collide-
bantur in utero
parvuli.
Gen. c. 25. 22

A

tere

^b Instante autem partu apparuerunt gemini in utero; atque in ipsâ effusione infantium unus protulit manum. Gen. c. 38. 27.

tere nascendo non posset, ruptis tamen secundis, brachium prior in lucem extulit, tanquam qui fratri primogenituram vellet præripere. ^b Nec in cunis præstanti animo deesse potest gloriæ & laudis seges. Quid? suas nonne Hercules elisis anguib; illustres reddidit? Ex eo sanè die invidiæ telis sese objicere, & Fortunam virtuti suæ faventem experiri visus est. Generosi pectoris indoles, vel in ipso naturæ & actionum suarum primordio, siquid occurrerit arduum, emicat. Conflictum ad Nordlingam prius fermè, quàm ipsa vidit castra Sereniss. Hispaniarum Infans. Ser^{is} Vestræ Patruus, gloriosissimæ memoriæ, & jam tum nōrat prudenter mandata dare, & agere fortiter.

Torquat.
Tass. Gofr.

*L'età precorse, e la speranza, e presti
Pareano i fior, quando n'uscìro, i frutti.*

Cyrus admodum puer, & à coætaneis electus in Regem, in eâ ætatulâ & imperio puerili tam præclara edidit facinora, ut latentem magnitudinem animi & indolem regiam satis ostenderet. Egregii scilicet naturæ partus, ipsi sese suopte nutu produnt. E rudi etiam & nondum expurgatâ metallorum massâ scintillat adamas, & resplendet aurum. Leunculus simul ac lucem aspicit, suos explorat ungues, & regium velut ostentans animum, adhucdum humentes colli jubar concutit, & præludit pugnæ. Lusus Principum pueriles, ad quos naturæ feruntur impetu, actionum maturiorum signa sunt, & prognostica. Natura nunquam absque omni negotio est, ne ad momentum quidem; quin ab ipso prolis exortu solertem adhibet operam, ut corpus unâ atque animus formentur probè. Eâ re amorem illum tam vehementem parentibus indidit, qui curam acuat liberos rectè honestèque educandi; ne verò ipsi, quod fieri nonnunquam solet, simul cum nutricis alienæ lacte vitia etiam & mores improbos imbiberent, matres ipsas eadem provida dispensatrix natura duplici quasi instruxit fonte candidioris sanguinis, undè alimenta suppetere fortui. At inertia, aut formæ amittendæ metus non rarò in causâ est, cur matres non absque insigni Reipublicæ detrimento suo fungi nolint officio, & prolis lactationem commit-

committant aliis. Qui abusus cùm ita facile corrigi nequeat, danda minimum est opera, ut magnus eà in re habeatur delectus. *Esto es* (verba sunt sapientissimi Regis Alphonfi, qui terræ calloque præscripsit leges) *en darles Amas sanas y bien acostumbradas, e de buen linaje, ca bien asi como el niño se govierna, e se cria en el cuerpo de la madre, fasta que nace, otro si se govierna, e se cria del Ama, desde que le dà la teta, fasta que gela tuelle, e porque el tiempo de la crianza, es mas luengo, que el de la Madre, por ende non puede ser, que non recibia mucho del contenente, e de las costumbres del Ama.*

§. Altera parentum obligatio est institutio liberorum, & disciplina. ^c Vix ullum est reperire animal, quod foetum suum antè destituat, quàm satis instructus ille sit. Nec minoris momenti est, quod ab educatione proficiscitur, quàm quod natura ab initio contulit, præterquàm quod documenta & correptiones parentum facilius, quàm aliorum admittant filii. ^d Si cum primis, qui illustribus orti natalibus ab inferioribus dirigi plerumque renuunt. In primâ sui procreatione nil quidem præter corpus à patre accepit filius; anima namque solum Deum authorem habet, quam nisi deinde magis magisque excolat erudiendo pater, ^e veri absolutique patris nomen vix merebitur. Nec in Scripturâ novum, magistrum appellari patrem. Iubal exemplo sit, qui primus Musicam edocuit. ^f Et quis, obsecro, melius ipso Principe erudierit filium, quomodo conciliare oporteat majestatem, quomodo decorum servare in omnibus, tueri auctoritatem, & regere subditos? ^g Qui ipsemet sedit ad Reipublicæ gubernacula, usu atque experientiâ isthæc omnia condidit, quæ alii ex parte solum, & speculando assequi potuerunt. Nec immeritò Salomon Rex multa sese è disciplinâ patris hausisse gloriabatur. ^h Attamen quia parentes ipsi nonnunquam ab iis instructi satis non sunt, quæ ad honestam liberorum educationem requiruntur, aut certè curæ isti vacare non possunt, *Querendi sunt liberis magistri, quorum inculcata sit vita & mores*: eruditionis item, & experientiæ laude insignes, quales in suis legibus describit Alphonfus Rex, dum

^c Filii tibi sunt? erudi illos. Eccl. 7. 25

^d Educari si quidem rectè à parentibus, per sanctos & iustos mores meritis boni evadent. Aristot. Oecon. 1. 2.

^e Sapientia filii suis vitam inspirat. Eccl. 4. 12.

^f Pater canentium citharâ & organo. Gen. 4. 21.

^g Præbe fili cor tuum mihi, & oculi tui vias meas custodiant. Prov. 23. 26.

^h Nam & ego filius suipatris mei tenellus, & unigenitus coram matre meâ, & docebat me. Prov. 4. 3.

Plutarch. de educ.

Lib. 4. tit. 7.
part. 2.

Tacit. lib.
12. Annal.

Psal. 104.
21. & 22.

ⁱ Curva cer-
vicem ejus in
juventute, &
tunc latera
ejus, cum in-
sans est, ne
fortè induret,
& non credat
tibi, & erit
tibi dolor ani-
mæ. Eccl. 30.
12.

^k Bonum est
viro cum por-
taverit jugum
ab adolescen-
tiâ suâ; sede-
bit solitarius,
& tacebit,
quia levavit
super se.
Thren. 3. 27.
& 28.

ait: *Onde por todas estas razones deben los Reyes querer bien guardar sus Fijos, e escoger tales Ayos, que sean de buen linaje, e bien acostumbrados, e sin mala saña, e sanos, e de buen feso, e sobre todo, que sean leales, derechamente amando el pro del Rey, e del Reyno.* Addo fortes eos etiam & magnanimos esse oportere, domi militiaeque in rebus tam belli quàm pacis optimè versatos, qui Principem Reipub. præesse rectè docere noverint. Seneca talis fuit, quem ideò Agrippina Neroni instructorem dedit. *Ut Domitii pueritia tali magistro adolesce- res, & consiliis ejusdem ad spem dominationis uteretur.* Non potest, mihi crede, qui abjecto & humili est animo, cogitationes sublimiores imprimere Principi. Si aquilam instrueret noctua, non oculos doceret in solem intendere, non altas cedros volatu transcendere; in tenebris, intra depressiores arborum ramos disciplina tota consisteret. Imago magistri discipulus est, & in hoc aliquam sui effigiem ille exhibet. Nec aliâ de causâ Iosephum constituit Pharaò *Dominum & Prin- cipem omnis possessionis sua, quàm ut erudiret Principes ejus sicut semetipsum.*

J. Qui filiis Principum magistri & rectores præsumt, à tenerâ ætate curare illos sic debent, ut hortulani teneriores plantulas, quas antè etiam, quàm è terrâ protuberent, mu- niunt sepimentis, ne pede cujusquam aut manu offendi pos- sint. E delineatione primâ ultima picturæ pendet perfectio; haud secus bona educatio ab iis, quæ tenetior hauserit ætas, prius quàm affectus vires sumant, & rationis detrectent im- perium. ⁱ E minutissimo semine ingens arbor enascitur, sed sub initium non nisi tenella virgulâ est, quæ in omnem se flecti partem facilè patitur; post ubi induerit corticem, & in ramos sese effuderit, nulli robori cedit. Affectus in pueritiâ veneni haud multò sunt absimiles, quod ubi semel ad cordis interiora pervaserit, nullum postea pallori relicto superest remedium. Virtutes quæ cum ipsâ ætate incrementa ca- piunt, non aliis præstant solum, sed quod mireris, etiam se- ipsis. ^k E quatuor animantibus alatis, quas vidit Ezechiel, aquila ex hoc ipso numero una, omnibus iis quatuor fereba-

tur

tur sublimior ; ¹ nam quia ipsa ex primo suo statim ortu alas habere occœperat : aliæ verò non nisi longè pòst , non supra has solùm , sed se ipsam etiam eminebat. Id quia non æquè omnes, ac par est, expendunt; hinc fieri reor, quòd filios suos bene multi mox ab incunabulis muliercularum curæ cōmittere solcant , quæ inani umbrarum metu pro genio sui sexûs parvulorum deinde effœminant animos , aliásque muliebres iis imprimunt affectiones , quæ altas cum tempore radices agunt. ^m Optimus olim Regum Persarum mos , ut *nutriretur puer non à nutrice muliere parum honorificâ ; verùm ab Eunuchis, qui reliquorum circa Regem optimi viderentur.*

¹ Et facies aquila desuper ipsorum quatuor. Ezech. 1. 10.

^m Adolescenti juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab eâ. Prov. 22. 6.

Plut. primo Alcib.

Potissimùm verò jam inde à primulâ ætate ad parvulorum naturam animum oportet advertere, absque cujus notitiâ educatio rectè institui non potest ; sed nulla ad eam rem aptior infantiâ , quando natura omnis adhuc doli aut simulationis expers ⁿ sincerè se ipsam detegit, atque in fronte, in oculis, in risu, in manibus, aliisque corporis motibus suos sine fuco prodit affectus & inclinationes. Bearnæ Legati facultate sibi factâ ab Illustriss. Dño Guilielmo de Moncadâ , ut alterutrum è duobus ipsius filiis legerent Principem, cùm unius manus in pugnum clausas, alterius contrâ explicatas in palmam observassent, hunc præ illo elegerunt, quòd liberalitatis & munificentiae signum id interpretarentur, nec vano omine, ut eventus docuit. Si infans generoso & excelsiori sit animo, ad suas laudes frontem exporrigit, serenat oculos, subridet ore; contrâ si quâ in re vituperetur, tristitiam præ se fert, suffunditur rubore, & oculos demittit. Si animo infracto, obfirmat vultum, non umbris terretur, aut minis. Si liberalis, munuscula respuit, aut promptè largitur iterum aliis. Si appetens vindictæ, fovet iras, nec lacrymis faciliè ponit modum, donec sibi satisfiat. Si biliosus, exardescit levi de causâ, deprimit supercilia, limis contuetur, minitatur pugno. Si benignus, suaviter arridendo, & blandientibus ocellulis sibi conciliat animos. Si melancholicus, fugit consortia, amat loca sola, multus est in ejulatu & lacrymis, in risu parcus, fronte ut plurimùm tristiore. Si hilaris, nunc frontem expli-

ⁿ Juvenes non sunt maligni moris, propterea quòd nondum viderunt nequitias. Arist.

Pont. Heut. in Gent. Comit. Bear.

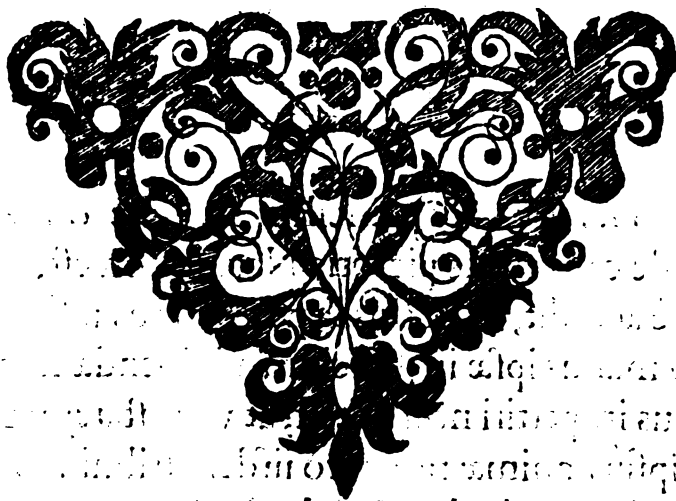
cat, & grato oculorum obtutu lucem amœnam spargit, nunc eosdem blandè inflectendo, & palpebris suaviter coniectantibus animi serenitatem prodit. Pari modo cæteras quoque virtutes & vitia in exteriori corporis motu & vultu cor exhibet, donec cautior ætas ea contegere noverit. In ipsis cunis, inter nutricum adhuc brachia jam tum elucebat in Serenitate Vestra cum aulæ totius admiratione innata quædam amœnitas simul & decora majestas, quâ manus oscula admittebat; & verò supra ætatem erat illa morum gravitas & præsentia animi, quam eadem Vestra Ser^{tas} id temporis præ se ferebat, cum duo regna Castellæ & Legionis obedientiæ juramento sese illi adstringerent.

§. Hæc tamen ego dici sic velim, ut ista de ætate infanti judicia non rata semper habeantur & certâ: etenim recedit quandoque à communi lege natura, & fallit animum curiosius ista perquirentem. Sunt, qui à primâ statim infantiâ ab honesto deflectant; ast ubi adoleverint, redeunt ad frugem, & mentem à vitiis sevocant; quod idèò fortassis accidit, quia generosus & excelsior animus, dum debilior est ad resistendum recta ratio, educationem defugit, adeoque naturæ succumbit affectibus, quoad ipsa ratio facta robustior suos deprendat errores, & efficaciter corrigat. Quapropter crudelis fuit & barbarus Brachmanum mos, qui post alterum à parte menssem proles suas, si quæ deterioris naturæ in iis sese proderent indicia, aut necabant, aut exponebant in sylvis. Nec ferendi Lacedæmonii, qui easdem in profluentem Taygetem abiciebant. Qui omnes nihil educationi, nihil rectæ rationi & liberæ voluntati, quæ naturæ affectus corrigere solet, tribuere visi sunt. Illud etiam monstri simile censei potest, dum interdum Natura eximias aliquas virtutes cum enormibus vitiis in homine eodem perinde sic sociat, ac ramis duobus inferi solent duo diversi fureuli, qui de eadem viventes stirpe diversos planè, imò contrarios, amaros nimirum & dulces proferunt fructus. In Alcibiade id videre licuit, de quo meritò dubitaveris, magisne vitiis, an virtutibus fuerit insignis. Et hæc quidem naturæ sunt opera, priusquam

quàm sese ipsa nosse cœperit; sed ratio postea & industria ea emendant, expoliunt, perficiunt.

§. Denique cùm propositum mihi sit, per isthæc Symbola à cunabulis ad tumulum usque rectè formare Principem, operæ pretium erit, doctrinam & stylum ad singulas ipsius ætates accommodare, quemadmodum etiam Plato & Aristoteles fecêre. Nunc illa summatim moneo, curetur impietis, ut frequentiore exercitatione agilitatē aliquam brachiorum & tibiæ sibi comparet. Quòd si fortè membra ob teneritudinem intorqueantur, artificiosis quibusdam instrumentis in rectum poterunt porrigi. ° Res aspectu horribiles, quæ vim imaginatricem queant offendere, ne ci proponantur ante oculos; néve sinatur obliquis oculis transversum aliquid contueri. Ad inclementiam aëris pedetentim assuefiat. Nec desint moduli Symphoniaci, ad excitandum subinde spiritum. Lusitantiunculæ ipsius sint libri & arma, ut iis sensim capiatur animus; quicquid enim novum occurrit pueris, hoc admirantur, & firmitus phantasie imprimunt.

° Caterùm nō propter tēneritatem membrorum torquantur, Nationes nonnullæ artificiosis instrumentis utebantur. Aristot. l. 7. Polit. c. 17.

COLORIBVS & penicillo ars scitè omnia exprimit. Eâ de causâ si arspictoria Natura non est, ad eam certè tam propè accedit, ut in suis sæpè operibus fallat oculos, atque adeò manus ipsæ in iudicium adhibendæ sint. Animam corporibus impertiri non potest; at venustatem, motus atque affectus ipsius animæ non raro iisdem tribuit. Tametsi verò corpora ipsa materiæ defectu plenè effingere nequeat, artifice tamen penicillo ita venustè ea delineat in tabulâ, ut præter ipsam vitam non sit, quod porrò desideres. Æmuleretur, credo, arti Natura, si quo modo id posset. Nunc verò adeò benigna ea est, ut artis etiam operâ in multis uti consueverit: quæcunque enim hujus beneficio & industriâ possunt perfici,

ci, iis supremam manum Natura ipsa non imponit. Sic hominem nasci videmus omnis omnino idiomatis & cognitionis expertem, ut in ejusdem animo deinde, velut in rasâ quâdam tabulâ, institutio ac doctrina optimarum artium & scientiarum depingat imagines, & morum documenta inscribat: educatio; non absque insigni humanæ societatis emolumento: ita enim fit, ut dum alter alterius eget operâ, mutuo amoris & gratitudinis nexu magis invicem mortales copulentur. *Omnibus Natura fundamenta dedit semineque virtutum; omnes ad ista omnia nati sumus, cum irritator accessit, tunc illa animi bona velut sopita excitantur.* Sed statim à teneris id fiat oportet, dum animus ad omnem formationem magis idoneus est, atque ad disciplinas capiendas ita facilis, ut magis reminiscendo eas recolere videatur, quam primum addiscere; quo argumento animæ immortalitatem divinus Plato astruebat. Quod si ea cura in ætate primâ negligatur, affectus sensum vires sumunt, & inclinationes suas pravas adeò firmiter imprimunt voluntati, ut nullâ post educatione valeant corrigi. Vrsa mox ab ipso partu informem foetum, dum mollis adhuc est, circumlambendo perficit, & effingit membra, omnem aliàs perditura operam, si indurescere sineret. Sapientissimè meo quidem judicio Persarum Reges iis præceptoribus & magistris filios suos ab incunabulis committebant, quibus primo ætatis septennio efformandi corporis, altero dein ejusdem porro corroborandi armorum & pugillationis exercitio cura incumberet: tum demum quatuor alios viros selectiores iis adjungebant, qui eos effecturi quàm optimos crederentur. Et primus quidem, eruditionis laude insignis literas tradebat. Secundus, vir moderatus ac prudens regere docebat, & frænare appetitus. Tertius, æqui rectique amans justitiæ administrandæ normam inculcabat. Quartus denique, egregiè fortis, & rerum bellicarum apprimè peritus in disciplinis militaribus instruebat, maximè verò imbellem metum & formidinem, additis etiam ad gloriam stimulis, eorundem animis studebat adimere.

Seneca Epist. 10.

Plato de An.

§. Est

Plato lib. 3.
de leg.

Gell. lib. 9.
noct. Att.
cap. 3.

Plato Dial.
4. de leg.

§. Est verò hæc bona educatio in Principibus cumpri-
mis necessaria, quippe qui instrumenta sunt felicitatis politi-
cæ, & publicæ salutis. In aliis neglectæ bonæ educationis di-
spendium officit singulis, aut certè non nisi ad oppidò pau-
cos pertinet; in Principe verò non solius ipsius tantum, sed
commune omnium malum est, dum is aliis facto nocet, ex-
emplo aliis. *Homō rectam nactus institutionem, divinisimum,*
mansuetissimumque animal effici solet; si verò, vel non suffi-
cienter, vel non benè educetur, eorum quæ terra progeniit, fero-
cissimum. Quid, obsecro, de Principe à teneris malè educato,
& supremâ jam potestate armato tibi polliceri ausis? Alia
Reip. damna longum durare haud solent, hoc non nisi cum
ipsâ Principis vitâ terminatur. Quanti ad virtutem interfit,
benè honestèque educari, probè perspectum habuit Philip-
pus Macedonum Rex, hinc cùm Alexandrum filium susce-
pisset, datis ad Aristotelem literis, multum Diis se debere te-
statur; non tam quòd natus sibi is esset, quàm quòd eo po-
tissimum tempore, quo tali uti magistro liceret. Et sanè nun-
quam expedit naturam aliàs bonam sibi relinquere, & sinere,
ut per se ipsa operetur, quando ea etiam, quæ melior haberi
solet, imperfecta est, & industriâ alienâ opus habet excoli, uti
pleraque omnia homini ad benè vivendum necessaria. Ita
absque labore & sudore nihil ferè ei obvenit, quæ pœna est
ex primâ protoparentum noxâ etiamnum debitâ. Ab arbore
fructus dulciores quàm speres, nisi aut eam transplantes, aut in-
sitionibus in stirpes magis cultas, & generosiores sylvestrem
naturam corrigas? *Educatio & institutio commoda bonas na-*
turas inducit, & rursus bonas naturas, si talem institutionem
consequantur, meliores adhuc & prastantiores evadere scimus.
Hæc causâ fuit, cur Trajanus Imperator tam in gubernando
evaserit insignis, quia scilicet ad indolem non malam indu-
stria accesserat, & bona directio Plutarchi præceptoris. Nec
unquam immanitatem illam induisset Petrus Rex cogno-
mento Crudelis, si Ioannes Alphonsus Albuquerqueius, quem
moderatorem habuit, ferocem ejus animum dextrè mitigare
scivisset, & frangere. Eadem scilicet ingeniorum differentia
est,

est, quæ metallorum, quorum alia igni resistunt, alia cedunt, & in eo colliquescent; scalpro tamen & malleo omnia domari possunt, & in tenuissimas duci laminas. Ita nullum prorsus ingenium est adeò durum, in quo cura & correctio non promoveant aliquid. Tametsi fateor, solam institutionem ad inserendas virtutes non semper sufficere, eò quòd sub purpurâ tanquam inter vepres & sylvas nonnunquam pullulent in excelsioribus animis quædam vitiorum monstra, quæ corrigi se deinde non sinunt. Et quæso te, quid proclive magis, quàm corrumpi juventutem deliciis, libertate & adulationibus in Principum aulis, in quibus plerunque subnasci solent multi affectus pravi & vitiosi; haud secus atque in agris malè cultis succrescunt spinæ, & herbæ noxiæ atque inutiles. Quæ proinde aulæ, si benè formatae & institutæ non sint, cura bonæ educationis perparum proficiet: ipsæ namque formis fusoriis videntur similes, adeoque sic formant Principem, prout benè vel malè affectæ ipsæ fuerint, & virtutes ac vitia, quæ semel in ipsis coeperunt invalescere, per ministros ad successores transmittunt. Vix rationi vel discursui locus est in Principe, quando aut adulando nimiam parentum & majorum in agendo libertatem deprædicant aulici, aut res ab iisdem præclare & cum laude gestas, ac familiæ quasi proprias illi proponunt ante oculos. Quinimmodò ex hoc fieri amat, ut in familiis nonnullis certi quidam mores & affectus è parentibus in filios successionem continuâ propagentur, non tam innati sanguinis vi, cum nec diuturnitas temporis, nec matrimoniorum commixtio immutare eos soleat, quàm quia in ipsis aulis vigent, ubi infantia eos imbibit, & quasi convertit in Naturam. Hoc modo apud Romanos olim Claudii habebantur superbi, bellicosi Scipiones, ambitiosi Appii; uti nunc in Hispaniâ Gusmanii putantur boni, Mendozae humani, Manriquezii formidabiles, Toletani severi & graves. Idem in artificibus videre licet, ubi aliqui in familiâ semel excellere coeperint, facile id postea transfundunt in posteros, quos artis suæ habent spectatores, quibusque opera sua & laborum monumenta post se derelinquunt.

Acce-

Accedit ad hæc, quòd adulatio errori mixta sub specie virtutis quandoque commendet in puerò, quæ virtutis nomen haudquaquam merentur, uti sunt nequitia, ostentatio, insolentia, ira, vindicta, & alia istiusmodi generis vitia; dum falsò sibi nonnulli persuadent, magni Principis ea esse indices; quo etiam fit, ut porrò iis insistat ardentius, & veras virtutes negligat, perinde ac puella interdum, si ab animositate laudetur, aut agendi libertate, magis sese ad ista dat, quàm ad modestiam & honestatem, præcipuas sexûs istius dotes. Etsi verò ab omni omnino vitio juventutem arceri debeat, ab

Aristot. Polit. 7. cap. 17.

iis tamen vel maximè, *quæ vel turpitudinem habent, vel odium pariunt*, eò quòd ista faciliùs sese in animos penetrent. Cavendum itaque, ne turpe quid, aut lascivum Princeps inaudiat, multò minùs permittendum, ut loquatur ipse: nam *facile turpia loquendo efficitur, ut homines his proxima faciant*.

Arist. ibid.

Quare huic malo vitando solebant Romani matronam aliquam è suâ familiâ annis & moribus gravem deligere, quæ filiis præesset moderatrix, & bonæ eorum educationi omni curâ intenderet, *coram quâ neque dicere fas erat, quod turpe dictu; neque facere, quod inhonestum factu videretur. Quæ disciplina ac severitas eò pertinebat, ut sincera & integra, & nullis prævitiis detorta uniuscujusque natura toto statim pectore arriperet artes honestas*. Atque hanc educandi curam suo jam tempore negligi cœpisse; liberos verò inter servos educari solitos, quorum vitia discerent imitari, graviter idem

Quintil. dial. de Orat.

Quintil. ibid.

ille auctor conqueritur. *Nec quisquam, inquit, in totâ domo pensi habet, quid coram infante domino, aut dicat, aut faciat: quando etiam ipsi parentes, nec probitati, neque modestiæ parvulos assuefaciunt, sed lasciviæ & libertati*. Id quod hodie dum in plerisque Principum aulis usu venit. Nec aliud isti malo remedium est, quàm ut submoveantur aulici tales vitiis dediti, & in eorum locum surrogentur alii probatæ virtutis, qui Principis animum ad honestiora, & ea, quæ veram pariunt gloriam, inflammare possint. *Neque enim auribus jucunda convenit dicere, sed ex quo aliquis gloriosus fiat*. Vbi aula à virtute semel defecerit, mutari ipsa solet, non corrigi,

Eurip. in Hippol.

nec

nec Principem meliorem desiderat. Ita *Neronis aula*, ut Taciti verbis utar, *in Othonem prona erat, ut similem*. Quod si tamen illud Principi facere non licuerit, fugiendum potius ab istâ aulâ censeo, uti fecisse meminimus Iacobum Primum Arragonum Regem: cum inique se opprimi cerneret ab iis, qui ipsum educabant, & constrictum quasi tenebant in carcere. Neque aliter aulas istas appellaverim, ubi in eo potissimum elaboratur, ut voluntas & arbitrium Principis in turpem redigatur servitutem, neque in ullam sese ultrò partem, & pro libitu is flectere sinitur; sed vel invitatus trahitur, quò volunt aulici: ad eum fermè modum, quo aqua per occultos canales solo usu & agri beneficio ducitur. Quid proderit, amabo, bona indoles & educatio, si Principi videre, audire, scire alia non licet, quàm quæ cupiunt ii, qui latera ipsius stipant? Quid miri, Regem Henricum, ejus nominis Quartum, Castellæ Regem tam evasisse socordem, tam in aliis omnibus Ioanni Secundo Patri suo Regi similem, posteaquam inter eosdem adulatores nutritus fuit; qui eidem ipsius Patri regni malè administrati causâ extiterè? mihi hoc crede, tam *αδύνατος* est, in aulâ malè institutâ Principem formari bonum, quàm rectam duci lineam ad distortam regulam. Nullus ibi est paries, quem manus lasciva obscœnitibus suis non denigret. Nullus angulus, qui perditam vivendi licentiam per modum echus non resonet. Quotquot aulam frequentant, totidem magistri, & velut idæ sunt Principis: longo enim usu & conversatione singuli in eo imprimunt aliquid, quod aut prodesse possit, aut nocere; & quantò natura in ipso magis est docilis, tantò faciliùs citiusque mores domesticos imbibit. Ausim pænè dicere, tum Principem fore bonum, cum bonos habuerit ministros; malum, cum malos. Galba Imperator testis est: *Amicorum, libertorumque, ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens: si mali forent, usque ad culpam ignarus*.

Tacit. lib. 1. hist.

Mar. hist. Hisp. lib. 12. cap. 5.

Mar. hist. Hisp. lib. 22. cap. 15.

Tacit. lib. 1. hist.

§. Nec satis erit sic in aulâ reformasse figuras vivas atque animatas, ad inanimas quoque veniendum, hoc est, ad statuas & picturas: quamvis enim cælum aut penicillus

B.

non

Arist. 7. po-
lit. c. 17.

non nisi mutæ sint linguæ, experientia tamen docuit ad persuadendum multò esse facundissimas. Quàm ad gloriæ cupiditatem extimulat Alexandri Magni statua! Quàm inflammant ad libidinem impuri Iovis amores depicti in tabulâ! Quin immò in ejusmodi plerisque rebus magis, quàm in honestis naturæ nostræ corruptæ vitio triumphat ars, & primum quidem excellentia artificii opera ista æstimari facit, post verò lascivia ad oculos etiam oblectandos iisdem parietes vestire gestit. *Cum autem, ne quis talia loquatur, prohibetur, satis intelligitur vetari, ne turpes vel picturas, vel fabulas spectet.* Heroïca majorum facinora referant tabulæ, æra, marmora; illa inspiciat horis omnibus Princeps, illa legat: ejusmodi enim statuæ & picturæ sunt fragmenta quasi historiæ semper ante oculos observantia.

§. Postquam igitur aulæ vitia (quantum fieri potuit) correctæ sic fuerint, & indoles atque inclinationes Principis probè cognitæ, enitantur Magistri & præceptores eas sic moderari, ut ad ea, quæ magis heroïca & generosiora sunt, ferri incipiant, spargendo in ejus animo tam occulta virtutis & gloriæ semina, ut cum excreverint, dijudicari satis non possit, à naturâne, an ab arte profecta fuerint. Virtutem honoribus acuant, vitia infamiâ notent & ignominia, æmulationem exemplo accendant. Multa ista possunt in omni indole, etsi plus in unâ, quàm in aliâ. In iis, qui generosioris sunt animi, potentior gloria est; in melancholicis, ignominia; in biliosis, æmulatio; in inconstantibus, metus; in prudentibus, exemplum, quod apud omnes semper efficacissimum est, præsertim si à majoribus sit: nam sæpè quod sanguis non potuit, æmulatio obtinet. Nempe liberis accidit, quod novellis arbusculis recens natis, quibus ramum ab ipso patre recisum oportet inserere, ut ad perfectionem perveniant. Surculi hi insititii exempla sunt insigniora, quæ majorum virtutes transfundunt in posteros, & admirandos edunt fructus. In hoc ergo instructorum desudet industria, ut illa per omnes quasi sensus immissa in animum, altas ibi agant radices; adeoque non in cohortationibus solum & repreh-

reprehensionibus ordinariis, sed in omnibus etiam, quæ incurrunt in sensus, Principi proponenda sunt. Nunc historia in memoriam illi revocet res à progenitoribus laudabiliter gestas, & ad imitationem calcar addat tanta gloria à Scripto-ribus æternitati consecrata. Nunc harmonia musica (suavis & mira affectuum moderatrix) tropheæ & triumphos eorundem concinendo spiritum excitet. Nunc de majorum vitâ & moribus panegyros audiat, quæ ipsum ad virtutum æmulationem cohortentur & incitent, quin easdem subinde etiam ipse recitet, aut cum Ephebis suis eximia eorum facinora quasi in scenâ exhibeat, ad inflammandum animum: vis enim actionis istius atque efficacia sensim sic illi imprimi-tur, ut ipsissimus esse videatur, cujus personam repræsentat. Præ se ferat denique cum iisdem Regem se agere, petentibus aures concedere, mandata dare, punire, præmiari, imperare exercitui, oppugnare urbes, struere aciem, signa cum hoste conferre. In ejusmodi experimentis Cyrus à pauxillo puero educatus, insignis postea belli Imperator extitit.

§. Quòd si in ætate primâ aliquæ emicuerint inclinatio-nes, quæ Principem minùs decent, iis associandus erit, qui virtutibus pollent oppositis, ut istos naturæ deterioris defe-ctus corrigant, quomodo obliquitatem tenerioris arbusculæ oblongâ perticâ, cui ea alligatur, emendari cernimus. Quare si Princeps avarus sit, aliquis naturâ liberalior comes lateri hæreat; meticuloso jungatur animosior; imbelli audentior; socordi & ignavo, gnavus ac diligens: habet enim hoc ætas illa, ut non ea solum, quæ videt & audit, sed & sociorum mores faciliè imitetur.

§. Abstinentum denique in Principum educatione à monitionibus & correptionibus nimis asperis, quia contem-ptus genus quoddam istud est. Rigor nimius dejicit animos, nec decet, ut serviliter sese subjiciat alteri, qui præesse aliis de-bet. Rectè Alphonsus Rex: *Los que de buen lugar vienen,* Lib. 8. tit. 7.
mejor se castigan por palabras, que por feridas: e mas aman P. 7.
porende aquellos, que asi lo fazen, e mas gelo agradessen, quan-do an entendimiento. Juventus pullo equino similis est, qui

pastomide duriori lædatur, molliori fræno faciliè regitur. Accedit, quòd animos generosiores plerunque comitetur tacitus quidam horror eorum; quæ per metum addidicerunt; eontrà verò desiderium quoddam, & cupiditas experiendi vitia, quæ in pueritiâ illis fuere prohibita. Affectus nimis compressi violenter (præsertim quos Natura Principi indidit) in desperationes tandem abeunt, uti exhalationes intra nubes constrictæ in fulgura. Qui sine prudenti moderatione propensionibus naturalibus portas omnes obstruit, in causâ est, cur per fenestras tentent aditum. Aliquid dandum humanæ imbecillitati, honestis quibusdam oblectamentis eam ad virtutem suaviter erigendo, quâ potissimum arte usi sunt ii, quibus Neronis educandi cura commissa fuerat; eo scilicet fine. *Quò facilius lubricam Principis ætatem, si virtutem aspernaretur, voluptatibus concessis retinerent.* Principem moderator privatim, non in publico corripiat; alias enim magis obstinabit animum, ubi vitia sua innotuisse animadvertit. Aptissimè versibus duobus comprehendit Homerus, quâ ratione Princeps & instrui & parere debeat:

Tacit. lib. 13.
hist.

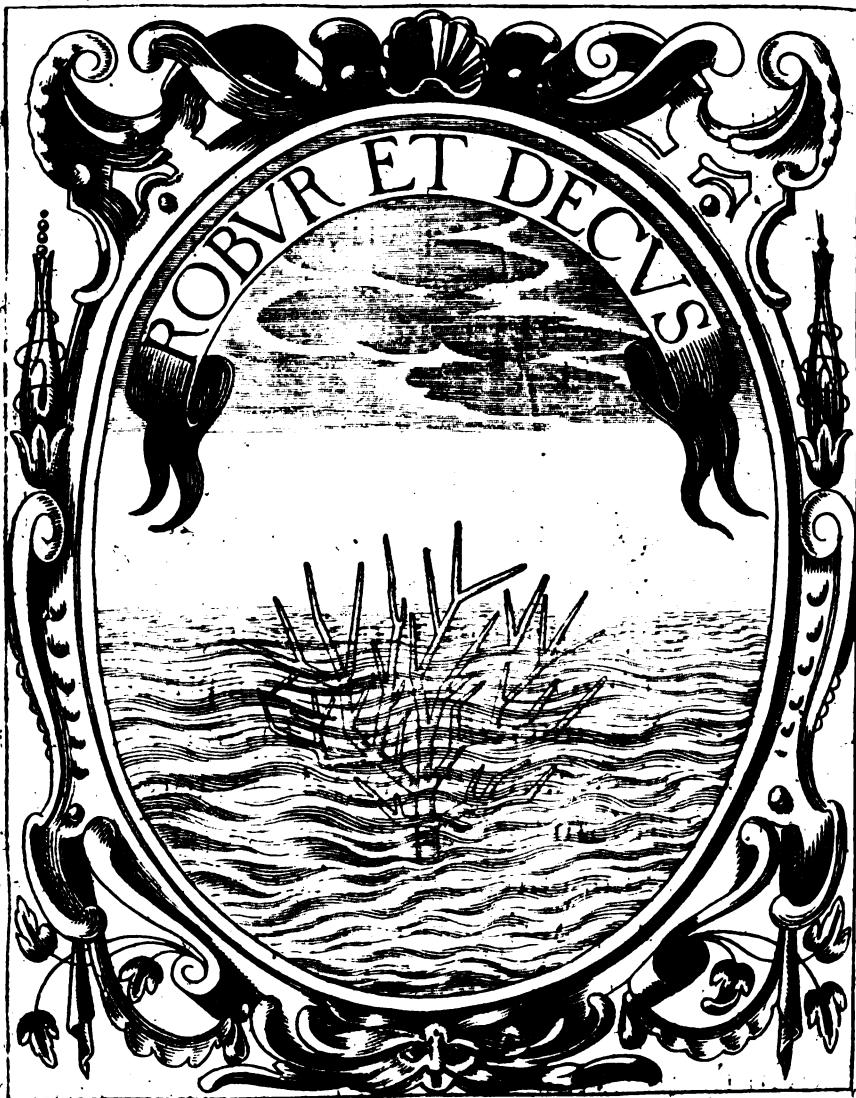
Hom. Iliad.
11.

*At tu recta es data consilia; & admones,
Et ei impera: ille autem parebit, saltem in bonum.*

SYM.

SYMBOLVM III.

INDVSTRIA solertis & impigræ manûs, nunc irrigantis, nunc celi ventorûmque arcentis injurias, succrescit rosa, & gemmâ hiantе folicula sua in orbē explicat : flos mirè elegans, sed quæ solis blanditur oculis, totq; est obnoxia casibus, ut in hac tantâ suâ teneritudine maximo in periculo sit. Idem ipse Sol, qui nascentem eam vidit, videt & morientem, nec alio quidem fructu, quàm quòd suam orbi venustatem ostenderit; cæterùm tot mensium ludit operam, quin ipsam persèpè cruentat manum, à quâ est confita, nec fieri potuit aliter, quàm ut cultura tam lasciva acutas unâ spinas produceret. Corallii (marini fruticis) dispar est ratio: illud enîm natum sub aquis, & continuâ fluctuum, tempestatum, ventorum vi agitatum,

B 3

magis

Arist. polit.
l. 7. c. 17.

^a Et effemina-
ti domina-
bantur eis.
Isai. cap. 3. 4.

Mar. hist.
Hisp. lib. 20.
cap. 11.

Mar. hist.
Hisp. lib. 13.
cap. 1.

magis magisque indurescit, & pulchrius enitet; immò tum primum post tot elementorum expertas vires ad illustriores hominum usus aptius deservit. Tam oppositi inter se oriuntur effectus è diverso nascendi, & crescendi genere fruticis hujus, & illius floris, quod ad teneritudinem & duritiem attinget: id quod in educatione Principum pariter accidit: nam qui sic molliter, & velut in capsulâ, quod ajunt, educantur, ut nec sol, nec ventulus, nec alia ad illos aura præterquam odoramentorum possit pertingere, delicatuli fiunt, & ad gubernandum minùs idonei; contrà qui laboribus solidis exercent corpus, robusti & habiles. *Est etiã utile, statim ab ineunte atate frigoribus assuescere: hoc enim tum ad valetudinem, tum ad munera militaria commodissimum est.* lis exercitationibus prorogatur vita; voluptatibus & deliciis imminuitur. Vas vitreum oris flatu formatum, flatu frangitur; aureum contrà malleo fabrè factum, malleo resistit. Qui privatus & in otio vitam degit, parum interest, si delicatus sit; at qui regnum humeris, ut Atlas cælum, sustinere debet, fortis ac robustus sit oportet. Ad solum spectaculum non opus habet Respublica Principe, sed in pulvere etiam, & inter arma. ^a Et sanè Rex effœminatus, Scripturâ teste, pœnæ divinæ genus quoddam est.

Disparis hujus educationis emolumentum aut incommodum in Regibus Ioanne Secundo, & Ferdinando Catholico videre fuit. Quorum ille in aulâ, hic in castris; ille in gynæcéo, hic inter milites enutritus fuit. Ille ad Reipub. clayum admotus, mare sibi incognitum ingressus videbatur, & gubernaculum deferens ministris suis id committebat; hic gubernandi non ignarus erat aut insolens, sed in alieno etiam dominari regno, & subditos ad officium cogere optimè noverat. Ille despectui omnibus; hic in pretio & honore fuit. Ille regnum pessundedit; hic exexit in Monarchiam. Quæ perpendens cum animo suo Rex Ferdinandus, cogno-mento Sanctus, Alphonsus & Ferdinandum filios inter arma educari voluit. Et quænam alia res Carolum Imperatorem re pariter ac nomine verè Magnum reddidit? an non peregrini-

peregrinationes continuæ, & indefessi labores? Nec alia Tiberio mens, qui quatuor potissimum de causis, ambos filios suos Germanicum & Drusum in castris inter arma adolescere, consultum putabat: ut nimirum militiæ assuescerent; ut exercitiis studia pararent; ut procul aulæ deliciis educarentur; & denique ut filio utroque legiones obtinente tutior ipse, & securior viveret.

Tacit. l. 2.
Annal.

Qui in castris ætatem traducit, multa experiundo, temporis lucrum facit; qui in aulâ, luxu, cæremoniis & inanibus oblectamentis illud malè perdit. In palatio magis comendo corpori, quàm animo excolendo Princeps invigilat. Et tamen hoc postremum curandum potius sit, corporis tamen cultus & oris decor omnino negligi non debet: nam cultus ille oculos; hic oris decor, & oculos rapit, & animum. Spiritus sancti de Saule Rege oraculum est: *Stetitque in medio populi; & altior fuit universo populo ab humero & sursum. Et ait Samuel ad populum: Certe videtis, quem elegit Dominus, quoniam non sit similis illi in omni populo.* Æthiopes & nonnulli Indiæ populi eos in Regem eligunt, quos formæ dignitas potissimum commendat; uti & apiculæ eam, quæ ex omni numero grandior est, & coloris splendore præcellit aliis. *Ipsa atas Galba, & irrisui & fastidio erat assuetis juvenia Neronis, & Imperatores formâ ac decore corporis (ut est mos vulgi) comparantibus.* Titi Vespasiani augebat famam ipsius decor oris cum quâdam majestate. Enimverò pulchritudo aptâ membrorum compositione, & coloris suavitate velut blandis quibusdam jaculis ferit oculos, quæ in animum demissa profundius, studia hominis & voluntates occupant. Eximium naturæ privilegium, ea est, suavis affectuum domina, atque animi optimè dispositi indicium. Et quamvis sacrarum literarum monitum sit: *Non laudes virum in specie suâ, neque spernas hominem in visu suo: brevis in volatilibus est apis, & initium dulcoris fructus illius;* illud tamen diffiteri non possumus, quòd augustiorem animum semper ferè augusta quoque corporis species comitetur. Plato dicebat, sicut circulus absque centro esse non potest, ita neque exterior corporis

1. Reg. 10.
23. & 24.

Tacit. l. 1.
hist.

Tacit. l. 2.
hist.

Eccles. 11. 2.

Lib. 1. tit. 6.
P. 2.

D. Amb. 2.
de virg.

Psal. 44. 14.

Cant. cap. 7.
7.

pulchritudinem absque interiori virtute facile posse consistere. Rectè idcirco Alphonsus Rex Principi uxorem formosam dari voluit: *Porque losijos, que della uviere, sean mas fermosos, e mas apuestos; lo que conviene mucho a losijos de los Reyes, que sean tales, que parezcan bien entre los otros omes.* Multarunt Lacedæmonii Regem suum Archiadinum, quod uxorem duxisset parvulam, quantumvis non illepidè excusaret, è malis duobus minus se elegisse. *Species corporis simulacrum est mentis, figuræque probitatis.* Accidit tamen nonnunquam, ut natura exterioribus intenta perfectionibus, interiorum, quæ potiores sunt, obliviscatur. Petro crudeli sic usu venit, cujus ingenium ferox & asperum sub gratâ oris & corporis conformatione eadem Natura abdiderat. Superbia & formæ jactantiâ facile virtutum nervos elidunt, adeoque cavendum Principi sedulo, ne venustatem muliebrem & affectatam, alienæ lasciviæ incitamentum, consecetur; sed eam, quæ veras animi virtutes comitari solet: neque enim ornatus animæ à corporis pulchritudine; sed contra hujus decor ab illius ornamentis proficisci debet. *Omnis gloria ejus ab intus in fimbriis aureis.* Interior animæ perfectio, non exterior spectanda in Principe, ut benè Reip. præsit; licet magno ornamento futurum sit, si illâ utrâque polleat: Sic Palmæ singularis laus est, tum stirpis & frondium elegantia, tum suavitas fructuum, & aliæ ejus qualitates eximæ: tantas enim arbor illa ad communes hominum usus affert utilitates, ut Plutarcho teste, Babylonii trecentas & sexaginta ejusdem virtutes enumerent. Eas, credo, innuit blandum cælestis Sponsi alloquium: *Statum tua assimilata est palma.* Iis enim verbis non solam corporis formam in sponsâ collaudare voluit, sed & animæ dotes per palmam significatas, quippe quæ justitiæ & fortitudinis est Symbolum; justitiæ quidem propter frondium æquilibrium; fortitudinis verò propter admirabile ramorum robur, qui quò magis gravantur ponderibus, eò validius in sublime nituntur; addo & victoriæ esse hieroglyphicum, quod ex eâ arbore solerent coronari, qui in antiquorum ludis & certaminibus victores essent. Similis honor
cupressus

cupressus nunquam habitus fuit, quantumvis amœnum semper vireat, & obelisci instar procera in cælum assurgat; inanis enim illa species est absque singulari virtute, quæ in eâ insit, quin immò admodum lentè succrescit, fructus habet inutiles, folia amara, odorem gravem, umbram noxiam. Quid, rogo, proderit, Principem formâ & corpore esse elegantem, si oculis solum faciat satis, non muneri, quod gerit? Sufficit apta membrorum & lineamentorum conformatio, quæ animi generosi & bene dispositi sit indicium, & cui ars deinde atque industria motum vigoremque tribuant, sine quibus languet omnis actio Principis, & risum potius ac contemptum, quàm auctoritatem apud subditos conciliat. Sed interdum ne hæc quidem eximie animi dotes amari faciant Principem, ut si fortè Reipublicæ status perturbatus sit, & in mutationem dominatus inclinet, quemadmodum Ferdinandus Rex Neapolitanus quondam expertus fuit. Quandoque etiam virtus ipsa infelix, & Princeps minimè malus odio esse solet. Quid? quod & vitia in illo nonnunquam placeant: certè *studia exercitiis raro cuiquam bonis artibus quasita perinde adsuere, quàm Vitellio per ignaviam*. Ceterum voluntas humana plerunque amplectitur id, quod perfectius est, adeoque Princeps tam in exercitiis privatis, quàm publicis multum ponere debet operæ, ut iis naturæ dona aut suppleat, aut magis perficiat, vires ab incunte ætate corroboret, spiritus generosiores in animo suo suscitet, & in omnibus populo fiat gravior: nam *persona Principis non solum animis, sed etiam oculis servire debet civium*, qui ei plerunque parere malunt ut Domino, in quo majora naturæ & virtutum ornamenta conspiciunt. Quantam Catholicissimo nostro Regi Serenitatis Vestræ Parenti apud omnes gratiam peperit fortis ille in venatu labor, & solutus à curis animus: illa in exercitiis militaribus fortitudo & dexteritas: illa in actionibus publicis gratia singularis & vivacitas! Quam amati fuere à subditis, æstimati ab exteris Ferdinandus Sanctus, Henricus Secundus, Ferdinandus Catholicus, Reges, Carolus V. Imperator; in quibus formæ decor & bona corporis dispositio cum

Tacit. lib. 3.
hist.

Cic. Phil. 8.

Mar. hist.
Hisp. l. 13. c. 8

cum industriâ, cum virtute, cum excelsò & forti animo conjuncta erant!

Curtius.

§. Verùm exercitia ista meliùs in societate & contubernio addiscuntur, ubi æmulatio incendit animum, & industriam excitat. Quamobrem Reges Gothi Nobiliorum Hispaniæ filios in suis educabant aulis, non eò solùm, ut familias ipsas arctiùs sibi obstringerent, sed etiam ut unà cum iisdem proprii ipsorum filii formarentur, & honestiores artes addicerent. Idem Macedonum Reges facitare consueverant, apud quos *hac cohors velut seminarium Ducum, Praefectorumque fuit.* Qui laudabilis mos aut in oblivionem abiit, aut certè in pretio hætenus non fuit in aulâ Hispanicâ, cum aptissimum aliàs sit medium devinciendi sibi exterorum Principum animos, istiusmodi instituere seminaria, ad quæ evocati exterorum Principum filii, in artibus & exercitiis viro principe dignis instruantur. Ex quo illud etiam oriretur commodi, quòd Regum filii sensim sine sensu moribus & genio nationum assuescerent, haberentque ex iis non paucos, qui singulari cum affectu, & in gratiam tam bonæ institutionis vicissim præstarent obsequium.

Lib. 13. tit. 5.
P. 2.

§. Ad cùm finem Rex Alphonsus dictus sapiens in optimis suis legibus longam prætexit seriem earum artium & functionum, in quibus Regum filios exerceri maximè convenit. Verba ipsa subjicio: *Aprender debe el Rey otras maneras, sin las que diximos en las leyes antes desta, que conviene mucho. Estas son en dos maneras: las unas, que tañen en fecho de armas para ayudar se dellas quando menester fuere: e las otras para aver sabor, e placer, con que pueda mejor sofrir los trabajos, e los pesares, quando los oviere. Ca en fecho de cavallerias conviene, que sea sabidor, para poder mejor amparar lo suyo, e conquistar lo de los enemigos. E porende debe saber cavalcar bien, e apuestamente, e usar toda manera de armas, tambien de aquellas, que a de vestir para guardar su cuerpo, como de las otras, con que se a de ayudar. E aquellas que son para guarda, a las de traer, e usar, para poderlas mejor sofrir, quando fuere menester, de manera, que por agravamiento dellas no caya en peligro,*

peligro, ni en verguenza, e de las que son para lidiar, asi como la lanza, e espada, e porra, e las otras, con que los Omes lidian amanteniente, a de ser muy mañoso, para ferir con ellas. E todas estas armas, que dicho avemos, tambien de las que a de vestir, como de las otras, a menester, que las tenga tales, que el se apodere dellas, e no ellas del. E aun antiguamente mostravan a los Reyes a tirar de arco, e de ballesta, e de subir ayna en cavallo, e saber nadar, e de todas las otras cosas, que tocasen a ligereza, e valentia. E esto fazian por dos razones. La una, porque ellos se sopiesen bien ayudar dellas, quando les fuese menester. La otra, porque les Omes tomasen ende buen exemplo, para quererlo fazer, e usar: onde si el Rey, asi como dicho avemos, no usase de las armas, sin el daño, que ende le vernia, porque sus gentes desuarian dellas por razon del, podria el mismo venir a tal peligro, porque perderia el cuerpo, e caeria en gran verguenza.

Ad omnia ista exercitia nihil æquè habilem reddit Principem, atque venationis studium. In illâ siquidem juvenus sese exserit, vires & agilitatem comparat; illa occasionem dat exercendi artes militares, despiciendi terrena, discernendi tempus, quando sperare, aggredi, ferire oporteat; illa variorum casuum docet eventum, & usum commonstrat stratagematum. Ibi profusus sanguis, & trementes ferarum morientium artus oculis usurpata expurgant affectus, firmant animum, generosiores sufficiunt spiritus, qui metum contemnant & pericula. *Nam & sylva solitudo, ipsumque illud silentium, quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt.* Y ayuda mucho la caza (ut dixit Alphonfus Rex) a menguar los pensamientos, e la saña, que es mas menester al Rey, que a otro Home. E sin todo aquesto da salud, ca el trabajo, que se toma, se es con mesura, faze comer, e dormir bien, que es la mayor cosa de la vida del home. Duo solum adverte: Que no deve meter tanta costa, que mengue en lo, que ha de complir, nin use tanto della, que le embargue los otros fechos.

¶ Denique omnia ista exercitia cum eo moderamine usurpanda sunt, ne omnino efferatum aut torpentem reddant animum, neq; enim minùs labore nimio is indurescit, & quasi

Plin. lib. 1.
Ep. ad Cornel. Tac.

Lib. 22. tit.
5. P. 2.

& quasi obducto callo stupefit, quàm ipsum corpus. *Nam simul mentem & corpus laboribus fatigare non convenit, quoniam hi labores contrariarum rerum efficientes sunt. Labor enim corporis menti est impedimento, mentis autem corpori.*

SYMBOLVM, IV.

AD imperandum scientiâ opus est, ad parendum prudentia sufficit naturalis, immò sola interdum ignorantia. In ædificii ideâ ingenium occupatur, in ipsâ fabricâ laborat manus. Imperium à cognitione manat, & perspicax est, obedientia rudis ut plurimum, & cœca. Hinc ex Philosophi mente, *Dominus naturâ est, qui valet intelligentiâ prævidere*. Alii aut successione, aut electione, aut vi, in quibus casui

Aristot. l. 1.
Polit. cap. 1.

casui locus est potius, quàm rationi. Quare inter politica regnandi instrumenta, scientiæ quoque recensendæ. Iustiniano sic visum: *Imperatoriam Majestatem*, inquit, *non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam, ut utrumque tempus & bellorum & pacis rectè possit gubernari.* In proh. Instit.

Hoc nimirum præsens Emblema exhibet sub figurâ tormenti ænci ad quadrantem directi, ut collineet certius, qui quadrans legum & justitiæ Symbolum est; hæc enim tam pacem, quàm bellum moderari sic debet, ut justum semper ante oculos sit, atque ad rationis scopum per sapientiæ & prudentiæ medium omnia colliment. Rogatus idcirco Alphonsus Neapolis & Arragoniæ Rex, utri plus deberet, armis, an literis, respondisse fertur: *Ex libris se arma, & armorum jura didicisse.* Panorm. l. 4.

Sed fortè existimet aliquis, hæc literarum ornamenta ipsi Reip. corpori, quod Majestatis nomine videtur intelligi, convenire magis, quàm Principi, qui publicis distentus curis literis operam navare non potest; & satis fore ad hoc, ut scientiæ efflorescant, si ingenia magna ipse foveat & afficiat præmiis: quod eundem Iustinianum Imperatorem fecisse meminimus, qui omni destitutus eruditione insignem imperii gloriam consecutus est, doctissimorum virorum operâ, quorum familiaritate est usus. Ego verò tametsi facile concesserim, eos etiam, qui literis exculti non sunt, bene quandoque administrare Rempublicam; uti experientiâ magistrâ in Rege Ferdinando Catholico, & aliis compluribus didicimus: hoc tamen in iis solum ingeniis locum habet, quæ longus rerum usus erudiit, aut certè à naturâ ipsâ tanto polent judicii acumine, ut de unaquâque re facile ipsa possint absque erroris periculo discernere. Cæterum, *etsi prudentia* Quintil. l. 12. c. 12.
quosdam impetus à naturâ sumat, tamen perficienda doctrinâ est; ut enim bona deligere, & rejicere contraria rectè quis noverit, plurimarum rerum requiritur cognitio, & diuturna exemplorum tam præteritorum, quàm præsentium observatio, quæ absque labore & studio perfectè obtineri haud possunt. Nihil itaque tam necessarium Principi, quàm lux & or-
C namen-

Lib. 16. tt.
5. p. 2.

namentum bonarum artium. *(Ca por la mengua de non saber estas cosas (inquit Alphonfus Rex) avria por fuerza à meter otro consigo, que lo sopiese. E poderle ya avenir, lo que dixo el Rey Salomon, que el que mete su poridad en poder de otro, faze-se su siervo, e quien la sabe guardar, es señor de su corazón, lo que conviene mucho al Rey. Regis scilicet officium ingenium perspicax, & literis egregiè perpolitum postulat. Ca sin duda (addit porrò in eadem lege idem Alphonfus Rex) tan gran fecho, como este, non lo podría ningun ome cumplir à menos de buen entendimiento, e de gran sabiduria: onde el Rey, que despreciase de aprender los saberes, despreciaria à Dios, de quien vienen todos. Scientias alias in multis infusas divinitus vidimus, Politicam in solo Salomone.*

Ibid.

Xenoph.

Veget.

Sap. 6. 26.

Eccl. 10. 3.

Pro colendis agris regulas certas præscribit agricultura; suas item habet leges ars dominandi feras: *Omni tamen animali facilius imperabis, quàm homini, ideò sapientissimum esse oportet, qui homines regere velit.* Morum atque ingeniorum in subditis diversitas absque grandi solertiâ, studio, & experienciâ discerni non potest; adeoque *nullus est, cui sapientia magis conveniat, quàm Principi, cujus doctrina omnibus debet prodesse subditis.* Illa est, quæ Regem fortunatum reddit, quæ Principem coli facit ab omnibus, & metui. Id quod Salomon tunc potissimum consecutus est, cum admiranda ipsius sapientia orbi innotuit. Nec errem, si dixerò, scientiam in Principibus magis quàm potentiam formidari. *Rex sapiens, Spiritu sancto teste, stabilimentum populi est. Rex verò insipiens perdet populum suum.* F. quibus rectè conficitur, barbaram omnino fuisse Licinii Imperatoris sententiam, qui scientias pestem publicam, Philosophos verò & Oratores Reip. venenum vocitabat. Nec absurdi minùs Gothi, qui Regis Athalarici Matri dabant vitio, quòd filium literis faceret imbui, perinde quasi eâ ratione ad negotia publica minùs redderetur idoneus. Longè de sapientiæ disciplinis censuit aliter Æneas Sylvius, cum dixit, *eas in hominibus plebejis argentum esse, in viris nobilibus aurum, in Principibus verò gemmas pretiosas.* Audiens aliquando Alphonfus Neapolita-

nus

nus Regem nescio quem dixisse, literas haudquaquam decere Principem, illico subiecit: *Ista vox bonis fuit, non hominibus.* Rectè idcirco Alphonsus Rex: *Acuoso debe et Rex fer en aprender los saberes: ca por ellos entenderà las cosas de Reyes, y sabrà mejor obrar en ellas.* De Julio Cæsare memoriæ proditum est, sic cum formari & fingi voluisse à statuariis: globo insitebat terrestri, atque unâ manu gladiû, alterâ librû tenebat; hoc insuper adjecto lemma: *EX VITROQUE CÆSAR*, ut significaret nimirum, tam eruditionem, quàm arma ad acquirendum & conservandum imperium, magno sibi fuisse adjumento. Tanti literarum studia non fecit Ludovicus XII. Galliarum Rex: hic enim permittere noluit, ut filius Carolus VIII. ad eas se daret, propterea quod in semetipso comperisset, animum per ista sic obstinatum fieri & pertinacem, ut aliorum deinde consilia penitus respuit. Quæ causa fuit, cur Carolus Rex ad gubernandum postea minus effectus idoneus, atque ab omnibus regi se pateretur, non absque insigni honoris sui jacura, & regni totius detrimento. Extrema itaque cæ in re, uti in omni aliâ, cavenda censeo. Supra ignorantia contemptum parit & risum, multis item erroribus est exposita; contra, nimia ad studia applicatio abripit animum, & à gubernandi curâ sevocat. Iucunda est admodum & amica illa cum Musis conversatio, quam agtè quis commutet cum molestis iis & laboribus, qui in danda audientia, in consultationibus instituendis suscipiendi sunt. Correxit Alphonsus sapiens motum trepidationis in cælo, ut regnum suum reme dare non potuit. Orbes cælestes ingenio suo penetravit, at oblaturum sibi imperium & coronam hereditate partam tueri non noverat. Sultanus Ægyptius famâ illius permotus, legatos ad ipsam misit cum amplissimis muneribus; interim in proprio ipsius regno omnes prope Castellæ civitates ab obedientia officio descivere. Nempe sic fieri assoluit, ut Principes sapientiæ studiis plus æquo dediti, estimationem apud externos sibi concilient, perdant apud subditos. Illis admirationi est Principum eruditio; his subinde etiam damno, quippe *Hebetiores quàm acutiores; ut plurimum melius Rempublicam*

Panorm. l. 4.

Lib. 16. tit. 5.

p. 2.

Mar. hist.

Hispan. lib. 14.

c. 5.

Thucyd. l. 12.

blucam administrant. Animus contemplationi scientiarum nimio opere intentus, in rebus agendis tardior esse solet, atque in decernendo timidior: necesse enim est huic tali multae occurrentes rationes, pugnautes inter se & differentes, quae iudicandi libertatem aut adimunt penitus, aut impediunt. Si quae objecta intueatur oculus ad lucis solaris reflexionem, iam probe & distinctè videt, qualia ea sint: at si in radios ipsos solares directè velit intendere, nimia luce se perstringitur, ut colores rerum & figuras haudquaquam possit discernere. Ita prorsus ingeniis accidit, quae sapientiae & doctrinae studiis impensius etiam, quam par est, sese dedunt: ad negotia publica pertractanda minus fiunt idonea. Melius tum iudicat recta ratio, cum à disputationibus & subtilitatibus scholasticis libera est, & expedita. Nec immerito sapientissimus Salomon occupationem illam vocat pessimam, quam expertus ipsemet fuit. *Sunt enim quaedam ex liberalibus scientiis, quas usque ad aliquid discere honestius sit, penitus verò sese illas tradere, atque usque ad extremum persequi velle, valde maximum.* Quis omnino convenit, ut prudentia illum sciendi appetitum, qui in praestantioribus ingeniis esse consuevit vehementior, aliquantum moderetur, quomodo Agricola matrem fecisse legimus, ^b quae incensum & flagrantem filii animum coërcuit, quando in primâ iuventutem Philosophiae studium acutus, ultra quàm concessum Romano ac Senatori, haurire videbatur. *Quemadmodum omnium rerum, sic literarum quoque intemperantiam laboramus.* Tam hæc animo officit, quàm nimia omnia aliis in rebus nimium corpori exhibent negotium. Sufficiet itaque Principi, artes & scientias degustasse obiter, plus verò eisdem proderit cognitio aliqua rerum practica, carumque communis, quae faciunt ad curanda tum pacis, tum belli negotia, adeoque ex scientiis seligat, quantum satis est ad collustrandum animum, & iudicium formandum, relicta aliis se inferioribus in iis excellendi gloria. Otium duntaxat fallat isthoc tam laudabili exercitio, uti Helvidium Priscum olim factitasse memorat Tacitus.

^a Et proposui in animo meo querere, & investigare sapienter de omnibus quae sunt sub sole. Hanc occupationem pessimam dedit Deus filius hominum, ut occuparentur in ea. Eccl. 1. 13. Arist. lib. 8. Polit.

Tac. in vitâ Agric.

^b Retinuitque (quod est difficillimum) ex sapientia modum. Ibid. Sen. Ep. 107.

^c Ingenium illustre altioribus studiis juvenis admodum dedit, non ut plerique, ut nomine magnifico otium velaret, sed quod firmior adversus fortuita Republicam capesseret. Tacit. lib. 4. Hist.

S. His

§. His ita positis, non semper optimi Principum Magistri censendi sunt ii, qui scientiæ & eruditionis laude magis florent; hi namque ut plurimum successus, atque otii literarii amantiores sunt, ab hominum conversatione alieni, cunctantes, & ad negotia graviora minus apti; sed ii potius, qui rerum politicarum cognitione atque experientiâ præstent cæteris, quique unâ cum scientiis artem etiam benè gubernandi Principem edocere valeant.

§. Primus omnium verò instillandus à teneris Principi *Timor Domini, initium sapientiæ*. Qui adhæret Deo, omnium scientiarum fonti proximus est. Scire humanum ignorantia est potius, malitiæ filia, quâ Principes & Respublicæ pessum eunt.

§. Secundo loco necessaria est Principi eloquentia, illa blanda affectuum domina, quæ voluntates hominum suaviter attrahit, ut imperio sese lubentes & sponte subdiciant.

^d Sciebat magnus ille Propheta Moyses, quanti id referret, idcircoque cum in Ægyptum mitteretur, ut populo Israëlitico Dux præesset, impeditiorem & tardiores suam linguam Deo excusavit. Et verò accepit hanc causam Deus, atque ut animum adderet, adpromisit, quod assistere vellet labijs ejus, & in ore ejus ponere, quæ effari apud Regem Pharaonem ipse deberet. Quid de suâ eloquentiâ sibi non pollicebatur sapientissimus Salomon? *In conspectu potentium admirabilis ero, & facies Principum mirabuntur me; tacentem me sustinebunt, & loquentem me respicient, & sermocinante me plura, manus ori suo imponent.* Et sanè, si eloquentiæ solius tanta vis est, ut per se ipsa audientium animos mirè capiat, quid fiet demum, si armetur potentiâ regiâ, aut purpurâ vestiatur? Princeps, qui alterius eget operâ, ut quæ secum ipse reputat, eloquatur, statua elinguis est potius, quàm Principis dignus nomine; ^e quod vitium in Nerone primò omnium animadversum.

§. Historia ^f magistra est veritatis politicæ, & quâ melius nemo quisquam Principem instruere poterit, quomodo oporteat regere subditos. In illâ siquidem tanquam in luci-

^d *Obsecro Domine, non sum eloquens ab heri & nudius tertius, & ex quo locutus es ad servum tuum, impeditior & tardior lingua sum.* Ex. 4. 10
Sap. 8. 12.

^e *Primum ex iis, qui rerum potiti essent, Neronem aliena sacundia eguisse.* Tac. l. 13. Annal.

^f *Verissimam disciplinam, exercitationemque ad politicas actiones, historiam esse.* Polyb. l. 1.

S. Gregor.
Naz. ad Nic.

diffimo speculo elucet experientia gubernationis retrò præteritæ, prudentia antecessorum, *hominumque multorum mens in unum collecta*. Historia fidissimi Consilarii est instar, qui nunquam non præstò, & ad manum est.

E Iurisprudentiâ eam solùm partem attingat Princeps, quæ ad gubernandum pertinet, evolvendo scilicet leges ac constitutiones sui regni, quas & prudens dictavit ratio, & longus usus approbavit.

In Theologico studio ne multum ponat operæ; quàm enim periculi plenum sit multa scire, atque unâ potentem esse, in Iacobo Rege, magno suo malo experta est Anglia. Satis erit Principi, si in fide constans ipse sit, & aliàs viros sanctos juxtà ac eruditos penes se habeat, qui illam tueri noverint.

§. Astrologiâ denique judiciariâ multi Principes percunt; est enim cupiditas illa noscendi futura in omnibus vehemens, & multò maximè in viris Principibus; quia namque magnam sibi ex eo pollicentur auctoritatem, si Diis pares habeantur, & quædam supra communem hominum fortem possint efficere, consecrantur artes superstitiosas, & populo invisas; quin immò eò nonnunquam dementiæ procedunt, ut solis causis secundis ascribant omnia, & providentiam divinam prorsus tollant è medio; in auspicia & fortilegia cuncta referentes. Quo demum fit, ut plus casui & fortunæ, quàm prudentiæ & industriæ humanæ tribuentes, in decernendo & agendo remissiores sint; atque Astrologos sæpiùs, quàm Consiliarios in deliberationem adhibeant.

SYM.

SYMBOLVM V.

RADICES *artium amara, fructus verò dulces*: eapropter defugit eas initiò Natura nostra, nec ullus ei labor accidit gravior, quàm quem in prima elementa impendi necesse est: magnis enim molestiis, & multo sudore ea res iuventuti constat. Istâc igitur de causâ, & quia studia assiduam deposcunt operam, quod valetudo, & aulae negotia, atque oblectamenta non sinunt, oportet ut Magistri compenset industria, varia excogitando media, quibus molestias institutionis lusuum puerilium suavitate sic condat, ut sensim sine sensu, quæ addiscenda sunt, Principis animus imbibat. Exempli causâ; ut legere is discat, hoc artificio utatur

C 4

licet.

licet. Fiant taxilli omnino quatuor & viginti, quibus inscul-
pantur totidem alphabeti literæ, tum colludent aliqui inter
se, & qui jactu uno plures expresserit syllabas, aut verbum
formaverit integrum, victor præmium auferat; quo victorio-
læ & oblectationis genere ille discendi labor longè fiet faci-
lior: plus enim difficultatis habet chartarum lusus, quem
tamen mox capiunt pueri. Nunc ut scribere etiam eodem
compendio condiscat Princeps, suaserim literas in tenui in-
cidi laminâ, quâ deinde chartæ superimpositâ ductus illos
characterum, quasi sulcos quosdam, manu sequatur & cala-
mo; præcipuè verò in iis literis pingendis sese exerceat, è qui-
bus formantur reliquæ; ita fiet, ut dum laminæ artificium
suo tribuit ingenio, ac industriæ paulatim laboribus istis ma-
gìs incipiat affici.

§. Nec minùs necessaria Principi linguarum peritia:
nam interprete semper uti velle, aut non nisi in aliam lin-
guam translata legere, res est deceptioni obnoxia, aut certè
in causâ, quòd de vi suâ & energiâ multum deperdat veritas;
ut fileam non posse non esse peracerbum subdito, si ab eo in-
telligi nequeat, à quo rebus suis afflictis solatium, levamen
miseriis, obsequiis remunerationem sperare debet. Movet ea
res Iosephum ^a Patriarcham, ut cùm Ægypto præficeretur,
ante omnia iis linguis addiscendis, quarum isthîc loci vige-
bat usus, & quas ipse ignorabat, operam impenderet. Quàm
hoc nomine Augustissimum Imperatorem Romanum Fer-
dinandum III. amant omnes & suspiciunt, quòd lingua-
rum tam gnarus sit, ut cuique proprio, & nativo suo idioma-
te responsa dare noverit! Verùm notitia illa non viâ præce-
ptorum comparanda est Principi, nam illa memoriam con-
fundunt; sed asciscendi in ejus familiam illustrium virorum
filii ab exteris exciti nationibus, quibuscum familiariter con-
versando, absque magno labore, & quasi aliud agens, pau-
corum mensium spatio tantum proficiet, ut linguis singulo-
rum loqui assuescat.

Porro ut Geographiæ & Cosmographiæ (sine quibus cœ-
ca est quodammodo scientia politica) usum quoque aliquem
acqui-

^a *Linguam,
quam non no-
verat, audivit.*
Psal. 80. 6.

acquirat, operæpretium erit, vestiri palatii conclavia ejusmodi anlais & peristromatis, quæ tectorio opere variè elaborata, generalem quandam orbis delineationem, hoc est, quatuor mundi partes, & potiores provincias, unà cum celebrioribus fluviis, montibus, urbibus, aliisque insignioribus locis spectanda exhibeant. Pari artificio lacus, etiam disponi poterunt, ut si forte naviculâ oberrare placuerit, in iis velut in chartis quibusdam nauticis, maris totius situm, portus, insulas videre se existimet. In globis & spheris mathematicis contempletur ambitum utriusque hemisphæri, motus cæli, accessum discessumque solis, vicissitudines dierum ac nocturnum, suaviter tamen, & ad motum narratiunculæ duntaxat, aut recreationis, subtili ratiocinandi genere Mathematicorum scholis relicto. E geometricis satis fuerit affecutus, si locorum intervalla, altitudines, & profunditates instrumentis metiri novenerit. Discat item, quomodo loca munire oporteat, adcoque animi causâ ex argillâ, aliave simili materia construat propugnacula, cum suis fossis tam interioribus, quam exterioribus, cum aggeribus, vallis, semilunis, aliisque ad ea tuenda necessariis, sic constructa deinde machinulis bellicis oppugnet rursus & impetat: ut verò istæ munimentorum figuræ & dispositiones firmitus in memoria infigantur, similes aliquas in hortis e myrto, aliisve herbis artificiose dispositis efformari juerit, prout in Emblemate præsentis licet cernere.

Sed nec illud ignorare decet Principem, quomodo acies instruenda sit; in eum finem milites habeat omnis generis, tam equites, quam pedites e metallo, fufos, e quibus exercitum per legiones, cohortes, centurias, vexillationes, turmas ordinet, ad imitationem aciei in tabulâ aliquâ vel libro polemico descriptæ. *Itaque ludi magnâ ex parte imitationes esse debent earum rerum, quæ seriò postea sunt obeunda.* Atque ea ratione sensim, & absque molestiâ, artibus iis affici incipiet, & posteaquam aliqua menti lux oborta fuerit, citius deinde eandem capiet consuetudine cum viris eruditis, qui causas singularum & effectus exponent, ^b atque iis præsertim, qui in rebus tam pacis, quam belli haud mediocriter versati sunt &

exerc-

Arist. Pol. 7.
c. 17.

^b Audiens sapiens, sapientior erit: & intelligens, gubernacula possidebit. Prov. 1. 5.

*Sapientiam
omnium anti-
quorum ex-
quiret sapiens,
& narratio-
nem virorum
nominatorum
conservabit.
Eccl. 39. 1.
& 2.*

exercitati: istarum enim rerum novitia hoc presenti tem-
pore magis utilis est, addiscitur facilius, & minus animum
fatigat.

S. Nec inutiles cupiam videri debent istiusmodi exer-
citationes ad rectè educandos Regum ac Principum filios:
nam experientia optima rerum omnium magistra satis do-
cet, multa suapte sponte condiscere pueros, quæ magistri in-
stitutione non nisi difficulter fuissent affecuti. Multò verò
minus existimet aliquis media isthæc tam varia educationi
officere potius, quàm prodesse. Si ad domandum & corri-
gendum equum, nunc freno, nunc habenâ, nunc pastorini-
de, isque variis, multis item ad eam rem præceptis est opus;
quantam putabimus requiri curam & solertiam ad rectè for-
mandum Principem, qui non imperitæ solum plebaculæ,
sed ipsis etiam scientiarum Magistris imperare debet? Non
naturæ donum est: *Videtur ars artium, & scientia scientia-
rum hominem regere, animal tam varium & multiplex.* Nec
ullus unquam supremum artis illius fastigium attingere po-
terit.

*S. Gregor.
Nazianz. in
Apol.*

S. Sat scio, Princeps Serenissime, Virum illum, quo Se-
renitas Vestra Magistro nunc utitur, ab omnibus iis arti-
bus & scientiis (quæ Monarchiæ hujus nostræ est felicitas)
tam probè instructum esse, ut Serenitatem Vestram ad ma-
gnam in iisdem perfectionem facili compendio perductu-
rus sit; ista tamen documenta omnino præterisse non potui,
cò quòd propositum mihi sit, non Vestræ solum Serenitati,
sed aliis etiam Principibus, qui sunt, aut erunt deinceps, hæc
meâ qualicunque scriptione, si quo modo possim, prodesse.

SYM-

SYMBOLVM VI.

* Cant. 7. 2.

^a Et super capita columnarum opus in modum lilii posuit, perfectumque est opus columnarum. 3. Reg. 7. 22.

^b Ac lilia ex ipso procedentia. Ex. 25. 31.

^c Spica nomine, ut ego quidem sentio, discipulorum cœtum intellexit. Procop. in c. 17. Isa.

^d Labia ejus lilia distillantia myrrham primâ. Cant. 5. 13.

EMBLEMATIS hujus artificio cœlestis Sponsus usus est in sacro epithalamio, ut ornamenta virtutum sponsæ suæ exprimeret. * *Venter tuus, inquit, sicut acervus tritici, vallatus liliis.* Et videntur eodẽm alludere lilia, quæ coronabant columnas ^a templi Salomonici, ne qua iis deesset perfectio; illa item, quæ septirimum ^b Tabernaculi candelabrum exornabant. Eadem mihi quoque nunc fuit occasio, ut in præsentis Symbolo sub tritici specie scientias, liliorum verò artes atque literas humaniores, quibus illæ condecorandæ sunt, adumbratas vellem. Nec absque autore & fundamento: nam per ^c spicas jam pridem discipulos intellexit Procopius, per ^d lilia verò eloquentiam ipse Sponsus. Et quæso,

^e Diadema
eximium im-
pretiabilis no-
ria literarum,
per quam dum
veterum pro-
videntia disci-
tur, regalis di-
gnitas auge-
tur. Caff. 12.
var. 1.

* Aloyf.
Nov. Sch.
proph. c. 5.

^f Omnes ar-
tes, quæ ad
humanitatem
pertinent, ha-
bent quoddam
commune vin-
culum, & quasi
cognitione
quâdam inter
se cōtinentur.
Cicer. pro
Arch.

^g Nec cuiquā
iudici grave,
aures studiis
honestis & vo-
luptatibus cō-
cessis impari-
re. Tac. l. 14.
Annal.

quæso, quid politiores literæ aliud sunt, quàm quædam scien-
tiarum corona? Diadema ^e Principum eas Cassiodorus ap-
pellat. Et quasdam etiam Hebræi fertis floreis solebant redi-
mire. Illud, credo, significant Poëtarum lauri, spiræ & cin-
gula (* Hispani *Roscas de las vecas* vocant) flores item serici
diversicolores, laureæ Doctoralis apud eosdem insignia. Ani-
mi centrum & meditullium scientiæ occupent, circumfe-
rentiæ tamen loco mansuetiores literæ sint. Vnius notitia
absque ornamento aliarum, ignorantia quædam species est:
scientiæ enim nexis velut invicem manibus, haud aliter con-
ficiunt circulum, ^f ac novem Musæ solent, cùm choros du-
cunt. Quantum creat fastidium sapientia, si morosa nimium
sit, & humaniorum literarum atque artium suavitate non ali-
quantum condiaur? Necessariæ ergo istæ sunt Principi, ut
imperandi severitatem temperent, utpote quæ à suâ, quâ pol-
lent, amœnitate humaniores dici consueverunt. Commune
aliquid cum cæteris Princeps præ se ferre debet, & discurren-
do de studiis variis comem se præbere & effabilem; neque
enim regia dignitas est, quæ præcellit animos, sed gravitas
nimia & imprudens, quemadmodum oculos non lux solis
offendit, sed nimia ejusdem siccitas. Oportet itaque ut libe-
ralioribus artibus scientia politica temperata atque ornata sit.
Neque enim illæ resplendent minus, quàm rubini in coronâ
aliquâ, aut adamantes in annulo; atque adeò haud dedecent
Majestatem regiam artes istæ, quæ ingenium pariter & ma-
num desiderant: neque quicquam ^g auctoritati derogare
poterit, aut curis obesse publicis, si temporis aliquid per vices,
& animi causâ iisdem Princeps impertiat. Sic Marcus Anto-
nius Imperator pingendi artem; Maximilianus Secundus
sculptoriam; Theobaldus Navarræ Rex Poësin & Musicam
adamabant, quâ postremâ etiam Philippus Quartus moder-
nus Hispaniarum Rex, Serenitatis Vestræ Parens, oblectare
animum solet, quoties à curis gravioribus utriusque orbis
quies conceditur. In eadem & Spartani juventutem suam ex-
ercebant. Quin Plato etiam & Aristoteles exercitia ista collau-
dant, ut Reip. perquàm utilia. Et licet non semper in iisdem
conquies-

conquiescat animus, assumere tamen illa aliquando etiam ratio statûs suadebit; cò quòd populo mirè placeat, si videat Principem interdum à curis gravioribus sevocare animum, & non semper in subditorum servitio cogitatione defixum esse.

Quo nomine ^b Drusi deliciae populo Romano quondam acceptae fuerunt.

^b Nec luxus in juvene adeo displicebat: hoc potius intenderet, diem adificationibus, noctem conviviis traheret; quam solus, & nullis voluptatibus avocatus, maestas violentias & malas curas exerce-
ret. Tac. l. 3. Annal.

§. Duo solum in ejusmodi artium exercitio & usu advertenda sunt. Vnum est, ut ne palàm id fiat, sed intra privatos parietes, ut facere solebat Alexander Severus Imperator, tametsi de canendi peritiâ, seu voce id fieret, seu instrumentis musicis, nemini quicquam concederet. Facile plerique contemnimus, si cui sceptrum & imperium in manus tradita fuere, cum plectro aut penicillo occupatum videamus. Quod majori etiam dignum notâ censemus, si ætate provectiore jam sit, in quâ negotia illi publica magis curae esse debent, quàm privatae istiusmodi oblectationes; praesertim cum ita naturâ comparati simus, ut minimè incusemus Principem temporis malè perditum, si nihil omnino agat, aut otiosus sit; demus tamen ei vitio, si istiusmodi artibus sese dedat. Alterum est, ut ne multum temporis aut operae in iis ponat Princeps, aut praestare aliis cupiat, alias in vanâ illâ excellentiâ magis, quàm in Republicâ benè administratâ aucupabitur gloriam. Quod Neronem aliquando fecisse meminimus, qui dimissis imperii habenis currum auriga malebat regere, aut mimus in theatro personam agere, quàm in orbe Imperatorem. Prudenter sanè malo isti ivit obviam Alphonfus Rex in praclaris legum suarum institutis, quando de ejusmodi Principum delectamentis discurrens, sic loquitur: *E porende el Rey, que no supiese de estas cosas bien usar, segun desuso diximos, sin el pecado, e la mal estanza, que le enderminia, seguirle ya, aun de ello gran daño, que en vilescecin sus fecho, dexando las cosas mayores, y buenas, por las viles.* Eundem abusum, quo fit interdum, quòd Principes majori in pretio artes habeant, quàm scientiam benè laudabiliterque gubernandi, Mantuanus etiam Poeta eleganter his carpit versibus:

Lib. 21. tit. 5.
p. 2.

D

Excu-

Virg. 6. Æ-
neid.

*Excudent alii spirantia mollius ara,
Credo equidem vivos ducent de marmore vultus,
Orabunt causas melius: Calique meatus
Describent radio, & surgentia sidera dicent.
Tu regere imperio populos Romane memento,
Hæ tibi erunt artes, pacique imponere morem,
Parcere subjectis, & debellare superbos.*

Arist. lib. 3.
Pol. cap. 2.

§. Et tametsi Poësis pars sit Musicæ: quod enim in hæc præstat tonus gravis & acutus, hoc in illâ efficiunt accentus syllabarum, & consonantes: estque exercitium hoc præ illo longè nobilius, illud quippe manuum est; hoc solius ingenii, illud ad delectandum; hoc delectando ad instruendum. Ut tamen ita sit, non videtur omnino convenire Principi, propterea quod mira ejus dulcedo nobiliores animi actiones valde impediat: nam ubi semel conceptuum ejusmodi humana mens, velut philomela cantus sui suavitate, capta fuerit, ab iis deinde avelli sese non sinit, atque ita acuit se subtilitatibus Poëticis, ut postea hebescat penitus, & obcæcetur molestiarum duritie & asperitate, quas in regimine subire necesse est. *Vile autem exercitium putandum est, & ars, & disciplina, quacunque corpus aut animam, aut mentem liberi hominis ad usum, & opera virtutis inutilem reddant.* Vnde porro fit, ut si in gubernando non eam animi voluptatem, quam in pangendis versibus Princeps reperiat, curam istam præcipuam in postremis habeat, & fugiat omnino, aut committat aliis: quomodo fecit Ioannes Secundus Arragoniæ Rex, qui tempus Poëtices studio inutiliter traducebat, evocando ad se è remotissimis provinciis, qui in eo excellere, usque dum subditi muneris neglecti impatientes, concitato contra eum tumultu, otioso isti ipsius oblectamento modum ponerent. Nihilominus eum Poësis hoc tempore in aulis & palatiis frequens admodum sit, & valde mansuefaciat atque excolat animos, videtur ignorantiae alicujus notam Princeps omnino effugere non posse, nisi leviter tinctus eâ sit, aut aliquam ejus notitiam usumve habeat. Quare aliquid studii eâ in re concedi illi poterit; quantum videlicet ad excitandum animum, & inge-

ingenium acuendum satis fore putabitur. Quo in genere multa etiam præclara poëmata videmus profecta ab iis, qui aut orbis, aut Ecclesiæ gubernacula tenuerunt, idque non sine universali nationum omnium applausu & approbatione.

§. Sunt prætereà inter Principes non pauci, qui artem distillatoriam faciunt; quod exercitium etsi perhonestum sit, utpote in quo multi admirandi naturæ effectus, & secreta sese prodant: præstat tamen ab eâ abstinere prorsus Principes, eò quod curiositas facili negotio inde ad Alchimiam adjiciat animum, aut saltem sub illius colore cupiditas deinde periculum faciat consolidandi argenti vivi, & auri atque argenti conficiendi. Quâ in re tempus omnium pretiosissimum malè & inutiliter perditur, & consumuntur thesauri præsentis pro incertis & indubiis. Mera dementia est, & quæ non nisi morte curari potest, unum ex alio experimentum sumere, nec advertere tamen, meliorem lapidem Philosophicum inveniri non posse, quàm bonam & prudentem œconomiam. De hac nimirum & utili negotiatione, non de scientiâ chemicâ intelligi debet illud Salmonicum: *Quid scientiâ locupletius, quæ operatur omnia? Si autem sensus operatur: quis horum, quæ sunt, magis quàm illa est artifex?* Hujusmodi commerciis cum incolis regionum Tharsis & Ophir Rex ipse Salomon ingentes congeffit thesauros, ad quos advehendos nunquam sanè instruxisset tot & tantas classes, tot ac tantis expositas in mari periculis, si in catinis easdem parare potuisset. Cum verò de rebus omnibus copiosè ipse disputaverit, habueritque scientiam à Deo infusam & inditam, absque dubio illud etiam secretum, si quo modo potuisset fieri, fuisset assecutus, & reipsâ usurpasset. Nec verò credibile est, Deum id unquam permissurum: desinerent enim omnia gentium commercia, ad quæ conservanda nihil æquè conducit, ac moneta aliqua communis omnibus, è pretioso & raro metallo conflata,

ⁱ In supravacaneis rebus noli scrutari multipliciter. Eccl. 3. 24.

Sap. cap. 8. 5. & 6.

^k Et disputavit super lignis à cedro, quæ est in Libano, usque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete. 3. Reg. 4. 33.

DIDACI SAAVEDRÆ
SYMBOLVM VII.

NASCUNTUR unà nobiscum affectus; ratio verò non nisi multis pòst annis subsequitur, quando illi jam imperium habent in voluntatem, & hæc iis paret ut dominis, specie boni inaniter delusâ, donec ratio, instauratis temporis successu & experienciâ viribus, suum agnoscat dominandi jus, quod illi à naturâ concessum, & affectuum tyrannidi obfistere incipiat. Et solet hoc lumen in Principibus ferè exoriri tardiùs, eò quòd affectus in iis ob consuetas aulæ delitias potentiores sint: cùmque ii, qui Principum adhærent lateribus, gratiam quoque eorundem plerumque aucupentur, eâque voluntatis beneficio potiùs, quàm rationis potiri se posse sciant. Hinc omnes adulandi utuntur artificio, atque illam
quidem

quidem sibi reddere benevolam, huic verò caliginem offundere satagunt. Habeat igitur Princeps perspectas artes istas, atque armet se in affectus suos proprios non solum, sed & in eos omnes, qui iisdem ad occupandum ipsius animum abuti voluerint.

S. Magna hinc passim incuria in componendis Principum animis. Herbas inutiles & infrugiferas, quæ frugibus immiscentur, radicibus cum tempore evellimus; & succrescere sinimus affectus pravos ac passionem, quæ rationi bella movent. Curando Principum corpori Galeni complures præstò sunt; animo sæpè vix unus Epictetus; neque tamen minores pati infirmitates is solet, quàm corpus, quin tantò graviores, quantò hoc ille præstantior. Si vultus illi esset aspectabilis oculis, in quo malarum affectionum intemperies sese posset prodere, multorum sanè doleremus vices, quos febrilis ille appetituum æstus sic miserè depascitur; interim quia aspectum fugiunt, felices eos arbitramur. *Neque frustra præstantissimus sapientia firmare solitus est; si recludantur tyrannorum mentes, posse aspici laniatus & ictus; quando, ut corpora verberibus, ita servitiâ, libidine, malis consultis animus dilaceretur.* Prò! quantis non ejusmodi animus jactatur perturbationum tempestatibus! lux omnis, mens & ratio illi eripitur, ut longè aliter, ac reverà sunt in se, appareant omnia. Hinc tanta judiciorum & opinionum varietas; hinc oppidò pauci suis rectè momentis ponderant singula, sed pro luminis accessu vel recessu diversimodè æstimant. Nempe cum affectibus perinde se res habet; ac cum tubis opticis, qui unâ ex parte objectorum augent magnitudinem, ex alterâ minuunt. Eædem planè crysalli sunt, res visæ omninò eædem: hoc tamen discrimen est, quòd incidentes in unam partem species, & radii visuales à centro ad circumferentiâ deriventur, unde magis sese diffundunt & multiplicant; ex alterâ contrâ è circumferentiâ colliguntur ad centrum, ac proinde res visas haud paullò minores offerunt. Tantum inter utrumque videndi modum interest. Eodem prorsus tempore (tametsi in regnis diversis) in coronam regiam, & successionem

Tacit. lib. 6.
Annal.

Mar. hist.
Hisp. lib. 15.
cap. 16.

paternam convertebant oculos, infans Iacobus Iacobi Secundi Arragoniæ Regis filius, & Infans Alphonsus filius Dionysii Regis Lusitaniæ. Sed ecce, quàm dispari ratione ac modo: prior ille, invito etiam Patre, ultrò oblatam respuit; alter contra pietatis jura, vi & armis eam Patri de capite detrahere aggressus est. Vnus curas ingentes, & regnandi pericula secum expendens, mundo valere jussu, vitam monasticam, tranquillam magis & feliciorē, præ aulicā elegit; alter vitam absque imperio acerbam duxit atque inutilem, & dominandi libidinem naturæ juri antetulit. Vnus in coronæ circumferentiam, quæ aspectu jucunda in flores desinit, intendebat oculos; alter punctum potius considerabat, & centrum, è quo laborum & curarum ducuntur lineæ.

Arist. lib. 1.
Polit. cap. 1.

§. *Omnia quidem ejus, quod speciem boni præfert, gratiā omnes agunt*; at quia in ejus agnitione fallimur, hinc error. Omnis nostra potentia, quantumvis magna, nobis videtur exigua; aliena contrā, grandis admodum & ampla. Nostra non agnoscimus vitia; aliorum faciliè cernimus. Defectus alieni gigantum videntur similes; nostri vix pumilionum instar nobis apparent. Quin vitia ipsa virtutum colore dextrè tegimus: ambitio est, & animi excelsitatem interpretamur; crudelitatem, justitiam; profusionem, liberalitatem; temeritatem, fortitudinem esse volumus. *Pauci scilicet prudentia honesta à deterioribus, utilia ab noxiis discernunt*. Ita fallimur, si per illam tubi partem, ubi affectus & passionēs obstant, res contueamur. Sola beneficia duplici illo modo, qui auget pariter & minuit, considerata sunt. Ea, quæ accipimus, grandia nobis semper videri debent; quæ in alios conferimus, exigua. Ita Rex Henricus Quartus consueverat; immò beneficiorum collatorum in alios ne meminisse quidem solebat; contrā, quæ ipse accepisset, è memoriā effluere nunquam sinebat, in id unicè intentus, ut gratiam, quasi debitum esset, quamprimū exsolveret. Ne sibi imaginetur Princeps, beneficium, quod largitur, mancipii velut notam esse in eo, qui illud accipit. Non ego eam munificentiam dixerim, sed tyrannidem potius, & quendam quasi mercatum, quo voluntates,

Tacit. lib. 4.
Annal.

Mar. hist.
Hisp. l. 22.
cap. 15.

tates, haud secus ac mancipia servilia in Guineæ littoribus, gratiarum pretio Princeps mercaretur. Qui dat beneficium, existimare non debet, obligationem se imponere. Is qui accipit, obstrictum se credat. Princeps Deum potius imitetur, *qui dat omnibus affluenter, & non improperat.*

Jac. 1. 5.

§. In suscipiendis, gerendisque bellis; in pace conciliandâ & conservandâ; in injuriis tam illatis, quam acceptis; iisdem semper rectæ rationis utatur perspicillis, per quæ æqualiter, sine furo & fallaciis singula videat. Neminem illa in rerum æstimatione indifferentia & justitia magis decet ac Principem, qui in regno suo præstare id debet, quod examen in trutinâ, proindeque de rebus omnibus rectè sincerèque judicet, oportet; ut sua regno constet æquitas, cuius bilances nunquam in æquilibrio consistent, si affectui aut passionibus locus sit, aut ad rectæ rationis trutinam non omnia ponderentur. Eam ob rem singularis Magistrorum curâ requiritur atque industria, qui Principis mentem probè instruant, istos voluntatum errores, & persuasionum vanitatem detegendo, ut à passionibus liber & expeditus sincerum de quâque re iudicium ferre valeat. Etenim si cum animis nostris consideraverimus tot imperia collapsa, tot status immutatos, tot Reges ac Principes de vitâ pariter ac regno exturbatos, primam ferè originem fuisse deprehendemus, quòd affectus obedientiam abjecerint, & rationi, cui lege naturæ subiecti sunt, parere noluerint. Nec ulla Reipublicæ capitalior pestis est, quàm appetitus indomiti, aut fines isti particulares, quos sibi quisque pro libitu statuit.

§. Non illud ego nunc contendo, ut affectus illi tollantur penitus aut excindantur in Principe: absque illis enim ad omnes actiones generosiores prorsus esset inidoneus, cum natura non frustra amorem, iram, spem, metum, aliasque passiones similes nobis indiderit, quæ etsi virtutes non sint, sunt tamen illarum comites & media, sine quibus illæ nec acquiri rectè, nec exerceri possunt. Abusum solum earundem & inordinationem improbo; isthæc corrigenda sunt, ut Princeps in actionibus suis non affectibus ducatur,

M. Tull. in
Orat. pro
Syll.

sed è prudenti politica omnia moderetur. *Regum est ita vivere, ut non modò homini, sed ne cupiditati quidem servias.*

Carolus V. si quando iræ & indignationi indulgere aliquid vellet, privatim, & ab hominum remotus arbitrio id faciebat; non in publico, quando personam & majestatem Imperatoris sustinebat. Nempe tunc Princeps ideam Gubernatoris agit potius, quàm hominem: Gubernatoris, inquam, aliorum magis, quàm sui ipsius. Nihil tunc ex affectu statuendum; sed ad rationis regulam & normam expendenda omnia. Non ex ingenio proprio, sed arte. Mores Principis politici magis sint oportet, quàm naturales. Ejus consilio è corde Reipublicæ potius proficisci debent, quàm suo ipsius proprio. Homines privati commodis & utilitatibus suis omnia metiri solent; Principes bonum publicum præ oculis habere necesse est. In privato, si passionibus dissimulet, minùs candidi & aperti pectoris putatur indicium; in Principibus etiam ratio statùs id quandoque exigit. Nullius affectùs signa tum dedit Tiberius, cum Piso post sublatum è vivis ejus jussu Germanicum, sese illi prætulit. Id quod deinde Pisonem sollicitum habuit: *Nullo enim magis exterritus est, quàm quòd Tiberium sine miseratione, sine irâ obstinatum, clausumque vidit, ne quo affectu perumperetur.* Qui pluribus imperat, cum pluribus variare affectus debet; aut quantum fieri potest, immunem sese ab iis ostendere. ^a Illud denique conetur Princeps, ut unâ eademque horâ, pro occasionum varietate, severum & benignum; justum & clementem; liberalem & parcum se exhibeat: *Nam tempori aptari decet.* Quâ in re Tiberius excellens fuit, cujus mentem haud facilè quisquam dispicere potuit, *adeò vertit & miscuit ira & clementia signa.* Bonus Princeps sibi dominatur, & servit populo. Quòd si naturales animi impetus aut frangere, aut dissimulare neglexerit, eundem semper tenebit in agendo modum; quo fiet, ut facilè quivis visurus sit, quò consiliis suis collimet, contra præcipuam Politicæ regulam, quæ vel ideò suadet variare agendi rationem, ut ne mens Principis omnibus innotescat. Nec sanè periculo vacat, si naturam & affectus Principis alii penetrent: nulla enim

Tacit. lib. 3.
Annal.

^a Istuc est sapere, qui, ubi-
cunque opus
sit, animum
posse flectere.
Terent.

Sen. in Med.

Tacit. lib. 3.
Annal.

Nam tempori aptari decet. Quâ in re Tiberius excellens fuit, cujus mentem haud facilè quisquam dispicere potuit, *adeò vertit & miscuit ira & clementia signa.* Bonus Princeps sibi dominatur, & servit populo. Quòd si naturales animi impetus aut frangere, aut dissimulare neglexerit, eundem semper tenebit in agendo modum; quo fiet, ut facilè quivis visurus sit, quò consiliis suis collimet, contra præcipuam Politicæ regulam, quæ vel ideò suadet variare agendi rationem, ut ne mens Principis omnibus innotescat. Nec sanè periculo vacat, si naturam & affectus Principis alii penetrent: nulla enim

enim via facilior ad occupandum ipsius animum, quem expedit liberum servare semper & clausum aliis, si quidem rectè imperio præesse desideret. Vbi Ministri Principis inclinationem semel perspexerint, mox eidem adulari, & eosdem præ se ferre affectus incipiunt. Si quâ in re Princeps obstinet animum, idem etiam ipsi faciunt, ut jam non nisi penes obstinatos imperium sit. Quod si aliquando è re fore videbitur, ut Princeps populi affectum plausumve capteret, ita se potius gerat, ut ea, quæ populus fugit & amplectitur, naturali instinctu ipse fugere & amplecti videatur.

S. Porro inter affectus & passiones Aristoteles etiam Verecundiam numerat, quam negat virtutibus moralibus accensendam, eò quod sit infamiæ metus, adeoque videatur cadere non posse in virum bonum & constantem, qui cum ex præscripto rectæ rationis agere omnia soleat, non est quod de ullâ re verecundetur. S. Ambrosio tamen ^b virtus est, quæ actionibus modum ponit. Quod intelligendum puto de Verecundiâ illâ ingenuâ & liberali, quæ animo honestiori frâni instar est, ne quid turpe aut indecorum admittat, estque optimæ indolis indicium, & argumentum haud leve, superesse adhuc in ejusmodi animo quædam virtutum semina, etsi nondum satis altè radicata. Aristotelem verò loqui crediderim de Erubescentiâ aliâ vitiosâ, & immoderatâ, quæ virtutibus noxia est: haud secus ac ros lenior segetes fovet ac recreat; at ubi pruina in modum cadit, adurit easdem ac destruit. Nulla virtus exerceri liberè potest, ubi hæc passio invaluerit, neque ulla res Principibus magis perniciosa est, eò vel maximè, quod virtutis gerat speciem, perinde quasi candidioris sit animi (cum fracti & abjecti potius esse videatur) si negare, contradicere, reprehendere, castigare Princeps erubescat. Nimiùm in suâ amplitudine hi tales se constringunt, umbras quodammodo metuunt, & quod caput est, aliorum sese reddunt mancipia, qui dominari debuerant. Illud verò quàm indecorum, quod frontem ipsorum verecundiæ color occupet, quo adulatorem, mendacem, facinorosum suffundi oporteret, quodque sui ipsorum obliti ab aliis regi

^b Pulchra virtus est verecundia, & suavis gratia, quæ non solum in factis, sed etiam in ipsis spectatur sermonibus, ne modum prætergrediaris loquendi, ne quid indecorum sermo resonet tuus. S. Ambr.

Seneca.

Tac. lib. 14.
Annal.Tacit. lib. 6.
Annal.

regi se finant ac decipi ! Quicquid alii petunt, offerunt ultrò & largiuntur, nihil pensi habentes, quid exigant merita, solis victi precibus. In sententias aliorum & consilia, etsi minimè probata, lubentes abeunt, hoc solo nomine, quòd contradicere ipsi non audeant, malintque victi videri, quàm vicisse alios. Id quod gravissimorum malorum in Rep. seminarium est. Nam *quorundam parum idonea est verecundia rebus civilibus, quæ firmam frontem desiderant.* Principibus itaque omni ope enitendum, ut hanc verecundiæ passionem, & pudorem naturalem moderentur fortitudine & constantiâ, firmando non animum solùm, sed ipsum etiam exteriorem vultum contra adulationes, mendacia, fraudes & malitiam, ut ea corrigere & emendare, integritatem verò regiam in dictis & factis sartam tectam tueri valeant. Quod quia Ioannes Secundus, & Henricus Quartus, ambo Reges, facere prætermiserunt; quid mirum, tam auctoritatem, quàm coronam ipsorum in tantum adducta fuisse discrimen? Verùm in passione hâc curandâ, singulari cautione opus est: etsi enim alia vitia veluti spinæ radicibus extirpanda sint, hoc tamen amputandum est potius, ut id rescecet solùm, quod superfluum est; relinquatur verò illa Verecundiæ pars, quæ virtutum est custos, morèsque & actiones hominum componit: nam absque hoc fræno indomitus planè erit Principis animus, & nisi ad indecentiam atque infamiam subinde advertat oculos, passionum suarum sequetur impetum, accedente præsertim potentiâ, & præceps ruet. *Si vix artibus honestis retinetur pudor,* quid fiet, si illum omnino exuerimus? Tiberius certè *postremò in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore & metu, suo tantum ingenio utebatur.* Hac de causâ Plato dixit, Iovem aliquando, cum generis humani ruinam metueret, Mercurium ablegasse in terras, ut Iustitiam & Verecundiam inter homines partiretur, quibus sese ab interitu vindicarent.

§. Atque huic passioni, quâ de nunc agimus, haud multum absimilis est, nec minus exitiosus Principibus affectus ille, quem commiserationis vulgò solemus dicere: Exitiosus, inquam,

inquam, quia ubi in animo prævaluerit, nec ratio, nec justitia rectè suum faciunt officium; dum enim plus æquo verentur, ne cui aut reprehendendo, aut castigando ægrè faciant, subditorum delictis medicinam adhibere negligunt, & multa impunè abire sinunt. Obsurdescunt ad populi clamores, nec eos movent damna publica, interim tanguntur misericordiâ trium aut quatuor hominum, à quibus ista proficiuntur. In delictis alienis confusos se sentiunt, atque adeò, ut ne sibi aliorum causâ sit malè; connivere malunt potius, aut impunitatem concedere, quàm in illa animadvertere. Iudicii imbecillitas hæc est, & prudentiæ defectus cùm tempore corrigendus; eadem tamen moderatione adhibitâ, quâ de Verecundiâ antè dictum: ut scilicet ea solum commiserationis pars refecetur, quæ sic languere facit animum, & ita effœminat, ut fortiter & constanter agere nequeat; retento tamen misericordiæ affectu Principum proprio, ubi recta ratio absque jacturâ tranquillitatis publicæ ita suaserit. Uterque iste tam Verecundiæ, quàm Commiserationis affectus domari possunt ac corrigi actibus quibusdam contrariis, qui nimiam illam cordis teneritudinem, mentisque imbecillitatem paulatim tollant, atque ad fortiora corroborent animum, serviles istiusmodi metus ei eximendo. Quod si subinde Princeps conabitur (etsi in rebus minimis) animum firmum & constantem retinere, suæ item dignitatis & officii habere rationem, facilè idem postea in rebus majoribus præstare poterit. Plurimum fanè refert, si vel semel generosè eâ in re vincat sese ipse, & timeri se atque suspici ab aliis faciat.

^c *Principatus enim est proprium misere-
ti. S. Chrys.*

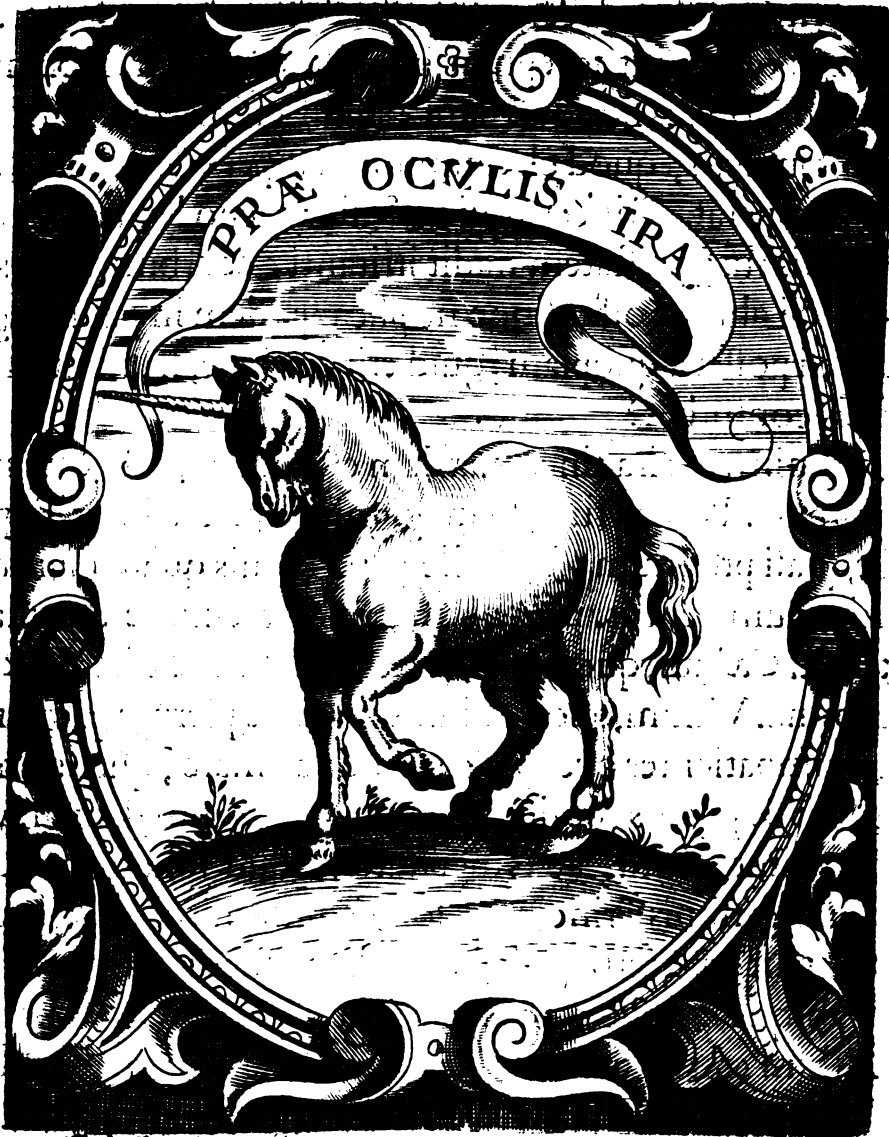
§. Restant duæ aliæ passionēs, juventuti nimium quantum noxiæ; Metus & Obstinatio animi. Metum dico, quando Princeps omnia pertimescit, & sibi ipse in omnibus diffidens, nec loqui audet quicquam, nec agere. Nihil unquam rectè à se agi putat, veretur prodire in publicum, & secessum magis amat ac solitudinem. Istud plerumque ex educatione muliebri, quæ à consortio hominum solet esse alienior, uti & ex defectu experientiæ nascitur, cujus etiam solius beneficio malum illud curari potest, si assuefiat nimirum Princeps ad audien-

audientiam præstandam tam subditis quàm exteris, si sæpè foràs in publicum, & in lucem producat, ut homines & alia nòsse discat, qualia ipsa in se sunt, non quomodo ea aut imaginatio depinxit, aut is, quo magistro & moderatore utitur. Ac Principis conclave liber semper pateat accessus Viris Illustribus ac Nobilibus, qui Patri ejus à cubiculis sunt; aliis item aulicis fortitudinis, ingenii & experientiae laude præstantibus. Qui mos in Hispanià observatus fuit, usque ad tempora Philippi Secundi Regis; qui molitionibus Caroli filii factus cautior, illam aliorum communicationem & accessum liberum restrinxit omnino ac sustulit: atque ita dum unum declinare voluit incommodum, in aliud incidit æquè Principibus noxium, quale est, nimium sese ab hominum alloquio abstrahere: hoc enim dum faciunt Principes, facile postmodum fit, ut certæ alicui personæ affectu peculiari & favore ipsi adhærerent.

§. Obstinatio denique partim ex metu, partim ex ignavia quâdam naturali nascitur; quando nimirum Princeps nihil omnino agere vult, sed contra institutionem præfractè obfirmat animum. Curari verò debet illa mentis segnities flammis & stimulis gloriæ, quemadmodum calcaribus equorum vitia solent corrigi: paulatim itaque ducendus in viam Princeps, & laudandi progressus, quos fecerit; tametsi sub initium laudes istæ supra meritum etiam sint, & ad solam speciem.

SYM-

SYMBOLVM VIII.

IN Monocerote mirè solers fuit natura ac provida. Inter ipsos oculos Iræ arma defixit. Prorsus necessum est, ut oculum utrumque intentum habeas in eam passionem, quæ tam imperiosè actionibus & motibus animi dominatur. Eadem flamma, quâ succenditur, lumen illi eripit. Ab insaniâ & furore non nisi temporis brevitæ differt. Nec homo iratus idem est, qui antea; per iram enim quasi extra se ponitur. *Non desiderat fortitudo advocatam iram. Quid enim stultius est, quam hanc ab iracundiâ petere presidium, rem stabilem ab incertâ, fidelem ab infidâ, sanam ab agrâ?* Ad triumphandos
 E hostes

Cicero.

Seneca.

hostes nihil opus levitate iracundiæ. Nec fortitudo est, quæ absque ratione commoveri se finit. Verbo, nullum vitium magis Principem dedecet, quàm istud: irasci enim contemptum supponit, aut acceptam injuriam. Nullum item muneri & officio ejus sic adversatur: nihil enim æquè tenebras offundit judicio, quod clarissimum semper esse debet in eo, qui aliis imperat. Princeps qui irâ & stomacho leviter exardescit, cordis sui potestatem tradit irritanti, & arbitrio illius se subjicit. Si absque offensione ne plica quidem in pallio regio disturbari posset à quopiam; quid erit denique, si animum illius quis conturbet?

§. Enimverò ira tinea quædam est, quam parit, & nutrit ipsa purpura. Pompa superbiam gignit, superbia iram. Et potentia quasi proprium est, nolle pati. Nimis quàm delicatus est Principum sensus. Speculum, quod facillimè maculam contrahit. Cælum, quod vapore tenui citò obnubilatur, & jactit fulmina. Vitium, quod animos magnos plerumque generosos & impatientes occupat; perinde ac mare, quantumvis vastum sit & potens, levissimo tamen ventorum flatu gravissimos patitur motus ac tempestates. Illud solùm interest, quòd hæ in animis Principum longè diuturniores sint, quàm in ipso mari; præsertim ubi honor læsus fuerit, quem existimant absque vindictâ recuperari non posse. Deus bone! quantillum erat; Sanctium Navarræ Regem, pugnâ ad Alarcum habitâ, non salutato prius Rege Alphonso hujus nominis Tertio, domum repetere? hic tamen eâ re offensus sic fuit, ut inurbanitatis istius oblivisci nunquam potuerit, nec conquiescere, donec regno illum exuisset. Principum ira pulveri tormentario similis est, qui simul atque ignem concipit, mox vires suas exserit. Nuntiam mortis^a eam appellat Spiritus sanctus, ut vel hoc nomine eam frænare & cohibere par sit. Turpe est cum, qui aliis mandata dat, huic passioni succumbere. Meminerint Principes, ideò sceptri loco nihil sibi in manus tradi, quo lædere quenquam possint: quòd si aliquando gladius strictus Regibus præferri solet, id justitiæ, non vindictæ insigne est, & alienâ tunc quidem portatur manu, ut no-

verint

Mar. hist.
Hisp. lib. 11.
cap. 18.

^a Indignatio
Regis, nuntii
mortis. Prov.
16. 14.

verint iram inter & executionem mandatum debere intercedere. E Principibus pendet salus publica, quæ facilè in discrimen veniet, si Consiliario tam præcipiti, qualis est ira, usi fuerint. Ecquis manus ejus effugiet? nam fulminis instar est, quando suprema potestas eam impellit. *E porque la ira del Rey (ut ait in suis legibus Alphonsus Rex) es mas fuerte , e mas dañosa, que la de los otros Omnes, porque la puede mas ayna complir, porende debe ser mas apercebido, quando la oviere en saberla sofrir.* Si Principes irâ nonnunquam inflammati sese ipsi contuerentur oculis, speciem utique cerne- rent indignam tantâ Majestate; cujus tranquillitas, & sua- vis tam verborum, quàm actionum concentus, allicere ma- gis debet, quàm terrere; amorem conciliare potius, quàm formidinem.

Lib. 10. tit. 5.
P. 2.

§. Cohibeat itaque Princeps iræ impetum; quod si id non possit, sustineat saltem furorem, & executionem ad tempus differat: nam uti dixit idem Alphonsus Rex, *Debe el Rey sofrirse en la saña, fasta que sea pasada, è quando lo fiziere seguirsele à gran prò, ca podra escoger la verdad, e fazer con derecho, lo que fiziere.* Theodosius Imperator in semetipso expertus id fuit; quare lege etiam cavit, ut sententiæ capitales antè, quàm triginta dies abiissent, executioni ne mandarentur. Quod decretum prius^b Tiberius fecerat, sed ad solos decem dies, etsi Senatui nollet facere potestatem, sententiam semel latam revocandi. Rectè illud quidem, si idèò factum fuisset, ut gratiæ locus esset, aut de causâ co- gnosci denuò posset; verùm^c Tiberius homo crudelis & fe- rox, tantum indulgere non voluit. Augusto item Cæsari suavit Athenodorus, ne quid iratus decerneret prius, quàm viginti quatuor Alphabeti Græci literas ex ordine recensuisset.

Idem ibid.

^b Idèq; vita-
spatium dam-
natis proroga-
retur, sed non
Senatui liber-
tas ad poni-
endum erat.
Tac. lib. 3.
Annal.

^c Neque Tibe-
rius interjectu
temporis miti-
gabatur. Tac.
l. 3. Annal.

^d Que renuit,
& ad Regis
imperium, quod
per Eunuchos
mandaverat,
venire cõtem-
psit. Vnde ira-
tus Rex, &
nimio furore
succensus, in-
terrogavit sa-
pientes, qui ex
more regio
semper ei
aderant.
Erb. c. 1. 12.

§. Cum itaque ira furor brevis sit, maturitati delibera- tionis directè oppositus, nullum illi aptius remedium est, quàm prudens consultatio animi; ne scilicet cum execu- tione præcipitet Princeps, donec consilio rem omnem ex- penderit. Non immeritò contemptum se putabat^d Assue- rus Rex, quando Regina Vasthi ab ipso vocata venire renuit;

& tametsi id graviter acceperit, ulcisci tamen noluit, antequam regni sui proceres in consilium adhibuisset.

§. De acceptâ injuriâ multum cum aliis colloqui, iram magis succendit; unde & Pythagoræ fuit monitum: *Ignem gladio ne fodito*; agitatio enim flammam magis suscitatur: neque efficacius pro irâ remedium est, quam silentium & solitudo; seipsâ sensim consumitur & interit. Quin immò blandissima sæpè verba frigidaë instar sunt, quam fabri ferrarii fornacibus affundunt, ita magis magisque inflamment.

§. Hæc porrò in auribus sedem habet, aut certè per eas quasi foras advigilat, ^e hâs ergo muniat Princeps, ne sinistros rumores faciliè hauriant, qui animum irritare possint. Hinc factum reor, quòd statua Iovis Cretensis auribus caret; nam iis, qui cum imperio sunt, damni plus adferunt sæpè, quam emolumenti. Ego necessarias eas judico Principibus, si circumspiciant, & cum prudentiâ consilium capiant, neque ad primos quosque rumusculos commoveri se sinant. Tunc ira laudabilis est, quando eam ratio suscitatur, & lenit prudentia. Vbi hæc ira ^f non est, justitia esse non potest. Tolerantia nimia peccandi licentiam dat, & obedientiam audacem facit. Omnia tolerare æquo animo & pati, aut ignorantia est, aut servitus, hominis de se parum sentientis. Iram fovere, ut offensioni fiat satis, aut exemplum statuatur de injuriâ in auctoritatem regiam admissâ, non vitii, sed virtutis est, idque lenitati & mansuetudini nil quicquam derogat. Ecquis magis mitis & mansuetus, quam ^g David, vir secundum ^h cor Dei, tam lenis in vindicando, tam in irâ moderatus; ut cum Saûlem infensissimum sibi hostem in suâ teneret potestate, satis habuerit oram ⁱ chlamydis illi præcidere; cujus facti adhuc illum poenituit postea. Et tamen quantâ feveritate injuriam ultus est, quâ Rex Hanon legatos ejus affecerat? Miserat eos David ad consolandum Regem de obitu Patris sui: ille verò sinistrè suspicatus, ad explorandum regni statum potius venisse, barbis semirasis, & vestibus indecorè decurtatis eos abs se dimisit. Non tulit hanc

^c Sit omnis homo velox ad audiendum: tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram. Jac. 1. 19

^e Nunc irasci convenit justitiæ causâ. Stob. ser. 20.

^g Memento Dñe David, & omnis mansuetudinis ejus. Psal. 131. 1.

^h Inveni David filium Iesse, virum secundum cor meum. Act. 13. 22.

ⁱ Surrexit ergo David, & præcidit oram chlamydis Saûl filentis. Post hæc percussit cor suum David, eâ quòd abscidisset oram chlamydis Saûl. 1. Reg. 24. 5. & 6. 1. Paral. 19.

hanc injuriam David, homo cætera mitissimus: sed bello illum adorsus, omnes regni civitates, quas occupavit, funditus evertit; incolas verò earundem (ut cum Scripturâ hoc dicam) *adducens ferravit, & circumegit super eos ferrata carpenta: divisitque cultris, & traduxit in typo laterum.* Immanitas quædam, atque iræ immoderatio cuiuspiam ista videri possent, qui fortè nesciret, injuriarum vulnera interdum curanda sic esse, ut ne cicatrices quidem maneant reliquæ. Ferro & igni interminatus est civitatibus & provinciis quibusdam ^k Artaxerxes, nî cuidam suo decreto essent obsequentes, daturus alias tam hominibus, quàm animantibus brutis puniti contemptus & inobedientiæ severissimum exemplum. Iustissimus Deus isthanc politicam nos docuit, quando extremo cum rigore, salvâ tamen misericordiâ, à Syriorum ^l exercitu pœnas sumpsit, eò quòd se Deum montium blasphemè vocitassent. Suprema Principum authoritas & potestas pars est Reipublicæ, adeoque offensas & injurias acceptas dissimulare semper non possunt.

2. Reg. 12. 31.

^k Ut non solum hominibus, sed etiam bestiis injuria sit in sempiternum, pro exemplo contemptus & inobedientiæ. Esth. 16. 24.

^l Quia dixerunt Syri, Deum montium est Dominus, & non est Deus vallium: dabo omnem hanc multitudinem grandem in manu tuâ, & scieris, quia ego sum Dominus. 3. Reg. 20. 28.

§. Illa porrò ira in Principibus laudabilis est, & Reipub. perutilis, quam suadet ratio, quæque gloriæ stimulis incitata, ad ardua & sublimiora impellit animum; etenim sine illâ nihil egregium, nihil magnum moliri quis potest, nedum ad exitum perducere. Illa, illa est, quæ generosioribus spiritibus cor pascit, & supra se erigit ad contemnendas & spernendas difficultates. Cotem virtutis eam appellavêre Academici, & virtutum comitem Plutarchus vocat.

§. Maximè verò sub Principatûs initium iram deponere debet Princeps, & oblivisci injuriarum antea illatarum; uti fecit Rex Sanctius, cognomento Fortis, cùm per successionem Castellæ regnum indeptus esset. Cum imperio Naturam velut immutat Princeps; quidnî ergo immutet affectus etiam & passionēs? Abuteretur sanè dominatu, qui vindictam de eo sumeret, qui jam subditum se agnoscit. Illud offenso sit satis, quòd in eum nactus sit imperium, qui prius læserat. Nobiliorem vindicandi rationem Fortuna largiri non potest. Ita secum reputabat Ludovicus XII. Gal-

Mar. hist. Hisp. lib. 14. cap. 8.

liæ Rex, quare suadentibus nonnullis, ut ultum iret injurias, quas id temporis accepisset, cum Ducis Aurelianensis solum titulo gauderet, respondisse fertur: *Regem Francia non decet ulcisci injurias Aurelianensis Ducis.*

^m Nam si legatus officii terminos, obsequium erga Imperatorem exuit, ejusdemq; morte, & luctu meo teratus est, o-dero; seponamque a domo meâ, & privatas inimicitias, non Principi, ulciscar. Tac. lib. 3. Annal.

Mar. hist. Hisp. lib. 24. cap. 16.

Anton. Nibris. Dec. 1. lib. 7. cap. 9.

ⁿ Fatuus statim indicat iram suam; qui autem dissimulat injuriam, callidus est. Proverb. 12. 16.

§. Offensas privatas in personam, non dignitatem admissas extremâ suâ potentiâ ne vindicet Princeps: etsi enim una ab aliâ videatur secerni non posse, expedit tamen non raro illas distinguere, ne Majestas exosa fiat, aut nimium formidabilis. Eò tendebat ^m Tiberii responsum, cum diceret: Si Piso nihil peccasset aliud, quàm quòd de morte Germanici, & suo luctu lætatus esset, privatas inimicitias ulcisci se velle, non Principis. E contrario vindicare non debet, ut privatus, injurias, quæ aut muneri ejus, aut statui publico irrogantur: ita ut passione abreptus, de suâ existimatione aut honore actum putet, nisi confestim ultionem parat, præsertim quando in aliud differre tempus magis expedit; etenim ita Principum non motus animi esse debet, sed utilitatis publicæ. Hanc præ oculis habuit Rex Ferdinandus Catholicus, cum Rex Gratiæ tributum nollet pendere, contra ac ejus majores fuerant soliti; atque unâ insolentius renuntiaret, jam pridem eos decessisse, in suis autem officinis monetariis non aurum aut argentum elaborari, sed enses fabricari & lanceas. Dissimulavit tamen ad tempus libertatem istam & arrogantiam Ferdinandus Rex, & inducias cum illo pactus est, differendo vindictam, usque dum in statu quietiori res essent; quâ in re bono publico ⁿ magis, quàm affectui suo consuluit.

§. Nec minoris prudentiæ est iram tunc dissimulare, cum præsumi meritò potest, fore aliquando tempus, quando nocebit eam ostendisse. Eâ de causâ Rex Catholicus Ferdinandus, tametsi Primoribus regni graviter offensus esset, quando tamen abdicato Castellæ regno, se recepit in Aragoniam, prudenter admodum istam animi indignationem, & acceptas injurias taciturnitate celavit, atque adeò amicum & benevolum omnibus sese in suo discessu exhibuit, tanquam jam tunc præsentiret, denuò se regno isti aliquando præficiendum, uti reverà postea accidit.

§. Ge-

§. Generosa mens injurias vultu regit, neque iracundiæ impetu abolere eas satagit, sed egregiis facinoribus potius, optimo sanè, & verè heroïco vindicandi genere. Cum Rex Ferdinandus, cognomento Sanctus, Hispalim obsideret, Vir quidam nobili loco natus exprobrabat Garfiæ Perefio de Vargas, quòd scuto undulato, contra ac familiæ isti liceret, uteretur. Dissimulavit ille tum quidem hoc dictum, donec Triana vi tentanda esset. Ibi inter primos adco strenuè dimicavit, ut scutum infixis missilibus telis undique coopertum è pugna referret. Quare ad suum reversus æmulum, qui loco tum sibi caverat, & scutum ostentans sic eum allocutus est: *Non absque causâ tu quidem hoc scutum nostræ abjudicâsti familiæ, qui illud tantis obijcimus periculis; tibi verò præ aliis deberi, quis neget, qui tanto studio illasum illud servas?* Solent plerumque calumniarum magis esse patientes ii, qui ab isto maledicendi genere alieniores sunt; neque minor virtus est, istam triumphare passionem, quàm hostem.

Mar. hist.
Hisp. l. 13. c. 7.

§. Iram Principis accendere, haud minùs periculosæ plenû opus est alæ, quàm ignem cuniculis, aut tormento portis insititio (petardam vulgò dicunt) subjicere; & licèt in favorem proprium id fiat, prudentiæ tamen est illam moderari, præsertim si contra potentiores ea sit: ejusmodi enim iræ redundant plerumque in caput illius, qui primus autor & incentor extitit. Hæc causa fuit, cur Mauri Toletani tantoperè laborarent, ut placarent iratum Regis Alphonfi Sexti animum, contra Archiëpiscopum Toletanum & Reginam; proptereà quòd hi absque illius mandato Mosqueam iis eripuissent. Ex quo duo eruo documenta: Vnum est, debere Ministros, quando officii ratio sic postulat, quàm blandissimè fieri potest, ea proponere Principi, quæ ei aut fastidium creare possunt, aut bilem commovere: ° facile enim accidit, ut animus furore correptus in eum deinde desæviat, qui rem enarrando exposuit, quantumvis omni culpâ is vacet, aut optimo zelo id fecerit. Alterum est, ut dextrè conentur non moderari solum Principum iram, sed tegere etiam & occultare. Seraphini isti (amoris Ministri) quos coram Deo assistere viderat Isaias, *duabus*

Mar. hist.
Hisp. lib. 9.
cap. 17.

° Cuncta tamen ad Imperatorem in melius relata.
Corn. Tacit.
lib. 14. Ann.

Isa. cap. 6. 2.

¶ Cadite super
nos, & absco-
dite nos à fa-
cie sedentis su-
per thronum,
& ab ira Agni.
Apoc. 6. 16.

¶ Respiciensq;
uxor ejus post
se, versa est in
statuam salis.
Gen. 19. 26.

alis velabant faciem ejus, & duabus velabant pedes ejus; ne videlicet noxæ alicujus rei irâ ex oculis emicante, sic perterre- fierent, ut montibus mallent opprimi, quàm iratum Dei vin- dicis ¶ vultum intueri.

Vbi verò iracundiæ calor deferbuit, jam dolent etiam Principes, & indignantur, si quos aut iræ suæ testes, aut exe- cutionis habuere spectatores: utrumque enim istud à regiâ dignitate alienum est. Et propter hoc Deus ipse uxorem Lo- thj ¶ in statuam salis convertit.

SYMBOLVM IX.

CVM proprio suo damno trophæis & gloriæ Herculis sese opponit invidia. Si præacutam ejus clavam morfi- bus impetat, quid efficit aliud, quàm ut proprias cruentet fauces?

fauces? Nimirum suiipfius vindex est. Ferro mihi videtur similis, quod à sanguine, quem fundit, rubiginem trahit, & ab eâdem pòst exeditur. Alia omnia vitia, ab aliquâ boni specie, aut delectatione ortum habent; hoc contrà ex dolore interiori, & boni alieni odio nascitur. Vitia alia pœna ultrix à tergo sequitur; huic etiam præire ea solet. Invidia prius in propria sævit * viscera, quàm in honorem proximi. Umbra virtutis est: hujus lucem fugiat necesse est, quisquis illam evitare voluerit. Quòd noctua Solis radios suis captet oculis, illud est, quod aliarum avium odium suscitât & invidiam: si intra noctis tenebras, & sua se abderet latibula, nullum illi à reliquis esset periculum. Inter æquales æmulationi haud facilè locus: fortunâ unius assurgente, alterius crescit invidia. *Instita mortalibus natum, recentem aliorum felicitatem agris oculis introspicere, modumque fortune à nullis magis exigere, quàm quos in aquo videre.* Infelici^b lolio invidia similis est, quod tum primumprehendit segetem, quando ea altior est, & in fructus maturuit. Famâ itaque, dignitates, & officia honoratiora defugiat, quisquis invidiæ tela experiri non vult. *Ex mediocritate fortune pauciora pericula sunt.* Regulus in tantâ Neronis sævitiâ agebat securus, quia novâ generis claritudine, neque invidiosis opibus erat: Attamen indignus esset hic metus generoso pectore. Quòd alii nobis invideant, excellentiæ nostræ præ iis signum. At nullos sentire æmulos, non optima nota. Melius sanè est, invidiam pati, quàm æquis animis tolerari ab omnibus. Invidia virtutis stimulus est, perinde enim ut rosa spinam conservat, sic virtutem invidia. Facile illa negligetur, si obtrectatores deessent & lividi. Multos æmulatio evexit supra alios, multos invidia fortunatos reddidit. Æmulatio Carthaginis Romanam auxit gloriam, uti & famam Caroli V. Imperatoris, illa Francisci Galliarum Regis. Ecclesiæ Romanæ, immò & universæ Sixtum Quintum invidia peperit, prima fortunæ ejusdem origo. Nihil hîc melius, quàm ista floccipendere, & conniti semper altius; donec invidum oculi deficiant, ut aspectu ultrâ sequi non possit, Terræ umbra ad imum usque è cælestibus orbem, elementis citimum pertinet, & lu-

* Putredo ossum, invidia. Prov. 14. 30.

Tacit. lib. 2. hist.

b Cum autem crevisset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt & zizania. Matt. c. 13. 26

Tacit. lib. 14. Annal.

Idem ibid.

& lunæ splendorem inficit; altioribus Planetis nihil officit. Vis solis, si vehementior sit, nebulas dispellit & dissipat. Æmulatio locum non habet, ubi magna est inæqualitas, atque adeò hoc unicum illi remedium est. Quò citiùs quis conscenderit altiùs, eò minùs invidiæ erit expositus. Fumum non efficit ignis, qui incenditur subitò. Interea, dum colluctantur quasi inter se merita, nascitur invidia, & contra eum arma sumit, qui supra cæteros extollitur. Superbia & aliorum præ se contemptus, illa sunt, quæ in successu prospero invidiam conciliant, & miscent odia. Modestia contra illam reprimat: Nemo enim ei invidet ut felici, qui seipsum pro tali non æstimat. Hæc de causâ Saül, postquam in Regem unctus fuit, mox in domum suam se recepit; atque ut palàm faceret, non efferri se dignitate regiâ, sceptro tantisper seposito, aratro admovit manum.

1. Reg. 10.
& 11.

§. Aliud item remedium est, non domi Fortunam suam ampliorem facere, sed foris apud externos: nam qui alium humili loco natum antè novit, nunc autem in altiori dignitatis gradu collocari videt, facillè hanc illi felicitatem invidet. Per oculos^c magis, quàm per aures malum istud sese in animum insinuat. Multi clarissimi Viri, ut aliorum fugerent invidiam, sublimiores honorum gradus maluerunt effugere. Tarquinius Consul, ut invidiæ sese subduceret oculis, ultrò voluntarium elegit exilium. Valerius Publius tectis propriis flammam iniecit, quorum amplitudo invidiam illi pepererat. Fabius^d Consulatu se abdicavit, sic inquit: *Iam spero, Fabiorum gentem invidia infestare desinet*. Hos tamen ego deceptos existimo, propterea quòd illud ipsum sit vindictam concedere potius, aut ulteriorem ansam præbere invidiæ; quæ ubi semel persequi aliquem institerit, antè non desinit, quàm eum ad extremam detruferit miseriam. Sol umbras non jacet, quàm diu in supremo cæli consistit vertice; at quando declinat, & nobis propior fit, tum crescunt illæ, & porriguntur longiùs. Sic prorsus invidia eum majori impellit impetu, qui in ruinam pronus jam est, aut labi incipit: & quoniam illa plerumque non nisi pusillanimes occupat, semper in metu est,

^c Ut effugiamus nomen invidiæ, quod verbum ductū est, à nimis inveniendū fortunam alterius. Cic. in Tusc.

^d Non enim poterimus ullā esse in invidiā spoliati opibus, & illā Senatoriā potestate. Cic. ad Att.

est, ne rursus in pedes sese is erigat. Etiam postquam leonibus objectus fuisset Daniel, nondum tamen satis tutus videbatur Dario Regi ab iis, qui favorem ei regium invidebant; adeoque hominum invidiam metuens magis, quam belluarum immanitatem, lapidem, quo lacum leonum obstruxerat, *obsignavit annulo suo, Et annulo optimatum suorum, ne quid fieret contra Daniele.* Dan. 6. 17.

Interdum ad declinandam invidiam, ejusque incommoda, consultum erit in eandem Fortunæ navim eos admittere, quorum timeri poterat æmulatio. Ita remora, quæ deforis navi adhærescens, cursum ejus sistit; recepta intrò, vires perdit.

^c Peculiariter miratum, quo modo adhærens tenuisset, nec idem polle-ret in navigiū receptus. Plin. lib. 32. c. 1.

§. Invidia non semper proceras arrodit cedros: non nunquam in humilibus spinis, quas natura ipsa odisse quodammodo videtur, suos fatigat dentes, & cruentat labra; usque adeò ut miseras etiam aliorum, & calamitates absque livore & indignatione intueri nequeat: sive hoc eò accidat, quòd ejus malitia amens prorsus sit; sive quia forte non sustinet animi robur & constantiam illius, qui ista patitur, aut illi-strem famam, quæ ex fortunæ injuriis nasci solet. Habet præsentis libri Autor quamplurima, ob quæ vicem ejus meritò aliquis doleat; nihil verò, aut pauca certè, cur in invidiâ esse possit apud alios: est tamen, qui has illi curas, labores & fatigationes assiduas, non æstimatas satis, aut remuneratas invidet. Et sanè videtur fatalis hæc adversus eum æmulatio. A se ipsâ oritur absque culpâ, & sæpè ea etiam illi affingit, quæ auditione prius ipse ab aliis accipit, quàm vel imaginari sibi potuisset. Sed tamen tantum abest, ut animus ejus tam candidus suæque obligationis memor turbari istis se sinat, ut invidiam illam & indignationem amet potius, quippe quibus se veluti stimulis quibusdam incitari, & ad ulteriora impelli quotidie sentiat.

§. Principes itaque, qui gradu & dignitate tanto sublimiores sunt aliis, hoc agant potissimum, ut spernant invidiam. Cui tantum non fuerit animi, quomodo animi habebit satis, ut Princeps sit? Velle autem aut beneficiis, aut rigore illam vincere, hominis esset planè imprudentis. Monstra

stra omnia domuit Hercules; contra hoc nec robur profuit, nec beneficium. Nullius certè gratiâ plebs obtrectare desinit: quicquid enim præstiteris, debitum credit; quin majora semper sibi pollicetur, quàm accipiat. Obtrectationes extinguere non debent in Principe gloriæ studium: nec ulla res in susceptis negotiis ejus terrere animum. Canes lunam allatrant; sed hæc latratus illos facilè despicit, & institutum iter insistit.

Seneca

Ars prima regni est, posse invidiam pati.

§. Nec valde nociva est Monarchiis invidia: enimverò virtutem plerumque magis accendit, & illustriorem reddit; præsertim si Princeps justus sit & constans, nec facilè calumniis fidem adhibeat. In Rebuspublicis tamen, ubi singuli partis rationem obtinent, & passionum suarum desideria opitulantibus consanguineis & amicis possunt exequi, perquam periculosa est: concitat enim discordias, & clandestinas conspirationes; unde postea bella nascuntur civilia, ex his verò dominiorum immutationes. Illa est, quæ superioribus sæculis Hannibalem, aliòsque illustres heroës profligavit; hoc nostro verò in dubium etiam vocare potuit insignem fidelitatem Angeli, Baduerii Clarissimi Veneti, quem meritò gloriam & ornamentum Reipublicæ istius dixeris. Vir fuit profectò boni publici tam amans & studiosus, ut ejectus etiam in exilium, & injustâ æmulorum persecutione oppressus, in omnibus tamen conservationi & saluti patriæ mirè studuerit.

§. Optimum invidiæ remedium in Rebuspublicis est communis omnium æqualitas, ut scilicet omnis pompa & ostentatio prohibeatur; nihil enim sic æmulationem excitat ac divitiarum splendor & amplitudo. Eâ de causâ tantam adhibuit operam Respublica Romana, ut superfluis convivorum sumptibus modum poneret; agros item, aliàsque possessiones sic divideret, ut vires & facultates civium æquales essent.

§. Invidia haudquaquam decet Principes, tantò cæteris sublimiores, tum quia inferioris vitium est adversus majores; tum etiam, quia exigua gloria sit oportet, quæ inclarescere aliter non potest, nisi obscuret alias. Pyramides in Ægypto inter septem

septem ^f orbis miracula censebantur, eò quòd incidentem lucem ab omni latere sic exciperent, ut nullam in corpora vicina umbram jacerent. Imbecillitatis signum est, illius laborare penuriâ, quod aliis invidemus. Sed nihil magis indignum Principe, quàm si ipse præstantiæ & prudentiæ suorum Ministrorum invideat: hi enim ejus quodammodo partes sunt ac membra; neque verò caput pedibus invidet, quòd robore polleant ad sustentandum corpus; aut brachiis, quòd laborent; in eo gloriatur potiùs, quòd ab instrumentis talibus instructum sit. Amor tamen proprius interdum in causâ est, ut sicut Principes potestate præstant aliis, ita etiam donis tam animi, quàm corporis iisdem cupiant excellere. Etiam fama carminum ^g Lucani Neronem affligebat inter tot actantos honores, quibus fruebatur. Quare caveant sedulò, qui cum Principibus agunt, ne cum iisdem de scientiæ aut ingenii laude videantur velle contendere; quòd si casus aliquando ita tulerit, cedant potiùs, & palmam iisdem ultrò deferant. Vtrumque non prudentia solum est, sed reverentia etiam Principibus debita. In illo Dei palatio, quod vidit Ezechiel, coram astantibus ^h Cherubini, (scientiæ & sapientiæ spiritus) insigni cum modestiâ manus alis suis cooperientes. Illud ego optarem, ut Princeps invideret cultui & venerationi, quam quidam nimis etiam ambitiosè deposcunt, hoc nomine, quòd apud eum gratiâ plùs valeant, & illi chariores sint, atque adeò ut hos suos favores nimios aliquantum moderetur. Verùm nescio quo pacto gratia illa & favor fascinent animum Principis, & invidiâ exoculent. Saul ⁱ non rectis oculis aspiciebat Davidem, cum præclara ipsius facinora, etiam in obsequium suum gesta, præ suis tamen celebrari conspiceret. Contra Asuerus ^k Rex faciliè ferre poterat Amanum, quem singulari affectu prosequabatur, ut Regem coli ab omnibus & suspici.

§. Nulla invidia plus habet periculi, quàm quæ est inter viros Nobiles; curandum itaque, ut honores & munera non videantur familiis certis esse hæreditaria, sed ab unâ transferantur ad alias, ita quidem, ut locupletiores occupentur in officiiis, quæ pompam aliquam & sumptus postulant; pauperiores

^f Pyramides in Egypto, quarum in suo statu se umbra consumens, ultra constructio- nis spatia nulla parte respicitur. Calliodor. l. 6. var. Epist. 16.

^g Lucanum propria causa accendebant, quòd samam carminum ejus premebat Nero. Tac. lib. 15. Annal.

^h Apparuit in Cherubin similitudo minus hominis subtus pennas eorum. Ezech. 10. 8.

ⁱ Non rectis ergo oculis Saul aspiciebat David à die illâ. 1. Reg. c. 18. 9.

^k Cunctique servi Regis, qui in foribus palatii versabantur, flectebant genua, & adorabant Aman. Esth. c. 3. 2.

res verò in iis, per quæ ad lautio rem redire fortunam, & nobilitatis suæ splendorem tueri valeant.

Tac. lib. 2.
Histor.

§. Æmulatio aliqua gloriosa, illa nimirum, quæ non virtuti, aut alienæ invidet excellentiæ, sed eâ destitui se dolet, & egregiis experimentis quâ fortitudinis, quâ ingenii ad eam aspirare contendit, illa, inquam, meretur laudem: neque enim vitium censeretur debet, sed scintilla quædam virtutis, quæ ex animo nobili & generoso eminet. Gloria, quam Miltiadi victoria contra Persas peperit, ita accendit Themistoclis animum, ut quicquid in eo esset vitii, flammæ illæ illicò absumerent; ipse verò in alium mutatus hominem, & quasi extra se positus, Athenas perambulare, ac diceret: *Nec Miltiadis trophæis se è somno excitari.* Quamdiu Vitellius habuit æmulos, à vitiis sese abstinuit; at simul ac illi defuere, tum ipse exercitusque servitiâ, libidine, raptu in extremos mores proruperunt. Talis est æmulatio, quam Respublicæ fovere debent propositis præmiis, erectis trophæis ac statuis: anima enim est & spiritus, quibus illæ conservantur, & magis indies efflorescunt. Atque hanc causam esse puto, cur Respublica Helveta tam parum labore suos fines ulterius extendere, & cur ex eadem tam rari viri illustriores prodeant, tametsi aliàs Natura virtutem & animi robur iis minimè denegaret: nam præcipuum eorum institutum est, servare inter omnes & in omnibus æqualitatem; quo casu cessat omnis æmulatio, atque adeò virtutes egregiæ & militares veluti ardentes prunæ sub cineribus sopiuntur.

Tac. lib. 14.
Annal.

§. Verùm quamvis illa inter Ministros æmulatio utilis videatur, non omni tamen vacat periculo: *Populus* enim, qui neminem sine amulo finit, variè affectus est; unde dum isti uni, illi alteri plausum dant, contentio inter utrosque oritur, & partium studio concitantur tumultus ac seditiones. Accedit, quòd ambitionis ardor, & cupiditas efferendi se supra alios ad fraudes, artésque illicitas impellere soleat, & quæ honesta primùm erat æmulatio, in odium tandem atque invidiam degeneret. Offensus olim Metellus, quòd in Hispaniâ Citeriore Pompejo successor nominaretur, & gloriæ Pompejanæ

pejana invidia stimulatus, milites exautoravit, robur exercitus minimuit, & provisionem omnem incutiosus neglexit. Quod & Pompeius postea fecit, cum rescisceret Marcum Ropilius Consulem sibi succenturiandum, & ne forte triumphatis Numantinis gloriam is adipisceretur, antequam abiret officio, pacem cum iis fecit, Romano nōnini admodum probrosam. Hoc nostro tempore Grolla in hostis potestatem concessit, non aliā de causā, quā quod inter Tribunos militares, qui subsidio mittebantur, de prærogativā esset contentio. Nihil æquē perniciosum Principibus, nihil magis remedio indiget. Neque hīc ullo modo dissimulandum, sed puniendus non is solum, qui culpæ plus habet, sed & qui innocentior videri potest. Ille, quia causam dedit; hic verò, quia non cessit juri suo, & occasionem rei bene gerendæ elabi passus est. Qui rigor, si cui videatur nimius, utilitate boni publici, & exempli facilè excusari poterit. Nulla magna resolutio absque aliquā permixtione injuriæ. Prius ad obsequium Principis oculos reflectere debet subditus, quā ad existimationem propriam; postea satisfactionem postulet pro acceptā injuriā, & obsequium putet Principi præstitum, quod illam tantisper tolerarit. Insignis animi fortitudo est, in tali casu patientem esse; debet enim generosus animus Regis obsequium suis anteferre passionibus, & *privata odia publicis utilitatibus remittere*. Aristides & Themistocles capitali dissidebant odio, cum tamen ambo mitterentur unā legati, & urbis portam attigissent, dixisse fertur Aristides: *Vis Themistocles, tantisper hīc seponamus privatas nostras simultates, repetituri eas postea, ubi egressi iterum fuerimus?* Idem fecit Henricus Gusmanius Dux Assidonix, qui etsi aliās Roderico Pontion Marchioni Gaditano ex privatis contentionibus infensus esset, boni tamen publici amore eidem opitulum ixit, cum Alhama à Mauris obsidione premereetur. Sed quia haud paulo facilius est, ea prævenire incommoda, quā corrigere postea, cavendum erit Principi, ne duos pari autoritate eidem muneri Ministros præficiat; nam *arduum eodem loci potentiam & concordiam esse*. Tiberius sanè, cum alium destinare debe-

Tacit. lib. 1.
Annal.

Mar. hist.
Hispan. lib. 25.
cap. 1.

Tacit. lib. 4.
Annal.

ret in Asiam æqualis cum illo dignitatis, qui tum provinciam illam administrabat, periculosum id fore ratus, M. Alctum delegit è pratoris, ne Consulari obtinente Asiam, æmulatio inter pares, & ex eo impedimentum oriretur.

SYMBOLVM X.

FALCO è vinculis emissus, nolas è pedibus appensas rostro dissolvere conatur, quippe libertati suæ noxias; siquidem tinnitus ille & clangor vocis instar est, quæ vel levissimo excitata motu Venatorem protinus advocat, atque adeò in causâ est, ut miser retrahatur in vincula, tametsi in penitissimas sese sylvas abdiderit. Heu! quàm multis malo fuit, virtutum & rerum cum laude gestarum rumor! quàm multos

multos fama in invidiam adduxit, & durissimam iterum servire fecit servitutem! *Nec minus periculum ex magnâ seu bonâ famâ, quàm ex malâ.* Nunquam Miltiades vitam infelix amisisset in carcere, si fortis illius animus in tenebris diluisset incognitus, aut si spiritus suos altiores moderatus sufficere sibi putasset, aliorum Atheniensium civium æquare fortunam. Crevit victoriarum plausus, cumque invidiæ oculi tam splendentes famæ radios ferre haud possent, à Republicâ illâ in suspicionem vocari coepit, quod æstimationem & gratiam mereri debuerat. Veriti nimirum sunt, ne suis tandem cervicibus jugum cogerentur admittere, quod ille hostibus imponebat; plusque futuram & incertum infidelitatis periculum formidârunt à Miltiade, quàm præsens illud & longè gravius, quod imminabat ab iis, qui apertè & palàm civitatis ruinam ac perniciem moliebantur. Suspicio rationem in consilium non adhibet, nec finit istiusmodi metus res suis ponderare momentis, aut se à gratitudine debitâ corrigi. Maluit Respublica illa unius civis, licet de se optimè meriti, carceres & infamiam, quàm alios omnes in continuis suspicionibus vivere. Carthaginenses Sapphoni Hispaniæ administrationem abrogârunt, specie quidem Reipublicæ in patriâ procurandæ; re tamen verâ, quia potentiam ejus, auctoritatemque amplius ferre non sustinebant. Pari modo & Hanonem, ejus in Provinciâ successorem, tot tantisque navigationibus celebrem multârunt exilio; nullâ justiore de causâ, quàm quòd ingenio & industriâ plus valeret, ac liberæ civitati tutum putarent. Viderant eum inter homines primum manu leonem tractare, & cicurare, & metuere coeperunt, ne & ipsos tandem subjugaret, qui feratim immanitatem demuisset. Ita videlicet obsequia & egregia facinora remunerari solent Respublicæ. Nemo civium suum reputat honorem aut beneficium, quod in universam confertus communiter, offensam tamen ejusdem & suspicionem omnes ad se arbitrantur pertinere. Si præmio afficiendus aliquis, vix pauculi suffragantur; contra ut reum faciant, nemo non satagit. Qui inter alios eminet, is jam in periculo est:

Tacit. in vitâ Agric.

Mar. hist.
Hispan. l. 2. c. 1.

Tacit. lib. 5.
Annal.

^a Viso, affectuque Agricola querent famam, patet interpretarentur. Tacit. in vitâ Agric.

^b Debellatis inter Rhenum, Albiique nationibus exercitum Tiberii Caesaris ea monimenta Marti, & Iovi, & Augusto sacrasse, de se nihil addidit metu invidia, an ratus conscientiam facti satis esse. Tacit. lib. 2. Annal.

^c Erat ergo recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Iesu, quem diligebat Iesus. Jo. 13. 23.

^d Agricola simul suis virtutibus, simul vitii aliorum in ipsam gloriam princeps agebatur. Tacit. in vitâ Agric.

nam zelus, quem habet, boni publici, aliorum accusat inertiam; prudentia aliorum inscitiam detegit. Hinc ista in obsequio Principum à parendi studio pericula; hinc virtus & industria; perinde ac vitia, odio sunt. Salustius Crispus, cui *vigor animi ingentibus negotiis par suberat, eò magis ut invidiam amoliretur, somnium & inertiam ostentabat.* Sed illud pessimum, offendi quandoque Principem, si à vigilante Ministro excitetur, quem somno secum indulgere ipse potius cuperet. Eapropter uti hypocrisis quædam est, quæ virtutes fingit, & dissimulat vitia: ita aliâ nunc opus, quæ robur ac celsitudinem animi dissimulet, & famam compescat. Agricola certè invidiæ metu suam tantopere occultare studuit, ut qui tantam in illo animi demissionem & modestiam cernebant, nisi aliunde de fama ejus inaudiissent, eam ex primo viri aspectu nequaquam potuissent augurari. Sensit cum tempore incommodum hoc Germanicus, sed ferre maluit, quàm corrigere, quando, nationibus multis debellatis, trophæum erexit quidem, nomen tamen suum ob famæ periculum eidem^b inscribere noluit. Sanctus item Ioannes tacito suo nomine refert insignem illum favorem sibi à Christo Salvatore in supremâ coenâ exhibitum, quæ si humana politica non fuit, prudentem tamen fuisse modestiam non negârim. Sola etiam somnia de eminentiâ propriâ invidiam inter fratres suscitant. Capitis discrimen propè Iosephus adiit, dum ingenuè magis, quàm prudenter percensuit somnium de spicarum manipulis, qui suo inter alios erecto se inclinaverant: nam vel excellentiæ umbra, immò solum posse excellere, invidiam habet sollicitam. Gloria tam ob virtutes proprias, quàm aliorum^d vitia, in periculo est. Vitium non æquè in hominibus timetur, quia servos eos reddit; ac virtus, quia dominos efficit. Dominium quippe habet ab ipsâ Naturâ sibi concessum in alios; quod tamen nolunt Respublicæ penes unum solum esse, sed æqualiter inter omnes dispertitum malunt.

Enimverò virtus, velut voluntaria quædam animorum tyrannis, non minus in eos habet virium, quàm vis ipsa & coa-

& coactio : & quidem ad accendendam Reipublicæ æmulationem , perinde omnino est , sive ad obediendum uni alicui impellat ratio , sive vis adigat : quin prior illa tyrannis quò justior , eò periculosior est , & minus illi resistitur. Atque hæc ipsa res Ostracismo , seu exilio tessulato , ut Latini vocant , causam dedit , quo Aristides inter alios mulctatus fuit , cui vitio datum , quòd vir bonus & justus communi omnium suffragio haberetur. Amicus virtuti maximè periculosus est populi favor : illius quippe plausus atque admurmuratio haud secus , ac delictum castigari solet , uti in ^e Galeriano videre licuit. *Brevēs itaque & infastos semper fuisse populi Romani amores* , etiam Germanicus experimento didicit. Nec Principes , nec Respublicæ valde cupiunt , ut Ministros habeant admodum excellentes , sed ut tractandis negotiis ii pares sint. Et hanc fuisse causam ait Tacitus , cur Popæus Sabinus annos quatuor & viginti provinciarum præcipuarum procurationem obtinuerit , *nullam scilicet ob eximiam artem , sed quòd par negotiis , neque supra erat*. Magna ergo prudentia est , nōsse suam occultare famam , atque adeò omnem ingenii , fortitudinis aut excellentiæ cavere ostentationem , & altiores cogitationes quasi sub cineribus abdere ; tametsi fateor animo generoso difficile sit , intra pectoris angustias flammam cohibere , quæ undique emicat , & novam indies appetit materiam , quò magis accendatur , & luceat. Sed persuadere id nobis possunt Illustrum Heroum exempla , qui à Dictaturâ ad Stivam aliquando reversi sunt , uti & eorum , quos portæ Romanæ capere haud potuere ; sed ingressi sunt triumphantes per dejecta urbis mœnia , trophæis inclyti , quique post devictas nationes receperunt sese in viles & humiles casas , ubi subinde revisit ad eos Respublica.

— Nec sanè tam citò eos in lucem denuò produxisset , nisi eos vidisset tam gloriæ esse fugitantes : umbræ enim illa similis est , quæ insequentem fugit , sequitur fugientem. Major illius fama est & opinio , qui plus eam celare contendit. Rubellius Plautus mereri imperium eo nomine videbatur ,

^e Nihil ausus , sed nomen insigne & decora ipsi juvenia , rumore vulgi celebrantur. Tac. lib. 4. hist.

Tacit. lib. 2. Annal.

Tacit. lib. 6. Annal.

^f Omnium
ore Rubellius
Plautus cele-
bratur, cui no-
bilitas per
matrem ex
Iulia familiâ,
ipse placita
majorem cole-
bat habitu se-
vero; castâ &
secreta domo,
quantâq; metu
occultior, tan-
tò plus fama
adeptus. Tac.
lib. 14. Ann.

Tacit. lib. 1.
hist.

Tacit. lib. 4.
Annal.

Tacit. ibid.

Tacit. in vi-
tâ Agric.

^g Nunc igitur
congrega reli-
quam partem
populi, & ob-
sede civitatem,
& cape eam:
ne cum vassa-
ta à me fuerit
urbs, nomini
meo ascriba-
tur victoria.
2. Reg. 12. 28.

Tacit. lib. de
Germ.

quia vivebat ^f occultior. At non ita in Monarchiis, ubi ascenditur altiùs, quia semel ascendi cœptum est. Viros fortes & animosos Princeps in pretio habet; Republicæ timent potius. Ille præmiis & muneribus eos ad majora incitat; hæc suâ ingratitudine eosdem deprimunt. Nec timor solum est, quo suæ metuunt libertati; sed titulus etiam, quem invidiæ prætexunt & æmulationi. Favor omnium & applausus, si uni soli civi fiant, suspecta haberi solent, & invidiam conciliant. Quod rarò in Principibus evenit, apud quos subditi gloria non facilè in invidiam adducitur: quin si quid laude dignum ab eo gestum fuerit, illud sibi vendicant, tanquam à suo profectum imperio. Animadversum hoc in Othone Imperatore *gloriam in se trahente, tanquam & ipse felix bello, & suis ducibus, & suis exercitibus Rempublicam auxisset.* Debent itaque Ministri prudentiores felices rerum successus tribuere Principi; facti cautiores exemplo Silii: qui malam propterea à Tiberio inijt gratiam, quòd gloriaretur, se legiones continuisse in officio; adeoque dictitare soleret, Tiberium nemini alteri, quàm sibi debere imperium: *Destruim nimirum per hæc fortunam suam Caesar, imparémque tanto merito rebatur.* Nec aliâ de causâ Vespasiano Antonius Primus displicuit, quàm quòd esset *nimius commemorandis, qua ipse meruisset.* Prudentior longè Agricola, qui *nunquam in suam famam gestis exultavit, ad auctorem & ducem, ut Minister fortunam referebat. Ita virtute in obsequendo, verecundiâ in prædicando, extra invidiam, nec extra gloriam erat.* Illustre eâ in re exemplum dedit omnibus belli ducibus Ioabus; qui quoties urbem aliquam ad deditiorem compulisset, Davidem Regem admonebat antè, ut novas adduceret copias, adeoque ipsius auspiciis tribueretur & deditio. Habuerunt hanc præ aliis laudem Germani veteres, apud quos *Principem suum defendere, tueri, suo quoque fortia facta gloriæ ejus assignare, præcipuum sacramentum erat.*

S. Istis de causis securior erit de præmio, qui Principi, quàm qui Republicæ aliqua præstitit obsequia, & faciliùs illius

illius, quàm huius demerebitur ^b gratiam. Minus quoque periculi est, si in illum delinquat aliquis, quàm in istam: multitudo enim nec dissimulat, nec veniam largitur, nec misericordiâ commovetur. Aequè ad audendum prompta, sive cum periculo tentandum aliquid sit, sive injustè: quia enim seu metus, seu culpa ad multos pertinet, facilè sibi persvadent singuli, periculum illud non suo imminere capiti, nec sibi istam inurendam infamiam. Communitas frontem non habet, quæ possit erubescere; quemadmodum Princeps, qui sibi cum primis, tum deinde suæ ac posterorum famæ non immeritò metuit. Principi omnes ferè adulari solent, ea illi proponendo ante oculos, quæ ad gloriam faciunt: in Rebus publicis *paucis decus publicum cura, plures tuta differunt*. Princeps curare hoc debet, ut subditis suis faciat satis; in communitate cessat cura ista & sollicitudo: quicquid enim illa molitur aut agit, communi omnium consilio fit, adeoque ad omnes pertinere creditur. Atque hinc fieri arbitror, quòd Respublicæ (non de iis nunc loquor, quæ Regibus pares sunt) in fide pactorum tuendâ plerumque haud satis constantes sint & fidæ: nam illud solum pro justo habent, quod ad earundem conservationem, amplitudinem, & libertatem, quam profitentur, videtur conducere; quâ in re admodum illæ supersticiosæ sunt. Veram se colere libertatem autumant, & plurima tyrannorum idola servili submissione venerantur. Nemo non imperare se credit, & omnes obediunt. Contra dominatum unius, tanquam venenum aliquod omnes theriacâ sese muniunt, & multorum imperium avidè ac securi hauriunt. Tyrannidem exterorum reformidant; illam domi suæ natam non agnoscunt. Multus ubique de libertate sermo, & nusquam ea reperitur. Imaginatione omnes, reapse nemo eam possidet. Instituant nunc comparisonem confœderatæ Belgarum Provinciæ inter libertatem, quâ fructi sunt quondam, & istam præsentem, & expendant diligenter, utra ex his major sit; num item eam olim experti sint servitutem, ea perpeffi damna, & tributorum exactiones, quas nunc experiuntur & sentiunt.

^b Tarda sunt, qua in comune expostulantur, privatam gratiam statim merere, statim recipias. Tacit. lib. 1. Annal.

ⁱ Ita trepidi, & utrinque anxii coeunt, nemo privatim, expedito consilio, inter multos, societate culpe tuor. Tacit. lib. 2. Hist.

Tac. lib. 12. Annal.

fentiunt. Cogitant quarumdam Rerum publicarum Subditi, vel ipsi etiam Magistratus, qui in alios habent imperium, ullusne Tyrannus esse possit, qui ditionem eos servitutis opprimeret, quam iudicio illi, quos sibi ipsi iudice libertatis constituerunt Patronos, cum nullus omnino sit, qui eâ sincerè fruatur, aut cui in actionibus suis libero esse liceat. Omnes suspicionum suarum miserrima mancipia sunt. Sui ipsius Tyrannus est ejusmodi Magistratus, & verò de illis dici potest, quòd *magis sine Domino vivant, quam in libertate*, quantò enim magis è servitutis vinculis sese conantur eximere, tantò magis iisdem sese illaqueant.

Tacit. lib. 2.
Annal.

* Sed dum ve-
ritati consuli-
tur, libertas
corrumpitur.
Tacit. lib. 1.
Annal.

• SYM-

SYMBOLVM XI.

LINGVA instrumentum est, quo sensa sua mens exprimit. Nam aut illius beneficio sese explicat, aut calami, qui velut lingua quædam muta alterius vicem subit, interdum, & verba efformat in chartâ, quæ voce oporteret eloqui. Ex utrâque porrò animi cuiusque dotes & magnitudinem licebit conjicere: *In linguâ enim sapientia dignoscitur, & sensus, & scientia, & doctrina in verbo sensati.* Quamobrem Alphonsus Rex dictus Sapiens, dum suis persequitur legibus, qualem in sermone se gerere, quâve moderatione in loquendo Princeps uti debeat; sic ait inter cætera: *Ca el mucho fablar faze en vilescer las palabras, fazele descubrir las poridades,* Eccl. 4. 29.
Lib. 5. tit. 2. p. 2.
esi

e si el no fuere ome de gran seso, por las sus palabras entenderàn los omes la mengua, que à del. Ca bien asi como el cantaro quebrado se conoze por su sueno, otro si el seso del ome es conozido por la palabra. Et sanè videtur Alphonsus Rex comparationem istam ex his Persii carminibus mutuatus:

Pers.

—— *Sonat vitium percussa malignè*

Respondet viridi non cocta fidelia limo.

Seneca Epist.
I. 115.

Oratio vultus animi est, si circumtonsa est, si fucata & manufacta, ostendit illum non esse sincerum, & habere aliquid fracti. Ad quod declarandum alio nobiliori, magisque accommodato Emblemate uti placuit: Campana scilicet, quæ Principis Symbolum est, illa siquidem suspensa ex editiori urbis loco, omnes civium actiones gubernat ac dirigit; & si vel metallum probatum non sit, vel aliud lateat vitium, è sono^a illico dignosci potest. Ad eundem ferè modum Princeps universale quoddam suorum subditorum horologium est, tanquam qui è motu verborum ipsius magnam partem dependeant; per ista aut existimationem sibi apud illos conciliat, aut deperdit: nemo enim quisquam est, quin è Principis sermone de ejusdem naturâ, ingenio, & affectibus augurari velit. Nullum est verbum, quod non studiosissimè captent audientes. Manent altâ mente reposta singula, quæ narrata dein aliis multorum subjacent examini, & à variis variè explicari solent. Addo illa etiam, quæ in secessu & non cogitanti forsan excidunt, profunda censerì, & mysteriorum plena, nec casu solum dicta, aut fortuitò. Eapropter decet omnino, ne mentem illa præveniant, sed^b ut præmeditata sint, & non nisi præviâ temporis, loci, personarum consideratione proferantur. Nam

^a Vas fictile
ictu & sono,
homo sermone
probat. Meliss.
serm. 48.
tom. 5. bibl.

^b A facie verbi
parturit
farus, tanquã
gemitus partus
infantis. Eccl.
19. 11.

Horat.

—— *Nescit vox missa reverti,*

Lib. 1. tt. 4.
P. 2.

ut ait Horatius; cui suffragatur Alphonsus Rex: *E porende todo Ome, e mayormente el Rey, se debe mucho guardar en su palabra, de manera, que sea acatada, e pensada, ante que la diga: ca despues, que sale de la boca, no puede Ome fazer, que no sea dicha.* Vnde gravissima oriri possunt incommoda: Regum enim^c verba præcipua sunt gubernandi instrumenta. Mors

^c Et sermo illius
potestate
plenus est.
Eccli. 8. 4.

& vita

Et vita in manu lingua : honor & ignorantia : prosperitas & ruina subditorum. Ideò Callistinem monebat Aristoteles, cum eum ad Alexandrum Magnum mitteret, ut pauca cum eo colloqueretur, & non nisi de iis, quæ placere eidem possent; eò quòd res plena esset periculi, cum eo agere, qui in linguâ suâ vitæ necisque circumferret potestatem. Nullum ex ore Principis exit verbum, quod non singularem habeat emphasisin. Si de negotiis loquatur, mandata sunt: si de delictis, sententiæ decretoriæ: si de promissis, obligationes. Per istiusmodi verba aut rectâ incedit viâ, aut ab eâdem deflectit obedientia. Videant itaque Principes, quomodo utantur hoc linguæ instrumento, quam Natura non mero utique casu dentibus ceu firmo quodam muro secluserit & circumsepsit. Neque minùs ad domandam linguam, quàm ad equum coërcendum fræno ^d opus est. Modicum quidem corporis membrum est; sed gubernaculo simile, in cuius motu totius navigii salus aut interitus vertitur. Lingua in lubrico sita est, facillimè labitur, nisi firmet prudentia. Hinc illa Davidis Prophetæ petitio: *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantia labiis meis.*

^d Aurum tuum
& argentum
confla, & ver-
bis tuis facito
stateram, &
franos ori tuo
rectos. Eccl.
18. 29.

Psal. 140. 3.

§. Quòd si eò etiam sese demittat Princeps, ut cum quovis familiaris colloquatur, id existimationem ejus, atque auctoritatem prorsus prostituit, aliâque accersit incommoda; nisi tamen fortè notitiæ alicujus capiendæ causâ id fieret. Quisquis enim negotia pertractanda habet, Principem aliquem cuperet apprimè prudentem, & de rebus suis iustrum quàm optimè: quod ferè est impossibile, eò quòd Princeps suâ scientiâ cuncta complecti nequeat, & si forsan minùs aptè ad propositum responderit, negotiorum minùs capax judicabitur, aut incuriosus. Præterquam quòd nunquam ferè dotes ac talenta Principis tanta esse deprehendantur, quanta est existimatio, quæ de iis à plerisque solet concipi. Et propter ejusmodi pericula malebant olim Romani Imperatores per codicillos secum agi, atque ipsi postea in scripto responsa dabant; tum ut tempus maturè deliberandi suppetere, tum etiam, quia calamus minus periculi conjunctum

Tac. lib. 3.
Annal.

G

habet,

* *Componit
ad Cæsarem
codicillos: mo-
ri quippe tum
erat, quâquam
presentem,
scripto adire.
Tacit. lib. 4.
Annal.*

Sophocl.

Tac. l. i. hist.

Prov. c. 17.

Ecc. 21. 29.

Auson.

Tasso.

habet, quàm lingua. Hæc siquidem responsum diu differre commodè non potest, potest autem calamus. Sejanus, quantumvis * Tiberio graciosus, scripto tamen cum adibat. Quædam nihilominus sunt negotia, quæ ore tenus tractare præstat, quàm scriptione, tunc præsertim, quando haud satis videtur tutum in aliorum relinquere manibus scripturam, quæ perpetuum quoddam est testimonium, & pluribus obnoxium explicationibus, quàm verba ore prolata; quæ sicuti celerimè transeunt, nec tenaciter hærent in memoriâ, ita ad dandam actionem certam minùs idonea sunt. Cæterùm sive hoc, sive isto modo respondeat Princeps, illud semper tenendum, *multum brevi sermoni inesse prudentia*, & vel hoc nomine cum Principis decere maiestatem; unde & *Imperatoriam brevitatem* vocat Tacitus. Enimverò linguâ utendum, ut gladio, hoc est, ita ut ne apertum pectus ferienti exponas; qui totum aperit animum, periculo sese objicit. Discursus breviores efficaciores sunt, & multa in recessu habent animo ponderanda. Nihil æquè regii muneris est, ac pauca loqui, & multa audire. Nec minùs convenit nōsse tacere, quàm nōsse loqui. In hoc homines habemus Magistros; in illo ipsum Deum, qui semper silentium nos docet in suis mysteriis. Ad divinitatem accedit propius, qui tacere didicit. *Stultus quoque si tacuerit, sapiens reputabitur, & si compresserit labia sua, intelligens. In ore fatuorum cor illorum: & in corde sapientium os illorum.* Illud prudentiæ est, neutram ex parte transgredi limites, utrumque enim periculosum,

——— *Vt diversa sibi, vicinâque culpa est,*

Multa loquens, & cuncta silens.

Tunc loqui convenit, cum silentium aut Principi aut veritati præjudicat. Maiestas solo etiam nutu sese abundè explicat. Silentium mutum opportuno tempore magna in Principibus facundia est; & significantius animi sensa solet exprimere sola morum gravitas & modestia, quàm ipsa verba: quòd si his aliquando utendum, sincera sint oportet, cum regiâ quâdam in sentiendo libertate.

Liberi sensi in simplici parole.

Etenim

Etenim cum exaggerationibus nimis, cum juramentis & testimoniis non necessariis fidem aut amittunt omnino, aut certe suspectam faciunt. Gravia ergo sint absque fastidio, gratiosa absque sollicitudine, constantia sine asperitate, communia denique absque vulgaritate. Quin & apud Deum plus ponderis ac momenti habere videntur ^f verba aptè composita.

^f Non parcam ei, & verbis potentibus, & ad deprecandum compositis. Job. 41. 3

§. Verum tamen nullâ aliâ in re prudentiori linguæ & calami moderatione opus est, atque in promissis, in quibus Princeps aut ex innatâ quâdam animi generositate, aut ad intentos fines facilius assequendos, aut ad evitanda pericula, consueverunt esse liberaliores, sed dum fidem liberare potestâ nequeunt, perit autoritas, & aliorum sibi accersunt inimicitias, adeo ut satius ^g fuisset nunquam ita largiter polliceri. E promissis non fideliter exsolutis plura exorta sunt bella, quam ex illatis injuriis: in his siquidem non æquè semper locum habet utilitas, atque in illis, & Principes plerumque magis proprio moventur commodo, quàm acceptis injuriis. Polliceri prolixè, & promissa non solvere, superior contumeliâ interpretatur; inter æquales injustitiâ, apud inferiorem tyrannis censetur. Ne ergo præceps sit lingua ad pollicendum, antequam certò constet ^h præstari posse quod promittitur.

^g Multo melius est, non votare, quàm post votum promissa non redde. Eccles. c. 5. 4.

§. Sed & in comminationibus lingua limites faciliè transilit; nam iracundiæ calor celerrimè illam commovet: cum verò vindicta deinde passioni animi par esse non possit, necesse est prudentiæ, immò & potestatis supremæ auctoritatem haud parum imminui. Consultius ergo fuerit, dissimulare tantisper offensas, ut satisfactionis effectus antè expendi queant, quàm illam Princeps comminetur. Qui minis utitur prius, quàm manibus, iis solis ulcisci se cogitat, aut hostem commonefacere. Nulla comminatio gravior, quàm mutum silentium. Ignes cuniculis subiectos, sed jam displosos, nemo amplius metuit; qui autem sub aggeribus adhuc abditi delitescunt, semper magis formidabiles sunt: nam effectus imaginationis longè solent esse majores, quàm sensuum.

^h Noli citatus esse in linguâ tuâ; & inutile, & remissus in operibus tuis. Eccl. 4. 34.

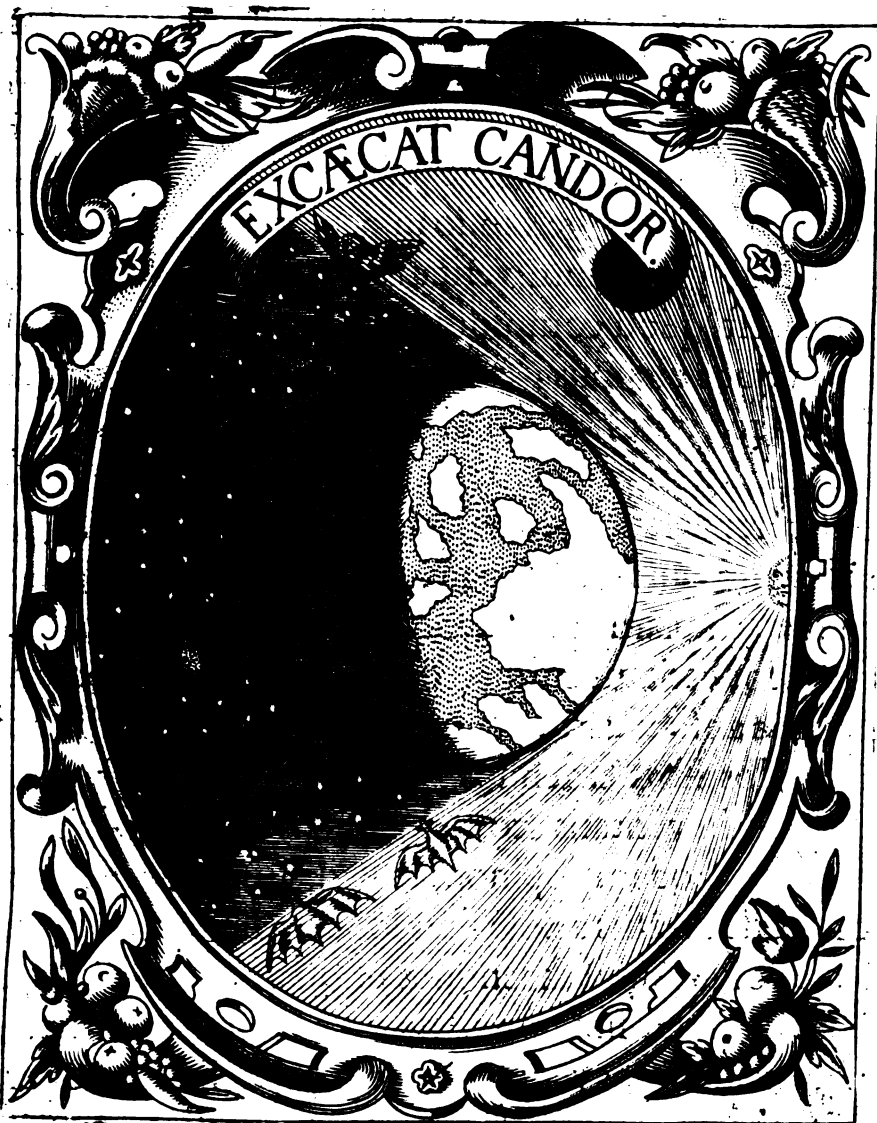
§. Obmurmuratio plurimum invidiæ & jactantiæ propriæ admixtum habet, & solius fermè Inferioris est adversus Superiorem, atque adeò indigna omnino Principe, à cuius labiis nullius cuiuspiam honori periculum creari debet. Si vitia grassari videat, ea puniat oportet; si defectus alios leviores, aut corripiat, aut dissimulet.

§. Laus virtutis, rerum benè gestarum & obsequiorum, pars quædam est præmii, & ad ulteriorem sui ipsius æmulationem laudatum extimulat; quin & aliis quoque calcar admovet. Collaudare tamen promiscuè subditos, periculo non caret: cum enim iudicium illorum varium sit atque incertum, illa verò laus sententia quædam quasi definitiva, deprehendi cum tempore poterit, temerè prorsus hanc illis datam fuisse laudem; interim honoris tuendi gratiâ Princeps id, quod semel approbavit, revocare facile non audebit. Magnâ igitur prudentiâ, tum hâc ipsâ de causâ, tum ut ne invidiæ occasionem det alijs, in personis laudandis opus habet, quod & S. Spiritus est oraculum: *Ante mortem ne laudes hominem quenquam.* Propriâ fuit Stoicorum præceptio, neminem temerè ornandum laudibus, eò quòd nulla pænè res omnino certò affirmari possit, & nos quoque in iis, quæ laude videntur digna, falsâ sæpè opinione deludamur.

Ecd. 11. 30.

SYM.

SYMBOLVM XII.

COR humanum sapiens architectrix Natura in intimum pectus abdidit; ne tamen propterea fortè, quòd occultum & sine testibus sit, contra rationis præscriptum quippiam ageret, unà homini indidit nativum illum colorem, aut flammam sanguineam, quâ Verecundia frontem succenderet, & reum cor faceret, si quâ in re abiret ab honesto, sentiretur aliter, ac lingua loqueretur, cujus utriusque idem semper deberet esse motus, & mutua in omnibus consensio. At signum illud, quod à primâ statim pueritiâ sese prodit, sensim obducit malitia. Quam ob rem, cùm minimè ignorarent Romani, quanti momenti esset veritas, ad stabiliendas in Republi-

G 3

câ ho-

câ hominum societates & commercia mutua, adeoque nihil magis cuperent, quam ut Verècundia ab eâ desciscendi inter mortales facta recta servaretur, suspendebant è parvulorum collo cor aureum (quod Bullam dicebant) hieroglyphicum, Aufonio teste, à Pythagorâ inventum, ad significandam ingenuitatem, quam in sermone profiteri debent homines, & sinceritatem veritatis, gestando in pectore detectum quasi & apertum cor, genuinum veritatis illius Symbolum. Atque hoc ipsum est, quod communiter indicare volumus, cum de homine verace dicimus, eum cor suum in manibus gerere. Idem & sacerdotes Ægyptii per Sapphirum innuebant, quem locabant in pectore Principum, ad eandem veritatem symbolicè repræsentandam: quemadmodum & Ministri justitiæ aliquam ejusdem effigiem gestare consueverant. Neque tamen ideò cuiquam videri debet, si Princeps tam simplex & apertus fuerit veritatis cultor, deceptionibus fortè & fraudibus per hoc ansum dari: nam contra potius nihil illa efficacius ad dolos istos cavendos, & procul arcendum mendacium, quod in veritatis frontem liberis intueri oculis nunquam audet. Eodem, opinor, & Pythagoræ pertinebat monitum, ut ne aversus à Sole quis loqueretur; quo quidem significare voluit, nihil dicendum unquam, quod à vero alienum sit: nam qui sibi non temperat à mendacio, ferre non sustinet lucidissimos veritatis radios, duplici nomine per Solem adumbratæ; tum quòd solus & unicus ille sit, tum quòd tenebras dissipet, & fuget umbras, restituendo rebus omnibus veram lucem, & nativos suos colores, uti Emblemata præfens exhibet; in quo simul ac supra Horizontem fax ista ascendit, mox noctis diffugiunt tenebræ, & obscura sylvarum latibula repetunt nocturnæ aves, quæ alias eâ absente, & noctis — *per amica silentia* suas tantisper captabant prædas, dum volucres aliæ quieti indulgerent, & somno. Quam confunditur noctua, si casu aliquo in Solis conspectum veniat! In clarissimâ ejus luce hic illic offendit, & sese implicat: excœcat eam omnino splendor iste, omnesque illius eludit artes. Vllusne esse potest ingenio tam versuto aut vafro, quem
in

in præsentia ingenui Principis, & cui sincera veritas maximè cordi est, non illicò fraus omnis atque astutia destituat?

————— *Magni præsentia veri,*

Virgilius?

ait ille. Nulla tam potens vis est, quæ candidioris animi consilia penetret, si candori isti prudentiæ quidam quasi recessus non defuerint. Quicquàmne mundi hujus oculis magis patens atque apertum, quicquàmne lucidius, magisve umbris ac tenebris oppositum, quàm Sol? Et tamen, si quis in ejusdem radios aciem velit intendere, abyssos quasi deprehendet, nescio quas, & lucis obscuritates, quæ sic obfuscant, & hebetant oculos, ut quid viderint, edicere ipsi nequeant. Haud aliter ad candorem veritatis occœcatur malitia, & suis evertitur fundamentis, nec jam viam aut modum reperit, quo artibus suis porrò fallat. Dignissima Principe victoria, fraudes & technas ingenuitate, veritate mendacium triumphare. Mentiri servorum est; atque adeò generosum Principis animum * haudquaquam decet; cui vel maximè danda opera, ut Deo, qui ipsa est Veritas, quàm simillimus sit. *Onde los Reyes* (ait de illâ Alphonsus Rex sæpè laudatus) *que tienen su lugar en la tierra, à quien pertenezce de la guardar mucho, deben parar mientes, que no sean contra ella diciendo palabras mentirosas.* Et paullo infra in eadem lege aham ejus rei adfert rationem: *E de mas, quando el mintiesse en sus palabras, no le creerian los Omes, que le oyesen, maguer dixesse verdad, e tomarian ende carrera para mentir.* Expertus hoc fuit Tiberius, qui ad vana, & toties irrisa revolutus, de reddendâ Republicâ, utque Consules, seu quis aliis regimen susciperet, vero quoque & honesto fidem demisit.

* Non decent stultum verba composita, nec Principem labium mendax. Prov. 17.7.

Lib. 3. tt. 4. p. 2.

Idem ibid.

Tacit. lib. 4. Annal.

S. Quantò Monarchiæ sunt grandiores, tantò vanitati & mendaciis ^b magis expositæ sunt. Fortunæ benignioris radii obtrectionum contra se nebulas facile attrahunt. In magnis imperiis omnia in sinistram trahuntur partem, & calumniis sunt obnoxia. Quod vis aperta nequit efficere, sæpè calumnia molitur, aut cuniculis occultis, aut inferis etiam cuneis, quâ in re forti animo opus habet, qui aliis imperat; ut ne cursum suum immutet, aut impotunis calumnian-

^b Cuncta magnis imperiis oblectari solita. Tac. l. 4. Annal.

tium vocibus ab eodem retardari se sinat. Nunquam non eminuit constantia ista, & firmitas animi in Hispaniæ Regibus, quibus quasi proprium semper fuit, invidiam & æmulatorum obtrectiones despicere; quo uno propè artificio plurimæ istiusmodi dispulsæ sunt nebulæ, quas sicut Imperii majestas excitat, ita easdem vi veritatis vicissim discutit, haud secus ac vapores Solis calor attenuat. Quàm infames libellos, quàm manifesta mendacia, quæ figmenta, quas calumnias contra Hispaniæ Monarchiam sparserunt sæpe malevoli! Neque tamen æmulatio ista ullam aspergere potuit maculam administrationi tam justæ regnorum, quæ in Europâ possidet, quòd palàm illa sit, & in oculis omnium. Inter alia, ut novis artibus, & confictis mendaciis dominatio ejus magis invisâ redderetur, adeoque provinciæ rebelles ad reconciliationem minùs adjicerent animos, autor nescio quis, nomine Chapensis cujusdam Episcopi librum divulgavit, in quo multis persequitur, quàm inhumaniter & malè ab Hispanâ gente tractati fuerint Indiarum populi. Atque ut ea mendacia facilius fidem invenirent, primum in ipsâ Hispaniâ sparsus fuit liber iste, tanquam Hispali typis editus, & in alias deinde linguas translatus est. Ingeniosa sanè inventio, & acuta malitia, magisque noxia, quàm fortè credi possit: quippe quæ in sinceris quibusdam animis plurimum operata est mali; etsi prudentiores plerique mox fraudem agnoverint, siquidem ista omnia satis confutat insignis Religionis zelus & justitia, quam Hispana Natio ubivis terrarum constantissimè semper exercet ac tuetur, nec sibi ipsa in Solis Indiis dissimilis est. Illud tamen non diffiteor, sub primam Americæ invasionem quædam non omnino probanda accidisse; sed eorum duntaxat vitio, qui cum orbem hunc cognitum animi sui amplitudini nimis etiam angustum crederent, ausi fuere permissu magis sui Regis, quàm jussu, aut electione, suam alibi experiri Fortunam, & novas hæcenus incognitas inquirere regiones, ubi populos offendere barbaros, idolorum cultui supersticiosè deditos, ipsis etiam feris immaniores, qui ferino more humanâ carne vitam propagabant, quorum inhuma-

nitas,

nitas, præterquam vi & extremo rigore, domari non potuit. Attamen mox incommodis istis provisum de remedio à Regibus Catholicis; hi namque eas in oras certos cum potestate ablegarunt commissarios, qui in eos, quos deliquisse deprehenderent, severè animadverterent, & justitiæ apud Indos integritatem tuerentur; multa deinde paternè ordinarunt, quæ pro eorundem facerent conservatione: inter quæ illud non in postremis numerandum, quòd eos à gravissimis eximi voluerint laboribus, quibus tum in metalli-fodinis, tum aliis in rebus exercebantur quotidie, antequam regiones istæ detegerentur. Miserunt præterea viros Apostolicos, qui fidei Christianæ mysteria eos studio maximo edocerent; quin & propriis suis ac Regiis sumptibus fundarunt Episcopatus, crexerunt templa, & sustentarunt religiosas familias, in Ecclesiæ istius recens plantatæ utilitatē & gratiam: ita quidem, ut ab eo tempore, quò provinciæ tam vastæ in Hispanorum concessere potestatem, etiam in novorum Dominorum absentia, nihil tamen eorum, quæ regii sunt muneris, desiderari ipsi passi sint. Quo in genere imperii hujus procuratio, & Ministrorum vigilantia, ipsius etiam Solis, Lunæ, stellarumque in hæc inferiora dominium & operationes superare quodam modo videri possunt: quoties enim vel per solas pauculas horas, ut quotidie accidit, Solis hujus præsentia uni subtrahitur Hemisphærio, perturbatur & confunditur alterum, dum Malitia nocturnis sese vestit & contegit tenebris, ac sub caliginis istius velut larvâ homicidia, furta, adulteria, aliæque nefaria admittit flagitia; quibus omnibus incommodis providentia Solis cavere satis non potest; esto, supra mundi horizontem nocturno etiam tempore crepusculi spargat aliquid, aut muneris sui partes Lunæ tanquam Vice-Reginæ, ac Stellis veluti Ministris suis interim deferat, iisque radiorum suorum auctoritatem communicet. Ex hoc itaque nostro orbe moderantur pariter alterum Hispaniæ Reges in Iustitiâ, in Pace, in Religione, cum eadem omnino felicitate politicâ, quâ Castellæ regna fruuntur & gaudent. Ne tamen his suis artibus triumphant æmuli, & hostes

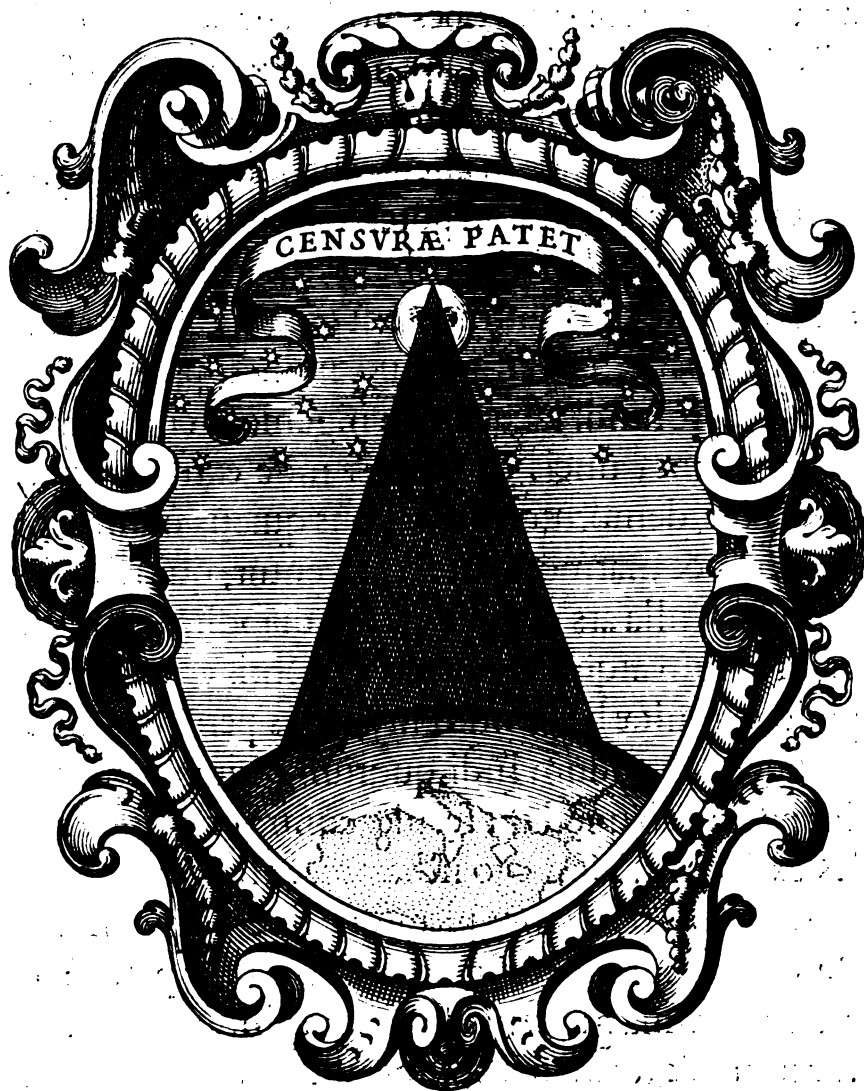
Mo-

Monarchiæ Hispanicæ; atque ut omnes istius libri calumniæ penitus elidantur, faciamus omnia ista mala, quæ confinxit malitia, Indos perpeffos esse, & componamus cum iis, quæ hæc nostrâ memoriâ in bellis variis tam contra Genuam, quàm in Germaniâ, Burgundiâ, & Lotharingiâ reipsâ experti fumus, & luce clariùs apparebit, mendacium illud ad horum veritatem neutiquam accedere. Quæ unquam crudelia tormenta contra Innocentiam à Tyrannis fuere excogitata, quæ his nostris temporibus usurpari non vidimus, non jam adversus gentes inhumanas ac barbaras, sed Nationes cultas, civiles ac fideles; nec hostiles eas semper, sed contra seipsas etiam, nullâ habitâ ratione aut propinqui sanguinis, aut pietatis in patriam. Quoties vidimus ipsas auxiliares copias in eum, à quo submissæ fuerant, arma sua convertere? Magis cruenta defensio fuit, quàm aperta læsio. Nihil inter protectionem intererat, & spoliationem; nihil inter amicitiam, & hostilitatem. Non illustribus ædificiis, non locis sacris à ferro & flammis parciunt. Intra breve tempus pagos in numeros, castella, urbes suis vidimus sepeliri cineribus, & provincias undique refertas, incolis in desertissimas verti solitudines. Nec tamen illa humani sanguinis sitis expleri aut satiari potuit. Nihil tunc novum, in hominum pectoribus, perinde ac arborum truncis sclopetorum atque ensium vim experiri, non in ipso pugnæ ardore solùm, sed postea etiam, quàm primus Martis furor desævisset. lucundissimum oculis erat spectaculum, deformes morientium vultus, & tremantes artus contueri. Quoties dissecti hominum ventres præsepiorum fuere loco? Nonnunquam (horrendum dictul) intra ipsa Matrum viscera latentes adhuc, & permisti cum avenâ & paleis tenelli foetus equis cesserunt in pabulum. Cum vitæ ipsius jacturâ experimentum sumebatur, quantum aquæ humanum caperet corpus, aut quamdiu absque alimento vitam producere quis possit. Virgines Deo dicatæ fuerunt violatæ; constupratæ honestiores filiæ; Matronarum pudicitia illata vis, in ipso parentum & maritorum conspectu. Mulieres, æquè ac aliæ prædæ & spolia, aut pretio venibant, aut vaccis commutabantur

tabantur & equis, ad usus minùs honestos atque illicitos. Agricolaë juncti cùrribus, equorum instar vehere cogebantur onera, atque ut reconditas opes proderent, è pedibus, imò & verendis (sine pudor eloqui) pendulos in arduas fornaces sic demittebant. Ante parentum oculos miserè trucidabant liberos, ut paternus amor in alieno charissimorum pignorum operaretur dolore, quod non poterat proprius. In nemoribus & sylvis, quæ latibulâ feris præbent, hominibus locus non dabatur, quo sese tutò abstruderent; nam canibus venaticis eos peruestigabant, & vestigiorum indicio producebant in lucem. Non profundi lacus à tam ingeniosâ cupiditate & rapinâ securi erant; uncis & retibus inde extracta sæpè sunt utensilia. Nec demortuorum ossibus quietis manere licuit, tumuli eversi, & marmora, ut scrutarentur, quid sub iis late-ret abditum. Nulla ars magica est aut diabolica, quâ usi non fuerint, ut aurum atque argentum è latebris eruerent. Sævitiâ & cupiditate multæ hominum myriades periêre, non animi vilitate; quemadmodum Indi, quorum extirpationem divina permisit justitia, eò quòd tot sæculis contra conditorem suum rebelles extitissent. Non ego isthæc recensco, ut ullam incu-sem Nationem; scio enim plerasque ferè omnes in barbarâ isthâc atque inhumanâ tragœdiâ suas egisse partes: sed so-lum, ut à calumniâ gentem Hispanam vindicem. Mitissimus etiam animus, & formatus optimè, aliquando in periculo est, ne extra limites abeat. Imbecillæ naturæ nostræ vitium est, quòd nulla actio tam bruta sit, quâ se contaminare non pos-sit, si Religionis aut Justitiæ fræno careat.

SYM-

SYMBOLVM XIII.

ABSENTIAM Solis supplet Luna, dum nocti præsi-
det. E variis illius motibus, augmento & decremento
rerum harumce inferiorum vigor & conservatio dependet, &
tametsi tantò pulchrior illa sit, quantò hæ obscuræ magis, &
de se imbecilliores, utpote quæ esse suum ab illius luce hau-
riant; nemo tamen est, qui vel eâde causâ, vel propter alia
innumera ejus beneficia magnoperè ad eam advertat, ne tum
quidem, cùm lumine plenam sese exhibet. Quòd si verò in-
terdum terræ interjectu Eclipsin patiatur, & corporis sui non
jam illustrati à Sole, ut paullò antè spectantibus sese of-
ferebat, sed opaci & obscuri, pandat defectus, omnium illi-
cò no-

cò notatur & observatur oculis ; quin longè etiam antè , quàm eveniat , prævertit curiositas , & omnes illius passus gradatim & minutatim in numerato habet. Quid Principes aliud sunt , quàm Planetæ quidam terrestres & Lunæ , in quas divinus ille justitiæ Sol suos diffundit radios pro terreno regimine ? nam si astra illa rebus dominantur ; hi animis imperant. Hanc causam fuisse reor , cur Persarum Reges eminentis quibusdam radijs Solis & Lunæ formam imitarentur , ut nimirum astris haberentur suppare. Inter eosdem Rex Sapor ^a ad Constantium Imperatorem scribens , Solis & Lunæ Fratrem sese nuncupabat. Splendescit inter reliquos homines Principum dignitas , tanquam qui in sublimioribus potentiæ & imperii orbibus constituti , adeoque omnium censuris sunt expositi. Colossi sunt , qui à decoro deflectere nequeunt , quin mox in aliorum id incurrat oculos. Videant itaque diligenter , quid agant : eos enim universus hic mundus attentus observat ; & licet , quæ facta ab iis benè , non notet interdum , ad errores tamen advertere animum nullo unquam tempore desinet.

Chrys. serm.
120.

^a Rex Regum
Sapor , parti-
ceps siderum,
& frater Solis
& Lunæ, Con-
stantio fratri
meo salutem.
Amm. Mar-
cell. l. 7.

Centum oculis , & auribus longè pluribus advigilat curiositas , ut in secretissima Principum cogitata penetret. Lapidis illius apud Zachariam ^b videntur similes , supra quem septem erant oculi. Nempe qui magno imperio praditi , in excelso atatem agunt , eorumque facta cuncti mortales novè-
re : ita maximè fortuna , minima licentia est. Manus Principis mensura est concentus illius musici , quem bona & prudens gubernatio efficit ; quâ in mensurâ si casu aliquo æquabilitatem non servet , vocum oritur confusio , & turbatur harmonia in aliis : omnes enim illius sequuntur motum. Vnde porro fit , quòd status plerumque Principibus suis capiant esse consimiles , flagitiosis tamen citiùs , quàm probis : cum enim vitia illorum perquam sollicitè attendere soleant subditi , infixæ hærent animis , & faciliè ea postea æmulatur adulatio. *Vitiosi quippe Principes non solum vitia concipiunt* :
ipsi , sed ea infundunt in civitatem , plùsque exemplo , quàm
peccato nocent. Et experientia ipsa docet , malos mores plus

^b Super lapidè
unum septem
oculi sunt.
Zach. 3. 9.

Cic. de Leg.

H

commu-

communiter adferre nocumenti, quàm profint etiam optimi: nam ea est naturæ nostræ perversa inclinatio, ut vitia potius, quàm virtutes imitari studeat. Quantæ, & quàm eximiæ erant illæ, quæ in Alexandro Magno eminebant! Imperator tamen Caracalla nihil ad se, suosque mores transferre conatus est, præter hoc unicum, quod caput in latus sinistrum inflecteret, Tametsi verò quædam Principis vitia soli ipsi, alia etiam Reipublicæ mala sint, quemadmodum in Vitellio & Othone observatum à Tacito; quorum prior *ventre & gulâ sibi ipsi hostis; Otho luxu, sævitia, audaciâ Reipublicæ exitiosior ducebatur*: nulum tamen est, quod propter exemplum non gravissimè noceat subditis. *Flexibiles quamcunque in partem ducimur à Principibus, atque ut ita dicam, sequaces sumus.* Haud multum absimiles rotis illis in visione ^c Ezechielis Prophetica, quæ Cherubinorum motum examussim, & in omnibus sequebantur. *Ea conditio Principum, ut quicquid faciant, præcipere videantur.* * Existimant ferè subditi, gratum se obsequium præstare Principi, si flagitia illius imitentur, cùmque ea voluntati dominantur, facilè sibi persuadet adulatio, hâc demum viâ sese illâ potituram. Ita *validior in dies Tigellinus, & malas artes, quibus pollebat, gratiores ratus si Principem (Neronem) societate scelerum obstringeret.* Quâ ratione ordo perturbatur Reipublicæ, & virtus confunditur.

Talem igitur Princeps ducat vitam, tales sint ipsius mores, ut ad virtutem, ad honestatem exemplo omnes provocent; quod documentum Rex Alphonsus, cognomento Sapiens, Principibus dedit: *E' otro si para mantener bien su pueblo, dandole buenos exemplos de si mismos, mostrandoles los errores, para que fagan bien: ca no podria el conoser à Dios, nin lo sabria tomer, nin amar, nin otro, si bien guardar su corazon, nin sus palabras, nin sus obras (segun diximos de suso en las otras leyes,) nin bien mantener su pueblo, si el costumbres, e maneras buenas non oviesse.* Nam si vitia virtutis lucernam extinguant in Principe, qui facem præ-

lucere

Tacit. lib. 2.
Histor.

Plin. in Paneg.

^c Cùm ambulant Cherubim, ibant pariter & rota juxta ea: & cùm elevarent Cherubim alas suas, ut exaltarentur de terrâ, non residebant rota, sed & ipsa juxta erant.

Ezech. 10. 16

* Quintil.

Tacit. lib. 4.
Annal.

Lib. 6. tit. 5.
P. 2.

lucere omnibus debet, & securiores commonstrare navigationis vias, in saxa & scopulos Reipublicæ navim impellet; neque enim fieri potest, ut gubernatio succedat rectè, ubi Princeps in flagitia sese prònum effuderit. *Ca-*
el vicio (verba sunt ejusdem Alphonsi Regis) *ha en si tal*
natura, que quanto el Ome mas lo usa, tanto mas lo ama,
e desto le vienen grandes males, e mengua el seso, e la
fortaleza del corazon, e por fuerza a de dexar los fechos,
quel conuienen de fazer por saber de los otros, en que halla
el vicio. Facile leges contemnit ac despicit populus, si vi-
 deat non observari ab eo, qui earundem est anima. Qua-
 re sicut eclipses Lunæ terræ obsunt, ita peccata Principis
 pessundant regnum: illorum enim poenas à Deo immis-
 sas plerumque luere debent etiam subditi, quia exemplum
 secuti eorundem sese scelerum faciunt quoque participes;
 uti sub Ieroboamo ^d Rege à populo Israëlítico factum Scri-
 ptura memorat.

Lib. 5. tit. 3.
p. 2.

^d Propter pec-
cata Ieroboam,
qui peccavit,
& peccare fe-
cit Israël. 3.
Reg. 14. 16.

Vna sola umbra impurioris delicti, quæ Regis Roderi-
 ci famam obscuravit, multis sæculis Hispaniæ libertatem
 tenebris oppressam tenuit. Quamobrem excusari aliquo
 modo poterit barbarus ille Mexicanorum mos, qui quo-
 ties Regem aliquem novum inaugurarent, jusjurandum
 ab illo postulabant, quòd justitiam esset administraturus;
 non oppressurus subditos; futurus in bello fortis ac stre-
 nuus; curaturus denique, ut Sol cursum suum ac splen-
 dorem retineret, nubes largirentur pluvias, fluvii mana-
 rent aquis, & terra ubertim suos proferret fructus. Etenim
 Regi sancto Sol ipse obedientiam præstat; ut Iosue quon-
 dam expertus est, in præmium virtutis, & tellus fecundiores
 edit partus, ut grata quodammodo sit pro administratâ in
 populum justitiâ. Illud ipsum est, quod Homerus his versu-
 bus indicat:

Pop. Gamar.
A

Sicut percelebris Regis, qui numina curat,
In multisque probisque viris jura aqua ministrat,
Ipsa illi tellus nigricans, prompta atque benigna
Fert fruges, segetesque, & pomis arbor onusta est,

Hom. Ulyss.

H 2

Prove-

*Proveniunt pecudes, & suppeditat mare pisces;
Ob rectum imperium populi fors tota beata est.*

Boëtius.

§. Annus bonus, non tam de bonis fructibus, quàm de justè regnantibus existimandus. Estque ea ut plurimum vulgi opinio, malorum suorum & prosperitatum causam esse eos, qui cum imperio sunt; quin fortuita ipsa sæpè ad culpam trahit Principis, uti populus Romanus ea Tiberio tribuebat.

Tacit. lib. 4.
Annal.

*§. Ne in animum suum inducat Princeps, tum demum vitia sua minùs notatum iri, si ea impunè permittat aliis, aut cum populo communia faciat; id quod de Witizâ memoriæ proditum est: etsi enim vitæ licentiam ament subditi, at non autorem; quæ causa fuit, cur factum morte luerit postea, homo ob deterribus suos mores omnibus invisus. Quod in aliis vix turpe ac vitiosum notare plerumque solemus, hoc in nobis ferè commune ac proprium ipsi non agnoscimus. In nobis ipsis facilè quemcunque dissimulamus defectum, in speculo tamen, in quo vultum nostrum contuemur, ne atomum quidem ferre possumus. Ejusmodi speculum Princeps est, in quo sese contemplantur subditi, nec quicquam iis molestius, quàm si vitiis deturpatum videant. Nihil propterea minùs infamis erat Nero, quòd *natus dedecus amoliri, si plures sedasset.**

Tac. lib. 14.
Annal.

§. Non securos se arbitrentur Principes, si in secreto rei bene prudentérque gestæ conscii sibi sint: quoties enim plebs ipsa actiones eorundem non omnino assequitur, discutere eas curiosè incipit, & in deteriore semper partem interpretatur: quare non sufficit, quòd ipsi perperam non agant, sed opus est etiam, ut ne media, quibus utuntur, speciem mali habeant. Et quomodo rem ullam secretam habebit is, qui suam ipsius Majestatem, & comitatum aulicum à se abdicare non potest, nec solus quicquam agere; cujus libertas tot compedes secum trahit, & catenas aureas, quarum strepitum nemo non percipit? Hoc Summo Sacerdoti significabant tintinnabula illa aurea, quæ ex imâ ejus veste circum dependebant, ut nimirum fieret memor, omnes suos gressus auri-
bus

bus^e omnium esse expositos. Quotquot custodes sunt sive domi, sive foris extra palatium, quotquot Principi intra secretiora assistunt conclavia, totidem exploratores sunt eorum, quæ facit, aut dicit; immò & quæ animo cogitat, attenti ad omnes illius gestus, ad oris vultusque conformationem & motum, quibus cor sese prodit: ita semper oculos suos^f in ejus manibus defixos habent. Quòd si vitium aliquod notent in Principe, tametsi dissimulare illud se fingant, prodere tamen gestiunt, ut aut prudentiores & intimi, aut zelosi etiam habeantur. Hic unus alium intuetur, & palàm eloqui non ausi, nihil loquendo, loquuntur maximè. Ebullit atque æstuat secretum intra præcordia præ ferventi manifestandi desiderio, donec tandem supereffluat. Linguas ipsas per aures volitare diceret. Hic accepto silentii sacramento revelat illi, iste vicissim alicui alteri; quo fit, ut dum nemo illud ignorat, sciant omnes: adeò quasi in momento obrectatio è cubiculis secretioribus migrat in culinas, inde in plateas, & compita publica. Quid porrò mirum, si hoc inter domesticos accidat, cum à seipsis etiam satis securi. Principes non sint, quantumvis vitia sua & tyrannides secreta habere cupiant: nam vel conscientia propria reos eos agit, uti Tiberio contigit, quem *non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris, suasque ipse pœnas fateretur.*

§. Veruntamen ne animo cadant Principes, si fortè industriâ suâ ac diligentia non videantur satisfacere omnibus; pares enim omnibus esse non possunt, neque unquam continget, ut passio, invidia, & multiplex populi judicium in ejus laudibus ritè consentiant, multò minùs, ut Natura hæc nostra tam imbecilla absque defectu & erroribus in omnibus operetur. Ecquis magis solers ac sollicitus in Mundo hoc illustrando, quis perfectus magis, ac ille mundi oculus, & Princeps lucis, Sol inquam, qui ipsum esse, colorem & pulchritudinem rebus universis tribuit? Et tamen nescio quas in eo maculas & obscuritates deprehendit curiositas, nil obstantibus lucidissimis ejus radiis.

H 3

§. Atque

^e Et cinxit illum tintinnabulis aureis plurimis in gyro, dare sonitum in incessu suo.

Eccl. 45. 10.

^f Oculi servorum in manibus domino-rum suorum.

Psal. 122. 2.

§. Atque ista Principis sollicitudo, ut vitæ suæ rationes justè laudabiliterque instituat, ad vitam etiam actionesque Ministrorum, qui personam ejus sustinent, extendi debet; siquidem ad has non minùs, quàm ad illas ritè moderandas Deus hominèsque eum obligatum censent. Non Lunæ defectus est is, quem in Eclipsi illa patitur, sed terræ, quæ illam inter & Solem umbram suam interjicit; nihilo tamen minùs, nemo quisquam est, qui defectionem illam Lunæ non tribuat; eaque unica sufficit ad offuscandos ejus radios, & creanda rebus hisce inferioribus damna tot, atque incommoda. Principis vitia in pravam ejus voluntatem referimus; at Ministris scelerum impunitatem concedere, animi quædam censetur vilitas. Peccata propria aliquam merentur excusationem, ob affectuum & passionum vehementiam: sed si per indulgentiam permittantur in aliis, nullus excusationi est locus. Nil prohibet Principi vitioso bonos esse Ministros: si tamen connivere cum iis incipiat, & hi, & ille flagitiosi erunt. Hinc nonnunquam accidit, quòd Principis minime boni bona tamen sit gubernatio, dummodo ipse caveat, ne alii suum sequantur exemplum: rigor enim ille non finit, ut adulatio factum imitari audeat, neque locuta dat naturali illi voluntatis inclinationi, quâ quisque Principibus similium actionum studio se conformare desiderat. Esto, pro se ipse sit malus, pro Republicâ tamen bonus erit. Omnem Ministris indulgere libertatem, est imperii abjicere habenas, sine quibus nullus etiam equus rectè securèque incedit.

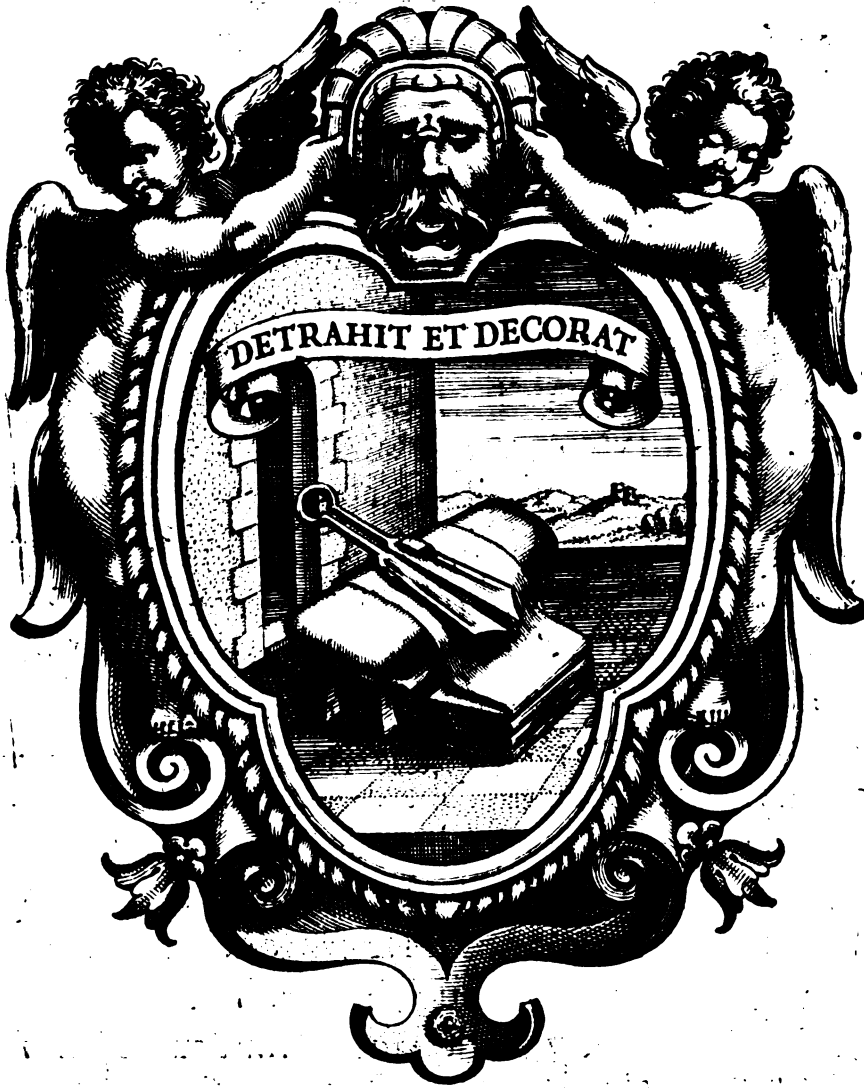
^a Qui dicunt videtibus, Nolite videre: & aspicientibus, Nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt: loquimini nobis placentia. Is. 30. 10.

^b Igitur aris sono, tubarû, cornuumque concentu strepere: prout splendidior, obscuriorve, letari aut mætere. Tac. lib. 6. Annal.

§. Mali Principes æquè sunt curatu difficiles, ac pulmones affecti malè; ex eo capite, quòd remedia iis applicari nequeant: hæc namque in audiendo consistunt, at ipsi audire renuunt; consistunt in videndo, at ipsi videre non sustinent, neque ut audiant^a vel videant alii, aut certè illud ipsum non sinunt domestici proprii ac Ministri, qui Principum vitiis applaudunt potius: & quemadmodum antiqui olim ære & cymbalis omnia personabant, dum luna^b laboraret; ita isti animum Principis modulis musicis, aliisque oblectamentis demulcere satagunt, in eo præcipuè elaborantes, ut aures semper

semper habeat occupatas, ne aut murmur obrectationis, aut veritatis voces, quæ dolos detegunt, ad eas penetrare possint; & demum, ut eâ ratione, dum Princeps juxtâ ac illi iisdem se immergunt vitiis, nemo reperiatur, qui eos reprehendat & corrigat.

SYMBOLVM XIV.

NULLVM propè instrumentum est, quod artis opera se solo cum omni perfectione elaboret. Quod præstare non potuit malleus, lima perficit. Textrina defectus tonsoriae corrigunt forfices (icon præsentis Emblematis) & panno nitorem addunt ac elegantiam. Aliena censura proprios componit mores. Maculis pleni essent, nisi eas detonderet

H 4

lingua.

^a Inauris aurea, & margaritum fulgens, qui arguit sapientem, & aurem obediens. Proverb. 25. 12.

lingua. Quos lex ipsa in officio continere aut emendare nequit, solus sæpe coërcet obtrectionis metus, quæ stimulus quidam est virtutis, & frænum, ne à recto tramite ea deviet. Obtrectiones in auribus obsequentibus prudentis Principis in aures^a sunt aureæ, & fulgentissimi quidam uniones (ut dixit Salomon) qui mirè exornant illum & perficiunt. Nullus capitalior vitii hostis est, quàm censura. Longè hæc efficacior, quàm cohortatio & doctrina: cohortatio enim famam & gloriam in futurum proponit; censura, quod turpe est & indecorum, mox accusat, & castigat illicò infamiæ divulgatione. Illa incitat, ut agamus rectè; hæc, ut ne operemur malè, & faciliùs sese abstinere animus ab eo, quod ignominiam adjunctam habet, quàm suscipiat id, quod arduum est & honestum. Meritò itaque constitutus est honor in opinione alienâ, ut scilicet in metu simus, cùmque actiones nostræ ab aliorum dependeant judicio, omnibus satisfacere studeamus. Tametsi verò obtrectatio in se mala sit, bona tamen est pro Republicâ, quia nulla alia supra Magistratum aut Principem major potestas & vis est. Quid potentia non auderet, si obtrectatio non obsisteret? in quos illa non laberetur errores, si hæc non esset? Consilarii optimi sunt obtrectiones, siquidem è damnorum experienciâ nasci solent. Eas si audirent Principes, multa dubio procul succederent rectiùs. Satyras, & libellos probare omnino non ausim: nam plerumque aut veritatis excedunt limites, aut scandala, tumultus ac seditiones concitant; aliquid tamen indulgeri eâ in re ob effectus tam bonos fortè expedit. Libertatis in Republicâ signum est obtrectatio; in eâ enim, quam tyrannis oppressam jam tenet, neutiquam permittitur. *Rara temporum felicitas, ubi sentire, quæ velis, & quæ sentias, dicere licet.* Iniquum prorsus esset, si qui imperat, subditorum labiis claustra vellet injicere & prohibere, ne querantur unquam, aut murmurent, sub duro servitutis iugo. Sine eos murmurare, sine obloqui, dum præcipere nos sinunt, agebat Sixtus V. Pontifex, cùm non nemo ad ipsum referret, quòd malè de eo nonnulli per urbem loquerentur. Obtrectionibus omnino non

Tacit. lib. 1.
Histor.

no non tangi, non moveri; hoc demum esset omnem honoris existimationem abjecisse, quo nihil pejus in Principe, si quidem eò venerit, ut jam infamia voluptati illi sit: veruntamen sic iis afficiatur, ut discat inde aliquid, non ut eas ulciscatur. Qui isthæc leviora dissimulare ^b nescierit, quomodo majora poterit? Non minoris virtutis fuit in forti illo Heroë Consalvo de Corduba queremonias tolerare exercitus, & oblocutiones ad Lirim fluvium, quàm in periculo tam evidenti intrepidum consistere. Quis licentiam populi, libertatèmq; reprimat? Frustra sunt Principes, *qui presenti potentiâ credunt extingui posse etiam sequentis ævi memoriam*, quive existimant tantam esse suam majestatem, ut actiones etiam malas ea honestare queat. *Non ope humanâ, non largitionibus, aut Deum placamentis*, Neronis *decebat infamia, quin jussu incendium crederetur*. Illud adulatio cavere potest, ne ad Principis aures penetret obrectatio; ut verò nemo omnino sit, qui obrectet, nunquam efficiet. Princeps, qui omnem de actionibus suis sermonem prohibet, suspectas eas facit; cùmque prona semper sit in deterius vulgi persuasio, palàm pro malis haberi solent. Minus exaggerantur ea, quæ non curantur magnoperè. Prohibuerat Vitellius, ne quis de rebus malè à se gestis per urbem loqueretur; hinc *plures, si liceret, aliàs narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgabant*. Per laudes atque obrectationes ita transeundum Principi, ut illis non titilletur, non succumbat istis. Si laudibus capiatur, iis que aures det, omnes eidem adulando animi occupandi periculum facient. Quòd si obrectationibus conturbetur, absistet à rebus arduis & gloriosis, & in gubernando socors fiet. Suis inaniter extolli laudibus, judicii levitas est: quâcunque etiam re offendi, hominum est privatorum; multa dissimulare, Principum; nihil ignoscere, tyrannorum. Nòrant hoc optimè magni illi Imperatores Theodosius, Arcadius, & Honorius, quando Ruffino Præfecto Prætorio dabant in mandatis, ne populi contra se obrectationes illicò pœnis castigarent; *quoniam, aiebant, si id ex levitate processerit, contemnendum est: si ex insaniâ, miseratione dignissimum: si ab injuriâ, remittendum*. Cum Carolo V.

^b Magnarum rerum curas non dissimulatos, qui animus etiam levissimis adverterent. Tacit. lib. 13. Annal.

Tacit. lib. 4. Annal.

Tac. lib. 13. Annal.

Tacit. lib. 3. Histor.

L. unica. C. si quis imperat, maledix.

*e Omnia sci-
re, non omnia
exequi. Tac.
in vitâ Agr.
Tacit. lib. 1.
Annal.
Tacit. lib. 3.
Annal.*

*Tacit. lib. 4.
Annal.*

*Tac. lib. 14.
Annal.*

*Tacit. lib. 4.
Annal.*

Tacit. 16.

lo V. Imperatori aliquando Barcinone versanti accusatio adversus nonnullos, qui sinistrè de ejus actionibus locuti fuerant, offerretur in scripto, ut de sententiâ ferendâ cum illo deliberaretur, porrigenti indignatus, mox chartam in vicinum focum, cui tum fortè astitabat, iniecit, & flammis tradidit. Ad officium Principis pertinet, intelligere omnia; vel le tamen verba singula vocare ad examen, indignum est magnanimo pectore. In Republicâ Romanâ sola *facta arguebantur, dicta impunè erant. Vana à scelestis, dicta à maleficiis differunt.* Spinosa nimis corona esset, si re quâcunque lædi se crederet. Aut omnino non offendit, aut leviter certè ea injuria, quam is, contra quem fieri putatur, pro injuriâ non agnoscit. Nimia est in Principe facilitas, & exigua sui æstimatio, ad quosvis commoveri rumores. Conscientia mala stimulare solet animum ad sumendas de eo pœnas, qui obtreçtat; pura atque integra mens, contemnit ista. Si verum est, quod in Principe carpitur, emendatione eluat; si falsum, seipso evanescet. *Namque sprete exolescunt; si irascere, agnita videntur.* Exuri jusserrat Senatus Romanus Cremucii annales; sed quia eos ipse occulerat, accensa magis est, & vulgata legendi cupiditas: quomodo & libellis infamatoris Vejenti accidit; *conquisitis, lectitatibusque, donec cum periculo parabantur, mox licentia habendi, oblivionem attulit.* Curiositas judicibus non paret, nec pœnas metuit. Quod vetatur maximè, in id maximè connititur. Prohibitione augefcit Satyricorum æstimatio operum, & *punitis judiciis gliscit auctoritas. Neq, aliud externi Reges, aut qui eâdem sævitia usi sunt, nisi dedecus sibi, atque illis gloriam peperere.* Nunc sicut perutile est Principi, scire quid alii loquantur malè; ita haud parum nocet, faciles obtreçtatoribus præbere aures: quia namque lubentes credimus, quod accusatur in aliis; proclive est fieri, ut Princeps aut decipiatur, aut iniquè aliquid statuatur, aut erret in ferendo judicio. Est ea res periculi plenissima in aulis præsertim, ubi invidia, & præmiorum, favoris ac gratiæ Principum prensatio calumniâ acuunt, & solent aulici locustis illis in Apocalypsi esse similes, habentes facies hominis, dentes autem leonis,

leonis, quibus honoris spicas^d corrodunt & depascunt. Gladio^e acuto linguas eorum Spiritus sanctus comparat, uti & f sagittis, quæ in occulto feriunt innocentes. David & eos ut hostes persequeretur. Nulla aula quieta esse potest, ubi isti tolerantur. Nec minùs occupabunt Principem eorum suffrationes, quàm negotia publica. Remedium est, nolle eos audire, duos ponendo aurium janitores, rationem scilicet & iudicium, ut absque gravi causâ eas non pandant. Sanè pro auribus non minùs custodiâ opus est, quàm pro aulæ & palatii foribus; & de his tamen admodum solliciti sunt Principes, pro illis parum aut nihil curant. Qui obrectantibus facile aures præbet, in causâ est, cur obrectare ii audeant. Nemo de aliis loquitur malè, nisi apud eum, qui lubens id audit. Expediet etiam ejusmodi blaterones cum eo, quem accusant, coràm committere, publicando id, quod ipsi referunt, ut dissidiorum esse autores eos postea pudeat. Hoc, nî fallor, Spiritus sanctus intendebat, cùm diceret: *Sepi aures tuas spinis*: ut nimirum sese ipse læderet, atque adeò poenas daret, qui cum malevolis obrectationibus os suum aliorum auribus admoveere tentaverit. Suspectus debet esse Principi, qui palàm veretur dicere, quod in aurem^h loquitur. Et tamen ista quoque diligentia cavere poterit, ut veritates tam varix ad Principem non deferantur: multa quippe sunt domestica, quæ ignorare satius est sæpè, quàm scire; & verò longè præstat, calumnias ex aulis universim proscribere. Quando tamen accusationes non ex malitiâ fiunt, sed ex zelo quodam erga obsequium Principis, omnino audire eas decet, & examinare sedulò, nec putare aliter, quàm eas ipsas admonitionem quandam esse planè necessariam, ad benè gubernandum non solùm, sed & ad securitatem propriam. Hinc Constantinus Imperator lege peculiari etiam præmium iis statuit, qui Ministros ipsius & domesticos criminis alicujus veraciter accusare possent. *Si quis, inquit, est cujuscunque loci, ordinis, dignitatis, qui se in quemcunque Iudicium, Comitum, Amicorum, & Palatinorum meorum aliquid veraciter, & manifestè probare posse confidit, quòd non integrè atque justè gessisse*

^d Dentes eorum, sicut dentes leonum erant. Apoc. 9. 8.

^e Et lingua eorum, gladius acutus. Psal. 56. 5.

^f Paraverunt sagittas suas in pharetrâ, ut sagittent in obscuro rectis corde. Ps. 10. 2.

^g Derrabentè secretò proximo suo, hunc persequeretur. Psal. 100. 5.

Eccl. 28. 28.

^h Et hanc velim generalem tibi constituas regulam, ut omnem, qui palàm veretur dicere, suspectum habeas. S. Bern. l. 4. de cons. ad Eug. c. 6.

Lib. 4. C. de accus.

geſſiſſe videatur, intrepidus atque ſecurus audeat, interpellat me, ipſe audiam omnia, ipſe cognoſcam, & ſi fuerit comprobatum, ipſe me vindicabo. Proſuſ hoc neceſſarium eſt, ut Principi nihil lateat eorum, quæ geruntur in ejus aulâ, in conſiliis, in tribunaliſ, ubi timor ora obſtruit, & gratiæ ac beneficia Principis per Miniſtros collata in alios interdum elingues eos reddunt, ut Miniſtrorum defectus & errores non audeant prodere, perinde quaſi hoc demum ſit beneficii eſſe memorem, & gratum ſe exhibere, quæ infidelitas potiùs, & prodition cenſeri deberet: ea enim obligatio, quâ obſtricti illi ſunt ad commonendum Principem, quem decipi à ſuis, aut cui non rectè miniſtrari animadverſerint, fidelitatis eſt obligatio naturalis, multoquæ arctior quàm ulla alia. Graviffimum hoc damnum eſt, ſi Princeps gratias ſuas & favores per eorum diſpertiat manus, quos eximiè & ſingulariter habet caros: ſic enim iſti gratiarum beneficio quaſi pretio quodam mercantur alios, qui neglecti ab iis officii ſeſe participes faciunt, aut certè approbant illud, ac defendunt; atque ita, Principe miſerè decepto, in cauſâ ſunt, cur iis affectu amorèque ſingulari porro adhæreat.

i ſuſurro & bilinguis maledictus: multos enim turbavit pacem habentes.

Lingua tertia multos commovit, & diſperſit illos de gente in gentem. Civitates muratas divitum destruxit, & domos Magnatorum effodit. Eccl. 28. 15.

Antiquiores Reſpublicæ non neſciæ omnino, quantum conducerent Satyræ ad arcenda infamiæ metu vitia, in theatris publicis illas permiferunt, ſed paullatim à communi morum reprehensione ad obtrectiones particulares ventum eſt, non ſine gravi honoris quorundam læſione; unde exortæ factiones, & ex iis ſeditiones populares: quia Spiritu S. teſte, lingua maledica turbat pacem, & familias integras, ac civitates evertit. Eâ de cauſâ, ne morum correctio ex malitiâ linguæ penderet, aut calami, Cenſorum munus inſtitutum fuit, qui auctoritate publicâ ſingulorum notarent mores, atque corrigerent. Perquàm utile tunc fuit iſtud officium, & diu multumque vigit; quia verecundia & animorum modestia ejus tuebantur juridiſctionem; hoc noſtro tamen tempore effectui dari non poſſet; ſuperbia enim & morum licentia mox ſeſe modis omnibus illi opponerent, ſicut nunc ipſi reſiſtunt Magiſtratui, quantumvis optimis legibus & auctorita-

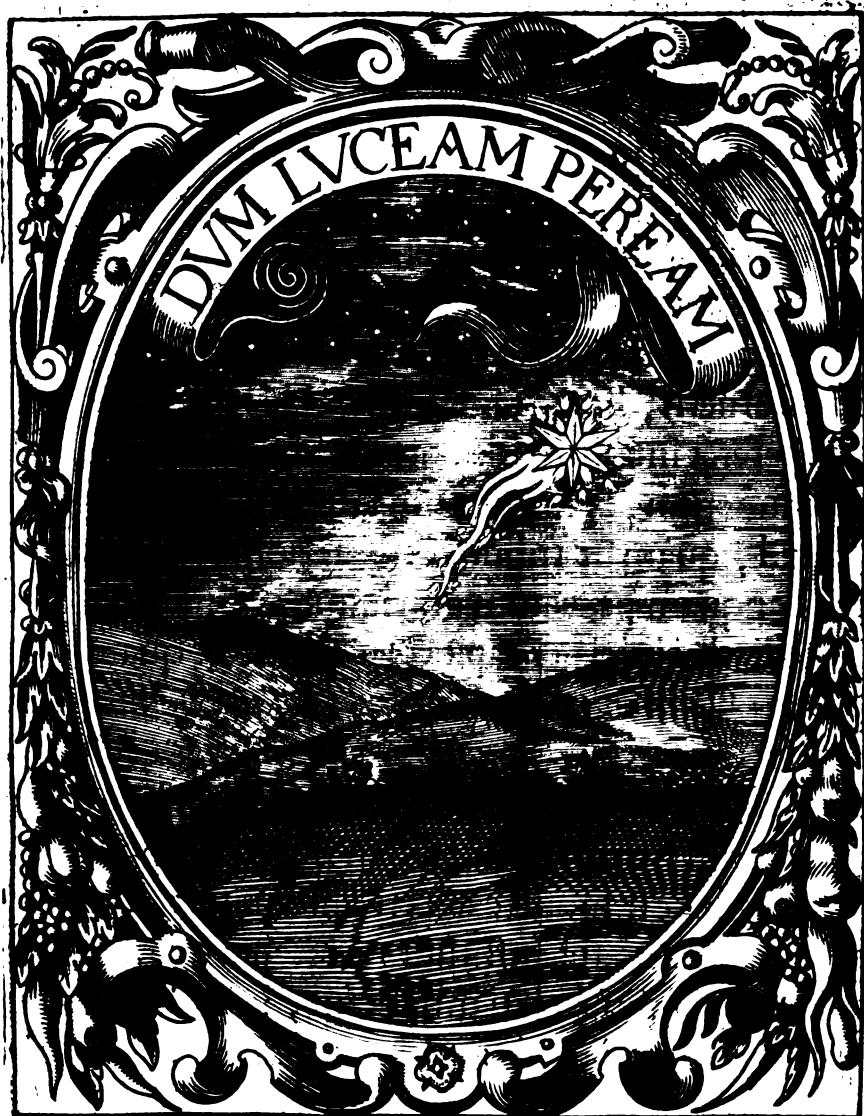
toritate publicâ armato, adeoque risui & ludibrio forent Censores, non absque insigni regiminis periculo: nihil enim nocentius, nihil quod vitia magis inolescere faciat, quàm si talia adhibeantur remedia, quæ delinquentes despiciunt ac rident.

§. Sicut autem censura morum corrigendorum causâ introducta fuit, ita & propter civium facultates, ut scilicet opes ac fortunas, singulorum referret in tabulas, & personarum certum iniret numerum; & quamvis magno Reipublicæ bono, cum apud Græcos, tum apud Latinos diu ista consuetudo floruerit, hodie tamen id valde esset odiosum, & grandia pareret incommoda; quia scire tam accuratè subditorum numerum, & facultatum conditionem, ad nihil deservit aliud, quàm ut tributis & exactionibus ii magis onerentur. Tanquam peccatum gravissimum vindicavit Deus illam populi Israëliti per capita recensitionem, quam ^k David instituerat: *Quid enim tam durum, tamque inhumanum est, quàm publicatione, pompæque rerum familiarium, & paupertatis detegi utilitatem, & invidia exponere divitias*, cupiditati & rapinæ eas objiciendo. Quòd si in illis Rebus publicis Censura sine his incommodis exerceri olim potuit, ideò factum est, quia in primævâ suâ institutione recepta fuit ab omnibus, aut quia animi minùs elati tunc erant, minùsque contra rationem rebelles, quàm his nostris temporibus.

^k Percussit autem cor David cum, postquam numeratus est populus, & dixit David ad Dominum: Peccavi valde in hoc facto. 2. Reg. 24. 10.

1. 2. C. quand. & quib. quart. part.

SYMBOLVM XV.

* *Quasi ignis
effulgens.*
Eccl. 50. 9.
Sil.

QUAM vellem præsentis Emblematis symbolum legere mihi liceret in pectoribus omnium Principum, atque ut quemadmodum ignes missiles per aërem volitantes, astorum imitantur splendorem, lucēntque mox atque emittuntur è manu, donec in cineres abeant: ita in illis quoque (nam Spiritus sanctus *igni effulgenti* * eos comparat) nunquam non arderet famæ desiderium, &

— *fax mentis honesta*

Gloria;

nec quicquam pensi haberent, quòd pastu flamma ista indigeat, quòdve id, quod ardet vehementius, citius etiam consuma-

sumatur. Nam tametsi communis sit homini cum animantibus omnibus cupiditas illa prorogandi vitam; harum tamen finis alius non est, quam sui conservatio, hominis verò rectè agere. Non felicitas est vivere, sed nòsse vivere. Nec plùs vivit, qui vivit diu, sed qui melius vivit. Etenim vitam, non tempus metitur, sed usus. Illa quæ *quasi Stella matutina in medio nebula*, & *quasi Luna plena* radiis beneficentiæ *lucet* aliis *in diebus suis*, longa est semper; uti contrà brevis ea, quæ in seipsa consumitur, licet diutissimè duret. Beneficia & incrementa, quæ à Principe proficiuntur in Rempublicam, illa dies ^b vitæ ejus numerant. Qui sine illis transeunt, eos de summâ deducit ^c oblivio. Titus Vespasianus Imperator *recordatus aliquando super cœnam*, quòd nihil cuiquam illo die *præstitisset*, memorabilem illam, & *merito laudatam vocem edidit: Amice, diem perdidisti*. Et Petrum Lusitanum Regem dicere solitum accepimus: *Non meretur esse Rex, qui non gratia aliquid, aut beneficii in dies singulos confert in Rempublicam*. Nulla tam brevis vita est, cui ad agendum fortiter non sat temporis suppetat. Vnico momento facinus heroicum decernit generosa mens, nec multò pluribus opus, ut effectum illud det. Quid refert cum illo ipso vitam desinere, si in aliam æternam commutetur, memoriæ post se relictæ beneficio? Quæ intra famæ continetur limites, sola vita nominari potest; non ea, quæ in corpore consistit, & vitali calore, quæ simul ac oritur, mori incipit. *Mors omnibus ex naturâ aequalis, oblivione apud posteros, vel gloriâ distinguitur*. Qui moriendo famam pro vitâ substituit, esse desinit; vivit tamen. Mira virtutis vis, quæ vel repugnante naturâ, quod caducum est, reddit immortaliter gloriosum. Non videbatur Tacito parum vixisse Agricola, *quanquam medio in spatio integra ætatis creptus: nam quantum ad gloriam, longissimum ævum peregerat*.

§. Nemo famam posthumam, ut vanam, spernat aut negligat: eo ipso enim, quòd eam appetat animus, agnoscit, posse se aliquando istâ frui. Falluntur verò, qui satis esse putant, si in statuis, aut posteris eam post se derelinquant: nam in illis caduca ea est, in his etiam aliena; illa sola est propria,

Eccles. 50.6.

^b Bona vita
numerus die-
rum; bonum
autem nomen
permanebit in
ævum. Eccles.
41. 16.

^c Et numerus
annorum in-
certus est ty-
rannidis ejus.
Job 15. 20.

Sueton.

Mar. hist.
Hispan.

Tacit. lib. 1.
Histor.

Tac. in vitâ
Agric.

quæ ex factis oritur. Hæc si mediocria solum sint, laudem non habebunt: famam enim admittatio parit. Nasci aliquem, ut numerus sit, vulgaris plebeculæ est; ut inter alios singulārter emineat, Principum. Illud ergo tenendum, *ceteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putant: Principum diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. Argentum quidem, & pecunia est communis omnium possessio; at honestum, & ex eo laus & gloria, Deorum est, aut eorum, qui à Diis proximi censentur.*

Tacit. lib. 4.
Annal.

Polyb.

Virgil.

*Ignæus est nostris vigor, & cælestis origo
Principibus.*

Generosa indoles ad extrema semper contendit, aut Cæsar esse vult, aut nihil; aut stella, aut favilla. Non minùs hæc lucebit obeliscis imposita, si gloriosè consumpta fuerit, ac illa. Neque enim magnus est spiritus, qui salis nitri instar optime præparati, & incensi non illicò dirumpit corpus, cui includitur. Flagranti animo angustus nimis campus pectus est. Garfias Sanctius Navarrae Rex præliū initurus, omnibus artibus tremebat; in ipsâ tamen pugna fortem se gerebat ac strenuum. Horrebat nimirum corpus confertam hostium turbam, in quam animus parabat irruere. Vitam itaque gloriosam consecratur Princeps, ut Lux ^d sit in hoc Mundo. *Cætæna Principi statim adsunt: unum insatiabiliter parandum, prosperæ sui memoria, & fama.* Quod si sub regiminis initium bonam existimationem perdiderit, ægrè eam postea recuperabit: quod enim semel de eo conceperit populus, semper deinde hærebit animo: in hanc curam incumbat unicè, ut gloriâ sibi pariat, etiam si capitis discrimen adeundum sit. Qui cupidè nimis amat vitam, labores fugit ac pericula, sine quibus duobus Fama obtineri non potest. Observavit hoc Tacitus in Rege Marabodo, qui regno exutus, segnis & turpiter otiosus in Italiâ *consenuit multum immutat à claritate, ob nimiam vivendi cupidinem.* Ita Principi navigandum, seu mare tranquillum habeat, seu tempestatibus inquietum, ut lucidissimam gloriæ pharum nunquam dimittat ex oculis; illud identidem animo volvens (ut ne quid personâ suâ indignum admittat aut cogitet)

^d Sic luceat
lux vestra co-
ram homini-
bus; ut videant
opera vestra
bona. Matt.
5. 16.

Tacit. lib. 4.
Annal.

Tacit. lib. 2.
Annal.

gitet de illâ, deque ejus actionibus & operibus, sæculis omnibus, & omnibus Nationibus locuturam Historiam. Principes alios superiores non habent, nisi Deum & Famam: ii soli, poenæ & infamiæ metu ad honestè operandum eos obligant; quo fit, ut ab Historicis sæpe magis, quàm à suis sibi metuant hostibus, magisque calamus formident, quàm gladium. Solos digitos calamo armatos Rex Balthasar^e viderat, & licet nondum sciret, quid scripturi essent, ita tamen conturbatus fuit, ut toto corpore contremisceret, & compages renum ejus solverentur. Verùm, si & Deum & Famam suisque deque habeant, nihil ab iis rectè geri poterit: nam absque Deo quicquid est, ignorantia est; & qui famam negligit, virtutes negligit. Honestæ gloriæ cupiditas omnem à vitio aut injustitiâ cavet maculam. Nec ulla immanior bellua illo Principe, quem nec conscientia stimulat, nec incitat gloria.

^e Facies Regis commutata est, & cogitationes ejus conturbabant eum: & compages renum ejus solvebantur, & genua ejus ad se invicem collidebantur. Dan. 5. 6.

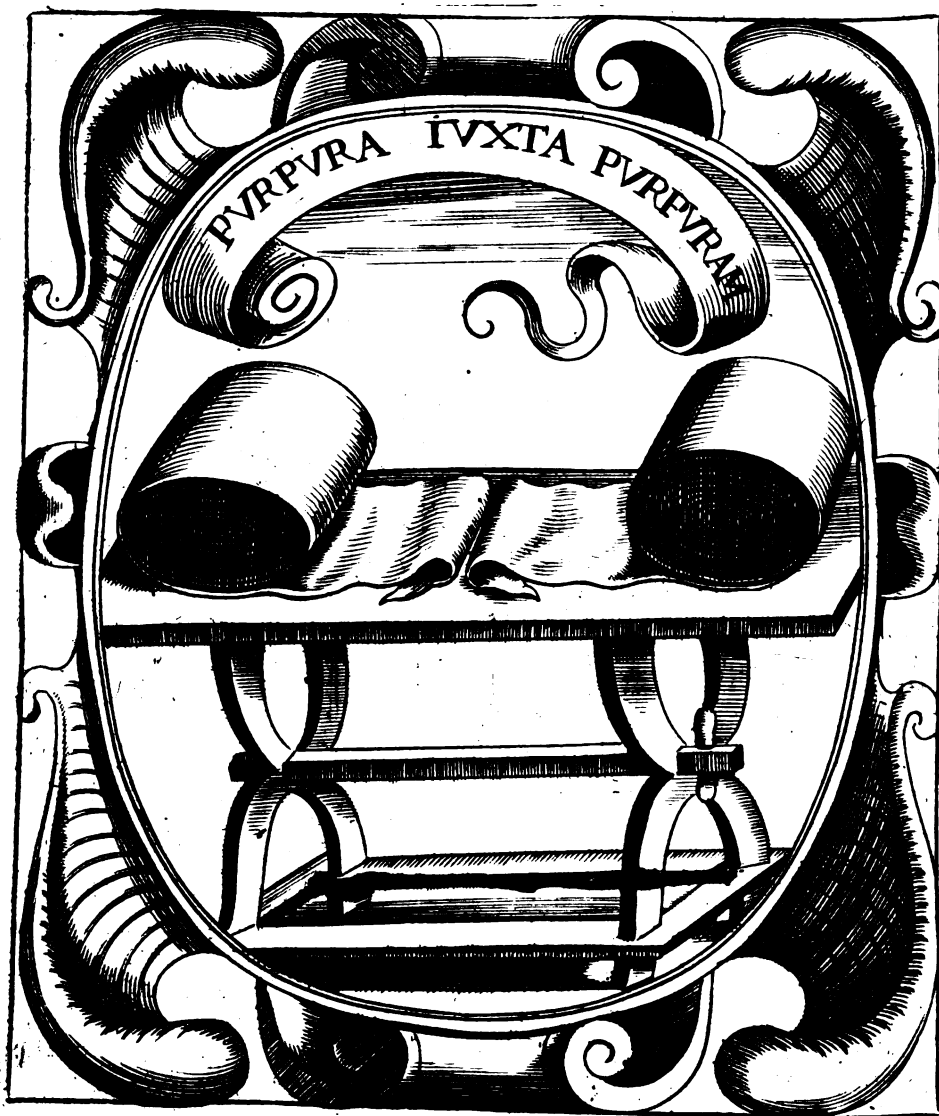
§. Attamen etiam existimationi & statui à gloriâ periculum est: hujus enim splendor excœcare solet Principes, & in temeritatem dare præcipites. Quod honestum iis videtur & gloriosum, vanitas est, aut stultitia, interdum superbia, aut invidia, ambitio sæpe, & mera tyrannis. Grandia agitant animo, Ministrorum persuasi adulationibus, qui multa sæpe sub specie gloriæ iis præponunt ante oculos; quàm injusta verò, & quàm incommoda sint media, dissimulant interim: unde abrepti longius Principes illusos se postea & perditos sentiunt. Rectè idcirco monuit Alphonsus Rex, quòd *Sobejanas honras, e sin pro, non debe el Rey cobdiciar en su corazon; ante se debe mucho guardar dellas, porque lo que es ademas, non puede durar, e perdiendose, e menguando, torna en deshonra. E la honra, que es desta guisa, siempre proviene daño della al que la sigue, nasciendole ende trabajos, e costas grandes, e sin razón, menos cabando lo que tiene por lo, al que cobdicia aver.* Illa gloria secura est, quæ à generosâ nascitur indole, atque intra rationis & potentiæ limites sese continet.

Lib. 3. tit. 3.
p. 2.

Quare cum Fama honesta pariter atque infamia fortissimi sint ad bene agendum stimuli, utraque autem historiæ beneficio æterna sit, utile foret, Historicis propositis etiam præ-

miis ad scribendum allicere; & favoribus prosequi Typographia, vera gloriæ æraria, ubi rectè factorum præmia in futura etiam sæcula quasi manent deposita.

SYMBOLVM XVI.

VETVS verbum est : *Purpura juxta purpuram judicanda*. Ist hoc significabant antiqui, tunc melius cognosci res posse, quando una confertur cum aliâ; præsertim si ejusmodi eæ sint, quæ seipsis ita facile discerni nequeunt. Mercatorum hic mos est, qui purpuram componunt cum purpurâ, ut hujus præ illâ excellentia magis emineat, & certior de utrâque fiat æstimatio. Erat in templo Iovis Capitolini pallium (Regis alicujus è Persiâ munus) è lanâ coccineâ

neâ tam præstanti, ut collatæ cum illâ Matronarum Romanarum, immò & ipsius Imperatoris Aureliani purpuræ, cinereum vix colorem viderentur attingere. Si explorare & nôsse voluerit Serenitas Vestra, ad regnum aliquando eveâta, valorem virtutemque regiæ suæ purpuræ, ne eam exponat ad lucem adulantium, & assentatorum: hæc enim luminibus officiet potius, ne verum in eâ colorem cernere liceat. Ne item amor credat proprio Serenitas Vestra: is enim oculis similis est, qui cum alia videant omnia, seipsos tamen videre non possunt. Necessum igitur foret, ut quemadmodum ii per species suas, & quasi imagines in speculo crySTALLINO repræsentatas cognoscuntur; ita Serenitas Vestra gloriosissimorum Parentum & Avorum suorum purpuris opponat suam, attendatque deinde sedulò, num quâ in re à purpurâ virtutum, quæ in majoribus extitêre, ea deficiat, contemplando se in illis, tanquam in speculo. Comparet, inquam, Serenitas Vestra actiones suas cum Progenitorum suorum gestis & factis, & videbit facilè, quantum inter hæc & illas intersit, ut aut suarum quoque actionum colorem magis perficiat, aut certè virtute suâ propriâ tanquam præmio gaudeat, si quâ in re Majoribus suis præstare contigerit. Illud itaque perpendat Serenitas Vestra, num generoso suo Patri par sit animi fortitudine; num pietate adæquet Avum; prudentiâ Philippum Secundum; magnanimitate Carolum Quintum; comitate Philippum Primum; scientiâ politicâ Ferdinandum Catholicum; liberalitate Alphonsum illum, qui ideò à manibus pertusis nomen invenit; justitiâ Regem Alphonsum Vndecimum; religione denique Regem Ferdinandum Sanctum, & generosâ quâdam æmulatione ad honestam imitandi cupidinem sese porrò Serenitas Vestra exstimulet. Quintus Maximus, & Publius Scipio, si quando Majorum suorum imagines intuerentur, inflammari animos suos aiebant, & ad virtutem incitari; non quòd cerâ illâ aut effigie moverentur, sed quia facta propria ad aliorum comparantes, antè conquiescere non poterant, donec rerum à se gestarum famâ & gloriâ eos omnino exæquarent. Elogia, quæ tumulis inscribuntur,

* Tanquam in speculo ornare, & componere vitam tuam ad alienas virtutes. Pluth. Thim.

^b Mementote
operum Pa-
trum, quæ se-
cerunt in ge-
nerationibus
suis; & acci-
pietis gloriam
magnam, &
nomen eter-
num. Mach.
1. 1. c. 2. § 1.

^c Et parentū
magnalia in
quatuor ordi-
nibus lapidum
erant sculpta.
Sap. 18. 24.

Tacit. lib. 4.
Annal.

non illi loquuntur, qui vivere desiit; sed iis potiùs, qui etiamnum supersunt inter vivos. Summaria quædam sunt, quæ memoriæ juvandæ causâ Antecessoris virtus derelinquit Successori. Illorum recordatione futurum ajebat Malachias, ut filii sui gloriam in hoc mundo, & famam immortalem ^b colligerent. Eà quoque de causâ Summi Sacerdotes (qui Principes erant populi) duodecim Patriarcharum Antecessorum ^c suorum virtutes, totidem insculptas lapidibus, gestabant in pectore. Cum Majoribus suis nimirum æmulatione gloriosâ concertare decet Principem, non cum aliis se inferioribus: hos enim si superet, redditur odiosus; si contrâ ab iisdem superetur, ipse injuriam accipit. Tiberius certè Imperator omnia *facta dictaq;* Augusti Cæsaris *vice legis observabat.*

§. Instituat præterea Serenitas Vestra interdum comparisonem purpuræ suæ præsentis cum præteritâ: nam eupimus ferè oblivisci, quales antè fuerimus, ne incusemus nosmetipsos de eo, quod nunc sumus. Expendat secum Serenitas Vestra, defeceritne, an profecerit potiùs: plerumque enim fieri videmus, ut Principes sub regiminis initium animum egregiè attentum ad munus suum adferant, postea verò negligentiores sint. Plerique omnes magnis excelsisque animis gubernationem ordiri solent; sensim tamen & cum tempore, aut nimia negotiorum moles eos deprimit, aut perturbant deliciæ, quibus leviter capi se sinunt, immemores obligationis, quâ partam semel gloriam tueri ac conservare tenebantur. Animadvertit hoc ipsum in Tiberio Imperatore Tacitus, quòd tandem *post longam rerum experientiam vi dominationis convulsus & mutatus fuerit.* Imperium diuturnum superbiam gignit, superbia verò odium parit apud subditos, quemadmodum idem autor observavit in Rege Vannio, qui *primâ Imperii ætate clarus, acceptusque popularibus: mox diuturnitatem in superbiam mutans, & odio accolarum, simul domesticis discordiis circumventus fuit.* Multi cum insigni modestiæ & justitiæ laude regimen auspicantur, sed perseverant pauci, quia Ministros circa se habent adulatores, à quibus docentur audaciùs quædam & injustè agere; uti Vespasiano accidit,
inter

Tacit. lib. 6.
Annal.

Tac. lib. 12.
Annal.

inter initia Imperii ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinato: donec Indulgentiâ fortunæ, & p̄vius magistris didicit, aususque est.

Tacit. lib. 2.
Histor.
Mar. hist.
Hisp. lib. 5.
c. 12.

§. Atque hanc collationem non de suis tantum virtutibus & actionibus faciat Serenitas Vestra, sed actiones etiam suorum Antecessorum conferat inter se, opponendo invicem quorundam purpuras vitiis defædatas, alias item aliorum egregiis facinoribus resplendentes: nunquam enim magis exempla movent, quàm si contraria juxta ponantur à latere. Comparet Serenitas Vestra Regis Hermenegildi paludamentum regium, cum paludamento Petri Secundi Regis Aragoniæ: illud stellis coruscum, & purpuratum sanguine, quem in bello adversus Regem Leuvigildum Patrem suum, Arrianâ infectum hæresi, gloriôsè profuderat: hoc verò equorum protritum calcibus in pugna ad Garumnâ, cum is Albigensibus sectariis in Galliâ tulisset suppetias. Convertat, obsecro, Serenitas Vestra, oculos ad sæcula retrò præterita, & videbit Hispaniam afflictam & perditam, ob vitam licentiùs actam à Regibus Witizâ & Roderico; erectam verò rursus, & restitutam pietate & fortitudine Pelagii. Videbit vitâ pariter exutum ac regno Regem Petrum, ob nimiam animi feritatem; contrâ ad gubernacula evectum Hermannum ejus fratrem, ob singularem, quæ in eo inerat, mansuetudinem. Videbit gloriosum Infāntem Ferdinandum, & multis de cælo auctum coronis, quòd suam Regi Ioanni II. Nepoti suo salvam esse & servare voluerit, tametsi essent, qui hanc illi ultrò offerrent; contrâ Infāntem Sanctium à suomet Parente de inobedientiâ & ingratitude postulatû coram Martino Quarto Pontifice, quèd ipso vivente regnum appetisset. Ist hæc collatio magistri erit instar, quem Serenitas Vestra, ut fidum ducem, in gubernando sequi tutò poterit: licet enim Serenitas Vestra etiam discurrendo facinorum heroicorum splendorem ac lucem, uti & actionum malarum turpitudinem agnoscere satis valeat; ea tamen omnia in se considerata non ita movent, atque in iis, quos aut gloriosos in hoc mundo, aut inglorios effecere.

Mar. hist.
Hisp. lib. 6.
c. 19. & 21.

SYM-

SYMBOLVM XVII.

ARBOR trophæis onusta non ideò truncus esse desinit, qui fuit. Quæ honori fuerunt aliis, ipsi non nisi oneri sunt. Ita prorsus egregia Antecessorum facinora ignominia & dedecori sunt Successori, nisi eadem imitetur. Nec in illis hæres fit gloria, sed actionis solum, quâ eandem obtineat æmulandi studio. Perinde ac lux in adamantem incidens reflectitur, quia fundum reperit; vitrum verò, quod pellucidum est, celerrimè pertransit: ita si Successor vir fortis sit ac strenuus, lucem illi adferet, ac splendorem Antecessorum gloria; si contrà vile ac tenue sit vitrum, fulgorem istum sustinere

stinere non poterit; quin hic ipse vilem abjectumque ejus animum prodet magis ac detegit. Quæ aliis exemplo sunt, hunc etiam legis instar videntur obstringere. His porro fundamentis tota Nobilitatis æstimatio nititur ac privilegium: omnes quippe existimamus, Nepotes Avorum suorum actiones æmulaturos. Qui has superbè jactat, nec imitatur tamen, satis ostendit, quantum inter ipsum & illos discriminis sit. Nemo vitio vertit alteri, quod virtutem illius, cui sanguine junctus non est, adæquare non studeat. Idcirco apud Nobiles Romanos olim fumosæ illustrium virorum imagines & statuarum antiquarum locabantur in vestibulis ædium, ut suas Successoribus obligationes continuo in memoriam reducerent. Boleslaus Quartus Poloniæ Rex, Patris sui effigiem, in numismate aureo, è collo suspensam circumferebat; & quoties majoris momenti negotium aliquod decernendum occurreret, ori illam admovebat, & venerabundè deosculans solebat dicere: *Avertat benignissimus Deus, ne quid ego indignum regio tuo nomine statuam.* O quot ejusmodi numismata heroicorum Patrum & Avorum suppetunt Serenitati Vestræ, quæ nunquam sinent, ut indignum regio eorum sanguine committat aliquid; quin immò animos ei addent potius, & stimulos, ut ad ea, quæ magis gloriosa sunt, omni contentione enitatur.

§. Quod si in omnibus Nobilioribus Viris incensa flagraret illa Majorum æmulatio, primas sanè in Republicâ seu domi seu militiæ meterentur partes: utique enim *pare est meliores esse eos, qui ex melioribus*, in quorum etiam favorem præsumptio est atque experientia: nam

Fortes creantur fortibus, & bonis.

Est in juvenis, est in equis patrum

Virtus, nec imbellem feroces

Progenerant aquila columbam.

Et plerumque magnos in animo suscitât spiritus æstimatio propria, & infamiæ metus. Fateor tamen, fallere nonnunquam hanc regulam, aut quia^a Natura, quod voluit efficere non potuit; aut propter malam educationem & deliciarum molli-

Aristot.

Horat.

^a Nam ut ex homine hominem, ex belluis belluam, sic ex bonis bonum generari putant. At hoc quidem Natura sæpè efficere vult, non tamè potest. Arist. l. 1. Pol. c. 4.

mollitiem; aut quia ipsæ etiam hominum animæ non æquè nobiles omnes sunt ac generosæ, sed pro affectione corporis, in quod quasi demerguntur aliter atque aliter operari solent; & sunt nonnulli, ad quos sola trophæorum, non unà virtutis Majorum transisse videtur hæreditas, ita cælo toto ab iis differunt. Exemplum in iisdem aquilis est, quæ licèt communiter non nisi aquilas procreent; sunt tamen, qui putent, Struthiones quandam esse earundem speciem, sed planè degenerem, in quâ proinde non ampliùs inest illa cordis generositas, robur illud unguium, & alarum levitas, quæ in aquilis cernitur, cùm volucris tam pernix, tamque elegans in animal fœdum ac turpe jam transmutata sit. Credi vix potest, quantum bono publico noceat electio ad Reipublicæ munera, si absque discrimine, & meritorum examine Nobilitas sola præ oculis sit, perinde quasi unà cum sanguine Avorum quoque experientia & virtus ad omnes semper posteros descenderet. Languescet industria, otiosa erit virtus, si solâ nixa Nobilitate debita sibi, & quasi certa reputaverit præmia, neque illam ad rectè agendum acuant, aut isthæc amittendi metus, aut spes obtinendi; quibus ipsis argumentis Senatui persuasit Tiberius, ut ne sublevarent inopiam familiæ M. Hortali, quæ cùm esset ^b nobilissima, paupertate pessum ibat. Anteferri rectè poterunt aliis Viri sanguine illustriores, quod ad suprema pacis officia attinet, in quibus plurimum momenti habet familiæ splendor atque auctoritas: aliud est in officiis militaribus, quæ exercitium aliquod, & robur tum corporis, tum animi postulant. Quòd si hæc in illis etiam reperirentur, etsi non eâ fortè cum perfectione, atque in aliis, facilè reliquum compensabit Nobilitas, aut Antecessorum meritis, aut communi hominum æstimatione; omnem tamen defectum supplere illa nequaquam poterit. Atque eam ob rem meritò risit Tacitus electionem Vitellii, cùm ad gubernandas Germaniæ inferioris legiones mitteretur, nullâ habitâ ratione, quòd ad id muneris minùs esset idoneus: nam quòd *Censoris Vitellii ac ter Consulis filius, id satìs videbatur.* Non ita Tiberius sub prima imperii sui initia, sed *mandabat hono-*

^b Languescet
alioqui indu-
stria, intende-
tur socordia, si
nullus ex se
metus, aut
spes, & securi
omnes aliena
subsidia expe-
ctabunt, sibi
ignavi, nobis
graves.
Tacit. lib. 2.
Annal.

Tacit. lib. 1.
Histor.

honores, nobilitatem Majorum, claritudinem militia, illustres domi artes spectando, ut satis constaret, non alios potiores fuisse.

Tacit. lib. 4.
Annal.

§. Multum fateor, in bello potest auctoritas sanguinis; non illa tamen hostem fundit; sed fortitudo atque industria. Germani olim *Reges ex Nobilitate, Duces ex virtute sumebant*. Tunc arma efflorescunt, cum virtus & animi robur præ aliis omnibus in pretio sunt, & honoratiora in bello occupant munera, quibus Nobilitatem aut adipisci primum, aut jam adeptam augere porro, magisque illustrare valeant. Spes illa magnos orbi heroas dedit, & insignes duces præteritis sæculis; ubi verò ea defuerit, contemnitur militia: sola enim munerum militarium gloria belli incommoda & pericula solari potest. Nec illud certum omnino, quod quidam autumant, illustriorem scilicet sanguinem majori in veneratione esse, aut eidem obediri promptius: nisi enim virtutis accedant ornamenta, prudentiæ præsertim & fortitudinis, omnis submissio exhibita sanguini, exterior solum cultus erit, non ab interiori profectus animo. Virtutem & excelsitatem mentis, quæ sibi ipsæ fortunam fabricantur, illas suscipit animus, & admiratur. Oceano Magno Columbus leges posuit, & Orbi novo Hermannus Cortesius, qui licet illustribus natalibus orti non fuerint, suis tamen Successoribus Nobilitatem pepererunt, ut maximis Viris pares esse possent. Celebriores fluvii à tenuioribus ferè rivulis originem ducunt atque initium, haud longo tamen post intervallo à suomet alveo nomen sortiuntur & gloriam.

Tac. de mor.
Germ.

§. Equidem in bello, ubi virtus & fortitudo magis æstimantur, expedit ad altiores honorum gradus evehere eos, qui rebus præclare gestis id fuerint promeriti, etsi fortè splendor Nobilitatis defuerit; pacis tamen tempore, *si Rempubli-*
cam gnaris, & non magni pretii hominibus committat Prin-
ceps, statim & Nobilium, ac strenuorum inam in se provocabit,
ob contemptam eorum fidem, & maximis in rebus damna pa-
tietur. Quod tum potissimum accidit, cum Subditus rariori-
bus à naturâ donis instructus est, non verò cum inclaruit jam
apud populum, & ore omnium celebratur, adeoque ipsa Na-

Dion. Caf-
sio.

K

talium

Tac. lib. 11.
Annal.

talium obscuritas à præstantiâ & dotibus animi satis illustrata est. Multos videmus, qui *ex se videntur nati*; uti de Curtio Ruffo dicere solebat Tiberius. In hos tales optimè convenit illa laus bonæ electionis Ministrorum apud Claudianum:

———— *Lectos ex omnibus oris*
Evehit, & meritum nunquam cunabula quarit,
Et qualis, non unde satius.

Tac. lib. 11.
Annal.

Arist. lib. 6.
Polit. c. 2.

^c Nihil ausu-
ram plebem
Principibus
amotis. Tac.
lib. 1. Ann.

^d Commodum
est etiam, ut
hereditates
nondonatione,
sed jure agna-
tionis tradan-
tur, utque ad
eundem una,
non plures
hereditates
proveniant.
Arist. lib. 5.
Polit. c. 8.

Tacit. lib. 3.
Annal.

§. Quòd si Nobilitas aut otio aut deliciis corrupta fuerit, suadendum potius, ut exercitio & præmiis illa instauretur, quàm alia condatur planè nova. Argentum & aurum facillimè expurgantur; ex argento tamen aurum conficere, immensi laboris est, & in quo frustra desudet Alchimistarum ars atque industria. Quare pessimum fuit consilium, quod Regi Henrico Quarto aliquando à nonnullis datum fuit, ut opprimeret scilicet potentiores regni sui proceres, aliosque è mediocri fortunâ ad altioremeveheret. Etsi libertas & inobedientia Nobiliorum exigere interdum videntur, ut aliquantum deprimantur: magna enim præ aliis eminentia superbiâ gignit, neque Superiorem ferre sustinet *Nobilitas*, cui in pace durius servitium est. Imbecilliores semper equum & justum quarunt, potentioribus autem id nihil est cura; & tunc quietiores ferè sunt subditi, cum deest potentia, quæ eos tueatur, & novitates^c eorum foveat. Eâ de causâ non permittunt Castellæ leges, ut duæ amplæ & potentes^d familiæ coalescant in unam; tum ideò etiam, ut bona magis divisa maneant, nec apud alios zelum & invidiam excitent. Artes certè non deessent, quæ sub specie honoris aut gratiæ singularis moderari possent divitiarum copiam, quærendo opportunitatem eas in obsequium Principis & boni publici impendendi. Attamen sumptuum vanitas eò progressa jam est, ut iis artificiis opus non sit: potentissimi enim quique maximis onerantur debitis, & necessitatibus premuntur, ut media amplius non suppetant, quibus tam sublimia cogitata exequi possint, aut molitiones novas machinari. Dum quidem plus esse cupiunt, quàm possunt, minùs etiam, quàm sunt, fieri incipiunt. Certè *dites familia Nobilium, aut claritudine insignes,*
studio

studio magnificentiæ prolabi solent. Cæterùm et si divitiæ nimix periculosa sint, idem tamen in extremâ etiam inopiâ locum habet: nam cum ex primariis aliqui bona dissipârunt, hi res novas moliuntur.

Arist. lib. 6.
Polit. c. 12.

SYMBOLVM XVIII.

MVLTI Imperium virtus contulit, paucis malitia: in his sceptrum usurpatio fuit violenta, & plena periculi, in illis titulus justus, & constans possessio. Occultâ quâdam pulchritudinis suæ vi ad sui amorem & cultum virtus allicit. Elementa cælorum parent imperio, ob perfectionem eorundem & præstantiam; homines quoque non nisi cum qui iustitiâ,

Xenoph. l. 8.
Pædag.

stitiâ, cæterisque virtutibus præstat aliis, supremâ potestate & dominatu dignum reputant. Eâ de causâ Cyrus *non censebat convenire cuiquam Imperium, qui non melior esset iis, quibus imperaret.* Subditi magis observant, & reverentur Principem, in quo insigniores animi dotes inesse conspiciunt. Quantò hæ fuerint majores, tantò major auctoritas erit atque æstimatione: omnes enim existimant, Deum Principi tali magis esse propitium, & curâ peculiari adesse in omnibus, ejusque gubernationem dirigere. Hoc ipsum est, quod toto orbe Iosue nomen ^a fecit inclarescere. Boni Principis actiones omnes & consilia cum plausu accipit populus, & piâ quâdam cum fiduciâ prosperos eorum successus sibi pollicetur; quod si evenierit aliter, planè sibi persuadet, ob fines quosdam altiores & incognitos ita magis conducere. Eandem ob causam apud Nationes quasdam Reges ^b summi Sacerdotes erant, ut dum populus ceremonias sacras, & cultum divinum ab iis acciperet, agnosceret in iisdem naturam quandam sublimiorem, magisque propinquam, ac familiarem ipsi Deo, quâ tanquam mediatrice in precibus suis uti posset, & contra quam nihil temerè attentare ^c præsumeret. Corona Aaronis super mitram ^d attollebat oculos, & desideria omnium. Iacob venerabatur Iosephi ^e sceptrum, cuius apicem Ciconia infidebat, pietatis & religionis Symbolum.

§. Nemo existimet, malè perdi tempus illud, quod Princeps in virtutum ponit exercitio, immò Deus interim vel maximè rerum eventus moderatur ac dirigit. Sanctissimo Sacrificio piè intererat Ferdinandus Antolineus, dum ad Durium amnem Comes Garfias Fernandescus cum Mauris decerneret prælio, & ecce Angelus aliquis os habitûque illi similis, vicem ejus tantisper in pugnam obiit, quo factum, ut infamiam ipse non effugeret solum, sed & potissimam victoriæ laudem & gloriam indipisceretur. Simile quippiam refertur de gloriosissimo Archistratego Comite Tilio, Iosue verè Christiano, non mirus sancto, quàm forti ac bellicoso; ab alio aliquo, personam ejus referente, instructam fuisse aciem, dum ipse Sacerdoti ad aram facienti pro more dabat operam.

Ferdi-

^a Fuit ergo Dominus cum Iosue, & nomē ejus divulgatum est in omni terrâ. Jos. c. 6. 27.

^b Rex enim Dux erat in bello, & judex, & in iis, quæ ad cultum Deorum pertinerent, summam potestatem habebat. Arist. l. 3. Pol. c. 11.

^c Minusque insidiantur ei, qui Deos auxiliares habent. Arist. Polit.

^d Corona aurea super mitram ejus, expressa signo sanctitatis, & gloria honoris, & opus virtutis, & desideria oculorum ornata. Eccl. 45. 14.

^e Et adoravit fastigium virga ejus. Paul. Ep. ad Heb. c. 11. 21.

Ferdinando Secundo Imperatori sub ipsis officiis divinis plura, oblata fuere vexilla, victoriæ insignia & monimenta; quàm multi ex Antecessoribus hosti eripuerint. Otiosus stabat Israëliticus s. populus, & mira Deus in favorem illius factitabat. Aeternum lucebit Corona, quæ sicut illa & Ariadnæ fulgentissimis virtutum stellis radiaverit. Septimius Imperator filiis suis dixit moriens: *firmum sese iis derelinquere Imperium, si boni essent; lapsurum brevi, si mali.* Ferdinandus Rex, qui à virtutibus suis magnis Magni cognomentum invenit, mirè iisdem regni sui gloriam auxit, & Successoribus stabilivit. Tantâ is erat pietate, ut cum corpus S. Isidori Hispali legionem transferretur, ipse & filii ejus suos oneri subicerent humeros, & sacras reliquias à fluvio Dûrio usque ad ipsum urbis templum D. Ioanni factum nudis pedibus prosequerentur. Etenim cum Deus sit, *per quem Reges regnant,* & à quo omnis eorum potestas & felicitas dependet, falli nunquam poterunt, si ad ipsum suos identidem reflectant oculos. Lunam Solis radii non destituant; ea siquidem minime ignara omnem sese à Sole lucem accipere, continuo eum respicit, ut ab eodem illuminetur: quod Principibus sic imitandum, ut oculos semper fixos habeant in æterno illo Luminari, quod lucem & motum impertit orbibus, & à quo augmenta sua & decrementa sumunt Imperia, prout in Emblemate præsentis per sceptrum innuitur, in cuius vertice Luna visitur respectans Solem, proprium Dei Symbolum; tum quia nulla alia res ad ejusdem omnipotentiam accedit propius, tum etiam quia solus ille lucem & vigorem rebus omnibus tribuit:

*Quem, quia respicit omnia solus,
Verum possis dicere Solem.*

Boëtius.

Non est enim potestas, nisi à Deo. Prius in æternâ ejus mente, quàm hîc in terris, Reges coronis redimiri solent. Qui cælestes orbis primo mobili circumdedit, idem illud regnis etiam & Rebus publicis impertit. Qui Regem constituit apibus, non solius fortunæ reliquit arbitrio, aut electioni humanæ has causas inferiores Principum, qui in regimine hoc

Rom. 13. 1.

^b *Principes
quidem instar
Deorum esse.
Tacit. lib. 3.
Annal.*

ⁱ *Et habebat
in dextrâ suâ
stellas septem.
Apoc. I. 16.*

^k *Proiecit, &
versa est in
colubrum, ita
ut fugeret
Moyses. Exo.
4. 3.*

^l *Vidit in so-
mnis scalam
stantem super
terram, & ca-
lumen illius
tangens calv:
Angelos quoq;
Dei ascenden-
tes & descen-
dentes per eâ:
& Dñm in-
nixum scale.
Gen. 28. 12.*

terrestri vicem ejus sustinent, aut illi quàm simillimi ^b sunt. adumbrati in Apocalypsi per septem illos Planetas, quos Deus ⁱ in manu suâ habebat. In illos vibrat divinos suos radios, qui reflexi deinde supremum jus atque auctoritatem in subditos iis tribuunt. Sine splendore illo ac luce cetera quodammodo est potestas omnis, quantumvis ampla. Si Princeps, spiciat illâ luce, in aliam apparentem boni fortè ali-
eius, quod commoditas illi propria, non recta ratio offert, intenderit oculos, mox potentiae suæ orbem deficere videbit, & obscurari. Quicquid Solem præsentem fugit, tenebris involvatur necesse est. Luna etsi subinde luce se videat destitui, non tamen ideò sese à Sole avertit, quin potius longè jam alacrior, graciliórque continuò eundem respicit, donec luce illius denuò compleatur. Fixum ergo firmumque sceptrum suum Princeps teneat, oculos semper conjiciendo in virtutem, in omni fortunâ, seu prosperâ, seu adversâ: nam idem ille divinus Sol, qui aut ad castigandum, aut ad cumulanda merita, aliquod ejus decrementum permisit, in constantiae præmium non omnem suam lucem subtrahet, sed amplitudinem ejus augebit iterum, & crescere faciet. Ita Ferdinando II. Imperatori usuenit: quippe qui non rarò Fortunam tam adversam habuit, ut de imperio pariter & vitâ desperare posse videretur. Verum, quâ erat animi constantiâ, nunquam spem omnem abs se abiecit, neque avertit oculos suos à Sole illo increato, rerum omnium effectore ac moderatore, cujus providentia divina periculis eum eripuit, & longè etiam altius supra omnes suos hostes extulit. Virga Moysis, quæ sceptri erat Symbolum, miros edebat effectus, quoad illam cælum versùs erectam manu suâ tenebat; at simul ac illam abiciebat in terram, in venenatos serpentes, ipsimet ^k Moysi formidandos conversa fuit. Dum sceptrum instar scalæ Iacobæ summitate cælum tangit, sustentat illud Deus, & Angeli descendunt ^l subsidio. Nec Ægyptiis ignotum hoc fuit, qui ideo in supremo sceptrorum apice caput ciconiæ, avis religiosæ, ac piæ in parentes, solebant effingere; in inferiori verò parte pedem Hippopotami, animalis impii & ingrati erga suum

suum patrem, cujus vitæ struit insidias, ut tantò liberius propriæ suæ matris frui possit amoribus: quo hieroglyphico nihil illi innuere volebant aliud, quàm quòd Principes pietatem semper impietati anteferre debeant. Atque hoc eodem Symbolo Machiavellus suum quoque Principem instructum vellet, sed alio planè fine: in uno enim sceptri extremo pietatem, in altero impietatem collocatam cuperet, ut pro libitu illud vertere posset, eamque partem sursum erigere, quæ ad conservationem & incrementum Statuum magis conducere. In quem finem putat ille, virtutes Principi necessarias non esse, sed sufficere, si eas habere se simulet: etenim si veræ illæ essent ac solidæ, & si ex præscripto earundem agere is semper vellet, ait perniciosas illi fore; contra verò profuturas quàm plurimum, si putetur saltem, quòd iis præditus sit: hæc enim ratione ita eum fore dispositum, ut pro re natâ immutare eas sciat & possit, adeoque sic in rebus omnibus agere, prout expedire judicaverit, & tulerit occasio. Atque hoc ipsum cum primis necessarium esse ait in iis Principibus, qui noviter ad Reipublicæ gubernacula accesserunt, quos paratos semper & expeditos esse oportet ad utendum velis, prout Fortunæ venti spiraverint, & postularit necessitas. Impium prorsus, & imprudens consilium, quod virtutes suadet non genuinas, sed confictas solum & putatitias. Quomodo enim fieri poterit, ut idem umbra præstet, quod veritas? quænam ars, quæve industria crystalli naturam sic perficiet, ut claritate suâ ac luce adamantem exæquet? ecquis non illicò, ad primum aspectum & explorationem, rei agnoscat vanitatem, & ridere incipiet? *Veni gloria rades agit, atque etiam propagatur: ficta omnia celeriter tanquam flosculi decidunt, neque simulatum quicquam potest esse diuturnum.* Nulla tanta est astutia, quæ naturam aliquam malam vestire sic possit, ut asquequaque bona appareat. Nam si in ipsis veris virtutibus, tam naturæ nostræ & inclinationi, accedente præsertim habitu, conformibus, tam facillè deficimus, quid in fictis & putatitiis fiet? quomodo Subditi, si artes & fraudes istas perspexerint, ferre poterunt fœtorem illum, è discoperto jam

Cic. lib. 2.
de Off. c. 32.

^m Quasi pan-
nus menstrua-
ta universa
Iustitia no-
stra. II. 64. 6.

ⁿ Otho inte-
rim, contra
spem omnium,
non delictum,
neque desidia
torpescere, di-
lata volupta-
tes, dissimula-
ta luxuria, &
cuncta ad de-
corem imperii
composita. Eo-
que plus for-
midinis asse-
rebant falsa
virtutes, &
vitia reditu-
ra. Tac. I. I.
Histor.

^o Haud minus
noxia, quoties
parando regno
finguntur.
Tacit. lib. 4.
Annal.

* Platon.

Tacit. lib. 2.
Histor.

vitiorum sepulchro, tam detestabili, absque omni virtutum ornamento? quomodo ab interno illo vulnere avertere poterunt oculos, si detracto jam ^m velo, sub quo dilitescebat, palàm sese illud conspectui offerat? unde porrò fiet, ut Princeps suis domi contemptui futurus sit, & ludibrio; extraneis verò suspectus in omnibus. Vtrisque certè odio erit, nemini enim ab illo licebit securo vivere. Nulla alia res magis formidandam reddit Principis tyrannidem, quàm si virtutes ipse fingat: ex eo enim deinde majora plerumque pullulant vitia; quomodo multi ⁿ Othonem metuebant, cùm ambiret Imperium. Malam Principis naturam, si cognita sit, declinare facilè quis potest; virtutes falsas & simulatas non item. In apertis vitiis fragilitati locus est; fictis virtutibus dolus & fraus commisceri solent; neque hoc fortuitò solùm & casu, sed ad malos plerumque fines, atque adeò magis noxiæ illæ sunt, quàm ipsa vitia, quemadmodum in ^o Sejano notavit Tacitus. * *Extrema est perversitas, cùm prorsus iustitiâ vaces, ad id niti, ut vir bonus esse videaris.* Labi in apertum scelus, imbecillitas quædam est; virtutes simulare, mera malitia. Vitia alia faciliùs ferunt homines; at hypocrisin abominantur omnes: nam illis nosmetipsos solùm decipimus, hâc verò etiam alios. Quid? quòd actiones etiam bonæ contemni solent, si ab arte, non à virtute ortum ducant. Multa faciebat Vitellius, ut gratiam favorémque populi aucuparetur, sed *qua grata sanè fuissent & popularia, si à virtutibus proficiscerentur, memoriâ vitæ prioris, & quia nemo non videbat, ficta ea esse, indecom & vilia accipiebantur.* Et quæso, cui bono virtutem fingere, si eâdem solertiâ atque industriâ ad eam rem opus est, atque ad virtutes veras & solidas? si hæ ipsæ ob morum pravitatem vix roboris habent satis ac virium, quæ fictæ subsistent & umbratiles? Non Deo coronam, ejusque conservationem acceptam refert, nec præmia eum, aut supplicia credit decernere, quisquis his artibus potiùs, quàm divinæ confidit providentiæ. Si vitia Principis ab imbecillitate, non ab affectatione essent, faciliùs secreta ea haberi paterer, ne malo exemplo sint: nam ideo ea occultare, hypocrisis censeri non debet,

debet, aut malitia ad fallendos aliorum animos; sed prudentia potius naturalis, & honor virtuti debitus. Nullum frænum illi restat potentia, quæ tyrannides suas non velo aliquo obtegit. Nunquam Senatores ^p Tiberium timuerunt magis, quàm cum absque dissimulatione eum conspicerent. Et tamen etsi de Pisone scribat Tacitus, quod ^{*} *claro apud vulgum rumore erat, per virtutem, aut species virtutibus similes*: hoc tamen non sic intelligendum, quasi perinde sit in Principe, seu veris virtutibus polleat, seu eas simulet; sed quia populus nonnunquam iudicio fallitur, & hypocrisin pro virtute habet. Quantò igitur firmior constantiorque Pisonis fama, si virtuti sinceræ & solidæ ea fuisset innixa.

§. Eadem nascentur incommoda, si Princeps veras virtutes habeat quidem; sed quas ipse pro temporis & occasionum varietate facile mutet: virtus enim esse nequit, quæ non est habitus firmus & constans, aut in eo inest animo, cui religio non est, in vitium illam convertere, aut ad improborum sese partes adungere, modò aliqua utilitatis spes inde affulserit. Et amabo te, quomodo istud unquam Principi expediet? *Ca el Rey contra los malos, quanto en su maldad estovieren* (verba sunt Alphonsi Regis, in ejusdem legibus) *siempre les debe haver mala voluntad, porque si de esta guisa non lo fiziesse, non podria fazer cumplidamente justicia, nin tener su tierra en paz, nin monstrarse por bueno*. Et quis casus exigere illud poterit his nostris præsertim sæculis, cum dominatus & imperia certis constituta sunt legibus, neque jam amplius dependent (uti Romanorum Imperatorum fiebat temporibus) ab electione & insolentiâ militari? Nullum unquam tantum potest esse periculum, quod virtus prudens cavere non queat, absque eo quod Princeps à sceleribus sibi patet subsidium. Si quando Princeps aliquis virtutibus illustris pessum sit, non eò accidit, quod bonus esset, sed quod bonus esse haud satis didicerit. Non tenetur Princeps justitiæ amans, confestim & imprudenter sese sceleribus opponere, ubi nullum pollicetur fructus, aut certè evidenter periculosa videtur isthæc diligentia: quin immò magnæ prudentiæ est ⁹ *permittere*, quod

^p Penetrabat pavor & admiratio, callidum olim, & regendis sceleribus obscurum, huc cōfidentia venisse, ut tanquam dimotis parietibus ostenderet Nepotem sub verberare Centurionis, inter servorum istius, extrema vitæ alimenta, frustra orantem. Tacit. lib. 6. Annal.

^{*} Tac. lib. 15. Annal.

Lib. 5. tit. 5. P. 2.

⁹ Permittim⁹, quod volentes indulgemus, quia præstat hominum velle ad plenam cohibere non possumus. S. Chrys.

* Non id tem-
pus censura,
nec si quid in
moribus laba-
ret, defuturū
corrigen-
dum. Tac.
lib. 2. Annal.

Tac. lib. 14.
Annal.

Tacit. lib. 4.
Annal.

Tacit. lib. 1.
Hist.

* Egregium
Principatus
temperamen-
tum, si demptis
utriusque vi-
tiis, sola vir-
tutes misce-
rentur. Tac.
lib. 2. Hist.

quod contrā nitendo impedire non potes. Dissimulet vitio-
rum notitiam, quoad cum tempore remedium parari possit;
bonos interim præmiis erigat, coërceat poenis malos, aliisque
utatur mediis, quæ prudentia suggerit. Quod si ea non suffi-
ciant, Successori illud relinquat; uti fecit Tiberius, cum per-
spiceret * temporis sui mores corrigi à se, & emendari non
posse. Etenim si Princeps metu aliquo ad improborum mo-
res & vitam malè agendo sese vellet conformare, nec hos re-
duceret in viam, atque unà bonos perderet, adeoque in utrif-
que malitiæ fieret accessio. Virtus in Principe nihil creare so-
let periculi; creat tamen zelus & rigor, si absque prudentiā
sint. Non abominantur Principem scelerati, quod probus &
frugi sit, sed quia per nimiam ejus severitatem improbis iis
esse non licet. Nemo non Principem justum desiderat. Quin
mali etiam hoc tali opus habent, ut justitiæ locus sit, quā non
ab aliis solū, sed & à se invicem securi degant. Seneca eò
intendebat, cum ut Neronem ab incestuosā cum Matre con-
suetudine abduceret, eidem comminaretur, *pervulgatum esse
incestum gloriante matre, nec toleraturos milites profani Prin-
cipis Imperium*. Adeo necessariae Principi virtutes sunt, ut sine
quibusdam ne vitia quidem possint subsistere. *Nec aliis arti-
bus Sejanus Tiberium devinxit*, quàm quod virtutes infi-
giores improbis facinoribus conjungeret. *Corpus illi labo-
rum tolerans, animus audax, sui obtegens, in alios criminator,
juxta adulatio, & superbia, palam compositus pudor, intus
summa adipiscendi libido, ejusque causa, modò largitio, & lu-
xus, sapius industria, ac vigilantia*. Similem virtutum & vi-
tiorum commixtionem in Lucinio Muciano videre licuit.
Eadem quoque de causā *ambigua de Vespasiano fama erat*:
nam & vitia notari in eo, & collaudari virtutes poterant. Il-
lud certum, multò securiorem futuram fuisse Sejanum apud
Tiberium gratiam; Vespasianum item & Mucianum in lon-
gè perfectiores evasuros fuisse Principes, si demptis eorum
vitiis, solæ virtutes remanissent. Si vitia prosint Principi ad
dignoscendos à bonis improbos, satis erit, quod notitiam
eorum aliquam, non verò usum aut consuetudinem habeat.

Pol-

Polleat itaque virtutibus, sed juxtà circumspectus sit, ac prudens, ut nulla fraus esse possit aut dolus, qui eum fugiat, nulla malitia, quam ipse non penitus perspiciat, singulorum hominum mores, agendique modum ita penetrando, ut absque deceptionis periculo iis imperet. Atque in hoc sensu admitti posset eorum sententia, qui *eò munitiores Reges censent*, *Salust.* *quò illis, quibus imperitant, nequiores fuere*. Ista enim nequitia, quod ad cognitionem malitiæ attinet, valde expedit, ut castigare scelera, & simul etiam humanæ fragilitatis aliquam habere rationem rectè quis noverit. Dura nimium est, & periculosa pro regimine severa virtus absque istâ notitiâ. Ex quo porrò fit, ut magis conveniant Principi virtutes heroicæ imperii propriæ, non illæ monasticæ & solitariae, quæ meticulosum illum reddunt, tardum ac difficilem in statuendo, ab humanâ conversatione alienum, magisque attentum ad perfectionem suam privatam & propriam, quàm ad gubernationem communem & publicam. Maxima virtutis perfectio in eo posita est, ut satisfaciat obligationibus Principis, quibus à Deo obstrictus fuit.

§. Nec voluit solùm Machiavellus, ut Princeps temporibus certis virtutes fingeret; sed Politicam etiam ipsi malitiæ superstruere conatus est, demonstrando quomodo hujus beneficio ad supremum gradum illa posset evehi, & discretè asserendo, ideo pessum ire homines, quòd mali esse nescirent, perinde quasi certa eâ de re haberi posset scientia. Doctrina hæc non paucos Principes Tyrannos effecit, & egit præcipites. Non ita est, non ideo pereunt homines, quòd mali esse ignorent; sed quia flagitia ipsa tueri sese in longum nequeunt: nulla enim tam astuta, & prudens est malitia, quæ satis cavere sibi possit, quin suis met artibus tandem irretiatur. Quæ scientia erudire satis poterit, ut judicium in delictis servet integrum & incorruptum, quem suorum met malefactorum conscientia stimulat, quæ etsi in nobis sit, sine nobis tamen operatur, impulsâ vi quâdam interiore divinâ; cum arbitra sit, & carnifex actionum nostrarum, cujus tyrannidem Nero quondam expertus fuit, postquam Matrem tolli jussisset

è me-

Tac. lib. 14.
Annal.

Tacit. lib. 4.
Annal

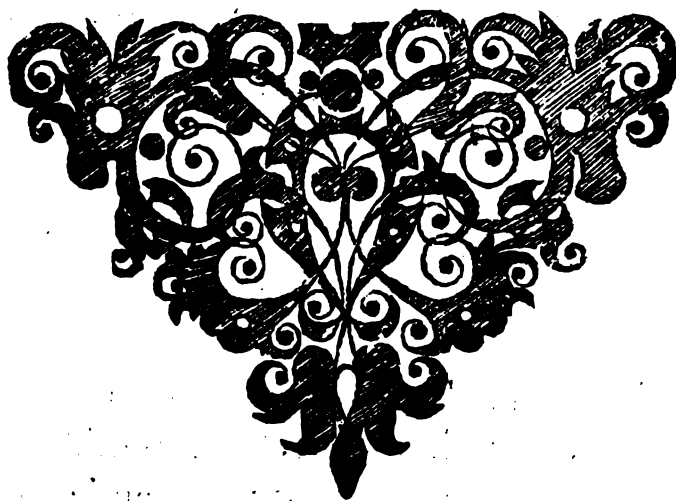
Job 5. 13.

* Qui dissipat
cogitationes
malignorum,
ne possint im-
plere manus
eorum, quod
caperant.
Job 5. 12.

è medio : nam *sceleris demum intellectû magnitudine*, reliquo noctis, modò per silentium defixus, sapius pavore exurgens, & mentis inops lucem operiebatur, tanquam exitium allaturam. Hæret nonnunquam animus maximè generosus, & consilio destituitur ad scelerum conspectum. Ita Sejano evenit, cum Tiberii familiam cogitaret extinguere : nam *magnitudo facinoris metum, prolationes, diversa interdum consilia adferebat*. Apprehendit nimirum Deus *sapientes in astutiâ eorum, & consilium prævorum dissipat*. Vitium ignorantia est, prudentiæ opposita; violentia est, quæ suam ipsius ruinam molitur assiduè. Periculosa fabrica est, quæ mox in illius cervicem corruit, à quo constructa fuit. Nullum tantum est iudicium, quod sufficiat ad tyrannides minores aliis majoribus corrigendas: & quousque moles ista assurgat, ut homines ferendo sint? Illud ipsum exemplum Ioannis Pagoli Tyranni Perusiæ, quo Machiavellus utitur ad stabiliendam suam doctrinam, abundè satis edocere potuisset, quàm periculi plenum sit, per istiusmodi incedere præcipitia, cum elusa tandem ejus malitia, procuratâ etiam morte Iulii Secundi Pontificis, ad exitum perducì nequaquam potuerit. Idem quoque Duci Valentino accidit, quem velut Ideam aliis proponit Principibus: is enim, ut ab obitu Papæ Alexandri Sexti rebus suis securiùs prospiceret, Cardinalibus factionis contrariæ venenum propinavit; sed permutatis per errorem lagenis, ipse & Alexander venenum hauserunt, quo Pontifex extinctus est subitò; Valentinus verò ita correptus, ut ob corporis imbecillitatem electioni interesse non potuerit (quem casum tanta illius astutia non præverterat :) quo porrò factum, ut quem ipse vellet, Pontifex minimè fieret, atque unâ perderet ferè omnia, quæ in Romaniâ violenter occuparat. Non finit utique providentia divina, ut Tyrannorum artes suis multum profint: auctoribus. Habet hoc sola virtus, ut Deum cœptis nostris propitium reddat, non malitia. Si quando Tyrannus aliquis in usurpatione violentâ diutius perstitit, id à magnâ aliquâ profectum fuit virtute, aut excellentiâ naturali, quæ vitia occuluit, & voluntatum studia ei paravit

paravit apud subditos; malitia tamen istud tyrannicis ascribit artificiis, & ex istiusmodi exemplis impias quasdam & erroneas maximas Status eruit, quibus præcipitant Principes, & ruunt imperia. Præterquam, quòd non omnes imperent, qui sceptrum in manu gestant, aut coronam in capite, eò quòd justitia divina, relicto iis regno, imperium tamen iisdem eripiat, permittendo, ut è Dominis mancipia fiant passionum suarum ac Ministrorum, atque ab eventibus minùs prosperis, & seditionibus opprimantur. Quomodo in Saùle completum fuit, quod Samuel illi dixerat; non mansurum scilicet eum Regem, in pœnam, quòd Deo fuisset inobediens: tametsi enim Rex viveret, & moreretur, ex eo tamen tempore regnum ipsius mera fuit servitus.

v Pro eo, quòd
abjecisti sermonem Domini,
abjecit te Dominus, ne sis Rex.
1. Reg. 15. 23

L

SYM.

DIDACI SAAVBDRE
SYMBOLVM XIX.

IN ludis Vulcani & Promethei diversi certis constituti locis in hunc sese modum exercebant : prodibat primus accensam facem manu præferens, quam deinde porrigebat secundo, tum iste tertio, & sic deinceps de manu in manum. Vnde natum proverbium : *Cursu lampada trado*; de iis dici solitum, quæ tanquam per successionem ab uno ad alios transeunt, quo sensu Lucretius cecinit :

Et quasi cursores vitæ lampada trado.

Quod à Platone mutuatus, cum suadendo hominibus naturæ propagationē, eam necessariam esse ait, ut *vitam, quam ipsi à maioribus accepissent, vicissim quasi tadam ardentem, posteris tradant*. Ecquid aliud est sceptrum regium, quam ejusmodi facula,

Plato.

facula, quæ ab uno Successore transit ad alium? Quid ergo majestas sibi sumit in hac suâ eminentiâ tam brevi, & ad solum usum concessâ? Multa Principi cum hominibus aliis communia sunt, una sola res, eâque accidentaliter eundem differre facit. Et propter illa quidem animum non demittit, ob hoc tamen solum & unicum superbè sese effert supra alios. Meminerit, hominem esse se, & hominibus imperare. Perpendat diligenter, se amplissimum hoc Mundi theatrum subire, ut Principis personam sustineat, decedenti verò de vitâ alium deinde cum eâdem successurum purpurâ, quam ipse deposuerit; de utroque demum solam hanc superfuturam memoriam, quod fuerint. Illud denique sciat, ne hanc quidem purpuram, quâ amicitur, suam esse, sed Reipublicæ, quæ non nisi usum ei indulget, ut capitis tantisper fungatur officio, & boni publici conservationi; incremento & prosperitati consulat, ut alibi expendimus.

§. Vbi igitur in vitæ hujus stadio decurrere semel Princeps cœperit, tædâ ardente sui Status instructus, non id solum agat, ut cursum istum producat longiùs: jam enim terminum præfinitum habet, quem transgredi non licebit; & quis novit, num fortè ab eo jam absit proximè, cum illa cuique etiam levissimo vento sit exposita. Tegula una eam Regi Henrico I. extorsit è manibus, nondum nato annos quatuordecim: unus item ex equo lapsus, inter ipsa nuptiarum tripudia, Principem Ioannem Regum Catholicorum filium prohibuit, quò minus eam prehendere potuerit.

Mar. hist.
Hispan. lib. 12.
c. 6.

§. Ponderet præterea Princeps habilitatem suæ manûs: occasionem & jus, ne plures temerè faces suscipere audeat, quàm aut successio, aut electio legitima illi concesserint. Si considerasset istud cum animo suo Fridericus Comes Palatinus, nunquam Electorali dignitate, nunquam provinciis suis ac honoribus tam infelicitè excidisset, propter ambitionem Coronæ Bohemicæ. Et sanè longè melius suum confecisset curriculum Rex Carolus Neapolitanus, si regni sui contentus face, non in Hungariam etiam manum adjicere attentasset, ubi idcirco veneno interiit.

Mar. hist.
Hisp. lib. 14.
c. 5.

§, Nemini alteri eam facile committat Princeps, neque sinat, ut quis alius manum ei admoveat, cum autoritate nimia. Imperium enim societatem non patitur; suo etiam Patri Regi Alphonso Sapienti tædam hanc è manibus eripere conatus est Infans Sanctius, eâ potestate & dominatione, quam ab ipso acceperat. Nec Infanti Lusitano defuere rationes apparentes, cur idem contra Parentem Regem Dionysium moliretur.

Curtius.

Mar. hist.
Hisp. lib. 7.
c. 20.

§. Istæ regnorum faces malis artibus accensæ citò plerumque extinguuntur : *nam nulla quasita scelere potentia est diuturna*. Garcias Rex Patrem suum Alphonsum Magnum coëgit, ut regno se abdicaret, sed ultra triennium Coronâ sic partâ ei frui non licuit. Froila Secundus non nisi menses quatuordecim regnum obtinuit, quod vi magis, quàm electione fuerat adeptus. Consilia violenta non semper optatum sortiuntur exitum. Navarræ coronam certò jam ad se perventuram hæreditate sperabat Ramon, si fratrem suum Sanctium tolleret de medio; at Respublica sceptrum ei committere noluit, qui facinus tam atrox animo concepisset, adeoque Sanctio Regi Aragoniæ ejus patrueli illud obtulit.

Mar. hist.
Hisp. lib. 7.
c. 12.

Mar. hist.
Hisp. lib. 8.
c. 5.

§. Ne temerè facem isthanc è manibus dimittat Princeps, quoad vivit, ne si facti illum poenituerit postea, ei fortè accidat, quod Regi Alphonso hujus nominis Quarto; qui posteaquam Regnum in fratrem suum Ramirum semel resignasset, recuperare deinde nunquam potuit, quantumvis vellet. Ambitio, dum in possessione est, justitiæ non paret: semper enim rationes in promptu habet, & causas, quibus se tueatur. Et quem non moveat discrimen, quod inter imperandum, & obediendum interest?

§. Tametsi verò istæ regnorum faces communiter à parentibus ad liberos transeant, illud tamen Reges semper meminerint, à Deo se accepisse, eidemque suo tempore restituere debere, ut nòrint, cui acceptas eas referre debeant, & quàm stricta de iis reddenda sit ratio. Ita fecit Rex Ferdinandus, cognomento Magnus, qui sub extremum

mum vitæ spiritum, sic Deum fertur allocutus : *Tua, Domine, est potestas, tuum est imperium. Tu supremus es Dominus super omnes Reges, & omnia tua subsunt providentia. Regnum, quod de manu tuâ accepi, tibi restituo.* Totidem penè verbis, in eodem mortis articulo, usus est alius Rex Ferdinandus, quem Sanctum cognominamus.

§. Illustre sanè, sed laboris plenum vitæ curriculum cælum ipsum descripsit Serenitati Vestræ, conficiendum non cum unâ solùm, sed pluribus variorum regnorum facibus, quæ Soli per omnia similes (hoc uno excepto, quòd hic sese per intervalla subducatur oculis) ab oriente usque in occidentem suam longè latèque diffundunt lucem. Sævissimi turbines erumpentes undique eas moliuntur extinguere: verùm cum Deus (sic Isaias^a videtur vaticinatus) easdem eo fine incenderit, ut antecant vexillum crucis, & gentilitatem illuminent in sacris Ecclesiæ altaribus, sperari meritò poterit, quòd hujus ad instar etiam illæ lucebunt; præsertim, si magis magisque eas inflammârit Serenitatis Vestræ religiosa fides, & pius zelus, rectâ sursum erectas semper tenendo, ut flamma tantò clarior puriorque ad cælum, quò naturâ suâ nititur, possit contendere: nam qui obliquè eas inflexerit, in causâ erit, cur illæ ipsæ flammæ eas sensim depascent; quòd si cælo ita obverterit, ut terram solùm spectent, mox extinguentur penitus: eadem enim materia, quæ pastum aliàs datura erat, interitum iis adferet. Enitatur itaque sedulò Serenitas Vestra, ut cum his facibus vitæ suæ curriculum gloriosè decurrat, easque adhucdum lucentes suo aliquando Successori porrigat, nec solùm quales eas accepit primùm, sed potius novis auctas & collustratas radiis^b: solet enim Deus regna Regemque, cum primùm Reipublicæ suscipiunt gubernacula, velut ad trutinam expendere, ut tantò accuratorem ab iis rationem postea repetat, quomodo^c Regi Balthasari factum. Et si Otho^d obstrictum se credidit, ut Imperium, sicut à Majoribus acceperat, sic posteris traderet, profectò non minorem etiam obligationem à gloriosis suis Antecessoribus ad se derivatam Serenitas Vestra agnoscat ne-

Mar. hist.
Hisp. lib. 9.
c. 6.

^a Ecce, dedi te
in lucem Gen-
tium, ut sis sa-
lus mea usque
ad extremum
terra. II. 49. 6.

^b Appensus es
in statera, &
inventus es
minus habens.
Dan. 5. 27.

^c Urbis nostræ
institutum, &
à Regibus us-
que ad Prin-
cipes conti-
nuum, & im-
mortale, sicut
à Majoribus
accepimus, sic
posteris tradi-
mus. Tac. l. 1.
Histor.

Mar. hist.
Hisp. lib. 26.
c. 8.

cesse est. Ita illas tradidit Carolus V. Imperator, dum eas adhuc superstes Philippo II. Filio suo detulit. Et tametsi nonnullorum acciderit malitiâ, quod finem curricula sui expectare noluerit, ne fortè venti contrarii, quos jam tum adversa Fortuna concitârat, eas aut omnino extinguerent, aut saltem obscurarent; uti fecisse memorant Alphonsum II. Regem Neapolitanum, qui cùm Regi Franciæ Carolo VIII. resistendo non esset, Coronam in Filium suum Ferdinandum Calabriæ Ducem transtulit: illud tamen certum, voluisse ipsum tempori eam Deo restituere, seseque ad aliam disponere coronam, non temporariam, sed æternam, quâ semel obtentâ frui licet securo ab omni metu, ne ad alia capita transeat.

SYM

SYMBOLVM XX.

INTER solennes nuptiarum ritus apud Athenienses puerulus aliquis Sponsum anteibat, spinosis redimitus foliis, & panem in canistro manu præferens: Symbolum, quo innuebant, opinor, matrimonium non folius voluptatis gratiâ, sed ad curas etiam & ad labores à naturâ institutum esse. Eodem (si in Emblematicis figuris humanis esset locus) cum quoque possemus adumbrare, qui nascitur, ut aliis imperet. Nam quibus curarum spinis non circumdatur, qui status suos in justitiâ, in pace, in rerum ubertate tueri satagit? quas non expecitur^a difficultates, quibus non sese periculis objicit, qui imperium tenet in alios? Illius labores, populi quies sint

^a Quàm arduum, quàm subiectum fortunâ regendi onus! Tac. 1. Annal.

oportet; pericula illius, hujus securitas; illius vigiliæ, hujus somnus. Verumtamen idem illud oculis hic subicere placuit sub specie elegantis coronæ quidem & aspectu jucundæ, sed spinis refertæ, cum adjecto lemmate è versibus Senecæ Poëtæ Tragici:

Seneca.

————— *O fallax bonum!*

Quantum malum fronte, quàm blandâ tegis!

Strab.

Ecquis intendens oculos in uniones illos, & coronæ adamantes, in tam bellos flores, qui undique eam ambiunt, non illicò sibi persuaferit, pulchrius longè & amœnius fore, quod intùs latet abditum; & tamen merissimæ spinæ sunt, quæ assiduè tempora, pectùsque lancinant. Nullus est in coronâ unio, qui sudor non sit. Rubinus nullus, qui non sit sanguis. Nullus Adamas, qui non sit quodammodo terebra. Tota denique nihil aliud est, quàm circumferentia absque quietis centro, Symbolum perpetui curarum motus. Atque hæc causa fuit, cur antiquiores quidam Reges coronâ, navis speciem referente, uti fuerint soliti, ad repræsentandam scilicet illius inconstantiam, inquietudines & pericula. Probè hoc ille perspectum habuit, qui ultrò sibi, à nescio quo, oblatam

Valer. Max.

^b Ponite cidarim mundam super caput ejus. Zach. 3. 5.

coronam humi deposuit, his usus verbis: *Tollat, qui te non noverit.* Coronarum loco primùm fasciis ^b utebantur, non in signum Majestatis, sed ut caput firmarent. Vsq̃ue adeò graves sunt capitis coronati curæ, ut anticipato etiam munimine opus habeat: nec enim regnare aliud esse dixero, quàm tria perpetua suspiria, conservandi nimirum, acquirendi, & amittendi. Idcirco & Marcus Antoninus Imperator agebat: *Regnum grandissimam esse molestiam.* Ad labores nati sunt Principes, æquum igitur, ut ad istos se parent. Apud Persiæ Reges in more erat positum, ut cubicularius, qui eos manè excitaret è somno, altum eis sic inclamaret: *Rex surge, ad tractanda Regni negotia.* Non ferrent hoc nostro tempore quidam Principes excitatorem tam molestum: *multi enim hac principatus premia putant, quorum libido ac voluptas penes ipsos sit; rubor ac dedecus penes alios.* Quòd Principes nonnulli à suo turpiter desciscant officio, ideo ferè accidit, quòd

Tacit. lib. 1.
Histor.

(ut

(ut alibi dicemus) regnum pro hæreditate & possessione habeant proprietariâ, quâ pro libitu iis uti liceat, existimântque suam præ aliis excellentiam & supremam potestatem nullis subiectam esse legibus, sed liberam omnino, quantum ad voluntatis appetitiones attinet, cûmque adulatio optimè nôrit, quò illa inclinatione propendeat, facilè iis deinde persuadet, absque libertate istâ & vivendi licentiâ Principatum non nisi durissimam fore servitutem, magisque infelicem, quàm infimam etiam subditorum conditionem: quo fit, ut dum deliciis & voluptatibus sese totos dedunt, flaccescant vires & ingenium, ipsique ad gubernationem prorsus fiant inidonei.

§. Hinc esse reor, quòd ex tanto Principum numero oppidò pauci boni evadant Reipub. moderatores. Non quòd à naturæ donis instructi non sint: nam in his excellere solent potius præ aliis, utpote qui è sanguine meliùs enutrito descendunt; sed quia in otio, & delitiis, quibus circumfluunt, illa neque exercent, neque id permittunt aulici, qui faciliùs suam fabricantur fortunam apud Principem rerum suarum negligentem, quàm attentum ad omnia. Remedium adversus isthæc incommoda in duobus potissimùm consistit. Primum est, ut Princeps à primis pueritiæ annis, simul ac rationis usus aliquis in eo emicuerit, negotiis tractandis sensim assuescat, etiam ante prædecessoris obitum, uti Deus fecit cum Iosue; & si fortè in iis, quæ gratiæ sunt, istud fieri minùs expediat, ob rationes infra in Emblemate penultimo à me commemorandas, in aliis tamen sit, ut oculos priùs ad gubernationem, quàm ad vitia aperiat; quæ causâ quondam fuit Senatui Romano, cur & juventutem consultationibus suis interesse vellent. Hujus exercitii beneficio, tametsi multi Pontificum nepotes admodum juvenes ad gubernationem Pontificiam admoveantur, intra paucos tamen annos plurimum usu proficiunt. Alterum est, ut qui circa Principem sunt, inanes quasdam persuasiones ei ex animo eximant, cûmq; sic instruant, ut sciat, communem omnium consensionem esse, quæ coronæ auctoritatem, & potestatem scepro tribuat; Na-
tura

^c *Consulares fasces, pratextam, curulēque sellam nihil aliud, quā pompā funeris putent: claris insignibus velut infulis velatos ad mortem destinari.* Liv. lib. 2. Hist. Tac. l. 1. hist.

Tac. l. 4. hist.

^d *Ut non dominatorem, & servos, sed rectorem & cives cogitaret.* Tac. lib. 12. Annal.

^e *Cogitare, quid aut nolueris sub alio Principe, aut volueris.* Tac. lib. 1. Hist.

^f *Domine, ut scuto bona voluntati tua coronasti nos.* Psal. 5. 13.

^g *Ut enim gubernatio patrisfamilias est regia quaedam potestas domi: ita regia potestas est civitatis & gentis unius, aut plurium quasi domestica quaedam gubernatio.* Arist. lib. 3. Pol. c. 11.

tura enim Reges non fecit. Nōrit item, purpuram regiam sanguinis esse Symbolum, quem pro populi salute, si opus foret, fundere oporteret; non ideò concessam, ut ea sce-
rum tineis nutrimentum præbeat. Doceant, inquam, Prin-
cipem, *generari & nasci à Principibus, fortuitum esse: solam virtutē proprium hominis bonum.* Rectorem cum esse, non do-
minatorem; subditos cives, non mancipia. Quod documen-
tum Claudius ^d Imperator Persarum Regi Meherdati dedit. Persuadeant Principi, sic illi agendum cum iis, quibus impe-
rat, ac ipse secum agi cuperet, si subditus foret; quomodo Galba ^e Pisonem instruxit, cū ipsum adoptaret in filium. Nemo in Principem electus fuit, ut caput aliorum esset dun-
taxat, sed ut pro tali agnitus omnium commodis inserviret. Perpendens illud cum animo suo Rex Antigonus filium suum monuit, ne abuteretur potestate, néve sese nimium ef-
ferret, aut subditos tractaret malè, sic cum affatus: *An igno-
ras, fili mi, nostrum Regnum nobilem esse servitutem?* Eòdem pertinet, quod mulier illa Rudolpho Imperatori excusanti sese aliquando, quòd nunc aures ei vacuas dare non posset, respondit: *Quin ergo, inquiens, imperare desinis?* Subditi non propter Regem nati sunt, sed Rex subditorum gratiā. Nimis etiam iis acerbum foret, omnem suam Regi libertatem ven-
didisse, nisi vicissim de eodem justitiam & tutelam sibi polli-
ceri possent, quæ causā iis fuit, cur imperio ejus sese ultrò subjicerent. Propriis suis coronati clypeis in circuli formam elaboratis Romani triumphabant, unde introducta diade-
mata Sanctorum, qui contra communem humani generis hostem insigni victoriā ^f potiti essent. Non meretur cor-
nam Princeps, nisi pariter subditorum illa clypeus sit, qui Fortunæ sævientis impetus excipiat. Regnare officium est po-
tius, quā dignitas. Imperium quoddam ^g paternum in fi-
lios; quòd si subditi affectum illum paternum & sollicitudi-
nem non experiantur in Principe, nec amorem, nec obe-
dientiam filialem ei deferent. Rex Ferdinandus, cognomen-
to Sanctus, imperium non aliter atque officium habuit, quod positum esset in subditis tuendis, in administrandā justitiā, in
vitiis

vitiis castigandis, & remunerandis virtutibus, in procurando denique regni sui incremento, ita ut pro majori ejus bono nulli parcendum labori existimaret; nec aliter reipsâ fecit. Principes montium consimiles sunt (ut alibi dicimus) non tam, quod cæli favoribus propiores sint, quàm quod omnes temporum injurias ipsi excipiant: veluti depositarii quidam pruinae & nivium, quæ colliquefactæ deinde defluant ab iisdem ad moderandam æstivo tempore agrorum sitim, & valles irrigandas; atque ut evecti altius corporibus suis umbram faciant aliis, & à solis ardoribus^h eos tueantur. Ideo sacræ paginæ Principes Gigantesⁱ vocant: grandiori enim staturâ opus habent, quos natura in lucem edidit, ut gubernandi onus humeris suis sustineant. Gigantes sunt, ut labores ferant, & gemant (quemadmodum Iobus^k loquitur) sub aquis, quibus^l populi & gentes significari solent; anguli denique^m sunt, quibus Reip. ædificium innititur. Princeps, qui natum se non credit, ut idem præstet subditis, neque se parat ad tolerandas pro eorum commodo temporum injurias, montis dignitatem exuat, & vallem potius præoptet agere; si tamen ad otium privatum aspirare ei liceat, quem cælum ipsum ad aliorum gubernationem jam semel destinavit. Wambæ electo in Regem, & coronam recusanti è Gothis Proceribus Dux quidam gladio districto, nî moram gereret, minitari cœpit: *An unus, inquit, totius gentis voluntati repugnes, tuæque tranquillitati communem omnium salutem posthabeas?* Eadem de causâ nec Regi Ioanni Secundo in Parlamento Caracensi permissum fuit, ut regnum Filio Henrico transcriberet: quia nimirum hic admodum erat juvenis; ille verò eâ adhuc corporis constitutione, ut præesse porro cum laude posset. E quibus liquet apparet, Principes esse partem Reipublicæ, & certo quodam modo ei subordinari, tanquam instrumenta ad ejus conservationem necessaria, ita ut bona malæque eorundem ad Rempublicam pertineant; quemadmodum Tiberiusⁿ ad filios suos agebat. Qui Davidem poscebant Regem, sic illi acclamabant: *Ecce nos, os tuum, & caro tua sumus*; ut significarent, ipsum esse, qui viribus

^h Quia factus est fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua, spes à turbine, umbraculum ab aestu. II. 25. 4.

ⁱ Gigantes autem erant super terram in diebus illis. Ipsi sunt potentes à seculo, viri famosi. Gen. 6. 4.

^k Ecce gigantes gemunt sub aquis. Job 26. 5.

^l Aquæ, quas vidisti, ubi meretrix sedet, populi sunt, & gentes, & lingua. Apoc. 17. 15.

^m Applicate huc universos angulos populi. 1. Reg. 14. 38.

Mar. hist. Hist. lib. 6. c. 12.

ⁿ Ita nati estis, ut bona malæque vestra ad Rempublicam pertineant. Tac. lib. 4. Annal.

2. Reg. 5. 1.

viribus suis sustentare eos debeat, omnesque eorum dolores ac labores in semetipso quodammodo experiri.

^o *Falsa, quæ ledunt pietatem, existimationem, verecundiam nostram, & ut generaliter dixerim, contra bonos mores sunt, nec facere nos credendum est. l. 15. ff. de condit. inst.*

§. Porro Principem à puero sic informare oportet, ut dominationis equum, dum tener est, domare discat ac regere: nam si ad solius arbitrii libitum enutrire eum voluerit, unà cum ipso præceps ruet. Rationis fræno hic opus est, habenis scientiæ politicæ, virgâ justitiæ, & calcaribus fortis generosique animi; opus, inquam, ut Princeps prudentiæ stapedibus firmus semper insistat. Non quicquid ei in mentem venerit, faciendum est illicò, sed quod honestum est solum, ne forte pietatem lædat, aut existimationem, aut verecundiam, aut contra bonos mores ^o committat aliquid. Ne existiment Principes, potestatem suam omnino absolutam esse, sed obstrictam bono publico, & communi Statûs utilitati: non imensam, sed certis arctatam finibus, & multis casibus expositam. Insignem apparatus navalem Regis Philippi Secundi adversus Angliam unicus ventus dissipavit.

^p *Quomodo pessimis Imperatoribus sine fine dominationem, ita quamvis egrè modum libertatis placere. Tac. l. 4. Annal.*

Ezech. 24. 17

§. Nôrit præterea Princeps, auctoritatem suam ita supremam non esse, quin aliquid illius in ipsis remanserit subditis, quod aut ab initio ii sibi reservârunt, aut iisdem concessit postea ratio ipsa naturalis, ad defensionem & conservationem propriam contra Principem palam injustum, aut tyrannum. Principibus bonis non omnino displicet libertas aliqua in subditis. Tyrannorum ^p est absolutè dominari velle. A moderatâ subditorum libertate salus imperii & conservatio dependet. Non magis securus est Princeps ille, qui potentior, sed qui majori cum ratione potentior est. Nec minùs supremam obtinet potestatem, qui subditorum jura tuetur ac privilegia, quæ justo titulo possident. Prudentiæ potiùs est sinere, ut iis frui & gaudere possint liberè: nunquam enim ea Principis auctoritati derogant, nisi aut honorem suum iis lædi putet, aut ea omnino tollere cogitet. Satis illi sit Coronam suam eadem tueri potestate, quâ Majores ipsius fecerant. Hoc ipsum fortè Deus per Ezechielem Principes monere voluit, (tamen si in alio sensu) cum ei dixit: *Corona tua circumligata sit tibi; si quis eam laxet nimium, ei de capite facillè decidet.*

S Y M-

SYMBOLVM XXI.

E Iustitiæ centro Coronæ circumferentia ducitur. Neutiquam hæc opus foret, si absque illâ vivere liceret.

Hæc unâ Reges olim sunt sine creati,

Dicere ius populis, injustâque tollere facta.

Vetustissimi mortalium, nullâ adhuc malâ libidine, sine pro-
bro, scelere, eoque sine pænâ & coërcitionibus agebant; neque
premiis opus erat, cum honestâ suoque ingenio peterentur, &
ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur.

Tacit. lib. 3.
Annal.

Attamen crevit paulatim cum mundi ætate Malitia, & cautio-
 tiorem virtutem reddidit, quæ sincera aliàs, & ab omni sol-

M

licitu-

licitudine libera in terris morabatur. *Postquam nimirum exui aequalitas, & pro modestiâ ac pudore, ambitio & vis incedebat, proveniêre dominationes.* Nam prudentia urgente necessitate, & naturali suadente lumine homines in civilem coëgit societatem, ubi & virtutes exercerent, ad quas ipsa impellit ratio, & uterentur voce articulata, quam Natura iis largita fuerat, ut sensa mentis & consilia invicem verbis explicando, alter alterum ^a instrueret, juvaret, defenderet.

^a Sermo vero
datus est ho-
mini ad utile,
& inutile, ac
proinde justû
& injustum
declarandum.
Arist. lib. 1.
Polit. c. 2.

Constitutâ itaque civili istâ Societate, simul communi & tacitâ omnium consensione, in totâ illâ Naturæ lumine illustratâ exorta est Potestas quædam altior ad partium conservationem necessaria, quæ nimirum sua sceleribus supplicia, & virtutibus præmia decernendo in justitiâ, & pace omnes tueretur: quia tamen Potestas ista per universum corpus diffusa esse non potuit, ne aliàs summa in statuendo & exequendo nasceretur confusio; quia item necesse erat, ut alius imperaret, obediret alius, ultrò sese ipsi ea abdicârunt, in unum aliquem, aut paucos, aut etiam plures eam transferentes, quæ sunt tria illa Reipublicæ genera, Monarchia, Aristocratia, & Democratia. Et prima omnium quidem fuit Monarchia: nam initiò in suis quique familiis; deinde apud universum aliquem populum cum sibi homines præficiebant, qui aliis in virtute & probitate excelleret, cujus dextram (crescente paulatim auctoritate) sceptro honorârunt, & frontem diademate, in signum eminentiæ, & supremæ in alios potestatis, quam in ipsum contulerant, quæque in justitiâ potissimum consisteret, quâ mediante populum sibi subjectum in pace tueretur, ac conservaret.

Arist. Polit.
lib. 4. c. 4.

Mar. hist.
Hispan. lib. 8.
c. 3.

Ubi enim leges non tenent imperium, nulla est Respublica, & cessat omne Regis officium, quemadmodum in Castellanâ Provinciâ accidit, quæ propter injustitias Ordonii & Froilæ exactis Regibus, per Iudices deinde gubernata fuit.

§. Iustitia isthæc solâ lege Naturali, absque insigni Reipublicæ periculo, rectè administrari non posset: cum
enim

enim illa sit *constans & perpetua voluntas suum cuique jus tribuendi*, multis exposita foret periculis, si ab opinione & iudicio Principis dependeret, & scripta non esset. Neque sola ratio naturalis (quantumvis ab affectibus & passionibus libera) sufficeret ad rectè semper iudicandum in tantâ casuum varietate, qui passim incidunt; atque adeò necessum fuit, ut longo rerum usu atque experientiâ certis quibusdam legibus tam penalibus, quàm distributivis sese armarent Respublicæ. Illis quidem ad castiganda delicta, his verò ad suum cuique tribuendum. Poenales leges adumbrantur per gladium, justitiæ Symbolum, id quod Trajanus significare voluit, cum strictum aliquando enssem Præfecto Prætorio in conspectu omnium porrigeret, diceretque: *Accipe ferrum hoc, & si quidem rectè imperium gesseris, pro me; sin aliter, contra me hoc utere.* Aequalis illi utrinque acies est tam pro divite, quàm egeno. Non ex unâ parte obtusus, acutus ex alterâ, ut uni parcat, & lædat alterum. Leges verò distributivæ denotantur per regulam seu amissim, quæ promiscuè actiones omnium & jura dimetitur. Ad hanc justitiæ regulam res omnes dirigere oportet, non contra Regulam rebus accommodare, quemadmodum regula Lesbia, quod è plumbo esset, inflexa facilè omnibus lapidum figuris sese aptabat. Vtrisquæ legibus spiritum atque vigorem Princeps tribuere debet. Rex Alphonſus Sapiens dicere solebat, Regem cor & animam esse Reipublicæ: *Ca asi como yaze el alma en el corazón del Ome, e por ella vive el cuerpo, e se mantiene; asi en el Rey yaze la justicia, que es vida, e mantenimiento del pueblo, i de su Señorio.* Et alibi ait, Regem idem esse ac Regulam, cujus hanc adfert rationem: *Ca asi como por ella se conoz en todas las torrueras, asi en derozan, asi por el Rey son conocidos los yerros, e emendados.* Rex & Lex non nisi unicâ discrepant literâ. Et quid aliud Rex, quàm Lex, loquens? quid Lex aliud, quàm mutus Rex? Et ita quidem Rex, ut sola esset dominatura, si ipsa sese explicare posset. Prudentia politica divisit quodammodo Principum potestatem,

^b Iustitia enim perpetua est, & immortalis. Sap. 1. 15

Nicep. Call. l. 3. Eccl. hist. c. 23.

^c Legem sci-mus justî, in-justique regulam esse. Seneca.

Lib. 5. tit. 1. p. 2.

Lib. 6. tit. 1. p. 2.

^d Verè dici potest Magistratum esse legem loquentem, legem autem illum Magistratum. Cic. de leg.

statem, & tamen in personis ipsis maneat integra, ex parte tamen eam subtiliter in chartam transtulit, & scriptam reliquit, atque oculis omnium expositam Majestatem, pro justitiæ exercitio, ut anticipatis hac ratione per leges, ante ipsos etiam casus, æquitate & castigatione, sententiæ non ascriberentur arbitrio, aut passioni & commodo Principis, néve is in odium offensionemque subditorum incurreret. Lex rigoris excusatio est, elevatio gratiæ, invisibile Principis brachium, quo Reipublicæ habenas moderatur. Nec alia via melior ad conciliandam auctoritatem, & subditos ad officium cogendos. Quare à legum præscripto non recedendum, *neque utendum imperio, ubi legibus agi possit.* Quod si viâ ^e facti procedat Princeps, vim suam ac robur perdunt leges. Culpa ^f pro innocentia habetur, & justitia ^g pro tyrannide; immò Principis potestas haud parum imminuitur: plus enim semper cum lege, quam absque illâ efficere poterit; Lex Principem constituit, tueur, armat ac roborat. Nisi lex esset, nihil inter dominationem & subjectionem discriminis intercederet. Legibus, tanquam fundamentali petra, non soli arbitrio vera innititur Politica. Regulæ sunt bonæ gubernationis, & viæ regiæ rationis Status, per eas, tanquam per certas quasdam lineas, Reip. navis secura navigat. Muri sunt Magistratûs: oculi & anima civitatis, vinculum populi, ac frænum (figura præsentis Emblematis) quod eum regit ^h ac corrigit. Quin ipsa etiam tyrannis absque iis subsistere non potest.

Instabilitati voluntatis, quæ tot affectibus & passionibus est obnoxia, immò per se cæca, rectè committi haud potuit justitiæ judicium, sed necessum fuit, ut certis quibusdam decretis & fixis statutis à ratione & prudentiâ profectis, quæ perinde omnes, & absque discrimine obligarent, illa in officio contineretur. Tales sunt leges, quas pro casibus futuris prætorum dictavit experientia; cumque ipsæ semet explicare nequeant, sed nuda corpora sint duntaxat, quæ vitam & intelligentiâ mutuari debent à iudicibus, quorum linguis loquuntur, aut calamis declarantur, & certis applicantur casibus (nam omnes

Tacit. lib. 3.
Annal.

^e Minui jura,
quoties gliscas
possedas. Ibid.

^f Inauditi, at-
que indefensi
tanquam in-
nocentes pe-
rierant. Tac.
lib. 1. Hist.

^g Opus justitiæ
pax, &
cultus justitiæ
silentium, &
securitas usq;
in sempiternum
Is. 32. 17

^h Facta sunt
autem leges,
ut earum metu
humana
coërceatur audacia,
tutâque
sit inter improbos
innocentia; & in
ipsis improbis
reformidato
supplicio, re-
frænatur au-
dacia, & no-
cendi facultas.
Ibid. l. 2. ery-
mol.

L. legibus
C. de leg.

omnes universim comprehendere possibile non fuit) advertant sedulò Principes, quibusnam hominibus eas exponendas committant: neque enim hoc aliud est, quàm vitam suam, & præcipua gubernandi instrumenta iis concedere; factâ autem semel electione, prout oportet, exercitium & cursum justitiæ ordinarium ne impediant, sed Magistratui totum permittant. Etenim si Principes interpretari leges voluerint ultra id, quod aut Clementia finit, aut Epiikia, totum ædificium politicum corruet, & quæ firmare illud & sustentare debuerant, ruinam accersent potiùs. Neque enim tyrannis aliud est, quàm quædam legum oblivio & despicientia, dum Principes auctoritatem illarum sibi temerè arrogant. Hoc Roma olim deplorabat, tanquam potissimam servitutis suæ causam, quòd nimirum Augustus legum munia ad se traxisset, ut Imperium tyrannide premeret:

*Postquam jura ferox in se communia Cæsar
Transtulit, elapsi mores, desuetæque priscis
Actibus, in gremium pacis servile recessi.*

Dum legibus Princeps os obstruit, malitiæ & vitiis illud laxat, ut Claudii & Imperatoris temporibus accidit.

§. Tametsi verò leges salus sint Rerumpublicarum, utpote quibus hæ fundari solent & conservari; grande tamen nonnunquam iis creant periculum, quando illæ aut à pietate & ratione deflectunt, aut justum excedunt numerum: nam dum nimium multiplicantur, pariunt confusionem, & oblivioni traduntur, aut certè si servari omnes nequeunt, abeunt in contemptum. *Corruptissima Respublica, plurima leges.* Aliæ aliis adversantur, atque ansam præbent interpretationibus malitiosis, & opinionibus variis, unde lites oriuntur & dissensiones. Major populi pars in tribunalibus distinetur. Desunt homines pro colendis agris, pro officiis, pro militiâ. Pauculi probi multos improbos suis sustentant sumptibus, & mali quàm plurimi bonis dominantur. Fora sinus sunt piratarum, & tribunalia latronum nemora. Ii ipsi, qui custodes juris esse debuerant, durissima catena¹ servitutis sunt populo. Neque minùs gravantur Respublicæ nimia

¹ Insurgere paulatim, munia Senatûs Magistratûs, legum in se trahere. Tac. lib. 1. Annal.

Elaud!

^k Nam cuncta legum & Magistratuum munia in se trahens, præteriam prædandi præsecerat.

Tac. lib. 1. Annal.

¹ Deditque jura, quæ pace & Principe uteremur: acriora ex eo vincula, inditi custodes. Tac. lib. 3. Annal.

^m *Vtq; ante-
hac flagitiis,
ita nunc legi-
bus laboraba-
tur. Tac. l. 3.
Annal.*

Tranch. in
Claud.

ⁿ *Quia multi-
plicavit E-
phraim alta-
ria ad peccan-
dum: facta
sunt ei ara in
delictum; scri-
bam ei multi-
plices leges
meas. Os. 8. 11.*

Tac. lib. 14.
Annal.

^o *Vfus aris ad
perpetuitatem
monumentorū
jam pridem
translati est
tabulis æreis,
in quibus con-
stitutiones
publicæ inci-
duntur. Plin.
lib. 34. c. 1.*

^p *Deditque
Dominus Moy-
si, completis
hujusmodi
sermonibus, in
monte Sinai,
duas tabulas
testimonii la-
pideas, scriptas
digito Dei.
Exod. 31. 13.
Dion. l. 52.*

legum ^m copiâ, quàm ipsis vitiis. Qui multas condit leges, multos spargit murices, in quos omnes offendant. Ita Caligula, qui innocentiae struebat insidias, varia sanciebat edicta, minuto scripta caractere, ut difficulter legi possent: & Claudius die uno viginti publicabat, quibus populum sic obruebat, ut plus laboris esset ea memoriâ comprehendere, quàm reipsâ dare effectui. Idcirco Aristoteles dicebat paucas leges sufficere, pro gravioribus casibus, reliquos judicio naturali relinquendos. Nullum damnum intestinum Reip. gravius, quàm nimia Legum multitudo. Hinc in gravissimorum delictorum poenam Deus olim minitabatur ⁿ Israël, quòd multiplices iis leges daturus esset. Cui bono ita facilè novas antiquis adjicere, si nullus sit casus, qui non evenit aliàs, nec ullum incommodum, quod antè non expenderit, aut cui non paraverit remedium observatio diuturna, atque experientia? *Super omnibus negotiis melius atque rectius olim provisum.* Quæcunque nunc remedia in Hispaniâ arbitrium pro recens inventis habet, omnia in antiquis regni Legibus reperientur. Harum custodia gratior erit populo, & minus odii conciliabit Principi, quàm aliarum novarum promulgatio. In illis conquiescit judicium; in his vacillat & fluctuat. In illis elucet cura; per has in discrimen venit existimatio. Illæ cum securitate innovantur; hæ sine periculo induci non possunt. Nova experiri remedia, est salutem, & vitam in discrimen adducere. Multæ herbæ, antequam sciretur, quomodo præparandæ essent ad usum, venenum fuere. Melius gubernatur Respublica, quæ statas habet leges, etsi imperfectas, quàm illa, quæ frequenter easdem immutat. Vt significarent antiqui ^o Leges debere esse perpetuas, tabulis æreis eas consignabant, & Deus insculpsit in ^p lapide æterno digito suo exaratas. Has ob causas etiam Augustus sic Senatum hortatus est: *Positas semel leges constanter servate, nec ullam earum immutate.* Nam quæ in suo statu, eadèmq; manent, etsi deteriora sint, tamen utiliora sunt Reipublicæ his, quæ per innovationem, vel meliora inducuntur. Nullum est regnum, quod Legibus sufficientibus instructum non sit: illud solum cavendum,

vendum, ne interpretationum varietas eas magis dubias reddat & obscuras, ac lites suscitet; cui rei ante omnia parandum remedium: id quod facillè fieret in Hispaniâ, si Rex aliquis, non minùs hoc nomine illius reparator, quàm Pelagius, controversias omnes ad breves contraheret terminos, & relicto jure civili; Legibus patriis uteretur non minùs prudentibus & doctis, quàm justis. Illud est, quod Rex Reccesvinthus intendebat, cum diceret in quâdam lege sui libri, quem *Fuerojuzgo* inscribit: *E nin queremos, que de aqui adelante sean usadas las leyes Romanas, nin las estrañas.* Rex quoque Alphonsus Sapiens Iudicibus seriò præcepit: *que los pleitos ante ellos los libren bien, e lealmente lo mas aina, e mejor que supieren, e por las leyes deste libro, e non por otras.* Idem postea confirmarunt Rex Ferdinandus & Ioanna, uti & Rex Alaricus, qui graves intentavit poenas iudicibus, si allegationes Legum Romanarum admitterent. Neque supremæ jurisdictioni parum derogat, alienis gubernari Legibus. Video duo contrâ dici posse: unum est, cum Leges istæ linguâ Castellana conscriptæ sint, fore ut Latina pessum iret, si Iurisprudentiæ professores in illis solis perdiscendis & explicandis omne ponerent studium. Præterquam quòd absque notitiâ juris civilis, unde istæ trahunt originem, rectè intelligi nequeant. Alterum est, cum in omnibus penè Europæ Nationibus commune sit jus civile, secundùm quod causæ decidi solent, & dijudicari in Parliamentis & Curiis exteris jura & controversiæ Principum, plurimùm proinde referre, si Viros habeant in dicto jure probè multùmque exercitatos. Verùm istis incommodis facillè occurrì poterit aliter, si nimirum aliquas juris civilis cathedras in universitatibus dotent & erigant, quemadmodum in hoc ipso genere fecit (tamen si aliis de causis) Rex Ferdinandus Catholicus, sic inquit: *Empero bien queremos, i suffrimos, que los libros de los derechos, que los sabios antiguos bizieron, que se lean en los estudios generales de nuestro Señorio, porque ai en ellos mucha sabiduria; i queremos dar lugar, que los nuestros Naturales sean sabidores, e sean porende mas honrados.* Quòd si tamen illud omnino fieri nequeat, duo me-

1.8. & 9. tt. 1.

1.2. For.

Lib. 6. tit. 4.

P. 3.

1. 3. tt. 1. lib.

2. Recop.

morati abusus corrigi sic poterunt. Primus quidem, hoc est, nimia illa librorum multitudo, qui in Hispaniam asportantur, simpliciter illud vetando: magis quippe est ad loculos emungendos, quàm ad doctrinam comparandam, neque Typographia aliud hodie sunt, ac nundinationes & mercaturæ. Varietate illâ confunduntur ingenia, intricatur iudicium, & hæret dubium. Minus damni metuendum foret, si deficientibus Legibus scriptis pro controversiâ aliquâ decidendâ, Ratio ipsa naturalis tanquam lex viva præ oculis esset, quàm rimari iustitiam in tam obscurâ nocte tor opinionum diversa sentientium, pro utrâque parte; unde fit, ut res planè arbitraria fiat, & corruptelis ac passioni locus sit. Alter abusus est litium prolatio, quas contrahere oportet; quomodo Mediolani fieri cupiebat Rex Philippus II. quando eâ super re cum Senatu deliberationem instituit. Quo in negotio non communi solùm subditorum utilitati consulere voluit, sed etiam, ut in statu illo, qui quasi propugnaculum est Monarchiæ totius, & theatrum Martis, pauciores togati essent, quàm qui saga sumerent. Idem conati sunt Imperatores, Titus, & Vespasianus, Carolus V. Reges Catholici, Rex Petrus Lusitanus, & Rex Aragoniæ Iacobus Primus, & Rex Franciæ Ludovicus XI. Nullus tamen hoc institutum ad effectum omnino perducere potuit, nec sperare licet, ut fiat ab aliquo alio, eò quòd ad corrigenda tribunalia opus sit in consilium vocare ipsos iudices, quorum interest semper, lites proferri longiùs, non secus ac militum, ut bella diutissimè durent. Sola necessitas Serenissimam Reginam Isabellam, dum Hispali moraretur, impulit, ut ex arbitrio proprio isto remedio uteretur: longas enim moras pertæsa, lites omnes coram opitulantibus doctissimis & expertis Viris, componebat, absque forensi strepitu, absque processuum & informationum accumulatione; feliciter sanè, ut experientia docuit. Magnâ cum prudentiâ Cantores Helveti Remp. suam moderantur, quia nulli inter eos Iureconsulti. Oretenus in consilio causæ proponuntur: audiuntur testes, & absque ullius rei scriptione, præterquam sententiæ, mox deciduntur. Magis litiganti expedit
cita

Anton. Nebriss. dec. 1.
lib. 7. c. 6.

eita condemnatio, quàm sententia etiam propitia, post longam multorum annorum contentionem. Qui hodie ferit litum, palmam ferit; quæ cum fert fructum, pro alio fert. *Non* Plato.

fuerint concordēs unquam, aut interamantes cives, ubi mutua multa lites judiciales sunt, sed ubi ea brevissima & paucissima.

Minimùm ergo pauci sint Iureconsulti, Procuratores, & Notarii. Quomodo quietà esse poterit Respublica, in quâ multi, ut vitam sustentent, lites excitant? Quam restitutionem sperare spoliatus poterit, si tam multi cum antè expolient? Et licet omnes viri probi essent, non tamen ideo inter multos sincerior erit justitia, sicut nec semper unam infirmitatem felicitus curant plures Medici. Nec è re boni publici est, ut cum jacturâ tranquillitatis communis, & Fortunarum civium, nimia cum diligentia jura cujusque vocentur in examen, mediocris sufficit & moralis.

S. Nec minus detrimenti adfert multitudo sanctionum pragmaticarum, ad moderandum luxum vestium, & sumptus superfluos: nam plerumque ejusmodi edicta cum contemptu excipiuntur, & vix unquam executioni mandari possunt. Una eadem, quæ ea sancit, vicissim abolet. Sibyllarum responsa sunt in foliis arborum, ventis tradita. Inobedientia, si semel obtinuerit, magis insolentem & securiorem luxum faciet. De Principis existimatione agitur, quando remedia, quæ ipse præscripsit, aut effectum non habent, aut non adhibentur. Edicta Margaritæ Austriacæ Ducis Parmensis, quia executio defuit, plurimùm de auctoritate ejus detraxere in Provinciis Belgicis. Quare dubitari merito posset, num tolerabilius malum sit luxus moderatus, quàm prohibitio, cui nemo pareat; aut num satius sit dissimulare potius prævalida

& antiqua, quàm hos assequi, ut palam fiat, quibus flagitiis impares sint Principes. Si prohibita impune transcenderis, neque metus ultra, neque pudor est. Si leges hæc & pragmaticas circa mores corrigendos in semetipso exprimeret Princeps, fieri fortasse posset, ut adulatio, aut inclinatio naturalis, quæ minor majorem, subditus Principem facile annulatur, plus efficere, quàm ipse legum rigor, sine auctoritatis periculo.

Parfi-

⁹ Tot à Majoribus reperta, tot quas Divus Augustus tulit, illa oblivione, hæc (quod flagitiosius est) contemptu abolita securiorem luxum fecere. Tacit. lib. 3. Annal.

Num coercitio plus damni in Remp. ferret: quàm indecorum atterere, quod non obtineretur, vel retentum ignominiam & infamiam virorum illustrium posceret. Tacit. lib. 3. Annal.

Ibid.

*Sed principum
adstricti moris
autor Vespasianus fuit,
antiquo ipse
cultu, victuque
obsequium inde in Principem,
& amulandi amor
validior, quam
pena ex legibus,
& metus.
Tacit. lib. 3.
Annal.*

Claud.

Thucyd.

*Quid leges
sine moribus
vana proficiunt?
S. Aug.*

Parfimoniã, quam introducere non potuerunt leges Sumptuariæ, solo suo exemplo introduxit Vespasianus Imperator. Principem imitari servitus est, quam suaviorem reddit adulatio. Facilius Naturam in suis errare operibus, aiebat Theodoricus Gothorum Rex, quam Rempublicam à moribus sui Principis desciscere. In hoc tanquam in speculo actiones suas componit populus:

Componitur orbis:

Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus

Humanos edicta valent, quam vitæ Regentum.

§. Consuetudines Leges sunt, non in charta scriptæ, sed in animo, & memoriâ omnium, & tantò gratiores, quanto minùs mandata sunt aliorum, sed arbitrium potius spontaneum, & certa quædam libertatis species: atque adeò eadem communis consensus, quæ eas in Rempublicam introduxit primùm, & quasi usu ipso præscripsit, ut loquantur, earundem est tenacissima; neque ullo modo cedit hîc populus, quantumvis mala sint, & idcò immutari eas debeat, eò quòd plùs eã in re communis valeat opinio, quã postquam ab Antecessoribus approbatæ semel fuerint, certò sibi persuadet, justas eas esse, & rationi consentaneas; quàm alia quæcunque argumenta, immò quàm illa ipsa incommoda, quæ in illis deprehendit. Quamobrem majoris prudentiæ est tolerare eas, quàm penitus tollere. Ii Principum tutissimè agunt, qui presentibus moribus, legibusque, etiam si deteriores sint, minimùm variantes Rempublicam administrant. Si tamen aut Virtuti, aut Religioni adversantur, magnâ cum dextérité corrigere eas oportet, & sensim disponere populum, ut rationis capax evadat. Rex Froila in grave multorum incurrit odium, quòd consuetudinem, quã Clericis matrimonia permittebantur, abrogasset jam antè introductam à Witizâ, & Græcorum exemplo roboratam.

§. Si Respublica bene constituta non sit, neque dociles aut disciplinæ capaces animi, parum leges proficiunt. Quò, cædo, innuit Solon, quando rogatus, ecquænam Leges essent meliores, respondit: *Illa, quibus utitur populus.* Medicinæ mor-

næ morbis incurabilibus adhibita, nihil quicquam profunt.

§. Vanæ denique erunt leges, quas Princeps, qui promulgat, non etiam exemplo suo & vitâ firmet ac roboret. *Digna vox est Majestate Regnantis, legibus alligatum se profiteri.* Suavis populo videtur lex illa, cui Legislator ipse obedit.

l. 4. C. de Leg.

*In commune jubes si quid, sensesse tenendum,
Primus jussa subi, tunc observantior aequi
Fit populus, nec ferre vetat, cum viderit ipsum
Autorem parere sibi.*

Claud,

Leges, quas tulit Servius Tullius, non pro populo erant solum, sed *queis etiam Reges obtemperarent*: per illas controversiæ Principem inter & Subditos dijudicari debent, uti de Tiberio^v refert Tacitus. * *Tametsi legibus soluti sumus, tamen* (dicebant Severus & Antonius Imperatores) *secundum illas vivimus*. Non obligat Principem vis legis præcisæ, sed ratio, cui innititur, quando ista naturalis est, & communis omnibus, non peculiaris subditis, ad bonam earundem gubernationem: quia in tali casu legum custodia ad hos solos pertinet; quanquam, si res permiserit, valde conveniæ etiam Principem iis se conformem gerere, ut aliis tantò suaviores sint. In isto positum videtur mysterium mandati illius, quo Deus quondam præcepit Ezechieli, ut volumen^x comederet, ut nimirum videntibus aliis, quod ipse primus leges degustasset, & instar mellis dulces expertus esset, omnes tantò facilius istud imitarentur. Adeò subjecti sunt Legibus Reges Hispaniæ, ut Fiscus in causis patrimonii regii eandem aleam subire debeat, quàm quivis alius subditus, & in casu dubio pro condemnato habeatur. Ita statuit Philippus II. & cum aliquando ejusdem Nepos Philippus IV. Seren. Vestræ Patet coram præsens adesset, & in Consilio regio singulorum exquirerentur suffragia in causâ aliquâ ad Cameram pertinente, neque in ludicibus integritas defuit, aut constantia ad illum condemnandum; neque in ipsius Majestate relictio animi, ad audiendum illos benignè, & absque omni indignatione. Felix Respublica in quâ causæ Principis deterioris conditionis sunt.

Tacit. lib. 3. Annal.

^v Si quando cum privatis disceptaret, forum & jus. Tacit. lib. 1. Annal

* l. 3. C. de test.

^x Fili hominis comede volumen istud. Et comedi illud; & factum est in ore meo, sicut mel dulce. Ezech. 3. 1. & 3.

^v Quæ gloria sua est præcipua, sæpè vincitur Fiscus, cujus mala causa nunquâ est, nisi sub bono Principe. Plin. in Pan.

S Y M-

SYMBOLVM XXII.

TAMETSI populi consensus justitiæ potestatem contulerit in Principes, immediatius tamen illam à Deo recipiunt, tanquam ejus in temporalibus Vicarii. Aquilæ regiæ sunt, Iovis Ministri, qui fulmina ejus administrant, & vicem sustinent, ad decernenda vitis ^a supplicia, & justiciam exercendam: quâ in re tribus præcipuis Aquilæ dotibus opus habent. Acie oculorum ad delicta cognoscenda: alarum levitate, pro executione: robore unguium, ne in illâ deficient. In recessu Galæciæ penitus abstruso & abdito effugere non potuit acutissimos oculos Regis Alphonfi Septimi, cognomento

^a Dei enim
Minister est:
vindex in irâ,
ei qui malum
agit. Rom.
13. 4

Mar. hist.
Hisp. lib. 10.
c. 2.

mento Imperatoris, injuria illa, quam agricolæ cuidam intulerat nonnemo ex Hispaniæ Nobilibus; quin incognitus abiit evestigio, sumpturus ab illo poenas, celeritate tantâ, ut prius homini manus inficeret, quàm ille de adventu ejus quicquam resciscere potuerit. O vivam & ardentem legis animam! seipsum judicem & executorem constituere, ut vindicaretur injuria homini pauperculo illata, & in potentis tyrannidem tam acerbè animadvertere. Idem fecit Rex Ferdinandus Catholicus, qui cum aliquando Medinæ campi degeret, clàm Salmanticam profectus, comprehendit Rodericum Maldonatum, qui in castro Monleon immanes tyrannides exercebat. Quis leges transgredi auderet, si semper in metu esset, ne simile quid sibi accideret? Vnus istiusmodi casus regnum integrum erudire potest, & ritè componere. Attamen non semper expedit Majestatem regiam ejusmodi imitari exempla. Quando Status Regni bene dispositus est, quando sedent pro tribunalibus causarum cognitores; quando viget adhuc legum metus, in eo casu sufficit, Principem elaborare in eo, ut ministrorum adminiculo justitiæ ratio habeatur. At verò, ubi turbata sunt omnia, quando jacet & spernitur Regis auctoritas, quando vacillat obedientia, uti illis fiebat temporibus, non obesset similis aliqua subita & gravis animadversio, ut subditi potentem Regis manum formidare incipiant, intelligantque, perinde atque in corpore humano, ita in Regno animam Majestatis esse totam in toto, & totam in qualibet parte. Admodum tamen expedit moderari rigorem, quando Respublica malè affecta est, & vitia consuetudine roborata: nam si virtus nimis etiam acerbè errata ferat, & uno quasi impetu corrigere velit omnia, crudelitas videbitur potius, quàm justitia. Cum tempore curandum, quod cum tempore debilitari coepit. Præcipitare cum medicinâ periculosa res est, & quæ facit interdum, ut furorem concitate multitudinis Princeps experiri cogatur. Plus dissimulatione & dexteritate efficitur, quàm in re minè excelluit Rex Ferdinandus Catholicus, & in eo deceptus fuisse fuit Rex Petrus, quod viam severitatis solum insisteret, unde Cradelis

Mar. hist.
Hisp.

N

nomen

nomen adeptus est. Tamen si verò una simplex virtus sit justitia, pro temporum tamen varietate, varios operatur effectus. Nonnunquam populus illam omnino respuit, immò per illam magis magisque insolescit: aliàs idem agnoscit nimix suæ licentiæ damna, & quoad potest, collaborat cum Principe, ut medelam adferat, quin ipsemet asperrima quandoque suggerit media contra suam libertatem, quo modo absque ullo periculo Princeps Severi nomen adipiscitur.

Tacit. lib. 2.
Annal.

§. Nunquam impunita dimittat Princeps paucorum scelera in Rempublicam commissa; si multorum sint, condonet facilius. Agrippâ Tiberii jussu è vivis sublato in Insulâ Planasiâ (in quam fuerat relegatus) servus quidam cineres ejus clandestinè sustulit, & Agrippam se finxit, cui formâ erat simillimus. Fidem habuit Romanus Populus, & famâ per Imperium vulgatâ, tumultus exortus est cum præsentissimo motuum civilium periculo. Sed Tiberius mox servum comprehendendi jussit, & clam omnibus extremo supplicio affici. Et *quanquam multi ex ejus domo equites ac Senatores sustentasse opibus, jurasse consiliis dicerentur*, noluit tamen, ut eâ de re quisquam loqueretur. Triumphavit crudelitatem Prudentia, & silentio ac dissimulatione tumultum omnem sedavit.

^b Parvis peccatis veniam, magnis severitatem cōmendare; nec penâ semper, sed sapientius penitentiam contentus esse. Tac. in vitâ Agric.

^c Hanc P. C. civitatem sustinet Princeps, hanc omisâ funditus Rempublica trahet. Tacit. lib. 3. Annal.

§. Minoribus delictis Princeps veniam det, grandiora poenis coërceat. Poenitudine interdum contentus sit, id quod Tacitus ^b in Agricolâ collaudavit. Non imperat melius, qui acrius castigat; sed qui excusat cum prudentiâ, eâque moderatione, ut ne plectendi ansam porrò præbeat; prorsus sicut chirurgus nemo honori tribuit, si multa brachia & tibias resecet. Nemini odio est Princeps, qui castigat, si cum animi dolore, & invitus id faciat; sed quem puniendi delectat occasio, quive illam studiosè captat, & prensat. Castigare ad exemplum & correctionem, est misericordiæ; culpam verò inquirere ex passione, & ad Fiscum ditandum, tyrannis est.

§. Non permittat Princeps, ut ullus tam potentem ac legibus solutum se existimet, ut opponere sese audeat iis, qui Ministri sunt justitiæ, & potestatem ejus ac munus repræsentant; aliàs diu firma non consistet columna Reipublicæ.

Vbi

Vbi semel audacia illa invaluerit, paulatim corrodet eam contemptus, & diruet. Præcipuum Monarchiæ Hispanicæ fundamentum, & quod eam tantopere evexit, ac etiamnum tuetur, est inviolata illa Iustitiæ custodia, & rigor, quo Reges sanctissime semper curarunt, ut in honore & pretio ab omnibus haberetur. Nulla illius violatio toleratur impune, quantumvis magna sit delinquentis dignitas vel auctoritas. Cordubæ Iudex quidam aulicus ex mandato Regis Ferdinandi Catholici in delictum aliquod inquirebat, quem cum deinde Marchio de Puego coniecisset in vincula, tantopere offensus fuit Rex, ut tot insignia obsequia totius familiæ istius de Corduba, impedire non potuerint, quin acriter & severe in eum animadverteret, postquam se totum manibus ejus regiis permisisset, hortatu Magni Ducis, qui probè perspectam habens delicti gravitatem, quæ veniam non mereretur, & Regis constantiam in tuendâ auctoritate & existimatione justitiæ, & Ministrorum illius, eidem auctor fuerat, ut ad Regis pedes se supplex advolveret: quod si faceret, promittebat fore, ut delictum eâ ratione expiaret; sin minus, sciret certò, sibi pereundum.

Mar. hist.
Hisp. lib. 29.
c. 13.

§. Nec solùm punire debet Princeps offensas contra personam suam propriam, aut supremam Majestatem ipso gubernante, factas; sed eas etiam, quæ sub regimine præterito commissæ fuere, tametsi id sub hostium potestate tum fuerit: exempla enim inobedientiæ aut contemptûs dissimulata, aut etiam coronata præmiis, periculosa sunt etiam Successoribus. Dignitas semper eadem est, sponsa semper illius, à quo possidetur; quare causam suam facit, quisquis pro honore ejus sollicitus est, tametsi is antè læsus fuerit. Nullam Princeps post se derelinquere debet memoriam ullius, qui audaciam istam sese opponendi Magistratui impune tulerit. Nam si semel sibi persuaserint subditi, posse sese suam stabilire Fortunam, aut passioni suæ facere satis morte aut offensâ Principis, nemini securo vivere licebit. Punizio audaciæ adversus Antecessorem commissæ, Successoris est securitas, & cautio omnibus, ne idem tentare audeant. His rationibus permotus Vitellius interfici jussit, quotquot libellos supplices illi obtulerant,

^d Non honore Galba, sed tradito Principibus more, munimentum ad præsens, in posterum ulsionem. Tac. lib. 1. Hist.

^e Cavendum est, ne iisdem de causis alii plectantur, alii ne appellentur quidē. Cic. de Off.

Mar. hist. Hisp. lib. 15. c. 9.

In Proh. tt. 28. p. 2.

lerant, quibus mercedem flagitabant præstitæ operæ in occisione ^d Galbæ. Vt quisquis alios habet, sic vicissim haberi solet. Dum Iulius Cæsar præciperet, ut Pompei statutz erigerentur, firmavit suas. Nisi conspirent Principes contra contemptum & infidelitatem, & auctoritas periclitabitur, & fidelitas.

§. Quando in casibus delicti par est omnium conditio, ne conniveant Reges cum aliis, alios ^e puniant: nihil enim eos magis reddet invisos, quàm ista æqualitas. Vnde Ægyptii paritatem, quæ servanda est in justitiâ, per pennas Struthionis significabant ex utrâque parte æquales.

§. Magna Principis prudentia est, eo uti castigationis genere, ut cum minori delinquentis damno expietur culpa, & offensa facta Reipublicæ. Turbabant Galæciam Viri quidam Nobiles, & tametsi capitis rei essent, accersivit eos ad se Rex Ferdinandus I V. & in muneribus militaribus occupavit, quo factum, ut nonnullos castigaret hostis, alios belli asperitas, & labores, atque ita provincia illa quieti pristina restitueretur.

§. Quemadmodum Pacis tempore profunt quàm plurimum Iustitia & Clementia, ita in bello præmium & poena: quia grandia ibi pericula, quæ sine spe magnâ superari non solent, nec solo metu licentia morum & dissolutio coerceri possunt. *E sin todo esto* (ajebat Rex Alphonfus Sapiens) *son mas dañosos los yerros, que los Omes fazen en la guerra, ca assaz abunda à los, que en ella andan de averse de guardar del daño de los enemigos, quanto mas del, que les viene por culpa de los suyos mesmos.* Eapropter Romani diversis poenarum & infamiz generibus afficiebant milites, qui officio suo decissent, aut in periculis, aut in disciplinâ militari; quo fiebat, ut punishmentem magis, quàm hostem metuerent, mallentque in prælio gloriosam mortem oppetere, quàm honoris postea aut vitæ facere jacturam cum ignominia perpetuâ. Nemo istis temporibus signa sua turpi fugâ audebat deserere, quia nusquam in Imperio securus degere poterat. Hoc nostro tempore milites fugitivi non solum non puniuntur ad patrios reversi

versi Lares ; sed pugnae etiam se subducentes , Milano Neapolim abeunt , & tanquam sub alio Principe haecenus meruissent stipendia , cum insigni damno tam obsequiorum suae Majestatis , quam factorum sumptuum , in Regis militiam denuò adscribuntur. Quà in re Vice-Regibus , vellem , ante oculos propositum esset exemplum Romani Senatûs , qui tametsi post praelium Cannense vel maximè egeret copiis , induci tamen nunquam potuit , ut sex illa Romanorum millia , quae Hannibal offerebat , redimeret , parum iis tribuendum ratus , qui si gloriosam mortem voluissent occumbere , non cum infamiâ capi se permisissent.

§. Errata Ducum per ignorantiam commissa dissimulanda sunt potius , quam punienda , ne poenae aut reprehensionis metus eos reddat timidiore. Accedit , quod insignis etiam prudentia in casibus bellicis falli quandoque soleat ; unde misericordiâ digni sunt magis , quam castigatione. Varro ad Cannas victus fuerat praelio , & Romam redeunti Senatus obviam processit , gratias acturus , quod in tantâ clade non penitus rem omnem desperasset.

§. Si quando dissimulare non licet , sed omnino exercenda justitia , animo prompto id fiat & fortè. Qui in occulto eam exequitur , Sicario similior est , quam Principi. Qui suam ipse auctoritatem , quam habet à Coronâ , arctat & constringit , aut de potestate suâ , aut suis meritis dubitat. E diffidentiâ , quâ Princeps sibi ipse in agendo diffidit , contemptio nascitur apud populum , cuius talis ferè est opinio (ut alibi diximus) qualem Princeps de se ipse concipit. Perdidit existimationem suam apud subditos Rex Alphonsus Sapiens , quando justitiam secretò exercere visus est. Tunc expediret fortasse , cùm ea est perturbatio temporum , ut majora timeantur pericula , nisi punitos antè videat populus , quam comprehensos seditionis auctores. Ita *Tiberius poenam servi illius , qui Agrippam se finxerat , palàm non ausus , in secretâ palatii parte interfici iussit , corpusque clam auferri.* In aliis casibus fortiter Princeps suo fungatur officio , quod Dei & populi nomine sustinet. Iustitia namque fuit , quae sceptrum illi in manus dedit , &

Mar. hist.
Hispan. lib. 22.
c. 6.

Tacit. lib. 2.
Annal.

f In quo erant
omnia qua-
drupedia, &
serpentina ter-
ra, & volati-
lia celi: & fa-
cta est vox: ad
eum: Surge
Petre, occide
& manduca.
Act. 10. 12.

Tacit. lib.2.
Annal.

Lib.2. tit. 10.
P. 2.

g Collocavit
ante Paradi-
sum voluptatis
Cherubin, &
flammeum
gladium.
Gen. 3. 24.

h Feliciores
enim sunt im-
probi, suppli-
cia lucentes,
quàm si eos
nulla iustitia
pœna coërceat.
Boët. l. 4.
Phil.

porrò conservatura est. Illa mens est Dei: harmonia Reip. & Majestatis præsidium. Meminerint tamen Principes in locum Patrum familias se successisse, immò reverà tales esse adhuc ratione subditorum, proindèque Iustitiam Clementiâ temperent. Oportet, ut bibant peccata populi, quod Deus S. Petro significavit per vas illud animalium immundorum cœlitus demissum, è quo comedere f illum iussit. Struthionis stomachum Princeps habeat oportet, tam misericordiâ calidum, ut ferrum digerat; & simul Aquila sit cum Iustitiæ fulmine, quæ feriendo unum, multis minuetur. Si omnes, qui delinquant, puniendi forent, nemo superesset, cui Princeps imperaret: *vix enim quisquam adeò mali expers, ut non aliquam mortem mereatur. Ca como quier* (verba sunt Alphonsi Regis) *que la Iusticia es muy buena cosa en si, e de que debe el Rey siempre usar: con todo eso fazese muy cruel, quando a las vegadas no es templada con Misericordia.* Non minus periculi est Coronæ, vitæ & Statibus à iustitiâ, si extrema illa sit, quàm ab iniustitiâ. Rex Ioannes II. exemplo sit, quid quòd plus æquo severus esset, valde se Populo invisum reddidit: & Rex Petrus Crudelis regno pariter, & vitâ propterea exutus fuit. Nexis semper manibus incedant Iustitia & Clementia, copulatæ inter se, quasi partes sint unius ejusdémque corporis, nec unquam unâ istarum aliter uti liceat, quàm ut ne offendatur altera. Hâc reor de causâ non dedit Deus gladium igneum, (quo paradiscus custoditur) in manus Seraphino alicui, qui totus amor est, & misericordia: sed Cherubino, spiritui scientiæ, qui meliùs nôset Iustitiâ cum Clementiâ & temperare. Nihil perniciosius Principe, ultrà quàm par est, clemente. Nervæ temporibus dici solebat, pejus esse Principi subjici, qui omnia, quàm qui nihil permetteret. Quare haud minùs crudelis est, qui omnibus veniam dat, quàm qui nemini. Nec minùs noxia est Populo clementia nimia, quàm ^b crudelitas, & graviùs interdum impunitate & indulgentiâ peccatur, quàm ipso delicto. Nimiam etiam audaciam fumit Malitia, cum veniam sibi pollicetur. Æquè cruentum fuit Regis Henrici Quarti imperium ob nimiam ejus Clementiam (nisi tamen omissio dicenda

dicenda sit potius)quàm illud Regis Petri, cognomento Cru-
delis, ob ejusdem immanitatem. Clementia, & Severitas, illa
effusa, hæc moderata, amariⁱ faciunt Principem. Qui ita
dextrè & prudenter virtutes istas miscere noverit, in guber-
natione errare non poterit, immò tota illa suavis quidam
concentus erit, & harmonia, sicut quæ ex sonis acuto & gra-
vi inter se contemperatis^k conficitur. Cælum fruges pro-
creat roris sui benignitate, & rigore pruinae ac nivium tutatur
eas, & altioribus defigit radicibus. Si Deus clemens non esset,
vereretur illum quidem timor, at non observaret cultus.
Vtraque virtus & timeri eum facit, & amari. Ideo Rex Al-
phonfus Aragonius dicere solebat: *Iustitiæ beneficio probos*
mibi devincio; Clementiâ improbos. Vna ad timorem impel-
lit; altera ad amorem obligat. Confidentia veniæ audaces
facit Subditos, & Clementia nimia parit contemptum, gi-
gnit irreverentiam, & pessundat Respublicas.

ⁱ Mirumque
amorem af-
secutus erat
effusa clemen-
tia, modicus
severitate.
Tacit. lib. 6.
Annal.

^k Misericor-
d. am. & ju-
diciū canta-
bo tibi Domi-
ne. Pl. 100. 1.

N. 4. SYM.

DIDACI SAAVEDRÆ
SYMBOLVM XXIII.

^a Imperator aliquando torquibus, murali, & civica donat: quid habet per se corona pretiosū, quid pratexta, quid fasces, quid tribunal, quid curvus? nihil horum honor est, sed honoris insigne. Sen. l. i. de ben.

NULLI Alchimistæ majores, quàm Principes, qui rebus pretium ponunt, quod de se non habent, hoc ipso, quòd eas in virtutis ^a præmium proponant aliis. Invenerunt Romani Coronas varias, Murales, Civiles & Navales, ut rerum fortiter & cum laude gestarum gloriosa essent insignia: & licuit hæc ex ipsius naturæ sinu & thesauro depromere, quæ gramen, palmas & lauros affatim suppeditabat, unde sine sumptu coronas illas contexerent. Non suffecissent æraria ad remuneranda obsequia, nisi excogitatum fuisset politicum illud coronarum inventum, quæ præmii loco donatæ in publicum fortitudinis testimonium, pluris etiam, quàm ipsum aurum

aurum argentumque æstimabantur: nam ultrò sese milites ad labores & pericula offerebant, ut iis potiundi daretur occasio. Eodem planè consilio Hispaniæ Reges fundarunt Religiones militares, quarum insignia non solius Nobilitatis, sed virtutis etiam essent indicium. Atque adeò ante omnia danda est opera, ut ejusmodi præmia porro habeantur in pretio; quod fiet, si magnà habità ratione meritorum conferantur. Enimverò in tantum æstimari solent, in quantum notæ sunt Nobilitatis & fortitudinis. Quòd si absque delectu & discrimine ea instituetur distributio, vilescunt paulatim & contemnentur, & poterit Arminius jure merito ridere fratrem suum Flavium (qui Romanam sequebatur factionem,) quòd cum oculum perdidisset in prælio, *torquem, coronam, aliàque militaria dona memoraret, vilia servitii præmia*. Probè intelligebant Romani; quanti ad commune bonum interesset, æstimationem præmiorum istorum in hominum animis conservari; ideo de dotibus, quibus instructum esse oporteret militem, ut coronam è quercu commereri posset, cum Tiberio Imperatore consultatum fuit. In insignibus S. Iacobi (præsentis Emblematis iconæ) multæ exprimuntur dotes, quas antè considerare oportet, quàm præmii loco tribuantur. Nam imprimis supra concham efformantur, quæ à mari procreatur, nata inter fluctus, & ad labores facta, in cujus candido sinu resplendet unio, ob puritatem suam, & quia de rore cæli concipitur, Virtutis ac Nobilitatis Symbolum. Si insignia ista infantibus in cunis conferentur, aut iis, qui nondum præstiterunt obsequia, gratia erunt, non præmium. Quis obsequiis ea promereri conabitur, si diligentia obtinere possit? Pro militia instituta fuere, non pro pace; adeoque inter solos eos distribui oporteret, qui in armis suam probassent industriam, aut quatuor minimùm annis sic meruissent stipendia, ut digni essent centuriis ^b præfici: quod si fieret, plures dubio procul è Nobilitate ad militiam appellerent animum, magis que artes militares efflorescerent. *E porrende, (dixit Alphonfus Rex) antiguamente los Nobles de España, que supieron mucho de guerra, como bivieron siempre en ella, pusieron*

Tacit. lib. 2.
Annal.

^b Honoris augmentum non ambitione, sed labore ad unumquemque convenit pervenire. l. contra publicam C. re milit.

Lib. 2. tit. 27.
p. 2.

° Tunc vecti-
gal publicum,
quo antea mi-
lites, & remi-
ges alebantur,
cum urbano
populo dividi
ceptum, quib⁹
rebus effectum
est, ut inter
otia Gracorū,
sordidum &
obscurum an-
tea Macedo-
num nomen
emergeret.

Trog. l. 6.

* Lamp. in
vitā Alex.

Lib. 2. tt. 27.
p. 2.

fieron señalados gualardones à los, que bien fizieffen. Hoc quia facere neglexerunt Athenienses, omnibus fortunis & dignitate expoliati fuere à Macedonibus. Alexander Severus Imperator, cum probè nôset referre quàm plurimùm, ut remunerentur milites, immò fundamentum & securitatem imperii in eo penè consistere, * *aurum & argentum rarò cuiquam nisi militi divisit, nefas esse dicens, ut dispensator publicus in delectationes suas & suorum converteret, id quod provinciales dedissent.*

Reliqua præmia communia sint omnibus, qui seu domi, seu militiæ florent. In hunc finem opibus, honoribus & muneribus sceptrum dotatum fuit; nec negata tamen etiam Iustitiæ auctoritas, ut hâc nimirum Princeps delicta puniat, illis verò Virtutem & animi excelsitatem remuneret. Etenim (uti dixit Alphonfus Rex) *Bien por bien, e mal por mal recibiendo los Omes segun su merecimiento, es Iusticia, que faze mantener las cosas en buen estado.* Rationem infra dat: *Ca dar gualardon à los, que bien fazen, es cosa, que conviene mucho à todos los Omes, en que ha bondad, e mayormente à los grandes Señores, que han poder de lo fazer. Porque en gualardonar los buenos fechos muestra se por conocido el que lo faze, e otro si por justiciero. Ca la Iusticia no es tan solamente en escarmentar los males, mas aun en dar gualardon por los bienes. E demas desto nasce ende otra pro, ca dà voluntad à los buenos, para ser toda via mejores, e à los malos para emendarse.* Vbi poena & præmium deficiunt, ordo Reip. deficit, quia spiritus sunt, qui eam conservat, alit ac fovet. Sine neutro illorum diu salva posset consistere: nam spes præmii ad cultum obligat; metus autem poenæ ad obedientiam, vel invitâ etiam naturali libertate servituti oppositâ. Hinc antiqui Imperium Symbolicos per flagellum significabant, ut in Monetis quibusdam Consularibus videre est, & dominationis Augusti prognosticon fuit, cum Cicero per quietem vidisset flagellum ei à Iove porrigi, interpretatus hoc omine Romanum ei portendi Imperium, quod poenæ & præmii beneficio crevisset hætenus, & stetisset. Quis à vitii se abstineret, si poena non esset? Quis

caput

caput suum periculis objiceret, si præmium sperare non liceret? Solon Rempublicam duabus rebus contineri dixit, Præmio & Pœnâ. Binos in mundo Deos esse, dicebat Democritus, Pœnam & Beneficium, persuasus nempe, absque his eum gubernari non posse. Hi duo poli sunt orbium Magistratûs: duo Reip. luminaria, quæ si deficerent, obscuris illa immergeretur tenebris. Duo ista solum ^d Principum sustentant. Ideo mandabat Ezechiel Regi, ut Coronam, aliâque insignia Regia deponeret, quod iis indignus videretur, qui præmia cum ^e justitiâ non distribueret. Dum Princeps agnoscit merita, præmium agnoscit: referuntur enim ad se invicem, & nisi illud largiatur, injustus est. Hanc Præmii Pœnæque utilitatem non bene expenderunt Legumlatores & Iurisperiti, qui toti fuere in solis pœnis & suppliciis statuendis, Præmiorû verò vix uspiam meminerunt. Majorem ejus rei rationem habuit Sapientissimus Legislator in libro suarum legum, quem Hispano idiomate *Partidas* inscribit: ut enim utrumque conjungeret, peculiarem posuit titulum de Præmiiis.

^d Justitiâ firmatur solum. Prov. 16. 12.

^e Aufer cidarim, tolle coronam: Nonne hac est, quæ humilem sublevavit, & sublimem humiliavit? Ezech. 21. 26.

§. Cum ergo tam necessaria sint Principi Pœna & Præmium, ut sine hoc æquilibrio per gubernationis funem secure incedere nequeat, magnâ utique consideratione est opus, ut iis rectè utatur. Eâ de causâ colligati erant Liëtorum fascës; coronæ verò, cum è viridibus foliis fierent, quæ citò marcescunt, post obtentam victoriam primùm texebantur; ut interim, dum dissolverentur illi, & hæ necerentur, inter delinquendum & puniendum, merendum & præmiandum temporis aliquid intercederet, & merita atque delicta ritè expendi possent. Præmia inconsideratè collata gratiarum actionem vix merentur. Citò facti eum pœnitet, qui temerè largitur aliis, nec virtus secura est ab eo, qui tam in pœnis est præceps. Si in his procedatur ultra limites, excusat Populus delictum in Severitatis odium. Si idem præmium Virtuti tribuatur & Vitio, illa injuriam, hoc verò robur accipit. Si uni (ubi paria sunt merita) majus Præmium detur, quàm alteri, invidia hic stimulabitur, & ingratum se præbebit: invidia enim & gratitudo circa unam eandemque rem in unâ simul sede moram-

morari non possunt. Attamen illud etiam considerandum, quomodo Præmium & Pœnam dispensare oporteat: differri tam diu non debent, ut Præmia tanquam desperata vilescant, aut pœnæ deberi desinant, temporis diuturnitate jam compensatæ, aut quia nunc ad aliorum exemplum utiles non sunt; eò quòd nulla amplius delicti supersit memoria. Rex Alphonfus Sapiens è Seren. Vestræ Progenitoribus magno cum iudicio Posteris suos admonuit, quomodo in Præmiis & Pœnis gerere se deberent, cùm dixit: *Que era menester temperamiento, asi como fazer bien do conviene, e como, e quando, e otro si en saber refrenar el mal, e tollerlo, e escarmentarlo en los tiempos, e en las sazones, que es menester, catando los fechos, quales son, e quien los haze, e de que manera, e en quales lugares. E con estas dos cosas se endereza el mundo, fazendo bien a los, que bien fazen, e dando pena, e escarmiento a los, que los merecen.*

L.5. tt.1.p.1.

† Subverti leges, quæ sua spatia, exercenda Candidatorum industria, querendisque aut potiundis honoribus statuerint. Tac. l. 2. Annal.

‡ Haud dubiū erat, eam sententiam altius penetrare, & arcana imperii tentari. Tacit. lib. 2. Annal.

Ibid.

§. Expediet nonnunquam differre præmiorum distributionem, ne ex iustitiâ deberi videantur, & ut interim, qui ea expectant, spe istâ erecti majori cum studio præstent obsequia; nec ullam mercedem pretio meliori emi crediderim, quàm quæ Præmiorum expectatione emitur. Et certè magis ad serviendum allicit spes futuri, quàm præmii accepti memoria. Atque hinc facile apparet, quàm noxiæ sint successiones futuræ in muneribus publicis & præmiis, id quod expendebat Tiberius, cùm sese Gallo opponeret contendenti, ut quinto quoque anno nominarentur Candidati, qui successuri essent in legationibus legionum, & Præturis: ita enim fore dicebat, ut obsequia & industria aliorum planè † desinerent. Quâ in re non istud solum damnum ponderavit Tiberius, sed etiam quòd occasionem perderet gratiæ faciendæ, in quo dominatus sui vires consistere ‡ autumabat. *Atque ita faventibus in speciem oratione, vim imperii retinuit.* Qui gratiâ in aulis valent, incerti quàm potentia eorum futura sit diuturna, animum advertere haud solent ad incommodum istud successio-
rum futurarum, ut ex iis acutiores suas moderentur: hoc enim spectant solum, ut Principis potestatem imminuant, & à Candidatorum importunitate sese liberent.

Cùm

Cum Princeps veluti cor sit sui statûs (quemadmodum Rex Alphonfus dicere solebat) per illum utique vitales spiritus opum & præmiorum in membra alia dispertiri oportet. Lib. 3. tit. 1.
P. 2. Etiam quod longissimè abest, tametsi Principis præsentia destitutum sit, ejus tamen favoribus fruitur. Isthæc consideratio perrarò apud Principes locum invenit. Plerique omnes solos eos afficiunt præmiis, quos præsentem vident, victi importunitate petentium, aut domesticorum adulatione, aut quia ad negandû defit animus. Et sicut fluvii non nisi solum, quod alluunt, madefaciunt: ita illi solos præsentem, quos ante oculos habent, gratiis & beneficiis cumulant, nec cogitant, quòd Ministri absentes innumeris cum laboribus & periculis dignitatem eorum tueantur, & faciant, quod per se ipsi non possunt. Gratia omnes in eos conferuntur, qui in Palatio & aula versantur. Illa obsequia æstimantur solum, quæ moschum redolent, non ea, quæ pulvere respersa sunt & sanguine: ea, quæ oculis usurpantur, non quæ hauriuntur auribus: tum quia assentatio faciliùs oculos capit, quàm aures; tum etiam, quia mox animû titillat inanis gloria ex submissione præsentis, & gratitudinis indiciis. Eam ob rem in aulis servire, lucrum est potius, quàm meritum: ambitio potius, quàm zelus: magis commoditas, quàm molestia aut labor. Splendor, qui sibi ipsi satisfacit. Qui absens obsequia præstat, approbationes & plausus promereri poterit, non gratias & beneficia. Vivet spe & inanibus promissis lactatus, morietur verò cum desperatione inglorius. Illud remedium est, ut hi tales per intervalla ad aulam revisant: nullæ enim literæ aut libelli supplices, tam ad persuadendum efficaces sunt, quàm præsentia. Spe solâ & expectatione haustra & canales non implentur, nisi in ipsas etiam aulæ aquas demergantur. Præsentia Principum fecunda est, sicut & Solis. Præsentem hoc florent, absente marcescunt & exarcescunt omnia. Ei, qui sub arbore consistit, fructus in manus decidunt. Hinc est, quòd bene multi ad aulas aspirent, & absentia detrectent munera; ubi tamen vel maximè Princeps Ministris suis indiget. Occurri huic malo poterit, si illicium præmiorum projiciatur longius, ut nimi-

^h Abunde cognoscetur, quisque famam recte laudatur: quapropter longissime constitutum mentis nostra oculus serenus inspicxit, & vidit meritum. Celsid. l. 9. c. 22.

Plin. in Pan.

rum ibi dispensentur, ubi præcelsere merita, non ubi petuntur præmia, absque eo, quod aut libellis supplicibus, aut importunitate præsentiae opus sit. Theodoricus ^b Italiae Rex absentes solabatur, dicendo se ex aula sua eorum intueri obsequia, & discernere merita; & Plinius de Trajano testabatur: *facilius esse, ut oculis ejus vultus absentis, quam animo charitas*, quâ in illum ferretur, excideret.

§. Isthoc tamen consilium, ut scilicet Ministri absentes interdum ad aulas accedant, in effectum deduci sic poterit, non missionem ab officiis flagitando, sed iis retentis, adducendo varias rationes, quibus facultatem impetrent ad tempus aliquod Principi suo coram se sistendi. Ibi enim curare poterunt melius, quod sperant, retinendo tantisper, quod Princeps in alium conferre possit. Multi aut suo malè contenti officio, aut majoris alicujus ambitiosè cupidi, illo se abdicarunt, quos facti poenituit postea, cum spes suas & cogitationes viderent cadere irritas: Principes enim illud pro contemptu habent, & quasi violentiam interpretantur. Nemo quisquam sibi aut ingenii sui viribus tantum tribuat, ut existimet, Principem sine ipso vivere non posse: nunquam enim instrumenta desunt pro obsequiis Principum, & sprete semel sæpè etiam Ministrorum præcipuorum oblivisci solent. Atque hæc omnia iis solum dico, qui publica ambiunt munera, non iis, qui cognita vanitate, ad vitam solitariam & privatam adspirant. Hoc tamen iis considerandum relinquo, magnos animos à Naturâ ad imperandum factos, non semper in solitudine & secessu eam reperire quietem, quam sibi pollebantur, & postquam eò usque processisse se vident, ut mutare amplius non liceat, vivunt, moriunturque infelices.

ⁱ Sed & hac, quæ non postulat, dedi tibi, divitias scilicet, & gloriam, ut nemo fuerit similis tui in Regibus cunctis retrò diebus. 3. Reg. 3. 13.

§. In Gratiis & Præmiis captandis plurimum Modestia potest, & Prudentia cum quâdam dexteritate, ut id fieri potius videatur ad præstanda meliora obsequia, quàm ad exhaustam Principis liberalitatem; illud quippe eundem magis adhuc obligat, ut in Deo videre fuit, quando Salomon nil ab eo petebat aliud, quàm cor docile: neque enim hoc solum largitus est, sed divitias ⁱ etiam & gloriam. Ad hæc

peti

peti non debent, quasi ex Iustitiâ: nam Virtus sibi ipsa pulcherrimum & amplissimum præmium est; & quamvis meritò illi deferatur aliquid, hoc tamen ex gratiâ Principis dependet, maluntque omnes, sibi acceptum referri potius, quàm quasi ex merito esset. Vnde porrò fit, ut Principes promptiores ferè sint, ad largè & liberaliter remuneranda obsequia exigua; majora verò parcius, quia plus gratitudinis ab illis sibi pollicentur, quàm istis. Quare qui multas gratias à Principe abstulit, majores indies sperare poterit: nam largitas semel exhibita ad ulteriora provocat beneficia, præterquam quòd mavelit Princeps alium agnoscere debitorem, quàm sese talem fateri: hoc enim ipsi minùs honorificum est. Ludovicus XI. Galliæ Rex dixisse fertur, magis se erga eum affici, qui pro obsequiis exiguis magna accepisset beneficia, quàm erga aliquos alios, qui cum longè majora præstitissent, perparum tamen remunerationis fuissent consecuti. Theodoricus Imperator, ex ambitione oriri aiebat, quòd gratiæ alicui exhibitæ mox germinarent; absque eo, quòd conferenti crearent fastidium; immò eum provocarent ad majora ei largienda, cui jam semel favorem suum cœpisset impendere. Exemplum est in iis, qui Principi præ cæteris chari sunt: erga hos enim gratia & liberalitas Principis penè obstinationis quædam species est.

k. Amamus nostra beneficia germinare, nec semel præstat largitas collata fastidium, magisque nos provocant ad frequens præmium, qui initia nostra gratia suscipere metuerunt: novis enim judicium impenditur, favor autem semel placitis exhibetur.
Cas. l. 2. ep. 3

SYMBOLA POLITICA.

SYMBOLVM XXIV.

TAMETSI (ut ostensum est hactenus) Iustitia Legibus armata, Præmium item ac Poena, columnæ sint Reipublicæ molem sustentantes; columnæ tamen erunt in aëre, nisi basi Religionis, quæ Legum est vinculum, innitantur. Enimverò Iustitiæ jurisdictio solos externos actus complectitur legitimè probatos; occulti verò & interni ad forum illius non pertinent. In sola corpora auctoritatem habet, non in animos; adeoque non magnoperè poenam pertimesceret Malitia, si occultè injurias, adulteria, & rapinas exercendo cupiditati suæ indulgere posset; immò illuderet Legibus, si
Lex

Lex alia invisibilis non esset, quæ intus, & in animo malè agenti minas intentaret. Tam necessarius est in Republicâ timor iste, ut multis impiis Religio non nisi inventum videatur politicum. Quis absque eo egestate suâ & sorte contentus viveret? quæ in pactis & conventis foret fides? quæ in administrandis bonis integritas? quæ fidelitas in muneribus atque officiis? quæ securitas vitæ? Paucos Præmium alliceret, si mediis occultis illud assequi contingeret, nullâ habitâ injustitiæ ratione. Pauci eximiâ virtutis specie caperentur, nisi immarcessibilem sperantes Coronam potius, quàm illam temporariam, strictis continentiae legibus sese finerent obligari. Mox ordinem Reipublicæ turbarent vitia, sublato jam sine principali felicitatis, quæ in virtute consistit, & fundamento illo ac propugnaculo Religionis, quæ sustentat Magistratum ac tuetur, nisi in animum suum inducerent cives, aliud supremum esse tribunal pro solis mentis cogitatis, quæ vel suppliciis æternis puniet, vel bonis immortalibus munerabit. Spes isthæc & metus à Naturâ cuivis, quantumvis impio ac barbaro, indita componunt hominum actiones. Cæsar Caligula Deos irridebat; dum tamen cælum tonaret, aliam agnoscebat potentiorē manum, à quâ castigari posset. Nemo est, qui eam ignoret; neque ullum cor humanum, quod divino illo Magnete tactum se non sentiat: & sicut acus nautica ex cognatione quâdam Naturæ & consensu, quam *συμπάθεια* Græci vocant, in perpetuo motu est, donec sese firmet ad lucem stellæ illius polaris, circa quam volvuntur cælestes orbes: ita nobis quietis vivere non licet, donec agnoscamus & veneremur increatum illud Sidus, in quo vera est requies, & unde rerum omnium motus proficiscitur. Ecquis magis eò intendere debet oculos, quàm Princeps, qui Navarchi instar Rempublicam moderatur, ut salvam in portu sistat? neque sufficit, quòd respicere illud se simulet, si astra alia vana & nebulosa contueatur; sic enim deerrabit à viâ, Reipublicæ navim in Syrtes & scopulos allidet, & naufragium faciet. Populus in opiniones dispares primum, deinde in diversa trahetur voluntatum studia, unde

Mar. hist.
Hisp. lib. 6.
c. 6.

Conc. To-
let. c. 3.

seditiones orientur & conspirationes, ex his denique mutationes Rerumpublicarum & dominatum. Plures Principes dissensionibus in Religione periisse vidimus, quàm armis. Eam ob rem Concilium Toletanum VI. sapientissimè ordinavit, ut nemini Coronæ possessionem adire liceret, nisi prius dato jurejurando adpromitteret, nullum sese in regno suo toleraturum, qui veræ & orthodoxæ fidei mysteriis ritè imbutus non esset. Hispania quieta esse non potuit, donec errores Arrii deponeret, & omnes Religionem Catholicam amplecterentur. A quo tempore tam bene fuit universo Populo, ut cum postea Rex Wetericus eandem sectam postliminio conaretur denuò introducere, intra ipsum palatium miserrimè fuerit trucidatus. Verùm non obstantibus quàm plurimis exemplis similibus & experièntiis, fuit non nemo, qui impiè docere ausus est Principem, posse cum prohibitu Religionem aut dissimulare, aut fingere. Qui cam fingit, nullam omnino credit. Et si ejusmodi fictio artificium quoddam est politicum, ad copulandos animos, & tuendam Rempublicam, multò id præstabit meliùs vera Religio, quàm falsa: hæc enim caduca est; illa æterna, & immortalis.

Multa Imperia fundata in Religionibus falsis, sed ab ignorantia profectis, longo tempore Deus conservavit, remunerando isthac ratione virtutes quasdam eorum morales, aut cultum cœcum, & victimas barbaras, quibus ipsum inquirebant; non quòd hæ illi gratæ essent, sed ob religiosam simplicitatem, quâ eas interdum offerebant. Nunquam tamen ea Imperia diu fovit, quæ magis ex malitiâ, aut arte, quàm ex ignorantia, Religionem dissimularent. S. Isidorus moriens vaticinatus est Nationi Hispanicæ, fore ut, si à verâ Religione ipsa descisceret, opprimeretur ab hostibus; sin in eâ constans persisteret, contra supra omnes Nationes alias erectum iri: id quod reipsâ evenit in durissimo Arrianorum jugo, quo opprimi cœpit Hispania, ex quo Rex Witiza Summo Pontifici obedientiam præstare recusavit; ex eo enim tempore libertas cultûs, & vitiorum licentia quietem publicam perturbâ-

Mar. hist.
Hisp. lib. 6.
c. 19.

turbârunt, & periit militare robur: quæ res illi ipsi Regi, ejusque filiis, ac Regno graves calamitates attulit; donec domita tandem & castigata Hispania errores suos agnosceret, & Numen cæleste experiretur iterum propitium in exiguâ illâ Christianorum manu, cum quâ in Ausenæ montis speluncam, cui nomen de Covalonga, Pelagius sese receperat, ubi sagittæ & lapides missi à Mauris insigni miraculo reflecti in ipsos jacentes visi sunt, eosque magno numero vulnerare & sternere. Atque ex eo tempore paulatim sese rursus erigere coepit Monarchia illa, & assurrexit (quanquam post longam annorum seriem) ad eam amplitudinem, quâ etiamnum hodie fruitur in præmium constantiæ suæ in Religione Catholicâ.

Mar. hist.
Hisp. lib. 7.
c. 2.

§. Cum itaque Religio sit anima Rerumpublicarum, omni studio ad eam conservandam incumbere debet Princeps. Primævus spiritus, quem illis instillârunt Romulus, Numa, Lycurgus, & alii, qui eas instituerunt, & crexerunt, Religio^a fuit: hæc enim magis, quàm ipsa necessitas, copulat animos. Imperii Romani moderatores Tiberius & Adrianus, proscriptis Religionibus peregrinis, dederunt operam unicè, ut propriam sartam tectam conservarent, quomodo & fecere Theodosius, & Constantinus, sancitis edictis & poenis contra eos, qui à fide Catholicâ deficerent. Reges Ferdinandus & Isabella nunquam aliud Religionis exercitium tolerârunt; quâ in re laudabilis fuit constantia Philippi Secundi, ejusque Successorum, qui nunquam induci se passi sunt, ut ad componendas seditiones in provinciis Belgicis, conscientiæ libertatem concederent, tametsi hac ratione dominia illa integra conservare potuissent, & tot parcere sumptibus, quos in bellum impendere opus fuit. Pluris scilicet Dei honorem & gloriam æstimârunt, quàm felicitatem suam propriam, secuti exemplum Iovii Flaviani, qui cum ab exercitu Imperator acclamaretur, Imperium acceptare noluit, dicens, Christianum se esse, nec decere, ut Imperator sit eorum, qui Christiani non essent: quâ in sententiâ ita persistit, ut donec milites omnes promit-

^a Omnium
primum, rem
ad multitudi-
nem imperiâ
efficacissimam,
Deorum me-
tum injicien-
dum ratus.
Liv.

^b Ob hoc reg-
ni sui apicem
à Deo solidari
praoptaret, si
Catholica fidei
pereuntium
turmas acqui-
reret, indignū
reputans Ca-
tholica fidei
Principem sa-
cilegis impe-
rare. Conc.
Tolet. VIII.
c. 11.

terent, Christi fidem se amplexuros, Coronam non admit-
teret. Quamquam hanc tam constantem pietatem etiam à
suis Majoribus hæreditare potuerit, cum idem illud de Re-
ge Reccesvintho ^b Concilium Toletanum octavum me-
moret. Eâ in re insigne pietatis exemplum Serenitati Ve-
stræ Filio suo præbuit Parens gloriosissimus Philippus Quar-
tus : cum enim post suscepta regni gubernacula in consi-
lio ageretur de continuandis cum Batavis induciis, quò
Consiliarii quidam vehementer propendebant, è ratione sta-
tûs esse arbitrati, ne aut bellum susciperet, aut in principio
susceptæ gubernationis quicquam immutaret, mox sese
illis opposuit, dicendo : *Nolle se hanc nomini suo notam
inurere, ut vel horam unam Pacem servaret cum iis, qui
Deo & Corona sua rebelles essent* ; atque inducias rupit il-
licò.

Conc. To-
let. III.
Joann. Biel
in chron.
Roder. Tol.
l. 2.

§. Propter ardentissimum hunc zelum, & constantiam
in Religione Catholicâ promeruere Reges Hispaniæ titu-
lum Catholicorum, qui primum Recaredo datus fuit ; uti &
Christianissimorum (longè etiam antè, quàm Regibus Fran-
ciæ) in Concilio Toletano Tertio, & Barcinonensi, quem
titulum conservârunt Reges Sisebutus, & Ervigius, licèt po-
steri eorum eundem deseruerint, donec Catholici titulum
assumpserit denuò Rex Alphonsus Primus, ut sese ab Hære-
ticis & Schismaticis fecerneret.

^c Non est tui
officii Ozia, ut
adoles incen-
sum Dño, sed
sacerdotum.
2. Par. c. 26.

§. Etsi verò ad Regum officium spectat, tueri in re-
gnis suis Religionem, & verum Dei cultum promovere,
tanquam qui Vicarii ejus sint in temporalibus, ut guberna-
tionem ad majorem ipsius gloriam, & subditorum incolu-
mitatem dirigant ; illud tamen sciant oportet, non posse
sese de cultu & controversiis Religionis deciderè : hæc enim
cura ad Caput Ecclesiæ Spirituale directè pertinet, cui so-
li hanc potestatem concessit Christus : Regibus sola execu-
tio, custodia, & defensio committitur eorum, quæ ab
ipso decreta & ordinata fuerint. Oziam ^c Regem graviter
incredabant Sacerdotes, & severè castigabat Deus, quòd
incensum adolevisset cultum divinum in toto orbe Chri-
stiano

stiano uniformem esse, & unam eandemque in omnibus partibus Sponsam, illud est, quod ejus puritatem conservat. Brevi nos deficiet Veritas, si unicuique Principum eam rationibus suis ac finibus accommodare liceat. In iis Provinciis ac Regnis, ubi attentatum hoc fuit, vix hodie Religionis vestigium superest, ita ut Populus miserandum in modum confusus planè nesciat, quænam vera sit Religio. Distinctæ inter se jurisdictiones sunt, Spiritualis & Temporalis. Hæc illius auctoritate ornatur; illa verò hujus se tuetur potestate. Obedientia heroïca est, quæ ultrò sese submittit Vicario illius, qui sceptrum largitur, & adimit. Gloriantur in eo licet Reges, quòd Statutis patriæ subiecti non sint, aut Legibus alienis; attamen decretis Apostolicis parère eos oportet. Quin teneri se sciant, ut robur iis dent, & sanctè in Regnis suis servari faciant: præsertim, quando non solum ad bonum spirituale, sed etiam temporale ita expedit, ut quod sacra concilia decreverunt, mandetur executioni; neque permittant, ut ob fines quosdam particulares, decreta eorum violet aliquis, aut perturbet in damnum & præjudicium subditorum, & ipsiusmet Religionis.

SYM-

SUPRA turrim templi nidum suum Giconia construit, & loci sanctitate successionem suam reddit securiorem. Princeps, qui triangulari Ecclesiæ lapidi Monarchiæ suæ ædificium superstruit, firmabit illud, & stabiliet. Oraculum Delphicum consultum aliquando ab Atheniensibus, quâ ratione se contra Xerxem tueri possent, qui cum ingenti classe mille ducentarum triremium illis imminabat, respondisse fertur: tum eos victores fore, si civitatem suam muro ligneo circumdarent. Interpretatus hoc responsum Themistocles, dixit, velle Apollinem, ut cives omnes naves conscenderent; quod ubi factum, evasere superiores, & victoriâ contra classem

sem tam ingentem potiti sunt. Idem usu veniet Principi, qui Majestatem suam navi Ecclesiæ commiserit: nam si hæc, teste alio Oraculo, non incerto & fabuloso, sed divino & infallibili, submergi non potest, nec ille unquam poterit, qui eâ vectus fuerit. Hæc causa fuit, cur gloriosissimi Majores Serenitatis Vestræ partem spoliis, quæ hostibus in bello eripuerant, Deo dicare fuerint soliti, tanquam victoriarum Domino, quo in pugnis utebantur propitio, offerendo ad ipsius cultum amplissimos redditus & possessiones, unde ortum habuere innumeræ penè Ecclesiarum dotationes, & fundationes ædium Cathedralium & Cœnobiorum, ita ut in Hispaniâ plus quàm septuaginta Templorum millia illi erexerint: inter quos solus Iacobus Primus Aragonius Rex construxit mille, Immaculatæ Virginis Deiparæ honori consecrata, cujus suæ munificentiae amplissimam tulit remunerationem tot insignibus provinciis, quas in suam redegit potestatem, tot victoriis, quas reportavit: nam triginta tribus vicibus prælio cum hoste congressus, totidem pariter vicibus felicissimè eundem triumphavit. Pia ista opera religiosæ fuerunt Coloniae, non minus potentes armis suis spiritualibus, quàm militares: neque enim tormenta bellica tantum per moenia patefaciunt aditum, quàm ipsa Oratio. Ad septem dierum preces, quibus Populus Israëliticus Dei opem implorabat, muri Ierichuntini ^a concidere. Melius itaque in Templis, quàm in ærariis, divitiæ deponuntur: non pro extremâ necessitate solum, verùm etiam, ut efflorescente per illas Religione, Imperium unâ efflorescat. Athenienses thesauros suos asservabant in templo Delphico, cujus custodiæ eos aliæ etiam Nationes committebant. Quæ custodia melior, quàm illius, qui Regnorum arbiter est? Minimum in Templis cor nostrum erit, si in iis thesauri ^b nostri fuerint. Quare non impium minùs, quàm imprudens consilium est, sub levissimo necessitatis publicæ prætextu expilare Ecclesias. Providentiâ divinâ dignus non est, quisquis potentiae Dei diffusus, in omni casu mox ad suppellectilem domus ipsius adjicit oculos. Regi Ferdinando Sancto Hispalim obsidenti pecunia decrat ad conti-

Mar. hist.
Hisp. lib. 14.
c. 2.

^a Igitur omni populo vociferante, & clamantibus tubis, postquam in aures multitudinis vox sonitusque increpuit, muri illico corruerunt. Jos. 6. 20.

^b Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Matth. c. 6. 21.

Mar. hist.
Hisp.

Mar. hist.
Hisp. lib. 5.
c. 3.

continuandam obsidionem, cùmque suaderent alii, ut ærarii tenuitatem & inopiam Ecclesiarum thesauris tantisper sublevaret, respondit ille : *Plus ego mihi de precibus & sacrificiis Sacerdotum, quàm divitiis eorundem polliceor.* Quam pietatem & fiduciam die proximè sequenti deditione urbis cumulatissimè Deus compensavit. Reges alii, qui secùs fecerunt, graves sacrilegæ suæ audaciæ dedêre pœnas. Gundericum Vandalorum Regem S. Vincentii templum spoliare parantem, in ipso templi limine mors repentina oppressit. Graves illas calamitates, quibus Rex Alphonfus Aragonius conflictatus fuit, Numinis vindictam plerique interpretabantur, quòd ædes sacras diripuisset. Serenissima Regina Vrraca ad ipsas portas templi S. Isidori, quod est Legione, & in cuius thesauros temerè involârat, diem supremum obiit. Rex Sanctius Aragonius, quòd bonorum Ecclesiæ invasione manus non semel temerâset, in obsidione quâdam, sagittâ ex muro emissâ sub axillâ confixus interiit. Et tametsi ipse aliquot annis antè Rotæ in S. Victoriani, ad aram S. Vincentii, humillimo corporis habitu, cum gemitu & lacrymis publicè veniam precatus fuisset, omnia, quæ ablata fuerant, integrâ fide restituendo, voluit tamen Deus, ut delicti gravitas magis adhuc ex istâ pœnâ innotesceret ad exemplum aliorum. Rex Ioannes Primus in prælio ad Aliubarrotam, cæsus fugatúsque fuit cum suo exercitu, propter invasos, ut credebatur, templi Guadulupéi thesauros. Postquam Fidericus Rex Neapolitanus, Cajetam ad deditionem compulerat, egressi inde Galli binas naves templorum spoliis oneraverant; sed ambæ (quod pro miraculo habitum) periêre.

Mar. hist.
Hisp. lib. 22.
c. 14.

Mar. hist.
Hisp. lib. 24.
c. 8.

§. Atque in his omnibus casibus necessitas extrema locum non habuit : in illâ siquidem recta ratio licitum facit Principibus, ut pro sui conservatione uti possint iis opibus, quas piâ liberalitate in locis sacris deposuerunt; eâ tamen lege, ut tantundem suo tempore, meliore Fortunâ aspirante, restituere parati sint; uti fecêre Reges Catholici Ferdinandus & Isabella, obtentâ in Parlamento, quod Medinæ Campi coactum fuit, facultate, ut aurum argentúmque Ecclesiarum in ne-

in necessarios belli usus tantisper impenderent. Quâ in re sacri Canones, & Concilia certos definiverunt casus, necessitatem item & pericula, in quibus Ecclesiastici teneantur subsidiis suis Rempublicam sublevare. Et sanè grandis esset avaritia, quæ excusari non posset, si necessitates communes nollent agnoscere. Quid enim? Ipsi nobilissima & præcipua pars sunt Reipublicæ, & si pro hac & Religione vitam exponere obstricti sunt, cur non & suas fortunas? Si eos sustentat & alit Respublica, æquum omnino est, ut mutuum vicissim ab illis sperare possit subsidium pro suâ conservatione & defensione. Durum erit Populo, decimas semper persolvere, & pia facere opera, si in communi necessitate non sit, qui in oneribus extraordinariis eundem sublevet. Propriam suam pietatem execrabitur, & refrigescet zelus illius & devotio, ne porro novas oblationes, donationes, & legata Ecclesiis faciat. Valde itaque rationi consentaneum est, ut Clerus in ejusmodi casibus redditibus suis impensas publicas adjuvet, non eò solum, quòd periculum aut beneficium commune omnibus sit, sed etiam, ne Sæcularium bona & possessiones ita graventur, ut agriculturæ defectu, decimæ quoque, & alia pia opera desinant. Majores opes videntur tempore necessitatis extremæ aurum & argentum Ecclesiarum ductum in laminas in domo monetariâ, quàm in vasa aut supellectilem sacram in templis.

§. Atque hæc obligatio statûs Ecclesiastici major est, in necessitatibus gravioribus Regum Hispaniæ: cum enim ab horum piâ liberalitate omnes ferè fundationes & dotationes Ecclesiarum profectæ sint, tenentur eæ vicissim ex justitiâ Patronis suis in necessitate venire subsidio, & sic eosdem obstringere, ut munifici esse pergant aliàs, ubi tempus & occasio tulerint. Hæ & plures aliæ rationes sacram Sedem Apostolicam impulerunt, ut adeò liberalem sese erga Reges Hispaniæ sæpè præstiterit, concedendo iis usum bonorum Ecclesiæ ad fovenda bella contra Infideles. Gregorius Septimus Sanctii Ramiri Aragoniæ Regis arbitrio permisit decimas & redditus Ecclesiarum, quæ aut recens extractæ fuissent,

P

aut

Mar. hist.
Hisp. lib. 10.
c. 2.

aut recuperatæ à Mauris, ut de iis pro libitu posset disponere. Quam licentiam etiam fecit Petro I. Aragoniæ Regi, ejusque Successoribus, & Primoribus Regni Urbanus Papa, exceptis tamen Ecclesiis Residentiæ. Innocentius Tertius Bullam Cruciatam concessit pro bello Hispaniæ, quod Sacrum vocabant; quam gratiam deinde temporibus Regis Henrici Quarti ad vivos pariter, & vitâ functos extendit Papa Calixtus. Gregorius Decimus Regi Alphonso Sapienti permisit tertiam decimarum partem, quæ fabricæ destinata erat; quod deinde perpetuum esse cœpit temporibus Regis Ioannis Secundi, & extendit illud Alexander Sextus etiam ad Regnum Granatense. Ioannes XXII. decimas reddituum Ecclesiasticorum, & Cruciatam indulxit Regi Alphonso Vndecimo. Urbanus V. Regi Petro Crudeli tertiam partem decimarum ex beneficiis Ecclesiasticis Castellæ. Pontifici Sixto Quarto placuit, ut Clerus unâ vice centies mille Ducatos pro bello Granatensi contribueret, & Cruciatam impertiit; quam gratiam deinde plures alii Pontifices prorogarunt. Iulius Secundus Regi Emanueli Lusitano concessit tertiam fructuum partem, quæ ad Ecclesiæ fabricam pertinebat, & ut eidem ex reliquis Ecclesiarum redditibus decima eorum pars cederet.

Mar. hist.
Hisp.

§. Hæc tamen subsidia in necessitates & usus publicos, quibus destinata fuerint, impendi debent; quâ in re tam religiosa fuit Regina Isabella, ut cum collectos videret è bullâ cruciatâ nonaginta milliones, iusserit illi cō in eōs converti usus, quos Bullæ Apostolicæ præscriberent. Magis elucescent gratiæ istæ, & maiores ex iis nascentur fructus, si sic impensæ fuerint. Necessitas tamen, & periculum confundere solent omnia, & facile interpretari mentem Pontificum, si aliter fieri contingat, præsertim quando sumptus, qui aliunde in istum finem fiunt, majores sunt, cum perinde sit, ex hisne pecuniis sumantur, an ex aliis.

SYM-

SYMBOLVM XXVI.

IMPIA fuit eorum opinio, qui asserere ausi sunt, majori fortitudine Gentiles excelluisse, quàm Christianos, eò quòd illorum superstitio magis corroboraret animum, & ferociorem redderet tetro illo spectaculo tot cruentarum victimarum, quas Diis offerebant in sacrificiis; eosque solos pro Viris fortibus & magnanimis haberet, qui robore magis virium, quàm ratione aliis Nationibus dominarentur: contra verò nostræ Religionis institutum inculcasset hoc nomine, quòd demissionem commendaret, & mansuetudinem, quæ duæ virtutes animos facere solent abiectiones. Impia prorsus
P 2 opinio,

** Illi quidem,
ut corruptibi-
lem Coronam
accipiant; nos
autem incor-
ruptā. 1. Cor.
9. 25.*

opinio, & à veritate nimium quantum aliena! Sanguis profusus animum barbarum magis, & crudelem reddere potest, fortiorem ac magis strenuum non potest. Fortitudo & excellentia animi mox cum ipso pectore nascitur, non oculis hauritur. Nec generosiores sunt, qui magis sanguine & cæde animantium capiuntur; uti nec illi, qui humanâ carne victitant. Magnanimitatem non spernit nostra Religio; quin ad illam acuit potius. Non præmia proponit nobis temporaria & caduca, uti facit superstitio Ethnica; sed æterna, nullis unquam sæculis finienda. Quòd si tunc Corona^a aliqua è lauro, quæ simul atque à trunco avellitur, marcescere incipit, tantoperè incendit animos: quid non faciet nunc sempiterna illa stellarum, & immortalis? An fortasse majoribus sese objecerunt periculis Gentiles, quàm Christiani? Si quando illi urbem aliquam aut castrum armis impeterent, clypeis & testudinibus muniti id factitabant. Nunc verò Christianis per densos glandium imbres, per fulmina pulveris pyrii tentandus est aditus. Non adversantur fortitudini demissio animi & mansuetudo; quin ita junctæ sunt inter se, ut absque his exerceri illa nequeat: neque fortitudini locus est, ubi non sunt mansuetudo, tolerantia, & reliquæ virtutes. Namque is solùm vir fortis est, qui ab affectibus vinci se non patitur, & à perturbationibus animi liber est, in quo genere plurimùm elaborarunt Stoici, & majori postea cum perfectione Christiani. Perparum ex suâ parte facit, qui iracundiâ aut superbiâ se finit abripi: illud heroicum, proprias suas passiones & cupiditates frangere. Inter difficiliore arenas animus est, ubi ista vigent certamina. Qui eò usque sese demittere didicìt, ut alteri inflectat genua, facile in occasione contemnet periculum, & cervice constanti securim excipiet. Tulerit sanè Religio Ethnica Magnos Duces, quales fuère Cæsares, Scipiones, & alii complures; at certè haud minores nobis dedit Catholica in Alphonfis & Ferdinandis Castellæ, uti & in aliis Aragoniæ, Navarræ, & Lusitaniæ Regibus. Quæ tanta animi fortitudo esse potuit, atque illa, quæ in Carolo V. Imp. eminuit? Quem unquam Magnum Ducem celebravit antiquitas, cui pares,
aut

aut etiam superiores non fuerint Gonsalvus Ferdinandus de Corduba, Ferdinandus Cortesius, Antonius de Lieva, Ferdinandus Davalus Piscariæ Marchio, Alphonsus Davalus Vassili Marchio, Alexander Farnesius Dux Parmensis, Andreas de Oria, Alphonsus Albuquerqueus, Ferdinandus Alvarus de Toletus Dux Albanus, Marchiones de sancta Cruce, Comes Fontanus, Marchio Spinola, Ludovicus Fajardo, & alii propè innumeri tam Hispaniæ, quàm aliarum Nationum, nunquam laudati satîs à famâ. De quibus meritò dici poterit id, quod Apostolus Paulus de magnis illis Ducibus, Gedeone, Barac, Samfone, Iephthæ, Davide, & Samuele commemorat: *Per fidem devicerunt Regna. Fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum.* Si Gentilium victorias conferre placuerit cum iis, quas reportarunt Christiani, longè has fuisse majores videbimus. In prælio ad Navas ducenta Maurorum millia cecidèrunt: è nostris non nisi homines viginti quinque. Hastæ & sagittæ hostium tantâ multitudine reperiuntur, ut duobus diebus, quibus victor exercitus iisdem in locis hæsit, lignorum usum exhibuerint excitandis ignibus; ac ne comburi quidem potuerint, etsi studium adhibebatur. Altero tantò plures in pugna Saladanâ occubuerunt, desideratis Christianis solùm viginti: & in illustri illâ victoriâ navali ad Naupactum (Lepanthum hodie) quam Ioannes Austriacus contra Turcas obtinuit, centum & octoginta triremes partim demersæ fuerunt, partim captæ. Quas victorias non sibi tribuit Christianum pectus, sed vero Domino exercituum, quem veneratur & colit.

Heb. 11. 33.
& 34.

Mar. hist.
Hisp. lib. 11.
c. 24.

^b *Manu quidè
pugnantes, sed
Dñm cordibus
orantes, pro-
straverūt non
minus trigin-
ta quing. mil-
lia. 2. Mach.
15. 27.*

Camoës
Lus. Can. 3.

^c *Ne diceres
in corde tuo,
fortitudo mea,
& robur ma-
nus mee, hæc
mibi omnia
præstiterunt.
Sed recorderis
Domini Dei
tui, quod ipse
tibi vires præ-
buerit. Deut.
8. 17. & 18.*

Que em caos tao estranhos claramente,

Mais Peleja o favor de Deos, que a gente.

Gloriosus animi triumphus. Non minus hostem confundit cor in Deo confidens, quàm manus ense armata, uti Iudas Machabæus ^b experimento didicit. Deus est, qui corda regit, ipse animum & vires ^c sufficit, ipse tribuit, & negat victorias. Impostoris notam incurreret, atque à malitiâ & fraude excusari non posset, si ei adesset potius auxilio, qui falsum colit Numen, & impiis sacrificiis sibi propitium reddere sata-

git. Quòd si etiam interdum iis largiatur victorias, id non invocationi, sed caussis aliis occultis Providentiæ divinæ ascribendum. In siti illâ, quâ exercitus Romanus laborabat in bello Marcomannico, placari haud potuit Deus sacrificiis & precibus Legionum Gentilium, donec tandem Legio Christianorum decima ejus imploraret auxilium: tunc enim copiosissimum iis imbrem impertivit, & fulmina in hostium direxit aciem, ut facili negotio victores evaderent; unde Legio illa postea Fulminatrix dicta est. Si viva semper esset fiducia illa ac fides, eosdem etiamnum operaretur effectus; at enim, quia aut ista desunt, aut propter alios occultos fines permittit Deus, ut bello subigantur etiam ii, qui verum ei cultum deferunt; quod dum fit; Non triumphantium præmium est, sed eorum, qui vincuntur, castigatio ac poena. Semper itaque in Principum manibus vexillum Crucis sublime volitet; significatum per ensẽ illum, quem Ieremias Iudæ Machabæo^d porrexit, ut hostes suos fugaret: sumant item Religionis scutum, & sibi ponant ante oculos æternum illum ignem, qui Persarum Reges anteibat, Symbolum alterius incircumscripti, à quo radii suos Sol accipit. Hæc vera Religio est, quam milites adorabant, quoties provoluti in genua venerabantur vexillum, quod Labarum Constantini Imperatoris vocabatur. Cum enim Crux quædam lucis splendore in cælo efformata cum inscriptione, *In hoc signo vinces*, victoriam illi contra Maxentium promitteret, vexillum istâ formâ fieri præcepit, quam præsentem Emblemate exhibeo, superne cum literis X. & P. caractere nominis Christi, & literis Græcis Alpha & Omega, quæ Dei sunt Symbolum, principii & finis rerum omnium. Vexillo isthoc usi sunt deinceps Imperatores usque ad tempora Iuliani Apostatæ. Ioannes quoque Austriacus in omnibus suis signis Crucem efformari iussit, cum isto lemmate: *His armis vici Turcas, iisdem victurum me confido* & *Hæreticos*. Rex Alphonfus Magnus eadem verba Crucis Constantinianæ in alio quodam posuit vexillo, quod in templo Ovetano postea obtulit: & iis ipsis uti placuit, sicut & labaro Constantini pro præsentem Emblemate,

ad im-

^d Accipe sanctum gladium munus à Deo, in quo deicies adversarios.
2. Mach.
c. 15. & 16.

Ensebr. l. 9.
hist. c. 9.
S. Ambros.
epist. 29.

Genebr. l. 4.
Chron. anno
1572.
Mar. hist.
Hispan. lib. 7.
c. 16.

ad imprimendam Principum animis fiduciam illam, quâ vexillum Religionis contra hostes suos plantare eos oportet. In prælio ad Navas Canonicus quidam Toletanus, Decanus postea, Paschasius nomine, Crucem quam Roderico Archiepiscopi de more præferebat, per hostium cuneos semel atque iterum circumtulit, & evasit incolumis, tametsi omnium telis peteretur, multæque Maurorum sagittæ hastili infixæ hærent. Lateralia vexilli istius spiritus cælestes stipare solent. Gemini Angeli equis candidis vecti in primâ acie pugnare visi sunt, quando ad Septimancas Rex Ramirus Secundus Mauros devicit. In alio item prælio ad Clavigirim temporibus Regis Ramiri Primi, uti & in alio ad Meridam temporibus Regis Alphonsi Noni divinum illud fulmen, filius tonitruï sanctus Iacobus Patronus Hispaniæ, in equo albo vexillum præferre visus est, quod rubræ Crucis figurâ distinctum erat. *Nullus vobis resistere poterit* (dicebat Iosue ad Principes Israël, jam jam è vitâ discessurus) si in Deo spem & fiduciam collocaveritis. *Unus è vobis persequetur hostium mille viros: Quia Dominus Deus vester pro vobis ipse pugnabit.* Plenæ sunt sacræ paginæ istiusmodi divinis subsidiis. Contra Chananæos stellas^e ipsas Deus in acie disposuit; contra Amorrhæos Elementa^f armavit, & lapides è cælo depluit. Nec opus fuit alio creaturarum ministerio in fidelium favorem adversus Madianitas, * *Immisit Dominus gladium in omnibus castris, & mutuâ se cade truncabant.* In semetipsum ultionem provocat, quisquis Dei inimicus est.

Mar. hist.
Hisp. lib. 11.
c. 24.

Mar. hist.
Hisp. 1.8. c. 5.

Jos. c. 23. 10.

Jos. ibid.

^e De calo dimicatum est contra eos: stelle manentes in ordine suo, adversus Sisaram pugnaverunt.

Jud. c. 5. 20.

^f Dominus misit super eos lapides magnos. Jos. c. 10. 11.

* Jud. c. 7. 22

SYMBOLVM XXVII.

QUOD neque vis, neque diuturna multorum annorum oppugnatio adversùs Trojam efficere potuit, dolus tandem obtinuit sub specie Religionis, inferentibus in urbem Græcis arma sua intra alvum equi lignei abdita, tanquam si voti, quod Deæ Palladi fecissent, rei essent. Mirum dictu! neque interior armorum concussio & sonitus; neque advertentia prudentiorum civium; neque quod opus foret, dirutis mœnibus eum in urbem inducere, mox posteaquam Græcorum naves solvissent è littore; neque quòd intra mœnia commorari deberet, Populo sufficere potuit, ut fraudes agnosceret: tanta Religionis vis est. Eâ opportunè usi sunt Scipio Africa-

Africanus, Lucius Sylla, Quintus Sertorius, Mīnos, Pisistratus, Lycurgus, & alii, ut actionibus suis & legibus conciliarent auctoritatem, & Populo imponerent. Phoenices in Hispaniam ingressi, eo loco, ubi nunc Medina Sidonia cernitur, templum arcis formā construxerunt, Herculi dedicatum, agentes, per quietem sic jussos se esse. Crediderunt Hispani, divinum esse cultum, quod stratagemā erat; esse pietatem, qui dolus fuit; atque ita Phoenices sub Religionis prætectu, quo nihil ad speciem fallacius, oppressos deinde loci istius incolae bonis omnibus & fortunis spoliaverunt. Alterius item templi beneficio in promontorio Dianeo (ubi nunc est Denia) incolae Insulae Zacynthi machinationes suas clam habuerunt, cum Hispaniam sibi subjicere molirentur. Rex Sisenandus Suinthilam regno expulerat, atque ut dominationem suam magis stabiliret, Concilium Provinciale septuaginta circiter Praesulum convocavit, sub specie quidem Ecclesiasticae disciplinae, quae vitio temporum collapsa erat, novis legibus astringenda; sed revera praecipua ejus cura erat, ut condemnato Patrum sententiis Suinthila, sibi deinde corona adjudicaretur, & populus in concordiam rediret: quo eodem artificio etiam Ervigius electionem suam, & abdicationem Regis Wambae confirmare studuit. Non ignorat Malitia, quantum apud hominum animos valeat Religio, quare hac potissimum utitur ad exercendas suas technas, quibus simplicem populum facillime decipit, qui cum fines illius omnes penetrare nequeat, sibi persuadet ista solum tendere ad Deum reddendum propitium, ut bona fortunet temporalia, & aeterna postea praemia conferat. Et quæso, in quas non impulsas fraudes Nationes plurimas Religionis species, dum sese superstitiosis cultibus misere dederent? Quam serviles & turculentos mores ii non introduxerunt, cum libertatis, fortunarum & vitae dispendio? Advigilent sedulo Principes & Republicae, hoc praesertim tempore, quando Politica larva Pietatis induit, neque facile admittant illos Religionis equos, qui non civitates solum, sed integras etiam provincias, & regna funditus devastaverunt. Quod si sub illius titulo ambitio irrepit,

irrepat, & cupiditas, & oneretur graviter populus, suave Dei jugum fastidiet, ob damna & detrimenta rerum temporalium, quæ patitur, & sensim in animum suum inducet, legem naturalem ac divinam Religionis ad rationem statûs pertinere; Principes verò sub specie illius sua contegere artificia, quibus subditos contineant in officio, & fortunis suis expolient. Perpendant itaque apud se Principes cum omni diligentia, num quod de novo introducit, Religionis causa sit, an prætextus solum, in auctoritatis & potestatis illius præjudicium, aut injuriam subditorum, aut contra tranquillitatem publicam: id quod ex fine, quem sibi novitas ista propositum habet, perspicere poterunt, examinando quò spectent tales innovationes, an ad emolumentum proprium, aut ambitionem; an ad bonum spirituale conducant, nec ne; aut num hoc ipsum non mediis aliis, quæ minus adferant præjudicii, procurari queat. In istiusmodi casibus, minori eum periculo damnum præcavetur, quam eidem postea pareretur remedium, non dando locum ejusmodi prætextibus & abusibus. Si tamen introducti jam fuerint, magnâ cum suavitate corrigi eos oportet, non viâ facti, nec cum violentiâ & scandalo, nec jure extremo potestatis, præsertim si sub Principis jurisdictionem casus isti non cadant; sed singulari cum solertiâ, & habitâ personarum ratione, per manum illius, ad cujus forum^a pertinent, edocendo illum sincerè de rei veritate, deque damnis & incommodis. Etenim si Princeps sæcularis id facere vi attentaverit, & abusus isti apud Plebem inveteraverint, hæc illud impietati tribuet, & sacerdotibus obtemperabit potius, quam Principi: contra verò, si Populum inter & Sacerdotes non omnino optimè convenerit, & ille viderit, auctoritatem Ecclesiasticam & sæcularem inter se dissidere, obedientiam abjiciet, & contra ipsam insurret Religionem, declaratâ Principis voluntate jam factus audacior, & paulatim in eam veniet opinionem, damna ejusmodi contentionum ad substantiam Religionis pertinere; quo fiet, ut facili negotio animum pariter, & illam immutet. Atque eâ ratione, si Princeps litibus & controversiis cum Magistratu Eccle-

^a Labia enim
Sacerdotis cu-
stodiens scien-
tiam, & legem
requirunt ex
ore ejus. Ma-
lach. c. 2. 7.

Ecclesiastico; Populus verò novitate opinionum implicatus fuerit, nullus porro rebus sacris habebitur honos, & graves oborientur errores, confusâ illâ divinâ luce, quæ collustrabat animos, & uniebat: unde multorum Principum interitus, & Statuum ^b immutationes nasci vidimus: Magnâ prudentiâ opus est, ad ritè gubernandam in talibus materiis multitudinem, nam pari facilitate, aut eas spernit, & impia est; aut leviter credit, & superstitiosa est; quod postremum frequentius accidit: ipsa enim tanquam imperitior specie religiosi cultus & opinionum novitate continuò capitur, antè etiam quàm recta ratio ista omnia ad examen vocet. Quare plurimum refert, omnem illi paulatim ruinæ occasionem præcédere, eas cumprimis, quæ oriri solent ex inanibus disceptationiunculis de materiis quibusdam subtilioribus, quæve ad Religionem nihil omnino aut parum faciunt, non permittendo, ut aut defendantur, aut typis imprimantur: aliàs enim multitudo in diversa trahetur studia, & opinionem suam, tanquam de fide esset, tuebitur mordicus. Quæ res non minores turbas ciere posset, quàm ipsa Religionum diversitas, aut iis ansam dare. Eodem periculo territus Tiberius concedere noluit, ut libri Sibyllini ^c inspicerentur, quorum vaticinia tumultus concitare poterant: & in actis ^d Apostolorum legimus, libros igni fuisse traditos, qui vanas curiositates continerent.

^b Nulla res multitudinem efficacius regit, quàm superstitio. Curtius.

^c Censuit Asinius Gallus, ut libri Sibyllini adirentur, renuit Tiberius, perinde humana, divinæque obtegens. Tacit. lib. i. Annal

^d Multi autè ex eis, qui fuerant curiosi sectati, contulerunt libros, & combusserunt coram omnibus. In Act. Apost. c. 19. 19.

§. Solet Populus sub specie pietatis miserè decipi, & cœco quodam impetu sese dedere cultibus quibusdam superstitiosis cum submissione prorsus muliebri, quæ hominem melancholicum reddunt & timidum, & imaginationum suarum vile mancipium, quæ animum simul & spiritum opprimunt, faciuntque eum otiosum sodalitia obire, & vacare peregrinationibus, ubi multi sæpè abusus committuntur, & vicia. Imperitæ plebeculæ infirmitas illa est, nequè parum periculosa veritati Religionis, & salutis publicæ, & nisi principiis quis obstet, gravissima creat incommoda & pericula: nam stultitiæ genus est, quæ sub specie boni temerè præcipitat, & novas consecratur Religionis opiniones, & artes diabolicas. Religiosa

^a Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. Exod. 32. 6.

^f Eos verò, qui in divinis aliquid innovant, odio habet, & coercet, non Deorum solam causâ (quos tamen qui contemnit, nec aliud sanè magni fecerit) sed quia nova quædam numina hitales introducentes, multos impelunt ad mutationem rerum, unde conjurationes, seditiones, conciliabula existunt, res profectò minime cōducibiles Principatui. Dion.

^g Deorum injurias Diis cura. Tac. l. i. Annal.

Tit. Liv.

^h Sanctius ac reverentius visum de actibus Deorum credere, quàm scire, Tac. de more Germ.

ⁱ Quia externa superstitiones valescant. Tacit. lib. 11. Ann.

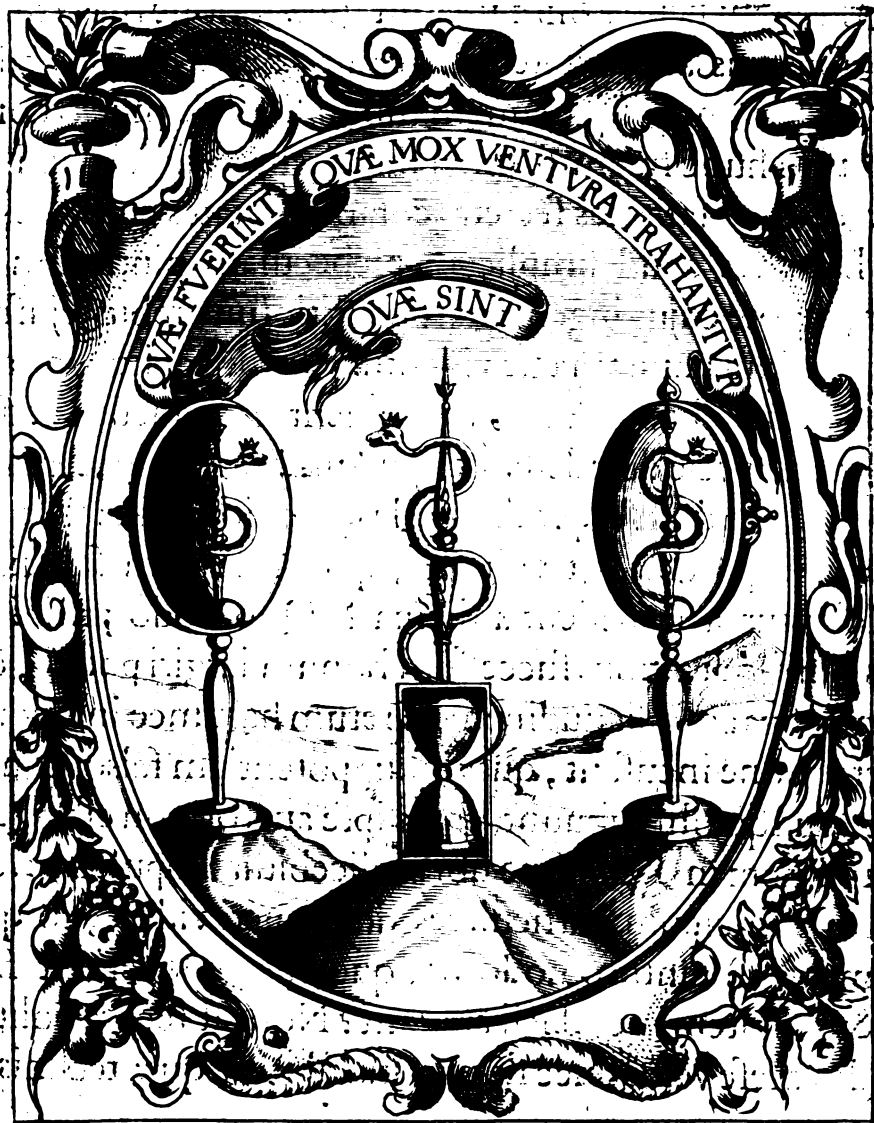
ligiosa quædam subjectio utilis est, sed sine superstitione abjectâ & humili : talis scilicet, quæ virtutem in pretio habeat, & perhorrescat vitium, quæ statuatur laborem & obedientiam majoris esse apud Deum & Principem meriti, quàm societates & peregrinationes, quando ejusmodi pietatem convivialis choreæ & lusus comitantur, quomodo Populus Israëliticus in dedicatione vituli ^e factitabat.

§. Quòd si fortè cœperit multitudo in rebus ad Religionem pertinentibus, nimium suæ tribuere opinioni, & novitates in illam voluerit introducere, extemplò parandum est remedium, & mala sementis radicibus evellenda, priusquam crescat, & serpat longius, ut coalescat in corpus potentius ipso Principe, contra quem deinde, si ejus se opinioni accommodare noluerit, perniciosam regiminis mutationem machinari ^f audeat. Tametsi verò intelligendi vis in eo genere libera sit, & salvâ suâ libertate, ad credendum cogi nequeat, adeoque Dei solius esse videatur, eum corrigere, qui secus de ipso ^g sentit, ac oportet; gravissima tamen inde nascerentur incommoda, si decisio de altissimis fidei mysteriis cœcæ & imperitæ plebeculæ committeretur : atque ideò valde convenit obligare subditos, ut quemadmodum veteres Germani solebant, sanctius ac reverentius ducant, credere res ^h divinas, quàm scire. Quis error tam insanus aut fœdus, in quem non incidat regnum aliquod, si de rebus Religionis illi dijudicare liceat ? Hinc tantâ curâ cayerunt olim Romani, *ne qui nisi Romani Dei, nec quo alio more, quàm patruo colerentur.* Et Claudius graviter cum Senatu conquestus fuit, quòd externæ superstitiones ⁱ introducerentur. Attamen si jam Malitia pedem fixerit, neque correctio adversus multitudinem vim ac robur habere potuerit, Prudentia operetur necesse est, quod aliàs ferrum & flamma debuissent efficere : nam augefcit interdum delictorum pertinacia, si remedia adhibeantur in tempestiva, & plus æquo violenta; neque semper vi cedit ratio. Reccaredus Rex magnâ cum solertiâ, temporis tantisper cedendum ratus, nunc dissimulando, nunc blandiendo, sensim effecit, ut subditi ejus omnes Arrianâ perfidiâ

fidia abdicatâ ad Ecclesiæ Catholicæ castra commigrarent.

S. Magni heroës olim usi sunt superstitione (ut diximus) ut legibus suis auctoritatem parerent, atque animos adderent Populo, magisque eum in submissione & officio continerent: in hunc finem somnia fingebant divinitus sibi immissa, conversationes secretas & familiaritates cum Diis; & licet hæc artes apud simplicem plebeculam plurimum valeant, utpote cujus ingenium superstitiosum rebus ejusmodi, quæ supra naturam esse videntur, facile capitur; non est tamen Principibus licitum, eam ementitis miraculis, & falsâ Religionis specie deludere. Ad quid umbra, ubi luce ipsâ frui possumus? Ad quid prodigia illa de cælo fictitia, si tot ac tanta iis suppetant, ut vidimus, qui firmâ cum fiducia ea præstolantur à Providentiâ divinâ? Quomodo justissimus Deus ejusmodi artibus successum bonum largiri poterit, quæ curam ipsius ac sollicitudinem in rerum harumce inferiorum gubernatione incusant, quæ ipsius potentiam falsò confingunt, quæque illi tribuunt, cujus ipse auctor non est? Quam certitudinem in Religione sibi pollicebitur Populus, si eam ad fines Principum particulares detorqueri videat, cò quòd tegumentum tantummodo sit, quò suas cooperiant fraudes, & veritatem mendacii arguant? Non est secura politica, quæ dolis sese vestit, nec firma ratio statûs, quæ technis nititur.

SYMBOLVM XXVIII.

REGVLA & mensura virtutum Prudentia est, absque hâc illæ in vitia degenerant. Eam ob rem in mente sedem suam habet, sicut virtutes reliquæ in appetitu: illinc enim omnibus præsidet. Magnam Deitatem illam vocat Agatho. Hæc virtus est, quæ tres Reipublicæ formas constituit, Monarchiam, Aristocratiam, & Democratiam; iisque singulis suas tribuit partes naturæ subditorum convenientes, intentos semper habens oculos in conservationem eorundem, & finem principalem felicitatis politicæ. Anchora statuum Prudentia est; acus nautica Principis. Deficiente hâc virtute, anima gubernationis deficit. *Ca esta* (verba sunt Alphonfi Regis)

Lib. 8. tit. 5.
p. 2.

Regis) *faze ver las cosas , e juzgarlas ciertamente segun son e pueden ser , e obrar en ellas como deve , e non rebatosamente.*

Virtus est Principum ^a propria, & quæ maximè facit excellere hominem, adeoque parcè eam Natura dispensat. Multis magna dedit ingenia, magnam Prudentiam oppidò paucis. Absque illâ, quò quique cæteris dignitate magis eminent, eò majori cum periculo præsumunt aliis: facile enim rationis transiliunt limites, & pessum eunt; & in eo, qui aliis imperat, iudicio claro opus est, quod res omnes, prout sunt in se, dispiciat, & singula suis ritè ponderare momenti noverit. Examen hoc magni in Principibus momenti est, & multum in eo potest Natura, plus tamen ipse rerum usus atque experientia.

^a Nam rectè
disponere, re-
ctèque judica-
re qui potest, id
est Princeps,
& Imperator.
Menand.

§. Ea Prudentiæ virtus multis constat partibus, quæ ad tria capita reduci possunt; memoriâ scilicet præteriti, intelligentiâ præsentis, & providentiâ futuri. Omnes istas temporis differentias in Emblemate præsentis Serpens repræsentat, Prudentiæ Symbolum, supra clepsydram arenariam, quæ præsentis currentisq; temporis est hieroglyphicum; sceptrum spiris suis ambiens, & contemplans sese in duplici speculo præteriti temporis & futuri; pro lemmate verò ponitur illud Homeri carmen à Virgilio traductum, quod omnia tria complectitur tempora:

Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.

Virgil:

In quæ intuens Providentia suas moderatur actiones.

Tria ista tempora speculum sunt gubernationis, in quo maculas, & errores præteritos pariter, ac præsentis observando, sese ornat & expolit, adjutâ experientiâ propriâ; & ipso rerum usu comparatâ. De propriâ ago alibi: Quæ comparatur, aut communicatione cum aliis, aut ex Historiis acquiritur. Communicatio cum aliis perquam utilis est, etsi restrictior; nam facilius comprehenditur, & abundè magis satisfacit dubiis omnibus ac quæstionibus, unde Principem melius instruit. Historia omnes quasi mundi ætates subjicit oculis, illiusque beneficio memoria vitam Majorum vivit. Errata eorum, qui fuerunt aliquando, eos, qui nunc sunt, crudiunt.

Q 2

Quare

Quare necessum est, ut Princeps amicos fideles & veraces conquirat, qui sincerè illum de veritate edoceant in omnibus tam præteritis, quàm præsentibus; & quoniam isti, ut solebat dicere Alphonsus Neapolis & Aragoniæ Rex, libri quasi sunt historici, qui neque adulantur, neque celant aut dissimulant veritatem, eos potissimum in consilium adhibeat, observando negligentias & culpas Antecessorum; fraudes, quibus circumventi fuerunt; artes aulicas; intestina & externa regnorum mala, & circumspiciat diligenter, num sibi quoque ab iisdem aliquod periculum sit. Optimus Principum Magister, tempus est. Sæcula præterita veluti Nosocomia quædam sunt, ubi cadavera Rerumpublicarum, & Monarchiarum, quæ aliquando floruerunt, incidendo inspiciunt & rimantur Anatomici, ut præsentibus tantò curent melius. Chartæ nauticæ sunt, in quibus cum alienis tempestatibus, & navigationibus secundis investigantur littora, bolide explorantur maria, breviter deteguntur, deprehenduntur scopuli, & regnandi lineæ designantur. Hinc Alexander Severus Imperator ** præficebat rebus literatos, & maxime, qui historiam nôrant, requirens quid in talibus causis, quales in disceptatione versabantur, veteres Imperatores fecissent.* Verùm non omnes omnino libri boni conciliarii sunt: nonnulli enim malitiam suadent & fraudes, quæ quia magis in usu sunt, quàm veritas, bene multi eos *b* consulunt. Illi maxime securi, quos sapientia divina dictavit. In his reperire licebit Principi pro casibus omnibus politicam quandam perfectam, & documenta certa, quibus se *c* & alios ritè gubernet. Eà de causâ Regibus Israël in mandatis dederat, ut Deuteronomii librum semper penes se haberent, & ex eo quotidie legerent *d* aliquid. Deum audimus, à Deo discimus, quoties divina illa oracula evolvimus.

§. Cum hoc historico studio securè sese poterit Serenitas Vestra gubernationis mari committere, dummodo pronauclero sit rerum præteritarum experientia ad præsentium directionem, quas Serenitatem Vestram ita moderari oportebit, ut oculos suos semper in futuro defigat, ipsumque

** Lamp.*

b Qui exquirunt prudentiam, quæ de terrâ est, negotiatores Mercha, & Theman, & fabulatores, & exquisitores prudentia & intelligentia; viam autem sapientia nesciunt. Baruch. 3. 23.

c Omnia scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitiâ, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus. 2. Tim. 3. 16. & 17.

d Leget illud omnibus diebus vite sue. Deut. 17. 19.

que antè prævideat, ad pericula declinanda, aut saltem, ut præventa minus mali adferant. Iuxta has temporum affectiones judicare debet, & æstimare de futuris prudentia Serenitatis Vestræ, non illas Planetarum, qui cùm admodum pauci sint, & statos suos habeant motus, non possunt (quantumvis aliqua in illis inesset virtus) tantam eventuum portendere varietatem, quos aut casus invehit, aut liberum disponit arbitrium. Neque speculatio & experientia sufficiunt, ut certam aliquam & securam scientiam, de causis tam remotis constituent. Conjiciat itaque oculos suos Seren. Vestra in tempora retrò præterita, jam inde à Rege Ferdinando Catholico usque ad Philippum II. & collatis cum iis, quæ ab eo tempore in hanc nostram ætatem usque effluxerunt, expendat Serenitas Vestra, num Hispania tam sit incolis referta, tam opulenta, & rebus omnibus abundans, atque illis prioribus sæculis. Num tantoperè artes & arma floreat; num tam frequentes sint nundinationes, & agrorum culturæ; & si in hisce rebus quasdam defecisse animadverterit, incisio- nem corporis hujus instituat, exploret arterias ejus omnes, ac partes, quæ sanæ ac integræ sint, quæ non, è quibus item fontibus infirmitates istæ suam trahant originem. Consideret apud animum suum Seren. Vestra, num fortè ex uno aliquo eorum nascentur, qui ferè ordinarii sunt. Ex deductione subditorum in terras externas; ex defectu propagationis; ex multiplicitate Religiosorum ordinum; ex nimia festorum dierum frequentia; ex multitudine Vniversitatum, & studiorum; ex detectione Indiarum; ex pace non œconomica; ex bello leviter suscepto, aut segniter administrato; ex abrogatione Magisteriorum ordinum militarium; ex raritate præmiorum; ex oneribus cambiorum, & usurarum; ex pecuniarum translatione in alienas provincias: ex disparitate monetarum; aut aliis similibus causis. Si viderit Serenitas Vestra, quænam ex istis mali fons sit & origo, difficile non erit parare remedium; & cognitis probè duobus temporibus, præterito & præsentem, unà etiam Serenitas Vestra de futuro æstimabit: *Nihil enim sub Sole novum. Quid est, quod fuit?*

Scit præterita, & de futuris æstimat.
Sap. c. 8. 8.

Eccl. 1. 9.
& 10.

ipsum quod futurum est. Quid est, quod factum est? ipsum quod faciendum est. Personæ mutantur, non scenæ. Iidem semper mores & modi sunt.

§. Post illam librorum evolutionem plurimum quoque lucis dabit Viris Principibus communicatio cum tot ac tantis ingeniis, quæ cum iis agunt quotidie, atque ad audientiam verba & rationes multum ac diu cogitatas adferunt. Ideò Ioannes Secundus Lusitaniæ Rex dicere solebat, regnum aut invenire Principem prudentem, aut facere. Amplissima est imperandi schola, in quâ Ministri summis ingenii præditi, & experientiâ insignes, aut domestici, aut exteri, negotia cum Principe conferunt. Hic semper in assiduâ versatur exercitatione, cum speciali notitiâ omnium propè, quæ in mundo geruntur. Quæ schola cum maximè conveniat Principi, decet omnino, ut si non ex obligatione, discendi saltem studio, negotiis sese impendat, studeatque ea plenè capere & penetrare; nec satîs esse credat, si Consiliariis suis ea committat, & ab illis decisionem expectet: nam si negotiis prorsus se abstineat, sylvescit paulatim ingenium, & odisse ea incipit, tanquam onera quædam intolerabilia, & viribus majora, adeoque aliorum mavult curæ relinquere, & industriæ. Quòd si deinde ad ipsum referatur, quid aliis eâ super re visum fuerit, inscius & imperitus pendet animi, rectè ne iudicatum fuerit, an secus; quâ in confusione, necesse est eum suimet pudeat, pigeatque, dum videt se muto simulacro haud multò esse absimilem, cui exterior fit reverentia, alius verò pro ipso responsa dat. Nec aliâ de causâ Zacharias Propheta eum Principem, qui similis Pastori, gregem suum deferenti, obligationis suæ est immemor, idolum ^f vocitat: Statua enim est, quæ repræsentat, non exercet Majestatem. Os habet, & non loquitur: oculos habet, & aures, & neque videt, neque ^g audit; cumque passim pro idolo cultûs solum habeatur, non quòd efficere quicquam possit, tanquam telluris inutile pondus, ab omnibus ^h despicitur; neque hoc damnum facilè sarciet: negotia enim, è quibus usu atque exercitatione experientiam aliquam haurire poterat

^f O Pastor, & idolum, derelinquens gregem. Zach. c. 11. 17.

^g Os enim habent, & non loquuntur: oculos habent, & non videbunt: aures habent, & non audiunt. Ps. 113. 5.

^h Nihil est idolum in mundo. 1. Cor. 8. 4.

rat

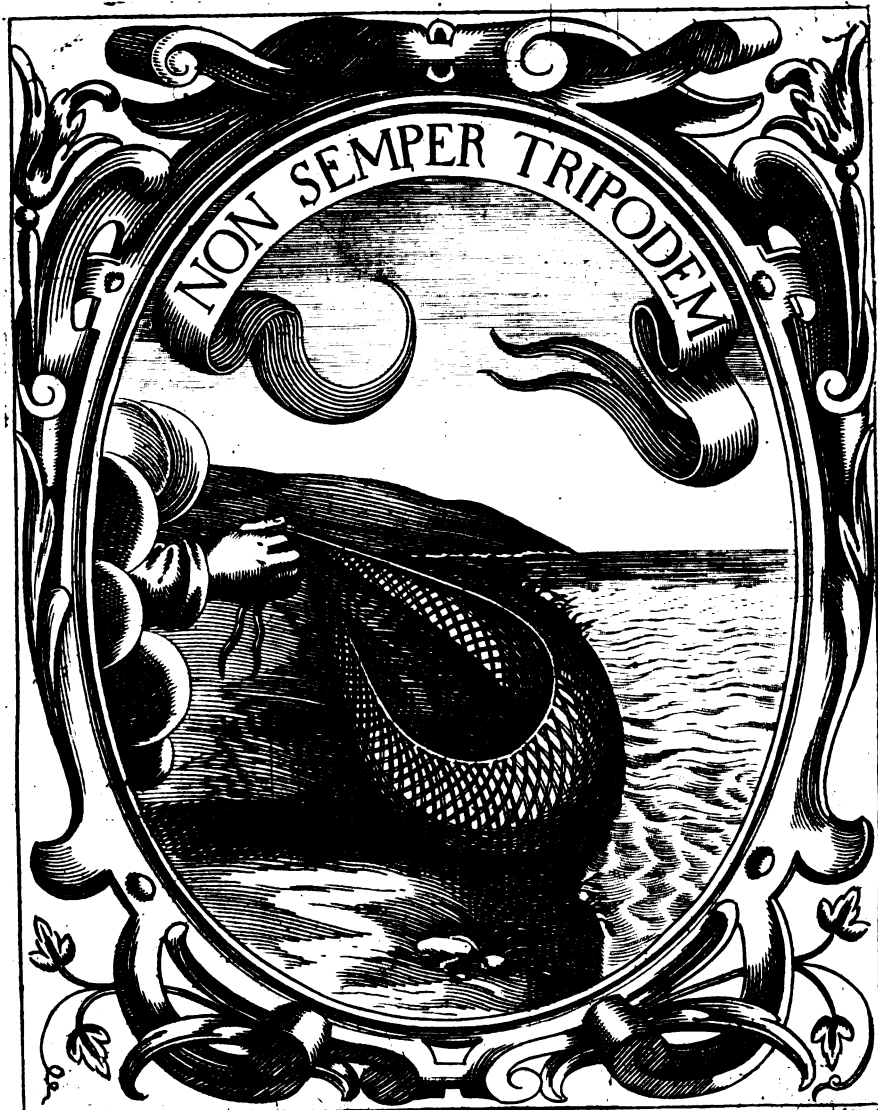
rat, præterlabuntur sicut aquæ, quæ nunquam revertuntur; quare cum ipse ignoret, unde negotiorum tela inchoata sit, rectè eam pertexere nunquam poterit.

§. Ad hæc itaque & alia damna evitanda, expedit omnino, ut Princeps simul atque Rempublicam capeffit, animum suum ad negotia publica applicet, ut usu paulatim artem benè gubernandi condiscat: etsi enim illa initio mole suâ absterreant Principem; ambitio tamen, & gloria, quæ inde sperari potest, faciunt postea, ut appetantur etiam, & amentur. Non illum arceat errandi metus, quia nulla tanta est prudentia, quæ non quandoque falli possit. Ex erroribus experientia nascitur; ex hac verò optimæ imperandi regulæ. Et si fortè eum errare contigerit, illud solatio sit, minus interdum esse periculi, ipsum falli Principem, quàm si rem optimè gerat per alium. Hoc namque calumniis obnoxium; illud verò facilius tolerat Populus. Obligatio Principis in eo solum consistit, ut quàm rectissimè velit agere omnia, atque in id omnem suam conferat operam, instructionem admit- tendo, & consilium, sine arrogantia & fiducia sui nimia: hæc enim ignorantia & errorum mater est. Potentia unà cum Principibus nascitur, non sapientia. Si audire voluerint, rectè gubernare scient. Cum Salomon suam agnosceret infantiam pro gubernando Dei populo, petiit à Deo corⁱ docile: hoc enim solum sufficere putabat, ut rectè suo fungeretur officio. Principem zelosum, & qui honestum semper præ oculis habet, Deus quasi manu ducit, ne uspiam in statuum suorum gubernatione offendant.

*i Dabit ergo
servo tuo cor
docile, ut po-
pulum tuum ju-
dicare possit,
& discernere
inter malum
& bonum.*

3. Reg. 3. 9.

SYMBOLVM XXIX.

PISCATORES in insulâ Chio, cùm jactis aliquando in mare retibus pisces se capturos crederent, tripodem extraxêre, quod vas quoddam erat sacrificiis destinatum, aut (ut volunt alii) mensa tripes rotunda, opus admirandum, magnique pretii, non tam ob materiam, quamvis ex auro esset, sed ob Vulcanum artificem. Crevit in iisdem, & aliis ejusdem insulæ Piscatoribus cupiditas, & spe vanâ inaniter delusi iteratis sæpè vicibus retia sua in profundum demisêre. O quoties prosperi Principis unius successus eidem ipsi, & aliis fraudi fuerunt, dum mediis iisdem similem aliquam nancisci Fortunam conati sunt! Non est ità facile, alienos sequi

sequi passus, aut relegere proprios, ut eadem semper examus-
sim premas vestigia. Exiguum temporis spatium tot even-
tuum varietate priora obducit, & quæ de novo imprimuntur,
diversa sunt, adeoque non eundem habent exitum. Multos
æmulos atque imitatores habebat Alexander Magnus, qui li-
cèt virtute tum corporis, tum animi nihil illi cederent, nun-
quam tamen tam cumulatam gloriam & felicitatem potue-
runt indipisci, aut certè tantum plausum non tulerunt. In
nostrâ est potestate, bonos esse; non item, tales videri aliis.
Etiam in rebus Famæ Fortuna ludit, neque semper eadem ei-
dem respondet facinori. Quod Sagunto accidit, Estepæ quo-
que evenit, & hujus tamen vix aliqua superest memoria; te-
nuior nimirum civitas gloriam istam non obtinuit: nam in
Majoribus laudari sæpè solet, quod in aliis minoribus nemo
æstimat. Idem prorsus in virtutibus usu venit; propter eas-
dem Princeps unus bene audiet, alius malè: temporum hoc
vitium est; & subditorum. Si Nobilitas excusso fræno solu-
tior sit, & Populus licentior, mali Principis notam non effu-
giet, si illos in rationis gyrum reducere voluerit. Vnumquod-
que regnum Principem cuperet suis conformem moribus;
unde fit, ut tametsi unus aliquis Princeps iisdem bonis arti-
bus Rempublicam moderetur, quibus alius gloriosissime
eandem moderatus est, æquè tamen acceptus futurus non
sit, nec parem habiturus laudem, nisi subditorum utriusque
quoque Naturas æquè probas esse contigerit.

Mar. hist.
Hisp. lib. 2.
c. 23.

Hinc periculo non caret, si Princeps ad aliorum exem-
pla solum se velit dirigere: est enim perdifficile, ne dicam
omnino impossibile, ut in uno aliquo casu conditiones eæ-
dem ac rationes omnes concurrant, quæ in alio. Hæ causæ
secundæ cælestium orbium semper volvuntur, novosque si-
derum & astrorum formant aspectus, quibus suos producant
effectus, & rerum mutationes efficiunt: & sicut accessus re-
cessusque stellarum semel facti non iterum eodem modo fa-
cilè eveniunt, ita neque easdem in hæc inferiora habent ope-
rationes, & variatis quibusdam conditionibus, variantur ipsi
successus, in quibus casus ferè plus potest, quàm prudentia.

Equidem

^a Plures aliorum eventis docentur.
Tacit. lib. 4.
Annal.

Equidem non minus Principibus fraudi fuisse existimo, aliorum sequi exempla, quàm planè nulla. Quare considerandum diligenter, quid evenit aliis, ut Politica prudens evadat; non ut sua omnia ad aliorum normam dirigat, exponendo se dubiis & incertis casibus. Aliorum eventa documento^a sint, non præcepto aut legi. Ea sola exempla securè imitari quis potest, quæ à causis & rationibus intrinsecè bonis, & juri naturali ac gentium communibus profecta fuerunt. Illæ enim omnibus temporibus eadem sunt. Vti & sequi exempla eorum Principum, qui cum Religione, Iustitiâ & Clementiâ, aliisque virtutibus & actionibus moralibus se suâque conservârunt. Verùm etiam in his casibus attentione opus est: mutari enim solent mores, & æstimatio virtutum, nec novum aut insolens, Principem aliquem per easdem, quarum beneficio uno tempore feliciter floruit, alio periisse. Oportet igitur, ut hæc omnia expendat Prudentia, neque ipsa sibi nimium fidat; sed varios consulat casus, qui quotidie incidunt, neque futura pro certis habeat, quantumvis prudens judicium & diligentia iis satis cavisse videantur: non semper enim eventa respondent meritis, neque dependent ab ordinariâ causarum connexionem, in quâ consiliis humanis aliquis solet esse locus; sed ab aliâ causâ superiore, quæ cæteras dirigit; ex quo fit, ut incertæ sint cogitationes nostræ, & spes in illis fundata facilè fallat. Nemo opinione omnium longiùs ab Imperio aberat, quàm Claudius, & cælum jam illum destinârat, ut in Tiberii locum^b sufficeretur. Frequentius istud est in electione Pontificum, in quâ humana industria in suis consiliis sæpè deluditur. Non semper Providentia divina naturalibus mediis utitur, aut si utatur, diversos cum iisdem operatur effectus, & lineas rectas ducit ad obliquam regulam, cum non rarò damno sit Principi, quod commodo illi esse debuerat. Eadem columna ignea in deserto lucem præbebat Populo Dei, & hostium castra opplebat caligine. Maxima etiam prudentia humana quandoque palpat in tenebris. Vnde salutem quis sperat, inde exitium sibi accersit interdum, uti Viriato accidit, quem proditum

^b Quippe samâ, spe, veneratione potius omnes destinabantur Imperio, quàm quæ futurum Principem fortuna in occulto tenebat.
Tacit. lib. 3.
Annal.

ditum ab iis Legatis & neci traditum historiæ referunt, quos ad Consulem Servilium miserat. Damnum, quod semel accepimus, non facile credimus passuros nos denuò; at contra res secundas, aut duraturas nobiscum, aut certè redituras, illicò nobis persuademus. Multis isthæ confidentia perniciem attulit, quippe quæ Prudentiam armis suis exuit. Ingens quoddam eventuum mare est hic Mutus, variis & incognitis causis quasi ventis quibusdam agitatum. Ne animo offeramur, si retia fortè votis referta educamus in litus; nec contra dejiciamur, si fuerint vacua. Eadem animi æqualitate jacere ea oportet, & eventum expectare. Quiete frui non potest, qui felicem rei exitum certò sibi pollicitus, secus evenire videt, & remedium in promptu non habet. Qui deteriora animo concepit, ei adversi casus inopinanti obtingere non possunt, neque ob frustrata desideria facile ludibrio fit aliis, quemadmodum Persis factum in bello adversus Athenienses; illi namque longè etiam antè ex insulâ Paro compararant marmora, quibus victoriam inscriberent, quam jam pridem spe devoraverant; sed cùm postea ipsimet prælio vincerentur, iisdem marmoribus Athenienses usi sunt, ad erigendam Vindictæ statuam, perenne stultitiæ Persicæ monumentum. Præsumptio sciendi futura, rebellio quædam est contra Deum, & concertatio, stolidæ cum Sapientiâ divinâ, quæ permisit quidem, ut Prudentiæ humanæ de rebus ejusmodi conjicere liceret, non tamen divinare, ut nimirum in hac casuum incertitudine tantò se Deo conditori suo magis subiectam agnosceret. Ea etiam de causâ tam cauta ac provida est in statuendo Politica, quippe quæ probè perspectum habet, quàm parum de futuris prævideat Sapientiâ humana, & quàm facile fallant judicia, quæ opinioni præsumptæ innituntur. Si Principes eventus futuros antè prospicerent, non toties malè consilia caderent. Atque hinc factum reor, ut simul ac Saül in Regem electus fuit, Deus ei spiritum prophetiæ infuderit.

Nunc ex iis, quæ hæcenus diximus, illud conficitur. Tametsi antiquitas veneranda meritò sit, & viæ planè regiæ, quas

Et insiliet in te spiritus Domini, & Prophetabis cum eis. 1. Reg. 10. 6.

quas illa posteritati aperuit, ut per eas securo passu experientia incederet; eum tempore tamen multa videmus immutari, ut iis porro insistere non liceat, adeoque non ita sibi ipse diffidere debet Princeps, aut tam anxie Majorum legere vestigia, ut non etiam alicubi, ubi præsens occasio tulerit, sua ponere audeat. Novitates non semper periculosa sunt; expedit interdum eas introducere. Mundus nisi innovaretur, perfectior non evaderet. Quò ætate procedit longius, eò sapientior est. *Quæ nunc vetustissima creduntur, nova fuere. Quod hodie exempla tuemur, inter exempla erit. Quod nunc per experientiam sequimur, absque illa aliquando initium habuit. Nostra quoque ætas multa laudis. Et artium imitanda posteris ferre potest. Nec omnia apud priores meliora; sicut neque quæ nunc facimus, omnia posteritati placebunt. A Majoribus abusus multi ad nos usque^d manarunt: multos item veterum mores severos ac rudiores mitigavit tempus, & in melius commutavit.*

Tacit. l. 11.
Annal.

Tacit. lib. 3.
Annal.

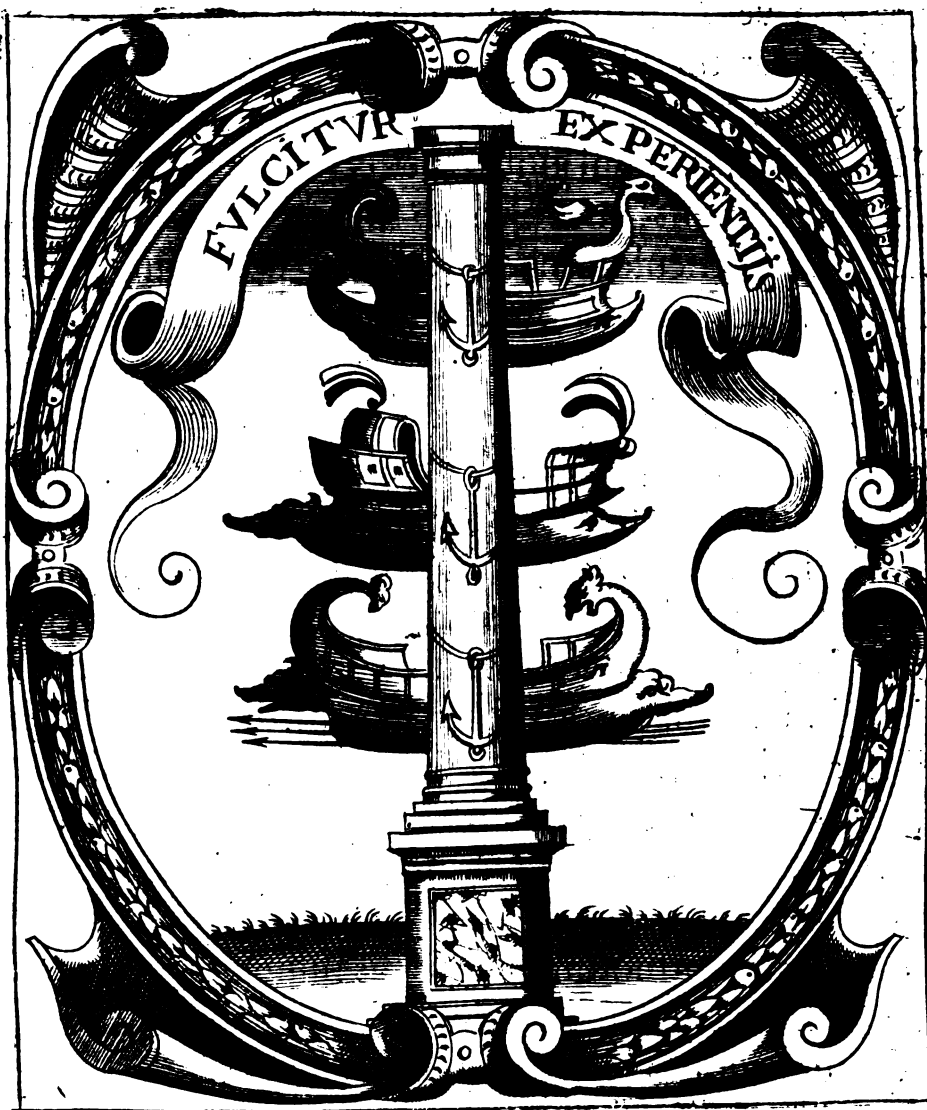
^d Vetusta autem pleraque rudiora sunt nobis. Arist. li. 2. pol. c. 8.

^e Multa duritie veterum melius & latius mutata. Tac. lib. 3. Annal.

SYM-

SYMBOLVM XXX.

INGENIOSA Roma, ut Virtuti & Fortitudini trophæa statueret, in gloriam & præmium Victoris, æmulationem posterorum, & aliorum civium exemplum, columnas rostratas adinvenit, è quibus suspensæ navium triumphantium proræ post longas navigationes & obtentas victorias, sempiternam navalium præliorum conservabant memoriam, quale monumentum Consuli Duilio pro insigni victoriâ, quâ Carthaginienses triumphârat, pro aliâ item Marco Emilio positum fuit. Trophæum istud præsentî Emblemati occasionem dedit, in quo columnæ robur ac firmitas sapientiam repræsentat; proræ verò navium per tot rerum discrimina Oceanum

R

num

num pervagata Experientiam Prudentiæ matrem, quâ fulcitur sapientia. Habet hæc pro objecto res universales, ac perpetuas; illa verò actiones singulares. Vna speculatione & studio comparatur: altera (quæ mentis est habitus) partim rerum bonarum, malarumque cognitione; partim exercitatione & usu. Ambæ simul junctæ perfectum Reipublicæ moderatorem efficiunt, una sola non sufficit. E quo facile apparet, quàm periculosum sit, si ii rerum potiantur, qui soli scientiarum contemplationi & vitæ solitariæ sunt dediti: ordinariè enim hi tales usu & praxi rerum carent, adeoque actionibus suis, quia aut temerariæ sunt, aut viles & abjectæ, nihil promoverent; præsertim si aut metus, aut zelus nimius eos transversos egerit. Familiaritas eorum, & scripta (in quibus plus ingenium speculativum valet, quàm practicum) prodesse poterunt Principi, ut animum ejus excitent, & differendi suppeditent materiam, si ea unà cum tempore & experientiâ in consilium adhibeat. Ars medica remedia præscribit morbis, ea tamen Medicus non applicat, nisi infirmitatis condiciones, naturam ægri, & constitutionem ante consideret. Quòd si isthâc ratione arrogantiam suam barbaram temperasset Hannibal, non pro infano derisisset Phormionem, quòd armorum inexpertus militandi artem traderet. Quamvis enim speculatio sola ejus praxin neutiquam assequatur, quomodo Poëta ille Lusitanus cecinit:

Cam. Lus.
cant. 10.

A disciplina militar prestante

Não se aprende senhor na phantasia

Sonhando, imaginando, ou estudando,

Se não vendo, tratando, e pelejando.

Perquam enim difficile est, ut manus accuratè imitetur, quod delineavit ingenium, aut satisfaciat oculis, quod idea proposuit; præsertim cum à casibus tam variis bellum dependeat, ut ne ipsa quidem experientia in iis interdum sciat, quid factò sit opus. Nihilominus tamen posset Phormio ea dare præcepta Hannibali (quantumvis magno & experto Duci) ut errores caveret ingenii sui fallacis ac subdoli, immanitatis in devictos, & superbæ erga eos, qui ejus se tutelæ & præsidio com-

commiserant. Rectius uti novisset Cannensi victoriâ, fugere delicias Capuæ & conciliare Antiochum. Rex Ferdinandus Catholicus Religiosorum operâ usus interdum fuit; sed nescio, an ad ipsam negotiorum tractationem, an ad introductionem solum; aut num ideò fortè ad negotia publica eos adhibuerit, ut parceret legationum sumptibus, aut occurreret incommodis, quæ ex contentione de jure præcedenti inter Magnates oriri solent. Per illos tamen secretorum securitati haud satis consulitur; magis enim ab obedientiâ suorum Superiorum, quàm Principum dependent; & si fortè cedant è vitâ, literæ occultæ, & chartæ omnes in eorum devenient manus. Si officio suo desint, puniri nequeunt; exemplo eorum perturbatur religiosa quies, & candida eorum simplicitas artibus politicis inficitur. Meliores medici sunt pro spiritualibus, quàm temporalibus. Sphæra quælibet suam habet activitatem sibi propriam. Illud interim non inficior, reperiri nonnunquam inter illos ingenia scientiarum disciplinis, & rerum usu sic exulta, enutrita in aulis, absque eâ animi contractione, quæ vitam monasticam, & ab hominum consortio remotam plerumque comitari solet, ut majoris etiam momenti negotia rectè iis committi queant, ea præsertim, quæ ad quietem publicam, & bonum Ecclesiæ Christianæ pertinent: nam modestia in conversando; moderatio virtutum; gravitas & existimatio religiosæ vestis, plurimum per se commendationis secum adferunt in aulis Principum, ad audientiam faciliùs obtinendam, & disponendos animos.

§. Experientiæ è damnis & periculis alienis felices sunt; attamen non tam ad persuadendum efficaces, ac propriæ: illas videmus, aut audimus tantùm; has etiam sentimus. In imo quasi incisæ pectore diu hærent. Naufragia conspecta è litore movent animum; non ita audita solum ex aliis. Quem semel ex illis evadere contigerit, in memoriam rei sempiternam, clavum in Experientiæ templo suspendit. Eam ob rem, etsi experientiis utrisque Principis juvetur animus, magis tamen ad proprias debet advertere, illud diligenter ob-

servando, si ex culpâ fiant, amorem proprium solere eas excusare; & veritatem serò, aut nunquam ad aures ejus pertinere, ut fraudes detegat: quoniam aut malitia eam in foribus palatii sistit, aut velat adulatio; & tunc virtus larvam ei detrahare non audet, ne ipsa in discrimen veniat; quia aut ad illam non pertinet, aut certè nil effecturam se videt. Atque ita ignari Principes, ubi suo defuerint muneri, aut quid & ubi in consiliis & actionibus peccatum sit, errata emendare non possunt, neque experienciâ cautiores fieri, & prudentiores. Nullum delictum, nullum damnum in Republicâ accidere oporteret, cujus notitia non illicò fideliter & sincere ad Principem permanet. Nullus sensus, aut dolor est in quâcunque corporis parte, qui non in momento, ad cor usque penetret, tanquam vitæ Principem, ubi anima potissimam sedem suam habet, & tanquam cujus plurimum interest, alia membra integra & illæsa conservari. O si Reges probè nòssent, quibus potissimum malis regna sua laborarent, non utique videremus ea tantoperè inveterâsse. Nunc verò conantur oblectamentis quibusdam musicis Principis auditum in aulis avertere, ne percipiat subditorum gemitus, nec cum Saùle dicere possit; *Quid habet populus, quòd plorat?* Quo fit, ut aut necessitates ejus & calamitates ignoret, aut certè tardiùs intelligere incipiat. Recentissimus erat casus Ionæ, quem vivum balæna ejecerat, & publicis ejus clamoribus in totâ urbe Ninive, cui post dies quadraginta interitum comminabatur, personabant omnia; nec tamen fieri potuit, quin Rex ultimus omnium ista rescisceret, cum jam cives omnes à maximo usque ad minimum faccis induti in luctu^a versarentur. Et quis rei veritatem proponere audeat Principi, aut detegere damna & æumnas, quæ illi impendent? Vniversus Bethuliæ exercitus ingenti cum clamore & impetu lucente jam sole, imminèbat Holofern's tentorio, & qui ei à cubiculis erant, verebantur eum è somno suscitare; sed pedum strepitu signum dabant, ne altiùs illum.^b inclamarent; postquam verò periculum urgens eos introire coëgit, jam caput à reliquo avulsum corpore hostis è mœnibus

1. Reg. 11. 5.

^a Et crediderunt viri Ninivita in Deū, & predicaverunt jejunium, & vestiti sunt sacculi à majore usque ad minorem.

Et pervenit verbum ad Regem Ninive. Jon. c. 3. 5.

^b Nullus enim audebat cubiculum virtutis Assyriorum pulsando aut intrando aperire. Judith. c. 14. 10.

bus suspenderat. Ita plerumque accidit, ut tunc primum Princeps suos agnoscat errores, quando aut nullum iis superest remedium, aut certè difficulter adhiberi potest. Ministri ei persuadent, omnia benè feliciterque evenire, unde omnem abjicit curam, nullam comparat experientiam, & disciplinam necessitatis negligit, quæ optima est Prudentiæ magistra. Nam etsi è prudentiâ felicitas nascatur; non tamen è felicitate prudentia.

^c Mox autem ut ortus est dies, suspendunt super muros caput Holofernis. Judith. 14.7.

§. Præcipuum Prudentiæ munus in Principibus, aut aliis, qui cum iis egerint, illud est, ut per experientiam nòsse condiscant hominum singulorum naturas, quas ex amictu, ex aspectu, ex actionum, oculorùmque motu, ex verbis denique licebit ^d perspicere: quod indicium tam humanæ conversationi conveniens duxit ipse Deus, ut illud in singulorum inscriptum frontibus palàm intuentium oculis exponeret. Absque eo, nec Princeps rectè imperare noverit, nec qui negotia curat, fine suo potiri. Hominum animi æquè varii sunt, ac vultus; & licet ratio in se una & eadem sit, diversæ tamen sunt viæ, per quas ratiocinatio eam investigat: & solent illusiones vis imaginatricis tam esse grandes, ut homines nonnulli bruti prorsus & rationis expertes videantur. Quare uno & eodem modo cum omnibus agi non potest, sed variare eum oportet, pro diversitate naturæ illius, quicumq; negotia tractanda sunt, non secus ac oreas in frænis pro varietate oris equini mutare convenit. Ingenia quædam generosa sunt, & ad magna connituntur: apud ista valent plurimùm media honoris & gloriæ. Alia humilia & abjecta, quæ utilitatibus solùm & commodis propriis capi se sinunt. Quædam superba sunt, & ad audendum projecta: cum his sic agendum, ut à præcipitio abducantur suaviter. Alia ignava ac timida, & hæc ad negotia ita manu ducere oportet, ut periculi vanitatem agnoscant. Quædam servilis conditionis sunt: & apud ista plus virium habent minæ & poenarum metus, quàm preces. Alia arrogantia: atque hæc auctoritate in viam reduci possunt; submissione omnino pessum eunt. Nonnulla ignea sunt, & in agendo

^d Amictus corporis, & visus dentium, & ingressus hominis enuntiant de illo. Eccl. 19.27.

^e Ex visu cognoscitur vir, & ab occurssu faciei cognoscitur sensatus. Eccl. 19. 27.

tam expedita , ut eâdem celeritate , quâ negotium aliquod peragunt , eosdem facti mox poeniteat : & his consilium dare difficile est. Alia tardiora sunt , & quasi semper in ancipiti hærent : hæc suismet damnis , cum tempore crudiri debent ; nam ista si urgeant , paulatim sese demittunt. Alia rudia sunt & stupida : hæc convincenda non argumentis subtilibus , sed quæ manibus tangi possint. Alia in disceptationem vocant omnia , & acumine nimio extra limites abeunt : hæc sibi relinquenda , ut instar falconum , ita sublimè ferantur , donec defatigentur , postea demum ad tintinnabulum rationis revocanda sunt , & ad negotium , quod præ manibus est. Quædam omne aliorum iudicium respuunt , & suo proprio dumtaxat innixa sese dirigunt : his consilium dare non expedit , sed solum quasi digito in illa intendere , latè iis rem omnem exponendo , ut ultrò iis occurrant , & tunc tanquam foetus suos proprios , & approbent , & exequantur. Alia nec agere quicquam sciunt , nec sine consilio alieno certi aliquid statuere : apud ejusmodi homines frustra est omnis persuasio , adeoque quod cum iis tractandum fuerat , melius per eorum Consiliarios , alióve , quos ipsi præ reliquis caros habent , accurari poterit.

Eadem varietas , quæ in ingeniis cernitur , pariter in negotiis reperitur. Quædam initio facilia sunt ; postea verò fluviorum instar incrementum sumunt , variorum incommodorum & difficultatum , quasi rivulorum accessu : hæc celeritate superantur ; ut per tempus iis crescere non liceat. Alia contra ventis sunt similia , qui nascuntur cum impetu , & leniter desinunt : in iis tolerantia constantiaque opus est. Alia non nisi cum incertitudine & periculo tentantur ; quia ubi minimè putes , difficultatum fundus sese aperit : in his cautè procedendum & fortiter , semper cum conto in manu , & animo adversus quemcunque casum munito. In aliquibus secretum expedit : hinc cuniculis clandestinis agendum , ut successus felicior erumpat antè , quàm adverti possit. Alia obtineri nequeunt , nisi certà temporis opportunitate : in his media omnia ad manum habere oportet & disposita , ut simul

mul atque secundiores venti flare cœperint, mox pandantur vela. Nonnulla sensim radices agunt, & cum tempore ad maturitatem perveniunt: in iis diligentia spargenda sunt semina, expectanda donec germinent, & fructum faciant. Alia nisi confestim bonum sortiantur exitum, nunquam sortiuntur postea: atque hæc facto impetu pertentanda, uno tempore omnia simul applicando media. Quædam tam delicata sunt & fragilia, ut phialæ vitreæ ad instar flatu unico & efformentur, & rursus diffingantur: pro iis leni admodum manu opus est. Alia sunt, quæ si nimium cupiantur & desiderantur, redduntur difficiliora: in iis artes amantium usui erunt, qui spernendo & fugiendo amoris faces magis etiam succendunt. Negotia pauca rectè curantur cum impetu: in aliquibus vis valet: in multis tolerantia: & in omnibus ferè ratio & utilitas. Importunitas negotia multa evertit, multa etiam obtinuit; quemadmodum de muliere Chananæa dixit S. Hieronymus: *Quod precibus non potuit, tadio impetravit.* Tam homines petitis abnuendo fessi fiunt, quàm annuendo. Commoda temporis opportunitas, illa est, quæ ad negotia rectè gerenda plurimum momenti adfert, vix unquam non ritè & ex animi sententiâ ea conficit, qui uti illâ tempestivè noverit: agricola qui naturam soli, & seminandi tempus probè cognita habet, bonam aliquando messem sperare potest. Tempus est, quando omnia conceduntur; tempus item, quando denegantur omnia, prout dispositus fuerit animus, in quo negotiorum incrementa & decrementa facilè licet dignoscere; quin amputata non secus ac arbores, lunâ propitiâ, succrescunt s. felicius. Industria quædam in modo proponendi, & persuadendi ab honesto utili, facili: prudentia in seligendis mediis, & aliæ plures dotes naturales ad negotia ritè expedienda plurimum faciunt; præsertim, si ista naturæ munera prudens quædam comitetur urbanitas, & gratia naturalis, animos sibi blandè devinciens: vultus enim quidam sunt, & modi agendi tam insuaves & asperi, ut petita etiam negare doceant. Tamen si verò ista media cum bono iudicio & industriâ perquam efficacia sint ad negotia ex

S. Hieron.

† *Omni negotio tempus est, & opportunitas.*
Eccles. 8. 6.

voto transigenda, in iis tamen nec nimiùm confidere oportet, nec etiam desperare. Levissima quandoque negotia grandes pariunt difficultates, & contrà gravissima in caussis levissimis sæpe diu hærent. Maxima etiam prudentia in re clarissimâ cœcutit, & ludit in humanis negotiis Providentia divina, quæ æterno suo decreto, quid de re quâque futurum sit, jam antè disposuit.

§. Atque ex istâ ingeniorum & negotiorum diversitate videre nunc licet, quantum intersit, Principem tales legere Ministros, qui ad ea tractanda idonei sint. Neque enim omnes ad quævis negotia apti sunt & habiles, quemadmodum nec omnia instrumenta pro quâlibet re inserviunt. Ingenia violenta, meticulosa & diffidentia, dura & tetrica in conversatione, quæ nec inservire nòrunt tempori, nec sese ad naturas aliorum accommodare & mores, citiùs negotia dissipant, quàm componant; faciliùs hostes pariunt, quàm pacem concilient; meliùs accusatorum funguntur munere, quàm negotiorum possint esse curatores. Variis naturæ dotibus pro negotiis opus est. Ille Minister pro iis aptissimus erit, qui in vultu & verbis animum veracem & candidum præ se tulerit: qui se ipso ad sui amorem alliciat: in quo suspicio & astutia ab arte sint, non à naturâ: qui tacita ea servet in imo pectore, quamdiu publicare non expedit: qui cum suavitate proponat, cum tolerantia audiat, cum energia obstat, cum solertia dissimulet, cum attentione urgeat; qui liberalitate obliget, argumentis persuadeat, experièntiis convincat; qui denique cum prudentia decernat, & cum efficacia exequatur. Cum istiusmodi Ministris potuit Rex Ferdinandus Catholicus feliciter conficere negotia, quæ in votis habuit. Non minoris momenti est bona horum electio, quàm conservatio & incrementum totius alicujus statûs: ex eo enim, quòd singuli suo probè fungantur munere, omnia dependent. Plura regna per Ministrorum ignorantiam pessum ière, quàm Principum. In hanc itaque curam incumbat sedulò Seren. Vestra, examinet diligenter, quibus naturæ bonis instructi sint subditi, & postquam iis munera quædam

quædam commiserit, identidem ad actiones eorundem suos reflectat oculos, neque confestim capi aut inescari se sinat eâ delineatione, quam ipsi de curatis à se negotiis transmittunt: perpauci enim sunt Ministri, qui se ipsos ad vivum in iis depingant; & quis tam candidus erit, aut ab amore proprio alienus, qui illicò fateatur, quid aut facere, aut prævertere fortè prætermiserit. Multum erit, si illud sincerè referat, quod reipsâ fecit: sunt enim, qui perscribant ad Principem, non quæ fecerint, aut dixerint; sed quæ facere, aut dicere debuissent. Omnia mente & animo præconceperunt, omnia designant antè, præviderunt, immò & executi sunt. Mirum dictu! negotia in eorum subintrant secreta conclavia velut informes trunci, sed mox inde prodeunt iterum; tanquam è fictorum officinâ, scitè & affabrè elaboratâ. Illic vernice, auro, coloribus illinuntur, ut venustiora appareant, & æstimentur ab aliis. Illic judicia formantur, & variæ excogitantur præventiones, etiam post transacta jam negotia. Illic isti potentiores ipso Deo tempus præteritum faciunt esse præsens, & contrâ præsens præteritum, accommodando in literis datum rerum à se gestarum, pro ut magis commodum sibi visum fuerit. Ministri sunt, qui imaginatione solâ curant negotia; vani sectatores applausuum, & præmiorum falsis literis quæstorum. Vnde gravissimi nascuntur errores, & incommoda; nam consiliarii, qui assistunt Principi, secundum instructiones illas & notitias sua moderantur consilia, & si à vero illæ aberraverint, erronea quoque erunt ipsa consulta & responsa, quæ iis innituntur. Sacræ literæ nos docent, quàm Ministri, & nominatim Legati accuratè de negotiis sibi commissis ad Principem referre debeant: siquidem Hazaël, qui missus fuerat à Benadado Rege Syriæ, cum mandatis, ut cum Elisæo Propheta de infirmitate Regis deliberaret, nec verbulum datæ sibi commissionis immutavit, nec in tertiâ personâ loqui ausus est fuit.

§. Periculosi interdum sunt Ministri magnâ rerum experientiâ præditi, aut quia Princeps nimium in iis ponit fiducia,

8 Filius tuus
Benadad Rex
Syria misit
me ad te, di-
cens si sanari
potero de i-
firmitate mea
hac? 4. Reg.
c. 8. 9.

fiduciæ, aut quia ipsi decepti amore proprio, & sibi præsidentes, de negotiis raro & perfunctorie cogitant, & tanquam naucleri ad superandas tempestates nati, despiciunt nimbos, procellasque incommodorum & difficultatum, & periculis sese exponunt. Tutiores (in quibusdam casibus) ii sunt, qui navigandi nondum admodum petiti, littora solum remis suis legunt. Ex utrisque autem optimum & tutissimum conflatur consilium: nam illorum experientia horum metu & sollicitudine temperantur; quomodo etiam fit, quando ad eandem consultationem concurrunt consilarii phlegmatici, & cholericici: audaces, & circumspecti: celeres, & tardi: ex ejusmodi enim mixtione salubre quoddam consurgit sententiarum temperamentum, non secus atque in corporibus ex quatuor humorum contrarietate bona temperies oritur.

SYM-

SYMBOLVM XXXI.

COLUMNÆ seipsam sustentat, suo librata pondere. Si in alterutram inclinet partem, mox corrui, idque tantò celerius, quò graviori fuerit pondere. Haud aliter suamet auctoritate & existimatione firma subsistunt, & conservantur Imperia. Mox ubi eam perdere coeperint, ipsa labi incipiunt, nec ulla tanta est potentia, quæ ea firmet ac sustentet; immò *nihil rerum mortalium tam instabile, ac fluxum est, quàm fama potentia suâ vi nixa*. Nemo columnæ ad perpendiculum erectæ nimium confidat; ubi paululum inclinaverit, quivis etiam maximè imbecillus ejusdem ruinam promovet:

Tacit. l. 13.
Annal

movet : nam illa ipsa inclinatio nescio quomodo ad impellendum invitet ; labentem autem nullum robur , quantumvis firmum , sustinuerit. Vna sola actio omnem interdum existimationem humi sternit ; & ne multi quidem eam denudò possunt erigere : nulla enim ferè macula ita planè eluitur , quin vestigium aliquod maneat , neque ulla in hominum mentibus est opinio , quæ integrè & stirpitùs evelli possit. Infamiam cures licèt , cicatrices tamen in vultu derelinquit. Quare si corona fixa & firma non steterit supra perpendicularem existimationis columnam , brevi in terram decidet. Alphonsus V. Aragoniæ Rex famæ auctoritate regnum suum conservavit non solum , sed & Neapolitano potitus est. Eodem tempore Rex Castellæ Ioannes Secundus , quia humili & objecto erat animo , spernebatur à subditis , usque ad eò , ut leges etiam ab iis acciperet , quas ipsi vellent. Provinciæ , quæ temporibus Iulii Cæsaris , & Augusti , Principum magnæ existimationis , constantes fuerant ac fideles , hostiles spiritus induerunt sub Galbâ , homine ignavo , & contempto ab ^a omnibus. Sanguis regius , & Statuum amplitudo ad tuendam existimationem nequaquam sufficit , si desit Virtus , & magnitudo animi propria ; perinde ut speculum non limbi exteriores æstimari faciunt , sed intrinseca ejus præstantia. In regiâ Majestate non plus inest virium , quàm in existimatione , quæ ex admiratione & metu nasci solet ; ex utroque verò obedientia & subjectio , quæ si defuerint , non sese diu tuebitur Principis dignitas , in alienâ opinione fundata ; & purpura regia irrisionis potius signum videbitur , quàm eminentiæ præ aliis & Majestatis , uti in Rege Henrico Quarto cernere licuit. Spiritus & natus calor corpus humanum in pedes erectum sustinent : sola tibiæ basis non sufficeret. Et quid aliud est existimatio , quàm Spiritus quidam tenuis , in opinione omnium accensus , qui sceptrum rectà sursum erigit , & sustentat ? Curet itaque Princeps , quoad fieri potest , ut omnes actiones suæ , & operationes tales sint , quæ spiritus istos foveant , ac nutrant. In existimatione fundabant Parthi petitionem suam , cum rogarent Tiberium , ut

Mar. hist.
Hisp. l. 20.
c. 11.

^a Melius Divo
Iulio, Divoque
Augusto notos
eorum ani-
mos, Galbam
& infracta
tributa, hosti-
les spiritus
induisse.
Tacit. lib. 4.
Histor.

iis sponte suâ Phrahaten Phrahatis Regis filium Româ^b mitteret.

^b Nomine tantum, & autore opus, ut sponte Cæsaris, ut genus Arjaci, ripam apud Euphratis cerneretur. Tac. lib. 6. Annal.

§. Ist hæc existimatio & auctoritas majores etiam in militiâ effectus operari solet, ubi plus metus potest, quàm gladius; & efficacior est opinio, quàm ipsum aut animi aut corporis robur, adeoque non minùs de illâ laborandum, quàm de armorum viribus. Eam ob rem prudentissimè suadebat Othoni Suetonius Paulinus, ut Senatum Romanum in suam semper trahere partem conaretur, quippe cujus *nunquam obscurum* possint esse nomina, et si aliquando obumbrantur. Quæ etiam causa fuit, cur provinciæ non paucæ in ipso spem suam & fiduciam^c collocarent. In dissidiis illis magnorum Ducum, Cæsaris & Pompei præcipuum utriusque studium erat, ut alter alterius auctoritatem vinceret potius, quàm arma: satis enim noverant animos, & perinde vires, famæ clamorem sequi magis, quàm sonitum tympani. Rex Philippus Secundus eximius planè fuit in hac arte tuendæ existimationis: siquidem hujus beneficio è privato cubiculo Mundi utriusque habenas sic moderatus est, ut obsequentissimas eas semper habuerit.

Tac. lib. 2. Hist.

^c Erat grande momentum in nomine urbis, & prætextu Senatus. Tacit. lib. 1. Hist.

§. Quin tum etiam, cum ruina statuum præ oculis est, præstat eorum permittere interitum, quàm existimationis jacturam facere: sine hac enim illi in integrum restitui nunquam possunt. Quapropter in gravissimâ illâ tempestate conspirationis Cameracensis, etsi Respublica Veneta perditam se videret; prudentissimus tamen ille & fortissimus Senatus satius esse duxit constantem eâ in re se præbere, quàm aliquam prodere ignaviam, mediis utendo illicitis. Dominandi libido serviles reddit Principes. Id quia expendere omittebat Otho, passim *protendens manus adorare vulgum videbatur, jacere oscula, & omnia serviliter pro dominatione* gerere; hoc ipso nimirum, quo ambibat Imperium, quàm eo indignus esset, palàm omnibus faciens. Ne in inopiâ quidem & indigentia expedit mediis uti violentis, & minùs decoris, aut subsidia ab extraneis petere; utrumque enim periculosum, & neu-

Tacit. 1. 1. Histor.

S

trum

Tacit. lib. 1.
Annal.

Liv. l. 22.

Ibid.

trum ad egestatem sublevandam sufficit. Quid ? quòd tenuitati isti existimatione consulitur melius. Tam quis opinione locuples est , ac alius multis reconditis & occultis opibus. Ita Romani sibi olim persuadebant ; quare etsi in diversis occasionibus afflictæ fortunæ ijs offerrent Provinciæ pecuniaria & frumentaria subsidia , gratiis tamen actis , ea noluerunt admittere. Perierant aliquando in mari duæ legiones ; *caterum ad supplenda exercitus damna certavère Gallia , Hispania , Italia : quod cuique promptum , aurum , equos , arma offerentes ; quorum laudato studio , Germanicus armis modò , & equis ad bellum sumptis , propriâ pecuniâ militem iuvit.* Binis item aliis temporibus , cum in maximâ rerum calamitate & penuriâ Senatui Romano pateræ quædam aureæ magni pretii offerrentur , unâ vice *legatis gratia acta pro magnificentia , curâque ; patera , quæ ponderis minimi fuit , accepta ; & aliâ vice , rursus gratia acta , aurum non acceptum.*

Tac. lib. 2.
Annal.

§. Auctoritas & existimatio Principis variis ex causis nascitur. Aliæ ad personam ipsius pertinent , aliæ ad ejus statum. Quæ ad personam pertinent , aut corporis sunt , aut animi Corporis , si aptè conformatum illud sit , & dispositum , ut Majestatem sustinere valeat ; etsi Naturæ defectus animi virtutes interdum supplere soleant. Erant illi fanè non exigui in Carolo Emmanuele Sabaudia Duce ; excelsitas tamen animi & magnitudo , ingenii vivacitas , aptissimi pro aulâ mores , & urbanitas , aspici eum faciebant. Motus aliquis severus & gravis in causâ est , ut pro Principe habeatur is , qui absque eo spretus fuisset ab omnibus ; cui tamen sic miscere oportet humanitatem , ut servetur auctoritas , non ut incurratur in odium , aut arrogantia nota contrahatur ; quo nomine à Tacito collaudatur *Germanicus , qui visu & auditu juxta venerabilis , cum magnitudinem & gravitatem summa fortuna retineret , arrogantiam & invidiam effugerat.* Ad hæc pretium quoque & splendor vestium admirationem pariunt apud alios , & auctoritatem conciliant : plebs enim his exterioribus capitur , & cor humanum oculos non minùs ,
quàm

quàm intelligentiam in consilium adhibet; quare optimè dixit Rex Alphonfus sapiens, *que las vestiduras fazen mucho conozer à los Homes por nobles; o por viles. Elos Sabios anti- quos establecieron, que los Reyes vistiesen paños de seda con oro, e con piedras preciosas, porque los Homes los puedan co- noscer luego, que los viesen à menos de preguntar por ellos.* Rex Assuerus petentibus aures dabat, *indutus vestibus regis, au- rôque fulgens, & pretiosis lapidibus.* Ideò Deus præcepit Moyli: *Faciésque vestem Sanctam Aaron fratri tuo in glo- riam, & decorem.* Et fecit eam ex purpura auro intertex- tâ, aliisque maximi pretii rebus^d exornatâ, quâ usi sunt po- stea successores, uti & etiamnum faciunt summi Pontifices, etsi majori cum modestia, minorique sumptu. Quòd si Pon- tifex Dei brachium^e est in terris, si tonitruï instar censuras fulminat, æquum omnino est (quicquid cavilletur Impie- tas) ut sicut Deus ornatur splendore^f lucis (vestimento cæ- li) ita ipse quoque terrenâ vestiatur pompâ, & sublimis in se- de à succollantibus^g deportetur. Eadem ratio in Principibus locum habet, qui Dei vicem in temporalibus^h obeunt.

Ampla item & sumptuosa Palatia, magnifico ornatu in- structa: nobilitas & claritas^k familiæ: custodiæ Nationum, quarum fidelitas exploratio^l est: splendor & amplitudo au- læ, aliæque ostentationes publicæ, existimationem pariunt potentiæ Principis, & Majestatem addunt. Ejusdem excel- lentiam indicant illustriores tituli statuum aut industriâ, aut hæreditate acquisite, qui eidem solent tribui. Sic Isaias supremi rerum omnium effectoris ac Principis Majestatem variis nominibus ac titulis^m explicat. Hisce itaque studeat Se- renitas Vestra personam suam regiam illustriorem reddere; modò tamen non ex levitate deferantur aut adulatione; sed ex universali omnium applausu, fundato in virtute & verâ animi fortitudine, quales fuere, quibus honorati sunt olim Serenitatis Vestræ Antecessores, Rex Ferdinandus Sanctus, Al- phonfus Magnus, Sanctus Fortis, Jacobus Pugnator, Al- phonfus magnanimus, & alii.

S. Præstantia virtutum; aliæque naturæ perfectiones, quæ

L. 5. tt. 5. p. 2.

^d Ipsa quoque textura, & cuncta operis varietas erit ex auro, & Hyacintho, & purpura.

Exod. 27. 8.

Esth. c. 15. 9.

Exod. 28. 2.

^e Si habes brachium sic- ut Deus, & si voce simili to- nas. Job. c. 40. 4.

^f Decorem in- duisti: amittis lumine sicut vestimento. Pl. 103. 2.

^g Circumda tibi decorem, & in sublime erigere, & esto gloriosus, & speciosis in- duere vestibus. Job. 40. 5.

^h Ego dixi;

Dii estis, &

filii excelsi

omnes. Pl. 81.

6.

ⁱ Magnificavi opera mea, adificavi mihi domos. Eccl. 2. 4.

^k Nec erit an- te ignobiles.

Prov. 22. 29.

^l Potestas &

terror apud

eum. Job. 25.

2.

^m Et vocabitur

nomen ejus,

Admirabilis,

Confiliarius,

Deus, fortis,

Pater futuri

seculi, Prin-

ceps pacis.

Il. cap. 9. 6.

Tacit. lib. 1.
Annal.

in bono Gubernatore requiruntur, existimationem & auctoritatem conciliant Principi. Vna sola, quæ reluxerit in illo, seu ad militiam pertineat, seu ad pacem, aliarum defectus abunde supplere solet, ut si seipsum impendat negotiis, tametsi non omnino satisfaciat: nam omnia ad Ministros remittendo, valde vis Majestatis imminuitur, quare & *Sallustius Crispus Liviam monuit, ne Tiberius vim Principatus resolveret, cuncta ad Senatum revocando.* Vna aliqua res sapienter laudabiliterq; statuta à Principe opportuno tempore sine consultatione alienâ: una indignatio, & potentiae suæ vires vel leviter ostendisse, timeri eum faciunt & suspici. Animi item constantia in utrâque fortunâ: existimat enim vulgus supra communem esse naturam, secundis rebus non attolli, adversis non dejici; immò divinum aliquid in tali inesse Principe.

Tacit. lib. 2.
Hist.

§. Æquabilitas in operando magnam insuper existimationem Principi comparat: judicii enim compositi & prudentis indicium est. Si favores suos intempestivè impertiverit aliis, aut offensas leviter ulcisci voluerit, timebitur quidem; sed non æstimabitur, quomodo *Vitellium subitis offensis, aut intempestivis blanditiis mutabilem contemnebant, metuebantque.*

§. Ad tuendam præterea existimationem etiam Prudentia conducit, ne videlicet conetur Princeps, quod potentia obtinere non potest. Immensa ea sit oportet, si Princeps bellum suscipiat, in quo nulla victoriæ spes, aut plus à subditis deponat, quàm liceat, & fieri possit, nec tamen occasionem iis det obedientiae abjiciendæ. Attentare illud, nec posse ad effectum perducere, in Principe indecorum est, temerarium in subditis.

Tacit. l. 4.
Annal.

§. Tanti fiunt Principes, quanti semetipsi faciunt: etsi enim honor in existimatione alienâ positus sit, hæc tamen ex præjudicatâ opinione ferè de unoquoque formari solet, quæ major est, aut minor (si prudens saltem sit) prout animus ipse aut spiritus sumit à fortitudine, quam in semetipso experitur, aut eosdem perdit, si meritis careat. *Optimi quippe mortalium altissima cupiunt;* ignavi verò nihil audent, & indignos se omni honore judicant. In his non semper demissionis virtus est; & modestia, sed vilitas quædam animi

animi; unde jure merito spernuntur ab aliis, dum dicunt ideò se altiora non appetere, quòd sciant, se ea non promereri. Parum aberat, quin Blæsus Imperio indignus videretur, eò quòd rogatus illud suscipere " contemneret. Infelix statutus, cujus caput aut Principis titulo indignum se reputat, aut plus etiam quàm Principem æstimat. Primum illud, abjectio animi est, hoc alterum pro tyrannide habetur.

" Adeo non Principatus appetens, ut parum effugeret, ne dignus crederetur. Tacit. lib. 3. Hist.

§. In istis animi dotibus etiam casus locum habet; contingit enim cum iis ipsis vilipendi Principem, quando Prudentia minùs felix est, aut eventus non sat respondent consiliis. Gubernatio in se bona est, sed ita infausta, ut omnia minùs rectè sub manus succedant. Quod non semper providentiæ humanæ vitio accidit; sed divina potiùs sic disponit & ordinat, dum fines hi particulares hujusce inferioris regiminis, cum iis, quos gubernatio illa suprema & universalis sibi habet propositos, non omnino consentiunt.

§. Addo illud etiam, non sufficere omnes animi & corporis dotes, ad tuendam Principis existimationem, si ipsa ejus familia dissoluta sit. Ab illà tota ejus dependet auctoritas, neque ulla res difficilior, quàm domum propriam habere bene compositam. Sanè minùs arduum plerisque videri solet integram gubernare Provinciam, quàm unam domum, eò quòd Princeps curam istam in postremis habeat, animo ad majora attento, aut quia obstat amor proprius, aut deest animi robur ad id necessarium, aut est naturalis quædam ignavia, aut illi certè, qui circa Principem sunt, insolentias domesticas & famulorum delicta sic nòrunt tegere, ut remedium iis adhibere non possit. Non minima Agricola laus fuit, *domum suam primam coërcuisse*, nunquam permittendo, ut aut liberti, aut servi ° publicis rebus se immiscerent. Multi Principes Status suos regere sciunt, pauci suas domos. Galba Imperator erat minimè malus, suo tamen palatio non optimè præfuit: neque enim in isto minora dominabantur vitia, quàm in Neronis ^p aulà. Laudatum Tiberio Imperatori non exiguæ, quòd *modesta* illi essent *servitia*. Nulla Gubernatio rectè laudabiliterque

° Primam domum suam coërcuit, quod plerisque haud minùs arduum est, quàm Provinciam regere: nihil per libertos, servosque publicæ rei. Tac. in vitâ Agri.

^p Iam afferrebant cuncta venalia præpotentes liberti, servorum manus subitis avidæ, tanquam apud senem festinantes. Tac. l. i. Histor.

Tacit. l. 4.
Histor.

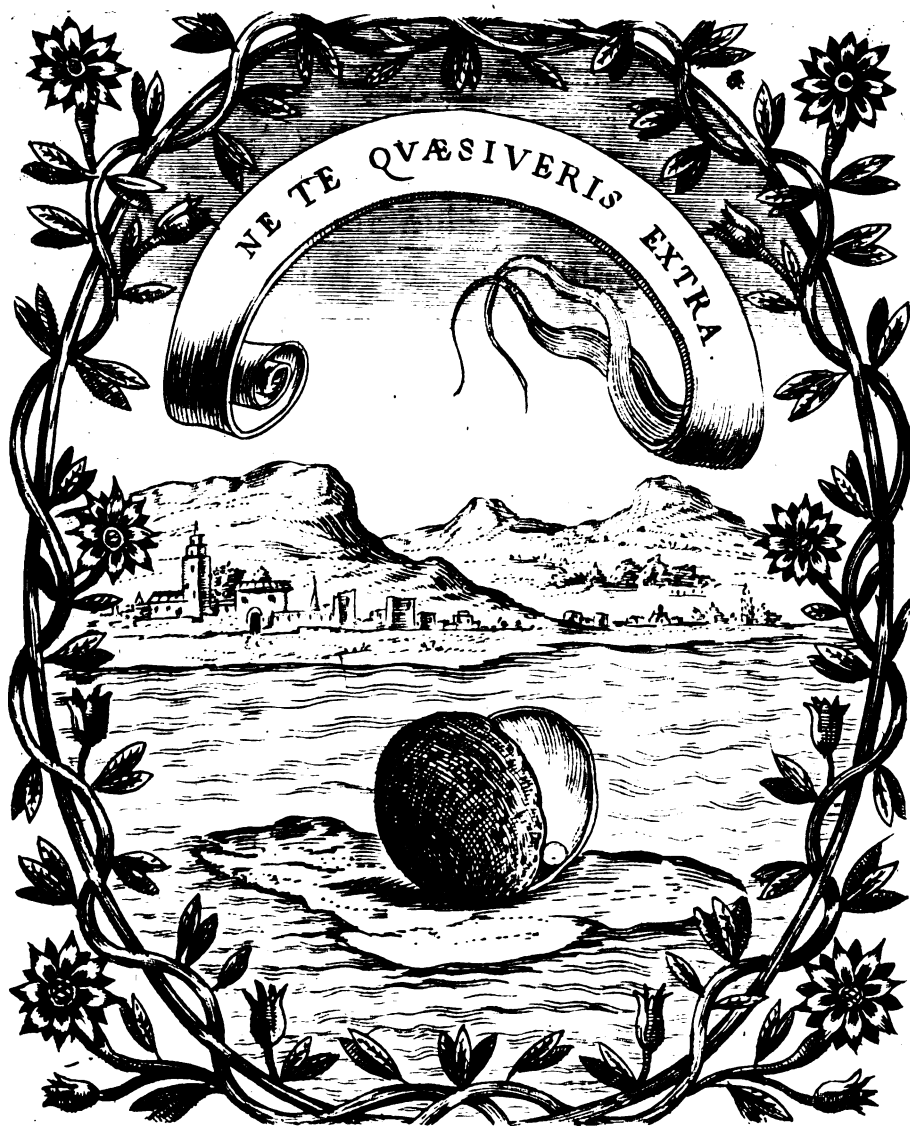
institui poterit, ubi domestici simul imperant, & prædas agunt, aut superbiâ suâ aliisque vitiis auctoritatem ejus prostituunt. Si boni illi sunt, Principem quoque bonum efficiunt; si improbi, tametsi bonus sit Princeps, improbus tamen videbitur. Ab illis actiones Principis suum mutuuntur pretium, & bona ejusdem fama dependet pariter, & mala; siquidem aliorum virtutes & vitia ipsi solent tribui. Si prudentes sint domestici, errata ejus dissimulant, immò quoad fieri potest, omnes ejus actiones ab errore vindicant, & de prædicando magis illustres reddunt. Relatæ ab illis cum quâdam gratiâ, admirationem pariunt. Quicquid de Principe manat in publicum, id magnum judicatur à populo. Intrapalatia Principes aliorum hominum confimiles sunt; existimatio tamen majores eos fingit, & recessus ille atque à communi aliorum consortio segregatio, segnitiam eorum & inertiam contegit: quòd si famuli minùs prudentes sint, & secreta haud satis tenaces, per eos tanquam per rimas quasdam illam indagat populus, & reverentiam exuit, quâ eos antea suspiciebat & venerabatur.

Plin.

§. Denique ex ipso etiam statu augetur existimatio Principis, si nimirum leges optimè constitutas habeat, & Magistratus; si in eo iustitia vigeat; si unam tueatur Religionem; si Majestati supremæ honorem & obedientiam deferat; si annonæ & ubertatis curam habeat; si artes & arma florent, & eluceat in rebus omnibus ordo quidam constans, & æqualis harmonia, à manu Principis profecta; immò etiam si felicitas statuum ab ipsomet dependeat Princeps: nam si absque hoc illâ potiri possint, facilè cum despiciunt. *Amatores in Ægypto calum non suspiciunt*; cùm enim Nilus inundatione sua omnes latè agros irriget, fœcundetque, nubibus haudquaquam indigent.

SYM-

SYMBOLVM XXXII.

CONCHA de rore cæli concipit, & in candidissimo ejus sinu nascitur, & sese prodit pulcherrimus ille margaritæ partus. Nemo tantam ejus elegantiam ab exteriori formâ tam rudi & impolitâ conjiceret. Haud aliter sensus falli solent in actionum exteriorum examine, si secundum extimam rerum faciem judicent solum, nec ad interiora penetrent. Veritas ab opinione non pendet. Aspernetur eam Princeps, si è rationis præscripto egisse se sciat. Nihil magnoperè arduum aut eximium audebit aggredi, si ad sensum vulgi cum metu suo velit in deliberationem descendere. In semetipso se quærat; non in aliis. Regnandi ars ob tenues

Tacit. lib. 4.
Annal.

Mar. hist.
Hispan. lib. 28.
c. 8.

Mar. hist. 7:
Hispan. lib. 14.
c. 9.

istat existimationis umbras conturbari se non sinit. In illo Rege hæc major est, qui pacis, bellique artes ritè moderari noverit. Subditorum honos è quâcunque re nævum contrahit; ille autem Regis cum beneficio publico conjunctus est: durante hoc crescit; imminuto interit. Nimium etiam haberet periculi gubernatio, fundata in legibus existimationis à levi vulgo institutis. Earum despicientia, animi magnitudo, & constantia est in Principe, cui pro supremâ lege salus Populi est. Gloriabatur olim in Senatu Tiberius, quod *offensionum pro utilitate publicâ non parvidum* se exhiberet. Animus erectus & alacer incertos vulgi rumores, & famam popularem nil metuit. Qui inanem spernit gloriam, verâ solidâque fruetur. Non ignorabat id Fabius Maximus, cum salutem publicam rumoribus, & querelis vulgi anteponeret, qui tarditatem ejus incusabat; uti & magnus ille Dux in captivitate Ducis Valentini, qui etsi sese illius commisisset potestati, fidemque securitatis publicam ab eo accepisset; propter occultas tamen molitiones, quas denuò illum adversus Regem Catholicum suscepisse Magnus Dux rescierat, in custodiis eum detinuit, ratus nimirum, incommodorum potius, quæ ex libertate illius oriri possent, habendam esse rationem, quàm sermonum contra se, & querimoniarum, quasi datam fidem violâisset; quâ de re ut se purgaret tunc palam, nullo modo expedire videbatur. Rex Sanctius, cognomento Fortis, gloriosus fuit, & bellicosus; surdus tamen ad obrectationes suorum Subditorum, prælium ad Cæsarianum (sic urbem vocant, quæ vulgò Xeres dicitur) detrectavit. Satiùs est, Principem ut prudentem timeri ab hostibus, quàm ut præcipitem aut temerarium.

§. Hi discursus non eò spectant, ut Principem abjectum & vile Reipublicæ mancipium esse velim, adeò ut quâcunque de causâ, aut utilitatis specie fallat datam fidem, aut pactis conventisque contraveniat: talis enim fidei violatio, nec ipsi aut ejus Statui ullum accerset commodum,

dum, sed ruinam potius; & publicum pariet detrimentum; neque diu securum esse potest, quod honestum non est; uti in Aragoniæ regno videre fuit, turbato toties, tot-que sæpè calamitatum, ac imminantium subditis miseria-
rum procellis agitato, eò quòd Rex Petrus Quartus tam pacis quàm belli tempore ad commodum magis, quàm ad existimationem & famam cuncta referebat. Utilitas & honestas junctæ, & pari passu ambulent, oportet. Nec in eam me adduci patior sententiam, *nihil gloriosum*, Salust.
nisi tutum, & *omnia retinenda Dominationis honesta*; ne-
que enim, quod indecens est, bonum medium esse po-
test ad illam tuendam; neque si fuerit, ideò honestum
erit, aut excusandum. Illud solum contendo, ut Prin-
cipis animum opinionibus vulgaribus superiorem faciam,
& constantem adversus vanas Populi obrectationes. Ut
sciat cedere tempori, & dissimulare offensas: deponere gra-
vitatem regiam: aspernari inanem famam, oculis in ve-
rà illà & solidà defixis: in arenà denique, ut ajunt, ac ne-
cessitate consilium capere, si ita expedire visum fuerit ad
statum sui conservationem; nec decipi se sinat vanis qui-
busdam gloriolæ umbris, pluris scilicet eam æstimando,
quàm utilitatem publicam; id quod Regi Henrico Quar-
to vitio datum fuit, nolenti eorum sequi consilium,
qui suatores illi fuerant, ut Ioannem Paciechum Ville-
næ Marchionem comprehenderet, tumultuum & com-
motionis inter regni Proceres auctorem & incentorem;
excusando se, quòd fidem illi publicam dedisset Madri-
tum veniendi, contra quam agere sibi non liceret. Frivo-
la excusatio, inane fidei & clementiæ specimen vitæ suæ
& salutis publicæ anteferre, erga eum præsertim; qui
concessâ sibi securitate abuteretur ad perniciem ipsi per-
sonæ regiæ machinandam; unde gravissima ad ipsum Re-
gem, & universum ejus regnum manarant damna ac de-
trimenta.

Mar. hist.
Hisp. l. 23.
c. 7.

Nil Tiberius Cæsar morabatur, vitio sibi verti à nonnullis
quòd tanto tempore in Insulâ Capreis cunctaretur, in solos
calam-

Tacit. lib. 3.
Annal.

1. Reg. 10.
27.

^a Quis est
iste, qui dixit:
Saul num re-
gnabit super
nos? Date vi-
ros & inter-
ficiemus eos.

1. Reg. 11.
12.

^b Non ex ru-
more statuen-
dum. Tac. l. 3.
Annal.

Tac. lib. 1.
Hist.

^c Tam uescire
militem, quàm
scire oportet.
Tac. lib. 1.
Hist.

^d Tibi sum-
mum rerum
judicium Dii
dedere, nobis
obsequii glo-
ria relicta est.
Tacit. lib. 6.
Annal.

calumniatores intentos habens oculos, neque Galliæ labo-
ranti succurreret, cujus bona pars jam tum perierat, neque
legiones in Germaniâ componeret. Hæc, inquam, nihil ille
morabatur, quin *tantò impensius in securitatem compositus,*
neque loco neque vultu mutatus, sed ut solitum, per dies illos
egit. Constantia prudens audit, non curat magnoperè ju-
dicia & sensus imperitæ multitudinis, sciens rebus benè ge-
stis, obtrectionem postea in majorem cedere gloriam, &
seipsâ sensim evanescere. Diffidebat exercitus electioni
Saülis in Regem, eumque aspernando dicebat: *Num sal-
vare nos poterit iste?* Dissimulavit tamen verba ista Saül, &
furdus accepit auribus (neque enim Principes audire omnia
convenit) & milites suum postea damnantes errorem pali-
nodiam cecinerunt, immò & in obtrectionis auctorem
inquisiverunt, infami mulctandum morte, si ^a deprehen-
deretur. Non fuisset factum prudens, electionem suam in
discrimen objicere, præ se ferendo notitiam sinistri illius po-
pularis judicii. Nimia viatoris esset levitas, si ab importuno
locustarum stridore moras sibi in itinere injici pateretur. Ex
rumore vulgi statuere, vecordia ^b est. Timere illum, & quæ
statuta sunt semel, revocare, prorsus indignum. Vix un-
quam firmum esset ullum consilium, si à vulgo dependeret,
qui causas, quæ impulerint Principem, omnes penetrare
non potest, neque eas publicare expedit: hoc enim esset
sceptri auctoritatem illi tribuere. In Principe tota Populi po-
testas sita est. Principis est agere; Populi jussa exequi, bonâ
interim fide sibi persuadendo, rectè ac justè ita præcipi. *Si,*
ubi jubeantur, quarere singulis liceat, pereunte obsequio, etiam
Imperium intercidit. Tam hæc ignorare oportet eum, qui
paret, quàm scire ^c alia. Principibus *summum rerum judicium*
Deus dedit, subditis *obsequii gloria relicta* ^d est. Illud solum
postulatur à Principe, ut obligationi suæ in statuendo & de-
cernendo faciat satis; quòd si postea non omnia è voto suc-
cedant, animo ne cadat: satis enim est, nihil imprudenter
egisse. Quod optimum etiam videtur consilium, infirmum
est, & casibus variis obnoxium. Quò Monarchia est amplior,
eò ma-

eò magis exposita est eventibus minùs prosperis, quos aut casus secum trahit, aut iudicium humanum præcavere satùs haud potest. Grandia corpora grandes infirmitates pati solent. Nisi Princeps fortiter constantérque negotiis insisteret, quicquid obtrecent alii, infelicissimam vitam viveret. Si errare eum contingat, animo opus est, ne metu percellatur, aut in statuendo deinceps fiat anceps & tardior. Princeps qui leviter suspicatur, omnia, quæ egerit, improbatum iri ab aliis, nimis etiam potentiæ suæ coarctat limites, multisq; inanibus Phantasiæ terroribus sese objicit; id quod à persuasionem quâdam propriâ superstitiosâ, aut metancholici humoris abundantia plerumque nascitur. Ist hæc incommoda David agnovisse videtur, cum Deum precaretur, ut tolleretur à se opprobria, quæ ipse sibi imaginabatur. Constantia itaque sese armet Princeps adversus quoscunque eventus, & vulgi opiniones, & fortem se præstet, in tuenda verâ & solidâ estimatione personæ suæ, & armorum, quando illa amissa, aut violata, unâ secum Imperium in discrimen adducit. Optimè hanc rem intellexit Rex Ferdinandus Catholicus, quando monitus à suo Patre Rege Ioanne Secundo Aragonio, ut tempori, necessitatique cederet, & Coronam suam collocaret in tuto, conciliando sibi animos Marchionis Villenæ, & Archi-Præsulis Toletani Alphonsi Carrili, honestissimis quidem mediis illud effectum dare studuit; induci tamen nunquam potuit, ut auctoritatem suam regiam Subditorum furori ac violentiæ minùs decenter aut indecorè inclinaret, in hoc enim plus inesse periculi augurabatur, quàm beneficii in eo, quòd voluntatum studia sibi pararet apud alios. Tempus, optimus artium magister est, & tale esse poterit, ut actiones humiles heroicas efficiat, & ipsas etiam submissiones ac deditiones in alterius potestatem fortitudini tribuat. Finis honestus ac licitus est, qui eas nobilitat. Vitellio Tacitus exprobrat, quòd *sectari cantantem* Neronem fuerit *solitus, non necessitate, quâ honestissimus quisque, sed luxu & sagina mancipatus, emptusque*. Non minus constanti animo opus est, ad parendum necessitati, quàm ad illam superari.

*Amputa op-
probrium
meu, quod sus-
picatus sum.
Pl. 118. 39.*

*Mar. hist.
Hispan. lib. 24.
c. 9.*

*Tacit. lib. 2.
Hist.*

perandam, & quod abjectio interdum putatur, & vilitas, honoris est studium, quando nimirum ad hunc non amittendum aut certè ad conservandum, dissimulantur ad tempus offensæ. Qui illicò ultionem parat, magis passione duci se finit, quàm honore. Iracundiæ quidem fit satis; at divulgatur amplius, & publicatur infamia. O quoties profusus sanguis rubrica fuit, quâ conscriberentur injuriæ! quoties in ipso offendentis vultu vulneribus conciso legere licuit cicatricibus quasi literis quibusdam exaratam offensi infamiam! Sæpiùs vindictâ, quàm dissimulatione deperditus fuit honos: hæc oblivionem inducit, illa memoriam: magisque in eum conjicimus oculos, qui injuriam accepit, quàm qui ultionem sustinuit. Qui prudens honoris sui æstimator est, in bilance eum pendit, ac librat cum vindictâ, cui ille, adjecto quocunque facomate notitiæ publicæ, multum præponderat.

Et si verò Principi suaferim, ut famam popularem insuper habeat; hoc tamen in casibus solùm allatis velim intelligi, si nimirum jacturam illius bonum publicum compenset, aut aliter impediret negotia magni momenti, quæ Populus aut non capit, aut certè non rectè intelligit: nam postea successus iste felicior, & rei honestas, amissam famam cum usurâ etiam existimationis & honoris restituunt. Interim prudenter fecerit Princeps, si quoad fieri potest, semper actiones suas, ad popularem auram accommodare studeat: eosdem enim ferè effectus, ac vera illa gloria operari solet. Vtraque in hominum imaginatione est posita, & vox popularis nonnunquam, licet falsa sit, tantam meretur fidem, ut nullo unquam postea tempore, aut actione contrariâ oblitterari valeat.

SYM-

SYMBOLVM XXXIIL

QUOD speculum integrum representat, idem etiam
 con fractum in quâlibet suâ particulâ exhibet; sic LEO
 in utroque speculi fragmento presentis Emblematis se con
 tuctur, fortitudinis, & generosæ constantiæ Symbolum, quæ
 in omni casu Princeps conservare debet. Speculum nempe
 publicum est, in quo Mundus se contemplatur; ut rectè dixit
 Rex Alphonsus Sapiens, agens de actionibus Regum, & ex
 pendens, quales eas esse deceat. *Porque los Omnes vienen a xem
 plo dellos, de lo que les ven a fazer, e sobre esto dijeron por ellos, que
 son como espeja, en que los Omnes ven su semejanza de apostura,*

T

ò de

L. 4. tit. 5.
 P. 2.

Tac. lib. 2.
Hist.

ò de enatiez. Eam ob rem, five cum fortuna secunda servet integrum, five frangat adversa, idem semper in eo vultus appareat oportet. Quod quidem in secundâ difficilior, quia affectus de se facile emicant, & ratio cum gloriâ evanescit. Attamen magnanimum pectus à summâ etiam felicitate efferi se non sinit; uti in Vespasiano videre licuit: nam etsi communi omnium consensione Imperator consalutaretur, *nihil tamen in ipso tumidum, arrogans, aut in rebus novis novum fuit.* Quisquis unâ cum fortunâ animum mutat, fateatur eam se non promeruisse;

Claud.

*Frons privata manet, non se meruisse fatetur,
Qui crevisse putat.*

Tac. lib. 1.
Hist.

Hæc constans modestia etiam in Pilone enituit: nam adoptatus à Galbâ, *nullum turbati aut exultantis animi motum prodidit: sermo erga patrem Imperatorémque reverens: de se moderatus: nihil in vultu, habitûque mutatus: quasi imperare posset magis, quam vellet.* Sed & à casibus adversis Fortitudini solet esse periculum: illi enim homines plerumque nec opinantes obruunt; cum nemo quisquam ferè sit, qui calamitates omnes, quæ accidere sibi possunt, seriò cogitet. Quæ causa est, cur plerisque incautos, & ex improvviso eæ opprimant, & cur tantoperè tunc conturbetur animus, aut propter nimium felicitatum amorem, quas amittit, aut ob periculum vitæ, cujus prorogandæ desiderium omnibus à naturâ est inditum. In aliis locum habeant licet passionés istæ, non in Principe, cujus est regere alios tam in adversâ fortunâ, quam prosperâ, & placidum semper ac compositum præ se ferre vultum, & verba intrepida; qualis Otho fuit, etiam Imperio exutus, *Placidus ore, intrepidus verbis, intempestivas suorum lachrymas coercens.* In cruento illo prælio ad Navas Tolosæ Rex Alphonsus Nonus eadem semper animi, vultusque serenitate inter arma perseveravit. Nullus unquam casus Regis Ferdinandi Catholici affectum, aut passionem detegere potuit. Læsus aliquando graviter à furioso quodam Barcnone, nihil ideò commoveri visus fuit, illud solum præcepit, ut invasorem coercerent. Carolus Quintus Imperator, cum

Tacit. lib. 2.
Hist.

Ingol-

Ingolstadtum obsideret, nec vultum immutavit, nec locum, quantumvis hostes continuâ tormentorum explosione tentorium ejus dilacerassent, & nonnulli juxta à latere interfecti cecidissent. Non minori cum constantiâ Rex Hungariæ (Augustissimus nunc Imperator.) & Serenissimus Infans Ferdinandus (ambo fortitudinis & facinorum Caroli V. gloriosi æmuli) perstiterunt intrepidi in prælio Nordlingano, nil quicquam terri Chiliarchæ cujusdam morte, qui proximè illos tormenti majoris icru interierat. Nec omittendum hoc loco exemplum Maximiliani Baviaræ Ducis, & sacri Romani Imperii Electoris, qui tot Victoriis celebris, quas, dum exercitui Unionis Catholicæ summâ cum auctoritate præfesset, reportaverat; non ideo superbiâ clatus fuit, neque postea fortunâ adversâ animum suum heroicum frangi passus est, tamen Status suos videret perditos, & in Monacensi suo palatio (dignâ fabricâ tanto Principe) hospitantes Regem Sueciæ, & Comitem Palatinum Fridericum, ipsūque Fridlandiæ Ducem non minus sibi infensum & hostem, quàm duos illos experiretur.

Dividat sanè instabilitas temporum atque invidia, & in diversas distrahat partes Speculum statuum, in quâlibet tamen illarum, quantulacunque etiam sit, Majestas semper integra perseveret. Quisquis ad Sceptrum natus est, mutari non debet ad quemcunque eventum & casum. Nec ullum tam gravem aut acerbum ducat, ut ideo à se ipso desciscat, aut personam, quam sustinet, dissimulet. Rex Petrus, etiam postquam in manus Regis Henrici fratris sui & capitalis hostis incidisset, celare noluit, quis esset; quin potius, cum dubitaretur, num ipse esset, altâ voce ultro exclamavit, *Ego sum, Ego sum*. Quid? quòd hæc ipsa constantia servandi in rebus adversis decorum & majestatem regiam, unicum & ultimum earum interdum remedium sit, uti Porus Indorum Regi accidit, qui captus aliquando ab Alexandro Magno, & rogatus, quomodo tractari vellet, *Regiè*, inquit. Subjicienti verò Alexandro, Nunquid etiam aliud? Respondit iterum Porus; *Omnia hoc verbum complectitur, Regiè*. Quid

Mar. hist.
Hispan. lib. 17.
c. 13.

Plutarch in
apoph. Re-
gum & Imp.

heroicum responsum sic affecit Alexandrianimum, ut cum non modò in regnum suum restituerit, sed plures etiam illi provincias addiderit. Acerbitatibus & ærumnis cedere, est ad earum quasi partes sese adungere. Fortitudo in victo etiam Victori placet, aut quia triumphum ejus clariorem efficit, aut propter ipsam virtutis vim. Animus violentiæ non paret, neque quicquam in eum potest Fortuna. Gravis minas Carolus Quintus Imperator intentabat Joanni Friderico Saxoniae Duci, quem captivum tenebat, ut ad dedendum sibi Ducatum Wirtembergicum eum compelleret, ipse verò liberè respondit: *Poterit quidem sua Majestas Casarea statuere de me, quicquid libuerit; ut tamen timorem huic incutiat pectori, nunquam efficiet.* Id quod in occasione aliâ longè difficiliorei reipsâ satis ostendit: contigit enim, ut dum latrunculorum lusui intentus esset, capitis sententiam in solatam intelligeret; quo nuntio neutiquam ille turbatus, perinde quasi nihil ad se pertineret, Ernestum Ducem Brunsvicensensem, quicum ludebat, liberâ voce cohortatus est, ut non obstante illo ludere pergeret. Quod heroicum responsum infamem rebellionis notam deterfit aliquantùm, & clarum eum reddidit. Actio unica generosioris animi, etiam cum vis ipsa ad mortem rapit, vitam illustrem relinquit, & celebrem: quemadmodum hæc nostrâ ætate evenisse meminimus Roderico Calderonio Septem Ecclesiarum Marchioni, cujus fortitudo verè Christiana, & heroica constantia toti mundo admirationi fuit, adeò ut æmulationem & odium commune tantæ ipsius fortunæ in laudem & commiserationem verteret. Ignavia & timiditas animi è violentis casibus neminem eripiunt, nec quicquam de periculo turbatio detrahit. Constantia illud aut vincit, aut certè famosum efficit. E vulgus Principis periculi gravitatem vulgus colligit, haud secus atque ex naucleri oculis ii, qui in eadem navi sunt, num tempestas grandis sit. Atque ob eam rem valde expedit æqualem semper & serenam exhibere frontem, seu tranquilla sint tempora, seu turbida, ut neque metu Princeps concidat, neque superbiâ efferatur, neque alii de communi

muni rerum statu iudicium ferre valeant. Eâdem de causâ Tiberiustristissima quæque maximè occultare ^a laborabat. Perturbatio & confusio rerum omnium oritur, quoties è facie Principis, tanquam illâ cæli, perspicere licet tempestates, quæ impendent Reipublicæ. Mutare colorem ad quamvis Fortunæ auram iudicii levitas est, & ignavia animi. Constantia & æquabilitas vultûs Subditos erigit, & hostes in admirationem rapit. Omnes in Principe suos defigunt oculos, & si metuat, ipsi quoque metuere incipiunt: ita *Othonis vultum intuebantur*, quotquot cum eo accumbebant in convivio, *utque evenit inclinatis ad suspicionem mentibus, cum timeret Otho, timebatur*; ubi verò timori & diffidentia locus est, ipsa quoque fides facilè ^b deficit. Hoc tamen in iis casibus velim intelligi, quando periculum dissimulare, & celare calamitates expedit: in aliis enim publicæ tristitiæ significatio Principem minimè dedecet, ut sic affectum suum palàm faciat subditis, & eorum sibi conciliet animos. Carolus Quintus Imperator lugubri indutus veste moerebat ob Romanæ urbis expilationem. *Apprehendens David, scindit vestimenta sua*, cum mortem Saulis & Ionathæ intelligeret. Idem fecit Iosue propter cladem ab incolis urbis Hai acceptam, & *pronus cecidit in terram coram arcâ Domini*. Nec quicquam justius, quàm in communi calamitate sic Deo se submittere; nam rebellionis quoddam genus esset, de manu illius bona solum velle suscipere, non autem ^c mala. Qui castigationi sese subicit, Deum ad misericordiam commover.

S. Controverti hic potest, an tum saltem illa animi constantia minus potenti suadenda sit, cum potentioris auxilio indiget. Sed eâ in re peculiari distinctione opus est. Qui oppressus ab hostibus petit suppetias, non se demittat nimium, nec minis sollicitè alienam imploret opem, alias Fortunam suam prorsus desperatam faciet. Nullus enim est Princeps, qui solâ motus misericordiâ jacenti dexteram porrigat, aut qui tueri velit eum, qui de se ipse rebusque suis jam sperare desuit. Pompeji causa haud paullulùm in opi-

^a *Hæc audita, quanquam abstrusum, & tristissima quæque maximè occultantem Tiberium perculere.* Tacit. lib. 2. Annal.

Tacit. lib. 1. Histor.

^b *Fides metu infracta.* Tac. lib. 3. Hist.

2. Reg. c. 1. 11.

Jos. c. 7. 6.

^c *Si bona suscepimus de manu Dei, mala quare non suscipimus?* Job. 2. 10.

Tac. lib. 2.
Annal.

Tacit. l. 12.
Annal.

^d Mutatione
rerum & pre-
ce haud sege-
nere permotus
Tac. l. 12.
Annal.

^e Simul Sege-
stes, ipse ingēs
visu & me-
moriā bona
societatis im-
pavidus: verba
ejus in hunc
modum fuere.
Tac. lib. 1.
Annal.

^f Etiam illū,
qui libertatem
publicam nol-
let, tam proje-
cta serviti-
um patien-
tia tadebat.
Tac. lib. 3.
Annal.

Tac. lib. 2.
Hist.

Tac. lib. 2.
Annal.

nione Ptolomæi deperdidit, cū tantam legatorum ejus submissionem coram usurparet oculis. Majori animo Rex Cheruscorum fuit, qui posteaquam regno pulsus esset, Tiberii favore sibi utendum ratus, ad eundem dedit literas, *non ut profugus, aut supplex, sed ex memoriā prioris Fortuna.* Nec minus illustre est exemplum Regis Mithridatis, qui vi-ctus ab Eunone hoste constantiā planē regiā sic eum fertur allocutus: *Mithridates terrā marique Romanis per tot annos quasitus, sponte adsum, utere ut voles, prole magni Achemenis, quod mihi solum hostes non abstulerunt.* Quæ res Eunonem permovit, ut ipse deinde pro Rege Mithridate apud Imperatorem Claudium ^d intercederet. Qui Principi suo fidelia præstitit obsequia, loquatur liberè, si injuriam sibi fieri animadvertat. Ita fecere Hermannus Cortesius Carolo Quinto, & Segestes ^e Germanico. In casibus aliis Prudentia necessitatem, tempus, & res ipsas expendat, & sequentes diligenter observet maximas: quod potentior intrepidum inferioris animum pro injuriā ferè accipiat, perinde quasi hic sese illi æquare velit, aut cum præ se contemnat. Quod item inferiorem faciliè contemnat, si nimium is sese abjiciat & demittat. Eā de causā Tiberius, Senatores nominabat, qui ad serviendum à naturā facti essent; & tamen si his talibus opus haberet, illam tamen animorum vilitatem ferre nullo modo ^f poterat. Nōrunt scilicet Principes cujusque alectitatem & animi robur, & faciliè in eos sunt injurii, quos sciunt id minimè graviter accepturos. Ex eo fundamento Vitellius Valerio Marino dignitatem consularem, quam Galba in eum contulerat, tanto tempore liberius distulit, quod *mitem, & injuriam segniter laturum* eum crederet. Quamobrem modestia quædam fortis, & fortitudo modesta perquam utilis erit Principi, & si omnino pereundum illi est, præstat animo magno & generoso id fiat, quàm abjecto, & humili. Habebat illud præ oculis Marcus Horatius *avita nobilitatis etiam inter angustias fortuna retinens*, cū Tiberius extremæ ejus necessitati remedium adferre nollet.

S. Quan-

§. Quando is, qui potentior est, alteri honores debitos denegat (in actibus præsertim publicis) consultius est, etiam vi & astu quodam eos præripere aliis, quàm eâ de re verbis contendere. Qui dubitat, merito suo diffidit. Qui dissimulat, tacitè suam fatetur indignitatem, & Modestia postea pro ridiculo habetur. Qui de facto animo forti, & bonâ cum gratiâ primas præ aliis occupat, quæ sibi debentur, nec offeruntur tamen, facili deinde negotio eas servat & retinet. Ita quondam Germaniæ Legatis contigit, qui cùm in Pompeji Theatro inter Senatores assidere cernerent Legatos Nationum, quæ fortitudine animi, & constanti cum Romanis amicitia alias antecellerent, dixerunt, *illos mortalium armis aut fide ante Germanos esse*, & inter eosdem Senatores seorsum ceperunt. *Quod comiter à visentibus exceptum, quasi impetus antiqui, & bonâ amulatione.*

Tacit. lib. 13.
Annal.

Ibid.

§. De favoribus & gratiis, quæ à Principis dependent arbitrio, tametsi aut meritis, aut virtuti videantur debitæ, Subditus conqueri non debet, quod in se illæ non conferantur; immò gratiæ potius agenda sub honesto aliquo titulo, quomodo Vitellii tempore fecerunt nonnulli ab officiis suis remoti: nam aulicus prudens omnes suos cum Principe sermones gratiarum actione solet concludere. Seneca istâ prudentiâ usus est, postquam cum Nerone locutus esset de iis, in quibus eum nonnulli^b accusabant. Qui querelis utitur, faterur injuriis se affectum; in eo autem, quem offensum credunt, non valde confidunt Principes. Omnes eâ in re Deo cupiunt esse similes, de quo in miseris nostris non querimur, immò gratias potius pro illis agimus.

^a Atq; in-
super Vitellio
gratia, con-
suetudine
Servitii.
Tacit. lib. 2.
Hist.

^b Seneca (qui
finis omnium
cum dominan-
te sermonum)
grates agit.
Tacit. l. 14.
Annal.

§. In deliberationibus & accusationibus constantia plurimum prodest: nam qui confessim iis cedit, reum se constituit. Qui innocens suas negat actiones, fontem se confitetur. Mens rectè conscia, & præsidio virtutis armata de æmulis triumphat. Si corpore incipiat, nec contra casus adversos nitatur fortiter, eorum obtruetur fluctibus, non recusat ac fluvius aliquis aquatum impetu sternit arbores minis

ⁱ Constantia orationis, & quia repertus erat, qui efferret, quæ omnes animo agitant, eò usque potuere, ut accusatores ejus, additis quæ ante deliquerant, auxilio aut morte multarentur. Tac. lib. 6. Annal.

Tac. lib. 13. Annal.

radicatas; eas verò, quæ altiores habent radices, movere loco non potest. Omnes Sejani amici, labente ipsius fortunâ, ipsi etiam periêre. Vnus Marcus Terentius, qui ejus amicitiam se ambivisse & æstimasse constanter confessus est, eò quòd illius beneficio gratiam Imperatoris Tiberii promeruisse, in judicio absolutus fuit, multatis exilio aut morte aliis, qui eum ⁱ accusaverant. Dantur quidam casus, quando adeò constanti securitate opus est, ut nec conscientia se excuset, ne timidior videatur, nec commemorentur obsequia, ne exprobrari putentur; uti quondam Agrippa, cùm accusaretur, quòd Plauto imperium procurâisset, *nihil pro innocentia, quasi diffideret, nec beneficiis, quasi exprobraret, differuit,*

§. Nec solùm per se ipsum subditis suis speculum se Princeps exhibeat, sed & per Statum suum, qui quædam illius est idea, atque adeò in eo non minùs, quàm in propriâ ejus personâ eluceant. oportet Religio, Iustitia, Benignitas, & virtutes aliæ dignæ Imperio. Quia verò partes speculi illius sunt Consilia, Tribunalia, & Cancellariæ, etiam in his eadem virtutes reperiri debent, immò in Ministris singulis, qui speculum illud repræsentant: multum enim de Principis decedit existimatione, si ipse quidem benignum se exhibeat gratiam postulanti, & bonâ spe promissisque plenum abs se dimittat; ex aliâ verò parte colludat cum iis, qui sibi à secretis sunt, aliisque suis Ministris, ut aspero suo agendi genere petentem absterreant. Dolus, qui facilè & brevi tempore deteget artificium, indignum generoso & regio Pectore. Minister moneta publica est, Principis signata effigie, & nisi probata illa sit, & hunc ad vivum exprimat, tanquam adultera & rejicietur. Si caput, quod præest, aurum sit, manus quoque, quibus utitur, aureæ sint oportet; quales erant illæ Sponsæ in divinis ⁱ literis.

^k Præfectus, nisi formam tuam reserat, mali fati instar subditis efficitur.

Them. orat.

17.

^l Caput ejus aurum optimum. Manus illius tornatiles aureæ.

Cant. 5. 11.

& 14.

§. Sunt præterea principales hujus speculi partes etiam Legati, qui Principis auctoritatem sustinent: & sanè malè consuleretur fidei publicæ, nisi istius verba & veracitas, in illis quoque reperirentur; & sicut si vicem illius obeunt, quant-

quantum ad potentiam & animi magnitudinem attinet, ita in omni casu eam præ se ferre sic debent, ac si Princeps ipse coram præsens adesset. Ad hunc modum egit Antonius Fonseca, qui postquam Regem Carolum Octavum nomine Regis Catholici monuisset, ne arma Neapolitanis finibus inferret, donec viâ Iustitiæ, quis potior Iure esset, declararetur; nec quicquam se proficere videret, insigni cum animi libertate palam edixit, Regem suum conscientiam suam satisfecisse, ut deinde liberatâ fide, viribus & copiis in eam partem se dare posset, quam æquiores judicaret. Nec ultra moratus, coram Rege, & Proceribus, qui in conventu aderant, initi antea foederis tabulas laceravit. Sicuti Ministrum Principis sui maximis instructum esse decet, ita & Majestate illius, fortitudine, & præstantiâ animi.

Mar. hist.
His. 1.16.
c.7.

S Y M

SYMBOLVM XXXIV.

QVI fruticem rosaceum spinis & sentibus asperum intuetur oculis, is persuadere sibi vix poterit, è tam spinosâ matre, adeò bellam venustâque filiam, qualis est Rosa, progenerari posse. Magnâ utique fiducia opus est, ad irrigandum & expectandum, dum viriditatem induat, & protrudat admirabilem illam folliculorum pompam, quæ odore tam delicato nares recreat. Longâ tamen spe, & tolerantia experiri tandem licet, laborem non fuisse inutilem, nec male collocatas spinas, quæ florem adeò bellum, fragrantisq; odoris produxerunt. Spinosi & asperi sunt naturæ nostræ corruptæ primi virtutis rami, sed post pulcherrimus illius flos tandem

tandem subnascitur. Ne Principem terreat primus rerum aspectus : per enim pauca sunt in regimine, quæ primâ fronte jucunda appareant. Omnia spinis referta videntur, & difficultatibus. Sed experiundo multa fuere facilia, quæ signibus ardua videbantur. Ne itaque animo cadat Princeps; nam si iis leviter cedat, à suâmet apprehensione vincetur potius, quàm rei veritate. Toleret fortiter, speret patienter & constanter, nec tamen interim media dimittat è manibus. Quisquis sperat, fideli & optimo utitur comite, Tempore nimirum. Vnde Regem Philippum Secundum dicere solitum accepimus: *Ego & tempus contra duos*. Impetus furoris effectus est, è quo grandia nasci solent pericula. Theobaldus Campaniæ comes successionem suam in Navarra regnum valde reddidit dubiam, eò quòd moræ impatiens in præstolandâ morte Regis Sanctii patru sui, adhuc ipso vivo regni occupandi occultè consilia agitaſſet cum Proceribus; hinc enim factum, ut Rex Sanctius Iacobum Primum Aragoniæ Regem hæredem adoptaret. Patientia multis trophæis inclyta est, & excelluit in eâ Scipio, qui etsi in Hispaniâ multas haberet offensionum occasiones, adeò tamen fuit patientis, *ut nullum ferox verbum illi excideret*, quâ re etiam illud effecit, ut quæ in animo intenderet, feliciter & è voto illi succederent. Qui sperat & sustinet, Fortunæ superat ludibria, & eam sibi obstrictam reddit: quippe quæ ejusmodi spem & fiduciam in tot tantisque suis mutationibus problanditiis habet. Incertis Oceani fluctibus non absque gravi periculo sese Columbus objicit, ut novas inquirat Provincias; neque cum terret inscriptio illa Herculis in columnis Caspes & Abyles, *Non plus ultra*; neque aquarum montes, quæ præposito ejus obſtare videbantur: Navigatione suâ Solis passus numerat, atque anno dies, horas diebus suffragatur. Acum nauticam polus deficit, chartas marinas æquoris lineæ, & itineris comites patientia. Omnia contra cum conspirant, at ipse forti animo difficultates omnes & obstacula spe & tolerantia superat, donec tandem novus Orbis invictam ejus constantiam præmio coronavit. *Ferendum &*
Spe-

Mar. hist.
 Hisp. lib. 12.
 c. 16.

Tit. Liv.

Sperandum, Empedoclis fuit dictum, & postea Imperatoribus Macrini Symbolum, unde huic Emblematis lemma sumptum. Pericula quædam sunt, quæ superare facilius est, quàm fugere; id quod probè scivit Agathocles, cum victus, & Syracusis in Siciliâ hostilibus armis cinctus, non turpiter sese hosti dedit, sed relictâ ibidem militum manu, quantum ad defendendam urbem satis esset, cum exercitu adversus Carthaginem profectus est, & is, qui uno in bello victor esse non poterat, artificio isto, è bellis duobus duplicem triumphum reportavit. Periculum temeritate interdum vinci solet, & despicientia illius varias hosti cogitationes injicit. Videns Hannibal Romanos post Cannensem prælium auxiliares copias in Hispaniam mittere, potentiam eorum & vires formidare coepit. Nemo rebus secundis nimium confidat, aut desperet in adversis. Inter utrasque versatur Fortuna, tam prompta ad extollendum, quàm deprimendum. Servet itaque Princeps in omni casu animum constantem & robustum, paratum ad omnia, quicquid denique acciderit, nec perturbari se sinat majorum tempestatum minis: nonnunquam enim fluctus, quem exturbant è navi, quæ interitura est, projiciunt in aliam, quæ salva portum tenebit. Animus magnus & generosus cælum ipsum propitium habet. Ne temerè desperet Princeps ob pericula aliena, aut ea, quæ fortuiti casus secum afferunt. *Qui observat ventum, non seminat; Et qui considerat nubes, nunquam metet.* Non existimet, afflictionibus suis se quemquam obligare. Lamentis & lacrymis sese turpiter dedere, muliebre est: non illis Fortuna placari solet. Animus excelsus sibi ipsi satisfacere satagit, aut solari sese actione aliquâ heroicâ & generosâ, uti fecit Agricola, filii sui morte intellectâ, *quem casum, neque ut plerique fortium virorum ambitiosè, neque per lamenta rursus, ac mororem muliebriter tulit: Et in luctu bellum inter remedia erat.* Nihil omnino commoverit, aut vana gloria esse solet, aut nimia è casu consternatio.

Eccl. 11. 4.

Tac. in vitâ
Agric.

§. In muneribus & honoribus petendis doctrina præsentis Emblematis utilissima est. Qui sustinere & sperare novit,

vit, fortunam novit triumphare, & vincere. Qui moræ impatiens auxilia & submisionem animi vilitatem esse putat, contemptus jacebit, & derelictus ab omnibus. Honorem in eo ponere, ut alteri non obtemperes, est nemini imperare velle. Media ex fine metienda. Si in hujus consecutione plus honoris insit, quàm per illa amittatur, omnino iis uti convenit. Nolle sustinere patienter, animi excelsitatem arbitramur, & imprudens superbia est. Obtentis honoribus, mox obducuntur passuum vestigia, quibus ad illos ascensum fuit. Multa ferre & pati, ut postea ad altiores honorum gradus eveharis, non vilis abjectio est, sed eximium animi ad magna connitentis robur. Quædam sunt ingenia, quæ moram ferre nequeunt, exiguo temporis spatio omnia volunt confici. Ita *Brutidium artibus honestis copiosum, etsi rectum iter pergeret, ad clarissima quaque iturum festinatio stimulabat, dum aequales, dein superiores, postremo sitis præstare anteire parat.* Isto abrepti impetu media securiora aspernantur, quia tarda, & brevioribus, etsi magis periculosis, uti malunt. His evenire solet, quod ædificiis subito & tumultuario opere extructis, antequam tigna & trabes rectè subsidere, & exsiccari potuerint, quæ mox iterum collabuntur.

Tacit. lib. 3.
Annal.

^a Multos etiã bonos pessum dedit, qui spretis quæ tarda cum securitate præmaturâ, vel cum exitio properant.
Tac. lib. 3.
Annal.

§. In sperando & sustinendo maxima imperii præsidia consistunt: iis enim mediis fit, ut omnia agamus cum tempore, sine quo res nulla maturitatem assequi potest. Arbores, quæ mox ad primum calorem flores emittunt, citò eosdem deperdunt, eò quòd non expectaverint, donec hyemis asperitas præterisset. Negotiorum fructu gaudere non potest, qui ea manibus ad maturitatem perducere contendit. Impatientia abortuum causa est, & pericula^b creat; & quia ea patienter ferre non possumus, sed ex iis quamprimum emergere cupimus, majora ea facimus. Eam ob rem in iis tum internis tum externis Reipublicæ malis, quæ per negligentiam nostram incrementum sumpserunt, consultius erit sinere, ut cursum suum teneant, & sensim curentur cum tempore, quàm accelerare remedium, si plus inde periculi sit. Si antè prævidere ea non potuimus, tolerare sal-

^b Impatiens operabitur stultitiam.
Prov. 14.
17.

Tacit. lib. 4.
Histor.

tem discamus postea. Ab oppositione incrementum capiunt: eâ enim ratione fit, ut periculum, quod antea aut occultum erat, aut minùs notabatur, palàm fiat, & majora ei ponat obstacula, quem impedire cogitabar. Timor imprudenter armatus contra superiorem potestatem, magis eam fatigat, & spoliis suis illustriorem reddit. Eo modo Cerialis Trevirensium composuit animos, ne potentiae Romanæ se se opponerent, dicendo: *Octingentorum annorum Fortunâ, disciplinâque, compages hac coaluit: qua convelli sine exitio convellentium non potest.* Multa non æquè caderent irrita, nisi timor noster & impatientia festinantius agerent. Metus & suspicio tyrannidis, ubi innotuerint, faciunt, ut jam esse reipsâ incipiat, licet antea tyrannis non fuerit. Vnde non minoris fortitudinis est in his talibus casibus nôsse dissimulare, quam præcipitare cum remedio. Illud, prudentiæ effectus proprius est, hoc verò ex metu oriri solet.

SYM:

SYMBOLVM XXXV.

QUANTO spiritus in campestri tubâ magis arctatur & comprimitur, tantò majori cum Harmoniâ & vocum varietate inde egreditur postea; ita prorsus *multorum improbitate depressa Virtus emergit, & innocentia defensio interclusa respirat.* Flamma generosæ mentis facile extinguitur, nisi Fortunæ adversæ ventus eam exsuscitet. Excitatum ab illâ ingenium de medijs circumspicit, quibus eam meliorem reddat. Felicitas tanquam rosa, è spinis & æumnis nascitur. Victus fuerat in navali prælio contra Genuenses, & captus Alphonsus Quintus Aragoniæ Rex, & ecce, quæ res

Cicero.

expeditionem ejus adversus regnum Neapolitanum retardatura videbatur, eandem majori cum felicitate, auctoritateque maturavit, facto nimirum foedere cum Philippo Duce Mediolanensi, à quo captivus tenebatur, qui & libertati illum restituit, & vires ad occupandum illud regnum supeditavit. Necessitas eum impulit ad conciliandum sibi hospitis animum: nam rebus prosperè fluentibus sibi ipsi quis vivit; in adversis tum sibi, tum aliis. Illæ in apertum produnt passionibus animi, suimet aliàs oblitæ; his verò factus cautior, idem animus virtutibus sese munit, ut mediis adversam constantemque felicitatem; ex quo illud etiam fit, ut haud paulò facilius sit ex adversâ emergere Fortunâ, quàm conservare semet in prosperâ. In captivitate primùm enituere insignes animi dotes & ornamenta, quæ in Rege Alphonso eò usque latuerant abdita, & captus illorum amore Dux Mediolanensis amicum eum habere voluit, & sic obstrictum abs se dimisit. Plus victus obtinuit, quàm victor sperare potuisset. Ludit inter extrema Fortuna, & gaudet potentia suæ dare specimen, ab uno migrando ad alterum. Nulla virtus est, quæ in casibus adversis non elucescat; haud aliter atque in obscurâ nocte stellæ coruscant lucidiùs. Ponderis suprà injectum tum palmæ ostendit robur, cum unâ cum illo altius assurgit. Inter urticas diutiùs foliorum vigorem servat rosa, quàm inter ipsos flores. Nisi virtus etiam in adversis sese exereret, non victorias, non ovationes aut triumphos mereretur. *Virtus, dum patitur, vincit.* E quo nemini non liquidò apparet, quàm impius sit error (refutatus à nobis alibi) eorum, qui suadent Principi, ut abdicatâ tantisper virtutum constantiâ, vitiis sese accommodet, ubi necessitas postulaverit; quo tempore vel maxime in illis constantem persistere oporteret, & majori cum spe successûs melioris: quomodo plerumque eveniebat Ferdinando Secundo Imperatori, felicissimæ memoriæ, qui in maximis suis periculis constanter affirmabat, *malle sese imperio fortunisque omnibus exui, & cum universâ suâ Familiâ stipem ostiatim colligere, quàm Majestatis tuendæ causâ con-*

* Secunda res acrioribus stimulis animum explorât: quia miseria tolerantur, felicitate corrumpimur. Tac. lib. I. Hist.

S. Chryf.

tra

ma jus fasque admittere aliquid. Dignissima sanè verba tam sancto Principe, cujus pietas singularis ac fides tantoperè Deo placuit, ut ipse sceptrum illius moderari, & vicem Imperatoris hìc in terris gerere voluerit, multas non absque insigni miraculo victorias illi largiendo. In periculis & calamitatibus maximis, cum spes omnis deficeret, atque adeò fortitudo & prudentia humana omnibus destituerentur mediis, felicior semper, & majori cum triumpho eluctatus est. Vivebant olim Romani Imperatores in pacis & deliciarum ubertate, suarummet tamen passionum pressi tyrannide, & variis jactati formidinibus. At sanctus iste Heros quietem & tranquillitatem animi reperit inter ipsos sævientes fluctus, quos contra Imperium, & Augustissimam ejus domum rebellium furor concitarat. Cantat in æumnis justus, & plorat impius in sceleribus suis. Pueris sanè Babylonicis succensa fornax chori musici instar^b fuit.

§. Miseriæ & æumnæ magna secum emolumenta adferunt: nam corrigunt superbiam Principis, eumque in gyrum rationis revocant. Quàm furioso impetu nonnunquam consurgunt venti! Quàm arroganter exæstuat & fremit mare, tumentibus undis quasi montibus quibusdam terræ cæloque minitando! & tamen modica pluvia illud componit iterum, & malaciam reducit. Dum æumnæ è cælo deplount, elatio & jactantia Principis humi sternitur. Illæ è Tyranno moderatorem æquum efficiunt, ex incurio & rerum suarum negligente solertem ac providum: ipsa enim tum cogit necessitas, ut Populi curam suscipiat, habeat in pretio Nobilitatem, honoret Fortitudinem, exerceat Iustitiam, & Religionem veneretur. Potentia nunquam in majori versatur discrimine, quàm cum prosperè, & ad nutum fluunt omnia: sepositis enim tunc curis, Consilium & providentiam nimia securitas facilè jugulat. Plures Principes otio & quiete perierunt, quàm labore & æumnâ, idem nimirum illis accidit, quod corporibus, quæ motu aliquo conservantur vegeta, absque eo verò facilè languere incipiunt. Ex quo illud etiam liquet, quàm in judicando de malis &

^b Et non tetigit eos omnino ignis, neque contristavit, nec quicquam molestia intulit. Tunc hi tres quasi uno ore laudabant, & glorificabant, & benedicebant Deum. Dan. 3. 50. & 51.

*c Et dederunt
ei unusquis-
que ovem unā,
& in aurem
aureā unam.
Job. c. 42.
11.*

bonis erremus graviter, nunquam ferè ea conſectantes, quæ nobis magis ſunt proficua. Fortunæ acerbitem, rigorem & caſtigationem interpretamur, & nescimus admonitionem eſſe, & documentum. Munere illo inaurium & oviculæ, quo Iobum quondam donabant cognati ejus & amici, innuere voluiſſe mihi viſi ſunt, æquo & patienti animo ferenda omnia, & pretioſa quædam Dei eſſe monita afflictiones illas, quæ ipſi in aurem loquerentur. Mera Dei miſericordia eſt, ſi nos affligat interdum; & contrà, dum præmia confert, caſtigatio eſt: nam præmio rationes debitorum expedit, & ſatisfaciendo aliquibus noſtris meritis manet offenſarum creditor; at quando nos affligit, ſibi ipſe ſolutionem præſtat, & nos ad emendationem exſtimulat.

S Y M-

SYMBOLVM XXXVI.

NAVTA peritus ac solers non semper ad venti arbitrium navigat, quin potius illius beneficio navigii sui vela ita novit disponere, ut optatum portum teneat, atque adeò eodem omninò vento, ad quamcunque è duabus oppositis placuerit partem, suam appellit navem, absque ullo itineris dispendio.

Porque sempre por via grà diretta.

Quem do opportuno tempo se aproveita.

At quando tranquillum est cælum, velorum remorumque subsidio ipsum etiam ventum navigando superat. Non mi-

V 4

nori

Cam. Lus.
Can. 1.

nori cum curâ ac diligentia Princeps Reipublicæ navim moderari debet in imperii sui procelloso mari, ad omnes tempestates gnaviter advigilando, ut iisdem prudenter juxta ac fortiter suo tempore & loco uti valeat. Naucleri officio fungitur, cujus fidei vita salusque omnium commissa est, neque ulla navis periculosior, quam Corona exposita tot ambitionis procellis, tot scopulis hostium, tot Populi tempestatibus. Magnâ industriâ Regis Sanctii, cognomento Fortis, opus fuit, ut adversus Fortunam armaret sese, & regni sui jus in tuto poneret. In eo tota ferè consistit scientia politica, ut rectè discernere quis nôrit tempora, & iis uti; interdum enim citius in portum tempestas devehit, quam malacia. Qui Fortunæ adversæ impetum novit frangere, prosperam eam facit. Qui cognito periculo, eidem cedit, & tempus indulget, illud superat. Vbi nauta animadverterit, fluctibus obsisti non posse, ab iis jactari se finit, vela demittens; & quia resistentia vim potius vento adderet, exiguo aliquo utitur sinu, ut respiret aliquantulum navis, & sese supra fluctus elevet. Aliquid dare oportet periculis, ut ex iis emergere tandem liceat. Intellexerat Iacobus Primus Aragoniæ Rex Nobilium, Populique contra se concitationem & odium; quia tamen nequaquam expediebat, importunè obnitendo novum furori isti robur adjicere, sed tempus potius aliquod ei concedere, donec suapte sponte defervesceret; uti rivulis accidit, qui sæviente aliquâ tempestate, subitâ aquarum inundatione altum intumescunt, falli ultrò se passus est, & tanquam in captivitate detineri, usque dum in pristinam quietem & serenitatem restituit omnia, & Regni habens iterum potitus est. Simili prudenti moderatione usa est Regina Maria, quando accommodando se Regni Proceribus, & ambitionibus eorum satisfaciendo, Castellæ Coronam sartam tectam conservavit, in pupillari ætate filii sui Regis Ferdinandi Quarti. Si nauta honori sibi duceret, tempestati non cedere, & contra eam vi & remis navem vellet impellere, actum de eo foret. Constantia non in eo posita est, ut intempestivè quis obluetur; sed ut speret, atque

Mar. hist.
Hisp. l. 15.
c. 1.

Al. m. 2
l. 15.

ita

ita toleret * periculum , ut tamen à Fortunâ superari se non finat. Gloria in ejusmodi occasionibus in eo consistit , ut quis evadat incolumis. Quod in illis vilitas animi videbatur , magnanimitas est postea , prospero successu coronata. Videns aliquando Rex Alphonfus Sapiens Regno se privatum , spe fiduciâque in Regis Marroci subsidiiis positâ , simplex petere non dubitavit ab Alphonso Gusmanio sancti Luciferi Regulo , qui tum in aulâ Regis illius ob acceptas quasdam injurias morabatur , ut earum oblitus , & veteris amicitiae suaeque avitae nobilitatis memor , opem rebus afferret , pecuniâque & copias militares sibi in auxilium mittendi , Regi Marrocio auctor existeret. Quæ literæ etiamnum in Illustrissimâ & Antiquissimâ illâ Domo asservantur.

* Majori animo tolerare adversa, quam relinqui. Tac. lib. 2. Hist.

Mar. hist. Hisp. lib. 14. c. 5.

§. Verumtamen non debent Reges violentiæ Subditorum cedere, nisi fortè in extremæ desperationis casibus: parum enim auctoritati suæ consulit, qui nimium sese demittit, & abjicit. Iis de familiâ Laræ nullam attulerunt quietem conditiones minus decentes , quas Rex Ferdinandus sanctus iis posuit, suâ coactus minorennitate. Neque Isabella reducere potuit Alphonsum Carrilinum Archiepiscopum Toletanum , tametsi Alcalam ultrò ad eum ipsa inviseret. Solet , fateor , prudentia in extremis periculis omnes tentare conditiones , quas casus reddere potest possibiles. Magna animi fortitudo est & rationis vis , in ejusmodi occasionibus generosæ indolis spiritus cohibere , & necessitatem præsentem periculique magnitudinem cum eo , quod ad statum conservandum magis expedit , ad trutinam expendere . Nemo auctoritatis suæ magis retinens unquam fuit , quàm Tiberius , & dissimulavit tamen Lentuli Germanici audaciam , qui Germanicis Legionibus Præfectus scribere illi ausus fuit , etiam minis additis , ne sibi successorem mitteret , *firmando velut fœdus , quo Princeps cæterarum rerum potiretur , ipse Provinciam retineret* , & qui antea suorummet filiorum æmulationem ferre non sustinuit , hunc tamen despectum toleravit. Non ignorabat , quanti periculi esset

Mar. hist. Hisp. lib. 12. c. 5.

Tacit. lib. 6. Annal.

Tac. lib. 6.
Annal.

esset ejusmodi inobedientia, si foret impunita; verum si se illi opponeret, *reputabat publicum sibi odium, extremam aetatem, magisque famam, quam visitare res suas*. Perparum subditi fortitudini deberent Principis, cujus nutu gubernantur, si in adversam Fortunam necessitati illico cederet; parum item prudentiæ, si cum illa superari nequeat, ei tamen se opponeret. Fortitudinem solertia & agacitas moderari debet. Quod per vires non licet, ars & industria efficiant. Non minor gloria est evitare periculum, quam illud vincere. Fugere illud, semper ignavia est. Expectare verò, aut ignorantia est, aut timoris confusio; desperare omnino vecordia.

Tacit. lib. 2.
Hist.

Fortes & strenui viri etiam contra fortunam insistant. Ad officium aut finem Principis minimè pertinet de fluctibus apud Rempublicam leviter conqueri, sed illam in portum conservationis, salutisque deducere. Fortis sapientia illa censetur, quæ ex casibus adversis beneficium elicit; illa item, quæ contra nitendo fines suos assequitur citius. *Reges Domini rerum, temporumque trahunt consiliis cuncta, non sequuntur.* Nulla est ædificii ruina, quæ fragmentis suis aliisque, quæ industria solet adjicere, non ad majorem fabricam possit assurgere. Nec ullus Status ita ab omni Fortunam desertus, quem conservare & erigere nequeat Fortitudo, si Prudentiam super eventibus vocet in consilium, iisque rectè uti noverit, aut certè eos in suum vertere commodum. Partiti

Livius.

Mar. Hist.
Hispan. lib. 27.
c. 9.

inter se fuerant Regnum Neapolitanum Rex Ferdinandus Catholicus, & Rex Franciæ Ludovicus Duodecimus; cumque probè intelligeret Magnus Dux in Coronæ circulo non nisi unum centrum esse posse, neque Imperium admittere socios, eam partem quæ ad Regem suum pertinebat, mox acquirere studuit, ut subortis postea offensarum difficultatibus, quas videbat fore inter ambos illos Reges, tantò esset expeditior, iisque deinde uti posset, ad vi ejiciendum (uti reipsa accidit) è divisâ jam parte ipsum Regem Galliæ.

§. Vis aliqua inest in casibus; nos tamen hos aut majores facimus, aut minores, pro eo ac in iis nos gerimus. Ignorantia

rantia nostra Deitatem, & vim fortunæ tribuit, quia variis ejus mutationibus leviter nos sinimus abripi. Si quoties illa temporum mutat vices, nos mores mutaremus, & media, nequaquam tam foret potens, neque nos imperio ejus subiecti tantoperè. Vestium formas immutamus cum tempore; animum autem & mores immutare nolumus. Quo demum vento peritus nauta pro suâ navigatione non utitur? ut ille variat, ita hic sua vela, adeoque omnia ad propositum illi finem conducunt & deserviunt. Habitus prava Naturæ nostræ exuere nolumus, quia aut amor proprius id vetat, aut non finit imprudentia, & postea casus incusamus. Antè desperati cadimus animis, quàm rebus afflictis quæramus remedium, & pertinaces aut incauti à desperatione nos sinimus opprimi. Nescimus in æumnis superbiam, iram, inanem gloriam, maledicentiam, aliâque vitia deponere, quæ prosperitas in nobis aluit; nec ea facile agnoscimus, quæ in statum illum tam infelicem nos detruserunt. Omni momento, in omni negotio, cum quocunque subditorum egerit Princeps, à seipso differre debet, & naturam immutare. Neque eâ in re magnâ scientiâ opus est; sed solum dispositione aliquâ, ut se casibus accommodet, & prudentiâ, quæ eos antè prospicere noverit.

§. Vti autem in Fortunâ improspèrâ naufragium facimus, eò quòd affectuum & passionum vela contrahere nesciamus, & illi ad tempus cedere; ita etiam nobis ipsis & Principibus exitium accersimus, dum imprudentes, & obstinati horum commoda, affectus, passionésque commodis nostris, nostrâque naturâ metiri volumus: cùm fieri nequeat, ut Minister ad liberalitatem propensior, generosæ mentis suæ consilia exequi possit, cum Principe avaro & tenaci; aut Minister fortis & animosus, cum Principe ignavo & timido. Agere oportet secundum activitatem sphaeræ Principis: is enim est, cui placere illud debet, quive probare illud habet, aut effectum dare. Peccavit eâ in re Corbulo: nam in obsequio cùm esset Claudii Principis pusilli & abjecti animi, multa audebat temerè, quibus fieri non poterat

^a Cur hostem
concivet? ad-
versa in
Remp. casura:
fin prospere
egisset, formi-
dolosum paci-
virum insig-
nem, & igna-
vo Principi
prægravem.
Tacit. l. 11.
Annal.

^b Vis consilio-
rum penes
Annum Bas-
sum legionis
Legatum. Is
Silvanum so-
cordem bello,
& dies rerum
verbis teren-
tem, specie ob-
sequii rege-
bat, ad omnia-
que, qua a-
genda forent,
quietâ cum
industriâ ad-
erat. Tac.
lib. 3. Hist.
Tass. can. 2.

rat aliter, quin prægravis illi esset, & molestus. Zelus im-
prudens in Ministris quibusdam erroris illius causa esse so-
let, in aliis verò (quod frequentius evenit) amor proprius,
vanitas & cupiditas gloriæ, quâ prudentes aliis videri cu-
piunt, & plurimum posse, perinde quasi per illos solos rem
benè gerat Princeps; erret verò, quoties aut se solo, aut alio-
rum operâ moliatur aliquid: atque adeò zeli specie occultos
gubernationis defectus in apertum proferunt, & Principi-
s existimationem violant; artes, quæ plerumque in ipsius
Ministri postea redundant caput, dum gratia Principis exci-
dit. Qui rebus suis prospicere voluerit melius, & suam sta-
bilire Fortunam, velis remisque fugiat affectationes ejus-
modi, Principi & aliis nimium quantum odiosas; plus ob-
sequii præstet, quam verbis significet; naturæ & conditioni
Principis sese accommodet, ad gyrum rationis & officium
eum revocando obsequii specie, & animi submissione, quic-
tâcum industriâ, absque humore & arrogantiâ. Ruina
fortitudinis & virtutis est, si constantiæ suæ nimium tena-
ces sint, in eâque omnem existimationem collocent, præ-
mia item & dignitates iis præripiunt interim alii, qui ingenio
& moribus varii, flectere sese norunt, & ad Principis natu-
ram componere. His artibus ait Tassus Poëta Aletum ad ma-
ximos Regni honores grassatum fuisse:

Ma l'inalzara a i primi honor del Regno.

Parlar facundo, e lusinghiero, e scorto.

Pieghevoli costumi, e vario ingegno.

Al finger pronto, all' ingannare accorto.

Tac. lib. 3.
Hist.

Verum id fieri non debet animo fallendi, uti Aletus fastita-
bat; sed ne quis seipsum in aulis imprudenter perdat, aut ut
Principi meliora præstare possit obsequia: sunt enim non-
nulli ita comparati, ut omnino necesse sit, Ministrum na-
turam illorum inducere, & quasi intra illosmet ipsos subin-
gredi, ut moveant sese, & agant aliquid: neque enim
alienis consiliis regi se sinunt, neque *sua expedire* norunt. Atque
adeò Principi suaderi non debet id, quod magis expedit, sed
quod ratione muneris sui tenetur exequi. Vana fuerunt fortia

illa

illa consilia, tametsi optima, quæ dabantur Vitellio: nam cum ad exequendum deesset animus, surdis auribus ea solebat accipere. Ministri quasi vela sunt, quibus Princeps navigat, quòd si ampla illa sint, navicula autem Principis exigua, & porro laxari velint potius, quàm contrahi, ejus se capacitati aptando, navem omnino demergent.

*Surda ad fortia consilia
Vitellii aures.
Tacit. lib. 3.
Histor.*

SYMBOLVM XXXVII.

VT Princeps è tempestate emergat instructus de omnibus casibus, in quos illum Fortuna adversa potest conjicere, Emblemate præsentis ante oculos propono electionem damni minoris, quando majora evitari nequeunt. Ita

X

Nau-

^a Validam & laudatam antiquitatem, quoties fortuna contra daret, saluti consuluisse. Tac. lib. 11. Annal.

Mar. hist. Hisp. lib. 10. c. 7.

^b Timidos & ignavos ad desperationem formidine properare. Tac. lib. 2. Histor.

^c Acerrima necessitas est, quam ultima necessitas exundat. Sen.

^d Imminentium periculorum remedium ipsa pericula rarus. Tac. lib. 11. Annal.

^e Proinde incerta, qua indecora: vel si cadere necesse sit, occurrendum discrimini. Tac. lib. 1. Hist.

Nauclerus solet, qui ab omni salutis spe derelictus, oblitando tempestati, aut dextrè illâ utendo, explorat litus, & navi terram petit, ubi si illa frangatur, vitam tamen & merces servat integras. Romanis laudi datum fuit, quòd saluti propriæ consulerent, quoties Fortunæ sese opponere non liceret. Fortitudo Principis non in resistendo solum consistit, sed in eo etiam, ut expendat pericula, & cedat minoribus, si maiora superari non possint. Etenim sicuti Prudentiæ est prævenire, ita Fortitudinis & Constantiæ æquo animo tolerare id, quod Prudentia declinare non potuit. Quâ in re eximius planè fuit Rex Alphonsus Sextus, in rebus secundis modestus, fortis in adversis, ad omnem eventum semper paratus. Inanis est illa gloria Principis, qui majori cum temeritate, quàm constantiâ animi eligit, mori potius in periculo graviori, quàm in minori salvus evadere. Magis famam suam in consilium adhibet, quàm salutem publicam; nisi illud etiam sit, quòd defiat animus ad spernendas opiniones Vulgi, qui temerè & absque notitiâ casuum, ea quæ prudenter statuta sunt, improbat, & dum in periculo est, nollet effectui dari, quæ tam periculosa sunt, & violenta. Animus fortis videtur interdum, & ignavia est: cum enim fortitudo desit ad sperandum in periculo, nos in illud ipsum turbatio metus^b conjicit. Quando fortitudinem Prudentia comitatur, considerationi locus est, & si in minori periculo fatiis secura non sit, majus subire non veretur. Metu emori debilitas animi est. Nulla major fortitudo, quàm quæ ab extremâ necessitate^c oritur. Remedium nec sperare, nec desperare, ultimum rebus desperatis solet esse remedium. Sic navis interdum servata fuit: nam cum litus, quòd arenosum non esset, secura petere non auderet, alto mari sese commisit, & vi fluctuum evasit incolumis. Periculum unum alterius solet esse^d remedium. Eò spectabant, nî fallor, ii, qui in conjuratione contra Galbam auctores ei erant, ut primo mox furori^e occurreret. Armis propugnabat Garcias Gomezius castrum Mundanæ Cæsarianæ (cui temporibus Regis Alphonsi Sapientis is præerat Gubernator) & tametsi milites

lites suos omnes aut interfectos cerneret, aut vulneribus faucios: dedere tamen illud noluit, nec accipere condiciones quantumvis honestas ab Africanis sibi oblatas: horum enim fidei non satis fidendum ratus, inter fidelitatis suæ brachia occumbere gloriosè maluit, quàm inter hostiles manus; & quod mortem illi allaturum videbatur, mirè illi conciliavit animos hostium, qui tantam generosæ mentis constantiam & fortitudinem admirati, injecto in castrum unco vivum inde extraxerunt, magnà illum tractantes cum humanitate, curatis etiam vulneribus, quæ obsidione durante acceperat. Tanta Virtutis vis est, ut ipsis etiam hostibus grata sit. Longè pluribus vitam fortitudo dedit, quàm metus. Nescio quis Deus illam comiteretur, qui eam è periculis eruat. Eo tempore, quo Rex Ferdinandus Sanctus Hispalim armis cinxerat, Garcias Pereſius Vargas civis Toletanus, & alius quidam, divulsi à cæteris ripam Bætis fluminis inambulabant, cum ecce ex improvviso septem sibi Mauros equites imminere conspiciunt: monet socius cedendum; Garcias tamen, ne turpi fugâ ignaviæ ignominiam susciperet, diductâ casside, & lanceam manu vibrans, solus adversum progreditur; hostes cognito quis esset, & admirati imperterritum illum animum, transire illum sinunt, & certamine abstinere: saluti nimirum fuit heroïca illa fortitudo; nam si unâ cum socio se dedisset in fugam, insecuti illum fuissent hostes, & captivum abduxissent. Animo soluto ac libero opus est ad examinanda pericula, quoad rumorem primùm, tum quoad eorum gravitatem. Quoad rumorem quidem, nam ob distantiam plerumque æstimantur majora; vulgus ad audita trepidat, & seditiosè cum augmento latius ea spargit ac disseminat, exultans gaudio in malis suis propriis ob casuum novitatem, aut quia præsentem gubernationem improbat. Decet igitur, ut Princeps constantem se gerat, & vanas ejusmodi apprehensiones auctoritate suâ dissipet. Exemplo Tiberius docuit: quicquid enim ferret rumor, de trium nobilissimarum Provinciarum Hispaniæ, Galliæ & Germaniæ defectione ipse tamen *tantò impensius in securitatem compositus,*

Mar. hist.
Hisp. l. 18.
c. 7.

Tac. l. 3. hist.

Tacit. lib. 3.
Histor.

² Dominus sonitum audire fecerat in castris Syria, curruum, & equorum, & exercitus plurimi, dixeruntque adinvicem: Ecce mercede conduxit adversum nos Rex Israël, Reges Hethaorum & Ægyptiorum & venerunt super nos. Surrexerunt ergo & fugerunt in tenebris. 4. Reg. c. 7. 6. & 7.

³ Quæ jusserat vetare, quæ vetuerat jubere mox, quod in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo exequi. Tacit. lib. 3. Hist.

neque loco neque vultu mutato, sed, ut solitum, per illos dies egit: altitudine animi, an compererat modica esse, & vulgatis leviora? Si Princeps semel succumbat formidini, nil deinceps certi statuere poterit; *quia in metu consilia prudentium, & vulgi rumor juxta audiuntur.* Vti Vitellio accidit in bello civili cum Vespasiano. Pericula imminencia ideò majora videntur, quia metus horrore quodam ea vestit, & præsentia grandiora efficit; dùmque evitare ea cupimus, in alia incidimus, longè graviora, quæ tametsi longinqua appareant, vicina tamen postea experimur. Fallimur profectò, si putemus interjecto à nobis temporis spatio differri aut arceri ea posse. Multa evanescere, quia ultra illis itum est obviam; contra multa sese armant fortius adversus eos, qui ea fugere cogitabant, & reipsa periculum esse cœpit, quod antea sola fuerat imaginatio; quemadmodum Syriorum exercitui accidit in obsidione urbis s. Samariæ. Plures periculi metus sustulit, quàm ipsum periculum. Quid vanus timor possit, ante annos paucos Madriti vidimus, in publico Taurorum certamine, quando subito exortus rumor, de loci, ubi concurrebant, periculo percelluit aures civium, & ignoratâ causâ omnes timebantur. Formidini fuga quorundam vires addidit, & quia rei certitudinem nolebant expectare, ideò multi mortem reperere in iis ipsis mediis, quibus vitæ suæ consulere cogitabant; & sanè longè majus fuisset damnum, nisi constantia Regis Philippi Quarti, in quem omnium conjecti erant oculi, immota ad commotionem popularem, & rumorem periculi, trepidantes subditorum animos erexisset. Nisi Princeps in rebus arduis & periculis vulgi metum coërceat, turbantur consilia, omnes præcipiunt, & nemo exequitur.

§. Nimia etiam periculorum fuga causa est sæpè, cur Status funditus pereant. Suis certè, & Electorali dignitate spoliatus non fuisset Fridericus Comes Palatinus, nisi post Pragensem cladem alas ei addidisset timor, ut linqueret omnia: facilè enim aut Pragæ, aut alibi cum residuis copiis pedem figere potuisset, & cum Imperatore redire in gratiam.

tiam, minus damnum, minusque periculum eligendo.

§. Sæpenumerò metus sub alienâ specie ita rectè nos decipit, ut prudentiam existimemus, & constantiam pro temeritate habeamus. Nonnunquam dubii hæremus & ancipites, nec satis statuere possumus, quid agendum, & periculum interim propius sit. Non timenda sunt omnia, neque semper tam maturâ deliberatione opus est; nam prudentiam inter & temeritatem egregia sæpè facinora designat Fortitudo. Magnus Dux fluvium Lirim aliquando ingressus cum exercitu, magnâ rerum penuriâ laborare coepit, adeò ut miles malè contentus dilaberetur; cùmque Centuriones auctores illi essent, ut receptui caneret, sic fertur respondisse: *Ego verò apud hunc animum statui, uno potius terræ passu potiri, ubi sepeliar, quàm retrogredi, etiamsi annos centum vitæ possem adjicere.* Heroïca vox, digna fortitudine Viri tanti, & prudentiâ. Optimè nôrat, absque temeritate aliquâ se in eo casu sperare non posse, sed expendens periculum ad armorum existimationem, quæ sôla & unica ejus factionem sustentabat in regno, quod à successu expeditionis illius dependebat, omnia in aleam unius prælii dare maluit; & suam tueri existimationem, quàm absque eâ regnum paulatim amittere. O quoties, quia ferrum non cohibetur tempori, in causâ sumus, cur vulnere carcinoma grassetur longius.

Mar. Hist.
Hisp. lib. 28.
c. 5.

§. Quædam pericula seipsis evanescent, alia tamen augescunt per incuriam, atque adeò lentâ quasi febris conficiuntur regna, & intereunt. Quædam ignota prorsus sunt, & adversus ista satis caveri non potest, quia citiùs ingruunt, quàm parentur remedia. Alia nota sunt quidem, sed contemnuntur: & ab his plerumque pati solent negligentia, & confidentia nimia. Nullum periculum, quantumvis parvum aut exiguum, ideo sperni debet: tempus enim, & accidentia alia sæpè majus illud efficiunt, & fortitudo non tam in superandis, quàm in avertendis periculis consistit. Vivere in conspectu periculi, perinde quasi est, ac illud reipsâ subire, & experiri. *Nemo mortalium juxta vipe-*

nam somnos securos capit, quæ etsi non percutiat, certè sollicitat; tutius est perire non posse, quàm juxta periculum non periisse.

S. Nec minùs fallere nos solet spes & fiducia, quàm in alienâ Clementiâ ponimus, quando ad declinandum unum periculum incidimus in aliud gravius, hostis nimirum arbitrio nosmet committendo. Contemplamur in eo generositatem veniæ, non vindictæ, aut ambitionis impetum. Doloꝛe nostro, & afflictione illius metimur misericordiam, & faciliè nobis persuademus fore, ut ad remedium malis nostris adferendum commoveri possit. Cùm Iacobus Tertius Majoricæ Rex viribus par non esset Petro Quarto Aragoniæ Regi affini suo, qui nescio quo prætextu sceptrum illi eripere cogitabat, ejus sese commisit arbitrio, existimans hâc suâ demissione obtenturum se, quod armis non poterat; verùm plus in Rege illo dominandi libido potuit, quàm Clementiæ virtus, adeoque regno illum pariter & titulo regio exiit. Ita nos fallunt pericula, & majus esse deprehendimus interdum, quod tanquam minus aliis elegimus. Nullum consiliuꝛ securum, quod iis innititur principiis, quæ ab alieno dependent arbitrio. In eo nosmet ipsi decipimus, quod putamus, nihil acturos alios, quod aut religioni, aut justitiæ, aut consanguinitati, aut amicitia, aut honori eorum proprio, & utilitati adversatur; neque advertimus, non semper ea facere homines, quæ magis è re ipsorum forent, aut quæ deberent; sed secundum animi passionem potius, & prout ipsi intelligunt: atque adeo actiones illorum non ad amussim rationis examinandæ sunt solùm, sed etiam ad malitiæ regulam, & experientiam injustitiarum & tyrannidum, quas passim Mundus exercet.

S. Pericula optimi sunt Principis magistri. Præterita docent curare præsentia, & futura prævenire: Aliena crudiunt, sed faciliè è memoriâ excidunt; Propria damnorum signa quædam & cicatrices relinquunt in animo; uti & metum id, quod vim imaginatricem semel offendit. Cavendum igitur, ne ea omnino contemptus eradat aut oblivio, præsertim quando

quando ex uno erepti periculo existimamus nos deinceps ab eodem fore liberos, aut certè si redierit, nobis non nociturum: etsi enim una aliqua circumstantia, quæ non facillè iterum evenit, pericula dissipet; aliæ tamen, quæ sæpe accidunt planè novæ, sic eorum augment gravitatem, ut superari nequeant.

SYMBOLVM XXXVIII.

A Natura amavit hoc universarum Respublicarum & mixtorum Imperium, cujus supremam potestatem ipsa sibi vendicat, atque ut illud stabiliret firmius, & securius retineret, tanto periculis ab iis voluit, ut licet elementa pugnent inter se, admirabili tamen quodam consensu in

* Corporis custodiam tutissimam esse putatum, in virtute amicorum, tum in benevolentia civium esse collocatam. Isoc. ad Nic. Claud.

conservationem ejusdem conspirarent. Brevi ruerent omnia, & dissolverentur, si odio haberent Naturam rerum principem ac dominam, quæ mutuis benevolentia & amoris vinculis, velut ætissimo quodam nexu illa jungit inter sese ac copulat. Amor iste est, qui terram suis libratam ponderibus sustinet, & circum illam cælestes orbes facit circumagi. Discant Principes ab istâ rerum conditarum Monarchiâ, fundatâ in primo illarum, esse se, subque subditos tueri amoris beneficio, quæ fidissima est * custodia, quâ gaudere possunt.

Non sic excubia, non circumstantia tela,

Quam tutatur amor.

Sen. de clem.
l. 1. c. 19.

L. 3. tit. 1. p. 2

Mar. Hist.
Hispan.

Mar. Hist.
Hispan. lib. 8.
c. 3.

Vnum inexpugnabile munimentum, amor civium. Eâ de causâ apes Regem legunt absque aculeo, quia armis non indiget, qui amari debet à subditis. Nequaquam vult Natura, ut lædere possit is, cujus est moderari Rempublicam, ne odio illi sit, & se perditum eat. *El mayor poderio, e mas cumplide* (ait Rex Alphonfus in quâdam lege) *que el Emperador puede aver de fecho en su señorio, es quando el ama à su gente, e es amado della.* Corpus defendit caput, quia charum hoc habet, ob directionem suam & conservationem: si illud non amaret, non objiceret brachium, ut ictum venientem excipiat. Quis sese periculis offerret, nisi suum diligeret Principem? Quis coronam ejus tutaretur ac defenderet? Totum Castellæ regnum Henrico Trastamara Comiti contra Regem Petrum Crudelem auxilio adfuit, quia ille in amore, hic odio erat omnibus. Initium primum everfionis Regnorum, & mutationum in Rebus publicis, odium est. Incurrerunt in hoc apud subditos suos Reges Ordonius & Froyla Secundus, unde in viso jam Regum nomine Castella Reipublicæ formam induit, diviso inter duos Iudices Imperio, quorum alter paci præfuit, alter militia. Lusitania nunquam adversus Reges suos arma sumpsit, nec ab eorum defecit obedientiâ, quia sincero amore eos complectitur, quod si aliquando unum exclusit, & admisit alium, ideo fuit, quia unum charum, alterum ob malam gubernandi dationem habebat odio. Iacobus

cobus Primus Aragoniæ Rex Alphonso Sapienti suadebat, amari potius optaret, quàm timeri à subditis, & Ecclesiasticorum ac vulgi sibi pararet studia, ut tantò majori cum robore Nobilitati se posset opponere. Quod consilium si fuisset secutus, Coronam non perdidisset. Simul ac Nero amari desiit, conjurationes contra eum fieri cœperunt, id quod in faciem illi exprobravit Subrius Flavius: *Nec quisquam*, aiebat, *tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti. Odisse cœpi, postquam parricida matris, & uxoris, auriga, histrio, & incendiarius extitisti.* Majestas & potentia Regis non in suâ met ipsius personâ consistunt, sed in affectu & voluntate Subditorum. Si isti malè affecti sint, quis hostibus se objiciet? Pro suâ conservatione Populus Regem indiget, sed illam sperare non potest ab eo, qui invidum & odiosum se reddit. Prudenter sanè hoc præviderunt Aragonii, quando evocato ad sceptrum Petro Atharesio Domino Borgia, à quo descendit Illustrissima & antiquissima Domus Ducum Gandiæ, poenitentia postea ducti, Regem eum habere noluerunt, eò quòd viderent antè etiam, quàm eligeretur in Regem, se asperius & minus benevolè ab eodem tractari. Contrà ac fecit Ferdinandus Primus Aragoniæ Rex, qui benevolentia & amore omnium sibi in illo Regno devinxit animos, uti & in Castellâ eo tempore, quo habenas illius moderabatur. Multos Principes periisse vidimus, quòd timerentur, nullum adhuc, quòd amaretur. Curandum itaque Principi, ut à subditis diligatur, & formidetur ab hostibus: nisi enim id fiat, tametsi victor evadat, illorum tamen manibus tandem morietur; id quod Bardano Persarum Regi ^b accidit. Amor & reverentia sociari possunt, non item amor & servilis metus.

Quem metuunt, oderunt,

Quem quisque odit, periisse expetit.

Nec quenquam à multis metuendum esse arbitror, quin ad eum ex multis formido recidat. Quæ major infelicitas, quàm imperare iis, qui per metum parent, & corporibus dominari, non animis? Illud inter Principem justum, & tyrannum interest, quòd ille armis utatur ad tuendos in pace Subditos;

hic

Mar. Hist.
Hispan. lib. 13.
c. 20.

Tac. lib. 15.
Annal.

Mar. Hist.
Hispan. lib. 10.
c. 15.

Mar. Hist.
Hispan. lib. 20.
c. 8.

^b Claritudine
paucos inter
senum Regum,
si perinde
de amore
inter populares,
quàm
metum apud
hostes quasi-
visset. Tac.
l. 11. Annal.

Enn.

Salust.

hic verò , ut suæ adversùs illos securitati consulat. Si vires & potentia Principis invisi tenues sint , periculo apud Subditos sunt expositæ ; si magnæ , multò etiam ampliùs : quò enim metus est major , eò majori cum sollicitudine salutis suæ prospicere satagunt ; tanquam qui verentur , ne unà cum Majestate augetur ferocitas , quomodo in Bardano Persarum Rege videre fuit , qui *ingens gloriâ , atque eò ferocior , & subjectis intolerantior* extitit. Attamen si non periculi causâ , ob gratitudinem saltem cavendum Principi , ne metuendus sit iis , à quibus habet , quod Principis fungatur officio. Quare indignissima fuit illa vox Imperatoris Caligulæ ; *Oderint , dum metuant* ; perinde atque Imperii securitas in metu consisteret : immò *nulla vis imperii tanta est , qua premente metu potest esse diuturna*. Et tametsi dixerit Seneca : *Odia , qui nimium timet , regnare nescit : Regna custodit metus* ; tyrannica tamen vox est , aut certè intelligi debet de timore illo vano , quo laborare solent interdum Principes , etiam cum æqua præcipiunt , ne scilicet fortè offendant alios , quod utique perniciosum est , & auctoritati eorum , ac potentiæ haud parum derogat. Regnare non poterit , qui constans & fortis non fuerit in contemnendo improborum odio , quòd conserventur boni. Nec mitigatur Caligulæ sententia ex eo , quod sustulit & adjecit Imperator Tiberius dicendo : *Oderint , dum probent*. Etenim nulla illius probatur actio , qui aliis odio est. Omnia improbat , & in deteriorem partem interpretatur odium. *In viso semel Principe , seu benè , seu malè facta premunt*. Tyranno necessarium videtur , subditos metu continere , quia Imperium ejus violentum est , & sine violentis mediis diu conservari non potest , cum desint duo illa Naturæ & Obscuii vincula ; quæ teste Rege Alphonso Sapiente , *son los mayores debdos , que Ome puede aver cap su Señor. Cala Naturaleza le tiene siempre atado para amarlo e no yr contra el , e el Vasallaje para servirle lealmente*. Et cum Tyrannus satis sciat sine funiculis istis sincerum inter ipsum & Subditos suos amorem esse non posse , per vim etiam obtinere contendit , ut operetur metus , quod naturalis aliàs affectus deberet efficere ,

& sicut

Tacit. l. 11.
Annal.

Cicero.
Seneca.

Tac. lib. 1.
Histor.

L. 23. tt. 15.
p. 2.

& sicut *semper præsumpsit se va perturbata conscientia*, ita eadem Sap. 17. 11. exercet quoque in alios. Funesta tamen Tyrannorum omnium exempla abundè docent, quàm medium illud parum diuturnum sit. Tametsi verò per multas ætates solo pænè metu conservatum vidimus Imperium Turcicum, Moscovitarum, & Tartarorum, in comparationem tamen venire non debent Nationes istæ immanitate barbaræ, & tam asperis moribus, ut belluinam potius præ se ferant naturam, quàm humanam: quippe quæ poenis magis, quàm ratione duci soleant; quamobrem absque illis coërceri non possent, sicut nec absque vi aliquâ & metu domari possunt belluæ. Verumtamen animi generosi ad obedientiam & fidelitatem vi aut fraude cogi se non sinunt, sed sinceritate & ratione induci volunt. *E porque* (ait Rex Alphonfus sapiens) *las nuestras Gentes son leales, e de grandes corazones: por eso an menester, que la Lealtad se mantenga con Verdad, e la Fortaleza de las voluntades con Derecho, e con Justicia.*

§. Solet Principem inter & Subditos esse inclinatio quædam, & consensio naturalis, quæ amabilem illum reddit, absque eo quòd aliâ diligentia opus sit: fit enim nonnunquam, ut ametur etiam Princeps, qui odium merebatur, & contrà. Et licèt seipsis facilè sui amorem concilient eximie tum animi, tum corporis virtutes ac dotes; id tamen non semper præstant, nisi eas comitetur grata quædam benignitas, & suavitas oris exterior, quæ mox per ipsos oculos, velut animi fenestras, præstantiam interiorem foràs exhibeat, & affectum aliorum blandè sibi devinciat. Præterquàm quòd facilè accadat, ut aut casus aliquis, quem prævertere non licuit, aut sinistra aliqua apprehensio hoc gratiæ & amoris vinculum inter Principem & subditos ita dissolvat, ut iterum coalescere deinde nunquam possit. Multum tamen càm in re poterit artificium & industria ritè gubernandi, cum satisfactione & Vulgi & Nobilitatis, si Princeps nimirum omnes caveat occasiones, quæ irritare illum queant, & sic in omnibus agat, ut bona de regimine ipsius nascatur opinio. Quia verò sparsim in hoc libro traduntur media, quibus

quibus subditorum benevolentia conciliari potest, illud solum nunc dico, ad illam obtinendam valere plurimum Religionem, Iustitiam, & liberalitatem.

^c Timore
Princeps acie
auctoritatis
sua non par-
tur hebescere.
Cic. I. Cat.

§. Cæterum, quia sine aliquâ timoris specie amor in contemptum facilè verteretur, & hebesceret acies auctoritatis ^c regiae. Subditis apprimè convenit metus ille, qui ex reverentiâ, & veneratione nascitur; non is, qui è periculo ob tyrannides, aut injustitias. Principem ideò fieri formidabilem, quia aut nihil tolerat indignum, aut conservat Iustitiam, aut vitia detestatur; tantoperè expedit, ut absque isto subditorum metu diu semetipsum tueri nequeat: omnes enim naturâ libertatem appetunt, & pars hominis inferior rationis detrectat imperium, nec aliter quàm metu se finit corrigi. Debet itaque Princeps ita edomare subditos, uti domari solet pullus equinus (figura præsentis Emblematis) cui manus eadè, quæ popismate eum demulcet, & jubar percutit, virgâ etiam minuitur. In arcâ tabernaculi Virga simul & Manna asservabantur, ad significandum opinor, in Principe severitatem & benignitatem jungi debere. Solatio erant Davidi virga pariter & baculus Dèi: si enim illa infligebat verbera, hic eundem ^d sustentabat. Cùm Deus in monte Sinai populo Israëlítico legem Decalogi daret, fulguribus de cælo & tonitruis illum territabat, & musicâ simul ac harmoniâ cælesti ^e deliniebat. Vtrumque opus est, ut subditi in cultu & amore constantes persistant. In id ergo incumbat Princeps, ut amari se faciat pariter, & timeri: curet, ut se ament tanquam subditorum conservatorem; ut metuant tanquam animam legis, à quâ salus omnium, & fortunæ dependent: ut se ament, propter præmia; ut se metuant, propter pœnas: ut se ament, quia adulationes in aurem non vult admittere; ut se metuant, quia non tolerat licentiam nimiam: ut se ament, ob suam benignitatem; ut se metuant propter auctoritatem: ut se ament, quia pacem promovet; ut se metuant, quia ad bellum paratus est. Eâ ratione, ut boni Principem amando habeant, quod metuant in illo; improbi verò eundem metuendo, habeant in eo, quod diligant.

^d Virga tua,
& baculus
tuus, ipsa me
cōsolata sunt.
Psal. 22. 4.

^e Et ecce cœ-
perunt audiri
tonitrua, ac
micare fulgu-
ra, & nubes
densissima ope-
rire montem,
clangor que
buccina vehe-
mentius per-
strepebat.
Exod. 19. 16.

diligant. Timor iste tam necessarius est ad sceptri conservationem, ac noxius ac periculosus is, qui è superbiâ, injustitiâ, & tyrannide Principis nascitur, quia adducit in f desperacionem. Vnus ad libertatem aspirat, etiam cum Principis ruinâ, confringente Deo & virgam eorum, qui nimis asperè dominantur: alter verò cavere studet indignationem ejusdem, & poenam, rationi se conformando. Ita loquitur Rex Alphonsus Sapiens: *Otro si lo deben temer como Vasallos à su Señor, arviendo miedo de fazer tal yerro, que ayan à perder su amor, e caer en pena, que es manera de servidumbre.* Timor iste eodem partu cum amore nascitur: neque enim amor esse potest absque metu perdendi rem amatam, attentus semper ut in ejus gratiâ se conservet. Quia tamen non æquè est in potestate Principis, ut ametur, ac ut metuatur, ideò melius est securitatem suam in hoc timore fundare, quàm in solo amore, qui utpote voluntatis proles, inconstans est & varius, neque ullæ blandiendi artes sufficere possunt ad affectus omnium conciliandos. Illum Principem magnum ego Gubernatorem existimaverim, quem vivum timuerint subditi, amaverint mortuum, quomodo factum Regi Ferdinando Catholico: nam si amatus non fuerit, sufficiet æstimari illum, ac metui.

f Ita agere in subjectis, ut magis vereantur severitatē, quàm ut savitiem ejus detestentur. Colum.

l. 15. tt. 13. p. 2

g Contrivit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium; cadentem populos in indignatione. Isa. 14. 5. & 6.

SYMBOLVM XXXIX.

** In hilaritate vultus Regis, vita: & clementia ejus quasi imber ferotinus.*

PROV. 16. 15.

IN numismate quodam antiquo fulgur inscriptum cernitur supra aram, ad significandum, Principis severitatem debere cedere precibus. Symbolum oculis molestum, quia punitio- nis fulgur sic ad vivum exprimitur, & tam veniæ proximum, ut metus ipsam pænè spem benignitatis aræ in desperationē ad- ducere posse videatur. Et quamvis deceat interdum, ut vultus Principis, cui reus de genibus supplicat, præ se ferat eodem tempore, & terrorem Iustitiæ, & Clementiæ suavitatem; id ta- men non semper expedit: esset enim contra Spiritûs S. moni- tum, qui vult, ut ex ejus facie, Vita & Clementia ^a eluceant. Eapropter in præsentî Emblemate fulguris loco Vellus au- reum

reum supra aram colloco, quod primus introduxit Philippus Bonus Burgundiæ Dux, non pro insignibus (ut multi existimant) fabulosi velleris Cholchici, sed pellis illius, seu velleris Gedeonis, quod solum, in signum victoriæ, arentibus circum agris rore de cælo ^b madebat. Quo Symbolo mansuetudo exprimitur & benignitas, quemadmodum eandem significat Agnus immaculatæ illius Hostiæ Filii Dei oblatus pro mundi salute. Victima est Princeps laboribus & periculis quasi sacrificio destinata pro communi subditorum suorum utilitate. Pretiosum vellus, dives rore, & aliis cæli bonis: in illo habeant oportet quovis tempore, quo siti suæ faciant satietas, & remedium rebus suis afflictis inveniant; semper affabilis sit, sincerus semper, & benignus erga illos, quo plus efficiet, quàm severitate. Mox arma posuerunt conjurati, cum placidum Alexandri vultum intuerentur. Augusti serenitas manus Galli illius cohibuit, qui eum ex Alpibus dare volebat præcipitem. Rex Ordonius Primus ita modestus fuit, ac suavis moribus, ut subditorum animos mirè sibi divinxerit. Regem Sanctium hujus nominis Tertium cognominarunt Desideratum, non tam ob brevem ejus vitam, quàm benignitatem. Aragonii ad coronam admisere Infantem Ferdinandum Regis Martini Nepotem, capti suavitate morum, quâ excellebat. *Comitas & temperantia nulli invisæ*. Satis per se ipsam gravis est, & odiosa obedientia; Princeps asperitatem ne addat, hæc enim lima esse solet, quâ libertas naturalis servitutis catenam dissolvit. Si Principes tempore adversæ fortunæ comitate & mansuetudine sibi utendum existimant, ut illam corrigant, quidnā etiam utantur in prospera, ut hanc conservent? Vultus Principis benignus, dulce quoddam in animos est imperium, & dissimulatio dominatus. Funiculi Adam, quibus corda attrahi dixit Oseas: ^c Propheta, mores sunt humani & suaves.

§. Benignitatis nomine non hic eam intelligo, quæ ita vulgaris est, ut contemptum pariat, sed quæ gravitate quâdam, & auctoritate ita suaviter condita est, ut amoris in subdito locus sit, stipata tamen reverentiâ & veneratione: nam

^b Ponam hoc vellus lana in areâ; si ros in solo velleris fuerit, & in omni terrâ siccitas, sciam, quod per manum meam, sicut locutus es, liberabis Israël. Judic. 6. 37.

Mar. Hist. Hisp. lib. 7. c. 16.

Tacit. l. 11. Annal.

^c In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis. Osee 11. 4.

^d Comitas facile faustum omne atterit, & in familiaribus consuetudine agrè custodias illud opinionis augustum. Herod. lib. 1.

Tacit. in vitâ Agric.

^e Et videri velle non aperiunt, sed eum gravitate honestum, & talem, ut eum non timeant obvii, sed magis reverantur. Arist. Pol. 1. 5. c. 11.

^f Nec illi, quod rarissimum est, aut facilitas auctoritatem, aut severitas amorem dimittit. Tac. in vitâ Agric.

Tac. 1. 5. hist.

si hæc desit, amor facile in nimiam vertitur familiaritatem, & æqualitatem affectat. Quod si illud Majestatis ^d augustum non conservetur, nihil inter Principem & subditum intererit discriminis. Oportet igitur, ut & personæ cultus (quemadmodum alibi diximus) & comis gravitas regiam dignitatem sustineant: neque eam ego probare possum, si Princeps ita se familiarem faciat omnibus, ut de illo dici possit, quod de Iulio Agricola, qui erat *cultu modicus, sermone facilis, aded ut plerique, quibus magnos viros per ambitionem æstimare mos est, viso aspectoque illo, quærent famam, pauci interpretarentur.* Nam quod vulgare est & commune, mirari nemo solet; ex admiratione autem reverentia nascitur. Aliqua gravis severitas oportet ut è Principis ore emicet, & extraordinarium aliquid in totâ corporis habitudine, & incessu Regio, quæ supremæ potestatis indicium sit; severitate tamen & suavitate ita temperatis inter se, ut amorem & venerationem, non metum in subditis ^e concilient. Sæpius in Galliâ ferrum audacius sævit in Majestatem Regiam, ultrâ quàm par erat familiarem. Neque affabilitas auctoritatem diminuat, neque amorem ^f severitas; id quod in Agricola admiratus fuit Cornelius Tacitus, & collaudavit hoc nomine Titum Imperatorem, qui *ut super fortunam crederetur, decorum se promptissime armis ostentabat, comitate & alloquiis officia provocans, ac plerumque in opere, in agmine gregario militi mixtus, incorrupto Ducis honore.* Eo modo Princeps componat vultum, ut servando auctoritatem is alliciat: ut gravis videatur, non asper nimium: ut animos erigat, non ad desperationem adducat, suaviter semper & decorè subridens aliquantulum, cum verbis benignis, & graviter gratiofis. Sunt, qui Principes se non credant, nisi mores quosdam inconditos præ se ferant, & asperitatem in verbis, in fronte, & motu corporis, præter communem aliorum hominum consuetudinem; perinde ac fictores imperiti, qui artificium & perfectionem Colossi in eo existimant consistere, ut maxillas habeat inflatas, labia eminentia, pendentia supercilia, inversos & contortos oculos.

Celsa

Celsa potestatis species non voce feroci,

Non alto simulata gradu, non improba gestu.

Tam terribili aspectu erat Assuerus Rex, ut ingressa ad ejus alloquium Regina Esther & animo linqueretur; atque ut ad se rediret, necesse fuit, ut spiritu Regis divinitus in mansuetudinem^b converso, sceptrum^c tangere juberetur, ut videret, non esse nisi truncum deauratum, & hominem, non visionem, qualem sibi fuerat^d imaginata. Si istud in Regina efficere potuit Majestas nimium severa & incondita, quid non faciet in homine aliquo pauperculo, & afflicto? Sacrae paginae Principem appellant^e Medicum, immò^f Patrem; sed nec ille ægrum curat, nec hic filium gubernat inhumaniter.

Claud.

⁸ Erátq; terribilis aspectu. Cumque ele-
vasset faciem,
& ardentibus
oculo furorem
pectoris indi-
casset, Regina
corruit. Esth.
15. 9. & 10.

^h Convertitq;
Deus spiritum
Regis in man-
suetudinem.
Ibid. vers. 11

ⁱ Accede igitur,
& tange
sceptrum.
Ibid. vers. 14

^k Vidi te Do-
mine quasi
angelum Dei,
& conturbatū
est cor meum.
Ibid. vers. 16

^l Non sum
Medicus, nolite
me constituere
Principem.
Is. c. 3. 7.

^m In judican-
do esto pupillis
misericors, ut
pater. Ecclesi.
6. 4. 10.

Ezech. 3. 9.

S. Quòd si ex occasione interdum conturbata frons Principis, nubibus obducetur contra subditum; talibus in reprehensione utatur verbis, ut virtutes ejus collaudet primum, & deinde turpitudinem delicti ei ponat ob oculos, atque ita generosum illi pudorem incutiat, siquidem ad virtutis lumen vitii umbra apertius sese prodit. Cavendum quoque, ne reprehensio tam gravis sit & publica, ut perditā jam existimatione, subdito amplius integrum non sit eandem reparare, neque in delicto obstinet animum. Commisceantur ergo inter se ira & benignitas, poena & præmium; quomodo in vellere aureo annuli nectuntur filicibus, & inter illos in medio flammæ igneæ, ad significandum cor Principis pyriti vel sulfuris debere esse simile, quod iræ suæ scintillas reneat abditas, ne cui temerè noceant; ita tamen dispositum, ut si fortè à quopiam offendatur, aut afficiatur injuriā, in vindictæ aut justitiæ flammis exardescat, non tamen ita pronas in executionem, quin rorem velleris unā in promptu habeat ad extinguendas illas, aut saltem moderandas. Ezechiae dicebat Deus: *Ut adamantem, & ut silecem dedi faciem tuam; per hunc lustitiæ constantiam, per illum verò ignem pictatis symbolicè innuens.*

S. Quòd si Princeps naturam suam asperam & inhumanam domare nequeat, benignam saltem alat familiam, quæ

vicem illius suppleat, benevolè eos accipiendo, qui negotiorum causâ ad aulam ipsius invifunt. Sæpè amatur Princeps, aut odio habetur ob suos domesticos. Multùm equidem cellare possunt & tegere (ut alibi diximus) asperos Principis sui mores, si prudenter eos mitigare, noverint, aut excusare cum gratiâ.

§. Nationes quædam Majestatem Regiam, dum audientiam concedit, post vela & cortinas abdunt, ut nunquam oculis coràm videatur à populo. Mos inhumanus Regibus, crudelis ac barbarus subditis, si quando in manibus non licet, ne in præsentia quidem sui Principis solatium invenire possint. Poterit secessus ille magis metuendum reddere Principem; magis amabilem efficere nunquam poterit. Per oculos & aures amor sese in cor penetrat. Quod nec visu, nec auditu percipitur, amari non solet. Si Princeps oculis se subducit, & linguæ, necessitatibus subditorum se subtrahit, earumque remedio. Lingua instrumentum facile est, quia animos omnium conciliare debet. Ne illam duram & intractabilem Princeps faciat. Quia linguâ breviori fuit, & impeditiori Rex Ioannes Primus, faventes Lusitanos habere non potuit, cum coronam illam post obitum Regis Petri deposceret.

Mar. hist.
Hisp. l. 18.
c. 7.

§. Non sufficit Principem per libellos supplices expedire negotia, quia in illis animi sensa satis explicari non possunt, cum illos nec suspiria comitentur, nec actiones aliæ, quæ ad commiserationem animum solent inflectere: lacrymas fidas hominis afflicti exhibent solum, nec Principem commovent.

Tacit. lib. 3.
Annal.

§. Edium sacrarum portæ semper patent, pateant & illæ palationum, quia *Principes instar Deorum sunt*, & tanquam aræ, (uti diximus) ad quas precibus suis in afflictione recurrit populus. Turpe sanè videretur, si militi alicui, qui in aula negotium haberet, facilis foret hostilem Sarissarum rumpere aciem, quam penetrare ad audientiam per hastas custodiæ Helvetæ vel Germanicæ, velut armatas Echeneides, quæ nec flectuntur precibus, nec ullis benevolentie signis moveri solent. *Sinite ad me accedant homines*, (dicere solebat Rudolphus Imper.)

per.) *neque enim ideò Imperator sum, ut inclusus in arcâ delitescam.* Secessus ille ab aspectu hominum ferocem efficit animum. Nam *etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliviscuntur.* Animus ad gubernationem attentus, & communicatio frequens cum aliis mansuefaciunt mores, & amabiles reddunt. Quemadmodum falcones, ita cicurantur Principes, assiduâ in negotiis vigilantia, & conspectu hominum. Ramirus III, Legionis Rex regni subditos rebelles expertus est, quòd ipse nimis asperis esset moribus, & petentibus aures ægrè concederet. Rex Ferdinandus Sanctus nemini cuiquam illas denegabat, quin promiscuè licebat omnibus usque ad intima penetrare conclavia, & coram, quæ vellent, exponere. Tribus diebus quot hebdomadibus audientiam dabant publicam, Reges Alphonsus Duodecimus, & Henricus Tertius; Reges item Catholici, Ferdinandus & Isabella. Natura oculis & linguæ posuit ostia, aures autem voluit esse apertas, ut omni hora ad audiendum paterent; quare ne claudat eas Princeps, sed benignè audiat. Præmio soletur, aut spe saltem: hæc enim pars quædam satisfactionis esse solet, quâ fovetur meritum. Non utatur semper formulis ordinariis, & generalibus responsis: hæc enim dantur omnibus, satisfaciunt nemini; nec parum affligit moerentem animum, si responderi sibi videat, quod nôrat jam antè; quòdve prius etiam, quàm proferretur, ad supplicis aures pervenerat. Non semper Princeps audiat, roget interdum: nam qui non sciscitatur, de re plenè cognoscere vix potest. Inquirat igitur, ut statum causæ penitus perspiciat. Audientia institutio esse debet, non sola præsentia, ita illam largiti sunt Rex Ferdinandus Sanctus, Rex Alphonsus Aragonius, Rex Ferdinandus Catholicus, & Imperator Carolus Quintus; quos ideò charos & in honore habuerunt subditi, & æstimârunt exteri. Nunc sicuti decet, ut audientia facilis sit, ita & negotiorum expeditio: nemo enim opitulari censetur, qui opem nimum differt. Sunt tamen negotia quædam sic comparata, ut melius sit, tempus errorem detegere, quàm si Princeps aut ministri id faciant: plerique enim omnes, qui negotiantur in aulis, etiam falsâ

Tacit. lib. 4.
Histor.

Mar. Hist.
Hisp.

ⁿ Audi ticens
simul & qua-
rens. Ecclesi
32. 12.

° Nulla in audiendo difficultas, nulla in audiendo mora, audiuntur statim, dimittuntur statim. Plin in Pan.

P Nam continuus aspectus minus verendos magnos homines ipsâ societate facit. Liv.

Tacit. lib. 1. Annal.

¶ Arcebantur conspectu, quod venerationis plus inesset. Tacit. lib. 4. Hist.

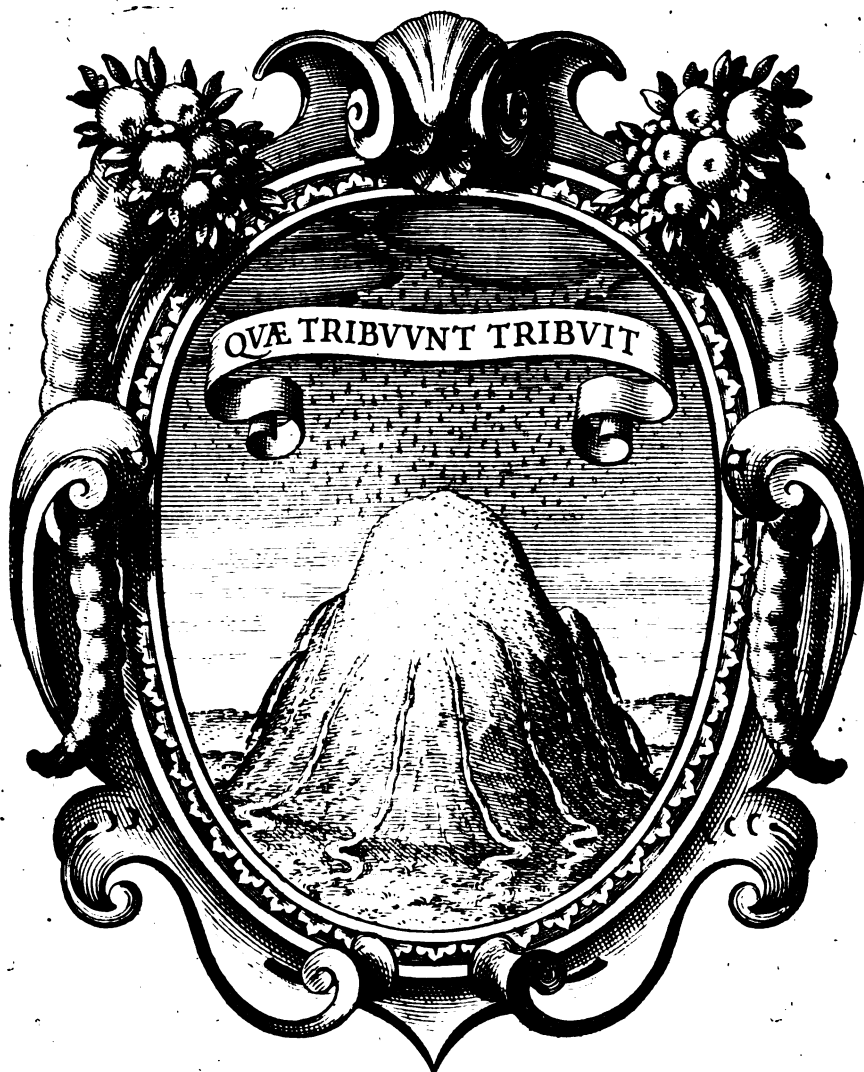
aliquâ spe ad tempus lactari malunt, quàm sic dimitti eveſtigio, ut nihil porro obtineri poſſe ° intelligant; id quod in aulis prudenter conſtitutis indiſtriâ propriâ animadverti ſolet, non dici ab aulicis.

§. Illud ego non probo, ſi Princeps in plateis & compitis publicis nimis frequens ^P compareat: nam primùm quidem admiratur eum populus, deinde curioſiùs obſervat, demum planè ſaſtigit. Quod rariùs incurrit in oculos, in majori eſt [¶] veneratione. Deſpiciunt oculi, quod jam opinio vulgare fecit. Non expedit plebem eò ſcientiæ progredi, ut diſcernere valeat, num catena ſervitutis, quâ tenetur, aurea ſit, an ferrea, dijudicando dotes & naturam Principis, *cui major è longinquo reverentia*. Nationes quædam in vitio ponunt, ſi Princeps facilè ſpectandum ſe aliis præbeat, aut familiaris ſit, & humanus. Aliis ſeveritas & ſeceſſus ab hominum conſortio diſplicet, maluntque Principes comes eſſe & affabiles, uti Luſitani, & Franci. Extrema in utroque periculofa ſunt, & moderari ea facilè poterit, qui in actionibus ſuis, & gubernandi ratione meminerit, Principem ſe eſſe juxtâ ac Hominem.

SYM-

SYMBOLVM XL.

SACRÆ literæ Principes^a montium nomine indignant; alios verò colles appellant, & valles. Istæ comparatio varias inter jam dicta similitudines complectitur. Enim verò Montes imprimis sunt terræ Principes, quia cælo proximi, & superiores reliquis omnibus naturæ operibus; tum etiam propter liberalitatem, quâ è penitissimis suis visceribus fontes perenniter manantes suppeditant, quibus sitientes agros & valles irrigant, ac viridi vestiunt gramine, & floribus: illa enim virtus Principum est propria; siquidem per hanc propius, quàm per ullam aliam Princeps accedit ad Deum, qui semper dat omnibus affluenter. Cum hæc obedientia promptior est: nam

^a Montes Israël audite verbum Domini Dei. Hæc dicit Dominus Deus montib⁹, & collib⁹, rupibus, & vallibus. Ezech. 6 3.

Jac. 1. 5.

merces

Tac. lib. 14.
Annal.

^b Multi co-
lunt personam
potentis, & a-
mici sunt dona
tribuentis.

Prov. 19. 6.

Tacit. lib. 1.
Annal.

Tacit. lib. 3.
Histor.

1. 18. tt. 5. p. 2

Tacit. lib. 2.
Annal.

1. 18. tt. 5. p. 2.

Mar. Hist.
Hisp. lib. 22.
c. 19.

merces ab eo, qui jubere potest, vim necessitatis affert. Lubens sese alteri subjicit, qui beneficia accipit. Carolus Navarrae Rex, quod beneficus esset ac liberalis, ab omnibus amari meruit, Nobilis cognomentum adeptus. Potuit Rex Henricus Secundus animo suo generoso oblitterare sanguinem profusum Regis Petri sui fratris, & jus suum ad coronam ab injuriâ vindicare. Quid non possit Majestas munifica? ad quæ non obliget sceptrum ^b aureum? Etiam tyrannis dissimulatur & toleratur in Principe, qui largus esse didicit, præsertim si plausum vulgi obtinuerit, succurrendo necessitatibus publicis, & remunerando personas bene meritas. Hæc virtus meo quidem judicio, Tiberio conservavit Imperium, quia solam illam semper *retinuit, cum ceteras exueret.* Verumtamen nihil perniciosum magis in eo, qui imperat, quàm *liberalitas & simplicitas, qua nî adsit modus, in exitium vertuntur.* *Mui bien està* (verba sunt Regis Alphonfi Sapientis) *la liberalidad à todo Ome poderoso, e señaladamente al Rey, quando usa della en tiempo, que conviene, e como debe.* Garfias Sanctius, cognomento Tremulus, Navarrae Rex eadem liberalitate subditorum à se abalienavit animos, quâ eos allectorum se speraverat, quia ut esset, unde largiretur, exactionibus & tributis utebatur. Profusio nimia propè à rapinâ abest, aut tyrannide: ubi enim *Ænium ambitione exhausserimus, per scelera supplendum erit.* *El que dà mas de lo que puede* (ait Rex Alphonfus Sapiens) *no es Franco, mas es gastador, e de mas arva por fuerza à tomar de lo ageno, quando lo suyo no le compiere, e si de la una parte ganare Amigos, por lo que les diere, de la otra serle an Enemigos à quien lo tomare.* Huic malo cavendo, Regem Henricum Quartum de nimia stipendiorum multitudine admonuit Didacus Arias, supremus ærarii Præfectus, addiditque contrahendum videri famulorum numerum, & salaria iis persolvi solita, qui aut munera sua non ritè obibant, aut jam ad ea non amplius erant idonei. Cui ille sic fertur respondisse: *Et ego, si Arias essem, majorem pecunia quàm liberalitatis rationem habendam ducerem: tu statui tuo consentanea loqueris; ego verò faciam, quod Regem decet, nec pauper-*

paupertatem vereor, aut inopiam, nova tributa imponendo. Regis est dare, & dominatum suum metiri, non particulari, sed communi beneficio, qui verus divitiarum fructus est: quibusdam largior, quia boni sunt; aliis, ut ne sint mali. Dignissima Rege verba, si isthac consideratione largitus fuisset, non aliter; verum donationibus extra modum abiit, nullum servando ordinem, nec ad merita cujusquam attendendo, id quod testatus est Ferdinandus ejus affinis, dum in Lege quadam diserte dicit, donationes ab illo factas *por exquisitas, i non debidas maneras. Ca à unas personas las fizo sin su voluntad, i grado, salvo por salir de las necesidades, procuradas por los, que las tales mercedes recibieron, i otras las hizo por pequeños servicios, que no eran dignos de tanta remuneracion; i aun algunos destos tenían oficios, i cargos, con cuyas rentas, i salarios se debían tener por bien contentos, i satisfechos; i à otros diò las dichas mercedes por intercesion de algunas personas, queriendo pagar con las rentas Reales los servicios, que algunos dellos avian recibido de los tales.* E quibus verbis haud obscurè colligere licet, quantà consideratione in donationibus faciendis Princeps uti debeat, ne fortè ansam det aliquibus, ut magis cum dominum agnoscant spe munerum inducti, quàm quòd obediendi animum habeant. Subditus largitor & prodigus seipsum perdit; Princeps verò & se, & suos Status. Aeraria non sufficerent, si Princeps prolixè munificus & liberalis esset, nec cogitaret, deposita illa esse pro necessitatibus publicis. Mons malè non utitur nive, è vaporibus agrorum & vallium congregatà in supremo ejus vertice; quin in futuram servat æstatem, & sensim solutam in rivulos, in eosdem iterum derivat campos, à quibus eam hauserat. Nec unà vice omnem fonticulorum suorum aquam penitus effundit: sic enim nec suæ satisfaceret obligationi, & ut inutilis sperneretur postea; liberalitas quippe liberalitate consumitur. Non item fontes suos illicò grandioribus miscet fluviis, relictis sitientibus agris & vallibus, ut nonnulli Principes facere consueverunt, qui potentioribus largiuntur, quod debetur pauperibus; arenis verò sitientibus & aridis aquam subtrahunt, ut eam communi-

l. 17. tt. 10.
lib. 5. Recop.

municent plenis lacubus, qui eâ minimè indigent. Grande scelus est, egenorum sumptibus Potentiorum sibi devincire animos, aut si Respublica ingemiscat, ob largitiones inutiles & vanas, utpote cujus ruina est fastus paucorum, & pompa. Nec absque justâ indignatione videt populus potentiæ vires tam inutiliter prodigi, quibus defendi ipse debebat, & foveri Dignitas Principis. Munera hominis profusi in pretio non sunt, quia communia, atque à prodigentiæ vitio, non à virtute liberalitatis proficiscuntur; dùmque pauculis largitur omnia, offendit multos, & quod in illos effundit, deest omnibus. Qui temerè donat, & absque delectu, ditat quidem, præmium tamen non confert. Vt his dare possis, qui merentur, necessum est, ut in alios parcus sis. Magnâ igitur cum prudentiâ attendere debet Princeps ad justam ^d præmiorum distributionem: nam si hæc ritè collata fuerint, etsi non nisi ad paucos pertineant, multorum tamen extimulant animos. Divina Scripturæ sacræ lex fuit, ut ^e oblationes omnes admixtione salis, quod idem est, ac prudentiæ, à prodigalitate & avaritiâ immunes essent. Attamen verò, quia Principem in omnes beneficum esse oportet, Auroram sibi proponat imitandam, quæ terram obeundo semper illi impertit aliquid; sed rorem, & flores, immò solâ etiam amœnitate eidem satisfacit. Ita ille det omnibus, eâ tamen moderatione, ut facultatem sibi non adimat dandi amplius, & contentos reddat singulos, quosdam quidam munerando reipsâ, alios verbis, spe & ^f humanitate: plus enim oculi dare solent, quàm manus. Ad hæc proderit interdum, ut ista virtus liberalitatis magis in aliorum existat opinione, quàm in ipso Principe, in quem finem unum atque alterum illius exhibeat specimen eo artificio, ut liberalis haberi incipiat. Quare caveat, ne quid petenti absolutè deneget: per enim acerbum est, & molestum, in his talibus repulsam ferre à Principe. Quod hodie dare non potest, forsan cras poterit; sin minus, melius est, ut tempus ipsum petentem erudiat, quemadmodum alibi diximus. Qui planè abnuitt, aut non agnoscit merita, aut virium suarum prodit imbecillitatem, aut animi; nihil autem istorum de-

cet

^d Honor Regis
judicium dili-
git. Ps. 98. 4.

^e In omni ob-
latione offeres
sal. Levit.
2. 14.

^f In omni da-
to hilarem fac
vultum tuum.
Eccl. 35. 11.

cet Principem, cujus magnificentiam confitetur, qui petit gratiam.

Liberalis fit Princeps in remunerandis virtutibus, sed muneribus & officiis, aliisque redivis, jam ad usum liberalitatis destinatis, non patrimonio suo Regio, neque thesauris ad usus magis necessarios collectis. Rex Ferdinandus Catholicus multas fecit donationes, absque tamen Coronæ dispendio. Sub regni initium collationem munerum prudenter distulit, ut eorum obtinendorum spe ad se attraheret animos, & remunerari posset eos, qui suas partes sequerentur. Magnā cum prudentiā politicā miscere noverat liberalitatem cum parsimoniā. Cujus rei non solum exemplum dedit, sed & legem, in hæc verba: *No conviene à los Reyes usar de tanta franqueza, i largueza, que sea convertida en vicio de destrucción: porque la franqueza debe ser usada con ordenada intencion, no menguando la Corona Real, ni la Real Dignidad.* Conseruare, ut expendas melius, non avaritia est, sed præuenta liberalitas. Dare inconsideratè, aut vanitas est, aut stultitia. Istāc parsimoniā Monarchiam euexit, & nimīā suā profusione Coronam perdidit Rex Alphonfus Sapiens: siquidem inter querelas præcipuas, quas Regnum de eo habuit, illa etiam fuit, quòd triginta marcarum argenti millia dedisset Marthæ Imperatrici, quibus maritum suum Balduinum, quem tum Ægypti Sultanus captivum detinebat, redimeret; quā in re vanitatem magis, quā prudentiam adhibuit in consilium. Rex Henricus Secundus malo suo tandem agnoscere didicit, quantum coronæ suæ vires infregisset tot largitionibus, quas ultrā quā par est, liberalius fecerat; unde in testamento suo eas revocavit. Occasio & tempus nota esse debent ac regula liberalitatis Principum. Expedit interdum, ut moderata illa sit, quando nimirum magni sunt bellorum sumptus, aut necessitates publicæ; interdum eadem redimere oportet pericula, aut viam sternere faciliorem ad fines obtinendos; in quo genere ille parit plurimum, qui magis profundit pecuniam: nam qui dat minutatim, & sensim suas expendit opes, finem suum non consequitur, & facultates suas dissipat. Mu-

L. 3. tit. 10.
lib. 5. Recop.

Z

nificentiā

^g Victoriā,
& honorem
acquiret, qui
dat munera:
animā autem
affert acci-
pientium.
Prov. 22. 9.

nificentia bellum quandoque evitatur; pax & item compara-
tur & victoria.

§. Prodigalitas Principis. Sic corrigi poterit, si bonorum suorum administrationem Ministris committat Oeconomiae peritis; uti avaritia, si liberalibus. Proderit interdum exhibere Principi universam summam, quam expendit; nam pecuniarum assignationes ferè absque consideratione decerni solent, & si rationes iniret eorum, quæ largitur, sine dubio ea moderaretur; neque semper liberalitatis est, postulatis subscribere: petentium enim opportunitate, aut lucta illā, quam secum ipsa patitur, etiam avaritia fatigatur, & desperata quodammodo manus dat tandem, iisque annuit.

^h Ego dabo
vobis omnia
bona Ægypti,
ut comedatis
medullam ter-
ra. Gen. 45.
18.

ⁱ Ne dimitta-
tis quicquam
de suppellectili
vestra: quia
omnes opes
Ægypti, vestra
erunt. Ib. 20.

^k Omni ha-
benti dabitur,
& abundabit.
Luc. 19. 26.

§. Natura ferè Principum est, ut plus iis tribuant, qui majoribus pollent opibus; & nescio an timor quidam sit, aut potentiae existimatio. Probè hoc intellexit magnus ille anticus Iosephus, quando evocatis ad se parentibus suis, & fratribus ex Ægypto, iisque Regis Pharaonis nomine offerens omnia regni illius ^h bona, auctor iisdem fuit, ut suppellectilem omnem & opes omnes secum: asportarent: fore enim putabat, ut si Rex videret esse homines opulentos, liberaliorem sese erga eos exhiberet; atque adeò qui munera petit à Principe, egestatem & miseriam suam illi proponere non debet; nullum namque efficacius medium ad habendum, quàm si ipse ^k habeas.

SYM-

SYMBOLVM XLI.

CELEBRE fuit apud antiquos lemma præsentis Emblematis. Nonnulli id Pythagoræ tribuunt; alii Bianti, Thaleti, & Homero; verius tamen inter oracula Delphica numerandum crediderim: neque enim vox humana videtur, sed divina, digna, quæ in coronis, sceptris, & annulis omnium Principum incidatur. Ad illam tota gubernandi scientia reducitur, quæ fugit extrema, & consistit in rerum medio, unde virtutes sphaeram suam ducunt. Rogatus aliquando Socrates, ecquânam virtus maximè deceret adolescentem, respondit: *Ne quid nimis*; quo dicto omnes comprehendit. In hanc sententiam videtur optimè quadrare figura præsentis

Z 2

Emble-

^a Magni animi est, magna contemnere, prudentis est, mediocritas malle, quam nimia : ista enim utilia sunt, illa quod superfluum, nocent : sic segetem nimia sternit ubertas, sic rami onere franguntur, sic ad maturitatem non pervenit nimia fecunditas. Sen. Ep. 39.

l. i. tt. 21. p. 2.

Emblematis, segetes nimirum imbrium intempestivorum pondere depressæ in terram, cum benigni^a rores iis sufficerent. Honores quidam sunt, qui quod nimis sint magni, personæ non conveniunt, immò magis obscurant illam, quam illustant. Sunt & beneficia aliqua tam extra modum, ut pro injuriâ haberi possint. Quid refert Principem gratias largiri, si lapidibus pluere videatur, ob austum vultum, & verba incondita, quando eas præstat; aut si extra tempus conferantur, quando prodesse nequeunt? Beneficium perit, & gratitudo, quin manus ipsa odio est, quæ illud contulit. Eam ob rem non immeritò dixit Rex Alphonsus Sapiens, quod debeat *ser tale el galardon, e dado à tiempo, que se pueda aprovechar del, aquel à quien lo diere*.

§. Quemadmodum autem immoderatione præmiorum & gratiarum, ita & nimietate poenarum delinquitur. Ad stricti & rigidi juris normam velle exigere omnia, ad ministrum Iustitiæ pertinet potius, quam ad Principem. Ille sui non est arbitrii; hic leges in suâ potestate habet. Iustitia non est, quæ nimio rigore utitur; nec Clementia, quæ modum servat; & sic de virtutibus reliquis.

§. Eandem moderationem adhibere debet Princeps in artibus tam pacis, quam belli, ita scilicet imperii habenas, & currum flectendo, ut sicut olim in ludis antiquis, rotis suis non impingat in metas, ubi illicò colliderentur: dexteritas artificii illius in eo erat posita, si quis distantiam ita metiri nòset, ut rotarum axis metas pertransiret proximè, eas tamen non tangeret.

§. Præcipuè verò isthâc curâ & diligentia opus est Principi in moderatione affectuum, tantâ cum prudentia eos regendo, ut nihil appetat, speret, amet aut oderit ardore nimio, aut vehementia, magis appetitu ductus, quam ratione. Privatorum desideria explentur facilè, non item Principum, quia illa statui eorum sunt consentanea; hæc ordinariè majora ipsis etiam potentiæ viribus, ita ad extrema conhituntur. Omnis ferè Principum ruina, aut damna graviora à nimia ambitione sunt: acquirendi enim cupiditas infinita pænè est in homini-

hominibus; id verò, quod fieri potest, certis circumscribitur terminis, & rarò quidem hoc posterius ex priori illo penditur, aut inter utrumque iustitia intercedit. Ex hoc fonte nasci solet, quòd nonnulli varios quærant titulos & rationes in speciem apparentes, ad exspoliandum vicinum, immò & maxime amicum, ut dominationis fines proferant longius, & suos augeant status, absque eo quòd corpora sua propriis metiantur viribus, & gubernationem capacitate humanà, quæ tam multa, atque acquiri possent, tueri non potest. Imperiorum onus & amplitudo in proprios ipsorum incumbit humeros, & semper lapsum minatur, suo gravata pondere. In eo itaque elaboret Princeps, ut statum conservet, quem aut successio illi dedit, aut electio; quòd si iusta sese offerat illum ampliandi occasio, utatur licebit, iis tamen cautionibus adhibitis, quas casus prudentiam docebit.

§. Nec periculosa minùs est ambitio ob timores nimios, atque ob suas appetitiones circa ea præsertim, quæ ingeniosè & per vim obtinuit. Nullum medium timor suggerit, quod ad sui conservationem non illicò detur effectui. Nemo quicumque de spoliati sanguine, aut illius, qui ad statum jus aliquod potest obtendere, tam remotus est, quin meritò timeatur. Tyrannis ordinaria omnium suadet extirpationem: & docuit illud reipsa Mucianus, quando Vitellii filium iussit interfici, *mansuram discordiam obtendens, nò semina belli restrinxisset*. Idem quoque Machiavelli doctrina consulit, cujus discipuli immemores facti Davidis, qui in domum & familiam Saulis inquisivit, ut suam iis misericordiam ^b impartiretur, exemplis utuntur quorundam tyrannorum, perinde quasi non omnes malis iis artibus pessimè iissent: si quis fortè evasit incolumis, id idè fuit (ut mox dicemus) quia eas in meliores convertit. Regna pleraque usurpatione primùm incrementa sumpserunt, postea tueri se cœperunt iustitiâ, & cum tempore paulatim facta sunt legitima. Extrema violentia, extremum periculum est. Cyrus Lydiâ occupavit, & Regem Croesum bonis suis exuit: quòd si illi Politicus aliquis hujus temporis fuisset à consiliis, suasset illud etiam, ut pro majori suâ

Tacit. lib. 4.
Histor.

^b Nunquid
superest aliquis
de domo
Saul, ut faciat
cum eo misericordiam
Dei?
2. Reg. 9. 3.

securitate vitam spoliato eriperet; Cyrus tamen unam illi civitatem partem patrimonii sui restituit, quibus Dignitatem regiam quoquo modo sustentare posset. *Atque hac clementia non minus victori, quam victo utilis fuit: tantus enim Cræsi amor apud omnes urbes erat, ut passurus Cyrus grave bellum, Gracia fuisset, si quid crudelius in Cræsum consulisset.* Tyrannis Deum pariter & homines sibi habet adversos: neque deesse possunt in istiusmodi casibus suavia quædam media, quibus averti queat animus, misceri sanguis, abrumpi successio, imminui aut transferri Statuum amplitudo, & subduci ex oculis populi is, qui aspirare potest ad sceptrum, & dominationem affectare; quod si in Lusitaniâ fuisset observatum, nunquam regni illius subditi à fidelitatis officio descivissent.

Si periculum tam præsens sit, ut ad defensionem & conservationem naturalem obliget, ipsas illicò radices oportet exscindere, ne renasci possint, semper advigilando, ne eveniat fortè, quod Principibus Philistinorum accidit, qui resectis Samsonis capillis, unde manabat illius robur, ei illudebant, nec præcaverunt tamen, ne succrescerent: denuò; uti reipsâ factum postea, & ipse apprehensus ambabus^d columnis, quibus innitebatur ædificium, totam domum super capita hostium traxit in ruinam, *multoque plures interfecit moriens, quam antè vivus occiderat.*

^c Iamque capilli ejus renasci cœperat. Judic. 16. 22.

^d Concusisq; fortiter columnis, cecidit domus super omnes Principes. Ibid. v. 30

^e Qua ex pluribus constat Respublica, melior est. Arist. lib. 2. Pol. c. 4.

§. Suadet porro ambitio nimia Populi libertatem opprimere, subigere Nobilitatem, potentiorum vires infringere, & ad auctoritatem Regiam reducere omnia: existimat enim tum securiorem se fore, cum fuerit absoluta, & subditos magis in servitutem redegerit; grandis error, quo adulatio animos occupat Principum, eosque gravibus periculis objicit. Modestia est, quæ conservat Imperia, dum nimirum Princeps suam dominandi cupiditatem ita corrigit, ut dignitatis suæ potestatem, Nobilitatis amplitudinem, & populi libertatem intra rationis limites coercet: neque enim diu stare poterit Monarchia, cui de Aristocratiâ & Democratiâ aliquid admixtum non^e fuerit. Potestas absoluta tyrannis est; qui illam quærit, exitium suum quærit. *Huc denique Principi sunt omnia*

nia reducenda, ut iis, qui sub imperio sunt, non tyrannum, sed Patremfamilias, aut Regem agere videatur, & rem non quasi Dominus, sed quasi Procurator, & Praefectus administrare, ac moderatè vivere, nec quod nimium est, sectari.

Aristot. Pol.
lib. 5. c. 11.

§. Ista ambitionis incommoda creare solet abusus nimius dominationis, quæ sic ferè comparata est, ut omnia ad suam referat utilitatem. Quâ in re oportet, ut Principes sese ipsi triumphent, & rationi obtemperent; licèt difficile illud sit: nam *innumerabiles sunt, qui populos, qui urbes habuere in potestate, paucissimi, qui se*. Illa victoria à viribus est, & robore; hæc à ratione, & animo. Fortitudo non in eo consistit, quòd hostem prælio quis fuderit, sed quòd cupiditates suas habeat domitas. Subditos modestos reddunt obedientia, & necessitas; Principes contrà potestas & jurisdictio suprema superbè efferunt. Plura regna superbia pessundedit, quàm gladius. Principes plures per seipsos perierunt, quàm per alios. Remedium ei rei est sui ipsius cognitio, ut Princeps in semetipsum cogitatione descendat, & cum animo suo reputet, licèt ipse sceptro ab aliis differat, multos tamen esse, qui eximiis animi dotibus longè eo, ejusque dignitate superiores sint. Cogitet, inquam, quòd si ratio haberet locum, penes perfectiorem imperandi potestas esse deberet. Quòd manus illa, quâ Reipublicæ habenas moderatur, è terrâ sit, subjecta lepræ, aliisque humanis miseriis. Id quod Deus f Moysi quondam ostendit, ut suæ recordantem infirmitatis facilius aliorum subiret & miseratio. Quòd Coronæ possessio sit perparum secura: nam *quod regnum est, cui parata non sit ruina, & proculcatio, & Dominus, & Carnifex? nec ista intervallis divisa, sed hora momentum interest, inter solium & aliena genna*. Quòd denique à voluntate alienâ dependeat: si enim obedire detrectent subditi, manebit aliis similis. Quò Princeps major fuerit, hòc magis hanc modestiam habere debet in pretio, quam nec ipse Deus^b aspernatur. Modestia, quæ Majestatem abdere intra se & occultare nititur, majus illi pretium addit ac venerationem, non secus atque auro elegans & artificiosa cælatura. Nec ullum artificium in Tiberio magis callidum,

Seneca.

^f Mitte manū tuam in sinum tuum. Quam cum misisset in sinum, protulit leprosam instar nivis. Exod. 4. 6.

^g Qui condocere possit iis, qui ignorant & errant: quoniam & ipse circumdatus est infirmitate. Hebræor. 5. 2.

Seneca.

^h Modestia fama, quæ neque summis mortalium spernenda est, & à Diis aestimatur. Tac. 1. 15. Annal.

Tacit. lib. 2.
Annal.

Tacit. lib. 1.
Annal.

quàm modestum se gerere, ut pluris æstimaretur. *Acerbè increpuit eos, qui divinas suas occupationes, ipsūque Dominum dixerant.* Ingressus in iudicii locum, non sedem Præsidis occupabat, sed juxtà *assidebat in cornu Tribunalis.* Qui ad supremum inter homines gradum evectus est, non aliter ac demittendo sese ad altiora provehi poterit. Condiscant Modestiam istam Principes omnes à Ferdinando Secundo Imperatore, gloriosissimæ memoriæ, tam omnibus familiari, ut prius amari semper se faceret, quàm celi aut honorari. In illo benignitas & modestia incurrebant in oculos, Majestas non nisi consideranti patebat. Non erat Imperialis aquila, quæ duplici severo rostro, aduncis unguibus, in omnem partem minitaretur, sed Pelicanus amoris plenus, sua semper fodiens viscera, ut ea præberet omnibus, tanquam propriis filiis. Nec magnâ illi curâ aut molimine opus erat, ut in hac tantâ suâ amplitudine sese demitteret, & parem aliis faceret. Non Dominus erat, sed Mundi pater: & licet aliàs Modestia nimia contemptum parere soleat, immò & ruinam Principum; in illo tamen majorem venerationem conciliabat potius, & Nationes omnes ad obsequium illius & defensionem obstringebat. Ea vis est veræ ac sinceræ probitatis, & magnanimi pectoris, quod de seipso triumphat, & Fortunam omnem infra se ducit. Atque hujus humanitatis & modestiæ suæ vivam reliquit effigiem filium, præsentem Imperatorem, qui ipse etiam iisdem instructus virtutibus, & amicorum & hostium sibi devincit animos. Nulla virtus magis Principem decet, ac Modestia: omnes enim viderentur in illo fatuæ, nisi hæc vulgum & actiones illarum componeret, non permittendo, ut extra se abeant.

§. In omni gubernatione diligenter cavendum ab extremis: neque enim minùs periculosa est remissio nimia, ac summa gravitas. Communitates monasticæ ferre poterunt extremum obedientiæ rigorem; non illæ populares. Paucos admodum severitas illa nimis accuratâ continebit in officio. Civilis felicitas in virtute posita est, quæ in medio consistit, uti & civilis vita, & gubernatio Statuum; cùm tale naturâ suâ

suâ sit imperium, ut auferre illud possit Populus, absque eo, quòd aut licentiâ nimîa sese perdat, aut ob nimium rigorem obstinatus fiat. *Non enim solum Respublica, quæ optima sit, considerari debet, sed etiam quæ constitui possit, præterea quæ faciliior, & cunctis civitatibus communior habeatur.* Quin & Deus imbecillitati humanæ sese accommodat.

Arist. lib. 4.
Pol. c. 1.

S. Idem medium inter ipsas quoque partes corporis Reip. tenendum, dando operam, ut inter conditiones civium haud magnum discrimen sit: inæqualitas enim & exsuperantia fortunarum ac Nobilitatis, si grandis fuerit, in aliis superbiam gignit, in aliis invidiam, ex his verò simultates oriuntur, & i seditiones, cum amicitia & concordia ægrè coalescat inter eos, qui nimis disparis conditionis sunt, & statûs. *Iam enim hac consuetudo in civitatibus invaluit, ut homines æqualitatem odio habeant, & malint, aut imperio potiri, aut si victi fuerint, subesse.* Quidam altioris animi Legum auctoritatem vilipendunt, & obedientiam aspernantur: alii mentis abjectæ & humilis, illam sustentare nesciunt, nec infamiam timent, nec poenam; & incipit esse communitas quædam Dominorum, & mancipiorum, absque ullo tamen inter se ordine, quippe qui sorte suâ non se metiantur. Qui inferioris conditionis sunt, majoribus pares esse cupiunt. Qui in unâ aliquâ re æquales sunt, aut superiores, continuò sibi persuadent, etiam in aliis æquales, aut superiores se esse. Qui in omnibus præstant aliis, intra terminos continere se nequeunt, & cum despicientiâ aliorum, omnia suo subesse vellent imperio; nec imperantis voluntati, aut constitutionibus & moribus Reipublicæ sese accommodant; unde ruina illius nasci solet, & conversio in formas alias: omnes enim ^k suspirant, & inquieti in illâ vivunt. Et licet fieri haudquaquam possit, ut contentio ejusmodi omnino cesset in Rebus publicis, propter diversas conditiones partium, quibus illæ constant; illâ ipsâ tamen conservantur; si moderata sit; aut pessum eunt, si nimia. Quomodo corporibus accidere videmus cum quatuor humoribus, inter quos etsi nobilior aliis sit sanguis, potentior cholera, sese tamen mutuò conservant ac fovant, quamdiu unius illorum inæquali-

ⁱ Præterea seditiones non modo propter fortunarum, sed etiam propter honorum æqualitatem existunt. Arist. lib. 1.2. c. 5.

Arist. lib. 4.
Pol. c. 11.

^k Nam qui virtute præstant, iniquo animo sibi indigniores æquari patentur: quàmobrem sæpè conspire, & seditiones commovere notantur. Arist. lib. 1.2. Pol. c. 5.

ras

tas modica est. Eam ob rem solâ illa Respublica stare diu poterit, quæ partibus constiterit mediocribus, nec admodum inter se inæqualibus. Opes nimix quorundam civium everterunt Florentinorum Rempubicam, & etiamnum hodie in causâ sunt, cur inquieta sit Genua. Contrâ, quia apud Venetos melius divisæ eæ sunt, ideò jam tot sæculis Status ille constans perseverat; & si aliquod periculum est, aut incommodum in ejusdem gubernatione, id erit ob nimiam quorundam è Magistratu inopiam. Quòd si nihilominus Respublica aliqua cum illâ partium suarum inæqualitate subsistit diutius, eximix alicui prudentix idtribuendum, aut industriæ Principis, qui timore legis, aliisve artibus illam in officio continet: cujusmodi sunt, nemini injuriam facere, non violare inferiorum privilegia, & commoda, distingere Majores in administrationibus, & muneribus publicis, non opprimere, sed spe erigere eos, qui altiores gerunt animos: illud tamen durabit, quoad prudentes Gubernatores habuerit; quia verò Rebuspublicis satis cautum esse non potest cum remediis istiusmodi temporariis, quæ pendent à casu, præstabit mox in ipsâ primâ illarum institutione providere de modo, quo tales abusus & incommoda efficaciter queant corrigi, priusquam eveniant.

SYM-

SYMBOLVM XLII.

EMBLEMA hoc eximiae humanitati Urbani Octavi Pontificis Maximi acceptum refero: dignata est quippe sua Sanctitas mihi spectandas exhibere in gemmâ quâdam pretiosâ incisas affabrè jam inde à Romanorum temporibus binas apes aratrum trahentes, quæ reperta in illâ ætate præfasse videtur nobilis illius & antiquæ familiæ evectio nem, quando insignia illius juncta fuere triumphanti jugo Ecclesiæ. Quæ dum accuratius expenderem, venit mihi in mentem prodigii illius Regis Wambæ, è cujus vertice, cum ungeretur à Quirico Præsule Toletano, apes egredi visa, in sublime evolvit;

Chron.
Gotto. Reg.
Mar. de reb.
Hisp. lib. 6.

layit;

lavit, tanquam prænuntia suavissimæ ipsius gubernationis. E quo illud apparet, voluisse antiquos Symbolo isto innuere, quanti referat scire, utile miscere dulci, mellificandi scilicet artem agrorum culturæ; cui rei optimè quadrat proleptice illud Horatianum,

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

In hoc tota regnandi ars consistit. Hæc prima in orbe fuit politica. Atque id ipsum antiqui docuere Philosophi, quando finxerunt Orpheum lyrâ suâ feras traxisse, & Amphionis cytharam secutos lapides, quibus Thebarum muros construxit, ut significarent, suavem institutionem magnorum illorum Heroùm plurimùm ad id valuisse, ut homines ipsis beluis immaniores, & magis brutos, quàm lapides, ad harmoniam Legum reducerent, & civilem societatem:

Horat.

*Silvestres homines sacer interpretæque Deorum
Cadibus, & victu sædo, deterruit Orpheus,
Dictus ab hoc lenire tygres, rapidosque leones.
Dictus & Amphion Thebæ conditor urbis,
Saxa movere sono testudinis, & prece blandâ
Ducere, quò vellet.*

His artibus usæ sunt omnes Respublicæ, ad erudiendum Populum, miscentes institutionem dulcedine ludorum, gaudiorumque publicorum. Ad Olympum montem tota concurrebat Græcia, propter certamina Olympica, Pythia, Nemæa, & Isthmia; aliqui quidem ex curiositate, spectandi studio; alii verò, ut proposita certantibus præmia auferrent; quâ occasione vires & robur corporis exercebantur, offerebantur Diis sacrificia, & gravissima quæque Provinciarum illarum negotia procurabantur. Comoediæ & Tragoediæ inventæ sunt ad affectus purgandos. Gladiatores Romanorum temporibus, & Tatrotum pugnae in Hispaniâ (quæ non minùs, ac aliæ nationes, rebus aspectu terribilibus capitur) ad firmandum animum, ut neque profuso sanguine, neque mortis spectaculis terreatur; Luctæ, ludi equestres, & similes concertationes, scholæ instar sunt, ubi addiscuntur artes militares, & simul recreationi deserviunt, & animum oblectant. Ita dulce-

dulcedine & suavitate alliciendus est Populus, ad procuranda Principis commoda, & obtinendos fines illi propositos. Equo nimirum similis est, qui popysmate delinitur, & mariu blandiore domari se finit, frænum admittit, & onus postea, virgam ac ferrum tolerat. Rigorem nimium, uti & nimiam lenitatem ferre neutiquam sustinet. Tam servitutis extrema periculosa sunt, ac libertatis. Et Principes ista non considerantes, furorem concitatae multitudinis aliquando experti sunt. Non semper ferro & flammâ curari possunt inveteratae & adultae infirmitates. Medicinæ suaves adhibendæ sunt, aut si quando pillulis amaris opus fit, auro eas oportet obducere, & oculos gustumque fallere. At non attinet scire populum ingredientia statutorum à Principe, & consiliorum ejus; satis est, quòd sub prætextu aliquo apparente ea forbeat.

^a Imperatoribus hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem. Tac. l. i. Hist.

§. Belli periculum, & asperitas mitigantur plurimum lenitate illius, qui imperat. Ita Germanicus, ut legiones Germanicas in officio contineret, & ad pugnandum haberet paratiores, solebat *circumire saueios, facta singulorum extollere, vulnera intuens, alium spe, alium gloriâ, cunctos alloquio, & curâ sibi que & pralio firmabat.*

Tacit. lib. i. Annal.

§. Hæc tamen benignitas se solâ nihil efficit, sed necesse est præterea, ut in eo etiam, qui aliis mandata dat, excellens aliqua virtus eluceat; ut si ametur illius causâ, propter hanc in æstimatione sit. Enimverò sæpè contingit diligi Principem ob benignitatem, & unâ contemni, quia ad id munus minus sufficiens est. Auctoritas non ex amore, sed admiratione nascitur. Ille gratissimus omnium, qui cum metuendum se possit reddere, amabilem sese exhibet; ille, inquam, qui cum justitiam exercere noverit, Clementiâ pariter uti didicit. Pro ignaviâ & ignorantia habetur illius benignitas, qui aliis virtutibus eximiis boni Gubernatoris præditus non est. Tantum hæc possunt in aliquo Principe, ut asperitatem ejus & rigorem compensent, & tolerabiles efficiant. Etiam vitia grandia excusantur, aut dissimulantur in eo, qui magnis aliquibus virtutibus instructus est.

Tacit. lib. 6.
Annal.

Horat.

Eccli. 10. 1.

§. In negotiis pertractandis utile est dulcedinem gravitate temperare, & ludibria seriis, modò tempestiva illa sint, nec præter decorum, aut materiæ subjectæ gravitatem; quâ in refestivus admodum fuit Imperator Tiberius, *ludibria seriis permiscere solitus*. Quis est, qui ferre possit severitatem melancholicam, corrugatam semper frontem, contracta in negotiis supercilia, verba dura & aspera, gestus ac motum corporis nimis graves? Magna prudentia est, suo tempore *miscere stultitiam consiliis brevem*, & tunc *pretiosior est sapientiâ, & gloriâ, parva, & ad tempus stultitia*. Ingenium festivum, & verbum aliquod jocosum tempestivè prolatum, devincire solet animos, & difficillima quæque negotia ad optatum exitum perducere, sæpè mentem occultat, malitiam deludit, vitat offensam, & suaviter avertit responsionem ad propositum, ubi ea non expedit.

Tacit. lib. 4.
Annal.

§. Curandis porrò negotiis miscere etiam oportet utilitatem ejus, cui persuadere aliquid volumus, ostendendo illius non minùs, ac nostrâ interesse. Nam omnes ferè propriis moventur commodis, pauci obligatione solâ, & gloriâ. *Sejanus fratrem quoque Neronis Drusum traxit in partes, spe obiectâ Principis loci*. Industriæ prudentis Ministri est, negotia alienis commodis faciliora reddere, sic tractatus instituendo, ut utilitas aliorum, & Principis una eadèmq; esse videatur. Ex solo emolumento proprio negotia pertractare velle, est aquam derivare per canales hiantes; quando illam sibi mutuò communicant, omnes profunt & adjuvant.

S.Y.M-

SYMBOLVM XLIII.

Res omnes seu viventes, seu inanimæ, folia sunt magni hujus libri, mundi inquam eximii Naturæ operis, in quo sapientia divina omnes descripsit scientias, ut nos erudirent, & rectè agendi viam ac modum ostenderent. Nulla virtus moralis est, quæ in animantibus brutis non quodam modo reperitur: cum iis ipsis nascitur prudentia practica; in nobis disciplinâ paratur, & experienciâ. A brutis absque rubore, & nostræ inficitia ignominia discere possumus: in iis enim ipse rerum omnium effector ac molitor Deus nos erudit. Attamen eorum inducere naturas, aut eas imitari velle; ut sicut illa agamus bruto more abrepti affectuum appetitu, grandem esset inroga-

A a 2

re in-

re injuriam recte rationi, proprię hominis doti, quā discernitur ab animantibus reliquis, & in omnes meretur imperium. In illis utpote rationis expertibus Iustitia locum non habet; singula enim ad suam conservationem attendunt solum, nec ad justitiam alienā reflectunt oculos. Solus homo actiones suas ad justitię normam dirigit, & æquitate metitur, non cupiendo alteri, quod ipse sibi non cuperet. E quo recte conficies, quā impium & ferox sit Machiavelli consilium, qui Principem suum efformat aliter, ex naturā videlicet leonis, & vulpis; ut quod ratione consequi non potest, vi & dolo obtineat. Quā in re Lysandrum Lacedæmoniorum Ducem magistrum habuit, quem ferunt dixisse aliquando, *Quò leonis pellis attingere non potest, Principi assuendam vulpinam*, & dolis agendum, ac fraudibus. Et sanè antiqua fuit doctrina ista: Polybius eam suā & ætatibus præteritis in usu fuisse refert, & graviter ^a improbat. Rex Saül eā in arte omnium magister esse potuit. Maxima ista cum tempore incrementum sumpsit: nihil enim nunc tam injustum, tam indignum, quod non honestum videatur Politicis, dum retinendæ ^b dominationis causā sit, perinde quasi ** ubicunque tantum honesta dominantis licent, precario regnetur*. Quo pacto fit, ut pro nihilo ducatur contravenire pactis, fidem fallere, immò & religionem, modò ad conservationem, & augmentum statūs id videatur conducere. Falsis istis fundamentis fortunam suam superstruere conatus est Dux Valentinus, sed antè, quā illam erectam cerneret, ita penitus in caput illius collapsa est, ut ne fragmenta quidem aut vestigia ruinæ illius supersint. Quomodo, obsecro, perennare poterit, quod dolo, aut mendaciis innititur? quomodo diuturnum esse potest, quod violentum est? Quæ pactorum & conventorum erit firmitas, si Princeps, qui eorum debet esse securitas, fidem fallat publicam? Quis illi fidem habebit? quomodo illius stabit imperium, qui aut non credit Providentiam divinam, aut magis in suis artibus, quā in illā confidit? Non ideo tamen volo Principem tam benignum esse, ut nunquam vi utatur; neque tam candidum & sincerum, ut aut dissimulare nesciat,

aut

Plutarch.

^a Fuit, cui in tractandis negotiis dulus malus placeret, quem Regi convenire sanè nemo dixerit, etsi non desunt, qui in tam crebro usu hodie doli mali, necessarium eum esse dicant ad publicarum rerū administrationem. Polyb. l. 13. Hist.

^b Nihil gloriosum nisi tatum, & omnia retinenda dominationis honesta. Sal.

* Sen. in Tragœd. Thyest.

aut cavere sibi à fraudibus, quia aliorum malitiæ sese exponeret, & omnibus esset ludibrio. Quin illud potius præsentem Emblemate contendo, ut robore valeat; non bruto illo, & immani belluarum, sed quod Iustitia comitatur, adumbratum per pellem Leonis, virtutis Symbolum, atque ideò Herculi dicatam. Convenit interdum Principem ad severitatem frontem componere, & dolis obistere. Non semper humanitatem meram præ se ferre debet. Feret aliquando occasio, quando opus erit, Leonis pellem induere, ut subditi & hostes agnoscant, unguis illi esse, & tam severum experiantur, ut malitia fraudem attentare non audeat, verbis blandiloquis, quibus uti solet ad capendos Principum animos. Illud, opinor, Ægyptii volebant innuere, cum Leonis effigiem Principis sui capiti imponerent. Nec honor est, nec reverentia, ubi non est aliquis timor. Quòd si semel rescierit populus, Principem irasci non posse, sed placido semper, ac benigno erga omnes esse vultu, contemnendum ducet. Verùm severitas ista non confestim ad executionem debet descendere, quando comminatio sufficit: tunc enim necesse non erit, commoveri Principis animum; satis est, severiorem frontem ostendere. Non exuit gravitatem suam Leo, nec de damno animantibus aliis inferendo cogitat; quin solo aspectu terrorem omnibus incutit: tanta vis Majestatis in oculis ejus inest. At enim, quoniam expedit interdum, vim astutiæ, & indignationem benignitate tegere, dissimulando tantisper, aut tempori, & personis se accommodando: ideò in præsentem Emblemate non coronatur Leonis caput vulpinis artibus, indecoris & fraudulentis, adeoque indignis generoso & magnanimo Principis pectore; sed serpentibus, Imperii & Majestatis prudentis ac vigilantis symbolo, atque in literis sacris Prudentiæ hieroglyphico: siquidem illorum astutia in tucendo capite, in obturandis auribus contra incantantes, & in rebus aliis, ad defensionem propriam attendit solum, non ad aliorum nocumenta. Ad eundem finem, & pro similibus casibus Emblematis huic inscripsi verba illa: *ut sciat regnare*, desumpta è documento illo Ludovici Vndecimi Regis Fran-

Leo fortissimus bestiarum, ad nullius pavet occursum.
Prov. 30. 30.

ciæ, quod solum voluit, ut addisceret filius suus Carolus Octavus. *Qui nescit dissimulare, nescit regnare.* In quo tota regnandi scientia summatim comprehenditur. Magnâ tamen hîc prudentiâ opus est, ne aut vis in tyrannidem vergat, aut dissimulatio, & astutia fraudes fiant: media enim sunt valde vitio confinia. Iustus Lipsius fraudem definiens in rebus politicis, ait esse *acutum consilium à virtute aut legibus devium*, *Regis Regniq̃ue bono*; cûmque Machiavelli extrema declinare cuperet, putarétque absque omni omninò fraude, & dolo Principem imperare non posse, levem aliquam suavit, toleravit mediocrem, & gravem prohibuit. Limites periculosi pro Principe. Ecquis enim illos sic accuratè iis describere poterit? Nec debent scopuli tam vicini fieri navigationi politicæ. Sat in multis operatur potentiæ malitia, & regnandi cupiditas.

Lipsi. de civil. doct. lib. 4. c. 14.

^d Eos, qui in dignitate sunt, turpius fraude honestâ circumvenire, aut ledere, quàm vi aperta. Thucyd.

Si fraus vitio non caret, in omnibus suis partibus, quantumvis exiguis, vitiosa sit oportet, & Principe indigna. Dignitas regis purpuræ omnem respuit ^d maculam. Nullus tam subtilis est atomus, qui non appareat, & defœdet radios horum terrestrium solium. Et quomodo permitti potest, ut illius actio à virtute desciscat, & legibus, qui earundem est anima? Dolus esse non potest, absque admixtione aliquâ malitiæ & mendacii; utrumque verò magnanimitati regis adversatur, quicquid Plato dixerit: *Mendacia in Diis esse superflua, eò quòd hi nullius egeant; non tamen in Principibus, qui multis opus habent; atque adeò iis interdum illa permitti posse.* Quod illicitum est, concedi nunquam debet, nec sufficit, finem honestum esse, ut uti liceat medio, quod ex naturâ suâ malum est. Tunc solum licita esse possunt dissimulatio & astutia, quando neque in fraudem impellunt, neque auctoritati Principis inurunt maculam; quo casu non in vitiis ea numero, sed prudentiæ esse arbitror, aut ad virtutes pertinere huius filias, utiles ac necessarias ei, qui aliis imperat. Istud fiet, si prudentia, in sui conservationem intentos habens oculos, astutiâ aliquâ utatur, ad occultanda quædam secundum varias circumstantias temporis, loci, personarum; ita tamen, ut cor & lingua, mens & verba concordent inter se semper, & consen-

consentiant : illa dissimulatio velis remissique fugienda , quæ ob fines dolosos orationis vanitatem adhibet : illa, inquam , quæ eò spectat , ut intelligat alius id quod non est , non ea , quæ solum intendit , ut id , quod est , non intelligat. Quam ob rem uti quis poterit interdum verbis indifferentibus , & æquivocis, & in unius locum substituere aliud diversæ significationis, non ad fallendum, sed ad cavendum sibi, aut dolum prævertendum , aut ob alios fines licitos. Quòd ipse veritatis Magister coram discipulis suis proficiscentibus in castellum Emaus ^e præ se ferret , ac si longius ire vellet ; stultitia ficta Davidis ^f coram Rege Achis ; obtentum sacrificium ^g Samuelis ; & hædorum pelliculæ ^h Iacobi manibus aptatæ, dissimulationes fuere licitæ, quia dolum non intendebant , sed solum , ut aliud celarent propositum ; neque ideo licitæ esse desinunt , quòd fors prævideatur , aliam inde deceptum iri : ista enim notitia non malitiæ est , sed ad providentiam pertinet.

§. Atque artibus istis & agendi modis tunc potissimum opus est, quando cum Principibus astutis & fraudulentis tractanda sunt negotia. Enimverò in tali casu diffidentia , & astutia, dissimulatio in vultu, responsa ambigua , & æquivocatio prudens in verbis , ne Princeps iis implicetur , aut machinationibus aliorum & fraudibus locus sit: similibus artibus utendo , non ad offendendum , neque ad fallendam fidem publicam , ecquid aliud est , quàm duplicare custodias animi ? Fatua foret ingenuitas , quæ cor deregeret , & periculosum Imperium sine aliqua cautione. Semper veritatem diserte eloqui, periculosa esset sinceritas, cum taciturnitas præcipuum sit regnandi instrumentum. Quisquis secretum leviter committit alteri , sceptrum eidem unà tradit. Mentiri Principem non decet ; licebit tamen interdum, ut taceat, aut veritatem celet ; non verò ut leviter credat, aut temerè confidat ; quin potius maturus sit, oportet , & tardus , ut considerationi locus sit, & ipse in fraudem induci nequeat ; quæ cautio valde necessaria est Principi , sine quâ multis iisque gravibus expositus foret periculis. Qui plura novit, & vidit, minùs

A a 4

credit,

^e Et ipse se finxit longius ire. Luc. 24. 28.

^f Et immutavit os suum coram eò, & collabebatur inter manus eorum: & impingebat in ostia porta, defluébantque saliva ejus in barbam.

1. Reg. 21. 13.

^g Vitulum de armento tolles in manu tuâ , & dices , Ad immolandum Domino veni.

1. Reg. 16. 2.

^h Pelliculâsq; hædorum circumdedit manibus , & collinuda protexit. Gen. 27. 16.

credit, & confidit, quia aut speculatio, aut praxis & experientia cautum eum reddunt. Sit igitur Principis animus sincerus, & candidus; prudens tamen in artibus, & fraudibus alienis. Experientia ipsa docebit casus, in quibus his artibus uti Principem deceat, quando nimirum animadverterit, malitiam & technas eorum, quibuscum agit, ita exigere. Cæterum in aliis omnibus actionibus elucere debet in Principe candor quidam regius, quo utendum est interdum erga eos ipsos, qui fallere cogitant: hi enim, si in meliorem partem id interpretentur, in suis perturbantur consiliis, & vacillare incipiunt; præterquam quòd nulla fraus generosior, quàm ipsa veritas, & si de eâ securi sint, intimi cordis sui illi tradunt imperiū, nec contra sese aliis artibus muniunt. Quæ retia non fuere contexta? quæ non excogitata stratagemata contra astutiam & malitiam vulpis? quis unquam sinceritati domesticæ hirundinum struxit insidias.

§. Si tamen Principes, & moderatores, quos à prudentiâ & ingenio mundus æstimat, isthâc arte uti nequeunt: nemo enim sibi persuadet, quòd aut casu aliquid agant, aut sincerè. Vnde, si quâ in re candorem suum palàm velint ostendere, pro ficto habetur. Circumspectio in illis, malitia; Prudentia, dissimulatio, & cautio, dolus esse creditur. Fuerunt, qui hæc crimina Regi Catholico imponerent, eò quòd partim naturali iudicii sui acumine, partim diuturnis belli pacisque experientiis satis perspiceret fallacem agendi modum, & intuitam fidem horum temporum; atque adeò tantâ sagacitate sese defenderet, ut æmuli ejus ac hostes suismet artibus sese irriterent, aut eæ certè cum tempore & consilio omnino spe suâ frustrarentur. Eam ob rem fingunt nonnulli Principes sinceritatem & modestiam, ad celandos magis fines, quos sibi habent propositos, aut ne illos malitia tam facilè possit assequi. Faciebat id Domitianus, *simul simplicitatis, ac modestiæ imagine in altitudinem conditus, studiumque literarum, & amorem carminum simulans, quo velaret animum.* Velle Principem in omnibus sapientem videri, est sapientem esse desinere. Nòsse suo tempore & loco ignorantem esse, summa prudentia est. Nihil utilius, nihil magis difficile, ac sapientiæ modum retinere:

Tacit. lib. 4.
Histor.

nerere : id quod in Agricolâ Tacitus ¹ collaudavit. Omnes in eum conspirant, qui plus aliis scire se existimat, sive ex invidia, sive ignorantiae propriae defensione oriatur; aut fortè, quia suspectum habent id, quod ipsi assequi nequeunt. *Videns Saul, quòd prudens esset nimis David, cepit cavere eum.*

¹ Retinuitque, quod difficillimum est, ex sapientiâ modum. Tac. in vitâ Agric. 1. Reg. 18. 15.

§. Principes alii negotia sua tractant, quasi aliud animo agentes, ut sic casu agere videantur. Verùm tanta est malitia præsentis Politicæ, ut istas artes non tantùm penetret, sed integerrimam etiam sinceritatem cavillectur, cum insigni veritatis, & tranquillitatis publicæ detrimento : cùm nihil omninò sit, quod rectè, atque ut oportet, interpretentur alii; cùmque veritas in uno consistat puncto : ea verò, quæ in circumferentia continentur, infinita sint, quo collineare possit malitia, in graves errores incidunt ii, qui in factis & verbis diversos scrutantur sensus ab eo, quod præ se ferunt, aut sonant; & acceptis in deteriore partem aliorum judiciis, & propositis animi, artibus sese muniunt alii contra alios, vivuntque omnes in diffidentiis perpetuis, & suspicionibus, in quibus quàm maximè ingeniosus est, is à veritatis scopo aberrat longius: nam ingenii sui acumine intimiùs penetrat, quæ communiter versantur in animo, & plerumque tanquam exploratum habemus in aliis, quod in nobis non est, nisi imaginationis deceptio. Ita naviganti currere videntur scopuli, & ipse interrim est, qui movetur. Umbræ rationis Status majores esse solent ipso corpore, & hoc negligitur interdum; contrà verò captantur illæ : quo fit, ut delusâ inaniter imaginatione, majora nascantur damna ex susceptâ defensione, quàm adferre potuisset id, quod timebatur. Quoties ex inani suspitione Princeps aliquis arma sumit adversus eum, cui nunquam in mentem venit offendere, & correptis utrimque armis, ingens belli excitatur incendium, quæ priùs, non nisi levis & malè fundata fuerat suspicio : iis idem accidit, quod navibus malè constructis, quæ quò magis nunc in hoc, nunc in illud incumbunt latus, eò citiùs pereunt. Non improbo diffidentiam, quando à prudentiâ oritur (ut alibi diximus) illud solùm reprehendo, quòd bona fides semper desit, sine quâ nec amicitia,

tia, nec ulla firma societas, nec pactum securum esse potest, lus gentium sine robore erit, & omnia fraudibus, deceptionibusque obnoxia. Non omnia ex sinistro aguntur proposito. Maximus etiam tyrannus fines honestos interdum sibi præfixos habet.

SYMBOLVM XLIV.

DVBIVS & anceps est serpentis motus, nunc huc, nunc illuc sinuosis flexibus ita in incertum se gyrantis, ut ipsum etiam illius ignoret corpus, quâ caput sursum attollere debeat. In hanc partem tendere crederes, & subito movetur in oppositam, ut nec ulla passuum supersint vestigia, nec sciri possit, quò iter suum intendat. Tam occulta sint oportet consilia, & cogitata Principum: nemini notum esse debet, quorsum

sum illa spectent; quin imitentur potius supremum illum rerum omnium moderatorem Deum, cujus vias intelligere nemo ^a potest. Atque ideò Seraphini *alis suis velabant pedes ejus*. Tantà cum solertià consilia sua secreta habere debent Principes, ut ea subinde ne ipsi quidem Ministri penetrant, immò alia omnia opinentur, sintque primi, qui in hac opinione suà fallantur, ut tantò naturalius, & majori cum efficacià, absque periculo simulationis, quæ facile sese prodit, firment ac robovent, quod ipsi pro certo & explorato habent, eandemque mentem & errorem ingenerent aliis, atque ita spargatur in vulgus, & manet per omnes partes. Tabernus hoc fecit, quando querentibus nonnullis, quòd non abiret ad componendas in Pannonià & Germanià tumultuantes legiones, finxit se propediem profecturum; quâ simulatione *primò prudentes, dein vulgum, diutissime provincias fefellit*. Idem quoque fecit Rex Philippus Secundus, qui consiliorum suorum fines etiam Legatos suos celabat, alios præ se ferendo, ubi opus foret, ut sic illi crederent, & persuaderent aliis. Atque hisce artibus uti Princeps minimè poterit, si ingenuitas illius tam cautà, & circumspecta non sit, ut ne locum det interiores animi motus ex gubernandi actionibus dispiciendi, aut ne æmuli ac hostes cor ejus ac cogitata penetrent: quin immò, ut elabi possit ex manibus, quando jam illum comprehensum se tenere existimant. Ista operis dispositio, quâ alius in fraudem inducitur, defensio potius quædam est, quàm malitia, dummodo eà quis utatur, ubi & quando recta ratio suaserit, quomodo eà magni Heroës usi sunt. Et quæ necessitas, obsecro, pandendi ipsum cor, quod Natura non fortuitò in intimo abdidit pectore? etiam in rebus minoris momenti & longè positis perniciosum est, si fiant publicæ, quia occasionem dant plura deinde per rationis discursum indagandi. Tametsi cor penitus intra viscera abditum sit, ex solo tamen arteriarum motu infirmitates ejus ac morbi dignoscuntur. Executio vim suam perdit, non absque existimationis jacturâ de prudentiâ Principis, si quæ ipse facere decrevit, publicentur in vulgus. Consilia occulta & ignorata omni-

^a Et vias illius quis intelligit? Eccles. 16. 21.

Isa. 6. 2.

Tacit. lib. 1.
Annal.

omnibus minantur partibus, valentque non parum ad hostem aliorum distrahendum. Hinc in militiâ potius, quàm in rebus aliis celare ea expedit. Pauci conatus & molimina ante tempus detecta felicem sortiuntur exitum. Quàm animo turbatur, qui antè fauciari se videt, quàm stringi gladium; ille, inquam, qui non nisi ad ipsum armorum strepitum excitatur!

§. Quæ tamen intelligi velim de bellis adversus infideles, non de iis, quæ Christiani contra se invicem suscipiunt, quæ prius indicare oporteret, ut ad satisfactionem tempus suppeteret, quo multum cædes evitari possent. Estque ea diligentia pars quædam eorum, quæ requiruntur, ut bellum licitum sit, ac justum. Laudandi in hoc Romani, qui Collegium quoddam viginti Sacerdotum, quos *Fociales* appellabant, instituerunt, ut bella indicerent, componerent pacem, & sancirent fœdera; qui porro in similibus causis iudices essent, ac jus dicerent, curarèntque, ut pro injuriis & offensionibus acceptis parti læsæ satisfaceret, trium ac triginta dierum statuendo terminum, intra quos nisi lites aut viâ justitiæ, aut amicâ compositione desinerent, bellum denunciabant, tribus senioribus viris in testes adhibitis, & lanceâ ferratâ in hostilem agrum projectâ.

Virg. lib. 9.
Æneid.

— *Et baculum intorquens emittit in auras*

Principium pugne.

E quo die actionibus hostilibus & incursionibus fiebat initium. Hujus denunciationis multa in sacris literis suppetunt exempla. Iepthe Israëlitarum Dux & Princeps non prius contra Ammonitas arma sumpsit, quàm missis ad eos legatis sciscitatus fuisset causam, cur illi bellum ^b suscepissent. Horum nostrorum temporum, non tam humanus, ac generosus mos est. Antè belli experimur effectus, quàm de causâ constet, aut consilia penetrentur. Inopinata & improvisa invasio graviolem reddit injuriam, & magis implacabiles animos. Quod inde ferè oritur, quia non tam armâ capiuntur, ad compensandam injuriam, aut refarciendum damnum, quàm ex cœcâ quâdam ambitione ad dilatandos dominiorum fines; quâ
in re

^b Et misit nuntium ad Regem filiorum Ammon, qui ex persona sua dicerent: quid mihi & tibi est, quia venisti contra me, ut vastares terram meam? Jud 11. 12.

in re nec Religionis, nec sanguinis, nec amicitiae ulla habetur ratio, conculcatis sacrosanctis juribus, & Naturæ & Gentium.

§. Si quos interdum de infidelitate Princeps suspectos habuerit, vultus serenitatem ne illicò immutet, aut suspitionis suæ aliqua prodat indicia, quin potius novis blanditiis & honoribus confirmare studeat animos, & ad fidelitatem præstandam obstringere. Non optimum semper, & securum remedium est extremus rigor: rami, qui refecantur, pereunt, quia revirescere non possunt. Eadem Marcello causa fuit, cur cum Lucio Banco Nolano homine locuplete, & factioso tantoperè conniveret, & tametsi probè sciret, quòd Hannibalis partes ipse sequeretur, accersito tamen ad se planè exposuit, quàm virtus ejus, & fortitudo æstimaretur ab omnibus, quàmque illa perspecta esset Ducibus Romanis, qui testes exstitissent rerum ab illo laudabiliter gestarum in Cannensi prælio: honorat eum verbis, spe ac promissis foveret & sustinet, indulget, ut liber ei semper ad audientiam pateat aditus, quâ humanitate sic illum devincit & obligat, ut ab eo tempore amicum fideliores Respub. Romana nunquam habuerit.

Hæc tamen dissimulatio magnam attentionem postulat, & prudentiam: nam si illum suboleret, qui sinistri aliquid molitur, artificium esse crederet, ut tantò gravius postea in se animadverteretur, adeoque citius flammam subjiceret cuniculis, aut sibi per alia media violenta caveret de periculo: id quod præcipuè timendum in tumultibus, & delictis insanæ plebeculæ. Eandem ob causam Fabius Valens, etsi auctoribus seditionis cujusdam nullam constituisset pœnam, quosdam tamen eorum in judicio postulari voluit, *ne dissimulans suspectior foret*. Verùm cum animus à conceptâ proditione, perquam difficulter expurgetur, & offensiones Majestatis supremæ impunitæ esse non debeant, videtur tunc solum dissimulandum, quando majus à declaratione imminet periculum, aut multorum punizio in effectum deduci non potest. Istud expendit Iulius Cæsar, cum datas contra se à Nobilitate Romanâ ad Pompejum literas, & apud tabellarium de-

Tacit. lib. 2.
Histor.

¹ Vnde tenuiorib⁹ statim interrogata supplicia, adversus illustres dissimulatum ad præsens, & mox redditum odium. Tacit. l. 16. Annal.

præhensas, sic obsignatas cum integro fasciculo in ignem iussit conjici, optimum ignoscendi modum ratus, delictum ignorare. Insignis sanè magnanimitas, & rara prudentia, ab omnibus poenam sumere non posse, nec tamen obligare sese ad connivendum. Posset etiam exemplum statui in tenuiores, & dissimulari cum Illustribus, donec securior puniendi affulgeret occasio. At verò, ubi in delinquentes animadverti potest absque periculo, tutius erit sumpto ab iis supplicio securitati consulere, quàm dissimulationi confidere: hæc enim majores ad audendum addere solet animos. Hanno venenum propinare parabat Carthaginienſi Senatui, & proditione compertâ, sat remedii fore autumabant Senatores illi, si legem conderent, quæ modum & certum pretium conviviis poneret; id quod Hannoni aliam novam proditionem contra illos attentandi ansam dedit.

Tac. lib. 14. Annal.

Tac. lib. 13. Annal.

§. Ars atque astutia, quæ maximè decet Principem, dissimulatio item magis licita, & necessaria est illa, quæ vultum, verba & actiones erga eum, quem dissimulando fallere cogitat, sic moderatur & componit, ut scire ille non possit sua patere consilia: eâ enim ratione plus suppetet temporis ad penetrandum melius, & puniendum, aut eludendum dolum, dum aggressor de eo occultando minùs sollicitus est; quòd si præter opinionem deprehensum se semel animadverterit, trepidare incipiet, nec securum se arbitrabitur, donec quas animo versat fraudes, ad effectum adduxerit. Eâ de causâ Agrippina Neronis mater, compertis etiam insidiis, perinde se habuit, ac si nihil rescisset de morte, quam ei filius fuerat machinatus, existimans nimirum, *solum insidiarum remedium esse, si non intelligerentur*. Hæc dissimulatio aut ficta simplicitas perquam necessaria est Ministris, qui Principibus astutis minùsque sinceris deserviunt, iis scilicet, quorum unicum studium est cavere, ne artes eorum penetrentur ab aliis: quâ in re eximius fuit Tiberius *consulto ambiguus*. Eodem artificio Senatores Romani usi fuere, quando idem Tiberius post Augusti obitum (ut animos eorum exploraret) significari iis fecit, nolle sese imperii gubernacula admittere, eò quòd nimis

mis grave humeris suis onus esset; at illi studiosâ quâdam ignorantia, & provocatis ultrò lacrymis, instare rogaréque, ut admittere dignaretur, *quibus unus metus, si intelligere viderentur*. Oderunt Principes injusti, & tanquam hostes eos habent, à quibus mala sua studia & consilia capi existimant. Absolutum sibi in animos imperium vendicant non alienæ subjectum scientiæ, cupiuntque non minus vi, & facultati intelligendi subditorum dominari, quàm eorundem corporibus, partem obsequii in eo ponentes, ne artes eorum deprehendantur à ^d subditis. Eam ob rem *abditos Principis sensus, & si quid occultius parat exquirere, illicitum est*. Conquerente aliquando graviter Tiberio, quòd sibi à Senatoribus quibusdam securo vivere non liceret, scire ex eo voluit Asinius Gallus, quinam ii essent, ut pœnas luerent, & eò *agrius accepit* Tiberius, quòd *recludi* ille vellet, *qua premeret*. Prudentior Germanicus fuit, qui licet Tiberii artes probè perspicere, seque idèò tantùm è Germaniâ revocari, ut gloriæ suæ cursus sisteretur, extemplò tamen paruit, perinde ac si nihil istorum, quæ suberant, ^e animadverteret. Quando Principum mandata declinari non possunt, prudentiæ est iis obsequi, & ignorantiam præ se ferre, ut minus detrimenti sit. Quare tametsi Archelaus sciret, astu quodam & dolo se à Tiberii matre Romam evocari, dissimulavit tamen, & *si intelligere crederetur, vim metuens, in urbem propensum* vit. Atque hæc dissimulatio magis adhuc in erroribus & vitiis Principis necessaria est; nec enim amicus solet esse ei, qui illorum aut testis est, aut notitiam habet. In convivio illo, in quo Britannicus venenum hausit, *diffugere imprudentes; at quibus altior intellectus, resistere defixi, & Neronem intuentes*, ne violentæ mortis illius conscii haberentur, sed credere potius putarentur, eam secundùm naturam accidere.

Tacit. lib. 1.
Annal.

^d Intelligebantur artes; sed pars obsequii in eo, ne deprehenderentur. Tac. l. 4. Histor.

Tacit. lib. 4.
Annal.

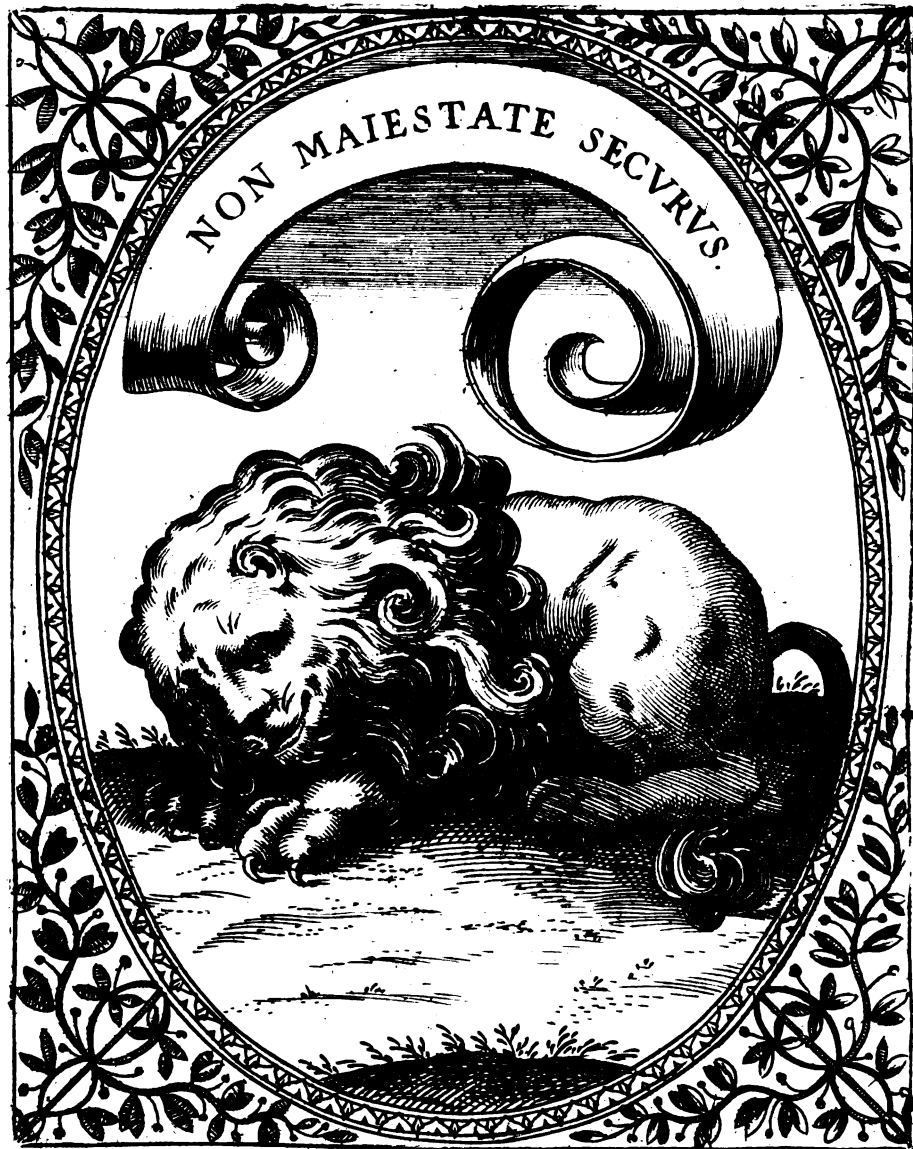
^e Haud cunctatus est ultrà Germanicum, quanquam fingi ea, seque per invidiam patto jam decori abstrahi intelligeret.

Tacit. lib. 2.
Annal.

Tacit. lib. 2.
Annal.

Tacit. lib. 13.
Annal.

SYMBOLVM XLV.

LEO (figura præsentis Emblematis) apud Ægyptios vigilantia fuit Symbolum, quales sunt, qui in frontispiciis & portis templorum collocari solent. Atque hinc Alexander Magnus in monetis effingi voluit cum pelle leoninâ in capite, ut significaret non minùs curâ se pollere, ac robore: quippe qui (si quando parciori somno utendum esset) dormire cõsueverat, brachio extra lectum porrecto, & globum argenteum manu tenens; ut si fors arctius indormiret, ille in subjectam pelvim æneam delapsus, tinnitu suo cum mox rursus excitaret. Nunquam sanè orbem suo subiecisset imperio, si quieti & so-

& somno solùm indulgens, rerum omnium curam abs se abdicasset: neque enim altum debet stertere, qui multorum regendorum gubernacula suscepit.

Non decet ignavum totâ producere somnum.

Homer.

Nocte virum, sub consilio, sub nomine cuius

Tot populi degunt, cui rerum cura, fidesque

Credita summorum.

Leo igitur, cum animantium Regem se esse sciat, aut parum dormit, aut si dormit, nimium apertos servat oculos. Non tantum suo confidit imperio, nec de sua maiestate tantoperè securus est, ut necessarium non arbitretur, vigilantem se fingere, etiam dum somnum capit. Opus est equidem, ut sensibus sua quandoque quies concedatur; expedit interim sic opinari de Regibus, quòd semper excubent. Rex somno deditus nec huius ab aliis differt hominibus. Etiam hanc ipsam passionem subditos suos, ac hostes, quantum potest, celare debet. Non solum modo vigilare cum credant alii. Ne sibi tantum de dignitate sua & potentia pollicetur, ut curæ ac solitudini claudat oculos. Astutia etiam dissimulatio in Leone, oculis apertis quietem capere, non tamen fallendi studio, sed dissimulandi solum confopitos sensus, & si quis fortè insidias illi stans deciperetur, existimando vigilem esse, quem dormientem offendere cogitabat, ipse sibi erroris causa est, non leo: nec indigna hæc præventio magnanimo ejus pectore. Nec astutia illa, quando caudâ obducit pedum vestigia, ad fallendos venatores. Nulla ars, castrumve satis munitum est, nisi solertia excubet. Major Monarcha majori cum curâ frontem suam coronare debet, non candore sincerarum columbarum, sed prudentiâ astutorum serpentium: neque enim aliàs, quàm quando Leo in arenam prodit, feræ cæteræ suas ponunt inimicitias naturales, & depugnare inter se desinunt; quin jam communi concensione conspirant omnes contra illum, armant sese, & tanquam fortiori moliuntur insidias. A nullâ potentiâ plus periculi imminet regno Angliæ, (uti & aliis omnibus Principatibus) quàm ab illâ Batavorum; nam maris libertatem illi adimunt. Nihil magis perniciosum

Francis, quàm potentia eorundem rebellium Statuum, quæ perfoffis aggeribus, quos objecit Hispania, totum Franciæ regnum aquis demergeret, ut prudentiffimè observavit Rex Henricus Quartus; & tamen, quæ duo apud ambas illas Coronas plus possunt, quàm suamet ipsarum pericula, odium, inquam, & metus Monarchiæ Hispanicæ, vires illas augent, quas mutatis aliquando & perturbatis temporibus ipsæ meritis adversum se timere poterunt. Pericula præsentia plus sollicitudinis & curarum adferunt, quàm futura, etsi hæc sæpè majora sint. Timor sensus impedit, nec finit animum æstimare, quæ longiùs posita sunt. Inanis aliqua diffidentia maximâ etiam ratione Statûs validior est. Arbitrium Coronæ Hispanicæ in Italiâ medicinæ præservativæ instar est adversus infirmitates, quas patitur libertas Genuæ; idem illud Tusciæ Principatum securum reddit: Imperium spirituale Ecclesiæ auget, & conservatur potentiâ domûs Austriacæ; ejusdem beneficio securi sunt Veneti à Turcarum tyrannide: quod nescio sanè, an aliqui Consiliarii istorum Principum satis grati agnoscant, aut illud agant semper, quod ad hanc utilitatem eorum propriam magis conducit. Emulationes ejusmodi, quæ rationi non parent, sibi ipsæ ruinam accersunt, & exitium. Illi ipsi, qui securiores se fore existimabant, si Ferdinandum Secundum armis exuerent, magno suo malo experti sunt postea, eodem se indigere milite, cujus exauctorandi illi auctores fuerant. Complures Provinciæ quæ ob rationem statûs Monarchiam Romanam voluerunt evertere, unâ cum illius ruinâ libertatem suam perdiderunt.

S. Ne confidat Princeps exteribri venerationi & cultui, quem alii ipsi deferunt: ficta enim tantummodò res est, & longè alia ab eo, quod extrinsecus apparet. Placere velle, adulatio est; obsequium, metus; veneratio, vis quædam & coactio; & amicitia, necessitas. Omnes callidâ fraude insidias parant sinceræ generositati, quâ alios æstimat. Omnes ad ungues illius attendunt, & prædas numerant. Advigilant omnes, ut ingenio superent, quem viribus nequeunt. Pauci, aut nemo, sincerè cum eo agit: ei enim, qui timetur, non dicitur

* *Duces Principum simplices, & ex sua naturâ alios æstimantes, callidâ fraude decipiunt.*
Esth. c. 16.6.

tur veritas, adeoque potentiae suae confusus, somnum capere securus non potest; artem arte, vires viribus illudat. Generosum pectus dissimulanter & cautè prævertat pericula, & resistat fortiter.

§. Tametsi verò præsentì Emblemate permittamus, immò etiam necessariam judicemus dissimulandi artem, servatis conditionibus, quas diximus, magis tamen ea Ministris convenit (quando excusari potest) quàm Principibus: in his enim occulta quædam inest divinitas, quæ eâ curâ & cautione offenditur. Dissimulatio plerumque ex metu & ambitione nasci solet; neutra autem, si notetur, satîs Principem decet. Quod simulatio cavere debet, caveat silentium prudens, & solers gravitas. Magis amatur Princeps, qui cautus & prudens habetur ab omnibus, modò agat cum sinceritate quâdam regiâ. Nemo est, quin artes illas occultas detestetur; contrâ verò agendi modus naturalis cum ingenuâ quâdam probitate placet omnibus, quemadmodum in Petronio advertit Tacitus, *cujus dicta factaque quantò solutioni, & quandam sui negligentiam præferentia, tantò gratiùs in speciem simplicitatis accipiebantur.*

Tacit. lib. 16.
Annal.

SYMBOLVM XLVI.

REMVS ex parte aquis immerfus, obliquus videtur oculis, & fractus, idque ex refractione specierum oritur: ita multis in rebus nō fallit opinio. Eā de cauſā Philoſophi Sceptici, ut dicebantur, de omni re dubitabant, nec quicquā pro certo audebant aſſerere. Solet ſanè modestia, & diffidentia prudens humani iudicii, nec abſque fundamento: ſiquidem ad certam rerum cognitionem binæ requiruntur diſpoſitiones, illius nimirum, qui cognoſcit; & rei, quæ cognoſci debet. Qui cognoſcit, intellectus eſt, qui externis juxtā atque internis utitur ſenſibus, tanquam instrumentis ad efformanda phantaſmata. Externi variè immutantur pro majori humorum

morum abundantia, aut moderatione. Quas mutationes etiam interni subeunt, aut ob eandem causam, aut propter diversas organorum affectiones. E quo tanta opinionum, iudiciorumque in hominibus nasci solet diversitas, alio aliter res ipsas concipiente, in quibus eadem incertitudo, & variatio cernitur: nam posita hic aut illic colores suos mutant, & formas, aut ob distantiam, aut ob vicinitatem, aut quia nulla perfecte simplex est, aut propter mixtiones naturales, & species, quae sese offerunt medias inter sensus, & ea quae sub sensum eadunt: adeoque de iis affirmare non possumus, qualia sint, sed illud dicere solum, videri talia, opinionem scilicet formantes, non certam scientiam. Majorem incertitudinem Plato in illis reperit, dum perpenderet animo, in nulla earum inesse naturam illam purissimam & perfectissimam, quae in Deo est; nosque, dum vitam hanc mortalem vivimus, rei nullius certam cognitionem habere, sed praesentes solum videre, quae non nisi reflexae essent, & quaedam illarum umbra, atque adeo fieri non posse, ut de iis scientia comparetur. Non equidem illud contendo, ut Princeps e Scepticorum turba sit: nam qui de omnibus dubitat, nihil certi definit, aut statuit, neque ulla res gubernationi magis noxia, quam dubium haerere & ancipitem, quoties decidendum est aliquid, & effectui dandum. Illud moneo duntaxat, ut cum prudentia quaedam politica in opinionibus persistat indifferens, certoque sibi persuadeat, facile se in iudicio falli posse, quod de iis formaverit, aut ex affectu & passione propria, aut minus sinceram informatione, aut ob blanditias aliorum & assentationes, aut quia exosa illi est veritas, quae potentiae certos praescribit limites, legesque voluntati, aut propter nostrum apprehendi modum valde incertum, aut denique quia paucae res ejusmodi sunt, quales prima fronte apparent, praesertim politicae, cum ratio Status jam ferè nihil aliud sit, quam ars quaedam alios fallendi, aut ne Princeps fallatur ab aliis. Quare diversis egent luminibus, & considerare eas oportet sedulo potius, quam obiter intueri, ne Princeps leviter rebus apparentibus & narratiunculis moveatur.

S. Frau-

S. Fraudes istæ, & artes politicæ dignosci nequeunt, nisi ipsa hominis natura probè perspecta sit; illius siquidem cognitio planè necessaria est Principi, ut & regere eum sciat, & sibi ab eo cavere: etsi enim Principatus hominum sit inventio, si quid tamen illi timendum periculi, ab his solis, non aliunde timendum est, nec major homini hostis, quàm ipse homo. Non aquila aquilam impetit, nec aspis aspidem; at homo homini semper molitur perniciem. Ferarum specus absque custodiâ sunt, ad custodiendas verò urbes tempore nocturnæ quietis nec terna elementa sufficiunt: terra scilicet aggesta in mœnia & propugnacula, aqua in fossas collecta, & ignis conclusus in fistulis æneis, & tormentis majoribus. Ut securi somnum capiant aliqui, alii vigilant oportet. Quæ instrumenta reperta non sunt ad eripiendam homini vitam? quasi per se ipsa satis brevis non sit, & sexcentis Naturæ casibus obnoxia: & licet in homine, tanquam in subjecto suo proprio, omnium virtutum pariter, & vitiorum insint semina; illud tamen discrimen est, quod illæ absque rore gratiæ cælestis & supernaturalis nasci & succrescere nequeant, hæc verò suapte sponte pullulent, & latius se diffundant, qui primæ hominum noxæ effectus est, ac poena. Quoniam autem semper ferè affectibus nostris, & passionibus duci nos sinimus, quæ in malum nos propellunt, atque in virtutibus isthuc periculi non est, quod in vitiis; ideò ob oculos ponemus hîc Principi brevem aliquam descriptionem Naturæ humanæ, quando à Malitiâ se patitur abripi.

Est igitur homo animantium omniū inconstantissimum: sibi, & aliis exitiosum. Vnà cum ætate, fortunâ, spe commodi, damni metu, & passione animum immutat. Nec mare toties vultum variat, ac illius conditio. Boni specie deluditur, & ex amore proprio in errore perseverat. Vindictam & crudelitatem honori ducit, ac laudi. Affectus suos ad longum tempus dissimulare novit, & tegere. Verbis, risu & lacrymis celat, quod inclusum gerit in pectore. Religione sua obvelat consilia: jurejurando firmat, & occultat mendaciis. Metui, & spei paret. Favores eum ingratum reddunt, dominatio superbum, coactio

coactio abjectum & vilem, lex pavidum. Beneficia inscribit in cerâ, injurias acceptas in marmore, & quas ipse aliis infert, in ære incidit. Amore regitur, non ex charitate tamen, sed solâ boni specie; ira illi imperat. In afflictâ fortunâ demissus est, & obediens; in prosperiori, arrogans & aliorum contemptor. Quod in se ipso collaudat, aut affectat, id minimè possidet. In amicitia sincerum se judicat, & colere eam nescit. Bona propria spernit, & ambit aliena. Quantò pluribus potitur, tantò plura expetit. Ob gratias & incrementa aliena contabescit invidia; gravius nocet amici specie, quàm hostis. In aliis rigorem justitiæ deamat, in se ipso eum experiri non vult.

Hæc humanæ naturæ descriptio generalis est, neque enim vitia omnia in uno insunt homine, sed dispersa in variis. Verùm tamen si quis fortè Principi immunis planè ab iis videatur, non ideò tamen sibi ab illo prudenter cavere intermittat, quia nunquam satis securum est judicium, quod de conditione & naturâ hominum formari solet. Malitia virtutis larvam induit, ut queat decipere, & optimus quisque à se ipso deficit, aut humanâ imbecillitate, aut ætatum inconstantia, aut necessitate & utilitate propria, aut specie aliquâ boni privati, vel publici, aut imprudentiâ, aut notitiæ defectu; quo fit, ut non minùs perniciosi sint interdum ipsi etiam boni, quàm mali. In dubio autem magis prudentiæ consentaneum est, stare à parte periculi, ita ut Princeps sibi dictum putet (non ad offendendum quidem, sed ad cavendum:) quod scribit Ezechiel, *subversores sunt tecum, & cum scorpionibus habitas*, Ezech. 2. 6. quorum *cauda semper in ictu est, nullòque momento meditari cessant, ne quando desint occasione*. Tales ferè solent esse aulici: Plin. lib. 11. cap. 25. plerique enim omnes vota sua & desideria, etiam cum illusione Principis promovere fatagunt, aut optimè meritos de gratiâ illius, & favoribus deturbando, suæmet auctoritatis, quâ valent, beneficio. Quoties interjectis inter Principis oculos & Ministri actiones, invidiæ & æmulationis fluctibus, eas pro obliquis habuit, & haud satis fidelibus, cum rectissimæ essent, & non nisi ad majus illius obsequium susceptæ? Passa est virtus, amisit Princeps fidelem Ministrum, & artibus suis trium-

triumphavit malitia. Quas ut practicè noverit, neque permittat innocentiam vexari injuriis, aliquas magis usitatas hinc oculis subjiciam.

Tacit. lib. 1.
Annal.

Reperiuntur aulici nonnulli tam versuti, & subdoli, ut æmulorum suorum defectus excusare videantur, & vel maxime eos accusant. Ita Augustus quondam, *honora omitione, quædam de habitu, cultusque & institutis Tiberii jecerat, quæ velut excusando exprobraret.*

Tac. lib. 14.
Annal.

Alii sunt, qui, ut nequitiam suam tegant, & bonitatis specie auctoritatem illi concilient, titulo obligationis, & amicitiae sermonem ordiuntur à laudibus Ministri illius, quem clandestinè subvertere cogitant, referendo scilicet aliquas, quæ aut exigui momenti sunt, aut Principi haud multum profunt, atque unà ficto quodam zelo erga illius obsequium, quod omni amicitiae & necessitudini præferre se dicunt, sensim in apertum proferunt defectus, qui efficere possunt, ut hic talis Minister aut gratiâ Principis excidat, aut dignitatis gradu, quem obtinebat deturbetur. Quod si illud non fiat ex ambitione & malitiâ, ideò saltem est, ut defectibus iis, quos carpit in amico, fidelitatem suam testatam faciat, *& unde amico infamiam parat, inde gloriam sibi recipiat.* Nec ignorabat fallaces has technas sapientissimus ille Rex Neapolitanus Alphonsus; quare cum quendam audiret, qui multus erat in laudibus sui hostis, sic ad astantes dixisse fertur: *Notate artificium istius hominis, & videbitis has laudes non aliò spectare, quàm ut majus damnum suo aacerfant tempore.* Nec aliter accidit, postquam sex mensium spatio istiusmodi commendationibus mentem, animùmque suum omnibus probare conatus fuisset, ut tantò citius deinde ei haberetur fides in iis, quæ contra eundem locuturus esset. Quis unquam pulvis tormentarius, actis sub terram cuniculis, incensus fuit à mœnibus longius, ubi tamen vim suam exerere debuit? *Pessimum inimicorum genus, laudantes.* Alii ut decipiant cautius, palàm laudant, & secretis infamant criminationibus.

^a Secretis eum criminationibus infamaverat ignarum, & quò cautius deciperetur, palàm laudatum.

Tacit. lib. 1.
Histor.

Tacit. in vita Agric.

Nec minùs noxium est eorum artificium, qui calumnias sic adornant, atque instituunt, ut cum sint accusationes, laudes

des tamen esse videantur, quomodo apud Tassum Aletus faciebat :

*Gran fabro di calunnie, adorne in modi
Novi, che sono accusè, e paion lodi.*

Tasso car. 2.

Hos Psalmographus indicat, cùm dixit : *Conversi sunt in arcum parvum.* Et Oseas Propheta : *Facti sunt quasi arcus dolosus*, qui in aliam partem collineat, ex aliâ ferit & sauciat.

Psal. 77. 57.

Os. 7. 16.

Quidam æmulos suos, eorûmque actiones sic laudibus efferunt, ut satis appareat non loqui eos seriò, & ex animo. Id quod in Tiberio animadversum, qui *multa de virtute Germani memoravit, magis in speciem urbis adornata, quàm ut penitus sentire crederetur.*

Tacit. lib. 1.
Annal.

In aliis commendationes ejuscemodi eò tendunt, ut quem habent inimicum, ad ea evehant munia, quæ deinde exitio illi sint, aut ut submoveatur ab aulâ longius, etsi cum majori ipsius fortunâ id fiat; quam inter alias causam fuisse reor Ruigomesio, cur auctor esset, ut in Provincias Belgicas mitteretur Dux Albanus Ferdinandus, quando Status illi ab obedientiâ Regis desciverant. Ob eundem finem *Mucianus quoque, quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in Senatu laudibus cumulatum, secretis promissis oneravit, citeriorem Hispaniam ostentans, discessu Cluvii Rufi vacuam.* Ad quod ut faciliorem viam sterneret, *simul amicis ejus Tribunatus, Praefecturâsque largitus est.* Dici vix potest, quàm æmulatio liberalis sit, quando amovendus ex oculis, qui aut gloriæ illius tenebras offundit, aut commodis officit; unda est, quæ natandi imperitum ad fortunæ ripam pertrahit. Interdum etiam laudes eo animo commemorantur, ut suscitantur æmuli, qui laudatum insectentur. Mirus planè nocendi modus per aliena vitia.

Tacit. lib. 4.
Histor.

Ibid.

§. Multi eos, quos ipsi ad suum formârunt ingenium, in officia publica conantur intrudere, eo cum artificio, ut consilium eorum nemo penetrare possit, ideoque ut illud ipsum tantò assequantur facilius, defectus quosdam leviores, in ejusmodi officiis commissos ab aliis, primò reprehendunt, mox laudant & deprædicant alios, qui ad ea munera magis

C c

vide-

viderentur idonei , & interdum velut ignotos fovent , uti Pisonem Lacon, ut à Galbâ ^a adoptaretur.

^a Sed callide, ut ignotum fovebat. Tacit. lib. 1. Hist.

^b Odia in longum jaciens, quæ reconderet, auctâque promeret. Tacit. l. 1. Ann.

Eccles. 7. 13.

^c Arastu impietatem, iniquitatem mesuisti, comedisti frugem mendacii. Of. 10. 13.

^d Ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum ejus. Et dixit Dominus, Decipies, & praevaleris: egredere, & fac ita. 3. Reg. 22. 22.

Mar. hist. Hisp. lib. 23. c. 7.

Alii, ut suam celent passionem, in longum jaciunt odia, & sensim illa instillant pectori Principis, ut oppletum effundat se tandem in ejus damnum, cui infensi sunt, & inimici. His artibus Sejanus usus est, ut ^b Tiberii animum abalienaret à Germanico; & videtur eas improbare Spiritus sanctus sub metaphorâ arandi mendacia: *Noli*, inquit, *arare mendacium adversus fratrem tuum*; quod idem est, ac spargere in animo loliorum semina, ut nascatur deinde, & metatur suo tempore malitiæ ^c fructus.

Pari cum astutiâ solent nonnulli primùm fallere Ministros, quorum auctoritati Princeps plus cæteris tribuit, persuadendo illis quasdam falsitates, quas ipsi deinde imprimant Principi. Ars ista fuit mendaciloqui illius spiritus, qui in visione Michææ ^d Prophetæ spondebat se decepturum Regem Achab, insidendo in labiis omnium Prophetarum ejus, & permisit illud Deus, tanquam efficacissimum fallendi medium.

Aliqui nonnunquam ad eum finem injuriis utuntur, quas fortè accepit Princeps, & vindictam illi suadent, aut quia illam ipsi beneficio potentiae Principis de hoste suo sumere cogitant, aut quia semotum cum volunt ab illius obsequio, & in diffidentiam adducere. Eodem artificio Ioannes Paciecus Regi Henrico Quarto auctor erat, ut Alphonsum Fonsecam Archipræsulem Hispalensem juberet comprehendi, & eundem postea secretò monuit, ut suæ securitati adversus Regem opportunè consulere.

§. Atque hæc tales artes maximè vigent in aulis, & licet interdum prodantur in lucem, suos tamen inveniunt Patrones, immò sunt, qui iterum in fraudem induci se sinunt; unde persæpe videmus homines planos & impostores diu in aulis perdurare. Imbecillitas hæc est naturæ nostræ depravatæ, quæ mendacio magis capitur, quàm veritate. Fortius nostros rapit oculos, & in admirationem trahit equus aliquis scitè pictus, ac vivus, cùm tamen ille aliud nihil sit, quàm vivi menda-

mendacium. Ecquid aliud est eloquentia tropis & figuris ornata, quàm falsa quædam species, & dolus, & sæpè persuadet nobis ea, quæ nos maximè dedecent. E quibus omnib⁹ liquet quantum sit periculum, ne inter tot artificia, & relationes varias deerret opinio Principis, nisi ea singulari cum diligentia expendat, atque examinet, suspendendo tantisper fidem, donec res ipsas videat non solum, sed etiam quasi manibus teneat, eas cum primis, quæ auditu perceperit: per aures enim subintrant aura adulationis, & venti odii, atque invidiæ, & facile immutant, ac suscitant passiones & affectus animi antè, quàm de rei veritate certò constare possit. Et idcirco valde esset conveniens, ut Princeps aures scaberet menti & rationi proximas; sicut est illa, quam habet Noctua (ideò fortè etiam Minervæ dedicata) in supremo capitis vertice, ubi cellula sensuum est, quia omnibus his opus est, ne nos fallat auditus. Hujus itaque singularem curam ac rationem habeat Princeps, nam quando aures ab affectibus liberæ sunt, & ratio in iis pro tribunali sedet, bene ad examen vocantur singula, cum omnia ferè, quæ ad gubernationem pertinent, à narrationibus aliorum dependeant. Atque ideò non videtur verò simile, quod dixit Aristoteles de apibus, eas scilicet audiendi sensu destitui: grande enim id esset incommodum in animalculo tam provido & politico, cum duo illi sensus, auditus & visus, instrumenta sint, quibus sapientia hauritur, & experientia. Ambo necessarii sunt, ne nos aut passio, aut natura, aut inclinatio decipiat. Moabitis ^e ab affectu jam occupatis, torrens aquarum, unde solares radii reperiiebantur, sanguis videbatur. Idem populi clamor in auribus bellicosus Iosue ululatus pugne credebatur; in quietis verò & pacificis Moyse, moduli Symphoniaci suaviter ^f canentium. Eam obrem, licet Deo omnia sint præsentia, voluit tamen coram lustrare oculis vocem, quam audiebat de incolis urbium & Sodomæ & Gomorrhæ. Quando igitur Princeps ad res omnes & singulas sic manus, oculos, auresque admovert, aut errare non poterit, aut certè culpâ vacabit. Atque ex his omnibus nemini perspicere non licet, quàm parum idoneum fuerit illud

^e Primòque mane surgentes, & orto jam sole ex adverso aquarum, viderunt Moabitis contra aquas rubras, quasi sanguinem, dixeruntque, Sanguis gladii est. 4. Reg. 3. 22.

^f Audiens autem Iosue tumultum populi vociferantis, dixit ad Moysen, Ululatus pugne auditur in castris. Qui respondit, Non est clamor adhortantiū ad pugnam, neque vociferatio compellentium ad fugam; sed vocem cantantium ego audio. Ex. 32. 17

^g Descendam, & videbo, utrum clamorē qui venit ad me, opere compleverint: an non est ita, ut sciam. Genl. 18. 21.

Thebanorum simulacrum, quo Principis dotes ac qualitates volebant exprimere; utpote quod aures haberet quidem, sed careret oculis; cum tamen hi non minus, ac illæ, sint necessarij: aures inquam, ad res cognoscendas; oculi verò ad comparandam certam fidem; quâ in re magis fideles sunt oculi: tantum enim veritas à mendacio abest, quantum oculi distant ab auribus.

§. Nec minori diligentia & attentione opus est, ad probanda omnibus consilia & proposita media, antequam Princeps iis uti incipiat, de cogendis per provincias pecuniis, de corrigendo imperio, aut negotiis aliis, ad pacem, bellumve spectantibus: sæpe enim non nisi commoda privata & propria pro fine habent, nec semper imaginationi aut expectationi nostræ respondent effectus. Ingenium consilia approbare solet, at experientia ea rejicit. Contemnere omnino, imprudentia esset: nam unicum etiam, quod feliciter succedit, aliorum vanitatem compensat. Non gauderet Hispania novi orbis imperio, si Reges Catholici non plus fidei habuissent Columbo, quàm alij Principes. Credere leviter omnibus, & mox velle, tanquam planè secura & certa, in effectum deducere, levitas est, aut stultitia. Consideranda prius conditio personæ, quæ ea proponit, quantam nimirum rerum experientiam habeat; quos fines spectare possit, si decipiat; quæ commoda, si ritè eveniant; quibus denique mediis, quo tempore hoc assequi cogitet. Quam diligentiam quia non adhibuit Nero, cum referret non nemo, ingentem in Africâ thesaurum repertum esse, graviter deceptus fuit, non auctoris, *non ipsius negotii fide satis spectatâ, nec missis visoribus, per quos nosceret, an verum assererentur.* Multæ res propositæ sub initium videntur magnæ; & postea evanescunt, ac prorsus fiunt inutiles. Multæ levis sunt momenti, è quibus insignia redundant beneficia. Multæ, quas in rebus minoribus experientia comprobavit, in majoribus haudquaquam succedunt. Multæ rationi videntur faciles, & reipsâ difficillimæ sunt. Multæ sub principiū damnum adferunt, prosunt sub finem; aliæ contrà. Multæ etiam reipsâ cadunt aliter, ac initio fuerat cogitatum.

§. Vul-

Tac. lib. 16.
Annal.

§. Vulgus iners, & cœcum veritatem non perspicit, immò illâ magis offenditur : nam leviter suas antè format opiniones , quàm recta ratio prævertat incommoda , confidendoque rem manibus se posse tangere, lumen certius sibi pollicetur à successu, qui ignorantium Magister est, adeoque qui illud hominum genus argumentis à suis abducere volet opinionibus, tempus perdet , & operam. Nullum efficacius remedium, quàm curare, ut suis ipsimet oculis errores suos videant, & tentent manibus. Sic equi formidolosi solent corrigi, calcaribus urgendo & verberibus, ut ulteriùs progrediendo nôsse discant vanitatem umbræ , quâ tantoperè terrebantur. Hoc consilio usus est Pacuvius , ad componendum populum Capuæ , cùm contra Senatum tumultuari inciperet. Senatores omnes, communicato priùs cum iisdem consilio, in aulâ quâdam concludit. Dein populum convocat, eumque sic alloquitur : Si Senatores amovere ab officio, aut punire libuerit , nunc tempus est opportunum , omnes enim sub istâ clave custodio, & absque armis; sed expediet, ut unus tollatur post alium, & mox alius in illius locum eligatur : neque enim vel unicum momentum Respublica isthæc sine capitibus subsistere poterit. In urnam igitur omnium nomina conjicit, & unum sorte extrahit : rogat deinde populum, quid illo fieri velint : crescunt suffragia, conclamant omnes , eumque morti adjudicant. Suadet porrò, alium eligant. Hic confusio oritur, & nesciunt, quem proponere debeant. Idem secundâ, idem tertiâ vice accidit, ut de electione inter eos convenire non potuerit. Tandem illa ipsa confusio eos edocuit, melius esse, tolerare malum , quod experti essent, quàm tentare remedium; & mandant illicò, ut Senatores liberi dimittantur. Furiosa plebs est in opinionibus suis , & sæpè (quando insigne aliquod damnum timeri potest, aut periculum) industriæ est Principis, suis propriis habenis eam regere , & pari ignorantix passu cum eâ progredi. Reduci etiam ad officium poterit populus , si illi proponantur ante oculos damna aliorum similium casuum : *nam plebeja ingenia exemplis magis* , *Macrob.*
quàm ratione capiuntur.

SYMBOLVM XLVII.

ETIAM in virtutibus periculum est: insint omnes in animo Principis, non est tamen necessum, ut in perpetuo versentur exercitio. Vtilitas publica usum illarum dictare debet, quomodo item, & quando. Exercitæ absque prudentiâ aut vitia esse incipiunt, aut certè non minùs exitiosæ sunt, ac ista. In cive privato ipsum solum respiciunt; in Principe, ipsum & Rempub. Cum utilitate communi omnium, non privatâ unius consentiant oportet. Scientia civilis certos præscribit limites virtuti & illius, qui imperat, & ejus, qui paret. In Ministro non sui juris & arbitrii est justitia, semper ad legis normam

normam sese debet dirigere: in Principe, qui illius est anima, peculiares habet considerationes, quæ universum & commune spectant imperium. In subdito commiseratio modum excedere nunquam potest: in Principe sæpe est noxia. Vt hoc præsentis Emblematis subjicerem oculis, à cornicum aucupio istud desumpsi, quæ, Sanazaro & Garcilaso testibus, Pastores utebantur. Ea erudit Principes, quantâ cum prudentiâ calamitatum & periculorum alienorum sese reddere debeant participes. Cornicem ponebant alis extremis hurni alligatam, quæ cum alias per ærem prætervolare cerneret, sublatis in cælum clamoribus eas provocabat, ut ad ferendam opem sese demitterent, misericordiâ motæ.

Cercavanla, i alguna mas piadosa

Garcilaso.

Del mal ageno de la compañera,

Que del suyo avisada, è temerosa.

Llegavase mui cerca; i la primera,

Que esto hazia, pagava su inocencia,

Con prision, è con muerte lastimera.

Nam quæ humi fixa hærebat, unguibus prehendebat alteram, ut se liberaret; & hæc rursus aliam, quæ eadem ducta commiseratione ad eam juvandam advolabat, ut una propter aliam, atque adeo perirent omnes. In quo etiam novitas casus locum habuit: interdum enim sola curiositas est, aut naturalis inquietudinis motus, quæ misericordia videtur. In miseriis & acerbitatibus exterorum Principum non improbo, ad eorum lamenta & voces, commoveri cor & oculos commiserationis affectu, immò interdum & officia; nolim tamen ad eorundem defensionem leviter armari manus. Vt quis privatus in alterius gratiam periculum subeat, egregium facinus est, & laude dignum; at reprehendendum in Principe, si salutem publicam adducat in discrimen pro salute alterius Principis, sine sufficienti emolumento, & ratione statûs; nec satis sunt eæ, quas propinqua cognatio secum adfert, aut singularis fortè amicitia: nam Princeps ad Subditorum utilitatem natus est prius, quàm Consanguineorum, & Amicorum. Opitulari his poterit, sed absque damno & periculo

aliquo graviori. Quando præstitum alteri auxilium tam commune facit periculum, ut ruina unius secum trahat alterius exitium, nulla est obligationis causa, nec ulla tanta in alios pietas, quæ illam excusare queat. Veruntamen quando commoda aut detrimenta ita nexa sunt inter se, ut utriusque res agi videatur, quia uno pereunte, alteri quoque pereundum esset, causam suam facit, quisquis auxilio præstò est; estque major prudentia (ut diximus) periculo sese in alieno Statu opponere, quàm expectare illud in proprio. Quòd si etiam quietis & tranquillitatis publicæ interfuerit, oppresso ferre præsidium, omnino facere id debet Princeps potentior: Iustitia enim inter Principes ad tribunal ordinarium confugere non potest; sed in auctoritate & potentiâ Supremi illud invenit. In tali casu tyrannis quædam erit, otiosè spectare tantum, & locum dare illi politicæ, quæ alios Principes exerceri exoptat, ut eorum dissensionibus ipsa securior sit, aut eorundem ruinis majorem sibi fabricetur fortunam. Nam supremus ille internarum mentis affectionum iudex & arbiter severissimè illas castigare solet.

^a Eos, quos ignavia, aut calliditas prava, ut alienis laboribus tui essent, armis abstinuit, acerbissimas pœnas solvisse. Sallust.

In istiusmodi casibus magna adhibenda est prudentia, etiam atque etiam ponderando, num aliorum se implicare difficultatibus, è re publicâ futurum sit, ne temerè alienum periculum faciamus nostrum, aut planè in eo nosmetipsos consumamus: nam postea præsidium mutuum sperare haud licebit. Hispaniæ sic accidit, quæ sortem afflicti imperii miserrata, & sanguine suo, & opibus illi tulit suppetias, unde ortum habuere tot bella & armorum incursiones, quibus Francia deinde Italiam, Provincias Belgicas, Burgundiam, & Hispaniam impetiit, & licèt nunc in hanc Monarchiam tota ferè belli moles incumbat, non omnes tamen in Germaniâ id grati agnoscunt, neque cogitant, suâ causâ id accidisse.

§. Experientia igitur tam in propriis, quàm alienis damnis cautiores reddere nos potest in commiseratione, & promptitudine ferendi auxilia aliis. Quoties nos ipsi perdidimus, atque unâ amicum, quia afflictæ illius fortunæ ultrò, nec consideratè satùs, remedium adferre volumus, quem ingratum

gratum pro tanto beneficio postea experti sumus! Quoties in Principis incurrerunt odium etiam ii, qui noctes, & dies elaborarunt in eo, ut insignia aliqua ei præstarent obsequia! Germanicus à Tiberio adoptatus erat in filium, destinatus ut eidem in imperio succederet, & tam cultui ejus addictus, ut cum legiones ipsi offerrent Imperium, perinde illud acciperet, *quasi scelere contaminaretur*; cumque urgeretur instantius, *ille moriturum potius, quam fidem exueret, clamitans, ferrum è latere diripuit, elatumque deferebat in pectus*: & quò se gerebat in omnibus fidelior, eò minùs placebat Tiberio. Illa ipsa ejus solertia, quòd pecuniarum largitione Pannonicas legiones composuisset, Tiberii animum habebat ^b sollicitum. Pietatem ejusdem in reliquiis Vari & militum legendis, justisque persolvendis, Imperii ambitionem ^c ille interpretabatur. Misericordia uxoris ipsius Agrippinæ milites vestientis, dominandi videbatur ^d cupiditas, *cunctis Germanici in deterius trahenti*: suboluit odium istud Germanicum, & quòd honoris specie à Germaniæ gloriâ arceretur: quare *quantò summa spei proprior, tantò ille impensius pro Tiberio niti cœpit*; hoc ipsum tamen magis eum reddebat exosum, donec oppressa tandem ab onere obligationis gratitudine, *novis Provinciis impositum dolo simul, & casibus objectaret*, ubi Pisone opitulante venenum ei porrexit, suam arbitratus prosperitatem mortem illius, qui columna ^e Imperii ejus fuerat. Nonnulli Principes velut idola sunt, quorum oculi (ut advertit Ieremias) *pleni sunt pulvere à pedibus introeuntium*, ad cultum iis exhibendum, nec agnoscunt obsequia; & quod pejus est, nec vinci iis volunt, nec libertatem suam subjectam esse merito, adeoque variis procurant artificiis, ne eam cuiquam obstrictam habeant. Qui majora exhibuit obsequia, ei nescio quæ non crimina imputant, ut loco speratæ compensationis purgatione delictorum potius opus habeat, adeoque in præmio numeret, si à culpâ immunis declaretur. Præ se ferunt insuper, non satisfactum sibi iis obsequiis, quæ tamen ipsi intus & in animo vehementer probant; eo solum nomine, ne obligati maneant, aut ea mandatis suis tribuunt. Ex quo fit interdum, ut illud etiam ipsum,

Tacit. lib. 1.
Annal.

Tacit. ibid.

^b Sed quod largiendis pecuniis, & missione festinata favorem militum quasi visisset, bellicâ quoque Germanici gloriâangebatur. Ibid.

^c Quod Tiberio haud probatum. Ibid.

Tacit. ibid.

^d Id Tiberii animum alius penetravit. Ib.

Tacit. lib. 2.
Annal.

^e Nam Germanici mortem inter prospera ducebat. Tac. lib. 4. Annal.
Baruc. 6. 16.

Prov. 25. 3.

f Nobilitas, o-
pes, omisi ge-
stisque honores
pro crimine,
& ob virtutes
certissimum
exitium. Tac.
lib. 1. Hist.

g Extendit O-
za manum ad
arcam Dei, &
tenuit eā: quo-
niam calcitra-
bant boves, &
declinaverunt
eam. Iratusq;
est Dominus
indignatione
contra Ozam,
& percussit eū
super temeri-
tate: & mor-
uus est ibi ju-
cta arcā Dei.
2. Reg. 6. 6.

h Lugdunen-
sis Gallia Re-
ctor, genere il-
lustri, largus
animo, & par
opib⁹, circum-
daret Principi
ministeria, co-
mitaretur li-
beraliter, eo
ipso ingratus,
quamvis odiū
Vitellius hu-
milibus blan-
ditis velaret.
Tacit. lib. 2.
Hist.

* Eccles. 9. 1.

ipsum, quod tantoperè cupiebant, & fieri jusserant, obtinuisse eos poeniteat postea, immò graviter succenseant ei, qui ad ea suam contulit operam, tanquam si auctoritate propria id fecisset. *Cor Regum inscrutabile*, pelagus profundum, & varium, quod à causâ eadem effervesceat hodie, à quâ heri summe tranquillum erat. Animi bona, & fortunam, opes & honores nunc recensent in meritis, nunc injuriæ, & criminis loco f habent. Diligentia sedula facile illis creat fastidium. Quin & penes Deum periculosa fuit illa ^g Ozæ, cùm labanti arcæ suos subjiceret humeros: nam morte ipsâ factū hoc luit. Quid? quòd Principes magis ferè officia neglecta remunerari soleant, quàm curata probè & gnaviter; sicut & plerumque majori eum honore prosequuntur, qui minùs obsequiis suis id est promeritus. Obligari aliis, servitutem autumant, & minùs oneri ducunt ingratitudinem, quàm gratiarum redhibitionem; promptum serviendi studium, & liberalitas, quibus Iulius Blæsus erga Vitellium Imperatorem usus est, gratiæ loco odium illi ^h peperere. Abiit insignis ille heros Rogerius, Militiæ Magister, gente Catalaunus, qui Fadrigo Regi Siciliæ fuerat auxilio, evocatus sub Andronico Imp. ut ejus tueretur Imperium. Et verò egregiè illud præstitit, cum forti suâ Catalaunorum natione, licet numero exiguâ. Hostiles Turcarum incursiones reprefferunt, & ecce cùm tantarum victoriarum ipse sperat præmium, jubet illum Imperator levissimam ob causam supplicio affici. Ita sæpenumerò minima aliqua offensio, aut irritatio plus potest, quàm maxima etiam beneficia: siquidem gratitudinis affectu onus sibi imponi existimat animus; vindictâ verò bilem exonerat. Isthæc infelicitas est in famulatu Principum, ut ** nesciat homo, utrum amore, an odio dignus sit*. Et si ex eo, quod Historiæ nos docent, & ex damnis, quæ ob promptam serviendi voluntatem sæpe incurrimus, formanda nobis esset Politica aliqua, opus foret distinguere inter virtutes, ut sciremus, quomodo uti illis oporteret, absque nostro dispendio, considerando quòd etsi omnes existant in nobis, tanquam in subjecto suo proprio, non tamen omnes intra nosmet operentur: quædam enim exerci-

exercitio suo foràs in apertum prodeunt; aliæ verò intùs, & in solo animo vim suam exerunt. Tales sunt Fortitudo, Patientia, Modestia, Demissio, Religio, & aliæ; è quarum numero aliquæ ita pro nobis sunt solùm, ut ad eas illæ, quæ foràs tendunt, nihil conferant aliud, quàm securitatem pro humanâ societate, & existimationem propter suam præstantiam, uti in Demissione animi, in Modestia, & in Benignitate accidit; atque ad eò quò Virtutum istarum perfectio fuerit major, eò magis aliorum nobis conciliabit animos, & plausum merebitur, modò decorum servare noverimus. Aliæ istarum Virtutum, etsi intra nos operentur in casibus propriis, exercitium tamen earum etiam ab actionibus alienis dependere solet, uti Fortitudo, & Magnanimitas. In his nihil est periculi, si eas moderetur prudentia, quæ gratiam, & modum Virtutibus tribuit: nam gravitas nimia & imprudens commodis nostris plerumque officit, dum specie existimationis, & gloriæ nos ipsi perdimus, & interim præmium & plausum ferunt alii, qui in obsequiis præstandis Tempori, Necessitati, & Assentationi magis servierint.

In illarum Virtutum exercitio, quæ circa alienum bonum versantur, quales sunt Generositas, & Misericordia, semper ferè periculi aliquid est, aut damni: neque enim iis respondere solet præmium Principum, neque favor, & benevolentia mutua Amicorum, eorumve, qui nobis sanguine conjuncti sunt; immò dum certò confidimus fore, ut Amici nostra æstiment obsequia, & vicissim nostris in periculis vitæ, fortunisque suis nobis auxilio sint, in errorem istum nos inducit obligatio propria, cui ut faciamus satîs, nostri sæpe obliviscimur exitiî. Interim si in calamitatem aliquam nos incidere contigerit, subducunt sese illi, & nos destituunt. Ad Iobum cum omni malorum genere acerbè conflctantem soli tres amici inviserunt, & quidem à Deo moniti, nec opere tamen, & reipsâ eidem venêre subsidio; sed verbis duntaxat, & monitionibus asperis, quibus patientiam ejus egregiè exercebant. Postquam verò Deus eundem iterum respexisset benignius, & bonis omnibus denuò cœpisset cumulare, undique

*i Audientes
tres amici Iob
omne malum,
quod accidisset
ei, venerunt,
sicut locutus
fuerat Domi-
nus ad eos.
Job. 2. 11.*

ad

^k Venerunt
autem ad eum
omnes fratres
sui, & univer-
sa sorores
sua, & cuncti
qui noverant
eum prius, &
comederunt
cum eo panem
in domo ejus.
Job 42. 11.

Prov. 6. 1.

^l Erucere quasi
damula de
manu, & qua-
si avis de insi-
diis aucupis.
Prov. 6. 5.

Sil. lib. 13.

ad eum concurrerunt, non consanguinei solum, sed ii etiam, qui eum non nisi à facie noverant, & mensæ ejus accubuerunt, ut tantarum prosperitatum participes ^k fierent.

Error iste sub specie boni, & auxilii mutui, ac obligationis multos in ruinam dedit præcipites, qui cum beneficia inter alios seminassent, non nisi ingratitude & odia mesuerunt postea, hostes experiundo, quos amicos antè habuerant, ita ut viverent deinceps, & morerentur infelices. Spiritus sancti divinum oraculum est: *Fili mi, si sponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam: illaqueatus es verbis oris tui, & captus propriis sermonibus.* Nôsq; exhortatur, ut oculos semper apertos habeamus, & caveamus nobis ab amici manibus, quomodo sibi cavet damula, aut

avis à manibus ^l Venatoris. *Bene age, & cave tibi,* Castellanum proverbium est, ab experienciâ natum. Non hoc illorum est, qui sibi solum vivunt, nec Misericordiâ aut Charitate moveri se sinunt, ut malis alienis remedium adferant. Obsurdescunt penitus, & cæci fiunt ad gemitus aliorum & infastos casus, omnem fugientes occasionem sese illis immiscendi: quo fit, ut à curis & molestiis immunes sint ac liberi, & si novos sibi non conciliant amicos, servant tamen eos, quos habent. Non inclarescent ex eo, quod in aliorum faciunt gratiam, sed quod facere intermittunt potius: nam alii id prudentiæ tribuent. Præterquam quod communiter pluris æstimare soleamus eum, qui nostrâ non eget operâ, nôsq; despiciens, suâ ipsius sorte contentus vivit. Vnde perspectis ordinariis hominum moribus, consultius fortè videri posset, calamitates aliorum otiosè spectare solum, & dissimulare, ad utilitatem propriam animum semper reflectendo; nec illam periculis & casibus alienis commiscere. Verùm isthæc Politica contraria esset obligationi Christianæ, humanæ charitati, & aliis pluribus honestissimis virtutibus, quæ propius nos ad Deum faciunt accedere. Ista, inquam, Politica omnem dissolveret civilem societatem, quæ in eo posita est, ut quisque & sibi vivat, & aliis. Virtus exterioribus signis & testimoniis non indiget, *sibimet pulcherrima merces.* Quin-
tantò

tantò ampliùs ejus perfectio enitescit, & gloria, quantò minùs ei rependitur mutuum : nam bene facere ob solam spem retributionis, avaritiæ quædam species est, & si illa obtineri non possit, gravi dolore conficitur animus. Illud ergo stimulo nobis sit, quod nobis ipsis debemus, uti & exemplum Dei infinite boni, qui sua semper dispertit beneficia, in eos etiam, qui minus gratos se exhibent. Prudentiæ tamen est tempori advertere, ubi & quando benevolentia reciproca sperari non potest : infelix enim est, qui postquam grandes fecit sumptus, & difficultatibus ac periculis alienis sese objectavit, parrem præstolatur gratiam, & non nisi ingratitude reportat. Qui naturam, & mores hominum ordinarios noverit, ei id minimè mirum videbitur aut insolens, cùmque antè illud præviderit, adversùs hunc ictum muniet animum, ne fraudi sibi ea res esse possit.

§. Nunc illud etiam diligenter considerandum, num è re amici sit, nec ne, si ejus defensionem velimus suscipere : interdum enim plus officimus hac nostrâ opitulandi promptitudine, quia aut importuna est, aut imprudens, dum placere aliis cupimus, & officiosi videri, quâ re illos juxta ac nos perdimus. Hoc placendi studium suo plerunque auctori noxium compescuit Thraseas (etsi in suum id est favorem) in Rustico Aruleno, *ne vana, & reo non profutura, intercessori exitiosa inciperet.*

Tac. lib. 16.
Annal.

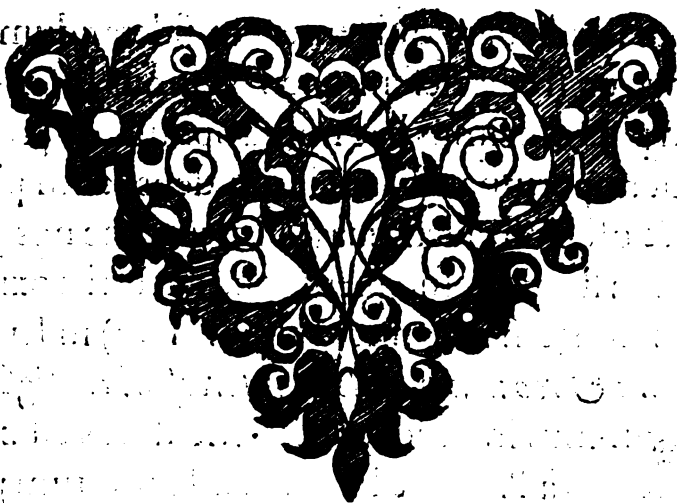
§. Nec minùs imprudens, & periculosus est zelus boni publici, & rerum à Principe bene agendarum, tum præsertim, cùm nec ex officii obligatione, nec certâ spe remedii, non rogati immiscemus nos ejus negotiis ac commodis, cum evidenti nostro periculo. Non ego illud nunc volo, ut damni alieni otiosi spectatores simus, neque ut silentium nostrum, aut quies tyrannidi, & tempori turpiter serviat, sed ne imprudenter nosmetipsi perdamus, & ut Lucii Pisonis instamus vestigia, qui temporibus difficillimis, & maximè calamitosiis semetipsum tantâ prudentiâ conservavit, *ut nullius servilis sententia sponte autor, & quoties necessitas ingrueret, sapienter ea moderaretur.* Sæpè in antecessum consilia damus de iis, quæ ad nos non pertinent, persuasi in illis remedium

Tacit. lib. 6.
Annal.

D d

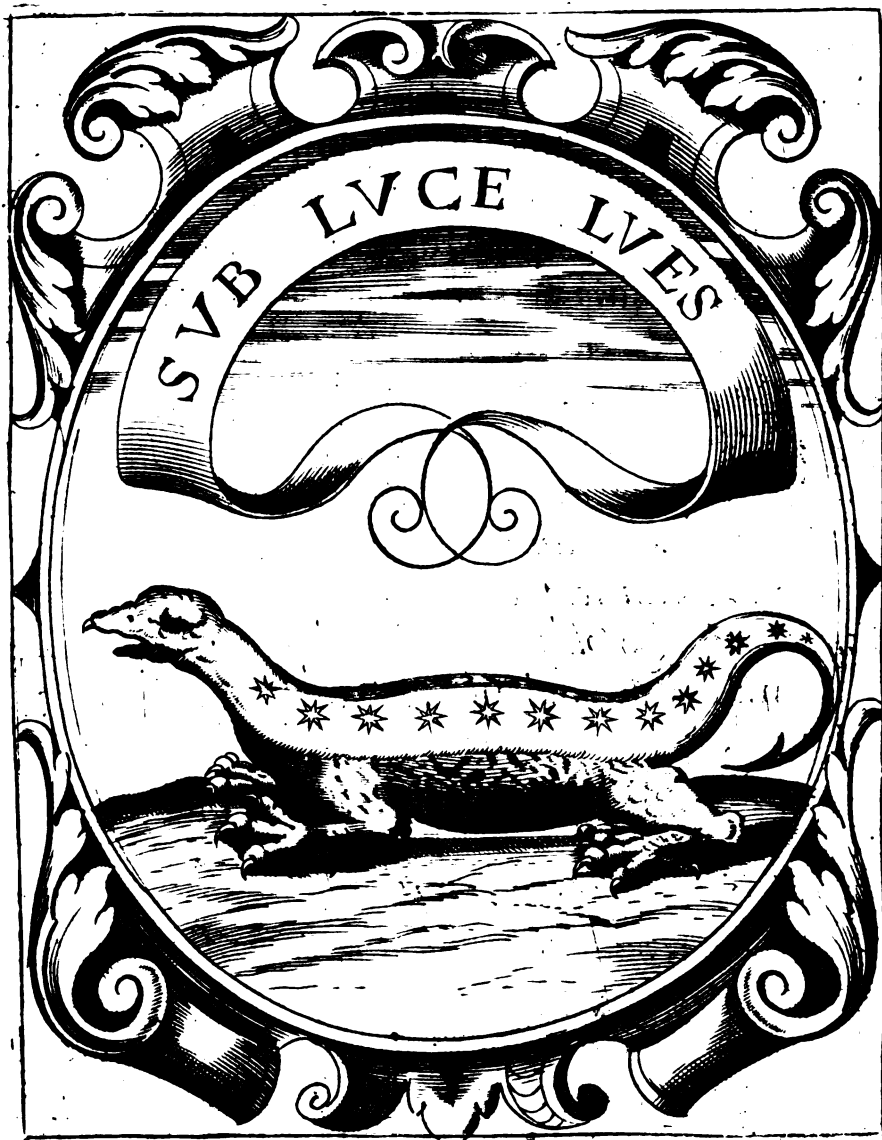
malorum

malorum publicorum consistere; neque adverstimus tamen, nos facillimè decipi amore proprio nostrarum opinionum, absque notitiâ particulari earum rationum; quibus ducuntur Principes, quæve in ipso facto occurrunt. Nihil magis periculosum, quàm aliis velle consilia dare. Etiam qui ex officio tenetur, vitare illud debet, si non rogetur: consilia enim ex eventu aestimari solent, qui pendet à casibus futuris, quos prudentia prævenire non potest, & quod succedit malè, Consiliario tribuitur; non illud verò, quod feliciter evenit.

SYM-

SYMBOLVM XLVIII.

QUAM ab armis instructi sunt Principes adversus externos hostes! quàm inermes adversus domesticos! Inter ipsos satellitum enses eos comitantur, nec advertunt tamen. Isti adulatorum sunt, & assentatores: nec minus periculi est ab eorum blanditiis, quàm ab armis hostium. Plures sanè Principes adulatio, quàm ipsa vis in ruinam impulit. Quam regiam purpuram non arrodit ista tinea? ecquod sceptrum teredo illa non exedit? In altissimam etiam cedrum sese insinuat, & corrosâ sensim ejus medullâ, eam denique humi sternit. Damnum est, quod non nisi ipsâ ruinâ sese prodit. Priùs

D d 2

effectus

effectus illius incurrit in oculos, quàm ejusdem causa. Ementitus bombyx, qui deaurata Palatiorum laquearia incolit. Stellioni stellis variis per dorsum distincto, & venato pectore eam Emblema præfens comparat. Sub stellato zeli pallio, quo perniciosos suos fines contegit, se exhibet ^a Principi. Illud sciat inprimis, non omnem lucem Naturæ optimæ esse indicem: nam & in sacrâ Scripturâ lepræ ea ^b signum est. Et ligna putrida lumen aliquod sub noctem solent fundere. E perniciosâ mente aliquæ boni stricturæ emicant. Interdum intra ipsa severitatis viscera, quæ libertatis est amica, & contraria Principi, serviliter sese abdit ostentatio. Valerius Messalla sic fecit, quando auctor fuit, ut quot annis obedientiæ sacramentum innovaretur Tiberio; rogatusque cujus jussu ista proponeret: *sponte dixisse, Respondit, neque in iis quæ ad Rempublicam pertinerent, consilio nisi suo usurum, vel cum periculo offensionis, quæ sola species adulandi supererat.* Huic non longè absimilis fuit adulatio illa Ateii, quando accusato Lucio Ennio, quod argenteam Tiberii statuam destruxisset, ut varia supellectilia inde effingeret, nolentèque ipso Tiberio accusationem admittere, palam sese illi opposuit, dicens: *non debere eripi Patribus vim statuendi; neque tantum maleficium impune habendum. Sanè lentius in suo dolore esset; Rei-publica injurias ne largiretur.*

^a *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras.* Is. 5. 20.

^b *Aut quasi lucens quippiam, id est plaga lepræ.* Levit. 13. 2.

Tacit. lib. 1. Annal.

Tacit. lib. 3. Annal.

Mar. Hist. Hisp. lib. 23. c. 9.

§. Stellio pellem mutat in anhos singulos: cum tempore consilia sua adulatio, quoties nimirum Princeps voluntatis suæ affectum variat. Regi Alphonso Decimo Ministri ejus primùm auctores fuerant, ut Reginam Violantem ob infœcunditatem abs se dimitteret, matrimonium initum caussati, quod postea iidem mutatis sententiis ratum habuere, suaseruntque Regi, ut eandem ad thori societatem revocaret.

§. Nullum animal magis fraudulentum, quàm stellio; unde & Iurisperiti omne delictum ex fraude crimen stellionatus appellant. Ecquis majoribus utitur dolis, ac assentator, qui nunquam non voluntati ponit laqueos, nobilissimæ hominis facultati, tamque principali, ut sine illâ sensus omnes sub jugo servitutis sint?

§. Non

§. Non enecat eum Stellio, quem inficit, sed torpore solum omnia ejus membra corripit, eumque à seipso quodammodo avocat, varios in eo affectus excitando. Adulatori hoc proprium est, qui variâ boni specie fascinat oculos, & decipit aures Principis, aut eum quasi extra se abripit, ut rerum veritatem dispicere nequeat. Stellio tam hominibus insensus est, ut cum pellem exuit, eam ipse devoret, ne cuiquam contra comitalem morbum usui & remedio sit. Adulator ferre non sustinet, ut Princeps ab erroribus suis convalescat: erroris enim agnitio filia est veritatis; hæc verò assentationi inimica. Adulatio prosperitatibus Principis invidet, eumque execratur, & odio habet, tanquam qui potentiâ suâ & necessitate quâdam istud adulationis, dissimulationisque imponat jugum, & cogat quodammodo aliud clausum gerere in pectore, aliud ore proloqui.

§. Singulari prudentiâ opus est in Principe, ut adulationem sciat discernere: ea namque in laudibus consistit, quas Princeps audiet interdum ab iis etiam, qui ab assentandi vitio quàm longissimè absunt. Illud discrimen est, quòd adulator promiscuè honesta atque inhonesta, proba ac improba laudare soleat; ii alii verò id solum, quòd rectum ac bonum est. Si ergo viderit Princeps, ea sibi adulatoriè tribui, quæ aut aliis debentur, aut casu evenerunt: laudari res leves, quæ laudem non merentur: ea, quæ voluptati sunt potius, quam honori: ea quæ à negotiorum molestiis sevocant Principis animum: ea, quæ magis commoda ejus propria spectant, quàm bonum publicum; & tamen sic laudantem, non seipsum ritè moderari: non tristitiâ affici, nec commonere Principem, si quid indecens, & personâ suâ ac majestate indignum eum committere viderit: immò errores ejus, ac vitia excusare: magis deinde suæ propriæ studere fortunæ, quàm obsequio Principis: omnem illius dissimulare offensionem, & fastidium, ut individuus comes lateri semper hæreat: non adjungere sese ad viros severos, & boni publici amantes: laudare eos, quos judicat erga se gratos fore, dum eos è Principis gratiâ exturbare non potest: postquam verò de hâc securus fue-

*Popule meus,
qui te beatum
dicunt, ipsi te
decipiunt, &
viam gressuum
tuorum dissi-
pant. Isa. 3. 12.*

rit, & Principem in suâ habuerit potestate, elaborare, ut aliorum sibi conciliet animos, omnes meliores successus sibi tribuendo, & incusando Principem, quod consiliis suis noluerit obsequi: jactare item majoris auctoritatis comparandæ causâ apud extraneos, se erratâ ejus reprehendisse, cûm interim in secreto ea excuset, laudet & probet; facillè hunc talem non nisi adulatorem esse licebit agnoscere, qui fugiendus Principi haud secus, ac pestilentissimum venenum, & sincero isti amorì, qui ei debetur à subditis omnino ^d contrarium.

^d Blanditiæ
pestimum veri
effectus vene-
num; sua cui-
que utilitas.
Tacit. lib. 1.
Histor.

Verum tamen hæc indicia satis sint manifesta, solet tamen amor proprius tam esse cæcus, ut adulationem haud agnoscat; sed capi se sinat suis laudibus, quæ nescio quàm suavem in sensus exercent tyrannidem, adeò ut nulla tam sit enormis, quam Principes non credant suis deberi meritis. Accidit hoc interdum ex remissâ quâdam & segni bonitate, quæ assentationis damna non satis expendens eam tolerat; quin immò submissionem interpretatur, & affectum optimum.

Mar. Hist.
Hispan. lib. 12.
c. 15.

Quò in genere peccarunt Rex Galæciæ Ferdinandus, suis omnibus invisus, quod assentatoribus nimis faciles aures daret; & Rex Alphonsus Nonus, qui eandem ob causam virtutum suarum, & præclare factorum gloriam haud parum obscuravit. Advertant igitur Principes, se fortè ab amore proprio, aut innatâ bonitate sic decipi, ut datis etiam sufficientibus indiciis, adulationem agnoscere nequeant: atque adeò, ut in notitiam illius veniant, seseque ab eâ liberent, historias suas ferim evolvant, & observent in Antecessoribus suis, aliisque artificia ista & fraudes, quibus circumventi fuerunt ab adulatoribus, damna, quæ incurrerunt; & considerent deinde, num eodem modo secum quoque nunc agatur. Vnicâ solâ vice, cûm Assuerus Rex noctem insomnis tradaceret, juberetque annales suorum temporum sibi prælegi, mox illi aperuerunt, quod nemo aliorum fuisset ausus, intellexitque technas & tyrannides amici sui Aman, quem unice ferebat in oculis, & præstita à Mardochæo fidelitatis obsequia: illas quidem per adulationem hæcenus occultatas; hæc verò per mali-

Esth. c. 6.

tiam

tiam pressa silentio : tunc autem re compertâ unum supplicio iussit affici, alterum præmio. Attamen in hac ipsâ etiam lectione attendant oportet, ne fors adulatio larvam induat, legant ipsimet historias : fieri enim posset, ut si legeret alius, silens præteriret eos casus, qui erudire deberent Principem, aut clausulas quasdam & verba immutaret. O infelicem Majestatis sortem, quæ nec secuta esse potest de veritate librorum, qui tamen amici hominum habendi sunt fidelissimi.

§. Iam illud etiam curet Princeps, ut si qui contra eum libelli infames eduntur in lucem, ad suas manus perveniant: etsi enim illos dictet malitia, veritatem tamen scribunt, & reperiet in iis, quæ aulici solent silentio premere, evadētque prudentior suâ propriâ infamiâ. Videns aliquando Tiberius, quàm in eo fuerit deceptus, quòd Sejani malitiam cum tempore penetrare non potuerit, *quæ ab heredibus occultata, publicè recitari iussit : patientiam libertatis aliena ostentans, & contemptor suæ infamiae; an scelerum Sejani diu nescius, mox quoquo modo dicta vulgari malebat, veritatēque, cui adulatio officit, per probra saltem gnarus fieri.*

Tacit. lib. 6.
Annal.

§. Non semper actiones suas contempletur Princeps in speculo eorum, quos circa se habet; alios extraneos potius consulat viros zelosos & severos, & attendat, num una eademque omnium sit approbatio : nam assentationis specula ob varias & inconstantes formas nunquam species offerunt oculis, quales ipsæ sunt in se, sed quales esse optaret Princeps; & *melius est à sapiente corripì, quàm stultorum adulatione decipi.* Ad eum finem necessarium est, ut nunc hos, nunc illos interroget, & verecundiâ omni, ac metu liberet, ponendo eis ob oculos obligationem, quâ veritatem eloqui teneantur. Etiam Samuel liberè edicere ausus non fuit coram Heli sacerdote, quæ Deus ipsi præceperat, donec ipse fuisset sciscitatus.

Ecclesi. 7. 6.

Et Samuel timebat indicare visionem
Heli. 1. Reg. 3. 15.

§. Consideret se porro Princeps etiam in vulgi speculo, in quo ne minima inest macula, quæ non confestim appareat; nescit enim dissimulare multitudo. Ludovicus Quartus Franciæ Rex ementito habitu vulgari plebeculæ sese commiscebat, ut audiret, quæ de suis actionibus & guber-

Et interrogavit eum :
Quis est sermo, quem locutus est Dominus ad te?
Ibid. v. 17.

nandi ratione illi dicerent. In compita publica prodeundum est, ut veritatem invenias. Rem unicam palatio suo deesse querebatur Ludovicus XI. Franciæ Rex, veritatem nimirum.

^a Mutavit ergo habitum suum, vestitusque est aliis vestimentis, & abiit ipse.

1. Reg. 28. 8.

^b Dixitque Ieroboam uxori suæ: Surge, & commuta habitum, ne cognoscaris, quod sis uxor Ieroboam. 3. Reg.

14. 2.

Prov. 25. 2.

Nimis modesta ea est, nec apta ad mores aulicos; quin has ipsas aulas refugit, ne confundatur in præsentia regiâ. Eâ de causâ Rex Saul Pythonissam consulturus mutavit habitum, ut tantò sibi responderet liberiùs, atque adeò ille ipse quæstionem ei proposuit, nec alterius fidei rem istam committere & voluit. Idem Ieroboamus quoque observavit, quando uxorem suam ablegans ad Prophetam Ahiam, ut intelligeret de infirmitate filii, eidem præcepit vestimenta commutare, ne si forsan eam agnosceret, aut non responderet, aut veritatem non ^b diceret. Cùm ea igitur intra privata Principum conclavia reperiri non possit, industriâ opus est, ad eam alibi indagandam. *Gloria Regum, investigare sermonem.* Rex Philippus Secundus famulo utebatur sibi in paucis charo, per quem rescisceret omnia, quæcunque de se intra & extra palatium alii loquerentur. Illud tamen observandum, populi sermones, qui Principe absente fiunt, licet è vero sint, si tamen ad aures ejus perferantur, vanos fore, & adulatorios; immò in causâ cur cœco quodam modo vitiorum suorum sequatur impetum, ex communi illo applausu sibi persuadendo actiones suas probari ab omnibus. Nullius gubernatio magis tyrannica unquam fuit, quàm Tiberii; nullus Principi familiarior majori in odio, quam Sejanus; & tamen cùm Capreis essent, *crebris precibus efflagitabat* Senatus, *visendi suæ copiam facerent*. Neronem sic miserè decipiebant populi adulationes, ut planè crederet, eum absentiam suam ab urbe Româ ferre non posse; imaginabatur sibi nimirum *vidisse civium mæstos vultus, audire secretas querimonias, quòd tantum aditurus esset iter, cujus ne modicos quidem egressus tolerarent, sueti adversum fortuita aspectu Principis refoveri*; qui alias tam invisus erat, ut *Senatus, & primores in incerto essent, procul, an coràm atrocior haberetur.*

Tacit. lib. 4. Annal.

Tac. lib. 15. Annal.

Ibid.

§. Essent præterea & alia media ad ignoscendam adulationem; sed pauci Principes iis uti cupiunt, qui affectibus
corum

corum, & appetitui naturali sese illa accommodat. Ita videmus in monetarum adulteratores animadverti acerbius, quam in assentatores, tametsi hi magis noceant: nam illi quidem monetarum leges violant; hi verò eas, quæ vitia prohibent, faciuntque ut virtutis speciem induant, Grande illud damnum est, quod nunquam non culpatur, & semper tamen viget in aulis Principum, ubi minimè secuta est Veritas, præsertim *apud aures superbas & offensioni proniores*. Ipsa morte luit Bernardus Cabrera, quod Petrum I V. Regem Aragonum de rebus quibusdam amicè monuisset, non obstantibus tot eximiis obsequiis, quæ præstiterat, aut quod Regem ipse moderator optimis moribus informasset. Qui alium monet, & instruit, actiones ejusdem videtur incusare, & judicio ac probitate se præferre alteri, quam eminentiam Principes ferre non sustinent: existimant enim non sat honoris sibi deferri ab eo, qui tam apertè iis loquitur. Animo sincero, & candido Regi Petro Crudeli referebat Gutierrez Fernandesius Toleranus, quid ipse de ejusdem gubernatione sentiret, hortabaturque, ut rigorem suum nimium moderaretur: quam monitionem præmio etiam dignam pro tanto delicto Rex habuit, ut ob libertatem istam capite illum plecti jussit. Eum ut judicem veretur Princeps, qui actiones ejus observat, nec æquis intueri potest oculis, cui illæ probatæ non sunt: *Nam suadere Principi, quod oporteat, multi laboris & periculi;* non illud, quod ipse ultrò appetit. Quæ causa est, cur timidiior sit veritas, & adulatio audaciores sumat animos. Si quis tamen Princeps tam foret generosus, ut capi assentatione indecorum duceret, & contemptum arbitaretur, si fictis ad speciem laudibus eum conentur decipere alii, malintque cum ejus fortunâ, quam personâⁱ loqui; facile illud adulatorum genus arcebit, armando sese contra illos severitate: nemo enim talia audebit in Principem gravem ac serium, qui rerum veritatem intelligentiâ comprehendit, & honores vanos contemnere didicit. Tiberius eadem vultus constantiâ & libertatem Pisonis accepit, & Galli^k adulationem. Et tametsi dissimularet, *intellexit* tamen ista verborum lenocinia,

Tacit. lib. 4.
Annal.

Mar. hist.
Hisp. lib. 7.
c. 7.

Mar. Hist.
Hisp. lib. 17.
c. 4.

Tac. lib. 1.
Histor.

ⁱ Etiam ego, ac tu simplicissime inter hos hodie loquimur; ceteri libenter cum fortunâ nostrâ, quam nobiscum.
Tacit. lib. 1.
Hist.

^k Audiente hac Tiberio, ac silente. Tac. lib. 2. Annal.

Tacit. lib. 3.
Annal.

nia, sicut & illa Ateii Capitonis, *ut erant magis, quàm ut dicebantur*. Remuneretur porrò Princeps præmiis publicis eos, qui ingenuè veritatem proloqui ausi fuerint. Fecit illud Clisthenes Siciliae Tyrannus, qui cuidam suo Consiliario statuam erexit, quòd sibi, ne triumpharet, liberè contradixisset; quare mirè universum sibi devinxit populum, aliisque suis Consiliariis addidit animos, ut liberiùs, quicquid sentirent, posthac edicerent. Rex Alphonsus Duodecimus de re magni momenti aliquando consulturus, manu dextrâ strictum ensẽ,

Mar. Hist.
Hispan.

lævâ sceptrum tenens, sic præsentibus allocutus est: *Agite, dicite omnes liberè, quæ mens sit vestra, atque sententia, & consulite in medium, quacunque ad majorem gladii hujus gloriam, & sceptri incrementum fuerint. Rarâ temporum felicitate,*

Tacit. lib. 1.
Hist.

ubi sentire, quæ velis, & quæ sentias, dicere licet. Adulationis turpitudinem satis agnoscunt omnes; sed & omnes veritatis damna perspecta habent, vidèntque majus ab hac, quàm ab illâ sibi esse periculum. Quis non cum omni sinceritate & zelo loqueretur Principibus, si hos contingeret Ioanni II. Lusitaniae Regi esse similes; qui cuidam, nescio quam dignitatem petenti, fertur respondisse, se quidem eam jam pridem alteri fidei Ministro suo destinasse, qui nunquam ea sibi loqueretur, quæ aures solùm demulcerent, sed quæ ad majus suum obsequium, & Regni utilitatem facerent. Verùm nonnisi in pauculis generosam istam sinceritatem inveneris; omnes ferè Regis Achabi mores imitantur, qui cùm Prophetas vocasset in consilium, Michæam exclusum voluit, quem eo nomine invisum habebat, quòd mala semper, nunquam boni aliquid sibi

¹ Sed ego odium, quia non prophetat michi bonum, sed malum. 3. Reg. 22. 8.

vaticinaretur. Hæc causa est, cur multi Ministri sæpè non leve periculum adeant, si zelo aliquo ducti per solam etiam conjecturam loqui velint de damnis imminentibus, ut opportuno remedio illis tempestivè occurratur: ita enim ferè comparati sunt Principes, ut prorsus ignorare ea malint, quàm anticipatò metuere. Aptissimas habent aures ad concentum Musicum; dissonas verò impendentium calamitatum voces ferre non sustinent. Vnde porrò fit, ut concionatores, & conscientiarum suarum arbitros eligant, qui prædi-

cent

cent & dicant solum, quæ ipsi ^m volunt, non quod Deus inspirat, uti Propheta Michas ⁿ faciebat. Quid mirum igitur, si absque veritatis luce aberrant à viâ, & pæssum eant?

^m Ad sua desideria coacer-
vabunt sibi
magistros.
2. Tim. 4. 3.

§. Si à prudentiâ instructi essent, qui veritatem loqui volunt Principi, haud dubiè pluris illam faceret, quàm inan-
nes assentatiunculas; at per pauci tempestivè uti eâ nòrunt
cum suavitate, atque eo modo, ac decet. Omnes forè in
dicendo liberiores, asperi simul sunt, & communiter offen-
dit Principem vultus nimis serius, & armatus à veritate:
*quædam enim virtutes odio sunt, severitas obstinata, invictus
adversus gratiam animus.* Nempe Principes contemni se
putent, si contemnantur artes, quibus eorum favor & bona
gratia parari solet: existimant enim, qui isti rei non studet,
nec subditum se agnoscere, nec Principum operâ indigere.
Qui Superior est, phlebotomo, aut novaculâ veritatis uti-
tur; ad curandum Inferiorem; hic verò solo cauterio, quod
absque dolore quasi enecat & exedit, quod in Superiore vi-
tiosum est. Offendere veritatibus, quæ nec tempus, nec
modum servant, malitia potius est, quàm zelus; audacia
magis, quàm admonitio. Quid? quod etiam Deus, quæ
dicenda sunt, singulari cum prudentiâ & moderatione Prin-
cipibus manifestet: nam etsi per Iosephum & Daniele
quædam de calamitatibus futuris Pharaoni & Nabuchodo-
nosori denuntiare potuisset, per quietem tamen id facere
maluit, dum sensus sopiti essent, & Majestas quasi sepulta
• somno, nec clarè tunc quidem, sed per figuras & hieto-
glyphica, ut certum interpretationis tempus intercurreret,
ad cavendum terrorem nimium, & consternationem subi-
tam, uti & periculum Ministrorum, si non rogati hæc ta-
lia iis indicassent. Satis sit Ministro, si Princeps in notitiam
eorum deveniat, & si solis signis id possit efficere, verbis ad
eam rem ne utatur. Reperiuntur tamen nonnulli adeò im-
prudentes, & sinistrae intentionis, ut veritatem nudè eloqui,
& malorum nuntiorum auctores esse & bajuli, nil verean-
tur. Discant hi ex iis, quæ Regi Balthasari quondam eve-

ⁿ Quodcumque
dixerit mihi
Deus meus, hoc
loquar. 2. Pa-
ral. 18. 13.

Tacit. lib. 15.
Annal.

• Evigilans,
rursus sopore
depressus, vidi
somnia.
Gen. 41. 22.

Somnia vi-
di, quod per-
terrui me: &
cogitationes
meæ in strato
meo, & visio-
nes capitis
mei conturba-
verunt me.
Dan. 4. 2.

P Qui ille ait:
Vidi somnia,
nec est qui
edisserat: quæ
quidvis te sa-
pientissimè
conspicere.
Gen. 41. 15.

nère;

nère; cui manus illa, quæ capitalem mortis sententiam ei in supremo pariete exhibebat, non totam sese spectandam dedit, sed solos digitos; immò nec digitos, sed extremos eorum articulos duntaxat: ita ut nequaquam appareret, à quo regerentur; nec lucente sole, sed sub noctem, scribentes decretoriam illam sententiam ad candelabri lucem, & in pariete¹ dubio, ejusmodi literis, ut non nisi interjecto temporis spatio legi posset & intelligi.

¹ Apparuerunt digiti, quasi manus hominis scribentis contra candelabrum in superficie parietis aula regiae: & Rex aspicebat articulos manus scribentis.

Dan. 5. 5.

Tacit. in vitâ Agric.

² Posse etiam sub malis Principibus magnos viros esse. Tacit. in vitâ Agric.

Tacit. lib. 4. Annal.

Tac. lib. 14. Annal.

* Tac. lib. 5. Annal.

¹ Sape asperis facetiis illustris, quæ ubi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquunt.

Tac. lib. 15. Annal.

Dummodo ergo intentio bona sit, & prudentiam habeat comitem, facile erit medio & securo incedere itinere inter adulationis servitutem, & contumaciam veritatis. Omnes enim hæ dici possunt, si quis rectè eas dicere noverit, emendationem solùm præ oculis habendo: quomodo *moderatione, prudentiâque Agricola* iracundus Domitiani animus leniebatur, *quia non contumaciâ, neque inani jactatione libertatis famam fatumque provocabat*. Qui cum obsequio & modestiâ generositatem & industriam miscuerit, etiam inter Principes malos securos degere¹ poterit, & gloriosus præ iis, qui nimia famæ cupiditate stultè semetipsi proderunt, absque ullo Reipublicæ emolumento. Isthâc consideratione moderatus est pleraque Marcus Lepidus, *Et ab servis adulationibus aliorum in melius flexit: neque tamen temperamenti egebat; cum aquabili auctoritate, Et gratiâ apud Tiberium vigeret*. Exiit senatu *Thrasea Patrus* silentio, vel brevi assensu priores adulationes transmittere solitus, cum in Tiberii gratiam decerneretur, *dies Natalis Agrippinae inter nefastos esset*. Quid effecit tamen? nocuit Senatui, *sibi causam periculi fecit, ceteris libertatis initium non præbuit*.

§. In illis plus periculi habet veritas, qui dum adulatores esse fugiunt; liberi tamen videri volunt, & ingeniosi, adeoque ** acerbis facetiis* facta & vitia Principum perstringunt, *quarum apud Præpotentes in longum memoria est*, maximè si ex vero sint; uti Neroni cum Vestino accidit, quem jussit interfici, quòd scelera sua ejus libertati odio² essent. Veritatem propalare, ut mala gubernandi ratio publicetur potius, quàm corrigatur, libertas quædam est, quæ admonitio

nitio videtur, & est obtrectatio; zelus videtur, & malitia est. Nec minùs pestilentem hanc judico, quàm ipsam assentationem: nam si *adulationi fœdum crimen servitutis, malignitatis falsa species libertatis inest*. Hinc prudentiores Principes tam libertatem, quàm nimias blanditias metuunt: neutrum quippe periculo vacat, atque adcò utrumque extremum fugiendum, uti Tiberii temporibus accidebat, *quando angusta & lubrica oratio sub Principe, qui libertatem metuebat, adulationem odemat*. Illud tamen certum, aliquid dandam adulationi, ut veritati locus sit. In nullâ omnino re blandiri, est accusare omnia, & in gubernatione *corruptis moribus, perinde anceps, si nulla, & ubi nimia est ostentatio*. Desperata omnino foret Respublica, & sine omni remedio, Princeps crudelis evaderet, si nec veritas, nec adulatio quicquam in eum auderent. Aspidi esset similis, si aures obturaret ad illius blanditias, qui cum cum prudenti moderatione ad honestiora vellet impellere. Cum his talibus comminatus est Deus per Ieremiam Prophetam Populo Hierosolomitano: *Ego mittam vobis serpentes regulas, quibus non est incantatio: & mordebunt vos*. Ferox animus est, qui ad suavem & modestam aliquam adulationem passiones suas non deponit, & consilia saniora unà cum illâ suaviter proposita respuit. Quia enim amariùs solet esse veritas, opus est labra calicis dulcedine aliquâ illinere, ut Principes avidiùs eam hauriant. Audire eas nolunt, si siccæ sint, quin immò iis auditis pejores fiunt. Tiberius *Cæsar objectam sibi adversùs reos inclementiam eò pervicaciùs amplexus fuit*. Expedi interdum commendare in iis egregia quædam facinora, tanquam si ea patrassent, ut ad ea patranda incitentur; aut in laudandâ fortitudine & virtute modum aliquantulùm excedere, ut tantò ampliùs in iis crescant: his enim blanditiis magis ad honestiora inflammatur animus, quàm assentatione. Nec alio modo, referente Tacito, Senatus Romanus usus est cum Nerone, sub initium suscepti ab eo imperii, *quàm magnis Patrum laudibus, ut juvenilis animus levium quoque rerum gloriâ sublatu, majores continuaret*. Illud pessimum, si vitia laudentur, &

Tacit. lib. 1.
Hist.

Tacit. lib. 2.
Annal.

Tacit. lib. 4.
Annal.

Furor illis
secundùm similitudinem
serpentis: sicut
aspidis surda,
& obturantis
aures suas.

Qua non exaudiet vocem
incantantium,
& venefici incantantis sapienter. Ps.
57. 5. & 6.
Jer. 8. 17.

Tacit. lib. 4.
Annal.

Tac. lib. 13.
Annal.

E e

vestian-

*Postquam
cuncta scelerū
pro egregiis
accipi videt,
exturbat Osta-
viam. Tacit.
lib. 14. An-
nal.*

Vestiantur virtutum nomine; hoc enim est habenas iis laxare, ut tantò committantur liberiùs. Cùm videret Nero immanitatem suam pro justitiâ haberi, magis ad illam se dedit. Plures Principes adulatio improbos reddit, quàm malitia. Propriæ nostræ libertati, fortunis nostris, & vitæ malè consulimus, si injustam Principum potentiam conemur extendere ulterius, suppeditando iis media, quibus indomitas suas cupiditates & affectus expleant. Vix improbus esset Princeps, nisi Ministri essent adulescentes. Gratiam, quam virtutibus haud promerentur, malis publicis aucupantur. O grandem malignitatem, pro momentaneo aliquo favore, qui sæpè ne obtineri quidem potest, aut exitio est potius, suam prodere Patriam, & tyrannides meras in regnum invehere. Quid mirum, quòd Deus ob Principum delicta castiget subditos, si illorum hi causâ sint, dum Princeps per Ministros suos omnia peragit, qui illum varios edocent modos populum tributis onerandi, opprimendi Nobilitatem, & gubernationem convertendi in tyrannidem, violando privilegia, statuta & consuetudines patriæ, & executionis deinde instrumenta sunt.

S Y M-

SYMBOLVM XLIX.

VALDE dubitare cogor, *fato & sorte nascendi ut cetera;* ita Principum inclinatio in hos, aut offensio in illos, an sit aliquid in nostris consiliis, liceátque inter abruptam contumaciam, & deforme obsequium pergere iter ambitione & periculis vacuum. Occulta quædam vis videtur, quæ si non impellit, at movet voluntatem nostram, & inclinât ad unum magis, quàm ad alium: & si in sensibus & appetitu naturali naturalis quædam est cum rebus certis sympathia, aut antipathia, quidnî in affectu voluntatis? Est, in appetitum plus roboris & vitium habeant, quàm in voluntatem liberam:

Tacit. lib. 4.
Annal.

E e 2

ram:

Mar. Hist.
Hispan. lib. 20.
c. 16.

^a Sol contra
Gabaon ne
movearis, &
Luna contra
vallem Aialō.
Steterūnsque
Sol & Luna.
Jos. 10. 12.

^b Sub quo
curvantur, qui
portant orbē.
Job. 9. 13.

ram : ille enim magis contra rectam rationem rebellis est, quàm ista; diffiteri tamen non possumus, plurimum in eo genere valere inclinationem, quam communiter sequitur ratio, præsertim si ars & prudentia naturâ Principis uti noverint, & ei consentanea agere. In omnibus rebus tam animatis, quàm inanimis secretum quendam quasi concentum & consensum videmus, atque occultam quandam amicitiam, cujus vincula rumpantur facilius, quàm dissolvantur. Nec injuria, & adversitas in Rege Ioanne Secundo, propter privatum erga Alvarum Lunam affectum, nec in hoc evidens ruinæ periculum satis esse potuere, ad dissolvendum illud amoris vinculum, quo ambæ eorum voluntates inter se unitæ erant. Sed etsi non sit naturalis ista propensio, idem tamen operari solet gratitudo pro obsequiis præstitis, aut subditi præ aliis excellentia. Virtus seipsa amari meretur, & nescio quid unà secum adfert voluntati gratum. Nimis inhumanum esset obstringere Principem, ut affectus suos semper indifferentes, & quasi in æquilibrio suspensos habeat, qui per oculos & manus sese effundunt e pectore. Quæ unquam tanta fuit securitas, quæ vim privati amoris effugere omnino potuit? Quàm cordis sui retinens erat Rex Philippus Secundus! & tamen non uni soli, sed pluribus etiam sibi familiarioribus illud laxavit. Quid? Deus ipse nonne quosdam chariores præ aliis habuit? habuit sanè, & facultatem iis dedit aliquando, ut Solem, & Lunam^a sisterent, *obediente Domino voci hominis*. Et cur privatis licitum sit (id quod expendit Rex Petrus, cognomento Crudelis) amicos legere, non item Principibus? Molestias suas habet Dominatio, ad quas levandas opus est aliquo, quicum fidentiùs possis agere. Multæ in illâ difficultates se se offerunt, quæ ab uno solo superari nequeunt. Regnandi onus difficile est, & gravius; quàm ut ad illud ferendum unius solius sufficiant humeri. robustissimi quique illi cedunt, & quemadmodum Iobus loquitur, sub illo^b curvantur. Eandem ob causam, etsi Deus Moyfi adesset in omnibus, eique vires & lucem ad implendum munus suum sufficeret, præcepit tamen, ut in Populo

pulo gubernando seniorum uteretur operâ, qui laboris partem in se^c susciperent, & socero ejus lethiro onus illud videbatur majus, ac vires^d ferrent. Factum hoc ab omni ævo. Alexander Magnus laborum socium affcivit Parmenonem, David Ioabum, Solomon Zabudum, Darius Danielelem; quorum directione factum, ut negotia rectius succederent. Nemo Principum tam prudens est, atque intelligens, ut scientiâ suâ omnia queat assequi, nec tam gnavus, ac laboriosus, ut negotia quævis solus possit conficere. Humana isthæc imbecillitas suasit erigere Tribunalia, Consilia cogere, creare Præsides, Gubernatores, & vice Reges, in quibus auctoritas & potestas Principum resideret; *Cael solo* (verba sunt Regis Alphonfi Sapientis) *non podria ver, nin librar todas las cosas, porque à menester por suerta ayuda de otros, en quien se fie, que complan en su lugar, usando del poder, que del reciben en aquellas cosas, que el non podria por si cumplir.* Quare cum Princeps plerumque Ministrorum utatur operâ in extraneis negotiis, quid mirandum magnoperè si eosdem quoque adhibeat in iis, quæ in conclavi interiori, & apud animum suum pertractat? si quem sibi magis familiarem habeat, quique præstò illi sit, quoties examinat, aut approbat consiliorum placita, quæ ad ipsum perferuntur; cum quo, inquam, sua possit conferre dubia, & proposita animi; à quo item instruat, cui denique negotiorum expeditionem, atque executionem rectè committere^e audeat? An non pejus foret, si tot ac tantis curis implicatus cum nemine ea communicaret? Præterquam quòd de se opus sit, semper Ministrum aliquem assistere Principi, qui à negotiis aliis liber audiat, & referat tanquam Mediator inter ipsum & Subditos: neque enim fieri potest, ut Princeps ipse aures det omnibus, & satisfaciat, nec id permittit tantæ Majestatis auctoritas. Hæc causâ erat, cur Israëliticus Populus à Moysè peteret, ut eorum vice Deo loqueretur, quia præsentiam ejus ipsi^f metuebant; & Absalon, ut Davidem in odium adduceret apud subditos, hoc in eo arguebat quòd Ministrum non haberet, qui afflictorum querimonias exciperet.

^c *Ut sustentet secum onus populi, & non tu solus graveris.* Num. 11. 17.

^d *Ultra vires tuas est negotium, solus illud non poteris sustinere.* Exod. 18. 18.

^e *Solacium curatum frequenter sibi adhibent maturi Reges, & hinc meliores æstimantur, si soli omnia nò presumunt.* Cassiod. lib. 8. Epist. 9.

^f *Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Dñs, ne forte moriamur.* Ex. 20. 19.

⁊ Qui in regia
familiaritatis
sacrarum ad-
mittuntur,
multa facere
possunt & di-
cere, quibus
pauperum ne-
cessitas suble-
vetur, fovea-
tur religio,
fiat aequitas,
Ecclesia dila-
retur. Petrus
Bles. Epist.
150.

* Tac. lib. 6.
Annal.

h Naaman
Princeps mili-
tia Regis Sy-
ria, erat vir
magnus apud
Dominum
suum, & ho-
noratus: per
illum enim
dedit Dominus
salutem Syria.
4. Reg. 5. 1.

Zelus, & prudentia alicujus in familiaritatem assciti eâ li-
centiâ, quam gratia tribuit, faciliè corrigere poterit guberna-
tionis defectus, & Principum & propensiones. Agricola in-
signi cum solertiâ Domitianum continebat, ne in vitia præ-
ceps rueret. Tamen si Sejanus homo improbus esset, suas ta-
men * *obtexit libidines* Tiberius, *dum eum dilexit, timuitve,*
postremò in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto
pudore, & metu, suo tantum ingenio utebatur. Et sanè per
ejusmodi Principum amicos Deus interdum totius Regni sa-
luti consulit. Ita factum per Naamum in ^b Syria; in Ægypto
per Iosephum. Cum igitur necessum sit, gubernandi onus
partiri inter plures, naturæ consentaneum est, ut in adjuto-
re legendo affectui concedatur aliquid, & occulto consen-
sui sanguinis; qui delectus si prudens sit, atque ab eximiis
animi dotibus, quæ in illo insunt, ortum habeat, nihil eâ in
re culpæ est, aut damni; immò expedit gratum esse Principi,
quem is in laborum societatem advocat. Illud difficultatem
habet, unus ne aliquis, an plures ad id eligendi. Si plures
sint, æquali loco habiti, & pari potentiâ, orietur inter eos
æmulatio, consiliis suis ibunt in contraria, & bono publico
periculum creabitur. Adeoque ordini naturali magis conso-
num videtur, ut negotia uni soli Ministro committantur,
qui invigilet aliis, perque cujus manus materiæ omnes ritè
ac ordine digestæ deveniant ad Principem, qui denique vi-
cem hujus obeat in curis solùm, non in potentiâ; in consul-
tationibus, non in gratiis largiendis. Sol unicus universo
mundo lucem impertit, quoties verò sub occasum ab aspe-
ctu hoc nostro abit, non plures sibi substituit noctis Præsi-
des, sed solam Lunam, & quidem majori lucis cum clari-
tate, quàm sidera reliqua, quæ veluti Ministri inferiores ei-
dem assistunt: attamen nec in his, nec in illâ nativa lux est,
& propria, sed mutuata solùm, quam ideo terra soli accep-
tam refert. Istiusmodi affectus privatus, & favor Majestatem
non dedecet, quando Princeps operis publici partem in a-
micum sic derivat, ut sibi tamen arbitrium & auctoritatem
supremam reserve: talis enim privata benevolentia non gra-
tia

tia solum est, sed officium; non favor sed laborum communicatio. Nec tantopere in invidiæ incurreret oculos, si Principes prudentiores eam alio vestirent nomine, quale esset, verbi gratia, munus præsidendi in Consiliis & Tribunalibus; sicut Præfecti urbis Romæ olim extra invidiam erant, licet alteri essent Cæsares.

Subditorum felicitas in eo consistit, quod Princeps non adamanti similis sit, qui ferrum ad se attrahit, & aurum respuit; sed quod talem legere sciat Ministrum, qui si quid bene laudabiliterque fiat, uti & gratias omnes Principi tribuat; onera verò, & odia Populi in se suscipiat; qui attento ad bonum publicum animo illi adsit in omnibus; qui sine ambitione curet negotia; sine fastidio audiat, sine passione consultet, & nulla damni vel commodi proprii habitâ ratione decernat, ac statuatur; qui denique ad utilitatem publicam, non suam, aut ad conservandam gratiam & favorem Principis, negotia dirigat. Hæc mensura est, quâ cognoscere licet, num familiaritas illa ex zelo sit, an tyrannidem spectet. In electione talis Ministri magnam curam ac diligentiam adhibere debent Principes, dando operam, ut ne ex solo affectu aut levitate voluntatis id fiat, sed propter eximias dotes, ac merita: interdum enim privata ejusmodi benevolentia non à consilio est, sed à casu; non à gratiâ, sed à diligentia, & industria. Concursum aliquis aulae erigere solet & adorare idolum, cui certam quandam dignitatem, & Majestatis splendorem tribuit multorum cultus, qui flexo poplite illud venerantur, luminaria illi incendunt, & thura adolent, precibus suis ac votis auxilium illius implorantes. Quemadmodum verò industria immutat subinde cursum fluminis, & alio versum dirigit; ita fit interdum, ut qui negotia in aulis habent, relicto ordinario negotiorum alveo, hoc est, Principe, ejusque consiliis; per alium aliquem, qui Principi charior & familiarior est, ea derivare soleant; cujus deinde artes gratiam sic quasi captivam detinent, ut Prudentissimus etiam Princeps ab iis sese expedire nequeat. Nemo cautior, nemo magis sui Dominus, quam ^k Tiberius; & ta-

ⁱ Multitudo autem hominum abducta per speciem operis, cum qui ante tempus, tanquam homo honoratus fuerat, nunc Deum aestimaverunt. Sap. 14. 20.

^k Tiberium variis artibus devinxit, adeo ut obscurum adversus alios, sibi aut incautum, intellectumque efficeret. Tacit. lib. 4. Annal.

Multi re-
quirunt faciē
Principis, &
judicium à
Domino egre-
ditur singulo-
rum. Prov.
29. 26.
Tacit. lib. 4.
Annal.

Mar. Hist.
Hispan. l. 20.
c. 15.

L. 2. tit. 9. p. 2

De Populo
age, quod tibi
placet. Esth.
3. 11.

men Sejano se subdidit. In quo casu nescio sanè, num fa-
vor ille humana sit electio, an potius vis aliqua superior ad
majus bonum, vel damnum Reipublicæ. Spiritus sanctus ait,
singulare Dei esse ¹ judicium. Et si Tacito credimus, Seja-
nus *non tam solertiâ (quippe isdem artibus victus est) quam*
Deum irâ in rem Romanam, cujus pari exitio viguit, cecidit-
que. Damnum, quod caveri vix potest, quando privata illa
benevolentia cadit in Virum aliquem magnum, uti plerum-
que in aulis fieri assolet, ubi primi è Nobilitate serviunt: nam
qui ad illam familiaritatem semel delectus fuerit, auctori-
tate sanguinis, & familiæ amplitudine eam porro tueri co-
nabitur, nec facilè ab ea dimoveri se à quoquam patietur;
quomodo factum olim Ioanni Alphonso Roblesio tempo-
ribus Ioannis Secundi Regis. Illud nimirum meo iudicio in-
nuere voluit Rex Alphonfus Sapiens, quando agens de Fa-
miliâ regiâ in quâdam suâ lege sic loquitur. *E otrosi de los no-*
bles omes, è poderosos non se puede el Rey bien servir, en los
oficios de cada dia. Ca por la nobleza desdenarian el servicio co-
tidiano: è por el poderia atreverse y en à fazer cosas, que se tor-
narian en daño, e en despreciamiento del. Cor Principis nun-
quam sine periculo est in manu subditi, quem ob sanguinis
claritatem, & potentiæ amplitudinem alii suspiciunt. Quan-
quam si gratia illa cadat in Virum aliquem magnum, zelo-
sum & attentum ad obsequium, & honorem sui Principis,
& ad bonum publicum, minus habet periculi: in eo enim
casu non tanta erit invidia, & odium Populi, & obedientior
fiet imperiis, quæ per ejus manus eunt ad alios. Illud tamen
nunquam non erit perutile, si Princeps suam benevolentiam
inter auctoritatem suam, & Amici merita quasi in æquilibrio
conservare noverit, in partem tantum gubernationis, quam
solus sustinere non potest, cum admittendo. Nam si totum
illi committat, officio Principis sese exuet, experieturque in-
commoda, quæ Rex Assuerus quondam expertus fuit, post-
quam Subditos suos omnes Naami arbitrio ^m permisisset.
Quod largiri ipse potest, aut suâ firmare manu, id ne largia-
tur, aut firmet alienâ. Oculis aliorum uti non debet, qui
suis

fuis videre potest oculis. Quæ ad Tribunalia & consilia pertinent, in iisdem pertractetur; ipse deinde oretenus de iis statuat cum Præsilibus, & iis, qui à secretis sunt, è quorum relatione negotiorum notitiam hauriet; erunt autem responsa ipsius brevia, & quantum fieri licebit, ad iustitiæ normam, quàm optima, collata cum iis ipsis, per quos negotia ista gesta fuerint. Ita Pontifices solent, & Imperatores; & olim sic faciebant Hispaniarum Reges, donec Philippus Secundus, utpote calami gloriâ insignis, introduxit, ut consultationes de scripto fierent, qui mos deinceps invaluit, & privatæ familiaritati ansam dedit. Oppressi enim Reges variorum scriptorum prolixitate, coguntur ea uni alicui committere, & qui iis familiarior sit.

Plura favoris & benevolentiae signa huic tali Princeps exhibeat: nam qui illius meruit gratiam, & in partem venit laborum, meretur etiam anteferri aliis. S. Petri umbra miracula edebat. Quid magnum ergo, si majori cum auctoritate, quàm alii, agat omnia Principi charior, qui umbra quædam illius est? Aliqui tamen favores, & gratiæ etiam pro aliis reservandæ sunt. Nec eæ tam amplæ sint, ut subditi conditionem exsuperent, eumque Principi æqualem reddant, velut si ascitus in aulam Imperii consors audientiam impertiat, & negotiantium turbam post se trahat, id quod existimationi & auctoritati Principis haud parum derogat. Qui gratiâ apud eum pollet præ cæteris, umbram se esse credat, non corpus. Hæc causa fuit, cur periclitati sæpe fuerint Castellæ Reges, cò quòd ad privatas hæc necessitudines admiserint alios. Cùm enim tunc Regum potestas minùs ampla esset, quantumvis parum iis concederent, facile tamen præponderabat potestati regiæ; uti accidit Regi Sanctio, cognomento Forti, propter familiaritatem nimiam Lupi Hari; Regi Alphonso Vndecimo ob amicitiam privatam Comiti Alvari Oforii; Regi Ioanni Secundo, & Henrico Quarto ob singularem erga Alvarum Lunam, & Ioannem Paciechum affectum. Momentum totum familiaritatis istius in eo consistit, *ut uterque mensuram implere noverit, Princeps quidem* ut sciat,

ⁿ *Ut veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quæquam illorum, & liberarentur omnes ab infirmitatibus suis.* Act. 5. 15.

Mar. Hist.
Hisp. lib. 14.
c. 10.

Tac. lib. 14.
Annal.

ut sciat, *quantum tribuere amico possit* ; hic verò *quantum à Principe accipere : catem*, quæ extra mensuram istam sunt, *invidiam augent, æmulationes creant, & pericula.*

SYMBOLVM L.

DESPICIT Mons reliqua Naturæ opera, & præ omnibus assurgit altius, ut se suâque cum cælo communicet. Ne vallis hanc ei gloriam inuideat. Tametsi enim favoribus Iovis sit prior, unâ tamen etiam ictibus fulminum ejus magis expositus est. Circum illius tempora coguntur nubes : ibi armantur tempestates ; ille verò primus omnium est, in quem furore suo deserviunt. Idem proفسus in iis muneribus,

neribus, & officiis accidit, quæ Regibus viciniora sunt. Vis activa potentiæ, quâ pollent, gravius nocet iis, qui absunt propius. Communicatio eorum non minùs venenata est, quàm alicujus ^a viperæ. Quisquis inter illos ambulat, medios inter laqueos, & arma hostium offensorum ^b ambulat. Favor & indignatio in Principibus adeò contraria sunt inter se, ut nullum inter ea intercedat medium. Eorum amor temporem nescit. Si in odium convertatur, ab uno extremo transilit ad aliud; ab igne ad gelu. Idem temporis momentum amare eos vidit, & odisse eo cum effectû, ut à fulmine crederes, quod simul ac auditur tonitru, aut fulgur percipitur oculis, jam corpora obvia redegit in cineres. Flammæ instar est in corde Principum gratia, eadem facilitate, quâ succenditur, rursus extinguitur. Frære, qui existiment, fatale periculum iis esse, qui Principibus tantoperè in amoribus ^c sunt. Et sanè luculentè illud testantur exempla tam præterita, quàm præsentia, hâc nostrâ etiam ætate, quâ potentissimos Magnatum amicos subito cecidisse vidimus. In Hispaniâ Ducem Lermam; in Franciâ Marefchallum de Ancre; in Angliâ Ducem Buckinghamum; apud Batavos Joannem Oldenum Barnefeltium; in Germaniâ Cardinalem Clefelium; Romæ Cardinalem Nazaretum. Id tamen variis causis ascribi potest, aut quia Princeps tribuit omnia, quæ potuit, aut quia Privatus, ut vocant, obtinuit omnia, quæ ^d cupiebat. Unde dum ad supremum usque conscenderit fastigium, necessum est, ut in præceps ruat, & esto, in gratiis unius, & ambitione alterius, quædam sit moderatio, quæ tamen constantia esse potest in voluntatibus Principum, quæ, *ut vehementiores, sic mobiles sæpè sibi ipsa adversa sunt?* Quis affectum firmare poterit, qui non uno rerum genere capitur, & materiæ primæ, ut Philosophi loquuntur, quàm simillimus est, cujus appetitus unâ non expletur formâ, sed varietate potiùs oblectatur? Quis fovere & conservare poterit benevolentiam illam, tot casibus, & affectionibus animi obnoxiam? Quis erit tam integer, ut existimationem, quam de ipso concepit Princeps, apud universum statum

tueri

^a Longè ab-
esto ab homi-
ne potestatem
habente occi-
dendi, & non
suspicietur
timorem mor-
tis. Commu-
nionem mortis
scito. Eccl. 9.
18. & 20.

^b Quoniam in
medio laqueo-
rum ingredie-
ris, & super
dolentium ar-
ma ambula-
bis. Eccl. 9.
20.

^c Fato poten-
tia raro sem-
piterna.
Tacit. lib. 3.
Annal.

^d An satias
capit, aut il-
los, cum om-
nia tribue-
runt: aut hos,
cum jam ni-
hil reliquum
est, quod cu-
piant. Tacit.
lib. 3. Annal.

Salust.

tueri valeat? Singularis illa gratia omnium in se oculos convertit. Qui amici sunt Principum, per Privatum suæ credunt gratiæ detrahi; qui hostes, augeri odia. Hi si in amicitiam redeant, non nisi eâ conditione redeunt, ut Privatus gratiâ excidat; illi si amicitiam deferant, omnem itidem culpam in eum ipsum conferunt. Semper contra ejusmodi Privatum æmulatio & invidia in armis excubant, intentæ in omnem occasionem, ut in ruinam præcipitent. Tanto in eum odio fertur Populus, ut mala etiam naturæ, & vitia Principis eidem tribuat. Bernardus Cabrera capite tandem luit tyrannides Petri Quarti Regis Aragonii, cui charissimus semper fuerat. Eodem medio, quo Privatus gratiam Principis aucupatur, aliorum incurrit odium; ut verissimè dixerit fortissimus ille Heros Alphonsus Albuquerque, Indiarum Orientalium Gubernator, Ministrum, si Regi suo faciat satîs, homines offendere; contrà si hominibus placere studeat, Regis gratiam amittere.

Mar. Hist.
Hispan. l. 17.
c. 7.

§. Quòd si favor ille in solo cultu exteriori innititur artibus aulicis procurato, non nisi violentus est, ac furtivus, adeoque libertas Principis illud conabitur, ut tam durum servitutis jugum impositum sibi, non sponte susceptum excutiat.

Si est quædam voluntatis propensio, subest plurimùm causis secundis, & cum ipsâ ætate mutationem subit, aut cum amici ingratitude, si is scilicet non satîs agnoscat, è quo fonte hoc suum esse hauserit.

• Quoniam
ignoravit, qui
se finxit,
& qui inspi-
ravit illi ani-
mam, qua
operatur, &
qui insufflav-
it ei spiritum
vitalem.
Sap. 15. 11.

Si fortè venustas oris & morum tanta est in Privato, ut manum quodammodo violenter Principis voluntati injiciat, aut brevi marcescit, aut oculis solùm servit, haud secus atque in vulgari amore usu venit.

Si est ob dotes animi majores, quàm sint in ipso Principe, mox atque hic illud agnoscit, actum est de gratiâ. Nemo enim facilè fert in alio illam ingenii, aut fortioris animi excellentiam, quæ ipsi etiam potentiæ longè anteferri solet.

Si est ob labores publicos, & negotiorum curas, non minùs vigilantia in periculo est, ac negligentia: neque enim
omnia

omnia semper respondent mediis, eò quòd varia intercedant; volunt autem Principes, ut ad sua vota, & appetituum desideria nihil non succedat. Successus secundiores casus, aut Fortunæ Principis ^f tribuuntur, non prudentiæ talis Privati; errores verò huic soli, licet culpa aliena sit: nam *prospira omnes sibi vendicant, adversa uni imputantur*, ei nimirum, qui Principi magis intimus est. Quid? quòd & fortuita illi ascribant, uti Sejano, quòd Amphiteatrum collapsum esset, & Mons Cælius ^g conflagrasset. Nec cum incusant solum in negotiis, quæ ipse procurat, sed alienis etiam, aut iis casibus, qui à voluntate Principis, & Naturâ pendent. Ita Senecæ culpæ datum, quòd Nero matrem suam aquis voluisset ^h submergere. * *Sejanus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimia caritate in eum Caesaris, & caterorum in utrumque odio, quamvis fabulosa & immania credebantur.* Si præcipuus aliquis Minister, Principi bene affectus, si quis ex ejusdem cognatione fato naturali concedat, mortis auctor contra jus fasque Privatus ille creditur, quomodo Duci Lermæ immaturus, attamen naturalis obitus Principis Philippi Emmanuelis, Caroli Sabaudia Ducis Filii, ascriptus fuit.

Si singularis illa benevolentia ex obligatione nascitur obnoxia præstita obsequia, oneris tædium & lassitudo paulatim subit Principem. *Nam beneficia eò usque lata sunt, dum videntur exsolvi posse: ubi multum antevenere, pro gratia odium redditur.* Agnoscere beneficium, servitutis quoddam genus est: qui enim obligat, superiorem altero se constituit. Id quod cum supremâ Majestate consistere non potest; cujus potestas hoc ipso non parum imminuitur, si obligatione major non sit, pressique Principes gratitudinis & debitione, insigniter ingrati fiunt, ut illos sese liberent. *Sane quidam, quò plus debent, magis oderunt. Læve as alienum debitorem facit, grave inimicum.* Adrianus Imperator occidit iussit Titianum, quem à puero moderatorem habuit, & cui suum debebat Imperium. Taceo multorum sæpè annorum labores negligentia unicâ interire: solent quippe Principes

^f Hac est conditio Regum, ut casus tantum adversos hominibus tribuant, secundos fortuna sua. *Æmil.*

Prob.

Tacit. in vita Agric.

^g Feralis quoque annum ferebant, & omnibus adversis susceptum

Principi consilium absentia, qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes.

Tacit. lib. 4. Annal.

^h Ergo non jam Nero, cuius immanitas omnium qualis antebat, sed adverso rumore Seneca erat, quòd oratione tali confessionem scripisset.

Tac. lib. 11.

Annal.

* *Tac. lib. 4.*

Annal.

Tacit. lib. 4.

Annal.

Sen. Ep. 19.

Demosth.

Curtius.

Tacit. in vi-
tâ Agric.Tacit. lib. 3.
Annal.

ad castigandam levem aliquam offensionem longè esse pro-
niores, quàm remuneranda obsequia. Si hæc adjunctam
habeant gloriam, æmulationem & invidiam in ipso excitant
Principe, cui ea exhibentur. Sunt enim nonnulli Philippo
Macedonum Regi similes, *quem ita gloria cupidum dicebant
familiares, ut omnia præclara facinora sua esse videri cuperet, &
magis indignaretur Ducibus & Præfectis, qui prospere & lau-
dabiliter aliquid gesserint, quàm iis, qui infelicitè & ignavè:*
cujus vitii etiam Filius Alexander factus est hæres, *sua dem-
ptum gloria existimans, quicquid cesseret aliena.* Eodem malo
laboravit Iacobus Primus Aragoniæ Rex: nam postquam
Blascus Alagonius Morellam occupâsset, in eam venit per-
suasionem, cum majorem præ se gloriam illâ expeditione
adeptum fuisse, quare urbem istam illi ademit, & aliam, Sa-
stago nomine, illius loco eidem tradidit. Quas non curas
pepererunt Domitiano victoriæ Agricolæ, cum videret, *pri-
vati hominis nomen super Principis attolli?* Adeò ut rebus op-
timè gestis, tum vel maximum sit periculum.

Si gratia ab obedientiâ oritur, quâ sese privatus ille ad
nutum & arbitrium Principis in omnibus accommodat, ef-
frænem inducit gubernandi modum, quo nunc hic, nunc
ille præcipitat, dicta aliàs adulationis incommoda incurren-
do. Nec minus periculi obedientia habet, quàm inobedien-
tia: nam si id, quod jubetur, bene felicitèrque evenit, man-
dato Principis tribuitur; sin malè, ipsi privato. Quòd si ob-
temperatum non fuerit, putatur, aut defuisse successum, aut
errorem obstitisse. Si jussa æquitati repugnaverint, excusare
se hoc nomine non audet, ne Principem offendat verbo, cul-
pa omnis palàm in ejusmodi Privatum confertur ab omni-
bus, & ne Princeps mali auctor videatur, pati cum finit, aut
in opinione Vulgi, aut in manibus judicis; quomodo Tibe-
rius Pisoni fecit, postquam hic illius jussu Germanicum ve-
neno è vivis sustulerat, *cujus integram causam ad Senatum
remisit:* cumque is Romam venisset, perinde se habuit Tibe-
rius, ac si nihil eâ de re sciret, licet complex esset; sanè Piso
*nullo magis exterritus est, quàm quòd Tiberium sine misera-
tione,*

tione, sine irâ obſtinatum clauſumque vidit, ne qua adfectu per-
rumpereſtur.

Si favor ille ſingularis in hominem cadit, non optimè à
naturæ donis, inſtructum, & inſignem meritis, tanto nego-
tiorum operi ſuccumbet: ſine forti enim ac robuſto animo,
ſine ingenio perſpicaci gratia Principum diu conſervari non
poſteſt.

Si hæc ex virtutum conformitate naſcitur, Principe nun-
tium iis remittente, etiam illa diſſolvitur: odit enim familia-
rem iſtum, qui contrariis moribus inconstantiam ejus ar-
guit, & cujus opera ad vitia conſectanda ei utilis eſſe non
poſteſt.

Si Princeps Miniſtrum quempiam præ cæteris amat ideò,
quòd pro inſtrumento ei ſit, quo propenſiones ſuas pravas &
cupiditates exequitur, mala omnia in eum recidunt, quæ-
cunque aut perſonæ Principis inde creantur, aut adminiſtra-
tioni publicæ; & Princeps quidem facilè ſeſe purgat, cum à
gratiâ ſuâ excludendo, aut mox eum odiſſe incipit, tanquam
ſclerum ſuorum teſtem, cujus præſentia ſua ipſi delicta quaſi
exprobat. Nec aliâ de cauſâ Anicetus, executor mortis Agrip-
pinæ, Neroni odio erat, quàm quia malorum facinorum Mi-
niſtri, quaſi exprobrantes aſpiciuntur. Pari quoque ratione Ti-
berius ſclerum Miniſtros, ut perverti ab aliis nolebat, ita ple-
rumque ſatiatus, & oblatiſ in eandem operam recentibus, ve-
teres & prægraves adflixit. Cum executione unâ odium mor-
tui, & gratia necem jubentis deſinit, ſatiſque purgatum ſe
Princeps exiſtimat ex eo, quòd crimen punitum ſit, ut Plan-
cinæ^k accidit.

Si amor ille è magnorum ſecretorum communicatione
oritur, ab iis ipſis periclitari incipit: ſiquidem ea quaſi viperæ
quædam ſunt in Privati iſtius pectore, quæ interiora ejus ar-
rodunt viſcera, donec foràs erumpant; quia aut levitas, aut
ambitio (ut palàm fiat, quàm apud Principem gratioſus ſit)
ea detegit, aut innotescunt aliunde, aut per diſcurſum ſeſe
produnt, & familiarem ejuſmodi inviſum reddunt; quin etſi
illud non accidat, hæc ipſâ tamen curâ, quòd iſta commiſerit

F f. 2

aliis,

ⁱ Gravis eſt
nobis etiam ad
videndū, quo-
niam diſſimilis
eſt aliis vita
illius, & im-
mutata ſunt
via ejus. Sap.
2. 15.

Tac. lib. 14.
Annal.

Tacit. lib. 4.
Annal.

^k Vt odium &
gratia deſiſcere,
juſt valuit.
Tacit. lib. 6.
Annal.

*1 Secretum
meum mihi,
v. mihi.
lf. 24. 16.*

aliis, liberatum se Princeps cuperet, dilacerando factum, in quo illa sunt abdita. Quot secreta, tot ¹ pericula.

Nec illud minus, si gratia in eo fundetur, quod Privatus fors ignaviae & indignitatis Principis conscius sit, talis enim favor timor est potius, quam benevolentia animi, nec ferre potest Princeps, ut honor suus ab alieno dependeat silentio, aut sit, qui cum interiùs apud animum suum despiciat.

Si gratia est exigua, invidiae furori satis resistere non potest, sed sternitur à quovis vento, haud secus ac arbor aliqua non sat firmis nixa radicibus.

Si magna illa est, illi ipsi Principi, à quo ortum suum ducit, æmulationem ac metum injicit, adeoque sollicitum cum habet, quomodo tanto se onere liberet: sicuti dum saxa saxi superinjicimus, timemus ne moles ista, quam congestimus, in nostra corrumpat capita, adeoque in partem contrariam impellimus. Videt Princeps statuam, quam erexit, amplitudini suae umbram offundere, & iterum illam depicit. Dicam, annon? videntur ferè in eo delectari Principes, ut suam ostendant potentiam, tam in destruendis ejusmodi statuis, quam in iisdem fabricandis: cum enim finita illa sit, & certis circumscripta limitibus, immensae similis esse non potest, nisi ad suum redeat centrum, unde egressa est, aut in circulum ambulet.

Hi sunt scopuli, ad quos allisa privatae illius amicitiae navis confringitur, tantò majori cum damno, quanto vela sua distenderit latius; quod si aliqua evadat incolumis, id ideo accidit, quia aut tempori portum subiit, aut antè etiam ad mortis litora appulsa fuit. Ecquis igitur tam solers, ac providus est nauta, qui gratiae clavum tenere ritè noverit, & in mari tam periculoso vela facere? quæ prudentia, quæ artes ex eo eripere eum poterunt? quæ scientia chymica argentum affectus Principis consistere faciet? præsertim cum gratia in notissimis etiam fundata meritis, obsistere nequeat invidiae, & machinationi tot hostium, qui in ejus ruinam conspirant; sicut nec Rex Darius, nec Rex Achis satis tueri poterant gratiam Daniëlis & Davidis, contra Principum & Satra-

Satraparum^m odia. Quin ut iis satisfacerent, necessum fuit, hunc quidem pellere in exilium, illum verò leonibus objicere, tametsi amborum probitas & innocentia satis iis perspectaⁿ esset.

Verum licet nulla tanta sit prudentia, aut circumspectio, quæ impedire possint eos casus, quia Privato non dependent, multum tamen efficere poterunt in iis, quæ in illius sunt arbitrio, & minimùm absque noxa erit, si forsan gratiâ excidat. Vnde operæ pretium duxi principales ruinæ illius causas, ex imprudentiâ ferè, & malitiâ natas, hinc sigillatim expendere, ut de iis factus certior, tantò securius eas devitare possit.

Quare si paullò attentius considerare placuerit maximas, & actiones eorum, qui gratiâ & auctoritate aliquando in aulis floruerunt, Sejani præsertim; videbimus plerosque periisse, quia constanter uti nescièrunt bonis iis mediis, quibus Principis favorem sibi conciliàrant. Omnes ferè, ut hunc mereantur, & populi applausum habeant, in amicitiam & familiaritatem illam sese insinuant, animum zelosum, demissum, humanum, & obsequiosum præ se ferendo, eaque suggerendo consilia, quæ ad majorem Principis gloriam, & amplitudinis ejus conservationem spectare videntur. Quâ arte Sejanus usus, qui ** incipiente adhuc potentiâ, bonis consiliis innotescere volebat*. Vbi verò jam gratiâ istâ plenè potiti fuerint, clavum illum deferunt, existimantque, ad navigandum non amplius eo opus esse, sed solam favoris auram sibi sufficere.

Interim sub initium enituntur sedulò, ut in actionibus suis rei privatæ oblii, & in sola commoda Principis intenti videantur, tanquam qui illius obsequium vitæ & fortunis suis anteferant. Quo fit, ut falsò persuasus Princeps credat se in ejusmodi aliquo homine fidelem laborum socium natum esse, & pro tali ubivis eum, atque apud omnes deprædicet. Quo nomine Tiberius Sejanum *non modò in sermonibus, sed apud Patres, & populum celebrabat*.

Porro operam dant, ut insigni aliquo, & heroico faci-

^m Porro Rex cogitabat cōstitueret eum super omne regnum: unde Principes & Satrapa querebant occasionem, ut invenirent Danieli ex latere Regis: nullamque causam, & suspicionē reperire poterunt. Dan. 6.4.

ⁿ Non inveni in te quicquid mali, ex die quā venisti ad me usque in diem hanc: sed Satrapis non places. 1. Reg. c. 29. 6.

Tunc Rex præcepit, & adduxerunt Danielem, & miserunt eum in lacum Leonum. Dixitque Rex Danieli: Deus tuus, quem colis semper, ipse te liberavit. Dan. 6. 16.

* Tacit. l. 4. Annal.

Tacit. lib. 4. Annal.

Tacit. lib. 4.
Annal.

nore fidelitatem suam probent Principi, quo animum ejus occupent; uti fecit Sejanus, quando brachiis suis, & capite ruinam montis sustinuit, qui supra Tiberium collabebatur, *præbuitque ipsi materiam, cur amicitia constantiaque sua magis fideret.*

° Major ex eo, & quanquam exitio, a suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur.

Tacit. lib. 4.
Annal.

Tacit. lib. 4.
Annal.

p Quas cum ille accepisset, formavit opere fusorio, & fecit ex iis vitulum conflabilem. Exodi

32. 4.
Tacit. lib. 1.
Hist.

Tacit. lib. 3.
Hist.

Tacit. lib. 4.
Annal.

q Mucianus cum expedita manu socium magis Imperii quam Ministrum, agens.

Tacit. lib. 2.

Quæ opinio de Privati fidelitate, si semel in Principis animo inhæserit, facile is sibi persuadet, se de eadem securum esse in posterum, & consilia illius, quanquam exitiosa, lubens audit, utpote cui plus, quam sibi ipsi confidit. Id quod in Tiberio post casum illum videre ° licuit. Atque hinc gravissima nascuntur damna: illa enim præconcepta opinio viam omnem obstruit, ut errorem suum Princeps agnoscere nequeat; quin ille ipse Privati cultum promovet, permittendo ut extraordinarii ipsi honores deferantur, quomodo permisit Tiberius, cum proponi palam, *colique per theatra, & fora effigies Sejani, interque Principia legionum sineret.* Nec mora; iulurrus ille favoris mox ab unâ aure transit ad aliam, & inde novum formatur idolum, sicut ex inauribus vitulus ille p Aaronicus; immò ausim dicere, aut favor ejusmodi singularis non esset penitus, aut certè tanto tempore non duraret, si aliorum acclamatio, & applausus non esset. Cultus iste *avaritiam & arrogantiam parit*, ad amplitudinem tuendam, *precipua validiorum vitia.* Qui semel factus est Principi familiarior, suimet obliviscitur, & labuntur paullatim eximie illæ dotes, ob quas initio amari coepit, tanquam ascititiæ, fortunâ prosperiore sensim in apertum vitia proferente, quæ ars tantisper celaverat. Ita Antonio Primo factum, *in cuius ingenio avaritiam, superbiam, ceteraque occulta mala patefecit felicitas.* Potentiâ nimia perturbatur ratio, & ad intimam admissus amicitiam facile majora se audet. Vides hoc iterum in Sejano: is enim *nimiâ fortunâ secors, & muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Liviâ, ad Cæsarem codicillos eâ supra re componere non erubuit.* Negotia non procurat, ut Minister, sed magis ut imperii socius (quo in genere Mucianus deliquit graviter q) & relicto Principi solo nomine, omnem aucto-

auctoritatem sibi arrogat. Neque ullus est, qui dicere audeat, quod Bethsabée dixit Davidi, Adoniā regnum usurpante: *Ecce nunc Adonias regnat te, Domine mi Rex, ignorante*. Atque in eum finem contendit Privatus virtutibus regiis anteire Principem, ut præcœstimeretur. Quo artificio usus est Absalon, ut Regis Davidis auctoritatem minueret, affectando nimirum benignitatem & promptitudinem in audiendis subditorum querimoniis, quā re ** furabatur*, ut inquit scriptura, *corda virorum Israel*.

Nec talem se esse credit Privatus, nisi suam potentiam cum domesticis, cognatis, amicisque communicet, atque adeo ut securior sit, illud maximè e re suā fore arbitratur, si præcipua iis munia conferat, & invidiæ vires, ac nervos incidat. Quo fine Sejanus *† clientes suos honoribus aut Provinciis ornavit*. Quia verò potestas ista haud parum derogat auctoritati consanguineorum Principis, qui privata illi amicitia modis omnibus obnituntur, nec satis æquo ferre possunt animo, quod gratia sanguine potentior sit, quodque Princeps inferiori se subiciat, a quo dependere ipsi debeant (quod periculum Sejanus etiam in Tiberii familiā *§ agnovit*) discordias illos inter & Principem Privatus excitat. Itā Sejanus per speciem amicitia monebat Tiberium, Agrippinam matrem ei insidias *¶* struere; Agrippinam verò, ei venenum parari à *⁹* Tiberio.

Quod si istorum aliquid Privato succedit felicius, ad majora attentanda audaciam sumit. Druso mortuo Sejanus totam Germanici familiam cogitavit extinguere. Vnde occaecatus tandem ejusmodi Privatus passione, & potentia nimia, spretis artibus occultis, in aperta prorumpit odia adversus consanguineos; uti Sejano accidit contra Agrippinam, & Neronem. Nemo Privatum de periculo suarum actionum commonere audet: omnes enim ad ejus conspectum Majestate plenum contremiscunt, sicut filii Israel respiciabant ad intuitum Moysis, posteaquam hic Deo factus fuerat ** familiarior*, cumque videat se haberi pro Principe, sensim legitimo Principi molitur insidias, & Subditos tyrannicè oppri-

⁷ Vim Principis amplecti, nomen remittere. Tac. lib. 4. Hist.

3 Reg. c. 1. 18.

** 2. Reg. c. 15. 6.*

† Tacit. l. 4. Annal.

§ Caterum plena Caesaris domus, juvenis filius, nepotes adulti, moriens cupitis adferrebant. Tac. lib. 4. Annal.

¶ Instabat quippe Sejanus, incusabatque diductam civitatē, ut civili bello esse, qui se partium Agrippina vocent, ac nō resistatur, fore pluri. Tac. lib. 4. Ann.

⁹ Caterum Sejanus matrem, & improvidam alius percussit. Immissi qui per speciem amicitia monerent, paratum ei venenum, vitandas soceri epulas. Tacit. lib. 4. Annal.

** Videtes autem Aaron, & filii Israel connutam Moysi faciem, timuerunt propè accedere.*

Exod. 34. 30
⁷ Multi bonitate Principū,

& honore, qui
in eos collatus
est, abusi sunt
in superbiam:
& non solum
subjectos Re-
gibus nitun-
tur opprime-
re; sed datam
sibi gloriam
non ferentes,
in ipsos, qui
dederunt, mo-
liuntur infi-
dias. Esth. 16.
2.

* Tacit. l. 1.
Hist.

Tacit. lib. 2.
Hist.

Tac. lib. 15.
Annal.

Tacit. lib. 4.
Annal.

mit: quippe qui certò sibi polliceri nequit, quòd iis uti possit benevolis; quo fit, ut desperati ipsi dubitare incipiant, num fortè *minore avaritiâ, & licentiâ grassaturus esset, si ipse imperaret*, quando *nunc*, cum rerum nondum potiatur, * & *subjectos eos habet, ut servos, & viles, ut alienos*; id quod Otho expendebat in Vinio, qui apud Galbam gratiâ & auctoritate valebat plurimùm.

Atque omnia isthæc sic attentata ipsa etiam pericula majora faciunt: auget enim in dies invidia, & armat sese contra Privatum malitia; cùmque is existimet, se illam, nisi aliquâ aliâ majori, superare non posse, omnes eas artes adhibet, quas æmulatio gratiæ, magis etiam furiosa, quàm ipsius amoris, illi suggerit; & cùm porro ejusdem stabilitas à constantiâ affectûs Principis dependeat, illud inprimis fatagit, ut delitiis, & sceleribus, præcipuis tuendæ gratiæ instrumentis, cum sibi devinctum servet, quibus & Vitellii aulici uti solebant, apud quem *unum ad potentiam iter prodigis epulis, & sumptu, ganeâque satiare inexplebiles ejus libidines*. Et ne Princeps ulli cuiquam fidem habeat, allaborat Privatus, ut diffidat omnibus, bonis præsertim, quos magis timet præ cæteris. *Sic optimi cujusque criminatione eò usque valuit Vatinius, ut gratiâ, pecuniâ, vi nocendi etiam malos præmineret*. Quod & obtinuit Sejanus, *sui obtegens, eam ob rem, in alios criminator*.

Sciens verò Privatus, nihil huic suæ apud Principem gratiæ magis obstare, quàm ejusdem Principis habilitatem, omni studio contendit, ut ne quid ille resciscat, intelligat, videat, audiâtve, néve circa se habeat aliquos, qui oculos ei aperiant. Curat item, ut negotia & labores detestetur, totum illius animum occupando jucunditate venationis, ludis & tripudiis, ut sensibus aliorum distractis, nec oculi attendant ad ea, quæ in aulis pertractantur, nec aures obtrectiones, & lamenta subditorum percipiant; uti fiebat in Sacrificiis Idoli Moloch, quando pulsabantur tympana, ne infantium immolatorum gemitus & ejulatus audirentur. Interdum etiam majori cum artificio eum negotiis & scripturis implicat, ut defati-

defatigetur, perinde ac juniores equos in molliori solo fœlemus exercere, ut ferocitate deposita fiant mansuetiores, & frenum atque ephippium admittant. Ad eundem finem illi persuadet, ut audientiam ipse impertiat, ac deinde datus in lassitudinem, negotia Privato committat, ratus suo se satisfecisse officio, quod petentibus aures dederit. Eâ ratione, ut (quemadmodum Ieremias Propheta dixit de Idolis Babylo-
nicis) Princeps nihil aliud sit, quàm id quod vult ejusmodi
² Privatus.

² Nihil aliud
erunt, nisi id
quod volunt
esse sacerdo-
tes. Baruch
6. 45.

Non equidem ille desiderat, ut res eant feliciter: nati enim tranquillo quilibet navigare potest; sed illud potius exoptat, ut coortâ tempestate status Reipublicæ fluctibus æstuet, adeò ut Princeps ipse vereatur manum admove-
re gubernaculo, & alterius operâ magis indigeat: atque ut ri-
mas omnes veritati obstruat, & solus ac unicus maneat ne-
gotiorum arbiter, longè extra invidiam positus; cum ab au-
lâ ad secessum & consortium paucorum avocatur, quod & Se-
janum movit, ut *Tiberium ad vitam procul Româ, amœnis
locis degendam, impelleret: multa quippe providebat. Suâ
in manu aditus, literarumque magnâ ex parte se arbitrum fo-
re, cum per milites commearent: mox Casarem vigente jam
senectâ, secretoque loci mollitum munia imperii facilius trans-
missurum: & minui sibi invidiam, ademptâ salutantum tur-
bâ, sublatiisque manibus verâ potentiâ augere.*

Tacit. lib. 4:
Annal.

Omnes istæ artes non leve Reipublicæ, & existimationi Principis damnum adferunt, in quo genere is peccat gra-
vius, qui iisdem gratiam ejus aucupatur, quàm qui eum^a of-
fendit. Etenim ad offendendum unum solum committitur
delictum; ad favorem verò singularem obtinendum, com-
plura designantur, atque hæc semper, & honori Principis
derogant, & bono publico adversantur. Graviter, fateor,
Respublica læditur morte violentâ sui Principis; tandem ta-
men alio in ejus locum suffecto curatur illicò: quod fieri
non potest, quoties vivum adhuc Principem istiusmodi ar-
tibus inutilem prorsus & inidoneum reddunt ad governa-
tionem: quod malum non nisi iisdem, quibus vita, finibus
termi-

^a Plura sæpe
peccantur,
dum demere-
mur, quàm
cum offendi-
mus. Tacit.
lib. 15. Anni.

terminatur ; cum gravissimis interim boni publici detrimentis ; quæ cum quotidie magis magisque sentiantur & deplorentur ab omnibus, qui sibi persuadent, affectum illum singularem non arbitrii esse, sed violentiæ, non electionis, sed coactionis & necessitatis ; cumque multi fortunam suam collocent in eo evertendo, tanquam felicitatis suæ obstaculo, nunquam non contra illum armati, fieri non potest, ut ad illud desit occasio, aut ut non Principi aliquando aliquod ejusmodi artificium innotescat, adeoque invidia tota, & odia omnia contra Privatum concepta in ipsum recidant, uti Tiberius tandem agnoscere visus ^b est. Quod si Princeps oculos aperire incipiat, unâ etiam potentiam, quam Privato concessit, timere incipit. Quæ causa fuit, cur Tacitus hæreret dubius, magisne Tiberius amaret Sejanum, an metueret, & cum antea de gratiâ ejus tuendâ esset sollicitus, postea ejus odium magis laborabat restringere.

Istud nimirum est momentum criticum singularis illius Amicitiae, in quo omnes grave periculum subeunt: nam neque Princeps dissimulare novit, si sibi non fiat satis, neque Privatus in eâ Principis indignatione tueri se potest, & factio inter illos dissidio, familiaritatis vinculum dissolvitur. Instructur Privatum Princeps, ut gratiâ suâ & favore indignum; is verò Principem, ut ingratum tot obsequiis: quia tamen existimat, hunc operâ suâ carere non posse, atque ideò se propediem revocandum, subducit sese ad tempus, & locum dat, ut alius aliquis in negotia subingrediatur, & illas animorum alienationes foveat. Quo celerrimè fit, ut gratia in mutuum convertatur odium, ipsâ Privati impatientiâ opitulante, ut illâ tantò citius dissolvatur. Volat illicò fama, quòd gratiâ exciderit, & omnes facti audaciores insolentius in eum insultant, ita ut ne ipse quidem Princeps ei rei mederi possit. Cognati & amici animo ruinam ejus prævidentes, & periculum, quod inde sibi imminet, malè metuunt, ne ruinæ eisdem ipsi quoque ^d involvantur. Non secus ac arbor aliqua ex altissimo monte devoluta in præceps, arbores alias, quæ sub umbrâ illius erant, secum trahit. Atque illi quidem omnium

^b *Pérque invidiam tui me quoque incusant.*

Tacit. lib. 4. Annal.

^c *Dum Sejanum dilexit, timuitve.*

Tacit. lib. 6. Annal.

^d *Quidam male alacres, quibus infausa amicitia gravis exitus imminabat.* Tacit. lib. 4. Annal.

nium primi ruinam istam promovent, ut semet in tuto collocent; & denique collaborant omnes, aliqui ut amici, alii ut hostes, nihil exoptantes aliud, quàm ut inclinatus ille paries penitus corruiat. Princeps, quem suimet pudet, illud servitutis jugum excutere nititur, & suam sibi auctoritatem restituere. Vnde culpam omnem malorum prætorum in Privatum confert, tanquam in auctorem præcipuum. Quo porro fit, ut suis irretiat artibus; nec quicquam sua ei prodest solertia; ut in Sejano videre licuit, & quanto magis se iis contendit eximere, tanto magis suam accelerat ruinam. Nam si gratia semel ægrotare incipiat, mox expirat, nec ullum superest remedium, quo sanitatem pristinam recuperet.

S. Atque ex iis; quæ hæcenus diximus, satis liquet, maximum singularis illius familiaritatis periculum esse à variis illis modis, quibus ambitio perennem & stabilem sancti reddere cogitat. Idem quippe ejusmodi amicis Principum accidit, quod iis, qui valetudinem suam nimis curant sollicitè, qui dum eandem medicamentis variis conservare student, destruunt potius, & vitæ suæ spatium imminuunt; & sicut nullum opportunius est remedium, quàm abstinencia, & aliis in rebus moderatio; sinendo interim Naturam, ut suum faciat officium: ita si gratia illa & favor languore ceperint, optimum consilium est nullam adhibere medicinam; sed bono & sincero affectu, atque animo à cupiditate utilitatis propriæ, & omni aliâ passione libero servire Principi, permittendo interim, ut meritum operetur, & veritas securam magis & stabilis, quàm artificium; & utendo solum præservativis quibusdam, quæ aut ad ipsum Privatum pertinent, aut ad Principem, aut ad Ministros ejusdem, aut ad aulam, aut ad populum, aut ad externos.

S. Quod ad ipsum Privatum attinet, eum modestiæ, comitatis, & humanitatis statum conservare debet, in quo fortuna eum reperit. Dispellat à fronte illos singularis amicitiae splendentes radios, quomodo faciebat Moyses, populo locuturus, postquam à familiari cum Deo colloquio è mon-

*Quousque
irruis in ho-
minem? inter-
fectis universi
vos: tanquam
parietini incli-
nato; & ma-
ceria depulsa,
Ps. 61. 4.*

*Non tam
solertia (quip-
pe iisdem ar-
tibus nictus
est.) Tacit.
lib. 4. Ann.*

^a Sed operiebatille rursus faciem suam, si quando loquebatur ad eos. Exod. c.

34. 35.

^b Daniel autem erat in foribus Regis. Dan. 2. 49.

ⁱ Vide ne feceris: conservus sum, & fratrum tuorum habentium testimonium. Iesu: Deum adora. Apoc. c. 19. 10.

^k Audi tacens, & pro reverentiâ accedet tibi bona gratia. Eccl. 32. 9.

monte & revertebatur, ita ut nulla in eo Majestatis argumenta, aut hujus suæ cum Principe familiaritatis ostentatio appareant. Daniel, etsi apud multos Reges gratiâ polleret, unâ tamen cum aliis in anteriori conclavi^b morabatur. Fugiat honores illos, qui aut ad Principem pertinent, aut Ministri sphæram videntur excedere; & si quis hos tales ei deferre paret, moneat ingenuè, æquè se, ac illum, servum esse Principis, cui ista honoris signa debeantur: quemadmodum Angelus S. Ioannem monuit, cum eum venerariⁱ vellet. Ne affectus suos, & passiones gratiæ, quâ valet, beneficio executioni det. Audiat patienter, benevolè & humaniter^k respondeat. Favores aliorum ne captet, nec indignationes metuat, nec quo loco sit apud Principem dissimulet, nec rerum administrationem & auctoritatem supremam ambiat, nec armet sese contra invidiam, nec adversus æmulationem se muniat: in his enim ad suam defensionem parandis subsidiis, præcipuum consistit periculum. Deum, & infamiam metuat.

Sed & à familiâ & sanguine non leve Privato periculum est. Tametsi enim hujus actiones Principi probentur, ac populo, ea tamen, quæ à Domesticis, & consanguineis ejus fiunt, placere semper non solent, quorum dissoluti mores, imprudentia, superbia, avaritia, & ambitio exosum eum reddunt, & præcipitant. Ne fallatur, in animum suum inducendo, amicos aut cognatos à se evectos fortunæ & auctoritatis suæ columnas esse. Nam qui dependet à multis, in multis periclitatur, adeoque expedit eos intra modestiæ, & statûs sui humilioris terminos continere, procul à negotiorum procuratione, ita ut intelligant alii, eos nec gubernationis, nec gratiæ istius peculiaris, ullo modo esse participes, nec idèò, quòd sint Domestici, in muniis præferendos. Quòd si tamen præ aliis benè fuerint meriti, nollem cuiquam nocere Privati amorem, aut conjunctionem sanguinis. Christus exemplo suo id ipsum nos docuit, quippe qui in cognatos suos dignitatem Præcursoris, & Apostolici muneris contulit, at non Doctoris Gentium, neque Pontificatûs

ficatûs supremi, quòd istæ fidei S. Petri, & scientiæ S. Pauli deberentur.

S. Cum Principe sequentes servet regulas. Primùm, illud semper præ oculis habeat, affectum illius & favorem facillimè immutari posse, & si quam fortè mutationem notaverit, in causam ne curiosius inquiret, nec notitiam illius præ se ferat, ne Princeps ei subdiffidere, aut æmuli ruinam ejus sperare incipiant, quæ hoc ipso in proximo est, quòd putetur, jam posse accidere. Deinde ne gratiam suam inniti faciat propensioni, & voluntati Principis, quæ faciliè variari possunt, sed merito potius: nisi enim hujus beneficio gratiæ aurum consolidatum fuerit, æmulationis malleo resistere nequaquam poterit. Porro magis in Principe Dignitatem diligat, quàm personam. Zelum prudentiâ moderetur, suam intelligentiam judicio Principis: nemo enim ferre sustinet cum, qui secum de animi dotibus contendere satagit. Subditum se arbitretur, non illius socium, & tanquam factura factori suo se æqualem non ^l æstimet. Honestum ducat, & gloriosum seipsum perdere (si ita necessitas tulerit) ad augendam illius amplitudinem. Consilia ei suggerat cum libertate animi gratiosâ, demissâ, & ^m sincerâ, absque periculi ullius metu, & ambitione, ut Zelosus habeatur, in opinione suâ contumax. Nullum negotium ita trahat ad se, ut illud sibi quasi proprium efficiat, neque in eo suam agi estimationem reputet, ut hunc aut illum exitum sortiantur, aut sua solum consilia sequantur alii, aut si semel placuerint, non mutantur deinde. Ejusmodi enim conatus periculo non carent, & expedit propterea, ut ne in expediendis negotiis & decernendis tam ardens sit, ut sese ipse consumat, neque tam frigidus, ut congelet: sed moderato incedat passu, prout tempus & occasio tulerint. Eò insuper magis advertat animum, ut suo rectè fungatur munere in omnibus, quàm ad gratiam & favorem Principis, sine affectatione tamen, & ⁿ jactantiâ: nam qui eo solum nomine Ministrum agit, ut famâ inclarescat, estimationem Principi suffragatur. Silentium ejus sit opportunum, si utilitas postulaverit,

^l Quid est, inquam, homo, ut sequi possit Regem factorem suum? Eccl. 2. 12.

^m Qui diligit cordis mundi-riem, propter gratiam laborum suorum habebit amicum Regem. Prov. 22. 11.

ⁿ Cum feceritis omnia, quæ precepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus. Luc. 17. 10.

G g

verba

° Sub genii
nostri luce in-
strepidus quidē,
sed reverenter
astabat, oppor-
tune tacitus,
necessariē co-
piosus. Cass.
lib. 5. ep. 3.

¶ Qui corripit
hominē, gra-
tiam postea
inveniet apud
eum magis,
quā ille, qui
per lingua
blandimenta
decipit. Prov.
28. 23.

¶ Qui ambu-
lat simplici-
ter, ambulat
confidenter.
Prov. 10. 9.
Seneca.

° Rectorem te
constituerunt?
noli extolli:
esto in illis
quasi unus ex
ipsis. Eccl.
32. 1.

verba prompta, & expedita, si opus fuerit, id quod in quo-
dam suo familiari collaudabat Rex ° Theodoricus. Principis
obsequium privatæ suæ utilitati anteferat, quin sua & Prin-
cipis commoda eadem esse ducat. Consanguineos Princi-
pis debitâ prosequatur veneratione, suamque in eo securita-
tem collocet, ut benevolos eos habeat, nec ipsos inter &
Principem foveat odia; sanguis enim facilè amicitiam re-
dintegrat cum ipsius Privati nocumento. Cur & prætereà, ut
Princeps optimos habeat ministros, & famulos, & imperan-
di modum eum fideliter edoceat. Non oculos illi claudat,
nec aures obstruat; quin in eo elaboret potius, ut ipse vi-
deat, tangat, & pertinetet omnia. Suos illi errores ac defe-
ctus cum modestiâ exponat, neque ideò (si aliàs necessitas
ita postulaverit) offensam metuat: etsi enim ad tempus pa-
tatur aliquid gratia, agnito tamen postea errore convalescit
iterum, & ¶ roboratur; uti Danieli cum Regibus Babylo-
niæ usu venit. In iis, quæ Princeps violenter statuit, & ag-
greditur, ita se gerat, ut declinet ea potius, quā rumpat,
expectando donec tempus ipsum, & incommoda eum me-
lius instruant. Ne impediatur, quo minùs ad aures ejus per-
veniant querelæ & satyræ: hæ enim, si in innocentiam ca-
dant, grana salis sunt, quæ Principis benevolentiam conser-
vant, & monita quædam ad errores vitandos, & corrigendos
mores. Rectè facta, eorūque gratiam Principi tribuat; er-
rata verò, & successus minùs prosperos sibi imputari ne ægrè
ferat. Ruinam suam tanquam certam & exploratam semper
habeat, præstolando illam constanti & libero animo, & abs-
que rei privatæ studio, nec magnoperè sollicitus sit de me-
diis, quibus suam apud Principem gratiam stabiliat. Qui ma-
gis metuit, ex alto citiùs præcipitat. Reflexio periculi caput
obturbat, & *sequitur vertigo prærupta cernentes*; quā vertigi-
ne quotquot laborarunt ex iis, qui in Principum aulis præ-
cæteris gratiâ & auctoritatē floruerunt, omnes perierunt. Qui
periculum istud contempsit, securus ¶ transiit.

§. Erga Ministros socium se gerat potius, quā Domi-
num; patronum magis, ¶ quā accusatorem. Bonos ad me-
liora

lora extimulet, è malis bonos efficere studeat. Caveat, ne suam ipse auctoritatem interponat, quando de eorum aut electione, aut depositione agitur. Iis negotia permittat, ad quos ea pertinent; Consiliorum cursum in consultationibus ne impediatur: sinat omnes pervenire ad Principem; quòd si hic eas cum ipso contulerit, poterit tunc iudicium suum liberè eloqui, non alio tamen affectu, quàm ut in rem communem optimè consulat.

§. Porro aula periculosissimus gratiæ illius scopulus est, & tamen omnes illà utuntur, ut hanc firment, & reddant perpetuam. Nullus in eà lapis est, qui solvi non cupiat & ruere, ut Privati illius statuam diruat, non minùs destructioni obnoxiam, quàm illa Nabuchodonosoris ob metallorum diversitatem. Nemo quisquam in aulà securus Privati amicus est, si eligit aliquos, odium & invidiam apud alios excitat. Si eos Principi charos efficit, gratiam suam periculo objicit; sin minùs, experietur eos hostes: adeoque tutissimum erit, medià quàdam vià, & indifferenter incedere cum omnibus, nec ullius se immiscere officio, dando operam, ut quoad fieri potest, singulorum voluntati fiat satis, nec impediatur, sed juventur potius in procurandis commodis, quæ sperant. Quòd si quis in Principis favorem sese insinuaverit, consultius erit eum servare benevolum in omnem eventum, si forte res ex voto ei successerit, quàm velle eum impedire, aut perturbare de gratià: nam sæpè, qui luctatus cum alio eum prosternere voluit, unà cum illo cecidit, & solet oppositio communiter favores magis incendere. Plures Privati perière, quòd nonnullorum ruinam molirentur, quàm quòd aliis ad eandem gratiam adjumento essent. Spernat suas apud Principem accusationes, aut laudes, easque casui & fortunæ relinquat.

§. Porro singularis ille Principis favor plurimùm à populi dependet iudicio: nam si iste Privatum odisse cœperit, non poterit eum tueri Princeps contra communem omnium vocem; & si hanc contempserit, multitudo ipsa Privati iudicem, immò & Carnificem cōstituere se solet, siquidem bene

Tacit. lib. 2.
Annal.

multos manibus illius occubuisse vidimus. Quòd si populus eundem vehementer amet, non minus periculi est : nam ea res æmulationem atque invidiam in aliis excitat, immò in ipso Principe; unde *breviter* plerumque & *infausti* esse solent *populi amores*. Quare ut inter extrema ista Privatus ejusmodi securus incedat, ea omnia vitare oportebit, quæ plausum & acclamationem vulgi pariunt; in eo solum elaboret, ut pietate, liberalitate, humanitate, & benevolentia bonam de se opinionem & estimationem concitet, in id semper animo intentus, ut justitia administretur, ut rerum ubertate Respublica floreat, ut ne pax & tranquillitas publica perturbetur, nec privilegia violentur, nec in ratione gubernandi introducantur novitates; ante omnia verò, ut caveantur controversiæ in rebus Religionis, & contentiones cum Ecclesiasticis: nam populi furorem experietur, si pro impio eum habere cœperint.

S. Exteri, in quibus non est naturalis ille in Principem amor, à Privato magis, quàm ab ipso dependent; quare illum potius venerantur, ut eo opitulante votis suis potiri queant, non absque insigni Principis despectu, & Statuum ejus detrimento; & aliquando ipsum Privatum in ruinam trahunt præcipitem, si is desideriis eorum, & votis non cumulatè satisfecerit. Eam ob rem cultum illum singularem exterorum admittere non debet, sed curare, ut ipsi paullatim intelligant, eum cœstinam solum ante imaginem reducere, solum verò Principem esse, qui præter miracula.

Legati Principum Privati amicitiam ambiunt, tanquam medicum efficax ad negotia sua ritè pertractanda, cùmque ipsi plurimum ad ea prodesse sibi arbitrentur damna illa & incommoda, quæ ex privata Principum familiaritate nasci solent, bonis obsequiis fovere eam satagunt, inducti ad hoc interdum ab ipsomet Privato; cùmque occasionem habeant laudandi eum in audientiis, & primâ fronte à privata rei studio & æmulatione omnino videantur alieni, multa operantur bona; verum periculosi amici sunt : nam eos Privatus benevolos conservare non poterit, nisi cum insigni Principis sui,

sui, bonique publici detrimento; & si muneris sui ac obligationis memor non iis abundè satisfaciat, hostes se profitentur, nec industria deest, aut facultas, quâ ruinam illius moliantur. Quare tutissimum erit, non plus sese illis impendere, quàm Principis obsequium atque utilitas permiserit, adeoque illud solum Privatus procurabit, ut vir sincerus, comis & humanus ipse habeatur ab exteris, qui bonas illas Principis sui cum aliis amicitias conservare malit, quàm dissolvere.

§. Omnia isthæc præservativa Privati lapsum cavere poterunt, si mox à principio adhibeantur: nam ubi semel in aliorum incurrerit odium, atque invidiam, malitiæ & fraudi ista tribuuntur, magisque periclitari faciunt gratiam; quemadmodum Senecæ accidit, qui mortem effugere non potuit, quantumvis *instituta prioris vitæ commutaret, prohiberet cætus salutantium, vitaret comitantes; rursus per urbem, quasi valetudine infensâ, aut sapientia studiis attineretur.*

Tac. lib. 14.
Annal.

§. Quòd si adhibitis omnibus istis remediis, Privatus aliquis nihilominus Principis gratiâ exciderit, lapsus ille inglorius non erit, cùm immunis vixerit hætenus ab infami metu illam amittendi, & absque sollicitudine quærendi media generoso pectore indigna, quod gravius tormentum est ipsâ Principis indignatione & odio. Et si in privatâ illâ gratiâ aliquid inest boni, est sola ea gloria, quòd quis à Principe æstimari meruerit. Continuatio illius plena curarum, & periculi est. Felicissimus ille, qui quàm citissimè, & majori cum honore inde emerferit.

§. Descripsi, Serenissime Princeps, Privatorum artes, non verò, quomodo Princeps erga eos se gerere debeat, quod supponam omnino nullos ei esse debere: nam etsi concedendum illi sit, ut voluntatis propensione & gratiâ magis in unum feratur, quàm in alium; non tamen, ut potestatem suam omnem in unum aliquem conferat, à quo mandatum, præmium & poenam expectare oporteat populum: talis enim auctoritas alienatio est Coronæ; unde semper gubernationi periculum imminet, etiamsi in electione personæ minimè

erret gratia: nunquam enim obedientia tanta, aut tantus cultus Privato defertur, quantus ipsi Principi, nec tanta illi cura de bono universali & publico, nec ita in manu suâ cor Privati habet Deus, ac Principis. Quare etsi non pauci ex Antecessoribus Ser^{tis} Vestræ Ministros ejusmodi sibi familiariores, & præ cæteris charos habuerint, qui insigni cum diligentia & zelo (ut & hodie fieri videmus) conati fuerint in omnibus quàm rectissimè agere, illud tamen assecuti non sunt, nec res ea felicem exitum habuit. Nec falli se finat Serenitas Vestra exemplo Franciæ, cujus fines Privati unius consilio longè dilatari vidimus, sed non absque Regni detrimento, & jacturâ auctoritatis ipsiusmet Regis. Qui accuratiùs perpendere voluerit persecutionem Reginæ Matris, & Ducis Aurelianensis; profusum sanguinem Monmorancii, Prioris Vandomensis, Pilorantii & Domini de S. Marco; captivitatem Bullionii Ducis; tributa & oppressiones subditorum; usurpationem Ducatûs Lotharingiæ; fœdera cum Batavis, Protestantibus, & Suecis inita; consilium capiendi Sabaudia Ducem Carolum Emmanuelem; pacem Monsonæ factam absque scitu fœderatorum; frænum Valli Telinæ & Grisonibus injectum; subsidia missa Scotiæ, & Parlamento Londinensi; expugnationes Fontarabiæ, Audomari, Theonis villæ, Tornamenti, & Casteleti; jacturam tot militum Lovanii, Tarraconæ, Perpiniani, Salsis, Valentia ad Padum, Imbreæ, & Rocæ; recuperationem Ariæ, & Bassæ: qui, inquam, ista omnia accuratiùs perpendere voluerit, videbit quòd ejus consilia non nisi ab impetu profecta, omnisque ejus apud Regem gratia soli violentiæ innixa fuerit: quòd in tantâ ejus tyrannide ei sic pepercerit, aliàs in ipsam etiam Majestatem audax, quòd denique temeritati suæ fortunam tam in omnibus habuerit propitiam, ut adversis successibus ille plura lucratus fuerit, nos verò secundioribus plura in dies perdiderimus. Quod manifestum indicium est, Deum ejusmodi Privati prosperitatem fovere ad Christianitatis exercitium, & castigationem, nostram antevertendo prudentiam, nostramque fortitudinem confundendo. Monarchiis ad exitium & ruinam

nam destinatis illud obest etiam, quò easdem exaltare debuisse. Ita invasio per mare Adriaticum excitavit diffidentias; protectio Mantuæ, æmulationes; oppositio Nivernensis; bella; diversio per Insulas Titonis, sumptus; exercitus Alsatix, æmulos; bellum pro Hispaniâ, rebelliones. Arma maritima, aut tempori non fuere educa, aut cum tempore sensim interiére; terrestria verò ob victualium, aliarumque rerum necessariorum defectum effectum penitus caruerunt. In obsidione Casalensi occasionem perdidimus bello finem imponendi. Vnum aliquod consilium Secretarii Passerii Principi Thomæ impressum obstitit, quò minùs Taurino succurreret, & de Franciâ triumpharet: ob inanem aliquam de prærogativâ contentionem idem Ariæ accidit: ob aliquem nuncium de Atrebato jam ab hostibus fossis & aggeribus cincto succurrendi cura intermissa: ob inanem aliquem fidei servandæ scrupulum succursus Ambillerii admissus non fuit: per ignaviam aut occultam cum hoste conspirationem Capella se dedit. O divinam providentiam! quem finem spectat illa eventuum varietas, tam longè à causis suis aberrantium! Credite, non mero casu in ejusmodi Privatorum arbitrio Europæ posita est gubernatio. Faxit Deus, ut successus votis respondeat publicis.

DIDACI SAAVEDRÆ
SYMBOLVM LI.

N I H I L melius utiliúsque mortalibus, prudente diffidentiâ. Vitæ fortunarúmque custodia est, quam nostra nobis suadet conservatio : ubi ea non est, cautio esse nequit ; sine hâc autem omnia periculis forent exposita. Princeps paucioribus confisus melius statûs sui gubernacula moderabitur. Vna sola confidentia secura est , ab arbitrio nimirum & voluntate alterius non dependere. Ecquis enim securus unquam esse poterit de corde humano in intimis pectoris recessibus abdito, cujus arcana consilia tam scitè tegere & dissimulare novit lingua , tam dextrè pernegant oculi , aliique corpo-

corporis^a motus? Pelagus est pugnantibus inter se affectuum fluctibus inquietum, mare sinuosum, & occultis plenum syrtibus, nec ulla unquam fuit charta nautica, quæ eis potuerit ostendere. Quia autem acum, prudentia manere sinuam, dabimus Principi ut per tot tamque diversa maria, quoque periculo naviget, quas regulas & documenta ad diffidentiam, ut veritas sit, habita, temporis ratione nunc laxet, nunc contrahat confidentia vela? In hoc potissimum regnandi consistit artificium. Hic maxima Principi imminet pericula, qui a aut rerum experientiâ, notitiâque destitutus est, aut negotia & subditos tractare nondum didicit, præsertim cum nemo eorum, qui cum ipso agunt, malus esse videatur. Omnes eo præstante vultum ad honestatem componunt, & actiones suas rite obeunt. Verba præmeditata merum sonant amorem, boni publici zelum, & fidelitatem; Exterioris corporisque species obsequium pollicentur, venerationem, & obedientiam; in imo tamen pectore rancorem, odium, & ambitionem foveant. Quam opinor causam fuisse, cur non nemo dixerit: *Principem nemini fidere debere*. Verum *utrumque in vitium est, & omnibus modis vitare debet*. Nemini omnino fidere, Tyranni suspicio est; fidere omnibus, Principis imprudentis facilitas. Non minoris in illo momenti confidentia est, ac diffidentia. Digna illa regio & sincero pectore; illæc verò ad gubernandam artem peratilis, utpote ejus beneficio prudentia politica operatur, & suas rite moderatur actiones. Difficultas in eo posita est, ut utrâque tempore suo, & loco uti quis noverit, ut nec confidentia nimis credula perfidiæ, & periculis ansam præbeat, nec diffidentia cauta nimis, & suspicax odium pariat, & adducat in desperationem, aut Princeps, quia nemini fidit, ad omnem tractatum prorsus fiat inidoneus. Non omnia confidentiâ metienda sunt & ponderanda, uti nec omnia diffidentiâ. Si nunquam Princeps confideret, quis absque præsentis periculo eidem posset assistere? quis in ejus perseverare obsequio? Nec minùs periculosa infelicitas est, ob inanes suspensiones fideles à se Ministros arcere, quàm ex levi crudelitate se iis credere, qui fideles

^a Cor hominis immutat faciem illius, sive in bona, sive in mala. Ecclesi. 13. 31.

^b Præsumptum est cor omnium, & inscrutabile, quis cognoscet illud? Jerem. 17. 9.

Seneca.

fideles non sunt. Ita confidat Princeps, ut fidem habeat; veruntamen non sine omni deceptionis metu, aut dubitatione saltem. Atque hæc dubitatio non retardare illum debet in suo opere, sed solum commonere. Nî dubitaret, incuriosus esset, ac negligens. Dubitare, cautio quædam est, quæ securum cum reddit; nec aliud, quàm res suis invicem momentis expendere. Qui non dubitat, veritatem assequi non potest. Sic confidat, tanquam crederet; sic diffidat, tanquam si fidem non haberet. Attemperatæ eâ ratione inter se confidentia, & diffidentia, ac directæ à ratione & prudentiâ, miros habebunt effectus. Cautus igitur sit Princeps in tractandis negotiis, in fœderibus sancientiis, in pace conficiendâ, & tractatibus aliis, qui ad gubernationem pertinent, & si sponfione manûs confirmandi, si fuerint, manus oculata sit oportet (uti præsens Emblemata exhibet) quæ antè videat diligenter, quid agat. Non solis Amatoris promissis movebatur lena illa apud Plautum, quæ agebat: *Manus nostra oculata sunt, credunt quod vident*. Et alibi diem oculatum appellat, quo nonnisi paratâ vendebatur, emebaturque pecuniâ. Cœca sunt animi decreta, quæ ex solâ fiunt confidentiâ. Pythagoræ symbolum fuit, non cuiusvis faciliè dandam esse manum. Nimis periculosum est, leviter omnibus fidere. Consideret itaque Princeps etiam atque etiam, quî negotiis se impendat, & habeat pro explorato, omnes ferè sive amicos, sive hostes id contendere, ut fallant, alii graviter, leviter alii. Alii ut sceptro & fortunis eum expolient; alii ut benevolentiam, gratiam & favorem illius sibi concilient. Non ideo tamen opinio isthæc præsumpta malitiæ servire debet, & fraudi, perinde quasi in Principis esset arbitrio, stare conventis ac promissis, aut eadem pro libitu violare: sic enim fides turbaretur publica, & grandissimam existimationi suæ maculam aspergeret. Cautio ista nihil aliud esse debet, ac prudens quædam circumspèctio, & prudentia politica. Diffidentiam ex suspicionem ortam improbamus in Principe, si levis sit, & vitiosa, quæ illicò suos prodit effectus, & ad executionem progreditur; non circumspèctam illam, & universalem, quæ omnes æqua-

æqualiter respicit, nulli interim in particulari sinistri quicquam imputando, donec circumstantiæ probè examinatæ, à ratione aliud suaferint. Et fieri potest, ut licèt alicui satis non fidas, bonam tamen de eo habeas opinionem: ista enim diffidentia non particularis est de actionibus illius, sed cautio quædam prudentiæ generalis. Intra ipsa regnorum viscera arces eriguntur, ac propugnacula, & præsiidiis firmantur, atque custodiis, non secus ac si in hostium finibus sita essent. Nec inutilis est illa prudentia, aut Subditorum fidelitati quicquam derogat. Confidat Princeps Consanguineis suis, Amicis, subditis & Ministris; verùm non tam vecors illa sit Confidentia, ut altùm dormiat quasi secura ab omnibus casibus, quibus aut dominandi cupiditas, aut rei privatæ studium, aut odium denique perturbant fidelitatem, perruptis fortioribus Iuris Naturæ & Gentium repagulis. Si Princeps tam socors sit, ut diligentiam istam onus reputet: ut minoris æstimet damnum, quàm vivere inquietum ob tot ac tantas cautiones: ut sinat ire omnia, nec attendat ad incommoda, quæ evenire possunt, facile fiet, ut Ministri mali evadant, & interdum etiam infidi: cùm enim ad gubernandum videatur inhabilis, despiciatui habetur ab aliis, & singuli commissam sibi gubernationis partem tyrannicè procurant. Verùm si Princeps sit vigilans, qui licèt confidat, non omnem tamen omittit cautionem; qui sic semper instructus est, ut nunquam eum à consiliis, aliisque mediis imparatum offendat perfidia; qui absolutè non judicat, sed prævertit solùm; qui non arguit, sed præservat fidelitatem, ut ne in periculum adducatur, is Coronam suam securè stabiliet. Nulla fuit occasio, cur animum Regis Ferdinandi Catholici ulla subiret suspicio de fide magni Ducis, & tamen eo non obstante certos habebat homines, qui secretò ad omnes ejus actiones sollicitè advigilarent, & attenderent, ut cognitâ illâ diligentia tantò cautiorem se in omnibus gereret. Et sanè diffidentia verè non fuit, sed prudentiæ officium, quæ provida est in omnibus casibus, & æmulationibus dominatûs, quippe quæ non semper ad rationis trutinam ponderantur, & exped-

Mar. Hist.
Hispan.

dit in-

dit interdum eas etiam levibus de causis suscipere : malitia enim ferè cœco quodam modo agit absque prudentiâ, immò & imaginatione.

Mar. Hist.
Hisp.

Cavendum tamen, ne metus ille levis sit, sine sufficienti fundamento, ut eidem Regi Ferdinando cum eodem Magno Duce postea accidit : etsi enim is post cladem apud Ravennam valde illius operâ indigeret pro rebus Italiæ, eâ tamen uti noluit, viso tanto applausu, quo omnes exire ex Hispaniâ, & stipendia sub eo merere gestiebant, quin in omnem eventum Ducis Valentini præoccupavit animum, certis mediis procurando, ut de ipso securus esset. Eâ ratione, ut de unâ aliquâ fidelitate, quam expertus fuerat, dubitando, alteri magis suspectæ sese exponeret. Ita animi plus æquo suspicaces, ut unum aliquod effugiant periculum, in graviora incidunt, etsi interdum in Principibus, nolle tantorum virorum uti obsequio, invidia potius sit, aut ingratitudo, quàm suspicio. Fortè etiam, quâ erat astutiâ ille Rex, minimè è re suâ fore arbitratus fuerit, ut ejus deposceret operam, quem non optimè contentum esse probè noverat. Principi, qui semel diffusus fuit, haud multum debet fidelitas. Quò quis magis ingenuus est, & generosiori animo, hoc sentit gravius, si fides sua vocetur in dubium, & offensus tantò audet facilius ab eâ desciscere. Hæc causa fuit, cur Getulius ad Tiberium perscriberet, *sibi fidem integram, & si nullis insidiis peteretur, mansuram*. Longus usus & experientia variorum eventuum tam circa se, quàm circa alios erudire debent Principes, quomodo fidendum sit subditis. Inter alia monita, quæ Rex Henricus Secundus filio suo Principi Ioanni dederat, illud unum fuit, ut gratias in eos collatas, qui partes ejus contra Regem Petrum Dominum suum naturalem secuti fuerant, tueretur quidem ; ita tamen illis fideret, ut fidelitatem eorundem semper suspectam haberet ; ut in muneribus, & officiis illorum uteretur operâ, qui cum Rege Petro fecerant : quippe qui homines constantes essent ac fidi, atque adeò obsequiis offensiones præteritas compensaturi : ne verò crederet iis, qui neutrales, ut vocant, haberi voluerant, cò quòd privati

vati sui commodi magis, quàm boni publici amantes se exhibuissent. *Proditores etiam iis, quos anteponunt, invisi sunt.* Contrà homo fidus illi quoque, adversus quem agit, gratus est. Nec alia caussa Othoni fuit, cur Celso fideret, quàm quòd constanter Galbæ is inservivisset.

Tacit. lib. 1.
Annal.

§. Porro nequaquam expedit, Ministrum aliquem subito & uno quasi saltu ad summas dignitates evehi: istud enim illi invidiam, Principi odium parit apud alios, utpote qui ex levitate agere videatur. Nullus Ministrorum tantà est modestiâ, qui non offendi se putet; nullus tam recti amans, qui suo ritè fungi velit munere, si alium iniquè sibi præferri videat: uni fortè sit satis, & queruntur quàm plurimi; à Ministris autem non bene contentis nihil in gubernatione rectè geritur. Ejusmodi electiones nihil aliud sunt, quàm informes quidam abortus, & altiores agit radices fidelitas, si per obsequia præstita ad honores & præmia pervenire oporteat. Interea tempus suppetit Principi ad capiendum de Ministro experimentum, prius in officiis minoribus, ne nimis caro illi constet, & tum deinde in aliis ^d majoribus. Antequam in pacis bellique negotiis cum occupet, videat primùm, ubi magis periclitari possit ejus fidelitas; quæ item subsidia à sanguine, à Nobilitate, ab opibus habeat. Atque hæc observatio in iis potissimùm muneribus apprimè necessaria est, quæ quasi claves sunt, & securitas Statuum. Hoc nomine Germanicum Tiberius *acerrimè increpuit, quòd contra instituta Augusti, non spon te Principis Alexandriam introisset. Nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis, nisi permissu, ingredi Senatoribus, aut equitibus Romanis illustribus, seposuit Ægyptum,* eò quòd Imperii esset granarium, ut proinde qui illa potiretur provinciâ, istud in manu suâ & potestate habere videretur. Pro majori verò securitate, atque ut Minister magis in officio contineatur, expedit plusculum auctoritatis concedere Magistratui & Consiliis Provinciæ: nulla enim fræna meliora, ac ista, & quæ fortius obsistant erratis illius, qui aliis imperat.

^c Mansitque Celso velut fataliter etiam pro Othone fides integra & infelix. Tac. lib. 1. Hist.

^d Qui fidelis est in minimo, & in majori fidelis est. Luc. 16. 10.

Tacit. lib. 2.
Annal.

§. Ad nullum autem munus idonei sunt animi abjecti & humiles, qui non connituntur ad gloriam, & alios ante-

H h

cellere

• Tolle Iosue
virum, in quo
est Spiritus.
Num. 27. 18.

cellere cogitant. Præcipua dos, quam in Iosue Deus reperit, ut cum grandioribus adhiberet negotiis, illa fuit, quòd magnus in eo esset Spiritus. Verùm tamen animus tam elatus esse non debet, ut natum se subditum doleat, & intra Fortunam suam se cohibere nesciat : in his enim talibus, quia ad altiorrem semper aspirant gradū, vel maximè fidelitas in periculo est, & si quis illum prætereundum prætermiserit, certum est aut vires, aut scientiam defuisse; præterquam quòd in iisdem zelus boni publici, & obedientiæ promptitudo facilè deficiat.

Tacit. lib. 1.
Annal.

§. Magna ingenia, nisi modesta sint, & instructionem admittant, æquè periculosa sunt : hæc etenim, cùm superba plerumque sint, sibi que ipsis mirè placeant, iussa aliorum contemnunt, putantque ad suum arbitrium omnia debere peragi. Nec minus obstaculi solet esse ab eximiis animi dotibus, quibus excellit aliquis, quàm si omnino destitutus iis sit: nullus enim eum capit locus, qui de meritis suis nimium præsumit. Tiberius *neque eminentes virtutes sectabatur, & rursus vitia oderat : ex optimis periculum sibi, à pessimis dedecus publicum metuebat.*

Arist. lib. 4.
Pol. c. 11.

Tac. lib. 11.
Annal.

§. Nec item boni Ministri esse solent, qui amicis abundant, floréntq; fortunis ac opibus : hi enim cùm non egeant Principe, & in affluentia fortuna, virium, opum & amicorum, aliorumque talium constituti sint, pericula & labores defugiunt, & regi atque obedire, neque volunt, neque norunt. Vnde Sosibius Britannicus dicere solebat, *Auri vim, atque opes Principibus infensas esse.*

§. Vbi igitur præmissis examine debito, aliquis in Ministrum afficitus fuerit, omni exteriori motu sinceram erga eum confidentiam præ se ferat Princeps; semper tamen in actiones ejusdem, & consilia intentos habeat oculos : quòd si fortè ex iis periculum aliquod sibi creari posse videat, alteri eum munci applicet, ubi voluntates aliorum non tantoperè sibi obstrictas habeat, neque tantam malè agendi opportunitatem : major enim prudentia, & benignitas est, præcavere, ne quis scelere se astringat, quàm post admissum scelus delicti veniam concedere. Victoriæ Germanici in partibus Germaniæ,

niæ, & militum applausus, etsi ex unâ parte Tiberium lætitiâ affecerint, ex alterâ tamen curas illi, & æmulationes sepeperunt: cûmque postea res in Oriente turbatas cerneret, non mediocriter gavisus est, *ut eâ specie Germanicum suis Legionibus abstraheret, novisque Provinciis impositum, dolo simul & casibus objectaret.* Verùm si Ministrum aliquem ab officio removeri oportuerit, id fiat specie honoris, & antè, quàm incommoda palàm innotescant, eâ cum prudentiâ, ut ne animadvertat sibi diffidere Principem: nam sicut *multi fallere docuerunt, dum timent falli*; ita dubitare, infidos reddit. Eam ob rem Tiberius, cûm Germanicum Romam postea revocare vellet, id fecit triumphi specie, *acrius modestiam ejus aggressus, alterum ei consulatum offerendo*; quâ in re admodum liberales solent esse Principes, dum suspicionibus suis se liberare cupiunt.

f Nunciata eâ
Tiberium læti-
tiâ, curâque
adfecere. Tac.
lib. 1. Annal.

Tacit. lib. 2.
Annal.

Seneca.

Tacit. lib. 2.
Annal.

§. Si subditus semel reverentiam erga Principem exuerit, nil postea confidentia proderit, ut securo vivere liceat. Sanctius Primus Legionis Rex veniam dederat Comiti Gonsalvo, quod bellum contra ipsum suscepisset. Conatus est eum insuper beneficiis & gratiis demereri; sed quæ obstringere eum debuerant, ansam dedere potius, ut Regi venenum pararet.

Mar. Hist.
Hisp.

§. Quando de utilitate & commodis Principum agitur, nullum amicitiae, aut cognationis vinculum ad securitatem sufficit, ut unus fidat alteri. Dissidebant inter se Ferdinandus Magnus Rex Castellæ, & Garcias Navarra Rex; cûmque hic Anagari morbo teneretur, deliberavit de Germano suo fratre captivo atinendo, qui visum eum venerat: sed cûm secus caderet, voluit dissimulare postea, invisendo ad Ferdinandû, dum Brugis æger esset, qui comprehendi eum jussit. Efficacior nimirum est in Principibus vindicta & ratio Statûs, quàm amicitia aut sanguis. *Difficiles fratrum & amicorum dissensiones, & qui valde amant, valde odio habent.* Vnde illud etiam licebit animadvertere, quàm imprudens sit confidentia eorum Principum, qui in hostium suorum arbitrio sese constituunt. Vitam suam in apertum adduxit discrimen, immò

Mar. Hist.
Hisp.

Arist. lib. 7.
Pol. c. 6.

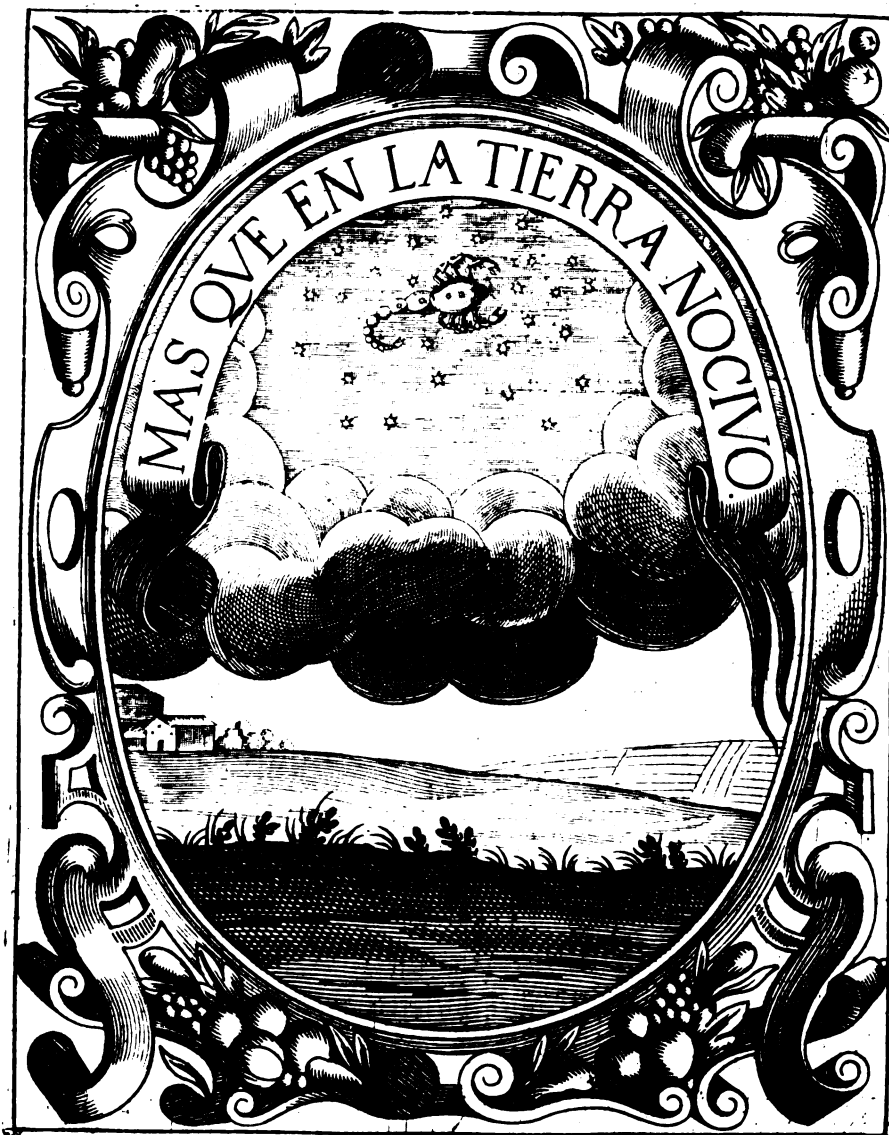
amisit Granatæ Rex, cum confusus securitatis literis ad Regem Petrum abiisset, suppetias ab eo petiturus. Cautiorem eâ in re se gessit Ludovicus Sfortia Dux Mediolanensis, qui cum Rege Franciæ cretenus colloqui solebat, nisi in medio aliquo fluvio, & supra interscissum pontem: ea enim Principum Italorum conditio est, ut diffisi semel, nunquam postea confidunt amplius. Quare multi in Italiâ vehementer admirati sunt, quod Magnum Ducem & Regem Ferdinandum Catholicum, hunc item & Regem Franciæ ejus hostem unâ esse viderent. Dantur quoque nonnulli casus, in quibus longè securior est confidentia, quàm diffidentia, adeoque illâ uti, animosque obligare magis expedit. Alphonfus Sextus regno Legionis exurus, in aulam Regis Mauri Toletani se receperat; mortuo tamen Rege Sanctio secretò à Statibus ad Coronam invitatus fuit, quod suspicarentur, ne Mauri fortè, re intellectâ, vi cum detinerent. Verùm quâ erat prudentiâ Alphonfus, & hospitii beneficium, amicitiamque grato animo recolens, rem totam Regi Mauro exposuit. Quæ confidentia Regem istum barbarum sic affecit, ut licet re jam antè cognitâ, insidias illi posuisset, ut caperetur, liberum eum abs se dimiserit non solum, sed & necessarios ad iter sumptus munificè suppeditarit. Tanta gratitudinis vis est, quæ cor maximè etiam ferox & inhumanum armis exuit.

§. Diffidentia inter duos aliquos Principes excusationibus, & satisfactionibus curari non debent, sed contrariis actibus. Si tempus eas non sanet, sanare nunquam poterit diligentia: vulnera sunt, quæ scrutatore, & manu magis etiam exulcerari solent, & genus quoddam manifestæ æmulationis, quæ ad perfidiam viam sternit.

Mar. hist.
Hispan. lib. 9.
c. 8. & 10.

SYM.

SYMBOLVM LII.

SCORPIVS etiam translatus in cælum, & inter sidera collocatus, suam malignitatem retinet; quin immò tantò ea ibi major est, quàm hìc existentis in terrâ, quantò venenata ejus agendi vis in omnia hæc inferiora porrigitur latius. Probè expendant Principes indolem & dotes subditorum; quos ad Magistratus & dignitates evehunt: in his enim propensiones, & vitia naturalia augescunt indies, atque adeò virtutes ipsæ in periculo sunt interdum, eò quòd voluntas potentiâ armatam se videns, & facta audacior, obluëtetur rationi, eique dominetur, nisi tam firma & potens illa sit, ut

H h 3

possit

Tacit. lib. 4.
Hist.

^a Nam qui
magnam pote-
statē habent,
etiāsi ipsi
nullius pretii
sint, multum
nocent. Arist.
l. 1. Pol. c. 9.

^b Filii hujus
seculi pruden-
tiores filiis lu-
cis in genera-
tione suā sunt.
Luc. 16. 8.

possit resistere, ne faventioris fortunæ splendoribus obscure-
tur, aut evanescat. Quòd si viri etiam probi in magnis am-
plisq̃ue muneribus & officiis ab honesto deflectere solent,
improbi certè peiores fient. *Invenit etiam amulos infelix ne-
quitia, quid si floreat vigeâtque* ? Et si semel Malitia hono-
res promereri potest, quis virtutis viâ ad eòdem grassabitur ?
Illa à naturâ nobis inest; hæc labore paratur, ac studio. Illa
per vim sibi arrogat præmia; hæc ea patienter expectat: appe-
titus verò magis propriâ suâ gaudet violentiâ, quàm merito,
& moræ impatiens à suâ dependere mavult industriâ, quàm
alieno arbitrio. Munera Reipublicæ in hominem improbum
conferre, est optimo cuique adimere animum & vires, ro-
búrque malitiæ addere. Iniquus aliquis civis in vitâ privatâ
graviter nocere vix potest, nonnisi contra paucos improbos
suos exercet mores; at in Magistratu adversus omnes, cùm
Iustitiæ sit arbiter, & administrationem, gubernationemque
totius corporis Reipublicæ in potestate suâ ^a habeat. Improbi-
is muneribus præfici non debent, in quibus improbitatem
suam exercere valeant. Hujus incommodi vitandî causâ
Natura ipsa, solers ac provida rerum omnium dispensatrix,
alas pedesque venenatoribus animantibus denegavit, ne
multum detrimenti adferre possent. Quisquis malitiæ pedes
addit, aut alas, hoc agere videtur, ut currat illa, aut volet. So-
lent verò plerique Principes malorum potiùs, quàm probor-
um uti operâ, eò quòd videant illos ordinariè præistis ^b esse
sagaciores. Sed egregiè falluntur: neque enim Malitia sa-
pientia est, nec clarum sincerumve judicium esse potest, ubi
virtus non est. Laudabat eâ re prudentiam Romanorum Al-
phonfus Aragoniæ & Neapolis Rex, quòd honoris templum
intra septa templi virtutis sic construxissent, ut nonnisi per
hoc in illud cuipiam liceret ingredi, eò quòd existimarent
honoribus indignum esse eum, qui virtutibus non polleret;
nec ad officia & dignitates admittendos, qui non priùs vir-
tutis vestibulum subiissent. Et quî absque isthâc Minister ali-
quis Reipublicæ utilis esse poterit? quomodo inter ipsa vitia
locus erit Prudentiæ, Iustitiæ, Clementiæ, Fortitudini, cæte-
risque

rísque virtutibus ei necessariis, qui cum imperio præest aliis ? quomodo is, qui paret, eas tuebitur, quæ ab ipso requiruntur, si desit exemplum Ministrorum, quorum actiones, moresque attentè observat, & cum adulatione imitatur ? Ministrum virtute præditum populus in veneratione habet, sibi-que persuadet, nihil non rectè ab eo agi posse; contrà nullam Ministri alicujus mali actionem in meliorem partem accipit, aut approbat. Optimum consilium in senatu Spartano Demosthenes dederat; sed quia passim homo flagitiosus audiebat, acceptatum non fuit, sed alium aliquem ex Ephorum ordine idem illud consilium dare oportuit, ut admitterent, & executioni mandarent. Tanti refert, hanc populi persuasionem esse bonam, ut tum etiam, cum Minister minimè malus est, periclitetur tamen in manibus ejus gubernatio, si à populo minùs rectè sentiente pro homine vitioso habeatur. Movit ea res Henricum Quartum Angliæ Regem (cùm regni gubernacula susciperet) ut abs se dimitteret, quos licentioris vitæ in ætate juvenili habuerat socios, malosque Ministros exauctoraret, substituendo in eorum locum homines virtute insignes, gratosque subditis. Nec in aliam causam feliciores eventus, & victoriæ Regis Theodorici referebantur, quàm quòd optimos quosque legeret Ministros, Consiliariosque uteretur Prælati virtutis & probitatis laude conspicuis. Sunt nimirum Ministri quædam quasi effigies Majestatis, quæ cum ubivis coràm esse nequeat, per illos quodam modo repræsentatur. Quare decet omnino, ut Principi moribus & virtute haud sint dissimiles. Cùmque Princeps se solo omni in loco potestatem suam, quam communi populi consensione adeptus est, exercere non possit, videat diligenter quanam ratione eam inter Ministros dispertiat. Hos enim plerumque *delectat superbia sua longum spectaculum, minúsque* Seneca. *se judicant posse, nisi diu multumque singulis, quid possint, ostendant.* Ex quo illa etiam quæstio decidi potest, quisnam Reipublicæ status melior sit; an ille, in quo Princeps est bonus, mali verò Ministri; an contrà ille, in quo Princeps est malus, Ministri autem boni: nam *posse etiam sub malis Prin-* Tacit. in vi- *cipibus* Agric.

cipibus magnos viros esse, Tacitus auctor est. Enimverò cum necesse sit, ut Princeps in pluribus Ministris suam substituatur potentiam, si minùs probi ii fuerint, magis perniciosi erunt Reipublicæ, quàm Princeps bonus eidem prodesse possit: ejus enim bonitate abutentur, & boni specie ad fines suos finistros, & commoda privata sensim eum pertrahent, non ad commune & publicum bonum. Princeps aliquis malus à multis bonis Ministris corrigi poterit; non item multi Ministri mali à bono aliquo Principe.

Polyb.

§. Arbitrantur nonnulli, à Ministris bonis Principi ligari manus, & libertatem ejus imminui, quòque subditi fuerint flagitiosiores, eò ipsum à periculis securiorem fore. Impium prorsus consilium, & ab omni ratione alienum: *ille enim Reip. status quietior, optabilis, & firmissimus est, in quo & privatim sanctè innoxieq; vivitur, & publicè Iustitia, & Clementia vigent.* Bonorum gubernatio longè tolerabilior est: ubi deest virtus, legum jacet auctoritas, amatur libertas, dominatio in odio est, unde inclinationes Statuum nascuntur, & ruinæ Principum. Quare opus est, ut Ministros habeant virtuti deditos, qui cum zelo & probitate iisdem à consiliis sint, suòque exemplo & auctoritate virtutem introducant in Rempublicam, & foveant. Tiberius extrema virtutis, & vitii periculosa reputabat in Ministro aliquo, & medium (ut ostendimus alibi) malebat eligere. Sed Tyranni hic metus fuit: si bonus est Minister virtute præditus, utique melior erit majori virtute præditus.

§. Verùm tamen non sufficit omnino Ministros virtutibus excellere, nisi in iisdem etiam eluceant eæ animi dotes, atque experientiæ ornamenta, quæ ad bene gubernandum apprimè conferunt. Deplorat etiamnum Æthiopia, & adustis incolarum frontibus, fuscisque corporibus satis testatur pessimum illud Phœbi consilium (si tamen Philosophiâ, & morali antiquorum doctrinâ è fabulis eorundem depromptâ uti liceat) quando lucis quadrigas filio suo Phaëtoni moderandas commisit, juveni inexperto, & qui tantum, tamque clarum imperium nondum promeritus fuerat. Ejusmodi pericula

cula secum adferunt electiones factæ per saltum, & non per gradus, in quibus experientia nōsse discit paulatim subditos, & sensim ad altiora provehit. Ipse etiam Tiberius, quamvis Tyrannus, suos tamen nepotes absque isthac consideratione promovere nunquam voluit. Factum reipsa cum Druso, cui Tribunitiam potestatem *non properè* contulit, *sed per octo annos capto experimento*. Dignitates in inexpertum conferre, donativum est; in probè exercitatum, remuneratio & iustitia. At verò non omnes experientiæ, sicut nec omnes virtutes cuilibet muneri publico aptè conveniunt; sed eæ solùm, quæ ad illam gubernationis politicæ partem pertinent, quæ cuiusque est propria: nam qui ad unum aliquod officium publicum idonei sunt, non semper apti sunt ad alia; neque maris experientiæ ad negotia terræ gerenda deserviunt; neque qui equum fortè domare, & regere nōrunt, illicò exercitum gubernare poterunt. *Nam unum opus ab uno optimè perficitur, quod ut fiat, munus est Legumlatoris providere, nec jubere, ut tibiā canat quisquā, & idem calceos conficiat.* Graviter eā in re hallucinatus est Ludovicus Sfortia, Dux Mediolanensis, dum armorum administrationem adversus Regem Franciæ commisit Galeaso Sanseverino, homini quidem in equis tractandis dexterrimo, sed belli prorsus imperito. Melior fuit Mathathiæ electio, cum discessurus Iudam Machabæum exercitui ducem præfecit, virum robustum & exercitatum; fratrem verò Simonem, quod iudicio polleret, à consiliis esse voluit. Eā in re grandes his nostris temporibus committi vidimus errores, permutatis frænis cum administrationibus publicis. Atque hæc diversæ sunt in Regnis, & Rebus publicis: aliæ ad Iustitiam pertinent; aliæ ad ubertatem; ad bellum aliæ; aliæ ad pacem: & tamen inter se valde discripent; una tamen facultas, aut virtus civilis eas omnes moderatur, & ad finem conservationis Reipublicæ dirigit, ita ut ad hunc finem contendant singuli, qui eandem moderantur, per certa media accommodata muneri, quod gerunt. Hæc civilis virtus varia est pro variis Rerum publicarum formis, quæ diversæ sunt inter se secundum diversa gubernandi media, quibus

Tacit. lib. 3.
Annal.

Arist. lib. 2;
Pol. c. 9.

^c Et ecce Simon frater vester, scio quid vir consilii est: ipsum audite semper, & ipse erit vobis pater. Et Iudas Machabæus fortis viribus à juventute sua sit vobis Princeps militia, & ipse agat bellum populi. 1. Machab. 2. 65.

uti

uti solent ; unde porrò fit, ut civis bonus esse quis possit, non tamen ideò bonus sit Reipublicæ moderator : esto enim , à virtutibus multis moralibus instructus sit, cæ tamen non sufficient , si civiles desint , & habitudo illa naturalis, ad regendum & imperandum idonea.

§. Eam ob rem plurimùm proderit , si Princeps naturas propensionésque subditorum probè perspectas habeat , ut iis deinde opportunè uti noverit : nam in bonâ istâ electione totius propè gubernationis consistit felicitas. Ingenium Hermannii Cortesii aptissimum erat ad detegendas, & occupandas Indias ; illud verò Gonçalvi Ferdinandi Cordubæ ad bellum Regno Neapolitano inferendum : quod si secus accidisset, & priori illi armorum cura contra Francos, huic alteri verò novi orbis investigatio demandata fuisset , non æquè res evenisset feliciter. Vni alicui æqualia pro rebus omnibus dona Natura non impertuit, sed unum aliquod excellens & præstans pro unico aliquo officio , seu paritatis id fuerit , seu prudentiæ potius : *sic enim optimè instrumenta proficiunt , si eorum singula non multis , sed uni deserviant.* Eà de causâ in Carthaginensibus improbat Aristoteles , quòd unius solius operâ pro multis uterentur officiis : nemo enim ad omnia idoneus est. *Nec facile credendum est* (ut bene expendit Iustinianus Imperator) *duabus necessariis rebus unum sufficere : nam cum uni iudicio adfuerit , alteri abstrahi necesse est , sicque nulli eorum idoneum inveniri.* Rectius administratur Reipublica , si in eâ, velut in aliquâ navi, quisque suo invigilet muneri. Et tametsi unus aliquis omnium esset capax , non ideò tamen omnia illi conferenda sunt. Magnum illud vas æneum in templo Salomonico sacrificiis destinatum , quod mare dicebatur , & positum ante altare à bobus duodecim sustentabatur , Scripturâ teste , ter mille^e metretas (mensuræ genus id erat) capiebat , & tamen non nisi bis mille^f infundebantur. Nullo modo expedit , ut in unum aliquem plura congerantur munia , & dignitates cum invidiâ omnium , & indignatione, & ut occupationes desint pro aliis. Attamen quia Principes aut personarum notitiam non habent, aut laborem defugiunt

Arist. lib. 1.
Pol. c. 1.

L. ff. c. de
Assess.

^e Capiebátq;
tria millia me-
tretas. 2. Par.
4. 5.

^f Duomillia
batos capie-
bat. 3. Reg.
7. 26.

fugiunt in homines idoneos inquirendi, fieri plerumque solet, ut unius duntaxat, aut paucorum ex iis, quos circa se habent, in omnibus negotiis utantur operâ, unde rariores ad munera promotiones, & præmia; refrigescit æmulatio, & peraguntur omnia lentius.

§. Eâdem de causâ probandum non est, si duo eidem assistant negotio, quia deforme evaderet, non secus atque effigies aliqua duobus penicillis depicta, cum semper in operando diffformes sint & dissimiles: unus lentus est, & gravis; levior alius: unus lucem amat; alius umbras affectat: præterquam quòd fieri nequeat, ut in iisdem conditionibus, consiliis, & mediis omnino conspirent, aut non dissideant inter se cum gravissimo negotiorum & obsequii Principis dispendio. Inter has causas secundas unaquæque suo fungitur munere, & suas habet operationes distinctas & separatas ab aliis. Ego fanè satius esse iudico, unum aliquod officium uni soli Ministro committere, etsi minus capaci, quàm duobus etiam capacioribus.

§. Quare cum tanti intersit bonos legere Ministros, difficillimum verò, illud reipsâ assequi, cavendum ante omnia, ne sibi solis eâ in re confidant Principes. Paulus Tertius Pontifex Maximus, & Rex Ferdinandus Catholicus Ministrorum electiones prius deliberabant cum populo, permittendo quasi per incuriam, ut antè manarent in vulgus, quàm fierent. Alexander Severus Imperator, *ubi aliquos voluisset vel Rectores Provinciis dare, vel Præpositos facere, vel Procuratores, id est, rationales ordinare, nomina eorum proponebat, hortans populum, ut si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus*: quanquam communis applausus non semper securus sit, aliquando ex vero est, errat etiam & aliquando, & fallitur in cognoscendis naturis, & vitiis occultis. Accedit, quòd industria & amor commodi proprii, aut malitia & æmulatio, famam illam publicam sæpe spargunt in vulgus in favorem, aut contrà: nec sufficit, Ministrum aliquem in officiis minoribus suam probasse industriam, ut mox etiam ad majora idoneus censeatur: *excitantur enim quidam ad meliora*

Lampr. in
vitâ Alex.
Sever.

* Haud semper
errat fama,
aliquando
& eligit.
Tacit. in vi-
tâ Agric.

Tacit. lib. 3.
Annal.

Tacit. in vi-
tâ Agric.

Tacit. lib. 4.
Annal.

lionâ magnitudine rerum, hebescent alii. Minus periculosa erat Regis Philippi Secundi diligentia, qui in ipsis plantariis teneriores arbusculas diligenter inspiciebat, & designabat animo, quæ translata postea ad gubernationem seu politicam seu Ecclesiasticam fructum aliquando essent allaturæ, & antè, quàm vitia tegere posset ambitio, per secretas informationes in ætate earum juvenili observabat, num rectâ sursum assurgerent, an contrâ in obliquum deflecterent, habebatque certas notas de præcipuorum suorum subditorum virtutibus & vitiis. Ita factum, ut omnes ejus electiones fuerint optimæ, floruerintque illius tempore viri planè insignes, in dignitatibus præsertim Ecclesiasticis: nam satius putabat eligere *officiis ac administrationibus potius non peccaturos, quam damnare, cum peccassent.* Fortunatum Regnum, in quo nec ambitioni, nec precibus, nec sollicitationibus locus est, & ubi virtus etiam recondita nec libello supplici opus habet, nec relatione aliorum, ut perveniat ad aures Principis, qui subditorum notitiam sibi ipse comparat. Fuit ea quondam laus Tiberii Imperatoris, *quia sine ambitione, aut proximorum precibus, ignotos etiam, ac ultro accitos munificentia juverat.* Aurium examen ab alio pendet, oculorum ab ipso Principe. Illæ decipi possunt, hi non item: illæ animum instruunt solum; hi instruunt, & movent, immò quasi vi quâdam impellunt ad misericordiam, aut ad præmium.

Tacit. lib. 4.
Hist.

§. Aliquæ Respublicæ in electione Ministrorum etiam forte usæ fuerunt. Et expedit quandoque ad declinandam invidiam, & cohibendum furorem contentionis ac æmulationis, unde faciliè tumultus oriuntur & seditiones. Verùm quando pro administratione justitiæ, & armorum tractatione vir idoneus seligendus est, à quo gubernatio dependere debet, & salus publica; non oportet rem tantam incertitudini fortis committere, sed præstat, ut electionis examen ille subeat: illud enim pro explorato habendum, *sorte, & urnâ mores non discerni: suffragia & existimationem Senatûs re-
perta, ut in cujusque vitam famamque penetrarent.* Et tam-
etsi

etsi consiliorum deliberationes plerumque utilitatibus, & commodis privatis omnia metiri soleant, poterit tamen Princeps bonam facere electionem, si secretò inquirat in eorum, qui proponuntur, virtutes ac dotes, uti & in fines, quibus persuasi Consiliarii promotos illos cupiant. Nam si cœco quodam modo omnes consultationes Princeps approbet, facile isthæc nascentur incommoda; at si, qui à consiliis sunt, videant, quòd eas ad examen revocet, quòdque non semper Viros sibi propositos admittat ad officia, sed alios meliores eligat, operam dant, ut maturiori cum deliberatione & rectius eâ de re statuant.

SYMBOLVM LIIL.

THEBANI Ministrorum integritatem, eorum præsertim, qui justitiæ præsunt, symbolicos repræsentabant per statuas quasdam manibus destitutas : istæ enim in pugnum contractæ, avaritiæ sunt Symbolum, ejusdémque instrumenta, si apertæ muneribus pateant. Idem istud hortus hîc oculis subjicit, dispositis hinc inde ad capita viarum stâtuïs absque manibus, quales hodiedum in viridariis Romanis cernuntur. Nec ullæ meliores custodiæ, quàm istæ: siquidem oculis instructæ sunt, ut flores custodiant & fructus; at brachiis carent, ne quid eorum manibus contingant. Quòd si Mi-

si Ministri Statuarum istarum essent consimiles, magis securæ forent æraria publica, meliôrque passim esset gubernandi ratio, præsertim in Rebus publicis, in quibus, cum bona earundem & reditus habeantur communia, quilibet è Magistratu ferè licere sibi putat, ut iis fortunam suam fabricetur; alius per alium se excusat, & dissimulant invicem; cùmque vitium istud flammæ sit simile, quæ materie eadem, quâ satiari deberet, nutritur & ^a crescit, quò plus subripitur, eò magis habendi augetur ^b desiderium: & pasta semel cupiditas bonis publicis, privatorum dein fortunas aggreditur, quo demum fit, ut corruat planè finis principalis communitatis politicæ, qui in bonorum uniuscujusque conservatione consistit. Vbi avaritia dominatur, pax atque tranquillitas exulet necesse est. Litibus, seditionibus ac bellis civilibus miscentur, turbanturque omnia. Immutantur formæ dominationis, & ruunt Imperia, uti pleraque istam ob causam pessum ière. Propterea ex Hispaniâ ejecti fuère Phœnices; idè Apollinis oraculum prædixit ruinam Spartanæ Reipublicæ. Moysen quoque Deus sapientissimus monuit, ut ad munera publicæ viros legeret ab omni cupiditate ^c alienos. Gubernatio rectè in eo Statu institui non potest, cujus Ministri avari sunt & cupidi. Quomodo enim justitiæ vindex erit, qui exspoliat alios? quomodo suam amabit Rempublicam, qui de thesauris cogendis dies noctesque cogitat? quomodo rebus agendis advertet animum, qui lucro totus inhiat? quomodo obsequiis suis præmia promereri conabitur, qui suâ sibi manu ipse satisfacit? Nihil rectè geritur, quod rei privatæ studio geritur. Hanc siquidem ipsi etiam obligationi & honori anteponit utilitas. Nullum facinus generosum suscipitur absque famæ existimatione; hanc verò in pretio non habet animus vilis, abjectusque, avaritiæ deditus. *Pleraque eorum, quæ homines injustè faciunt, per ambitionem & avaritiam committuntur.* Nihil magis ad rebellionem concitat subditos, quàm rapina corruptelæque Ministrorum: graviter enim irritantur damnis propriis, injustitiâ communi, invidiâ erga eos, qui opes in immensum

^a Avarus non implebitur pecuniâ.

Eccli. 5. 9.

^b Insatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis.

Eccli. 14. 9.

Mar. Hist.

Hisp. Tom.

1. c. 18.

^c Provide autem de omni plebe viros probos, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint avaritiâ. Exod. 18. 21.

Arist. lib. 2.
Pol. c. 7.

accumulant, odio denique in ipsum Principem, qui remedium adferre negligit. Si ignoraverit, bardum eum judicant: si dissimulaverit, ignavum: si permiserit, conscium, & ejusdem noxæ reum: quòd si desideraverit etiam, ut Ministri velut spongiæ omnia imbibant, è quibus ea deinde captatâ occasione rursus possit exprimere, pro tyranno habetur. O infelicem Principem, & Statum, quos ideò interire contingit, ut Ministri opibus affluant! Neque tamen hæc eò dico, quòd eos tam velim esse anxie religiosos, ut omnia omnino munera respuant: nam à nemine quicquam accipere, inhumanitas est; à multis, animi vilitas; ab omnibus, avaritia.

¶ Rex justus
erigit terram,
vir avarus de-
struit eam.
PROV. C. 29. 4.

§. Cupiditas in Principe illa est, quæ Status ^d evertit: nam cum Populo nihil possit accidere gravius, quàm quòd videat ne ab ipso quidem fortunas suas esse securas, quem custodem earundem, & defensorem assciverat, aut quòd ille ipse sceptrum suum in subditorum bona armaverit, mox in alium illud transferre cogitat. Quid obsecro sperare potest subditus ab avaro Principe? Ipsi etiam filii parentes abominantur isti vitio deditos. Vbi spes commodi deficit, ibi amor & obedientia deficiunt. Tyrannidi similis est gubernatio illa, quæ utilitates privatas spectat solum, non publicas. Ideò Rex Alphonsus Sapiens dicebat: ** Riquezas grandes ademas non debe el Rey cobdiciar, para tenerlas guardadas, e non obrar bien con ellas. Ca naturalmente, el que para esto las cobdicia, non puede ser, que non faga grandes yerros, para averlas, lo que no conviene al Rey en ninguna manera.* Sacræ paginæ Principem avarum, qui injustè aliorum usurpat bona, Leoni, & Vrsò famelico ^e comparant, & opera illius domibus, quas intra arbores teredo ædificat, quæ mox unà cum ipsâ corruunt, aut tabernaculis frondeis, qualia vinearum custodes construunt, haud diu ^f duratura. ** Malè parta, citò delabuntur.* Quàm fesc aranearum instar nonnulli Principes mordacibus curis eviscerant, ut è Subditorum stamine fortunam suam texant, & retia conficiunt, quæ mox rumpuntur & fiduciam eorum omnem ^g deludunt.

* L. 4. tt. 3.

P. 2.

* Leo rugies,
& ursus esu-
riens, Princeps
impus super
populum pau-
perem. PROV.
28. 15.

* Ædificavit
sicut tinea
domum suam,
& sicut custos
fecit umbra-
culum. JOB.
27. 18.

* Cicero.

* Sicut tela
aranearum fi-
dacia ejus. In-
nitetur super
domum suam,
& non stabit:
fulciet eam,
& non con-
surgit. JOB.
8. 14. & 15.

§. Varia

§. Varia huic malo parari possunt remedia, efficacissima ea, quæ præservant. Nam si natura semel ab illo superato se sinat, haud facile iterum convescit. Hâc nos tunicâ novissimè omnium exuimus. Si Principes à naturâ pecuniarum amore capi contingat, ab aspectu earundem, contactuque, quantum fieri potest, arcendi sunt: per oculos enim tanquam per fenestras subingreditur avaritia, & facilius est solutionis mandatum impertiri, quàm ipsam adnumerare pecuniam. Oportet præterea, ut Ministri æarii generoso sint animo; neque suadeant Principi parsimoniam sordidam, & modos quosdam cumulandi divitias ejus personâ indignos, ut alio in loco ostendimus pluribus.

§. Nunc ut à cupiditate etiam Ministri præserventur, cavendum, ne munera & officia publica venalia sint; id quod Commodus Imperator introduxerat: nam qui illa emit, vendit etiam. Ita Severo Imperatori vilium, uti & Ludovico XII. Francorum Regi, qui isthuc remedio usus est, sed malè deinceps observatum à Successoribus. *Provincias spoliari, & nummarium tribunal, auditâ utrimque licitatione, alteri addici non mirum, quando, qua emeris, vendere gentium jus est.* Expetitur aliquo modo damna isthæc Castella in gubernationibus civitatum, quia pretio venduntur, contra ac temporibus Regis Ioannis Secundi communi consensione statutum fuerat, ut essent perpetuæ, & solâ Regum nominatione conferrentur.

Senec. lib. 1.
c. 9. de ben.

Mar. Hist.
Hispan. lib. 12.
c. 15.

§. Oportet præterea, ut officiis singulis sufficiens assignetur salarium, quo, qui iis fungitur, honestè vitam sustentare possit. Factum à Rege Alphonso Nono, qui sua iudicibus deputavit stipendia, gravitèrque animadvertit in eos, quos à partibus munera accepisse deprehenderet. Idem mandatis publicis edixerunt Reges Catholici, Ferdinandus & Isabella, statuto etiam juribus pretio.

Sed caput est in omni Republicâ, ut legibus; & omni aliâ ratione provisum sit, ne qua facultas questus faciendi Magistratibus relinquatur: nam qui rei privatæ studio tenetur, & luctum facit ingravescente annonâ, de rerum affluentia

Arist. lib. 5.
Pol. c. 8.

Arist. lib. 5.
Pol. c. 8.

ubertatēque non magnoperē erit sollicitus, nec meliora dabit consilia, si commodis suis obstare ea judicaverit; præterquam quod populus dominationem dissimulet, & facillē ferat honores in aliis, si quæstus & lucrum ipsi relinquuntur; at si & his se destitui videat, *tunc utrumque ei molestum est, quod nec honorum particeps sit, & quod à quæstibus submoveatur.* Atque in hanc causam referri possunt contentiones & tumultus inter Nobilitatem, & plebem Genuensem.

Arist. Pol.
lib. 2. c. 9.

§. Muneribus publicis præfici non debent, qui nimia paupertate conflantur: ejusmodi enim inopia corruptelis aliisque rebus illicitis parat aditum. In Senatu Romano sententiæ aliquando rogabantur, cuinam procuratio Hispaniæ mandanda esset; cumque multorum suffragiis Sulpitius Galba, & Aurelius Cotta in eam rem nominarentur, dixit Scipio: *Neutrum sibi placere; unum, quod nihil omnino possideret; alterum, quod nihil ei sufficeret.* Quæ causa etiam fuit Atheniensibus, ut Magistratum non nisi è locupletioribus legerent, & rationem dat. Aristoteles, quod *quasi impossibile sit, qui egenus existat, eum bene Magistratum gerere, aut quietem optare.* Etsi negari non possit multos etiamnum esse viros insignes in Hispaniâ, qui absque magnis fortune ad officia publica admissi, & rursus iisdem defuncti sunt.

Tacit. lib. 3.
Annal.

^h Septem Eunuchis, qui in conspectu ejus ministrabant.
Esth. 1. 11.

§. Ministri, qui amplam alunt familiam, magno Provinciis sunt oneri: quamvis enim ipsi integerrimi sint, non omnes tamen eorundem domestici; atque ideò *haud frustra* Senatu Romano *placitum olim, ne famina in socios, aut gentes externas traherentur.* Persarum Reges in præcipuis Gubernationis muneribus Eunuchorum utebantur^h operâ, quod hi ab uxorum curâ affectuque ditandi liberos expediti, minus rei privatæ studio teneantur, aut subditis graves sint.

§. Qui cumulandis opibus, & Fortunæ suæ fabricandæ plus æquo intendunt, iis munera publica absque periculo committi nequeunt: nam licet illam nonnulli per merita & gloriam augere studeant (qui quidem optimi Ministri sunt) plerique tamen satius ducunt, divitiis eam superstruere, quàm præmium, & remunerationem obsequiorum expectare

ētare à manu Principis, plerumque ferè ingratà erga eum, qui plura meruit. Lucullus Consul, quem egestas avarum, avaritia crudelem reddidit, rei augendæ cupiditate ductus, injustissimum bellum Hispaniæ intulit.

§. Commoratio in aulis, exactis muneribus, efficacissimum est remedium, ob malè paratam amittendi, & poenæ subeundæ metum; quo in rigore gratiæ locus esse non debet, neque permitti, ut delicta pecuniæ ex solutione redimantur, uti fecit Sergius Galba Prætor, Romæ aliquando de fide Lusitanis non servatâ postulatus. Si omnia Tribunalium subsellia pellibus sternerentur eorum Iudicum, qui largitionibus corrumpi se passi sunt, id quod Cambysem Persarum Regem, ejusque deinde exemplo Rogerum Regem Siciliæ fecisse meminimus, majori haud dubiè cum Religione observaretur integritas.

DIDACI SAAVEDRÆ
SYMBOLVM LIV.

^a Naturam
duas necessa-
rias res, eas-
démque salu-
tares humano
generi compa-
râsse, ut alii
eum imperio
essent, alii ei
subjicerentur:
nihilque quod
citra hac, nec
minimo quidē
queat spatio
perdurare.
Dion.lib.41.

LIBERTAS in hominibus naturalis est; obedientia co-
acta pænè. Illa arbitrium sequitur; hæc ratione duci se-
finit. Ambæ oppositæ sunt, & semper ferè pugnant inter se,
unde rebelliones nascuntur, proditiõesque adversus legi-
timum Dominum: cùmque Respublicæ ^a subsistere ne-
queant, nisi alius sit, qui imperet, alii qui obediant, quili-
bet supremam optaret potestatem, & a seipso pendere cu-
peret: quod quia fieri non potest, libertatem suam in eo
positam arbitratur, ut ipsam gubernationis formam mu-
tet in aliam. Istud Regnorum & Rerumpublicarum maxi-
mum periculum est, ac principalis caussa tot ruinarum,
conver-

conversionum, immutationum, quas circa illa accidisse historiae memorant. Quare iis artibus uti convenit, ut libertatis appetitus, & humana ambitio procul sceptro arceantur, maneantque sub imperio rationis, & obligatione dominatus; ita ut nemini cuiquam suprema illa gubernationis potestas concedatur, quæ Majestatis Principis est propria. Enimvero fidelitatem præsentissimo exponit periculo, quisquis potentiam nimiam, & sine aliquo moderamine indulget alteri; non secus ac ferox & indomitus equus, cui fræna laxantur, cum fessore præcipitat. Diadema regium, etiam joci causa capiti subditi impositum, superbix est occasio, & sublimiores in eo cogitationes excitat. Animus Subditi experiri non debet supremam illam majestatem & imperandi gloriam: facile enim per abusum illam usurpat postea, & ne ad eum, à quo accepit, revertatur, insidias illi struit, & exitium machinatur. In uno solo capite recitant sacrae literæ quatuor diversorum Regum exempla, qui servorum suorum manibus interiëre, quod altius eos, ac oportebat, everissent. Etiam Salomon, cætera sapientissimus, istud incurrit periculum, postquam tributorum omnium Præfectum Ieroboamum^b constituerat, qui spretâ dein Regis auctoritate contra ipsum sese gessit^c insolentius. Illud itaque diligenter caveant Principes, & pro regulâ statûs habeant, ne quem præ aliis nimium elevent; quod si ita fieri planè necessum fuerit, complures sint, ut unus alium contineat in officio, & ipsi inter se, quid quisque agat, & moliatur, ^d observent. Hanc politicam (nisi forsan id excusare possit necessitas) haud satis expendit Ferdinandus Secundus Imperator, quando absolutam armorum, & Provinciarum suarum administrationem, absque recurso ad suam Cæsaream Majestatem, Friderici Ducis commisit, unde tot ac tanta pericula atque incommoda, quorum maximum illud fuit, quod tantâ illâ gratiâ, & potestate tam illustri Heroi data fuerit occasio, quâ semet ipse perderet. Nec Principes moveat exemplum Pharaonis, qui omnem suam potestatem regiam Iosepho largitus^e est, quæ totius regni salus fuit: Iosephus enim Christi

^b Videns Salomon adolescentem bonæ indolis, & industrium, constituerat eum.

Præfectum super tributis universæ domus Ioseph. 3. Reg. 11. 28.

^c Levavit manum contra Regem. 3. Reg. 11. 26.

^d Est autem omnis Monarchia cautio communis, neminem facere nimis magnū, aut certe plura, quam unum facere: ipsi enim inter se, quid quisque agat, observat. Arist. Polit. lib. 5. c. 11.

^e Tu eris super domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet: uno tantum regni solio te præcedam. Gen. 41. 40.

fuit

fuit symbolum, & pauci his nostris temporibus Iosephi reperiuntur. Vnusquisque à seipso pendere cupit, non à stipite; id quod in præsentī Emblemate ramus exhibet terræ intra vimineam corbem (quali utuntur hortulani) insertus, ubi novis auctus radicibus, & infernè resectus, distincta deinde fit arbor, à nativo trunco inde pendens, nec ultra suam illi proceritatem acceptam refert. Atque ea res documento nobis esse potest, quanti periculi sit gubernationes Statuum perpetuas facere: ubi enim ambitio radices egerit, eas sibi ut proprias vendicat. Qui semel mandatis dandis assueverit, difficulter postea admittit imperium. Multa hujus rei exempla proprio consignata Sanguine è Franciâ suppetunt. Ne ipsi quidem Dei Ministri in cælesti illâ Monarchiâ stabiles sunt. Majorum munerum perpetuitas Coronæ alienatio est. Inane remanet sceptrum, & imbecillum, & illam ipsam, quam largitur potentiam, veretur; manet sine dote liberalitas, virtus absque præmio. Facile in tyrannum degenerat talis aliquis, qui de regimine perpetuo securus est. Subditus verè eum agnoscit ut Dominum, & veneratur, à quo gubernari semper debet; sicut contrà eum despicit, qui per semetipsum imperare aut nescivit, aut non potuit, & impatiens tandem obedientiam deserit. Movit ea res Iulium Cæsarem, ut Prætoriam dignitatem ad unum annum, Consularem ad duos contraheret. Carolus V. Imperator Philippo Secundo id consilii dedit, ne diu uno aliquo Ministro in officiis publicis, militaribus præsertim uteretur, ut majora conferret in homines fortunâ mediocri; Legationes verò potentioribus mandaret, in quibus ipsi vires suas paulatim consumerent. Regi Ferdinando Catholico suspecta fuit fortitudo illa militaris, & famæ celebritas in Italiâ Magni Ducis, quare mox revocato eo in Hispaniam, si non omnem planè erga eum confidentiam exiit, at noluit certè, ut tot obsequiis probata ejus fidelitas ultra objiceretur periculo, si perpetuum in Neapolitano Regno vice Regis fungi persisteret. Et tamen *id morum Tiberii fuit continuare imperia, ac plerosque ad finem vitæ in iisdem exercitiis, aut jurisdictionibus*

8 *Ecco qui
serviunt ei,
non sunt stabiles.* Job.
4. 18.

bus habere. Factum id tamen ob considerationes quasdam tyrannicas, quæ in Principem prudentem ac justum cadere non debent. Prudentiæ itaque est, Naturam ipsam optimam veræ Politicæ magistram adhibere in consilium, quæ cælestibus illis lucis Ministris imperium quoddam & vicariam potestatem in orbem hunc inferiorem largita est quidem, non perpetuam tamen, sed statis solum temporibus: ut videre est in motibus, dominiisque Planetarum, ne scilicet horum curâ & provisione sese omnino abdicaret, neque tamen ipsi Naturæ imperium sibi arrogarent. Nam illud ignorare non poterat, Terram oppressum iri penitus, si semper aut melancholia Saturni, aut furor Martis, aut Iovis severitas, aut Mercurii calliditas, aut levitas Veneris, aut Lunæ inconstantia rebus hisce inferioribus dominarentur.

§. Atque pro hac munerum commutatione laborandum in primis, ne existimationis suæ jacturam quis existimet, si à majoribus ad minora descendat: quia enim infinita ea non sunt, ubi ad supremum aliquod pervenerit, inutilis posthac erit Minister, si aliis inferioribus rursus se impendere renuat. Tametsi verò recta ratio postulare videatur, ut unà cum merito augeantur & præmia, in hoc tamen casu rationi isti utilitas Principis præferri debet, quando nimirum ob graves causas tum obsequii præstandi, tum boni publici, non verò ex contemptu ita fieri expedit, ut inferiori aliquo fungatur munere: tunc enim ipsa negotiorum utilitas illud honorificum reddit.

§. Quòd si ulla functio longo tempore sustineri possit, id maximè in legationibus erit: in his siquidem interceditur solum, non imperatur; tractatur, non præcipitur. Cum Legati profectio perit quasi notitia natalis soli; cessant conversationes particulares cum Principe, cui assistunt, ejusque Ministris. Arces, propugnacula, & alia munimenta, quæ Regnorum sunt claves, ab arbitrio, imperioque Principis semper immediatè dependeant. Quam ob causam minùs salutare fuit illud Regis Sanctii consilium, cum vitâ concessurus, ob pupillarem ætatem filii Alphonsti Tertii, Procere
ipforum

Mar. Hist.
Hispan. lib. 11.
c. 7.

Tacit. lib. 2.
Annal.

ipforum fidei conceditas urbes, arcésque tamdiu obtinere voluit, donec Rex quindecimum ætatis annum explêſſet, unde gravia Regno iſti nata ſunt incommoda. Munera alia non niſi ad certum tempus perdurent, nec tam diuturna ſint, ut ob imperii perennitatem Miniſtros ſuperbiores in diſcrimen adducant. Ita faciendum iudicabat olim Tiberius: aje-
bat enim, ſuperbire homines etiam annuâ designatione; quid ſi honores per quinquennium agitent? quanquam reipſâ illud ſuum conſilium minimè exequeretur. Defatigatur tandem virtus merendo, ſperandóque. Neque tamen tam brevi tempore munia terminentur, ut notiſia & uſus aliquis per ea comparari non poſſint, aut ut rapina vigiles nimis reddat Miniſtros, veluti falcones Norwegiæ, ob diei brevitatem. In magnis denique rerum perturbationibus & Regnorum periculis, adminiſtrationes publicæ, & officia protrahi debent longiùs, ne forſan hominibus novis & inexpertis committantur. Ita fecit Auguſtus, Quintilii Vari clade intellectâ.

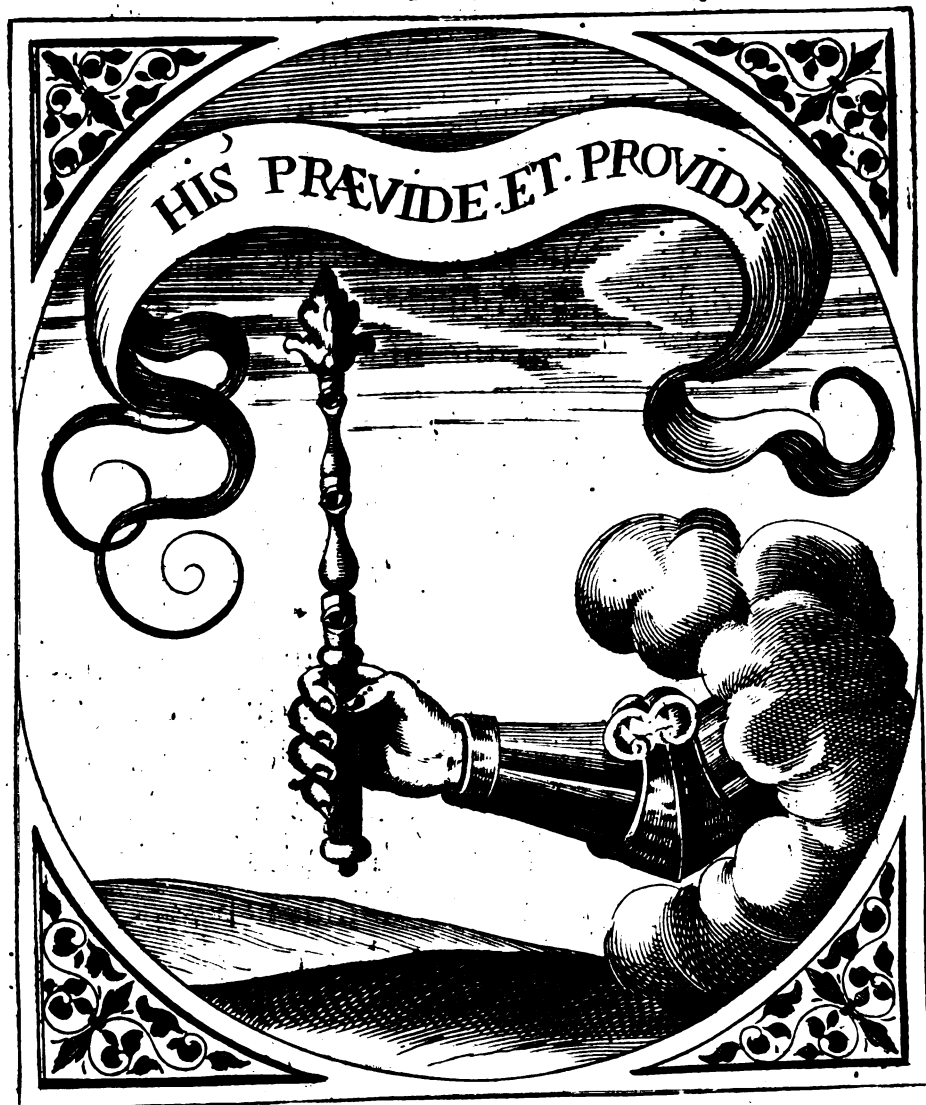
§. Verùm iſthæc doctrina, ut officia non niſi ad certum tempus conferantur, intelligi non debet de ſupremis illis, inſtitutis pro conſilio Principis, & adminiſtratione juſtitie: ſatius enim eſt, ut ea continua ſint, eò quòd in illis plurimùm proſit longus rerum uſus, & cauſarum pendentium cognitio. Iſta nimirum munera ſunt in Republicâ, quod poli in cælo, circum quos reliqui volvuntur orbes, & ſi mutarentur, univerſus hic Mundus in periculo foret, turbato omni naturali motu. Perpendit incommodum iſtud Solon in quadringentis Senatoribus, qui in annos ſingulos forte legebantur Athenis, inſtituitque Senatum perpetuum Virorum ſexaginta, quos Arcopagitas nominabant; quod dum obſervatum fuit, ſtetit ac floruit illa Reſpublica.

§. Illud inſuper periculofum, & graviffimorum mortuum, ac ſeditionum occaſio, ſi Regnorum procuratio, durante Succelloris pupillari ætate, ei committatur, qui juſ aliquod quovis titulo in ea poteſt obtendere; uti factum in Aragoniâ imprudentiâ eorum, qui Regni gubernacula Sanctio Comiti Ruſcinonenſi demandârunt, donec Rex Iacobus

bus I. adollescere. Regnandi libido sæpè in iis etiam insidet, quibus nec à sanguine, nèc alià de causâ ulla ad coronam competit actio; quid fiet igitur in iis, qui in picturis & statu is frontes Progenitorum suorum illà redimitas vident? Funesta aliqua ejus rei hâc nostrâ ætate suppetunt exempla, & plura dedere sæcula retrò præterita, multorum Consanguineorum, qui Regna fidei suæ concredita postea sibi arrogârunt, ut propria. Qui è Regio progenerantur sanguine, ad tyrannidem ferè sunt proniores, quippe qui pluribus abundant mediis, quibus cõsilia sua ad exitum queant perducere. Pauci persuadere sibi possunt, justam esse illam legem, quæ nascendi prioritatem virtuti anteposuit, & quisque de se ipse præsumit, se præ alio Coronam promereri. Licet verò in uno aliquo interdum excellat ratio, periculum tamen est ab iis, quos singulariter charos habet, & familiares: hi enim, cùm Majestatis illius participes se fore sperent, violentis quibusdam mediis eam procurare contendunt, & inter Cognatos diffidentias suscitant. Quòd si quas tales Rex Philippus I. de Ioanne Austriaco habuit, ex isto manârunt fonte. Insigne exemplum hujus Politicæ reliquit posteris Infans Ferdinandus, recusando Coronam, quæ ad Regem Ioannem I. illius nepotem pertinebat, quo laudabili facinore multas alias de cælo promeruit. Et perantiqua est isthæc generosa fidelitas, ac sincerus amor Infantiũ hujus nominis in Reges consanguineos; nec minor in hoc præsentī elucet, cujus submissio & obedientia erga ipsum Regē tanta est, ut subditi potiùs, quàm fratris esse videatur; nec ipsæ Sphæræ cælestes tam se submittunt primo mobili, ac sua Ser^{tas} voluntati regiæ: nam in illis motus quidam est contrarius, in hâc minimè; magis de honore Regis, quàm de suomet proprio sollicita est. O Magnum Principē, in quo sanguinis splendor (tametsi summus ille sit) non est tamen maximum eorum, quæ in ipso suspicimus. Divina providentia nimirum perturbatissimis hisce tēporibus, inter tot tamq; diuturnos bellorum motus, quibus Monarchiæ hujus axes ac poli concutiuntur, Atlantē istum è cælo submisit, qui animi sui fortitudine, & prudentiâ præcipuâ illius partē sustentaret.

Mar. Hist.
Hisp. c. 19.
lib. 19.

SYMBOLVM LV.

^a Agnum stā-
tem tanquam
occisum, ha-
bens cornu
septem,
& oculos sep-
tem, qui sunt
septem spiri-
tus Dei missi,
in omnem ter-
ram. Apoc. 5.
6.

ARISTOTELES, ut Alexandro Magno Confilia-
riorum virtutes & conditiones aptius exprimeret, cum
oculis eos comparabat. Transtulit comparisonem istam
in legum suarum libros Rex Alphonsus, cognomento Sa-
piens, & accuratam inter ea collationem instituit. Nec
novum illud videri debet, aut insolens: nam & Reges Per-
siæ ac Babylonæ illos appellabant oculos suos, uti Mini-
stros alios aures suas, & manus, pro ratione muneris, quod
obibant. Spiritus illi septem, Ministri Dei, missi in om-
nem terram, oculi erant agni ^a immaculati. Princeps ali-
quis cui tam multa videnda sunt, & audienda, totus debe-

ret

ret esse oculus, totus^b auris. Quod quia fieri non potest, alienis utatur, necesse est. Ex quo etiam fit, ut nullus repariatur Princeps, quantumvis intelligens sit, ac prudens, qui Ministris non egeat: *nam Principes ac Reges nunc quoque multos sibi oculos, multas aures, multas item manus, atque pedes faciunt.* In illo tamen nihil inest incommodi, modò iis rectè uti quis noverit: *Hâc enim ratione, & omnium oculis cernet, & omnium auribus audiet, & omnium denique consiliis in unum tendentibus consultabit.* Idem significabant Ægyptii per oculum Sceptro superimpositum, *consilium* quippe *oculus* est *futurorum*. Eodem, opinor, alludere voluit Ieremias, cum diceret, *Virgam vigilantem ego video.* Atque ideò in præsentī Emblemate Sceptrum pingitur oculis plenum, ad significandum nimirum, per Consiliarios Principem gubernationis suæ negotia prævidere debere, ac prævertere. Nec mirum eos, qui à consiliis sunt Principi, à nobis in sceptro collocari, cum & in Coronis Imperatorum, Regumque Hispaniæ nomina eorundem insculpi, mos quondam fuerit, nec immeritò: magis enim relucet, quàm ipsa Principum diademata.

§. Atque ista cum oculis comparatio virtutes illas designat ac dotes, quibus instructum esse oportet, qui Consiliarii fungitur munere: sicut enim Visus per omnes partes, ad res longè etiam distantes sese extendit, ita animo Consiliarii practico obversari debet præteritum, præsens, & futurum, ut de rebus rectè statuatur, & certum formet iudicium; quod fieri haudquaquam poterit absque multâ lectione, longo negotiorum usu, & frequenti cum Nationibus variis communicatione: *nisi enim naturæ Principis, morum, animorumque Provincia sint gnari, qui de eâ consultant, perdunt se, & Rempublicam,* ad illam autem comparandam notitiam industriâ opus est, neque enim ea cognoscunt oculi, quæ antè non viderunt. Qui multa fuit expertus, atque oculis usurpavit multa, ei intelligentiæ lumen suboritur, & occurrunt faciliè media.

§. Tanta est oculorum, cordisque consensio mutua,

^b Superior debet esse totus mens, & totus oculus. S. Greg. Antioch. Ho. 3.

Arist. lib. 3. Polit. c. 12.

Sines. ad Arcad.

Arist. lib. 6. de regim.

Ier. I. 11.

Cicero.

^a Vir in multis expertus, cogitabit multa: & qui multa didicit, enarrabit intellectum.

Ecc. 34. 9.

ut hujus affectus, ac passiones mox ad illos quoque deriventur; si triste illud sit, hi manant lacrymis; si contrà lætum, sereni sunt, amœnique. Nisi Consiliarius intimè suum dilexerit Principem, ita ut fortunam ejus adversam, aut prosperam quasi suam reputet, haud multum operæ & curæ ponet in dandis consiliis: quare rectè dixit Rex Alphonsus Sapiens; *que los Consejeros an de ser amigos del Rey. Ca si tales no fuese, poder le yà ende venir gran peligro, porque nunca, los que à ome desaman, le pueden bien aconsejar, ni lealmente.*

1.5.11.9. p.2.

§. Non sinunt oculi, ut digitus aliquis artificiosam eorundem structuram, & fabricam contrectet; tempori abundant sese, & palpebris contegunt. Quantumvis Consiliarius intelligens sit, ac prudens in suis Consiliis; si tamen facilis fuerit, & levis in pandendis secretis; si digitos sibi in intimum pectus immitti patiatur, plus nocimenti adferet Principi, quàm Consiliarius aliquis ignorans & rudis: nullum enim bonum consilium est, si secretum non maneat, immò quæ rectè statuta fuere, plus damni accersunt, si antè tempus detegantur, quàm etiam statuta malè, si cum secreto executioni mandentur. Fugiat itaque Consiliarius communicationem cum iis, qui non ex eodem sunt Consilio: subducatur se eorum digitis, qui intimum pectoris ejus pertentare cogitant. Nam si in colloquium aliquod de rebus descendat, facilè mens ejus explorabitur, atque unà cum illâ regulæ, quibus Princeps se suâque moderatur. Labia velut fenestræ sunt interioris cordis, quæ dum panduntur, illicò apparet, quod intus latet.

§. Adeò puri sunt oculi, tamque ab omni habendi cupiditate alieni, ut ne paleam quidem, quantumvis exigua ea sit, admittant, & si quæ in eos fors inciderit, mox turbantur, nec quicquam videre possunt; sed aut omnia aliter, aut geminata iis sese offerunt. Consiliarius, qui acceperit munera, donorum pulvere mox occæcabitur; neque res concipere poterit, prout sunt, sed prout eas commodi proprii studium illi proposuerit.

§. Tam-

§. Tametsi diversi sint oculi, non diversimodè tamen, sed uniformiter res objectas repræsentant: concordēs ambo in recipiendis rerum imaginibus, & transmittendis deinde ad sensum communem per nervos opticos, unitos inter se, ne diversæ subintrent, & illum fallant. Nisi inter Consiliarios una eadèmq̃ sit voluntatum conspiratio, unus idèmq̃ finis pari consensu connitendi ad consilium optimum, & maximè proficuum, ita ut nec odium, nec amor, nec existimatio propria in diversas eos trahat opiniones; confusus hærebit Princeps & dubius; neque sat scire poterit, quam potissimùm partem in electione melioris consilii amplecti debeat. Atque istud periculum tum præcipuè accidit, cùm unus aliquis Consiliarius plus videre se & intelligere existimat, quàm videat & intelligat alius; aut cùm tantum iudicii non habet, ut quod melius est, dignoscere^d valeat; aut cùm consilio offensas suas ulcisci, & affectibus suis indulgere cogitat. Verùm ab his omnibus liberum esse oportet Ministrum, ita ut alium finem sibi propositum non habeat, quàm obsequium sui Principis. *A tal Consejero* (verba sunt Regis Alphonsi Sapientis) *llaman en latin Patricio, que es asi como Padre del Principe: e este nome tomaron à semejanza del Padre natural, e asi como el Padre se mueve, segun Natur, à aconsejar à su Hijo lealmente, catandole su pro, e su honra, mas que otra cosa: asi aquel; por cuyo Consejo se guia el Principe, lo debe amar e aconsejar lealmente, e guardar la pro, e la honra del Señor sobre todas las cosas del Mundo, non catando amor, nin desamor, nin pro, nin daño, que se le puede en de seguir, e esto de ben fazer sin lisonja ninguna, non acatando, si le pesara, ò le plaziera, bien ansi como el Padre non lo cata, quando a conseja à su Hijo.*

^d Cum fatuis consilium non habeas: non enim poterunt diligere, nisi qua eis placet. Eccles. 8. 20.

l. 7. tr. 1. p. 4.

§. Partita est Natura jurisdictionem singulis oculis, suis cuique per lineam interpositam præfixis terminis; non ideo tamen in operando ambo concordēs esse desinunt, sed mutuo quodam affectu sibi assistunt invicem, ut si unus in hanc sese flectat partem, quæ ad ipsum pertinet, idem quo-

Kk 3

que

que alter faciat, ut rerum cognitio tantò certior sit; nec curet magnoperè, sintne eæ intra circumferentiam suam, an non sint. Hæc mutua concordia & consensio valdè in Ministris est necessaria, quorum zelus, & diligentia universalis sit oportet, ut non ad ea solùm, quæ sui sunt muneris, attendant gnaviter; sed ad ea etiam, quæ ad aliorum officia pertinent. Nulla est corporis pars, quæ non illicò sanguinem suum, suòsque spiritus ad eam derivet, quæ adversi aliquid patitur, ut totum corpus conservetur. Si Minister aliquis otio indulgeat & quieti, dum alium laboribus & periculis videt opprimi, malitia est, æmulatio est, & exiguus erga Principem affectus. Nascitur istud interdum ex amore commoditatis & gloriæ propriæ, aut ne ea in discrimen veniat, aut certè ut socii infelicitate evadat illustrior. Tales Ministri sibi solùm profunt, non Principi. Atque hinc exoriuntur perniciosæ illæ contentiones inter ipsos illius Status, inter ipsa illius arma, & æraria, quibus multæ egregiæ perduntur occasiones, amittuntur integræ urbes, castella & Provinciæ. Consilia & actiones Ministrorum communicari debent inter se, haud secùs ac alæ Cherubinorum in templo Salomonico sese mutuo^e contingebant.

^e Et ala ejus
altera quin-
que cubitorum,
alam cherub
alterius con-
tingebat.
2. Par. 3. 12.

§. Quamquam verò plurimùm corpori prosint oculi, Natura tamen non nisi binos largita est, multitudo enim cognitioni rerum officeret. Haud aliter sanè, ubi magnus est Consiliariorum numerus, retardantur consultationes, secretum in periculo est, & confunditur veritas: suffragia enim numerantur solùm, non expenduntur, & major denique numerus concludit. Hæc damna experiuntur potissimùm Respublicæ. Multitudo cæca est semper & imprudens, & sapientior etiam Senatus, hoc ipso quòd amplius est, conditionem & ignorantiam vulgi admixtam habeat, necesse est. Plus lucis pauci spargunt Planetæ, quàm multæ stellæ. Et quia tot sunt in viâ lacteâ, hinc splendore percusso alia aliam impedit, & minus ibi lucis est, quàm in alijs cæli partibus. Inter multos libertas audacior est, & difficulter ad voluntatem & arbitrium Principis reduci se^f patitur,

^f Populi imperium juxta
libertatem;
paucorum dominatio regie
libidini propior est.
Tacit. lib. 6.
Annal.

titur ; uti experientia docet in Conventibus Ordinum publicis , & comitiis Generalibus. Expedi itaque , ut pauci potius sint Consilarii , ii scilicet , qui ad gubernandum Statum sufficiunt , erga quos indifferenter se gerat ipse Princeps , neque sinat se unius solius duci iudicio ; per unum enim tantum non videbit , quantum per omnes alios. Ita dixit Xenophon , qui eadem usus comparatione Consiliarios Regum Persiæ oculos , & aures s vocitat.* *Apud ejusmodi Ministrum* , cum non nisi ipsius oculis Princeps videat , *Majestas Imperii harere solet Regi , aut Principi orbis potentia nomen relinquitur.*

§. Solent plerumque Principes unius solius alicujus consilio ita acquiescere , ut omnia cum illo negotia deliberent , ea etiam quæ ipse minimè intelligit. Vnde accidit , ut gravissimi in statuendo committantur errores : neque enim viri literati in rebus militaribus rectè consilia dare poterunt , neque milites in iis , quæ ad pacem pertinent. Expendens illud Alexander Severus Imperator unumquemque in iis consulebat , quæ ipse pertractaverat.† *Unde si de jure tractaretur , in consilium solos doctos adhibebat ; si verò de re militari , milites veteres , & senes ac bene meritos , & locorum peritos.*

§. Istis oculorum affectionibus hætenus explicatis corpus in suis motibus regitur , quæ si decissent , ne ad unum quidem passum securè posset progredi. Idem Regno eveniet ; quod bonis Consiliariis destitutum fuerit. Cæcum erit sceptrum absque istis oculis , & sine visu Majestas. Neque enim Princeps ullus tantâ pollet sapientiâ , ut per se ipsum omnia , quæ occurrunt , possit decidere. *El Señorío* (inquit Alphonsus Rex) *no quiere compañero , ni lo hà menester , como quiera que en todas guisas conviene , que aya omes buenos , è sabidores , que le aconsejen , è le ayuden.* Et si quis Princeps tam acutos sibi oculos esse existimaverit , ut absque aliorum operâ solus videre omnia , & dijudicare se posse confidat , is superbus magis erit , quàm prudens , & ad quemvis passum in gubernatione^b offendet. Iosue tametsi actio-

^a Hinc factum est , ut vulgò jactatum , Persarum Regem multos habere oculos , aurisque multas ; quòd si quis putet unum oculum expetendum Regi , eum egregiè falli certum est : unus enim & pauca videat , & pauca audiat ; essetque aliis regis Ministris quasi negligentia quadam , & segne indictum oritur , si id uni solùm alicui demandatum esset officium. Præterea quem subditi cognoscerent illum esse oculum , aut aurem regiam , scirent hunc cavendum esse , neque quidpiam illi committendum , quod omnino præter rem Principis foret. Xenoph. lib. 4. Cyri. * Plutarch. † Lampr. in vitâ Alex.

L. 1. et. 9. p. 2.

^b Si de sua unius sententiâ omnia geret , superbum hunc judicabo magis , quàm prudentem. Liv.

nes suas cum ipsomet Deo communicaret, & expressa ab illo mandata accepisset, & instructiones pro occupandâ urbe Hay, consulebat tamen seniores Duces, quos secum

ⁱ Et ascendit cum senioribus in fronte exercitus. Ios. 8. 10.

^k Interrogavit sapientes, qui ex more regio semper ei aderant, & illorum faciebat cuncta consilio. Esth. 1. 13.

^{*} Prov. 13. 10.

[†] Plaut.

Salus autem ubi multa consilia. Prov. 11. 14.

Mar. Hist. Hisp.

^m Oculi tui recta videant, & palpebra tua precedant gressus tuos. Prov. 4. 25.

Prov. 12. 15.

habebat. Consiliarii Assueri Regis nunquam à latere ipsius discedebant, quin omnia cum iis maturè deliberabat, ut Regum mos^k erat. Divinum Spiritûs sancti oraculum est:

** Qui agunt omnia cum consilio, reguntur sapientiâ.* Non tanta est Naturæ capacitas, ut ad imperium, quantumvis exiguum, ea sola sufficiat: *† nemo enim solus sapit*, neque in uno solo reperiri possunt omnia, quæ sciunt omnes. Et licet multa ingenia non plus videant, quàm unum aliquod perspicax, eò quòd non sint sicut quantitates, quæ multiplicantur seipsis, & summam grandem efficiunt; illud tamen de distantia intelligi debet, non de circumferentia, quam citius plures oculiprehendunt, quàm ^l unus, modò tot non sint, ut nascatur inter eos confusio. Vnum solum ingenium unam sequitur ratiocinationem, neque enim uno eodémque tempore pluribus potest intendere, & illius amore captum ulterius non progreditur. In consultatione multos audit Princeps, & melius secutus iudicium, suum facilius deponit, illorûmque agnoscit incommoda, quæ ex passionibus, & affectibus privatis oriuntur. Eam ob rem Ioannes Secundus Aragoniæ Rex datis ad filios suos Reges Catholicos sub extremum vitæ literis, serió eos monuit, ne quid unquam facerent absque consilio Virorum prudentium, & quos Virtus commendaret. Omnes gubernationis gressus necesse est, ut præcedant illi Consiliarium oculi, & viam ^m commonstrent. Antonius Imperator cognomento Philosophus, Vir eâ ætate longè sapientissimus, Scævola, Mucianum, Vlpianum, & Marcellum, Viros planè insignes à consiliis habebat, & si eorum sententias suâ meliores esse animadverteret, lubens sese illis accommodabat, dicebatque: *Satius est, ut ego tot taliumque amicorum sequar consilium, quàm illi meum.* *Qui sapiens est, audit consilia*, & rectius peragit omnia Princeps etiam ignorans, qui consilio utitur, quàm alius intelligens,

in

in opinionibus suis obstinatus & pertinax. Ne Principem arrogantia præcipitet, propterea quod gloriam rei bene gestæ cum aliis partiri oporteat, si Consilarii in eam aliquid conferant: neque enim profectò minor laus est, demittere sese ad aliorum consilium inquirendum, quam seipso rectissime aliquid facere.

Ipse ô Rex benè consulito, & pareto vicissim.

Hom.

Hæc consilii acceptatio summa in Principe potestas est. Consilium dare inferioris est, superioris illud admittere. Nihil Principatui magis proprium, nihil necessarium magis, quam consultatio, & executio. *Digna actiones* (ajebat Rex Alphonsus Vndecimus in Comitibus Madritensibus) *de la Real magnificencia, tener segun su loable costumbre varones de Consejo cerca de si, i ordenar todas las cosas por sus Consejos, porque si todo Home debe trabajar de aver Consejeros, mucho mas lo debe fazer el Rey.* Quilibet, etiam ignorans, Consilium dare potest; at benè statuere, solusⁿ prudens. Nil quicquam de gloria Principis decedit, qui consultare noverit, & eligere: *Bene enim quod cum vestro consilio fuerit ordinatum* (dicebat in lege quâdam Theodosius Imperator) *id ad beatitudinem nostri Imperii, & ad nostram gloriam redundare arbitror.* Triumphus Scipionis Africani non aliunde, quam à Consiliis Caji Lælii profecti sunt, unde dici solebat, hunc conscribere, Scipionem verò exhibere Comœdiam: neque tamen hoc ipsum splendorem famæ illius ullo modo obscuravit, neque rectè & cum laude ab eo factorum gloria Lælio ascripta fuit. Res tota in eo præcipuè consistit, ut rectè per semetipsum Comœdiam repræsentare Princeps noverit, neque Minister sit, qui illam & componat & exhibeat. Nam etsi Consilarii sint oculi Principis, ipsum tamen adeò cæcum esse non oportet, ut absque iis prorsus videre nequeat: hoc enim esset cæco quodam modo imperare, & Princeps apud omnes suos in contemptum veniret. Lucius Torquatus, tertium electus Consul, oculorum imbecillitatem excusavit, *indignum esse*

ⁿ Astutus omnia agit cum consilio. Prov. 13.16.

1. humanum C. de leg.

Tit. Liv. l. 26.

esse, inquit *Rempubicam*, & *fortunas Civium ei committi, qui alienis oculis uti crederetur*. Rex Ferdinandus Catholicus dictitabat, Legatos esse Principis oculos; cum tamen miserrimum fore, qui non nisi iis solis cerneret. Non concredebat omnia Ministris suis magnus ille Politicus, per eos videbat quidem, sed tamen tanquam per conspicienda, ponendo illos ante se, & oculos suos proprios iisdem applicando. Si Consilarii animadvertant, penes se rerum decidendarum esse arbitrium, detorquent eas ad privatos suos fines, & crescente ambitione, in diversas abeunt factiones, unoquoque eorum supremam illam potestatem sibi arrogante, quam Princeps ignavus, & ad negotia tractanda inidoneus illis permittit. Miscentur & perturbantur omnia, si Consilarii plus esse velint, quàm speculæ quædam, quæ rerum Horizontem Principi detegant, ut ipse statuere deinde in iis possit, & eligere consilium, quod videbitur optimum. Oculos ei Natura dedit, & si unicuique Ministro suus assistat Angelus, cor Regis verò ipse quoque Deus præterea moderatur, ° dubio procul etiã visum ejus dirigent, & clariorem perspicacioremque efficient, quàm Ministrorum. Rex Philippus Secundus animum interdum ad se revocabat, ut de negotiis ipse secum disquireret, & Deo se se enixè commendans, illud amplectebatur, quod sibi tum occurreret, licet aliter Ministris ejus videretur, & plerumque eveniebat feliciter. Non possunt Concilarii semper hæere lateri Principis, *nec omnia consilia cunctis presentibus tractari, ratio rerum, aut occasionum velocitas patitur*; sed in arenâ capiendum interdum Consilium, & statuendum ex tempore. Non habent mandata auctoritatem, ut par est, si constet Principem ea accipere, non dare: statuere omnia absque consilio, præsumpta temeritas est: omnia exequi ex alienâ sententiâ, ignorans servitus. Penes eum, qui imperat, arbitrium esse debet immutandi, adjiciendi, aut rejiciendi penitus id, quod illi Ministri consulunt. Et præde-
rit

° Cor Regis
in manu Domini:
quæcumque voluerit,
inclinabit illud.
PROV. 21.
1.

Tacit. lib. 1.
Hist.

rit interdum quædam eos celare mysteria, ac fallere, uti faciebat idem Rex Philippus Secundus, diversimodè ad Consilium statûs referendo de Legatorum expeditionibus, quando eos in certam aliquam trahere cogitabat sententiam, aut alias expedire judicabat, ne quædam negotiorum circumstantiæ iis innotescerent. Consilium Statûs Colosso alicui debet esse simile, ut illius humeris insistsens Princeps, longiùs quàm ipsum prospiciat. Thebani visum tam longum Principi suo minimè optabant: hinc enim depingere eum solebant patulis auribus, & oculis obvelatis, significantes, cœco quodam impetu debere eum exequi, quæ suassisset, statuissetve Senatus. Verùm Symbolum illud non erat Principis alicujus absoluti, sed Principis Reipublicæ; cujus potestas sic astricta est certis limitibus, ut satis sit, quòd ille audiat: nam videre, quid agendum sit, Senatui reservatur. Non nisi cœca Majestatis est umbra, & vanum potentiae simulacrum. In illum non nisi per reflexionem derivatur auctoritas, quæ in Senatu residet, adeoque oculis non eget, cui pro suo arbitratu progredi non licet.

§. Quamvis autem omnino decèat, ut Princeps in deliberando suum sibi servet arbitrium; in eo tamen tantopere gloriari non debet, ut eâ de causâ, ne consilio indigere videatur, illud prorsus respuat, quod ei Ministri suggerunt: sic enim in gravissima incideret incommoda, quomodo, Tacito teste, Petto accidit, qui *ne aliena sententia indigens videretur, in diversa, ac deteriora transibat.*

Tac. lib. 15.
Annal.

§. Si factu foret possibile, deberent Reges Regibus esse à consiliis, ut quæ ii in rem consulerent, à decoro, estimatione & auctoritate Regiâ non desciscerent. Sæpè personâ suâ minùs dignum aliquid agit Princeps, quia vili & abjecto est animo, qui sic consulit. Verùm quia illud fieri nequit, decet saltem ejusmodi legere Consiliarios, qui tametsi Principes non sint, animos tamen & spiritus gerant Principum, & ex sanguine generosiori descendant.

§. In Hispaniâ magnâ cum prudentiâ varia instituta sunt consilia, pro bonâ Regnorum, & Provinciarum administratione.

nistracione, aliisq; momenti alicujus in istâ Monarchiâ negotiis; verum ob bonam hanc illius constitutionem non protinus curam omnem oportet abjicere: nullâ enim Respublica tam firmis munita præsiidiis, cujus fundamenta cum tempore non collabascant, aut quæ malitia pravique abusus sensim non exedant. Nec sufficit partes illius singulas benè constitutas esse, nisi aliquando omnes in unum coeant, agantque inter se tam de illis ipsis partibus, quàm de universo corpore. Ad eum finem in Religiosis Ordinibus cogi videmus capitula Provincialia & Generalia, in Ecclesiasticâ Monarchiâ Concilia; & easdem ob causas maximè è re communi esse videtur, ut decimo quòque anno Madriti Generale aliquod formetur consilium, aut conventus, ad quem Consiliarii bini è Consiliis singulis, aut bini Deputati ex unaquâque Monarchiæ istius Provinciâ conveniant, ad deliberandum de suâ suarumque partium conservatione: nisi enim Regna innoventur subinde, inveterascunt ac pereunt. Atque hic conventus Monarchiæ membra arctius uniet, ut consentiant inter se, & sibi mutuum in necessitatibus ferant præsidium. Ad eundem finem cgebantur Concilia Toletana, in quibus non solum quæstiones de Religione pertractari solebant, sed ea quoque, quæ ad Castellæ gubernationem pertinerent.

§. Atque istæ oculorum affectiones reperiri etiam debent in Principum Confessariis, qui eorum sunt Consiliarii, Iudices, & Medici spirituales; quæ officia Viros desiderant in obsequio divino, & amore in Principem ferventes; instructos à scientiâ, ad rectè judicandum, à prudentiâ, ad admonendum, à libertate, ad corripiendum; fortitudine, ad instruendum, proponendo Principi ante oculos (etsi cum gratiæ amittendæ periculo) injurias subditorum, & Regnorum pericula, non verò luto illinendo (ut Ezechiel loquitur) hiantem parietem & ruinas per minitantem. Nonnulli Principes Confessariorum utuntur operâ ad solam conscientiam expiandam; alii etiam in consultationibus ad Statum pertinentibus. Rationes politicas in utramque partem

nunc

*¶ Illi autem
liniebant eum
luto absque
paleis.
Ezech. 13.
10.*

nunc non examino, illud solum dico, conveniens iudicatum in Hispaniâ, ut Regis Confessarius interesset consiliis, tum ut decisiones ex conscientiâ præscripto dirigeret, illisque pondus adderet, tum ut gubernationis quasi factus consors, corrigeret Principem, si quâ in re suo muneri is deesset: aliqui enim optimè norunt peccata, quæ admittunt, ut homines, at non ea, quæ peccant, ut Principes, licet graviora illa sint, quæ ad officium eorum pertinent, quam ea quæ ad ipsam personam.

§. Nec expedire solum videtur, ut Confessarius consilio Status intersit, sed alii etiam Prælati aut personæ Ecclesiasticæ in Dignitatibus constitutæ, & ut auctoritate suâ, atque eruditione, quâ valent plurimum, Regni consultationibus assistant: sic enim magis unirentur inter se ad conservationem & defensionem totius corporis duo illa brachia, spirituale scilicet, & temporale. Reges Gothi de rebus maximis conferebant cum Prælati, qui in Conciliis Toletanis in unum convenerant.

§. Quod dictum de Confessariis, de Concionatoribus quoque debet intelligi, qui tubæ sunt¹ veritatis, & interpretes Deum inter & homines, in quorum ore² verba sua posuit. Cum illis valde cautè oportet agere Principem, tanquam cum canalibus quibusdam, per quos fluentia doctrinæ aut salutaris, aut noxiæ derivantur ad populum. Ab iis plebs dependet, suntque instrumenta peridonea ad illam aut concitandam, aut componendam; uti in seditionibus Catalaniæ, & Lusitaniæ compertum fuit. Fervor eorum & zelus in reprehendendis vitiis, exercere sese potissimum solet contra eos, qui aliis præsunt, & ex levibus indiciis facile istud penetrat populus, quia naturâ suâ erga Ministros minùs benè afficitur. Vnde fieri potest, ut gubernationis pereat auctoritas, & subditi minùs contenti sint; inde verò oriantur tumultus, & seditiones, præsertim quando culpan-
tur, produnturque vitia Principum, contra officii sui obligationem commissa. Præstat igitur repræhensiones illas esse generales, absque eo, quòd ipsæ designentur personæ,

L I

quando

¹ Clamâ, nec cesses, quasi tubâ exalta vocem tuam. II. 58.1.

² Pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum. Hebr. 5. 1.

³ Ecce dedi verba mea in ore tuo. Ier. 1. 9.

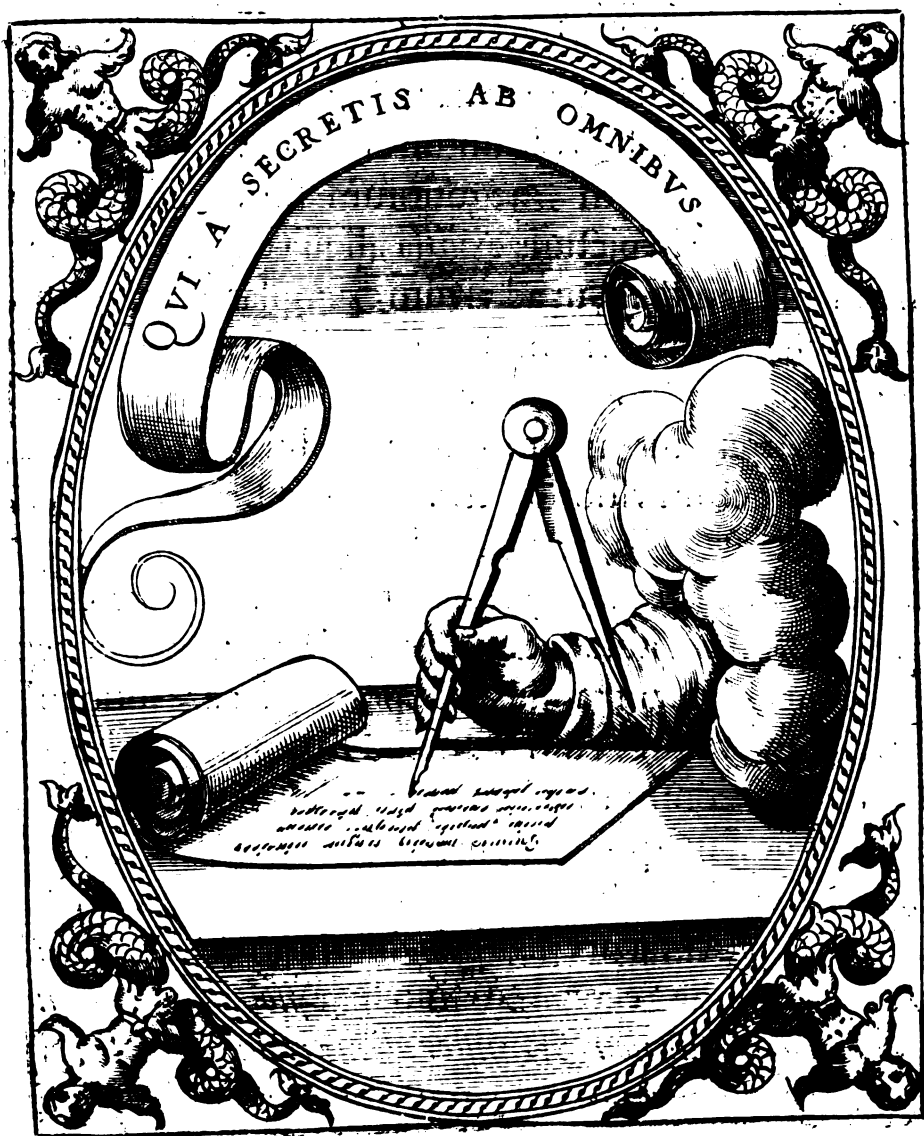
** Novi opera
tua, & fidem,
& charitatē
tuam, & mi-
nisterium, &
patientiam
tuam, & opera
tua novissima
plura prioribus.
Sed habeo
adversus te
pauca. Apoc.
2. 19. & 20.*

quando scandalum non est publicum, aut præmissæ non fuerunt admonitiones Evangelicæ, aliæque circumstantiæ cum bono publico in trutinâ appensæ. Cum tali modestiâ reprehendit Deus in Apocalypsi nonnullos Episcopos, ut primâ fronte iis abblandiri, immò etiam adulari cuipiam videri^t posset. Neminem Christus offendit ex cathedra: reprehensiones ipsius fuerunt generales, & quando ad particulares descendit, non ut concionator, sed ut Rex locutus videtur. Pro concione dici non debet, quod in angulis platearum interdicitur, & punitur; quâ in re falli solet zelus, aut quia nimius est, aut quia eum excœcat applausus imperitæ multitudinis, quæ frequens concurrere solet, ad audiendos defectus Principis aut Magistratûs.

SYM.

SYMBOLVM LVI.

A B intelligentiâ, non à calamo est Secretarii officium. Si ad id sufficeret bellè pingere literas, optimi Secretarii Typographi forent. Illius est de rebus consultare, eas disponere, & ad perfectionem adducere. Dextera manus est voluntatis Principis, & gubernationis ejus instrumentum, index denique, quo decreta sua consignat, atque uti dixit Rex Alphonſus Sapiens, *el Chanciller* (ejus loco nunc Secretarius est) *es el segundo Official de casa del Rey, de aquellos, que tienen oficios de poridad. Ca bien asi como el Capellan* (de Sacellano Majori loquitur, qui tunc Regi à confessoribus

L. 4. ff. 9. p.
2.

Ll a

erat)

erat) *es medianero entre Dios, e el Rey spiritualmente en fecho de su anima: otro si lo es el Chanciller entre el, e los Omes.* Perparum proderit, in Consiliis prudentes institutas fuisse consultationes, si qui disponere eas debet, errorem committat. Consiliarii suas dicunt sententias, Princeps per Secretarium suum animam iis tribuit, & unum aliquod verbum hîc, aut ibi opportunè positum, negotiorum formam immutat, haud secus atque in picturis exigua aliqua umbra, aut levis penicilli ductus efficit, ut ad vivum exemplar accedant propius, aut ab eo longius abeant. Consilium ideam fabricæ negotii alicujus disponit, Secretarius inde normam concinnat, in quâ si erretur, ipsum quoque ædificium secundum illam constructum vitiosum erit. Vt istud Emblemate præfenti subjiciam oculis, calamus illius circinus simul est, quia non solum in chartam referre debet, sed mensurare etiam, & perficere, quæ statuta fuerunt, metiri occasiones & tempora, ne aut citius, aut tardius, ac oportet, fiat executio: officium ita conjunctum cum munere Principis, ut si negotia ferrent, alteri committi nequaquam deberet: nam si pars Majestatis non sit, quædam saltem illius est reflexio. Illud, opinor, Cicero innuebat, cum Proconsulem, qui tum Asiæ Provinciam procurabat, his verbis admoneret: *Sit annulus tuus* (quo nomine Secretarium intellige) *non ut vas aliquod, sed tanquam ipse tu; non Minister alienæ voluntatis, sed testis tuæ.* Ministri alii in uno solo munere Principem referunt; Secretarius in omnibus. In aliis sufficit scientia rerum iis commissarum; in hoc cognitio requiritur, & experientia aliqua communis, & specialis artium omnium tam belli, quam pacis. Errata illorum in unâ sunt materiâ; horum verò in omnibus, occulta tamen, & quæ postea Consiliis imputantur; quemadmodum gravitati morbi errores Medicorum in applicandis remediis. Cum malis Ministris poterit Princeps in negotiis suis efficere aliquid, at non cum imperito Secretario. Stomachus est, ubi digeruntur negotia, & si concocta malè inde prodeant, caduca erit & brevis vita gubernationis. Repetantur memoriâ tempora retrò præterita

Cic. Epist. 1.
ad Quint.
Erat.

terita, & statim apparebit, nullum unquam statum ritè & feliciter gubernatum fuisse, nisi eum, qui insignes habuit Secretarios. Quid refert, optimè statuere Principem, si Secretarius malè illud disponat, neque cum judicio ponderet, aut cum prudentiâ observet aliquas circumstantias, à quibus dependere solent negotia? Si prudentia illi desit, non sufficit, quòd certas quasdam scribendi formulas teneat: vix ullum enim est negotium, cui alterius exemplar aptari queat. Omnia cum tempore, aliisque accidentibus formam mutant & naturam. Habent Pharmacopœi remedia diversa à variis præscripta Medicis, pro diversis morborum curis; verùm gravissimi fierent errores, si ipsi Medicinæ imperiti eas applicarent ægritudinibus absque notitiâ causarum, constitutionis infirmi, temporis, aliarumque circumstantiarum, quas usus observavit, & prudens ratio expendit, ac speculatio. Idem negotium aliter perscribi debet ad Ministrum phlegmaticum, aliter ad cholicum: aliter ad timidiorè, aliter ad audaciorè. Utrosque illi instruere debent, quomodo curanda negotia, & expedienda sint. Quid Secretaria aliud sunt, quàm scholæ quædam, è quibus insignes Ministri prodeunt? Ex iis, quæ ipsi usu & experientiâ observant, omnes rectam gubernandi rationem edocere poterunt. Ibi notare oportet, quæ rectè fiant, quæ secùs. E quibus omnibus facillè conficitur, quanti intersit ad utilitatem publicam, tales eligi Secretarios, qui optimis Naturæ donis instructi sint. Magni illi Dei Ministri aut Secretarii, quos Evangelistas dicimus, in Apocalypsi adumbrantur per quatuor animalia alata, intùs ac foris oculis^a plena, & pennæ quidem velocitatem, & executionem ingenii denotant: oculi exteriores, accuratam omnium notitiam: interiores, eorundem contemplationem: tam intenti operi, ut nec noctu, nec interdiu quietem^b caperent: tam obligationi suæ invigilantes, ut Ezechiele teste, semper calamo, & chartæ^c intenderent; conformes in omnibus, & uniti ipsi divinæ menti & spiritui, à quo nullâ in re^d discedebant.

Atque ut hæc Secretariorum electio rectè possit institui,

L I 3

operæ

^a Singula eorum habebant alas senas: & in circuitu, & intùs plena oculis. Apoc. 4.8.

^b Et requiem non habebant die ac nocte. Apoc. ibid.

^c Facies eorù, & penna eorum extensa desuper. Ezech. 1. 11.

^d Vbi erat impetus Spiritus, illic gradiebantur. Ezech. 1. 12.

operæ pretium foret, certos quosdam, qui ad id viderentur idonei, primùm exercere in variis ministeriis atque officiis, quod fieri poterit, si Princeps Legatis suis, aut majoribus Ministris eos adjungat Secretarios, qui ingenio valent rerum capaci cum latinæ linguæ peritiâ, eorumque probet industriam extra suum Regnum in variis officiis; postea verò ad aulæ secretaria eos evocet, ubi Ministros agant, seque perficiant, ut esse possint Secretarii Statûs, aliorumque consiliorum, Custodes item ærarii, Commissarii, quorum notitiæ & experientiæ plurimùm conferunt ad benè gubernandum, & expedienda negotia. Atque ita evitabitur mala Secretariorum electio, qualis plerumque à Ministris fieri assolet, eorum operâ utentibus, quos jam antè habebant, quique ordinariè minùs ad id munus sunt idonei, eò quòd eos ferè eligere soleant, qui elegantius pingunt literas, non qui scientiâ præstant. Vnde fit, ut plus obsit Principi Minister aliquis bonus, qui imperitum habet Secretarium, quàm Minister aliquis malus, cui bonus est Secretarius. Accedit illud etiam, quòd si Secretarius ab ipso legatur Principe, à quo ulteriorem sperat fortunam, majori cum studio Ministri suis invigilabunt officiis, magisque attenti erunt ad munerum suorum obligationem, & bonam administrationē fortunarum Principis. Rex Alphonfus Sapiens cum probè sciret, quantum in bono aliquo Secretario esset positum, dixit aliquando,

1. 4. tt. 9. p.
2.

que debe el Rey escoger tal ome para esto, que sea de buen linaje, e aya buen seso natural: e sea bien razonado, e de buena manera, e de buenas costumbres, e sepa leer, e escribir, tambien en latin, como en Romanze. Non videtur Rex Alphonfus solum voluisse, ut Secretarius latinè nôrit scribere, sed loqui etiam: id enim apprimè utile est ei, quem cum omni Nationum genere agere oportet. Et hoc præsertim tempore, postquam Monarchia Hispanica per Provincias, & Regna externa longiùs dilatata fuit, illud valde necessarium est, ob frequens literarum latinarum commercium.

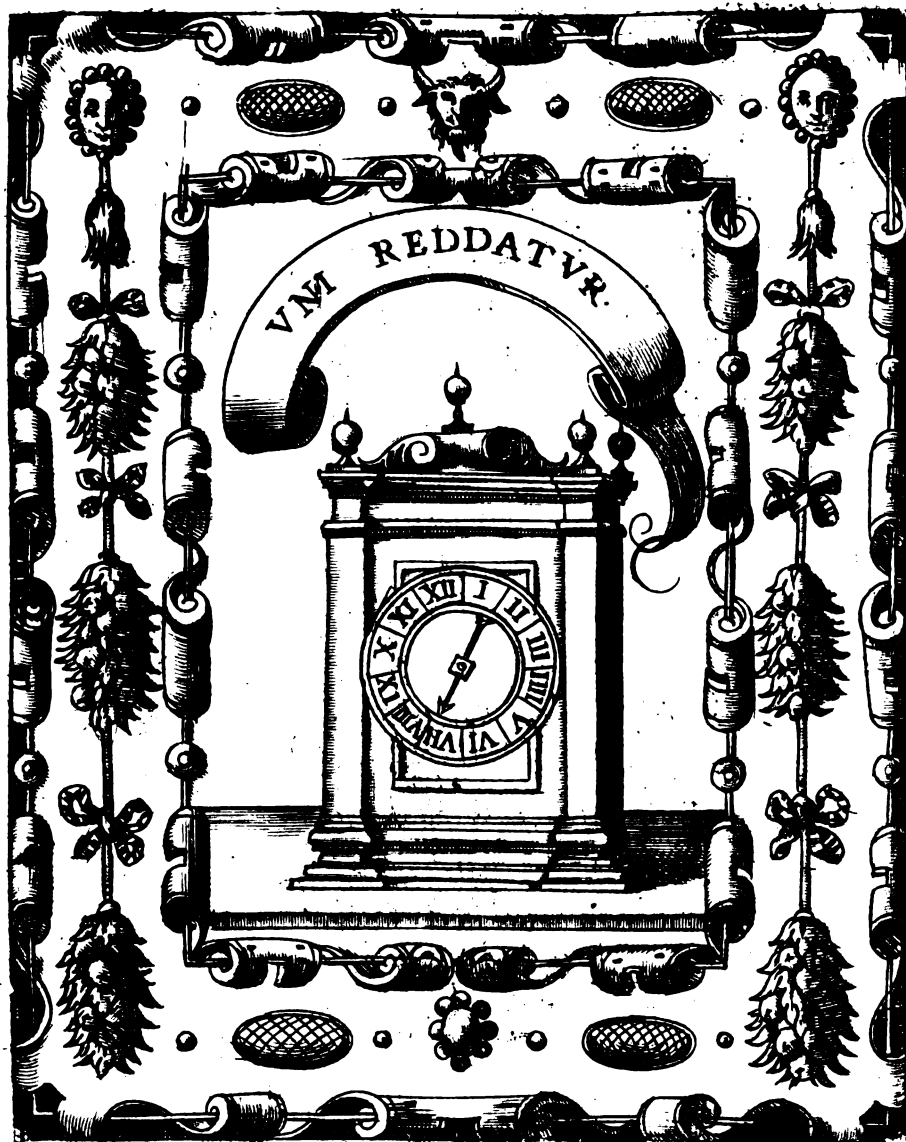
§. Verùm nihil magis essenziale & proprium Secretario, quàm Secretum, unde & nomen invenit, ut eo audito

con-

continuò obligationem suam sibi in memoriam reduceret. Lingua & calamus periculosa cordis instrumenta sunt, & per illa foràs se prodit, aut levitate judicii, mysteriorum incapacis, aut ex inani aliquâ gloriâ, dum nimirum Secretarii magnarum rerum quasi depositarii videri cupiunt, aut intelligentes, loquendo de illis, scribendove ad eos, qui Ministri non sunt. Atque adeò Secretarii munere fungi iste non poterit, qui tam modestus non fuerit, ut audire potius malit, quàm loqui, eundem semper vultum præ se ferendo, siquidem & in hoc legi potest, quod curæ illius & expeditioni commissum fuerit.

SYMBOLVM LVII.

HOROLOGII rotulæ tanto tamque occulto volvuntur silentio, ut nec videas eas, nec audias; & licet ab iisdem totum pendeat artificium, sibi tamen hoc minimè attribuunt, sed motum suum accommodant indici, qui solus horas distinguit, & indicat, seseque palàm omnibus ostentat dimensi temporis auctorem & regulam. Talis concordia mutua, & consensus sit oportet inter Principem & eos, qui ipsi à Consiliis sunt. Istos adhibere, perutile est: nam (ut rectè dixit Rex Alphonfus Sapiens) *el Emperador, y el Rey maguer sean grandes Señores, non puede fazer cada uno dellos mas*

L. 12. tt. 1. p. 2.

mas, que un Ome, & Status alicujus gubernatio multis indiget viris, at tam modestis, & ab omni arrogantia alienis, ut ex iis, quæ statuta fuerint, nihil suo tribuant consilio, sed solius Principis. Laboris socii sunt, non potentia. Ministri, non Imperii consortes. Sciant, Principem absque iis imperare posse, se verò absque illo minimè. Vbi Majestatem suam potentiamque exercere poterit sine opis alterius adminiculo, se solo id agat. In Ægypto, ubi efficacior est caloris vis, cælum animalia perfecta absque alterius concursu procreat. Si Princeps omnia cum aliis conferat, Consultator erit potius, quàm Princeps. Perit Principatus vis, nisi rerum summa ad unum^a revocetur? Monarchia à cæteris gubernandi rationibus in eo distinguitur, quòd unus solus imperet, obediant alii, & si permiserit Princeps, ut plures præcipiant, non Monarchia erit, sed Aristocratia. Vbi imperant multi, nemo imperat. Spiritus sanctus poenæ & castigationis loco id^b habet, & contra benedictionem interpretatur, si penes unum solum imperium^c sit. Quòd si Ministri Principem tam ignavum esse animadverterint, ut alios sinat regere, maximam sibi auctoritatem arrogant. Augescit inter eos superbia & æmulatio. Quilibet è pallio Regio detrahit aliquid, adeoque penitus tandem in frustra distrahitur. Plebs confusa inter tot Dominos verum ac legitimum amplius non agnoscit, & gubernationem contemnere incipit: nihil enim rectè geri existimat, nisi quod à Principis sui mente proficisci credit, unde & vi remedium parat. Exempla funesta ejus rei apud Historicos videre licet in amissione Regni, & morte Garlæ Galæciæ Regis, qui ne indicem quidem agere voluit, designando gubernationis morus; sed ad unum aliquem, quem præ aliis charum habebat, remittebat omnia, qui una cum Rege postea occisus fuit. Regem Sanctium Lusitanum Regno exutum legimus, quòd in eo Regina potius, aliisque famuli obscuro loco nati impetarent. Idem Regi Henrico IV. accidit, quia in negotiis curandis tam erat negligens, ut eorundem expeditiones à Ministris datas, manu suâ subscriberet antè, quàm eas legeret, aut sciret etiam, quid in iis

con.

^a Nève Tiberius vim Principatus resolveret, cuncta ad Senatum vocando, eam conditionem esse imperandi, ut non aliter ratio constet, quàm si uni reddatur.

Tac. lib. 1. Animal.

^b Propter peccata terra multi Principes ejus. Prov. 28. 2.

^c Et suscitabo super eas Pastorem unum, qui pascet eas. Ezech. 34. 23.

Mar. Hist. Hisp. c. 8. lib. 9.

contineretur. Incommodis omnibus sese Princeps obicit, qui sine examine, sine consideratione id solū exequitur, quod statuunt alii: in ipso enim tanquam in molli cerâ quilibet imprimit, quidquid desiderat. Ita factum Claudio Imperatori,

Tac. lib. 12.
Annal.

d Factus est
Principatus
super humerū
ejus. Jsa. 9. 6.

e Levavit au-
tem cocus ar-
mum, & po-
suit ante Sa-
ul: dixitque Sa-
muel, ecce
quod remāsit,
pone ante te,
& comede: quia
de industria
servatum est
tibi, quando
populum vo-
cavi. 1. Reg.
9. 24.

f Et dorsa eo-
rum plena
erant oculis.
Ezech. 1. 18.
sm. lxx.

g Eliseus au-
tem videbat,
& clamabat:
Pater mi, Pa-
ter mi, curtus
Israel, & au-
riga ejus.
4. Reg 2. 12.

Tacit. lib. 3.
Annal.

1. 3. tt. 1. p. 2.

cui non judicium, non odium erat, nisi indita, & jussa. Ipsius Principis, non Ministrorum humeris Deus Principatum^d imposuit; id quod haud obscurè Sauli indicare voluit Samuel, quando uncto in Regem instruxit convivium, & de industria armum ex agno reliquum^e portexit. Attamē non velint Principem Cameli esse similem, qui cœcè oneri se inclinat; sed opus est, ut humeros habeat oculos, sicut animalia illa in visione Ezechielis, ut videant, & sciant, quid in se^f suscipiant. Currum & aurigam Israël Eliam vocabat^g & Eliseus, quod onus gubernationis sustineret, ac regeret. Principis nomen haud meretur, quisquis per seipsum jubere nescit, aut contradicere; ut in Vitellio videre licuit, qui *neque jubendi, neque vitandi potens, non jam Imperator, sed tantum belli causa erat.* Quam ob rem non solius indicis officium in regendo horologio obire debet Princeps, sed inquietis etiam, quæ mensuram modūque dat rotularum motui, ab illo siquidem totum negotiorum dependet artificium.

Neque tamen illud nunc contendo, ut Princeps *Prætoris*, Consilarii, aut Præsidis partes sustineat: majus aliquid & excelsius ab eo postulatur. Si ad omnia attendere veller animus, pro rebus majoris momenti tempus illi non suppeteret. *Iasi debe haver* (verba sunt Alphonsi Regis) *Omes sabidores, e entendidos, i leales, e verdaderos, que le ayuden, e le sirvan de fecho en aquellas cosas, que son menester para su Consejo, e para fazer justicia, e derecho à la gente; ca el solo no podria ver, nin librar todas las cosas, porque ha menester por fuerza ayuda de otros, en quien se fie.* Iplius est Ministris uti, velut gubernandi instrumentis, eosque operari sinere; sic tamen ut attendat ad ea, quæ agunt, cum directione aliquâ superiore magis minúsve immediatâ, aut assistente, prout negotiorum ratio postulaverit. Quæ Ministrorum sunt propria, ipsi Ministri peragant. Quæ ad Principis pertinent officium,

officium, de iis solus Princeps statuatur. Eâ de causâ Tib-
 rius *Senatum per literas castigabat, quod cuncta eorum ad
 se rejicerent.* Curæ Principis graviores turbari non debent
 consultationibus levioribus, si absque Majestatis læsione à
 Ministro eæ decideri possint. Quapropter *Sanquinius maxi-
 mus è Consularibus oravit Senatum, ne curas Imperatoris
 conquisitis insuper acerbitatibus augerent: sufficere ipsum sta-
 tuendis remediis.* Quod si Princeps semel Ministro alicui,
 ejus prudentiæ & fidei confusus, negotium aliquod commi-
 serit, totum eidem postea derelinquat. Postquam Deus
 Adamum totius terræ Dominum constituisset, adduxit ad
 eum universa animantia, & volatilia cæli, ut nomina iis
 imponeret, nec Deus id sibi reservari^b voluit. Pari ratione
 aliis relinquere debet Princeps curas, & labores ordinarios:
 caput enim officiis manuum, aut pedum minimè sese oc-
 cupat, neque navarchus vilioribus se impendit ministeriis,
 sed in puppi sedens navim gubernat quietâ manûs agitatio-
 ne, quâ plus efficit, quàm omnes alii.

Tacit. lib. 3.
 Annal.

Tacit. lib. 6.
 Annal.

^b Formatis de
 humo cunctis
 animantibus
 terra, & uni-
 versis volati-
 libus cæli, ad-
 duxit ea ad
 Adam, ut vi-
 deret, quid vo-
 caret ea. Geni:
 2. 19.

§. Quod si Princeps ob ætatem aut teneram, aut in-
 gravescentem, aut naturam aliàs ad gubernandum minùs
 idoneam negotiorum directioni intendere nequeat, alium
 adiutorem asciscat: minùs enim est incommodi, alterius uti
 operâ, quàm per seipsum errare in omnibus. Primi anni Im-
 perii Neronis felices fuere, quod viros bonos adhiberet in
 consilium; postea verò cum solus peragere negotia voluit,
 semetipsum perdidit. Rex Philippus Secundus, cum videret
 ob senectam, aliàsque corporis imbecillitates se ad Impe-
 rium minùs habilem reddi, fidis quibusdam, expertisque
 Ministris usus fuit.

Verùm tum etiam, cum necessitas ea fuerit, non deceat
 Principem omnem omnino negotiorum curam deponere,
 quantumvis intelligentes sint Ministri & fidi: corpus enim
 politicum naturis est simile, quibus, si calor animæ natus
 defuerit, nulla sufficiunt remedia, nullæ industriæ ad con-
 servandas illas, & sustentandas, ne intereant Anima Rei-
 publicæ suæ Princeps est, quare ut illa vivat, necesse est, ut
 hic

hic membris suis, & organis aliquo modo præstò sit. Si omnino non possit, illud curet saltem, ut ipsemet videatur audire omnia, & oculis cernere, tantâ solertiâ, ut ipsius dispositioni & iudicio tribuantur. Præsentia Principis, etsi nihil agat, aut aliò intendat, cautos tamen & sollicitos reddit Ministros. Vel nôsse duntaxat, omnes consultationes ad ejus pervenire manus, auctoritatem iis tribuit, licet nec mutet eas, nec videat. Quid erit igitur, si interdum suismet lustrârit oculis, aut instructus secretò correxerit, & castigârit Ministrorum suorum errores, iisque metum injecerit. Si vel semel id fiat, semper erunt solliciti: persuadebunt enim sibi, eum videre omnia, aut certe solere inspicere. Consultant porrò in Consiliis de negotiis, & vitis bene de Republicâ meritis, quos ad munia publica & dignitates evehant; verum ad ipsum Principem omnia perveniant oportet, ipsius manus sit, quæ decisiones & gratias denotet, neque facile permittat, ut tanquam in Solari horologio umbræ ipsius (per has Ministros & Principi familiares intelligo) cas indicent, & primum in apertum proferant, adeoque sibi ascribi faciant: nam si in hoc existimatio defuerit, negotiorum peribit auctoritas, beneficia suam perdent gratiam, & Princeps contemptui erit, cui ea in acceptis referri oportebat. Ob hanc causam *inclinatio Senatûs*, quâ in M. Hortalum propendebat, *incitamentum Tiberio fuit, quo promptius ad-versaretur, vehementerque increpuit* Iunium Gallionem præmia Prætorianis militibus proponentem, *velut coram rogitans, quid illi cum militibus, quos neque dicta Imperatoris, neque præmia, nisi ab Imperatore accipere par esset.* Princeps non idcò in veneratione est, quòd Princeps sit, sed quia ut Princeps mandat, castigat, remunerat. Si quid statuendum acerbius, si quæ pænalis ferenda sententia, per Ministrorum manus id fiat, suam verò quantum fieri potest, Princeps celet. Illi populi indignationem, rigoris ac pænæ odium sustineant, non iste. De Iove antiqui dicere solebant, quòd benignos solum vibraret radios, qui absque cuiusquam offensione minarentur, ejusque potentiam ostenderent,

Tacit. lib. 2.
Annal.

Tacit. lib. 6.
Annal.

ⁱ Et honores
ipse per se
tribuere, pæ-
næ autem per
alios Magi-
stratus, & ju-
dices irrogare.
Arist. lib. 5.
Polit. c. 11.

derent, alios verò per Deorum consilium. Ministri severi habeantur & duri; Princeps benignus & clemens audiat. Illorum est accusare, & condemnare; Principis absolvere, & veniam concedere. Emanuel Lusitaniæ Rex gratias agebat cuidam, quòd argumenta quædam reperisset, quibus reum capitis morti posset eripere. Alius item Lusitaniæ Rex Ioannes Tertius quæstioni cuidam criminali præsens aderat, cùmque sententiis rogatis, paria essent tum absolventium, tum condemnantium suffragia, solùmque ipsius expectaretur, fertur respondisse: *Quòd hunc morti adjudicaveritis, iustissimè factum arbitror, cuperemque alii omnes in eandem ivissent sententiam. Ego tamen absolvendum eum censeo, ne quis dicat, Regis suffragio subditum capite damnatum esse.* Ad subditos conservandos Princeps creatus est, & nisi illius causâ fiat, vitam eripere nemini debet.

§. Horologii index ad rotularum artificium nihil confert, sed eas operari finit, & motus solùm earundem denotat. Ita Carolo Quinto Imperatori videbatur agendum esse Principi cum suis Consiliariis, ut iis nimirum consultationes relinqueret, neque his facilè se coràm ingereret. Quod documentum etiam filio suo dedit Philippo Secundo: præsentia enim libertatem impedit, & ansam dare solet adulationi. Et tametsi in majoris momenti negotiis præsentia Principis perquam utilis videatur, eò quòd non æquè animum instruant consultationes lectæ, ac coràm habitæ; in quibus plurima addiscet, & negotiis incipiet affici, perspectis naturis & finibus eorum, qui ipsi à consiliis sunt. Verùm in declarandâ suâ mente admodum cautum oportet esse Principem, ne fors eandem adulatio sequatur, aut veneratio, aut metus. Quæ causâ fuit, cur Piso accusato Marcello, quòd sublato capite statuae Augusti, suam erexisset, sententiam rogatus Tiberio diceret: *quo loco censebis Cæsar? si primus, habeo, quod sequar: si post omnes, verear, ne imprudens dissentiam.* Quamobrem laudatum etiam fuit ejusdem Imperatoris decretum, quo *exemit Drusum* filium suum *Consulem designatum dicenda primo loco sententia, ne cæteris ad-*

Tacit. lib. 1.
Annal.

Tacit. lib. 3.
Annal.

M m

sentiendi

sentiendi necessitas fieret. Ingens istud periculum est; sed nec minus commodi ex eo, si Princeps nec antè, nec post in consultationibus suum aperiat animum: ita enim majori cum secreto consilium illud suo tempore exequi poterit, quod videbitur optimum. Henricus Lusitaniæ Rex tantâ cum prudentiâ negotia proponebat in Consilio, ut neque è verbis, neque ex ipso vultu agnosci posset, quò animus ejus inclinaret. Vnde & nata consuetudo, quò Præsides & Vice Reges in Consiliis suffragia non ferant, quæ antiquissima est, Ætolis quondam usitata.

At enim verò in casu, quo Princeps approbationem potius cuperet, quàm consilium, poterit antè animum procedere, & suam manifestare opinionem: semper enim videbit, multorum postea in eandem conspirare suffragia, aut quia placere cupiunt, aut quia faciliè ejus sequimur nutum, qui imperat.

§. In belli negotiis, tum præsertim, cum Princeps illo tenetur implicatus, ob rationes jam dictas valde expedit ipsum consultationibus præsentem interesse, ut hæc suâ præsentia firmet, atque illicò, quæ sapienter statuta fuerint, possit exequi; néve interim fortè, dum de illis ad ipsum refertur, è manibus elabatur occasio. Illud tamen Principem scire velim, multos esse Consiliarios, qui coram Principe fortes videri cupiunt, magisque animosi, quàm prudentes; atque adeò temeraria interdum suggerunt consilia, licet ordinariè ipsi ea non soleant exequi, immò vel maximè præ aliis periculum fugiant. Exemplum in iis fuit, qui Vitellio auctores fuerant, ut arma susciperet, *sed quod in ejusmodi rebus accidit, Consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumpsere.*

Tacit. lib. 3.
Annal.

§. Quæstio frequens est inter Politicos, deceâtne Principem in ipsis præsidere tribunalibus ad justitiam exercendam. Et sanè gravis nimium videtur occupatio, quâ tempus perderetur necessarium pro negotiis politicis, & administrandâ Republicâ, quamvis Tiberius *nec Patrum in Senatu cognitionibus satiat, judiciis adsidebat in cornu tribunalis.*

Tacit. lib. 1.
Annal.

lis Rex Ferdinandus Sanctus coram in judiciis præsens aderat, audiebat, & defendebat pauperes, & imbecilliores adversum potentiores tutabatur. Rex Alphonsus Sapiens instituit, ut Rex ipse viduarum & orphanorum causas iudicandas sibi sumeret, *porque maguer el Reyes teniéndolo de guardar todos los de su tierra, señaladamente lo debe fazer à estos, porque son así, como desamparados, e mas sin consejo, que los otros.* Salomoni insignem peperit auctoritatem magnum ejus iudicium, quo causas ^k decidebat; & Israëlitarum Regem postulabant, qui sicut apud alias Nationes receptum erat, ius iis ^l diceret. Sola Principis præsentia bonos efficit ^m Iudices, & sola ejusdem potestas infirmiores tueri ⁿ potest. Præcipua causa, cur Deus Davidem in Regem elegerit, illa fuit, quod qui oviculas suas dentibus ac unguibus Leonis eripisset, optimè nōset pauperes adversum ^o potentiores defendere. Tam grata & accepta Deo est ista cura, ut propter eam solam adpromiserit Principi, deleturum se reliqua ejus peccata, & usque ad candorem nivis eum ^p emundatum. Quare diffiteri non possum, hanc præcipuam esse partem muneris Regii, cui tamen satisfieri puto, si bonos Iustitiæ Ministros eligat, attendatque deinde sedulò, quomodo munus suum isti impleant; cæterum sufficiet, quod subinde in causis gravioribus (graviores autem voco, quæ à potentiâ possunt opprimi) suffragiis ferendis ipse intersit, aut certè, ut Iudices semper in metu sint, ne forrè ex occulto aliquo tribunalis loco singulorum dicta & sententias observet. In eum finem Iudices omnes Madriti versantur in Palatio Regio, & in aulis, ubi judicia exercentur; fenestras sunt, per quas sua Majestas secretò solet attendere: perinde ut apud Magnum Turcarum Imperatorem in certo loco judiciis deputato (quem ipsi *Divan* vocant) fieri assolet, ubi Iudices de negotiis conferunt, & quoties ita videtur, ab ipso audiri possunt per fenestram quandam holosericeo rubro coopertam.

§. Atque harmonia ista horologii, & concordia mutua rotularum cum indice exteriori, qui horas designat, haud

M m 2

obscurè.

^k Audivit itaque omnis Israël iudiciū, quod iudicaret Rex: & timuerunt Regem, videntes sapientiam Dei esse in eo ad faciendum iudicium.

3. Reg. 3. 28

^l Constitue nobis Regem, ut iudicet nos, sicut & universæ habent Nationes.

1. Reg. 8. 5.

^m Rex, qui sedet in folio iudicii, dissipat omne malum intuitu suo.

Prov. 20. 8.

ⁿ Tibi derelictus est pauper: orphano tu eris adiutor. Ps. 9. 14.

^o Persequabar eos, & percussiebam, etuebamque de ore eorum.

1. Reg. 17.

34.

^p Querite iudicium, subvenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. Ex venite, & arguite me, dicit Dominus: si fuerint peccata vestra, ut coccinum, quasi nix dealbabitur.

Isa. 1. 17.

obscurè elucet etiam in regimine Monarchiæ Hispanicæ tam bene instituto, ut Regna & Provincias, quas Natura latè sejunxit, Prudentia inter se uniat. Omnes peculiare Consilium Madriti habent: ibi siquidem est Consilium Regni Castellæ, Aragoniæ, Lusitaniæ, Italicum, Belgicum, & Indiarum, quibus unus aliquis præsidet. In iis in deliberationem veniūt negotia omnia seu justitiæ, seu gratiæ, quæ ad unumquodque Regnum, seu Provinciam pertinent. Atque istæ consultationes ad ipsum Regem perveniunt, qui illud tandem statuit, quod maximè expedire judicaverit, eâ ratione, ut Consilia veluti rotæ sint, sua Majestas verò index; aut illa sint nervi optici, per quos visuales species transmittuntur ad cerebrum; Rex verò instar sensus communis, qui illas discerhit ac percipit, ferendo de iis iudicium. Rebus igitur Monarchiæ sic constitutis, & suæ Majestati præsentibus, tantâ cum prudentiâ & quiete curantur singulæ, ut ab annis centum & ampliùs, à quo altius illa cœpit assurgere, vix ullus aliquis gravis error in eâ acciderit, quod tamen in corpore tam vasto, cujus partes tam dissitæ sunt inter se, proclive est fieri. Magis unita fuit Romanorum Monarchia, & pænè quotidie graves in eâ motus ac tumultus oriebantur: evidens sanè argumentum, hanc nostram fundamentis suis longè illi præstare, & à Viris fidei magis probatæ, majoris item iudicii ac prudentiæ gubernari.

§. Quamobrem cùm summa rerum ad Principem tandem derivanda sit, decet omnino, ut non amore solùm, sed œconomiâ etiam Reipublicæ Pater sit, neque satès esse ducat, si Consiliarios habeat, & Ministros, qui rerum satagant; sed secretam præterea earundem notitiam sibi comparet, quâ se in omnibus dirigat; uti mercatores certo aliquo, & secreto libro, in quo commercia & negotiationes suas adnotant. Ejusmodi librum Augustus Imperator habebat, in quo *opes publica continebantur, quantum civium, sociorumque in armis, quot classes, Regna, Provincia, tributa, & necessitates, ac largitiones, quæ cuncta suâ manu perscripserat.* Memoria experientiarum quasi quoddam depositum est, sed caducum

Tac. lib. 1.
Annal.

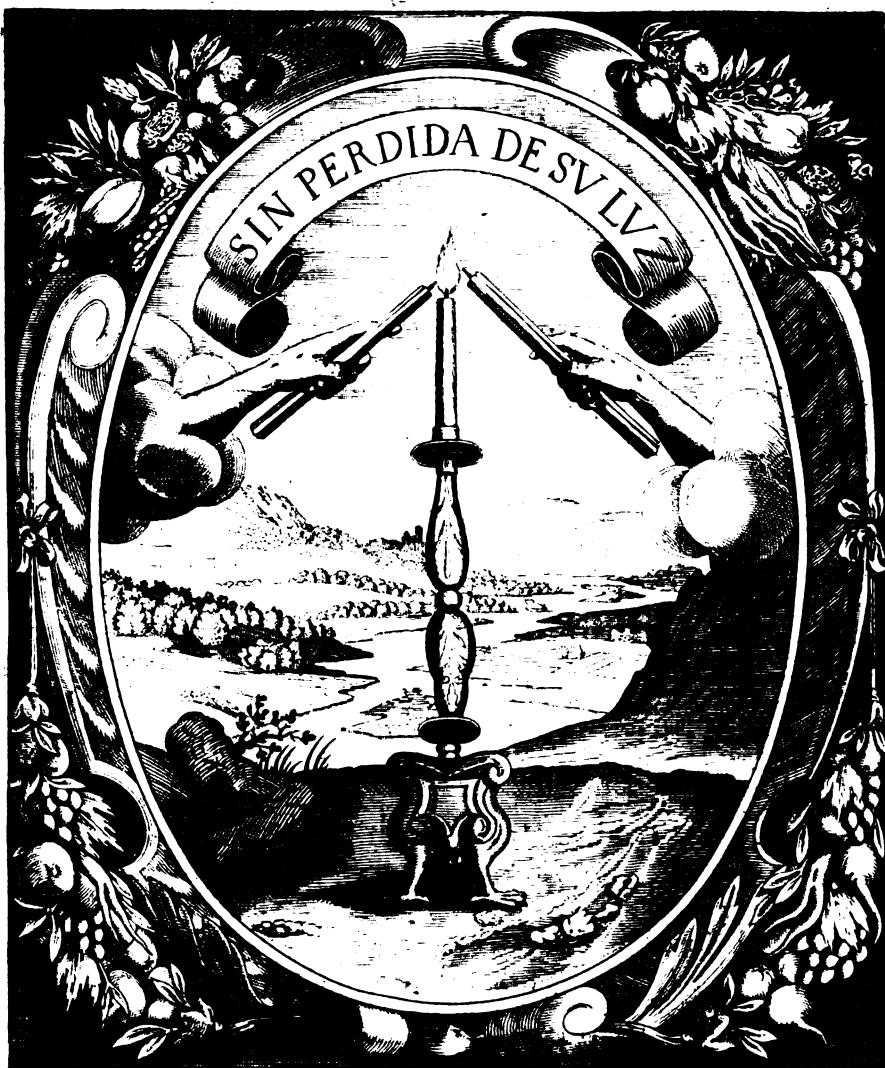
caducum & fragile, nisi à calamo juvetur, qui illas in chartâ perennare faciat. Plurimum addiscet, quisquis ea, quæ rectè facta fuerint, quæ secus, memoriæ juvandæ causâ, in libellum retulerit. Quam diligentiam si adhibere neglexerit Serenitas Vestra, ad solium regium aliquando evecta, putaveritque nequaquam debere Majestatem regiam eò usque sese demittere, sed sufficere, si solâ suâ præsentia, non autem tantâ animi attentione Regnum moderetur, Ministrorum arbitrio illud permittendo, facilè equidem mihi persuadeo de optimâ constitutione, & ordine Monarchiæ hujus in Consiliis suis, & Tribunalibus fore, ut Serenitas Vestra absque graviori aliquo periculo dominationis suæ stadium decursura sit; verum tamen nihil erit aliud, quàm index solum horologii, alienis rotulis agitatus, neque quicquam in ejus gubernatione elucebit eximium, & gloriosum, quemadmodum futurum esset, si (quod spero). Serenitas Vestra Augustum imitata in certo aliquo libro, illas ipsas res adnotari fecerit quotannis, in quolibet Regno separatim, adjectis etiam munitioribus locis, quæ à militari præsidio custodiuntur: quos item Viros insignes habeat, tam pro pacis, quàm belli muneribus, eorum qualitates, dotes, obsequia, aliâque similia; notando insuper memoriæ causâ negotia majoris momenti, quem ea eventum sortita fuerint, quid actum in iis bene, quid erratum, & plura talia usu observata, quæ ad ritè gubernandum possunt conducere. Ab hac cura & attentione proficiscitur insignis illa gubernationis harmonia in Societate I E S V, quam tantoperè omnes admirantur, siquidem ad Ordinis totius Generalem tertio quoque anno particulares fiunt relationes de rebus omnibus, aut præcipuis certè, quæ acciderunt, unâ cum secretis personarum Catalogis; quia verò illæ sensim & cum tempore naturam, morésque mutant, quolibet triennio illi innovantur, præterquam quòd annis singulis ad eundem perscribantur informationes quædam, non tam generales, sed de iis solum rebus, quas ipsum scire magis necessarium fuerit: quo fit, ut electio-

nes plerumque bene eveniant, personarum capacitatem officii optando, non contra. Quod si Principes ejusmodi notās rerum personarumque haberent, non fallerentur toties in relationibus et consultationibusque melius regnandi artem docerent, ne in omnibus a Ministris dependere foret opus: majori cura ac sollicitudine hi servirent Principi, quippe qui scirent, omnia ad illius pervenire notitiam, & ab eo adnotari; adeoque nunquam committerentur tam graves defectus, ut nunc fieri videmus, dum tempori non curantur, quæ ad bellum, aut pacem sunt necessaria: Virtus denique metu ejusmodi catalogorum incrementum caperet, & vitia decreverent. Nec ullam confusionem parient summarie illæ relationes, præsertim si aliæ fiant manu ipsiusmet Principis, aliæ per Ministros, qui principalia obeunt munera, aut Viros alios intelligentes, quibus tutò credi potest, quod sincere & accurate illas facturi sint. Quare si, ut Cicero dixit, *Senatori necessarium est nōsse Rempublicam, quid habeat militum, quid valeat ærario, quos socios illa habeat, quos amicos, quos stipendiarios, quâ quisque sit lege, conditione, fœdere, &c.* Senatori, inquam, qui non nisi exigua gubernationis pars est, quantò magis ista necessaria erunt Principi, cuius est ad universale bonum attendere? & si Philippus Macedoniae Rex bis quotidie prælegi sibi voluit articulos fœderis cum Romanis initi, cur dedignabitur Princeps in uno aliquo libro inspicere totum Imperii sui corpus redactum in compendium, contemplando nimirum in illo, velut in tabulâ quâdam geographicâ, omnes ac singulas partes, quibus illud constat?

Cicero.

SYM-

SYMBOLVM LVIII.

E præcipuis regnandi instrumentis honor est, qui nisi ab honesto esset & laudabili, inventum politicum crederem. Firmamentum Imperiorum est. Nemo quisquam absque eo se suâque diu conservare poterit. Si is deesset Principi, deficeret virtutum custodia, famæ stimulus, & vinculum, quo amorem venerationemque sibi conciliat. *Velle pecuniis excellere, tyrannicum est; honoribus verò, magis regium.* Nec minùs subditis honor utilis est, quàm ipsi Principi: nam sine eo nullæ sufficerent leges ad coercendum populum, cum plerique comparati sic simus, ut non minùs infamiae metus, ac poenæ nos in officio contineat. Mox rueret

Arist. lib. 5.
Polit. c. 10.

M m 4

ordo

ordo Reipublicæ, nisi in existimatione essent obedientia, fidelitas, integritas, & fides publica. Cupiditas gloriæ legum auctoritatem nutrit ac fovet, & ut illā potiatur, labori se dat, & virtutibus. Nec periculum levius illi imminet Reipublicæ, in quā subesse omnes cupiunt, quàm ei, in quā nemo non imperare desiderat. Regnum nimis abjectum & humile vi cedit, & obligationis suæ, quā Domino legitimo obstrictum est, facile obliviscitur. Illud verò, quod altioris est animi, quòdque honorem in pretio habet, labores & pericula, immò suammet ipsius ruinam vilipendit, ut in obedientiā & fide permaneat. Quæ bella, quas calamitates, quæ incendia expertus non est Burgundiæ Comitatus, ut suam erga Regem Catholicum obedientiam ac fidem tueretur? nec tyrannis & barbara hostium crudelitas, nec infecta elementa, tametsi omnia adversus illam viderentur conspirasse, ejus constantiam frangere potuere. Fortunæ, Patria, & vita fidelibus illis subditis eripi potuerunt, generosa fidelitas, & sincerus in Dominum legitimum amor adimi nunquam potuit.

§. Adversus mala intestina illud solet esse remedium, ut honor omnis & existimatio quàm longissimè arceatur à populo; quā Politicā Chineses utuntur, quibus nullum nisi ab intimis visceribus periculum. Verùm in aliis Regnis, quæ invasionibus sunt exposita, existimatio & gloria subditorum omnino sunt necessaria, ut hostibus sese objicere audeant: ubi enim honor non est, nec animi fortitudo esse potest. Non magnus est Princeps, qui animis magnis non imperat, & generosis, nec absque iis timeri se unquam faciet, aut dominii sui fines dilatabit. Æstimatio gloriæ, quæ in subditis est, eosdem stimulat, ut & Principis honorem procurent: ex hujus enim amplitudine etiam illorum gloria dependet. Unica inanis honoris umbra in laboribus constantes, & fortes eos in periculis efficit. Qui thesauri sufficerent ad compensandum fortunas, quas prodigunt subditi, sanguinem, quem profundunt pro tuendâ voluntate & arbitrio suorum Principum, nisi introducta fuisset moneta

moneta illa honoris publica, quâ quisque in suâ opinione sibi ipse satisfacit? Optimum fortunarum actionumque heroicarum pretium est, quod Principes reperire potuerunt, adeoque honoris æstimationem integram, quoad fieri potest, si non ob Majestatem suam propriam, at certe propter emolumentum ingens, quod illa secum affert, conservare debent inter subditos, dissimulando penitus, aut leviter saltem castigando delicta illa, quæ tuendi honoris causâ committuntur, & contra præmiis & testimoniis publicis actiones fortes, & generosas confovendo. Illud tamen advertant, admodum in subditis perniciosam esse inanem illam existimationem & gloriam, quæ solâ hominum opinione, non solidâ virtute nititur: ex illâ enim contentiones de prærogativâ inter Ministros nasci solent cum jacturâ boni publici, & obsequii Principis, duella, injuriæ & homicidia, ex his verò motus intestini, & seditiones. Nec cum illâ stare potest obedientia, sed interdum Principis sanguine sese coinquinat: nam si semel subditus opinione suâ propriâ, aut communi rumore persuasus, Tyrannum eum judicet, & morte dignum, facili eam machinabitur, ut sese pro patriâ offerat, & nomen suum posteritati consecret. Oportet ergo ut Princeps istam gloriæ superstitionem corrigat in subditis, ad veram & solidam eos incitando.

Nec indignum se Majestas reputet, si subditos honoret, & externos: honor enim iste Principum honori non magis derogat, quàm flammæ facis officiat, si se communicet aliis, easque incendat. Ob quam causam Ennius pietatem illius, qui erranti viam commonstrat, flammæ comparavit.

*Homo, qui erranti comiter monstrat viam,
Quasi lumen de suo lumine accendat, facit,
Nihilominus ipsi lucet, cum illi accenderit.*

Itaque Monarchas, non ut sibi vendicent Monarchiam, invadunt; sed ut famam & gloriam adipiscantur.
Arist. lib. 5.
Polit. c. 10.

Ennius.

E quâ comparatione illud Ciceronis manavit consilium, ut quicquid sine detrimento accommodari possit, id tribuatur, vel ignoto. Ex utrâque hâc sententiâ præiens Emblemata de-
sumptum est, fax incensa candelabro imposita, symbolum Divinitatis, & supremi Magistratûs insigne, à quâ lucem
flam-

Cicero.

flammamque hauriunt aliæ, ad significandum, quàm sine detrimento flammæ honoris sui eundem Principes inter bene meritos dispertiant. Mutuatitium honorem habet, non proprium, quisquis eo destitui metuit, si honorem aliis habeat. Fontes scaturientes aquas affatim suppeditant, nec unquam deest, quod largiantur. Inexhausta est honoris dos in Principibus, quantumvis liberales ii sint: omnes enim eos venerantur, ut depositarios solùm, qui honores, quos accipiunt, in alios dispertiri debent; non secus ac terra vaporibus suis aërem refrigerat, qui eos deinde convertit in rorem, qui terram vicissim foveat. Atque hoc mutuum honoris subsidium Principem inter & subditos etiam agnovit Rex

1. 17. tt. 13. c. 2. Alphonsus Sapiens, cum dixit *que honrando al Rey honran à si mismos, e à la tierra, donde son, e fazen lealtad conosciada, porque deben aver bien, e honra del.* Vbi honor ille reciprocus est, ibi pax efflorescit ac bellum, & firmatur dominatio. Nec ullâ in re magis suam Majestatem ostendit Princeps, quàm honorando. Quantò Naturæ corpora præstantiora sunt, tantò profusius virtutes ac dona sua impertiunt aliis. Fortunas largiri, humanæ liberalitatis dos est; honores dare, Dei proprium, eorumque qui ad Deum accedunt propius. In his generosis principiis ac regulis maximè instructam velim Serenitatem Vestram, atque ut singulari studio Nobilitatem veneretur, præcipuam Monarchiæ columnam.

Cam. Lus.
can. 10.

*Os Cavalleiros tende em muita estima,
Pois com seu sangue intrepido, E fervente
Estenden não somente à ley de cima,
Mas inda vosso imperio preeminente.*

1. 17. tt. 13. p. 2.

Audiat Serenitas vestra eâ de re gloriosum Antecessorem Regem Alphonsum Sapientem, qui Successores suos optimis monitis instruens, sic loquitur: *Otrosi deben amar, e honrar à los ricos Omes, porque son nobleza, e honra de sus Cortes, e de sus Reinos, e amar, e honrar deben los Caballeros, porque son guarda, e ampáramiento de la tierra. Ca non se deben recelar de recibir muerte por guardarla, e actescentarla.*

§. Obscquia sine præmio languescunt, cum ipso vigent

vigent & Regnum efficiunt gloriosum: nam sub ingrato Rege nil magnum geritur, nec ulla heroïca exempla transmittuntur ad posteros. Vix ullum aliud egregium facinus effecere tres illi fortissimi milites, qui per medios hostium cuneos aquam de cisternâ attulerant, eò quòd David eos remuneratus non fuerit. Princeps, qui familiæ alicujus honorat merita, vinculo perpetuo eam sibi obstringit, & jus quoddam ad illius obsequia adipiscitur. Nec minùs ad agendum fortiter Viros nobiles impellunt ea, quæ à Majoribus eorum gesta fuere; uti & honores, quos acceperunt à Regibus, quàm ii, quos adhuc sperant. Atque isthæc consideratio movit Serenitatis Vestræ Antecessores, ut præstantiora quædam illustriorum familiarum Hispaniæ obsequia æternis honoribus voluerint prosequi. Sic Rex Ioannes Secundus remuneratus est ea, quæ Comites Ribadei præstiterant, quibus ideò perpetuâ lege dabatur ad mensam Regis accumbere, vestisque quâ Reges die Epiphaniæ Domini sacro uterentur. Eundem honorem Rex Catholicus Marchionibus Gaditanis habuit, iussitque eos donari veste, quâ vestirentur Reges sexto Idus Septembris, Virginis Matris natali Die Marchionibus item de Moya, quibus dari præcipit craterem, è quo S. Luciæ festo Reges biberent. Comitibus denique Rocensibus ex familiâ de Vera, quibus permissum, ut quotquot ex illo sanguine descenderent, quotannis homines triginta à tributis possent immunes reddere: cùmque ipse Rex Ferdinandus Galliarum Regem Savonæ conveniret, magnum Ducem Gonsalvum cœnæ adhibuit, ad cuius etiam domum divertit, cùm Neapolim aliquando ingrederetur. Quid igitur mirum, si unum aliquod Regnum, atque adeò universa Hispania armorum suorum felicitatem, & gloriam illi debebat, de quo dici meritò poterat, quod dixit Tacitus de alio quodam forti ac strenuo Duce: *Illo in corpore deus omne Cheruscorum, illius consiliis gesta, quæ prospere ceciderint, testabatur* Maroboduus. Fortitudo, & prudentia unius solus Ministri fundamentum esse solet, & exaltatio alicujus Monarchiæ. Ea quæ in Americâ assurrexit, Her-

2. Reg. 23.

Mar. Hist.
Hisp. lib. 21.
c. 16.Mar. Hist.
Hisp. lib. 25.
c. 4.Mar. Hist.
Hisp. lib. 29.
c. 9.Tacit. lib. 3.
Annal.

Hermannō Cortesio, & Pizarris debetur. Fortitudo & industria singularis Marchionis Aytonæ, mortuâ serenissimâ Infante Isabellâ, Status Belgicos quîetos tenuit. Instrumenta præcipua conservati apud Austriacos Imperii, uti & securitatis, quâ Italia diu fruita est, fuere præsentēs aliqui Ministri, quorum maxima præmia stimuli instar erunt, & scintillæ ad excitandam gloriosam æmulationem in aliis. Paucorum remuneratione multa alia mercari licet obsequia. Generosa usura est, quâ ditescunt Principes, augent Status suos, & securos reddunt. Floret Imperium Otomannicum, quod fortitudinem decoret præmiis, & altius evehat, in quocunque illa emicuerit. Fabrica Monarchiæ Hispanicæ ad tantum pervenit fastigium, quia Rex Ferdinandus Catholicus, ac post eum Carolus Quintus, & Rex Philippus Secundus aptare formarêque noverant lapides ad illius amplitudinem magis idoneos. Queruntur de hoc nostro sæculo Principes, sterile illud esse istiusmodi Virorum, nec advertunt tamen, id idè fieri, quia ipsi aut eos non quærunt, aut si reperiant, honoribus atque officiis illustriores non reddunt; sed eos solum ad gradus altiores evehunt, qui circum ipsos versantur, aut vivunt, quâ in re plus casus potest, quàm electio. Semper Natura insignes aliquos Heroës procreat, non iis tamen semper utuntur Principes. Quot præstantia ingenia, quot generosiores animi nascuntur moriunturque obscuri & incogniti, qui si adhibiti fuissent ad munera, toti orbi fuissent admirationi. Offatus in Sacellanatu Ecclesiæ S. Ludovici, quæ Romæ est, vitam clausisset ingloriùs, neque tam eximia Regno Franciæ præstitisset obsequia, nisi Rex Henricus Quartus magnæ illius indolis probè conscius, eum Cardinalitiâ dignum purpurâ proposuisset summo Pontifici. Si præstanti ingenio Virum Princeps inter vulgus sinat delitescere, vivet morieturque obscurus tanquam è plebe aliquis, nec quicquam magnum efficiet. Christus una cum tribus Discipulis in montem Thabor conscenderat, relictis cum turbâ aliis, & ecce vel à solo illo speciali Domini favore exclusi, experti fuere fidem suam sic intepuisse, ut energumenum

^b Nam Domino in monte demorante, & ipsis cum turbis residentibus quidam tepor eorum fidem tetradaverat.
Hilar. c. 17.
sup. Matth.

gumenum quendam curare nullo modo possent. Non crescunt neque florent ingenia, nisi favor ea excolat; aut irriget. Ille igitur Princeps, qui honorum sparserit semina, magnos insignesque Ministros colliget: at tempore eos seminare oportet, atque ad occasionem paratos habere, & in promptu: in illâ enim difficulter reperiri possunt. Quâ de re minùs solent esse solliciti Principes, dum in pace & tranquillitatē ætatem degunt, existimando nimirum, operam illorum nequaquam sibi fore necessariam.

^c Obruī cum
Discipulis, &
non potuerunt
curare eum.
Matth. 17.
15.

§. Nec solos Nobiles & Ministros insigniores honorare debent Principes, sed alios etiam subditos, id quod in legibus suis prudenter monuit Rex Alphonsus Sapiens, cum dixit: *E aun deben honrar à los Maestros de los grandes saberes. Capor ellos se fazen muchos de Omes buenos, e por cuyo consejo se mantienen, e se enderezan muchas vegadas los Reynos, e los grandes Señores. Caasi, como dixeron los Sabios antiguos, la Sabiduria de los derechos es otra manera de Cavalleria, con que se quebrantan los atrevimientos, e se enderezan los tuertos. E aun deben amar, e honrar à los Ciudadanos, porque ellos son como tesoreros, e raiz de los Reinos. E eso mismo deben fazer à los Mercaderes, que traen de otras partes à sus Señorios las cosas, que son y menester. E amar, e amparar deben otrosi à los Menestrales, i à los Labradores, porque de sus menesteres, & de sus labranzas se ayudan, e se goviernan los Reyes, e todos los otros de sus Señorios, e ninguno puede sin ellos biviir. E otrosi todos estos sobredichos, e cada uno en su estado debe amar, e honrar al Rey, e al Reyno, e guardar, e acrescentar sus derechos, e servirle cada uno en la manera, que debe, como à su Señor natural, que es cabeza, e vida, e mantenimiento dellos. E quando el Rey esto ficiere con su Pueblo, avra abondo en su Reyno, e será rico por ello, e ayudarse à de los bienes, que y fueren, quando los uviere menester, e será tenido por de buen seso, e amarlo an todos comunalmente, e será temido tambien de los estraños, como de los suyos.*

1.3.rr.30. p.
2.

§. In largiendis honoribus magnâ attentione uti oportet Principem, considerandum videlicet tempus, ponde-

N n

randæ

randæ personarum dotes, ut nec supra merita illi sint, nec infra: honores enim discernunt dignitatum gradus non fecus, ac vis interior adamantium pretium & valorem variat. Si omnes fuerint æquales, peribit in omnibus existimatio. Tyrannidis genus quoddam est, non remunerari bene meritos, & quod vel maximè plebem adversus Principem concitat. Valde perturbatur Respublica, ubi honores malè disperiti fuerint. Impares merito notam accipienti pariunt, offensam promerentibus. Remuneratur unus, offenduntur plurimi. Æqualibus impertire omnes, est præmiari neminem. Cum æqualitate non crescit virtus, nec quicquam eximium audet fortitudo, quæ non singulare aliquod sperat præmium. Statua uni erecta multos efficit gloriosos, qui pro eâ obtinendâ decertârunt. Honor uni alicui Ministro bene merito exhibitus, eidem calcar est, respiratio aliis, obedientia Populo.

§. Tamen si verò nullares magis firmet, atque illustret Principem, ac honorum largitio, cavendum tamen diligenter, ne eos in quempiam conferat, qui dignitati ipsius sunt proprii, eumque discernunt ab aliis: illi enim flammæ minimè similes sunt, quæ cum in aliam transit materiam, in suâ tamen integra permanet, quin omnes ii, quos in alios contulerit, in ipso lucere desinent, & manebit Majestas obscura, nec quisquam eosdem posthac sperabit nisi ab eo, quem in ejusmodi honoribus constitutum viderit. Etiam in Liviâ matre suâ admittere noluit Tiberius pecuniaria honorum signa, quæ Senatus ei parabat: *Anxius enim invidiâ, & muliebri fastigium in diminutionem sui accipiens, ne lictorem quidem ei decerni passus est.* Quin & cæremoniarum, quas casus introduxit, aut adulatio, & jam Principis sunt propriæ, cum aliis communes esse non debent: etsi enim inanes & vanæ sint, venerationi tamen Majestatis limites definiunt. Ægerrimè tulit Tiberius easdem pro Nerone & Druso preces publicas & supplicationes fieri, quæ pro ipso factæ fuerant, tamen si filii ipsius essent, & in Imperio^d Successores. *Vanescet Principum honor, si pro-*

Tacit. lib. 1.
Annal.

^d Tum vero
aquari ado-
lescentes Se-
necta sua, im-
patienter in-
doluit.

Tacit. lib. 4.
Annal.
Tacit. ibid.

promiscuis adulationibus vulgatur. Aliquando tamen, cum Ministri absente Principe personam ejusdem sustinent, communicari iis poterunt istiusmodi honores, & cæremoniæ, quæ Principi deberentur, si præsens esset; uti cum Pro-Regibus, & supremis Tribunalibus fieri assolet, perinde atque in stellis, quæ sole absente lucent, præsente non item: tunc enim illa honorum signa Dignitatem regiam respiciunt, repræsentatam in Ministris, qui effigies quædam sunt Majestatis, & supremæ potestatis reflexio.

SYMBOLVM LIX.

NATURA provida rerum omnium administratrix Provincias distinxit inter se, & sepsit, nunc montibus tanquam altissimis mœnibus, nunc interfusis amnibus & fluviis, nunc interjectis tumidis Oceani fluctibus, ut ambitioni humanæ obstacula poneret. Ad eundem etiam finem diversa constituit climata, naturas, linguas & mores; ut in tantâ Nationum diversitate unaquæque magis sese uniret ad sui conservationem, nec potentia & tyrannidi Exterorum tam facilè cederet. Verùm propugnacula illa naturalium limitum sufficere minimè potuerunt, ne insatiabilis domnandi cupiditas ea perrumperet: tanta enim tamque po-
tens

tens est humani cordis ambitio, ut quinque terræ zonas nimis etiam angustas existimet. Alexander Magnus illacrymâsse fertur, quòd plures sibi mundos subicere non posset: Fortunæ, & vitæ hujus bona, immò vita ipsa, non obstante naturali eam prorogandi inclinatione, contemnuntur præ exiguo regnandi spatio. Humeja Regnum Cordubæ parabat occupare, cùmque illum amici monerent de periculo, *Hodie, inquit, Regem dicite, cras perimite.* Nulla in homine passio cœca magis est & periculosa, ac ista. Multos illa vitâ pariter & statibus, quos dilatare volebant, exuit. Princeps quidam Tartarus poculo utebatur, cui insculptum caput Mascoviæ Principis, qui dum illi sceptrum eripere voluit, suum non tantum, sed & vitam perdidit; in ipso verò calicis labrò hæc inscriptio legebatur:

Hic aliena appetendo, amisit propria.

Idem ferè Regi Sanctio accidit, cò quòd fratres suos regnis exspoliare conatus fuisset, quæ Rex Ferdinandus parens inter eos diviserat. Periculum subit ambitio, si brachium extra regnum suum porrigat; haud secus ac testudo, ubi caput extra concham exierit, discrimini sese objicit. Et tamen si *sua retinere, privata domus; de alienis certare, regiam laudem esse*, Rex Tiridathes diceret; illud tamen tunc solum locum habet, quando ratio & prudentia id suadent, neque aliud potentia Tribunal, quàm armorum superest. Enimverò qui injustè alteri statum suum eripit, occasionem præbet & jus, ut suomet quoque privetur ab aliis. *Suam Princeps Fortunam in consilio habeat, cùm de alienâ deliberat.* Eâ de causâ Rudolphum Primum Imperatorem dicere solitum accepimus, *Satius esse, bene regere, quàm dilatare Imperium.* Quod còsiliu si secutus fuisset Rex Alphonsus Sapiens, nunquam se Imperii cupiditate abripi passus fuisset, cum tam præsentis Regni sui periculo, ut in eo verissima fuerit illa Regis Alphonsi Neapolitani sententia, hos tales lusoribus comparantis, qui vanâ lucrandi spe decepti, perdunt ea etiam, quæ possident. Statum suum tueri, obligationis est; alienum acquirere, meri arbitrii. Ambitio fallax ad nova & ancipitia multos ^b impellit. Quò

Mar. Hist.
Hisp. l. 8. c.
10.

Testudinem,
ubi collecta in
suum regmen
est, tutam ad
omnes ictus
esse, ubi exierit
partes ali-
quas, quod-
cunque nada-
vit, obnoxium
atque infirmū
habere. Liv.
Tacit. l. 15.
Annal.

Curtius.

Mar. Hist.
Hisp. l. 13.
c. 10.
^b Quibus no-
va, & ancipi-
tia præcolere,
avida, & ple-
rumque fallax
ambitio est.
Tac. lib. 14.
Annal.

quis potitur pluribus, eò plura desiderat. *Vetus ac jam pridem insita mortalibus potentia cupido cum Imperii magnitudine adolescit*, & incrementum sumit. Opportunitas occasionum, mediorumque facilitas oculos rapiunt, & animos Principum, ut ne videant quidem, non omnia, quæ obtineri possunt, esse appetenda. Mentis generositas ad rationis, & prudentiæ normam regulari debet. Non ille se melius tuetur, qui plura possidet; sed is, qui plura jure possidet. Potentia nimia æmulationem & invidiam concitat, augétque pericula: adversus potentiores enim omnes in fœdera cœunt, & arma sumunt; uti fecêre Hispaniæ Reges contra Alphonsum Tertium, cujus prosperitas & amplitudo iis suspecta erat. Quæ causa est, cur magis expediat potentiam bene habere constitutam, quàm eandem exercere: neque enim in acquirendo minus periculi est, quàm postquam acquisitum aliquid fuerit. Si hostes exteri defuerint, ipsa rerum affluentia enervat corpora; ut experta quondam fuit Romana Respublica, *qua ab exiguis profecta initiis, eò creverat, ut jam magnitudine laboraret suâ*; quòd cùm Augustus antè prævidisset, *addiderat consilium coercendi intra terminos Imperii*, quod Adrianus Imperator postea effectum dedit. *Imponat Princeps felicitati suæ frapos, facilius reget.* Evahere & dilatare Monarchias haud admodum difficile est injustitiæ & tyrannidi, si violentiâ armatæ fuerint. Difficultas in conservatione est posita, *facilius quippe est quadam vincere, quàm tenere*: in armis enim plerumque casus locum habet; in gubernatione verò consilium dominatur. *Fortunam magnam citius invenies, quàm retineas.* Vltrò illa aderit, non advocata à merito aut diligentia; at sine prudentiâ singulari conservari non potest.

Nec minor est virtus, quàm querere, parta tueri.

1.3.tt.3. p.2. Cujus rei Rex Alphonsus Sapiens hanc causam adfert: *Porque la guardia arviene por seso, e la ganancia por aventura. Fortunam tuam pressis manibus tene, lubrica est.* Erinaceum reperire (unde hoc desumpsi Symbolum) perquàm facile est; ad detinendum verò consilio opus, ut nimirum manum sic applies,

applices, ut demittat paulatim aculeatas suas setas, quas dum sursum erigit, legioni militum sarissis undique cinctæ similis videtur,

————— *Fert omnia secum,*

Se pharetrâ, sese jaculo, sese utitur arcu.

Claud.

Vix è Provinciis Belgicis Hispanorum arma elata fuerant, Ioannis Austriaci tempore, cum illa Rebellium sese in apertum prodiderunt. Regi Franciæ facile fuit Lotharingæ Ducatum contra jus fasque occupare; at eundem nunc tueri, res multorum est sumptuum, & periculis plena; ita ut manum armatam subducere nunquam audeat. Et causæ, quæ ad acquirendum concurrunt, non semper ad conservandum, præsto sunt. Quod si tamen semel in dominatu præscriptum fuerit, ipsum tempus illum sustentat. Quo fit, ut unus aliquis facile interdum gubernet Imperium, quod non nisi magnâ cum difficultate multi Principes erexerunt.

§. Quare cum præcipuum Principis officium sit, suos Status conservare, adjiciam hîc ea media, quibus id fieri possit sive successionem, aut Electionem, aut armis acquisiti illi fuerint. Tres solum causas generales præmitto, quæ ad acquirendum, & conservandum solent concurrere; & sunt istæ: Deus, si eum Religione & justitiâ servemus propitium: Occasio, cum causarum concursus ad altiore fortunam viam aperit: Prudentia, quando aut accersere occasiones, aut sponte natis rectè uti quis novit. Alia instrumenta sunt cum scientiâ conservandi communia: ejusmodi sunt animus generosus, & applicatio Principis; consilium, prudentia, existimatio, cultus, & in ipsum amor; dignitas Coronæ; armorum vis; unitas religionis; administratio justitiæ; legum auctoritas; distributio præmiorum; severitas castigationis; Magistratûs integritas; electio bona Ministrorum; privilegiorum, & consuetudinum conservatio; educatio juventutis; modestia Nobilitatis; frequentia populi; monetæ puritas; mercimoniorum, & bonarum artium incrementum; concordia, ubertas, & ærariorum opulentia.

§. His artibus conservantur Status, & tametsi in omni-

bus sedulâ attentione sit opus; ii tamen, qui successionē hæreditariâ à parentibus derivantur in filios, tantam non desiderant. Cùm enim dominatio, & obedientia jam quasi in naturam transierint, non amplius meminerunt Subditi, Coronam ab institutione esse, non verò proprietariam. Nemo cultum & venerationem ei denegare audet, quem mox ab ipso suo ortu Dominum agnovit. Omnes à successore vindictam metuunt & pœnam, si quid in eum, qui cum Imperio præest, commiserint. Defectus ipsius facillè ferunt, & tolerant subditi. Ipse negotiorum fluxus (qui longo jam usu & experienciâ alveum reperit) securum eum reddit, licet ad gubernandum minùs idoneus sit, modò naturam habeat docilem, quæ in omnibus rectè agere studeat, & bonos sciat legere Ministros, aut certè hostiles ei casus obtulerit.

§. In iis verò Statibus, qui jure hæreditario per lineam transversam, aut per matrimonium eidem obveniunt, majori etiam curâ ac solertiâ opus est, sub prima gubernationis initia præsertim; quo in genere non leve periculum experiri solent Successores, qui nimio cum zelo, aut cupidine gloriæ minùs prudente Antecessorum suorum actionibus, & institutis sese opponunt, statum præteritum innovando absque prudentia debitâ & moderatione, etiam tum, cùm de emendando eo agitur. Nam Platonis sententia, qui mutationes omnes ait esse periculofas, nisi de malis sit, locum habere non videtur in illâ gubernatione, in quâ magna quidem sunt pericula, mutationes tamen sensim fiunt ad imitationem Naturæ, quæ non confestim ab uno extremo transit ad aliud, sed inter asperitatem hybernæ frigoris, & æstivos calores temperamentum Veris, & Autumnæ interjicit. *Anceps, & operosa nimis est mutatio, quæ subito, & cum quâdam violentiâ suscipitur: facilior autem, quæ sensim, & paulatim declinando fit.* Navigationis tempore periculofum est mutare vela ob ventum contrarium, eò quòd repente ab uno navis latere in aliud convertenda sint. Eapropter valde expedit, ut Princeps sub Imperii initium, quantum

Arist. lib. 6.
Polit.

tum fieri potest, sequantur normam gubernationis præteritæ, dando operam, ut paullatim ad meliorem reducatur forma tali cum suavitate & moderatione, ut populus aliò se delatum antè videat, quàm animadvertat, quibus gradibus effectum id fuerit. Tiberius ad Imperium evectus, *populum per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere*, & ludos publicos, ab Augusto introductos, abrogare. Paucos menses Imperium Galba tenuit, quia mox sub prima ejus initia castigare cœpit delicta, & donationibus modum ponere, nec permittere voluit licentias illas, & insolentias, quibus Neronis tempore sic Romanus assueverat populus, *ut haud minus vitia Principum amarent, quàm olim virtutes venerarentur*. Idem Pertinaci Imperatori accidit, cum laxatam sub Commodò disciplinam militarem ad pristinos mores reducere cuperet. In eundem errorem lapsus etiam fuit Rex Franciæ Ludovicus Undecimus, qui mox à susceptis regni gubernaculis in præcipuos Proceres severiorem justiciam exercuit. Quare cum rigor nimius Principatus inveterati vitium sit; novi contra virtus debet esse benignitas.

Tacit. lib. 1.
Annal.

Tacit. lib. 1.
Hist.

*Nil pudet assuetos sceptris, mitissima fors est
Regnorum sub Rege novo.*

Lucan.

Tempore opus est ad recte disponendam gubernationem, neque enim *minus negotii est Rempublicam emendare, quàm ab initio constituere*. Eam ob rem excusavit se David, quòd ob proditoriè illatam Abnero necem, de Ioabo poenas non sumeret, dictitans Regem se esse adhuc delicatum, & recens unctum; veritus scilicet ne dominatum suum rigore nimio exosum redderet. Non semetipsum perdidisset Roboamus, si istud habuisset præ oculis, cum malo usus consilio, populo rigoris paterni moderationem petenti hunc in modum respondit: *Pater meus aggravavit jugum vestrum; ego autem addam jugo vestro: pater meus cecidit vos flagellis; ego autem cadam vos scorpionibus*.

Arist. lib. 4.
polit. c. 1.

Ego autem
adhuc delicatus,
& unctus
Rex. 2. Reg.
3. 39.

3. Reg. 12. 14.

S. Nihil in gubernationis primordiis tanti refert, ac gloriosis quibusdam facinoribus auctoritatem sibi conciliare,

liare : nam semel parta , non facilè iterum deperditur ; Ideò Domitius Corbulo missus in Armeniâ tantoperè laborabat ,
ut fama inserviret , qua in novis ceptis validissima est. Idem etiam Agricola fecit , cùm Armeniam regeret , *non ignarus instandum fama , & prout prima cessissent , fore universa.*

Tacit. lib. 13.
Annal.

Tacit. in vi-
tâ Agric.

§. Periculosa semper est comparatio gubernationem præteritam inter & præsentem instituta à populo , si non eandem in hâc , atque in illâ prosperitatem reperiât , aut in Successore non videat eam humanitatem , eas bonas dotes & ornamenta animi , quibus Antecessor floruerat. Curet itaque , quoad fieri potest , ne tempus à tempore nimium discrepet ; sed ut una eadèmq; videatur manus , quæ habenas moderatur. Quòd si Princeps actiones suas sic instituire aut non possit , aut nesciat , ut æquè ac priores placeant subditis , minimùm eas fugiat occasiones , in quibus fieri possit comparatio. Quæ causâ erat , cur Tiberius , homo severus & melancholicus , spectaculis publicis abstineret , *tristitiâ scilicet ingenii , & metu comparationis , quia Augustus comiter interfuisset.* Quare simul atque Princeps ad gubernacula sedere cœperit , inquirat oportet , quæ tempore gubernationis præteritæ in odio & reprehensione fuerint , ne in eundem fortè lapidem offendat. Atque ex hâc ipsâ regulâ Nero ad Imperium evectus hortatu eorum , quorum consilio utebatur , *formam futuri Principatûs præscripsit , ea maximè declinans , quorum recens flagrabat invidia.*

Tacit. lib. 1.
Annal.

Tacit. lib. 13.
Annal.

§. Porro illud etiam conetur Princeps , ut actiones suas moribus Patriæ , & institutis Majorum accommodet : nam & virtutes novas Successoris , quæ in Antecessore , aut Provinciâ aliàs visæ non fuerunt , in vitiis numerat populus , & detestatur. Parthi Vononem suavioribus Romæ (ubi obli- dis loco fuerat) imbutum moribus Regem poscebant ; *sed prompti aditus , obvia comitas , ignota Parthis virtutes , nova vitia ; & quia ipsorum majoribus aliena , perinde odium prævia , & honestis.* Indignè nimirum ferebat populus , quòd nec venandi studio caperetur , nec equorum curâ , ut Antecessores solebant ; contrà ac Nero , qui primâ ab infantiâ insti-
tuta ,

Tacit. lib. 2.
Annal.

Tacit. lib. 2.
Annal.

tuta, & cultum Armeniorum amulatus, venatu, epulis, & quæ alia barbari celebrant, procures plebémque juxta devinxerat. Et si novitates istæ in ipsâmet Principis personâ id efficiunt, quantò magis, si circa mores, & consuetudines ipsius populi aliqua fiat immutatio? Si tamen correctione aliquâ opus fuerit, moderatione tali utendum erit, ut Princeps nec severus nimium, nec remissus videatur. Quamvis, quando magna fuit Antecessoris negligentia, populûsque remedium expetit, Successoris gnavitas ac diligentia gratissima accadat; uti primis annis susceptæ à gloriosissimo Patre Serenitatis vestræ, Rege nostro, gubernationis experienciâ compertum fuit.

§. Regnum sic ordiri, ut offensas proprias quis condonet, & castiget alienas, hæc demum generosa justitia est, quæ magnam Principibus auctoritatem, & omnium voluntatum studia conciliat: siquidem *novum Imperium itchoantibus utilis clementia fama*, ut Vespasianus ac Titus, ambo Imperatores, Carolus item Septimus Franciæ Rex, experti sunt. Quæ perpendens Wiriza Rex sustulit exilii poenam, quâ Pater ejus quosdam mulctaverat, jussitque lites eorum ac causas in ignem conjici, ut nimirum hæc ratione capitis sui Coronam magis securam redderet.

Tacit. lib. 4.
Histor.

§. Tametsi verò artes istæ apprimè utiles sint, præcipua tamen in eo est posita, ut amorem & obedientiam subditorum sibi Princeps conciliet. Quâ in re insigniter excelluerunt duo Aragoniæ Reges: unus fuit Alphonsus Primus, quando pro uxore suâ Vrracâ regnaturus in Castellam profectus, comem & benignum sese omnibus exhibuit. Ipse causas pro tribunali cognoscens jus dicebat, administrabat justitiam, viduas & pupillos à potentiorum vi injuriâque protegebat, succurrebat egenis, Optimates pro suis quemque meritis colebat, virtutem excitabat præmiis, Rempublicam bonis omnibus ornare, atque ubertate & populi frequentiâ augere studebat; ob quæ amari ab omnibus meruit. Alter fuit Rex Alphonsus Quintus, qui Regni Neapolitani subditos mirè sibi devinxit attentione & prudentiâ in negotiis:

Mar. Hist.
Hispan. lib. 10.
c. 8.

gotiis : præmio & castigatione ; liberalitate , humanitate & promptitudine audientiam largiendi. Tam boni publici privatiq̃ue amans, tam ad genium morésq̃ue Regni istius formatus, ut non Princeps extraneus videretur , sed naturalis. Reges isti, utpote præsentés, facilius longè subditorum animos & voluntates occupare potuère ; in absentibus verò Principibus, qui aliis in Provinciis aulas suas habent , id difficilius est : nam fidelitas longâ illâ distantia si non refrigerat omninò , at intepescit saltem, nec in ardore suo conservari aliter poterit, quam gubernatione optimè institutâ, procurando nimirum , ut non nisi optimi eligantur Ministri, & severè animadvertendo in eorum delicta; ea cumprimis , quæ contra iustitiam , Honores , & Fortunas aliorum ipsi commiserint. Illud enim solum solatium restat absentibus subditis , *laudatorum Principum usum ex aquo esse, quamvis procul agentibus : sævos proximis ingruere.* Verum quia ejusmodi Regna ferè semper novitates amant, & mutationes , atque à Principe præsentis gubernari malunt, quàm ab aliis; oportet ut confidentia, quam de illis habuerit Princeps, armata sit, & adversus casus omnes munita , iis adhibitis mediis , quæ necessaria esse dicemus pro tuendis Regnis armorum vi acquisitis.

Tacit. lib. 4.
Hist.

§. Imperia electiva, quæ gratia largita est, eadem quoque gratia conservat , licet hæc rarò diuturna sit. Etsi enim omnia nova Imperia cum applausu suscipiantur , in hoc tamen facilis lapsus est, & subitus. In illâ ipsâ acclamatione, quâ Saül unctus fuit in Regem , diffidere ei cœpit populus, eumque^d spernere , tametsi à Deo ipsomet illius esset electio. Verum non desunt artes , quibus electus conceptam de se opinionem tueri potest , dando nimirum operam , ut insignes illas virtutes ac dotes, quæ coronâ dignum eum effecère, porrò conservet; solent namque homines cum Fortunâ secundâ mores etiam suos immutare. Tiberium egregium vitâ famâq̃ue Historiæ memorant, *quoad privatus, vel in imperio sub Augusto fuit.* Similiter Galba major privato visus, dum privatus fuit, Comis humanúsque sit erga omnes.

^d Num Sal-
vare nos pote-
rit iste? &
despexerunt
eum, & non
attulerunt ei
munera. 1.
Reg. 10.
27.

Tacit. lib. 4.
Hist.

Tacit. lib. 1.
Hist.

nes. Gratus, & liberalis in eos, quorum suffragiis electus est; benignus in eos etiam, quos contradictores habuit; amans boni publici, & studiosus conservandorum privilegiorum Regni, & consuetudinum. Provinciæ Proceres in consilium advocet, occupando eos in officiis, & muneribus publicis, nec facile exteros admittat, neque largam nimis potestatem cognatis & amicis concedat. Familiam suam servet modestam; Majestatem severitate, Iustitiam clementiâ temperet. Regnum sic moderetur, quasi hæreditate partum, quod ad posteros transmittere debeat, non tanquam electivum, omnes omnino ex eo fructus, dum imperat, ad extremum usque colligendo; unde Poëta quidam queritur,

Non parcat populis Regnum breve.

Per enim difficile est, *temperare felicitati, quâ te non putes diu usurum.*

Statius.

Tacit. lib. 2.
Hist.

§. Oportet præterea Principem esse pacificum, non alienorum invasorem: nam Regna electiva eum habere metuunt Dominum, cui animus est ad subjugandos alios; amant verò eum, qui de suâ conservatione magis est sollicitus, (ut in Poloniâ fieri videmus) quippe quibus minimè latet, Regna omnia in primis initiis suis fuisse electiva, postea cupiditate dilatandi suos fines sensim perdidisse libertatem, quam eripere aliis volebant, novas sibi Provincias subjiciendo. Neque enim fieri potest, ut inter tot electionis casus & pericula diu firma consistat multorum Statuum amplitudo, & ea ipsa arma, quibus debellantur, eos reducant ad Monarchiam hæreditariam. Quam causam Galba dedit, cur Imperium suo tempore in Rempublicam commutatum^e fuerit.

§. Regna electiva libertatem amant, adeoque absque hac gubernari non debent, semperque danda opera, ut Princeps à parte stet electionis, in eâ siquidem libratam quasi tenent suam libertatem, & si animadversum in Principe fuerit, quòd coronam ad successionem reducere cogitet, eâ privabitur.

^e Si immixtum Imperii corpus stare, ac librari sine rectore possit, dignus eram, à quo Respublica inciperet
Tacit. lib. 1.
Hist.

Oo

§. In

Tacit. lib. 4.
Annal.

f Magna cum
invidia novi
Principatus,
cujus hoc pri-
mum specimē
noscebatur.
Tacit. lib. 2.
Hist.

Tacit. lib. 1.
Hist.

Tacit. lib. 1.
Hist.

§. In iis verò Statibus, qui armorum vi comparantur, plus difficultatis in acquirendo experitur violentia, quàm in conservando : sunt enim velut equi nondum domiti, quibuscum præcipuus labor est, ut sessorem admittant, postea oneri & ferro lubentes cedunt. Timor & adulatio viam sternunt dominationi; nempe *prima dominandi spes in arduo, ubi ingressus fueris, adsunt studia & Ministri*. Verùm tamen, cum illa voluntatum studia plerumque ficta sint, facile sese ostendunt contraria, ubi possunt, ideoque bonis artibus ea fovenda & nutrienda in principio præsertim, quando ex actionibus primis de gubernatione futurà judicium fit; uti Vitellio accidit ob Dolabellæ mortem, invisio omnibus & odio. Et tametsi Piso dixerit, *neminem unquam Imperium flagitio quasitum, bonis artibus exercuisse*, scimus tamen, sic Regem Sanctium dubium Regni bello parti jus paullatim stabilivisse. Principes, qui ea, quæ vi occupaverant, eadem vi tueri conati sunt, mox periëre. Pessima ista ratio Statûs omnes ferè Tyrannos pessundedit, & si quis aliquamdiu substitit, id ideo factum, quia tyrannidem in benevolentiam, crudelitatem in clementiam commutavit. Vitium diuturnum esse non potest, nisi virtus ei substituat. Ambitio, quæ in acquirendo primùm injusta fuerat, in zelum boni publici transeat necesse est, ut perduret. Subditi diligunt Principem boni publici privatique causâ, quod ab eo sibi pollicentur, & si reipsâ illud obtineant, facile timorem in reverentiam, & odium in amorem vertunt. In quo illud observandum, mutationem vitiorum, quæ jam nota sunt aliis, non tam repentinam esse debere, neque affectatam, ut à dolo oriatur, non à naturâ, quæ sensim & cum tempore operatur. Sic Otho sentiebat, *simul reputans, non posse Principatum scelere quasitum, subitâ modestiâ & prisca gravitate retineri*. Istiusmodi transmutationes vehementius metuit populus, quàm ipsa vitia; illis enim majorem subesse suspicatur malitiam. Virtus per artem simulata malitiâ deterior est : nam hæc illius se velat pallio, & ambæ junctæ inter se monstrum quoddam malitiæ procreant.

§. Egre.

§. Egregiè fortis & prudens fuit Cæsar & Augustus in augendâ tam suâ, quàm Imperii gloriâ, quin & hujus conservandi exemplar aliis omnibus Principibus esse potest. Annis decem & novem dignum se Imperio probavit, bella civilia sustinens; à quo tempore fortunam suam fabricari cœpit. Imperia non merendo obtinentur; sed merita jam antè præcessisse oportet. Vna victoria Imperatorem eum^b fecit, eò quòd occasione & prudentiâ usus fuisset. Occasione quidem, nam Lepidi & Antonii arma in eum cessere. *Cuncta discordiis civilibus fessa erant. Nulla jam publica arma, nulla adversante, cum ferocissimi per acies, aut proscriptione cecidissent. Neque Provincia illum rerum statum abnuebant, suspecto. Senatus, populi que Imperio ob certamina potentium, & avaritiam Magistratuum, adeoque Reipublicæ mutationem exoptabant. Nec aliud discordantis patria remedium, quàm ut ab uno regeretur.* Quæ omnia, accedente præsertim Augusti prudentia, in causâ fuerunt, ut unus ipse tantò facilius rerum potiretur, & iisdem postea artibus Imperii amplitudinem porrò sustinuit. Plebem sibi devinxit, tuendo eam auctoritateⁱ Tribunitiâ. Atque, ut odium evitaret, neque Regis nomen, neque Dictatoris asscivit, sed^k Principis. *Magistratuum vocabula sustulit. Militem donis, populum annonâ, cunctos dulcedine otii & pacis, humanitate, benevolentia, & clementiâ pellexit. Multa suis etiam æmulis, Antonio & Lepido concessit. Quantò quis servitio promptior, opibus & honoribus extollebantur. Pauca admodum vitæ tractabat, & ne tum quidem ex passione aliquâ, sed quòd ceteris quies esset. Promptâ ac profluente, qua deceret Principem, eloquentiâ omnium animos capiebat. Ius apud cives, modestiam apud socios servabat. Tantâ erat integritate, ut ne impunitam quidem sineret impudicitiam filia & neptis, quas urbe depulit. Curabat, ut ne familiæ Nobiles extinguerentur; ob quam causâ in insignes planè Marco^l Hortalo gratias & beneficia præstitit. Primus cognitionem de famosis libellis, specie legis ejus tractavit, commotus Cassii Severi libidine, qua viros faminâsque inlustres procacibus scriptis diffamaverit. Eosdem*

^a Nonodecimo Cæsar Octavianus civilia bella sustinuit. Tac. lib. 13. Annal.

^b Mansisse Cæsare Augusto victore Imperium. Tac. lib. 1. Hist.

Tacit. lib. 1. Annal. Tacit. ibid.

Tacit. ibid.

Tacit. ibid.

ⁱ Ad tuendam plebem Tribunis iure contentam. Tac. ibid.

^k Non regno tamen, neque Dictaturâ, sed Principis nomine constitutam Rempub. Tacit. ibid.

Tacit. ibid.

Tacit. ibid.

Tacit. ibid.

Tacit. lib. 13.

Tacit. lib. 1.

Tac. lib. 3.

^l Inlectus à divo Augusto liberalitate decies sextorium ducere uxore, ne clarissima familia extingueretur. Tac. lib. 1.

Tacit. lib. 1.

^m Sed ipse di-
vus Iulius, ipse
divus Augustus
tulere ista, &
relinquere;
haud facile di-
xerim, mode-
ratione ma-
gis, an sapien-
tiâ. Tacit.
lib. 4. Annal.

ⁿ Urbem ip-
sam magnifico
ornatu. Tac.
lib. 1. Annal.

* Tac. ibid.

libellos ^m in suam personam & gubernationem conscriptos tulit ipse, contempsitque. Multis egit de politiâ, & ornatu magnifico urbis ⁿ Romæ. *Mari Oceano, aut amnibus longinquis* tanquam terminis *sepsit Imperium*, adnotatis in libro (ut diximus) reditibus & expensis. *Ærarium* militare instituit, & vires eâ ratione partitus est, ut * *Regiones, Provincia, classes, cuncta inter se connexa* essent. Atque his *novis ex rebus aucti Romani, tuta & præsentia, quàm vetera & periculosa malebant*; quo factum, ut tyrannis jam in amore esse inciperet. Non ego tamen has artes ideò refero, ut tyrannidem doceam; sed ut is, qui tyrannum hæcenus egit, in bonum evadat Principem, artibus iis sociando timorem, è viribus ortum & potentiâ: nam quod armis acquisitum fuit, armis quoque conservari debet. Quam ob causam ejusmodi Status tueri oportet propugnaculis & munimentis, tali erectis artificio, ne frænum videatur Regni libertati injectum; sed securitas potius adversus incursiones externas, & ut præsidia militaria custodiæ loco sint, non diffidentia: hæc enim ad desperationem extremam adigit subditos. Tam acerbè tulerunt Hispani, quòd Constans, consalutatus Imperator, illorum diffusus fidelitati, custodiam montium Pyrenæorum exteris commisisset, ut acciverint in Hispaniam (cum maximo etiam illius detrimento) Vandalos, Alanos, Suevos, aliâsque Nationes. Confidentia fideles reddit subditos: eam ob rem Scipiones Celtiberis permiserunt, ut Romanis immixti sub iisdem signis militarent, & iisdem habitaculis uterentur. Augustus quoque corporis sui custodes habuit Hispanos, è legione Calaguritanâ selectos.

§. Conetur Princeps sensim traducere Provincias acquisitas ad mores, genium, & stylum Nationis dominantis Colonialium beneficio; uti factum in Hispaniâ cum iis, quæ Augusti temporibus fundatæ sunt: ad quod Nationes faciliè induci possunt: semper enim imitantur victores, iisque adulantur, eorum moribus atque ingenio se accommodando, & privilegia eorum ac consuetudines pluris æstimando, quàm proprias. Quæ causa fuit, cur Romani amicos suos, & fœ-

& fœdere sibi junctos civium titulo donarent, ut nimirum tantò eos fideliores experirentur. Vespasianus Imperator, ut Hispanos sibi obstringeret, Italiæ privilegia cum iis communia esse voluit. Provinciæ acquisite, si tanquam extraneæ habeantur, hostilem semper retinent animum. Movit ea res Imperatorem Claudium, ut jus civitatis Romanæ etiam Galliæ Comatæ largiretur, sic inquit: *Quid aliud exitio Lacedæmoniis & Atheniensibus fuit, quanquam armis pollerent, nisi quòd victos pro alienigenis arcebant? At conditor noster Romulus tantum sapientiâ valuit, ut plerisque populos eodem die hostes, dein cives habuerit.* His aliisque mediis paullatim in naturam abeunt dominia extranea, postquam ea præscriptæ temporis diuturnitas, & sublata est libertatis pristinæ memoria. Hæc politica neglecta fuit in Hispaniæ instauratione, cùmque ea pluris esse crederet, puram & integram suam servare Nobilitatem, quàm Africanum illi miscere sanguinem, privilegia sua & honores victis Nationis illius communicare noluit; unde factum, ut uniti unà simul cum odio servarent mores suos, idioma suum, & perfidiam, ut necessum esset deinde eos omnino ejicere, & privare sese tot subditis tam proficuis ad agros colendos, non sine admiratione rationis statûs aliorum Principum, quòd splendorem Nobilitatis utilitati, & Religionem prudentiæ humanæ viderent anteferri.

Tac. lib. 11.
Annal.

§. Vbi una Reip. forma in aliam diversam mutanda erit, tali uti oportebit artificio, ut plebs non omnia omnino nova reperiat, nec formam gubernationis præteritæ desideret; uti factum exactis Romæ Regibus, quando tam sacra, quàm profana tantâ cum dexteritate fuerunt ordinata, ut Reges, qui de utrisque curabant, expulsos esse notari haud posset; cùmque postea Imperium in Rempublicam verteretur, *eadem Magistratum vocabula* permansere; idem Senatûs ordo imaginem antiquæ libertatis præbens, id quod vim principatûs haud parum ° firmavit. Idem in Ducatu Florentino fecere Toscani Duces. Excellens eâ in ratione Statûs fuit Augustus Imperator: quippe qui *non omnia statim, uti de-*

Tacit. lib. 1.
Annal.

° Sed Tiberium vim principatûs sibi firmans, imaginem antiquitatis Senatui præbebat.

Tacit. lib. 3.
Annal.

Dion.

P Renovavit
Imperium, &
unxit Princi-
pes in gente
suâ, & non
accusavit il-
lum homo.
Ecclef. 46.
16. & 22.
Tacit. in vi-
tâ Agric.

cretum erat, executus est, veritus, ne parum succederet, si si-
mul homines transferre & invertere vellet; sed quadam ex
tempore disposuit, quadam rejecit in tempus. Verum majori
dignus admiratione Samuel fuit, qui gubernationem & po-
litiam populi Dei sic immutavit, ut nemini displiceret. Ta-
li cum prudentiâ sensim sine sensu umbræ istæ libertatis dis-
sipandæ sunt, ut pari passu ea subducatur oculis, quo radices
agit dominatio. Quo modo *Agricola adversus Britanniam,*
profuturum putabat, si Romana ubique arma, & velut è con-
spectu libertas tolleretur. Atque hæc documenta sine injusti-
tiâ locum habent in Statibus vi armorum acquisitis: victo-
ria enim, quæ in vitas potestatem dedit, eandem concedit
etiam ad formandam pro arbitrio gubernationem. In iis ta-
men, quæ successione obveniunt, haudquaquam licitum
est, eorum evertere jura ac privilegia, aut moribus & institu-
tis eorundem vim inferre. Solùm mutux concordix causâ,
consensu communi statui poterit, ut communia sint præ-
mia & monetarum commercia, sublatis iis controversiis,
quæ odium & æmulationem creare solent; uti in Regno
Navarræ factum, ut cùm unum idemque sit dominium, vi-
vendi item modus subditorum uniformis sit, ac mutua in-
ter eos communicatio & amor.

§. Nulla vis suavior juxtâ, ac efficacior, quàm benefi-
cium, ad tuendas conservandâsque Provincias acquisitas.
Etiam res inanimas colebant homines, & divinitatem iis
tribuebant, si quid beneficii ab iis acciperent. Facile mor-
tales capi se sinunt commodis, nec magnoperè attendunt
ad largientem ista, & sceptrâ moderantem, num alienigena
sit. Qui beneficiis obligari se sinunt, & suo defunt officio,
nihil postea adversus Principem moliri possunt, asseclarum
defectu, cùm nemo quisquam ab homine ingrato fortu-
nam sibi bonam polliceatur. Eâ de causâ Scipio expugnatâ
Carthagine bona sua Dominis jussit restitui; & Sertorius
magnam ab Hispanis iniit gratiam, tributa moderando, in-
stituendoque Hispanorum Senatû, Romano similem. Ut
suam stabiliret coronam Rex Erwigius, vectigalia regia, quo-
rum

Mar. Hist.
Hisp. l. 6. c.
17.

rum gravitate provinciales fessi erant, imminuit, & quæ eo nomine fisco regio debebantur, condonavit. A Romanis item in debellatis Provinciis *quadam ex regis tributis dimi-
nuta, quò mitius Romanum Imperium speraretur.* Acerbius dominantis avaritiam ferunt subditi, quàm ipsam servitutum; pro eo ac Romani in Frisiorum rebellionem experti sunt, qui *pacem exuere, Romanorum magis avaritiâ, quàm obsequi impatientes.* Caveat itaque Princeps, ne Provincias acquisitas tributis nimium oneret, potissimum verò, ne usitata alibi in eas quoque introducat: hæc enim introductio perquam odiosa est. Rebellionem cœptavere Cappadoces, quòd Romanum *in modum deferre census, pati tributa* ab Archelao adigerentur.

Tacit. lib. 2.
Annal.Tacit. lib. 4.
Annal.Tacit. lib. 6.
Annal.

§. Nihil utilius modestiâ ad tuenda Regna bello & armis parta. Gravius tulit Senatus Romanus, quòd Iulius Cæsar, Senatoribus ingredientibus in Senatum, non assurgeret, quàm libertatis suæ jacturam. Quod cum adverteret Tiberius, *verbis paucis* cum iis utebatur, *& sensu permodesto.* Populus ad minùs præcipua magis, quàm ad ipsam rerum substantiam advertit animum, & ob inanem auctoritatis captationem deperditur non raro applausus communis, & in odium incurritur. Apud Romanos augendi conservandique Imperii potior cura fuit, *inania trans mittebantur.* Ob quam causam Tiberius, utpote Politicus egregie prudens, *validum sese spernendis honoribus præstitit,* nec permisit unquam, ut ab Hispaniâ ulteriore templa sibi erigerentur, quin & *nomen Patris Patria à populo sapius ingestum repudiavit.* *Cuncta mortalium incerta, quantòque plus adeptus foret, tantò se magis in lubrico distans.* Eandem rationem statim præ oculis habentes Florentini Duces valde humanos erga subditos suos sese exhibent, nec permittunt, ut, qui in plateis frunt obvii, gradum aut rhedam sistant honoris causâ, uti Romæ fieri consuevit. Posteaquam Castella obedientiam Regibus præstare ad tempus recusasset, non impertiit iis, penes quos summa rerum erat, grandia nomina, sed ludicum duntaxat, ut tantò facilius à plebe admitterentur. Eadem

Tacit. lib. 1.
Annal.Tac. lib. 15.
Annal.Tacit. lib. 4.
Annal.Tacit. lib. 1.
Annal.
Idem ibid.

dem quoque prudentiâ & moderatione animi Rex Ferdinandus Catholicus, mortuâ Reginâ Isabellâ, Regis titulum usurpare noluit, solo Gubernatoris Castellani contentus. Status quidam in Italiâ, qui ad Majestatem regiam aspirant, videbunt, opinor, successu temporis (utinam ista me fallat opinio!) ab antiquâ recedere modestiâ nihil esse aliud, quàm universa in discrimen adducere, & perturbare velle tranquillitatem publicam: neque enim Italia semetipsam ferre poterit, si tot capita coronis redimita intra fines suos viderit. Minoribus cum incommodis Statûs alicujus limites dilatari solent, quàm interior amplitudinis forma immutari; ut aut cum majoribus de dignitate contendat, aut æquales despiciat: eâ enim re utrique vanè irritantur. A communitatum inæqualitate communis orta est dominatio. In illis vivere, nec ullum agnosci Principatum, istud est, quod eas conservat liberas. Si spiritus regii seminentur, pullulabunt Monarchiæ desideria, quæ libertati exitium adferunt.

§. Pax denique (ut alibi dicimus) illa est, quæ Regna acquisita potissimum tuetur, dummodo pax ista studiosa sit, atque armata: sic enim tempus indulgebit, ut possessio dominium præscribat paullatim, & titulum justum tribuat, absque belli tumultu, quod jura confundit, occasionem dat miscendi omnia ingeniis inconstantibus & inquietis, & arbitrium eripit ei, qui imperat. Quare non in solis Regnis istis de novo acquisitis pax procurari debet, sed in Provinciis etiam finitimis: ex igne enim vicino facilè scintillæ aliquæ emicant, migrântque arma ex uno loco in alium proximum, & proclive admodum est irritari eum, qui ea sibi tam propinqua contuetur. Quæ caussa fuit, cur Rex Philippus Tertius contra Carolum Emmanuelem Sabaudix Ducem arma sumeret, cùm is Mantuano Duci Montferratum eripere conaretur, dante interim suâ Majestate operam, ut Iustitia, non gladius prætensiones illas decideret, neque quies Italiæ publica ob cupiditatem unius pateretur. Idem periculum etiamnum hodie perdurat, nisi componantur dissen-

diffensiones, quæ armis onerârunt Coronas quasdam & Principes: eductis enim semel gladiis, aut Vindicta de iniuriis acceptis ultionem sumere cogitat, aut recuperare Iustitia, quod iniquè usurpatum fuit, aut Ambitio dilatare dominia, aut Mars ipse armatus ferri aciem experiri desiderat.

§. Finio nunc præsentem hanc disceptationem quatuor versibus Tassi, in quibus magno cum iudicio vera comprehendit fundamenta, quibus novum aliquod Regnum stabiliri debet & conservari:

*E fondar Boemondo al nuovo Regno
Suo d' Antiochi a alti principii mira.
E leggi imporre, & introdur costume,
Et arti, é culto di verace Nume.*

Tass. cant. 1.

SYM-

SYMBOLVM LX.

SAGITTA ab arcu emissa aut sursum fertur, aut deorsum, nec unquam suspensa hæret in aëre; similis temporis præsentis tam velociter prætervolanti, ut dubitare possis, priusne esse desinat, quàm advenerit: aut sicut anguli in circulo, ubi acutus in obtusum transit, ut in recto ne tangat quidem. Primum punctum, in quo sagitta consistit, declinationis ejus punctum est. Quod ascendit altius, à lapsu suo propius abest. Res omnes, cum ad supremum venerint, mox iterum deorsum labi necesse est, nec firmare se possunt. Observavit id in corporibus humanis Hippocrates: ea quippe

Hippocrat. *nec in melius verti, nec diu sistere valent; reliquum ergo est, ut in de-*

in deterius dilabantur. Nihil in naturâ stabile ac permanens. Causæ secundæ cælorum moveri nunquam desinunt, adeoque nec cessant effectus, quos rebus hisce inferioribus imprimunt, cui tanquam fonti Rerumpublicarum mutationes attribuit^a Socrates. Nec in hoc differunt Monarchiæ à rebus iis, quæ vivunt, & vigent. Nascuntur, vivunt, moriuntur æquè, ac istæ, nec unquam firmæ consistunt, adeoque *conversiones earundem naturales sunt.* Non crescendo, decrescunt. In inclinatione majoris fortunæ nihil moræ intercedit. Vbi labi semel cœperit, nullis viribus fisti poterit. *Regum Majestatem, difficilius est, à summo fastigio ad medium detrahi, quàm à mediis ad ima precipitari.* Verùm tamen non omnes Monarchiæ pari passu sursum scandunt, & ruunt: *fati namque maligna perpetuæque in omnibus rebus lex est, ut ad summum perducta, rursus ad infimum velocius quidem, quàm ascenderunt, relabantur.* Annis non nisi duodecim suam evexit Monarchiam Alexander, & paucis iterum corruit, in quatuor divisa Principatus, & postea etiam in plures.

§. Multæ causæ sunt incrementi pariter, & decrementi, quæ in Monarchiis & Rebuspublicis fieri contingit. Qui casui tribuit, aut motui, & occultæ astrorum vi, aut numeris Platonis, aut annis climactericis, rerum harumce inferiorum curam providentiæ divinæ abnegat. Non dedignatur horum orbium gubernationem, qui fabricam eorundem dedignatus non fuit. Quin immò condere illam, & curam ejusdem abjicere postea, esset suammet improbare actionem. Si ad exornandum pavonis collum, aut ad depingendas unius papilionis alas Deus penicillos suos nemini committit alteri; quomodo existimabimus, quòd casui relinquat Imperia & Monarchias, è quibus felicitas, aut infelicitas, mors, aut vita hominis dependet, cujus gratiâ omnia condidit? Impium esset, isthuc credere, aut certè grandis superbia, rerum successus nostris ascribere consiliis. Per ipsum^b Reges regnant. Ipse manu suâ sceptrâ distribuit, & tametsi in eorundem conservatione aut amissione cursum suum relin-

quat

^a Qui causâ esse tradit, quodd nihil perpetuo maneat, sed omnia motu quodam orbiculari mutantur. Arist. l. 5. pol.

Cic. lib. 2. de natur. Deor.

Livius.

Seneca.

^b Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Prov. 8. 15.

Salust.

quat propensionibus naturalibus, quæ aut natæ sunt nobiscum, aut impressæ à sideribus, & consistat cum illis arbitrium liberum, absque ullâ libertatis læsione; cum illo ipso tamen Deus agit & operatur, disponendo nobiscum incrementa, aut everfiones Monarchiarum, adeò ut nulla unquam interierit, absque interventu imprudentiæ alicujus humanæ, aut cœcarum animi perturbationum. Salustium eâ de re audire juvat: *Ego ita comperi, inquit, omnia regna, civitates, nationesque usque eò prosperum imperium habuisse, dum apud eos vera consilia valuerunt; ubicunque gratia, timor, voluptas ea corrumpere, post paullo imminuta opes, denique ademptum imperium, postremò servitus imposita est.* Nescio sanè, num dicere auserim, Imperia futura fuisse perpetua, si voluntas in Principibus semper potentiæ sese accommodasset, potentia rationi, ratio eventibus.

Quare cum in inclinationibus Imperiorum locum aliquem Prudentia habeat, & humanum consilium, causas earundem facilè licebit describere. Vniversales, quæ complectuntur regna omnia, seu successionem, seu electionem, seu armis parta, plurimæ sunt; ad quatuor tamen fontes reduci omnes poterunt, è quibus oriuntur reliquæ, haud secus atque in mundi horizonte è quatuor ventis cardinalibus multi alii nascuntur collaterales. Causæ istæ sunt Religio, Honor, Vita, & Fortunæ. Pro rebus hisce conservandis societas inter homines civilis instituta fuit, & subjecit se populus gubernationi aut unius, aut paucorum, aut plurium; quoties verò videt, unum aliquod illorum quatuor iniquè pati, seditionem concitat, & regiminis formam immutat. De illis igitur, quantum pro præsentis opere satis est, breviter aliquid attingemus.

Religio, tametsi Reipublicæ vinculum sit (ut alibi diximus) præcipua tamen est, quæ eam dissolvit, & varias in eandem inducit gubernationis formas, quia concordia & pax inter eos esse nequit, qui diversimodè de Deo loquuntur & sentiunt. Etenim si diversitas in moribus & lineamentis corporum animos sibi invicem contrarios efficit, quid faciet affe-

affectus & fidelitas naturalis rerum omnium Conditori debita, & furiosus ille mentis ardor intelligendi ea, quæ tanti momenti sunt. Statûs alicujus ruina est, conscientiæ libertas. Clavus in oculis (quemadmodum Spiritus sanctus loquitur) & lancea in pectore sibi sunt invicem, qui in Religione diffident. Obligationes subditorum erga Principes, fortissima quæque amicitiae & sanguinis vincula rumpuntur & dissolvuntur, ut cultus sacer conservetur. Regem Witericum manibus suis obtruncârunt subditi, quòd Arrianam sectam conatus fuisset introducere: Witizam item, quòd ritus & caremonias Religionis immutâisset: Galæcia adversus Regem suum Froilam arma sumpsit, quòd conjugia Clericorum per abusum introducta sustulisset: simulatque Religionum diversitas Provincias Belgicas invasit, unâ incolæ à legitimi sui Regis ac Domini obedientiâ desciverunt.

^c Erunt vobis quasi clavi in oculis, & lanceæ in lateribus, & adversabuntur vobis in terrâ habitationis vestrae. Num. 33. 55.

Mar. Hist. Hisp. lib. 7. c. 6.

§. Pari ratione honor, uti tuetur ac conservat Respublicas, easque ad fidelitatem obligat; ita quoque easdem perturbat, ut in offensâ, in contemptu, in injuriâ ab infamiâ immunis sit, cum præsertim subditi honorem vitæ fortunisque communiter anteferre^d soleant. Comes Iulianus Afros evocavit in Hispaniam, propterea quòd Rex Rodericus Cavæ filiæ suæ honorem violâisset. Castellæ Nobiles arma sumpserunt adversus Regem Alphonsum III. quia privilegia eorum evertere, & ad tributa exsolvenda eos adigere voluit. Ramirus Tertius Rex Legionis non aliâ de causâ subditos suos rebelles & infideles expertus est, quàm quòd asperè nimis & serviliter eos haberet. *Multa conspirationes & invasiones in Monarchas propter pudendas contumelias in corpus illatas factæ sunt. Propter contemptum etiam seditiones fiunt*; idque siue Princeps despiciat subditos, siue hi Principem, quando dotibus & ornamentis Principe dignis instructus non est, judicantes nimirum, non nisi viles animos obedire ei, qui nec ipse imperare didicit, nec auctoritatem sibi parere, & gubernationis curam in postremis habet. Ita fecere subditi Regis Ioannis Primi Aragonii, eò quòd omnem Regni & negotiorum curam abs se abjiceret: subditi item Ioannis Se-

^d Honor quæque quantum valeat, & quomodo sit causa seditionis, manifestum est. Arist. lib. 5. Polit. c. 3.

Arist. lib. 5. Polit. c. 10.

Arist. lib. 5. Polit. c. 3.

cundi Castellæ Regis, ob ejus flagitia, inconditos mores, & exiguam auctoritatem; uti & subditi Alphonſi Quinti Luſitaniæ Regis, quòd ſe ab aliis gubernari pateretur. Nec minùs injuriam & defectum interpretantur ſubditi, ſi ab exteris mandata accipiant, aut inter eoſdem diſtribuantur dignitates & munera: nam (ut Rex Henricus agebat) *iſt hoc nihil aliud eſt, quàm palàm oſtendere, deeſſe in regnis noſtris viros dignos & habiles*. Id quod temporibus Caroli V. Imperatoris Castellæ motibus anſam dedit. Idem accidit, quando honorum partitiò minùs rectè inſtituitur: *nam multitudo quidem graviter fert inæqualitatem patrimoniorum, præſtantes autem viri honorum inæqualitatem*, & pro contemptu habent, quod alii minùs de Republicà benemeriti iis præferantur.

Maxima Reipublicæ infirmitas eſt incontinentia & laſcivia eorum, qui præſunt. Hinc ſeditiones naſcuntur, Regnorum immutationes, & ruinæ Principum, quia multorum honorem tangunt, & ſeveriſſimis poenis à Deo caſtigantur. Vnica turpitudine per multa ſæcula Hiſpaniam cineribus obruit. Propter illam plagæ ingentes Ægyptum exercuerunt; ob eandem magnis cum ærumnis tum Davidem ipſum, tum ejus & poſteros diu multumque conflictari oportuit, ita ut plerique omnes in perpetuâ vixerint perſecutione, & gladio interierint.

Non minus periculi in Republicà ex eo eſt, ſi multi ab officiis excludantur: *cùm enim multitudo inopum eſt in civitate, eadèmq; ab honoribus excluſa, neceſſe eſt eam civitatem eſſe plenam hoſtium Reipublicæ*; nec ullus homo tam ignavus eſt, qui honori non incumbat, aut iſto ſe privari non graviter ſentiat. Idem periculum ſubeunt Reſpublicæ, in quibus certus ſolùm numerus è Nobilitate gaudet Magiſtratu, excluſis aliis.

§. Tertia cauſſa immutationum & ſeditionum in Regnis eſt amor conſervandæ vitæ, quando nimirum ſubditi Principem ſuum tam ignavum & vecordem eſſe credunt, ut vitam ſuorum defendere ac tueri non poſſit; aut alias

eum,

L. 14. tt. 3.
lib. 2. Recop

Ariſt. lib. 2.
Polit.

^c Nam homines tum, quòd ipſi inhonorati ſiant, movent ſeditiones, tum quòd alios videant in honore.

Ariſt. lib. 5.
Polit. c. 3.

^f Flagellavit autem Dominus Pharaonem plagis maximis, & domum ejus, propter Sarai uxorem Abram.

Gen. 12. 17.

^g Non recedet gladius de domo tuâ uſque in ſempiternum, eò quòd deſpexeris me, & tuleris uxorem Vriæ.

2. Reg. 12. 10

* Ariſt. lib. 3.
Polit. c. 7.

^h Honori incumbit tam ignavus, quàm bonus. Ariſt. 1. 2. Pol. c. 5.

cum odio habent ob severitatem, ut Regem Alphonsum Decimum; aut ob crudelitatem, ut Regem Petrum; aut existimant injustum esse, & ingenio tyrannico, in cujus manibus vita omnium periclitetur, uti Regem Ordonium, obtruncidatos, & malè habitos Castellæ Comites, unde totius regiminis immutatio ortum habuit.

Mar. Hist.
Hispan. lib. 9.
c. 8.

§. Ultima causa bona & fortunæ sunt, si nimirum Princeps subditorum facultates leviter consumat; quæ causa fuit, cur Garcias Galæciæ Rex Regno pariter ac vitâ exutus sit. Aut si redditus regios inutiliter prodigat, quam rationem Ramo præstendit, cum fratrem suum germanum Sanctium Navarræ Regem interimere. Aut si ipse in omnem aviditatem pronus sit, quemadmodum Rex Alphonsus Sapiens. Aut si ob malam gubernationem Respublica laboret anno- næ inopiâ, si rerum pretium accendatur, si cessent mercaturæ, & negotiationes, id quod eundem Regem Alphonsum invisum reddidit. Aut si moneta proba non sit, uti temporibus Regis Petri Aragonii Secundi, multorumque aliorum Regum accidit; aut munera proficua, & opes malè distribuuntur; invidia enim & necessitas contra locupletiores arma sumunt, & seditiones excitant. Quæ oriri etiam solent ex malâ administratione justitiæ, ex hibernatione militum aliisque oneribus, quibus subditorum redditus, & bona graviter onerant.

Insuper seditiones oriuntur non solum ob pauperiorum, verum etiam ob honorum inæqualitates.
Arist. lib. 2.
polit. c. 5.

§. Præter causas istas universales & communes, aliæ quoque sunt unicuique ex tribus suprâ allatis gubernandi formis peculiare ac propriæ, quas facile colligere licebit ex iis, quæ pro iisdem conservandis attulimus in medium: nam illud dubitari non potest, quin cognitæ iis, quæ Reipublicæ interitum important, ea quoque quæ salutem afferunt, intelligantur, cum contraria contrariorum sint efficientia. Non possum tamen, quin eâ de re adjiciam aliquid, etsi fortè periculum sit, ne quædam aliâs à me dicta hic repetam.

Arist. lib. 5.
polit. c. 8.

§. Status hæreditarii tunc perire solent, cum in iis omnino acquiescit Successoris cura, præsertim si potentes ii sint:

* Tardiora
sunt remedia,
quàm mala.
Tac. in vitâ
Agric.

Ezech. 1. 24.

Tac. lib. 12.
Hist.

illa ipsa enim amplitudo securam cum efficit & minùs sollicitum, tanquam qui omne spernat periculum, & anceps in suis consiliis hæreat, ac res magnas exequi pertimescat, ne quietam illam possessionem, quâ fruitur, fortè interturbet. Damna prævertere negligit, sed tum primùm parat remedia, cum illa jam evenère, quo tempore sumptuosiora ea sunt, & minùs efficacia; audere aliquid, periculum æstimat, & pacem procurando per incerta quædam & indecora media, bellum iisdem accersit, ut quibus conservare se cogitabat, seipsum nunc pessundet. In isto discrimine versantur Monarchiæ, quæ dum quietem sectantur, in turbas & motus incidunt. Sistere volunt, & labuntur. Dum laborare desinunt, languere incipiunt. Omnia ista bellè adumbravit illa Ezechielis visio quatuor animalium alatorum, symboli Principum & Monarchiarum, quæ cum ambularent, quasi sonus erat multitudinis, ut sonus castrorum; cumque starent, demittebantur pennis eorum. Verum ad se conservandum necesse non est, ut novas semper ditiones suis adjiciant: hoc enim infinitum foret, & tandem in injustitiam & tyrannidem vergeret. Satis se tueri poterit Status aliquis in circuli sui circumferentiâ, ita tamen, ut intra illius septa suam agendi vim retineat, & robur exerceat, easque ipsas artes, quibus ad tantam magnitudinem pervenire contigit. Aquæ intra suum motum se conservant, is si desit, vitium capiunt; necessarium tamen non est, ut fluant, sufficit, si intra semetipsas moveantur, ut in lacubus & stagnis accidit solâ ventorum vi agitatis. Sic Monarchiæ, in quibus viget disciplina, quæque adversus occasionem omnem munitæ sunt, diutiùs perdurant, licet aliena non invadant. Etiam absque bello militares exercitationes frequentari possunt. Ita pacis tempore artes istas Cæjus Cassius fovebat, & quantum sine bello dabitur, revocabat priscum morem, exercitabat legiones, curâ, provisus agebat perinde, ac si hostis ingrueret. Si Principi armorum desit exercitium, non ideo tamen pacis otio torpescat omnino, sed in eâ etiam gloriosum aliquid moliatur, quod opinionem sustineat. Augustus in Imperii sui tranquillitate animum

num suum igneum cineribus sopiri minimè passus est; quin immò, cum ut homini agere illi non liceret, tanquam Deus aliquis majora aggressus est, componendo cælestium orbium motus, corrigendo menses, & leges dando tempori. In eum finem Rex Philippus Secundus admirandam illam Escurialis fabricam construxit; quâ in re ipsam etiam Naturam artificio superare conatus est, & universo orbi animi sui suæque pietatis magnitudinem ostendere.

§. Sed & Regna hæreditaria in periculo sunt, quando qui succedit, moribus institutisque Majorum neglectis, subditorum servitutem & subjectionem à Natura esse existimat, & immemor ab illis ipsis suam proficisci amplitudinem, eos spernit, tanquam si mancipia forent; magisque bonum privatum præ oculis habet, & ut suas expleat cupiditates, quàm bonum publicum; dominatione jam in tyrannidem¹ conversâ; unde existimatio Principis perit apud populum, amor in odium vertitur, multaque alia fiunt, quibus discinditur reciproca illa unio, quâ Rex & Regnum^m colligantur inter se; dum hoc paret, ille imperat, beneficio quasi mutuo, quod ab invicem accipiunt, Rex quidem splendorem illum & imperandi auctoritatem, Regnum verò felicitatem bene institutæ gubernationis. Absque hoc vinculo mutuo hæreditarii status aut pereunt, aut in aliam transeunt formam: nam Princeps, qui despici se videt, & omnibus esse odio, sibi metuit, è metu autem crudelitas, ex hac denique tyrannis nascitur; quam quia potentiores ferre non sistent, conjurant adversus ejusmodi Principem, & plebe opitulante eum sceptro exuunt: unde porro fit, ut populus illis ipsis, utpote quibus libertatem suam tum acceptam fert, gubernacula committat, introducaturque Aristocratia, in quâ Optimates imperant. Attamen tum quidem Monarchiæ incommoda vitari poterunt: cum enim eorundem filii succedant postea, ideoque Magistratus & dominatio fiant hæreditaria, facilè iis abutuntur, ad utilitatem & commodum proprium in administrandâ Repub. omnia referendo; è quo illud deinde fit, ut

¹ Alia tyrannides ex Regibus, qui moribus institutisque Majorum violati, imperia magis concupierunt. Arist. lib. 5. Polit. c. 10.

^m Nam si non volentibus imperet, protinus desinit esse Regnum. Idem ib.

populus iniquè & per tyrannidem opprimi se ab iis videns, sceptrum iisdem extorqueat è manibus, malintque imperare omnes, perinde quasi major sit libertas Democratia; in quâ cum æqualitas servari nequeat, invalescunt insolentia atque injustitia, & exoriuntur seditiones ac tumultus, quorum confusio ac damna tanta sæpe sunt, ut tolerabilius omnes existiment, si penes unum solum sit Imperium, atque ita ad Monarchiam tandem, à quâ primùm recesserant, fit regressio. Istiusmodi circulum committere solent Respublicæ, in quo non rarò accidit, ut omnem omnino libertatem amittant, dum nimirum status aliquis vicinus & potens inquietudinis illius occasione utitur, ad debellandas eas & subjugandas.

Tacit. lib. i.
Hist.

§. Imperia electiva, aut certè subditorum erga Principem affectus tum pereunt, cum Principis electi facinora non respondent conceptæ opinioni; deprehenso nimirum electionis errore ex inani meritorum præsumptione. Multi enim sunt, qui ad gubernandum videntur idonei, antequam ad gubernacula admoveantur, uti in Galbâ accidit, qui *omnium consensu capax Imperii* habebatur, *nisi imperasset*. Qui electioni non subscripsere, nunquam ab electo satis securi sunt, quin potius metus iste in causâ est, ut mutationem exoptent & moliantur. Si illi verò, qui sua dedere suffragia, tantum sibi de ejus favore fuerunt polliciti, ut postquam spe suâ frustrari se vident, vivant inquieti & conquerantur; neque enim fieri poterit, ut Princeps satisfaciât omnibus; taceo ipsam etiam humanam gratitudinem paullatim fatigari, dum amplitudinis & fortunæ suæ instrumenta assiduè ante oculos habet, eosque tanquam illius creditores averfatur. Subditi mutationibus electionis assueti, easdem amant, semperque sibi persuadent, Principem alium novum fore meliorem. Qui in electione suffragii jus habent, tanto tempore suspendi, & quasi emori dolent suam eligendi potestatem, unde eorum existimatio dependet. Electus effrensus sese dominandi libidine Imperii sui fines latius propagare contendit, violat juramenta, conditio-

ditiones & pacta, cum quibus ad sceptrum afficitus fuerat, & spretis Regni incolis (si alienigena sit) alios suæ Nationis muneribus præficit, suæque familiæ homines evehere satagit; quâ in re subditorum incurrit odium, & ruinæ suæ ansam præbet: omnes enim ab exteris regi grave ducunt. Jeremias certè promissi nuntio illud in ^m Ierusalem habuit.

^m Ecce auditum est in Ierusalem, custodes venire de terrâ longinquâ, & dare super civitates Iuda vocem suam. Jerem. 4. 16.

S. Imperia quoque armis parva diu florere haud solent: deliciis enim illud animorum robur flaccescit sensim, & eliditur. Felicitas consilia impedit, ipsosque Principes ita abripit, ut ea nunc media negligant, quibus ad illam fortunam pervenerunt. *Illud clarum, testaturque exemplis* Polyb. *est, quod homines felicitatem assequantur benignitate in alios, & bonâ de se opinione. Idem cum adepti, quæ voluerant, ad injurias & impotentiam in imperiis dilabuntur, fit meritissimò, ut unâ cum imperantium mutatione ipsi subditi se & affectus mutant.* Hæc causa fuit, cur Carthaginenses ex Hispaniâ ejecti fuerint, quia nimirum non adverterant, artibus iisdem, quibus acquiruntur Status, eos etiam conservari oportere: quâ de re magis solliciti esse solent ii, qui primi ejusmodi Provincias armis subegerunt, quàm eorundem Successores: illi enim omne animi & ingenii sui robur ad eas acquirendas tuendâsque contulerunt; contra verò hos ipsa successio negligentes eâ in re & minùs sollicitos efficit. Vnde fit, ut *qui occupârunt Imperia, eorum plerique eadem retinuerint; qui verò tradita ab aliis accepere, hi statim ferè omnes amiserint.* Spiritus sancti oraculum est, *Regna de gente in gentem transferri propter injustitias, & injurias, & contumelias, & diversos dolos.*

Arist. lib. 5. Polit. c. 9.

Eccles. 10. 8.

Concludo præsentem materiam duobus documentis; primum est, quod *conservantur Respublica non solum, quia procul sunt ab iis, quæ interitum asserunt, sed etiam quia propè sunt.* Nam timor intentiore curâ Reipublica consulere cogit. Alterum est, quod & in ipso Principe, & in corpore Reipublicæ maximè omnium, quod exiguum est, caveri debeat. *Detrimentum enim latenter obrepit, quia non totum si-*

Arist. lib. 5. Polit. c. 8.

Idem ibid.

mul contrahitur ; at postquam invaluerit , remedium non admittit. Minimus etiam vermiculus cedri medullam paulatim exedit , & eam denique humi sternit. Navem secundissimis impulsam ventis una sistit Echenæis : quantò velocitas illius major est & vehementior , tantò faciliùs in scopulos allisa dissolvitur. Levissima damna Romanam Monarchiam everterunt. Plus interdum creat periculi levis aliqua humorum intemperies , quàm gravis infirmitas , quia illa ferè negligitur , huic verò gnaviter paratur remedium. De febris curandâ mox sumus solliciti ; at de defluxione aliquâ in pectus decidente perparum laboramus : unde tamen morbi graviores nasci solent.

SYM.

SYMBOLVM LXI.

DE CACHORDVM (instrumentum Musicum) perfectam format Aristocratiam constantem ex Monarchico imperio & Democratico. Intelligentia præsides, imperant plures digiti, paret verò nervorum multitudo; quasi populus quidam, qui attemperati sunt omnes inter se & concordēs in harmoniā, non particulari & privatā, sed communi & publicā, ita ut majores à minoribus minimè dissonent. Decachordo similis est Respublica aliqua, in quā longus rerum usus & experientia alios præsese voluit, obedire alios, sancivit leges; constituit Magistratus; distinxit officia; certos præs-

præscriptis imperandi modos ac formas, & apud Nationes omnes eum instituit Republicæ Ordinem, qui naturæ cujusque maximè conformis esset & consentaneus. Vnde fit, ut antiqua illa dispositio sine periculo immutari haud possit. Decachordum illud Regnorum & Rerumpublicarum omnibus suis partibus jam constitutum est, nervi omnes contemperati inter se, & suis quique locis dispositi; & tametsi fortè cuiquam videatur, unum aliquem aliter immutatum meliorem fore, plus tamen semper tribuendum prudentiæ & considerationi Majorum, quos longus usus & experientia edocuit: rationes enim ac modi gubernandi, licet quædam habeant incommoda, minori tamen ferè cum detrimento tolerari solent, quàm innovari. Princeps aliquis prudens nervos attemperat, prout dispositi ipsi sunt, non eos immutat omnino, nisi fortè temporis diuturnitate, aut aliis de causis tantoperè disturbati ii sint, ut planè à fine suo primo deficient, quemadmodum alibi dicimus. Oportet igitur, ut Princeps Imperii sui decachordum bene accuratèque perspectum habeat, Majestatem item, quæ illud comitatur, naturam denique, conditionem & ingenium tam populi, quàm aulicorum, quæ præcipui illius nervi sunt. Nam ut rectè dicit Rex Alphonsus Sapiens in quadam sua

L. 13. tit. 5. p. 2

lego: Saber conozer los Omes, es una de las cosas, de que el Rey mas se debe trabajar: ca pues que con ellos ha de fazer todos sus fechos, menester es, que los conozca bien. In hoc potissimum gubernandi artificium consistit.

Mar.

Principis est virtus maxima, nosse suos. Qui in eâ scientiâ plus profecerunt, majori cum facilitate suos rexerunt Status. Multi ad Regnorum decachordum manum admovent, pauci digitis nervos aptè nôrunt impellere, rarissimi naturam illius ritè cognoscunt, & eo scitè canunt.

Illud igitur sciat Princeps, Regnum nihil esse aliud, quàm multarum civitatum populorumque quandam unionem, & consensionem communem in unius alicujus imperium & obedientiam aliorum, quam ambitio suasit & vis. Concordia illud

illud primum erexit, idem porro conservat concordia. Iustitia & clementia vitam ei tribuunt. Cura est alienæ salutis. Spiritus ejus in unitate Religionis consistit. Ex iisdem partibus, quibus constat, conservatio ejus dependet, augmentum item, aut ruina. Consortem ferre non sustinet. Multis expositum est periculis. In ipso magis, quàm in ullâ re, fortunæ triumphat inconstantia. Æmulationi & invidiæ obnoxium est. Plus illi periculi à rebus secundis, quàm adversis imminet: in illis enim sui quasi oblitum vivit securius, per securitatem in superbiam erigitur, per superbiam in interitum ruit. Si novum sit, facile iterum dissolvitur; si antiquum, ne sic quidem omnino firmum est. Non minus in perpetuâ pace periclitatur, ac in bello. Si armis alienis infestum non sit, se ipso collabatur, & ubi semel ruere cœperit, sustinere se non potest. Inter summum ejus fastigium & præcipitium nihil penè interjicitur temporis. Æmulationibus nunc defenditur, nunc offenditur. Si exiguum valde sit, tueri se nequit; si grande admodum, regere seipsum nescit. Arti magis pareretur, quàm violentiæ. Amat novitates, & in his ruinam suam reperit. Virtus salus illius est, vitium infirmitas. Labor illud erigit, dejicit otium. Munimentis & fœderibus roboratur, & legibus stabilitur. Magistratus pro corde illi est, consilia sunt pro oculis, pro brachiis arma, pro pedibus opes.

§. Istud Regni Decachordum Majestas comitatur, quæ est quædam harmonia è populi chordis orta, & à cælo approbata. Repræsentatio quædam potestatis, & splendor supremæ jurisdictionis. Vis quædam, quæ auctoritatem & obedientiam sibi conciliat. Custodia & salus est Principatus. Opinio & fama esse suum illi tribuunt; amor securitatem; metus auctoritatem; ostentatio amplitudinem; cæremonia reverentiam; severitas observantiam; pompa existimationem. Quantò magis hominum fugit frequentiam, tantò magis in veneratione est. Contemptu & odio in discrimen venit. Nec æqualitatem fert, nec divisionem, quia in admiratione & unitate est posita. In utrâque fortunâ constantiam servat: roborat eam cultus; fovent arma & leges. Nec durat

in

^a Vivit Dominus, qui firmavit me, & collocavit me super solium David Patris mei. 3. Reg. 2. 24.

in elatione , nec in demissione animi concidit. Vitam illi prudentia & beneficentia tribuunt , eripiunt impetus & vitium.

§. Chordarum vulgus Decachordi istius populus est , cujus natura monstro per omnia similis , dissimilis à seipsa est , inconstans & varia. Exteriori rerum facie capitur , interiora non penetrat. Rumorem in consilium adhibet. Sic à mediis & ratione derelictus , ut verum à falso discernere nequeat. In deteriora semper pronus. Vnâ eadēque horâ duos contrarios inter se induit affectus. His potius duci se finit , quàm ratione ; magis impetu , quàm prudentiâ ; umbrâ potius , quàm veritate. Poenis & castigationibus domari potest. In adulationibus difformis est & varius , laudes veras falsis commiscens. Medium tenere nescit : aut extremè amat , aut odit ; aut summè gratus est , aut ingratus ; aut pavet , aut terret ; dum verò pavet , securè spernitur. Periculis levioribus proximè imminentibus perturbatur ; grandioribus , si longinqua sint , nihil omnino terretur. Aut abjecto servit animo , aut cum superbiâ imperat. Nec ipse liber esse didicit , nec esse finit alios. Minis audax est , re ipsâ & opere pusillanimis ac vecors. Levibus de causis commovetur , & citò rursus componitur. Sequitur , non ducit. Erga omnes eodem modo se gerit. Faciliùs cogi se finit , quàm persuaderi. Rebus prosperè fluentibus arrogans est & impius ; in fortunâ adversâ pavidus & religiosus. Tam ad crudelitatem proclivis , quàm ad misericordiam. Eodem animi ardore , quo uni favet , persequitur alium. Clementiâ nimîâ abutitur ad licentiam , rigore nimio in perniciem it præceptis. Si effrænatùs semel in bonos invaserit , nec ratio , nec pudor eum retrahit. Rumores fovet confingitque , & suâ credulitate famæ vires addit. Paucorum sermones negligit , voces multorum sequitur. Eventus malos malitiæ Magistratùs tribuit , & calamitates communes delictis Principis. Nihil magis eum obsequentem reddit , quàm annonæ & rerum omnium ubertas , in quâ curas suas omnes & cogitationes defixas habet. Rei privatæ studio , aut honoris læsione leviter commove-

tur.

tur. Oneribus pressus concidit, allevatus recalcitrat. Amat ingenia præfervida & temeraria, rationem item gubernandi ambitionem & turbulentam. Nunquam acquiescit præsentis rerum statu, mutationis semper & novitatis appetens. Virtutes aut vitia eorum, qui præsumunt, imitatur. Locupletibus & potentioribus invidet, & insidias machinatur. Ludos aliæque oblectamenta diligit, neque ullâ aliâ re magis, quàm istis, animus illius & gratia conciliari potest. In Religione superstitiosus est, & Sacerdotibus parèt potius, quàm suis Principibus. Hæ præcipuæ conditiones affectionesque sunt multitudinis. Illud tamen sibi Princeps persua-deat, nullam esse communitatem, aut tam amplum consilium, quantumvis grave sit, & Virorum selectorum, in quo vulgus aliquod non sit, quòdque non in multis cum populari conveniat.

§. Alia etiam Decachordi istius Musici pars, nec minùs principalis est aula; cujus nervos nisi magnâ cum prudentiâ & dexteritate Princeps impellere noverit, totius gubernationis harmoniam disturbabunt: quare ut bene illi semper attemperati permaneant, illius etiam naturam nôsse oportebit. Est igitur aula præsumptuosa & varia. Ad momenta singula Chamæleontis instar suos mutat colores, pro eo ac fortuna prospera, aut adversa aspirat. Tametsi una & communis omnium lingua sit, non æquè tamen omnes eam intelligunt. Principem nascentem veneratur ac colit, occasui proximum minimè curat. Actiones illius observat & carpit. Moribus ejus sese accommodat, & errores imitatur. Retibus adulationis assiduè illius venatur gratiam. Nunquam non intenta in ambitionem & privatum commodum. Mendaciis alitur, & veritatem odio habet. Malum temerè credit, difficilimè id quod bonum est. Amans mutationum & novitatum. Omnia timet, & diffidit in omnibus. Superba & arrogans in jubendo, in obediendo abjecta & humilis. Invida tum erga se ipsam & domesticos, tum erga eos, qui extra degunt. In dissimulandis celandisque suis studiis mirum in modum artificiosa. Odium risu & cæremoniis contegit. Laudat palam

Q q

clàm

clām vituperat. Sui ipsius hostis est. In iis, quæ foris incur-
runt in oculos, vana; in promissis, levis.

§. Cognito igitur isthoc gubernationis instrumento, nervorum item illius naturâ & concordia, oportet Principem tali cum prudentiâ eos pellere digitis, ut ne disparem reddant sonum: quâ in re opus est, certam servare mensuram & tempus, nec magis uni favere nervo, quàm alteri, in iis, quæ ad consentum & harmoniam efficiendam pertinent; aut aliorum oblivisci: omnes enim in instrumento musico Reip. munus suum habent, licet inæquales sint inter se, & facile dissonent. Quæ vocû discordia tum periculosior erit, si Princeps amplam nimis potestatem concesserit Magistratibus; si nimium plebi faventem se exhibuerit, aut spreverit Nobilitatem; si justitiam administraverit aliquibus, aliis non item; si armorum literarumque officia confuderit. Si denique non probè intellexerit, Majestatem sustentari auctoritate; regnum amore; aulam gravitate; nobilitatem existimatione; populum ubertate; justitiam æqualitate; leges metu; arma præmio; potentiam parsimoniâ; bellum opibus, & Pacem opinione.

§. Vnumquodque Regnum instrumentum est ab aliis naturâ & nervorum (qui sunt ipsi subditi) dispositione diversum, adeoque à diversâ manu, & modo diverso regi & impelli debent. Regnum aliquod decachordi instar est, quod non solum mollitie extremorum digitorum indiget, sed unguium etiam duritie. Aliud organo musico simile videtur, in quo ambabus opus est manibus, ut earum pondere vocum symphonia exprimat. Aliud tam delicatum est, uti cythara, quæ non fert ipsos digitos, sed levi pulsata calamo, tum demum suaviter resonat. In eo igitur Princeps elaboret, ut ista Regnorum suorum instrumenta, & subditorum nervos bene habeat perfectos & temperatos inter se, caveâtque (quod & in ipso Deo observavit Chrysostomus) ne severitate aliquâ, aut cupiditate nimis adducat claviculos: nam nervus etiam probatissimus, si nimium intensus non rumpitur, omnium tamen turbat concordiam, & modulationis suavitatem impedit.

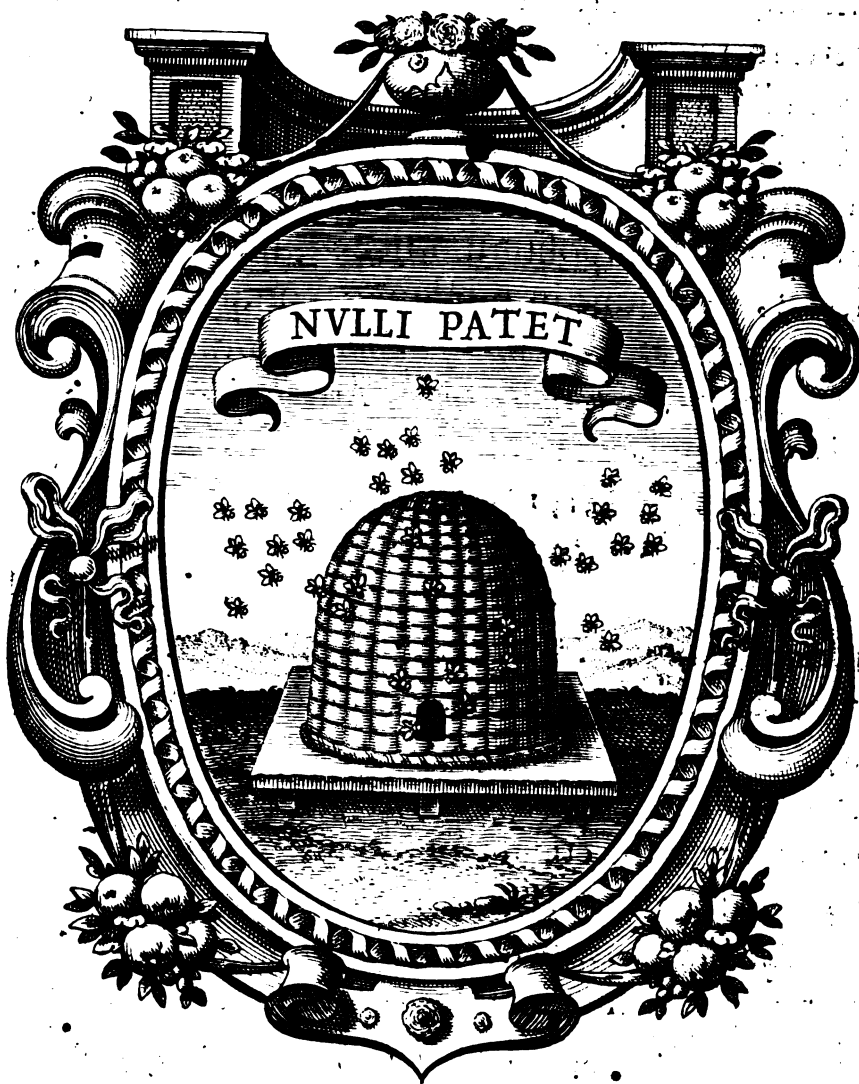
^b Neque nervum intendit, neque remittit ultra modum, ne harmonia concentum ladat.
Chryl.

mas

P

SYM-

SYMBOLVM LXII.

A P E S , quibus plurimum Natura ingenii & industriæ tribuit, artificium suum construendi favos callidè contegunt. Fervet opus, & nemo œconomiam earundem & statum penetrare potest : quòd si quis curiosiùs interdum , efformato alveari vitreo, eum velit introspicere , undique cerà illud obducunt , ut ne actionum suarum domesticarum testes & spectatores habeant. O prudentem Rempublicam, mundi magistram ! jam dudum in animantes omnes supremum teneres Imperium , si quemadmodum tibi Natura pro tuâ conservatione suggessit media , ita vires quoque pro incremento tuo suppeditâisset. Discant à te omnes aliæ, quan-

Q q 2

ti ad

ti ad felicitatem publicam intersit occultum aliquod silentium, & secretum taciturnum in rebus agendis statuendisve, quantumque noceat, si detegatur artificium, & prodantur in apertum regulæ gubernationis, negotiationes & tractatus, consilia ac fines, mala & infirmitates interiores Reipublicæ. Si hanc apum prudentiam considerasset cum animo suo Drusus Tribunus, cum Architectus ei polliceretur, ita se ædium fenestras dispositurum, ut nemini per eas introspicere liceret, non hunc in modum respondisset: *Tu verò, si quid in te artis est, ita compone domum meam, ut quidquid agam, ab omnibus perspicere possit.* Arrogantia hæc fuit animi aperti & ingenui, aut confidentia hominis privati, non Ministri alicujus publici, neque Principis, in cujus palatio necesse est, quidam secessus sint ab arbitris remoti, ubi extra aliorum conspectum deliberetur de negotiis ac decernatur. Consilium tanquam ^a mysterium non nisi cum paucis communicandum. Deo ejusdem Præsidi (quem Consum dicebant) Roma aras quondam erexit, sed subterraneas, ut indicaret, consilia occulta esse debere. Cujus etiam secreti beneficio in tantam illa crevit amplitudinem, diuque salva constitit; illud scilicet pro comperto habens, *taciturnitatem optimum atque tutissimum rerum administrandarum esse vinculum.* Erat Senatui illi tam fidum profundumque pectus, ut ejus consultationes, & quæ secreto statuerat, nunquam palam eruperint: multis sæculis ne unus quidem Senator fuit, qui ea proderet: universi ac singuli aures habebant ad audiendum; linguam nemo, ut loqueretur. Nescio profecto, num idem de Monarchiis & Rebuspub. presentibus dici possit. Quod heri in earum consiliis actitatum fuit, hodie narratur inter muliercularum subsellia, quarum blanditiis (contra ac præcepit Michæas ^b Propheta) facile arcana sua pandunt mariti, illæ verò vicissim aliis; quomodo in secreto illo accidit, quod *Maximus uxori suæ Martiæ aperuit, illa Livia.* Per ejusmodi canales mox secreta illa etiam ad Legatos Principum permanant, à quorum observatione nemo quisquam immunis est. Publici exploratores sunt, urinatores, qui in profun-

Vell. Pater.
lib. 2.

^a Habuit cum
eis mysterium
consilii sui.
Judith. 2. 2.
Rof. 2. Ant.
Rom.

Valer. Max.
lib. 2. c. 2.

^b Ab eâ, quæ
dormit in sinu
suo, custodi
claustra oris
sui. Mich. 7. 5

Tacit. lib. 1.
Annal.

profundum se demittunt. Prudens illa Respublica, quæ ad diuturnam commorationem illos non admittit. Noxii magis sunt, quàm proficui tranquillitati publicæ: plura excitârunt bella, quàm paces composuerint: semper alvearia fabricantur vitrea, ut per insidias queant inspicere, quid agatur in consiliis. Omni igitur ope elaboret Princeps, ut consiliorum suorum rimas omnes obstruat, ne per eas introspicere possit curiositas: nam si hostis illa penetret, facilè iis it obviàm, & contrà sese armat; uti faciebat Germanicus, siquidem *nihil Cæsari incognitum: Consilia, locos, prompta, occulta noverat, astûsque hostium in perniciem ipsis vertebat.* Eandem ob causam Sallustius Crispus quoque suasit Livix, *ne arcana domûs, ne consilia amicorum, ministeria militum vulgarentur.* Dum Samïon aperuit Dalilæ, in quo robur suum 'consisteret, unâ malitiæ occasionem præbuit, illudque^d perdidit. Consilia occulta omnes metu percellunt, & Principi auctoritatem pariunt; & licet non optimè fundata ea sint, iudicium tamen prudens facilè postea rationes invenit, quibus ea bonâ fide tueri possit. Rueret omnis de Principibus & Rebus publicis concepta opinio, si intimè penetrare liceret, quæ in secretioribus eorundem consiliis pertractantur. Gigantes sunt, qui proceros sese & potentes offerunt oculis; magis que perterrefaciunt, quàm lædant: verùm si metus eos agnoverit propius, videbit phantasticos esse, qui regantur ac sustententur ab hominibus non majoris staturæ, quàm sint cæteri. Imperia in consiliis & actionibus suis secreta in veneratione sunt, secus spernuntur ab omnibus. Quàm aspectu jucundum est flumen 'profundum, quàm contrà inamœnum, quod jacentes in fundo lapides & alvei muscum ostentat! illud pedibus transire nemo audet; hoc vadare volunt omnes. Res opinione magnæ conspectu vilescent. *Major è longinquo reverentia.* Propterea sapientissimus Deus, cùm in monte Sinai de dandâ populo suo lege ejûsque gubernatione conferret cum Moyse, supremum illius cacumen non igne solum, sed & densissimâs nube circumsepsit, ne quis per insidias eos observare posset, præce-

Tacit. lib. 2.
Annal.

Tacit. lib. 1.
Annal.

^c Si rasum fuerit caput meum, recedet à me fortitudo mea, & deficiam, eròque sicut cæteri homines. Jud. 16. 17.

^d Quia nunt mib: aperuit circuitum. Ibid. v. 18.

^e Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri. Prov. 20. 9.
Tacit. lib. 1.
Annal.

^f Ecce ceperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes densissima operire montem. Exod. 19. 16.

& Cavete, ne
ascendatis in
montem, ne
tangatis fines
illius, omnis
qui tetigerit
montem, mor-
te morietur.
Exod. 19. 12.

L. 4. tit. 3. l. 1.
Recop.

L. Mercato-
res, c. de cō-
mer.

Ecccl. 11. 36.

Val. Max.

pitque sub pœnâ capitis, ne ullus vel ad radicem montis propius & accederet. En ipsius etiam Dei consultationes & mandata, tanquam myſteria in ſecellu ſecreta haberi oportuit. Quid igitur in humanis erit, cū nullum Sapientum ſit conſilium abſque ignorantiiſ? quando conſulta eorum vulgantur in publicum, diu multūque expenſa videntur, & facta magno cum iudicio. Maieſtatem & prudentiam Principis referunt, gravēſque conſiderationes & cauſſas ſub- eſſe credimus, quas mente aſſequi non poſſimus; immò multas interdum nos ipſi addimus, quæ Principi aut Conſiliariis ne in mentem quidem venerunt; verū ſi ipſam conſultationem, fundamenta, & conſilia corā audire li- cuiſſet, meritò ea riſiſſemus. Ita in theatris fieri aſſolet, ubi Actores bellè perſonati in ſcenam prodeunt, & auctorita- tem præ ſe ferunt; intus autem poſt ſiparium eorum nota eſt ignobilitas; omnia ibi permixta & confuſa. Eam ob rem longè adhuc inconvenientius eſt, ſi gubernationis myſte- ria communicentur cum Exteris, quos ſuſpectos habebat Rex Henricus II. Et licet multi forſan fideles futuri ſint, tu- tius tamen eſt, planè eos arcere à gubernaculis, aut ærarii communis adminiſtratione, præſertim quando ſubditi non ſunt, aut æqualis conditionis, *ne videlicet alieni Regni, quod non convenit, ſcrutentur arcana*. Sed ita ferè naturā comparati ſumus, ut domeſtica aſpernemur, miremur alie- na. Nullam putamus eſſe animi fortitudinem, ſcientiam nullam, nullum conſilium, niſi apud Exteros, nequic- quam monente nos Spiritu ſancto: *Admitte ad te alieni- genam, & ſubvertet te in turbine, & alienabit te à tuiſ propriis*.

Si Princeps voluerit, ut conſilia ſua ſecreta habeantur & tacita, taciturnitate ſuā & prudentiā in rebus ſuis celandis exemplo aliis præcat. Q. Metellum imitetur, quem dixiſſe aliquando accepimus (quod idem & Petrus Aragoniæ Rex ſolebat) *Si huius conſilii mei interiorē tunicam conſciam eſſe cenſero, continuo eam cremari jubebo*. Enitatur peculiari ſtudio, ut animum ſuū occultum habeat: qui enim ſuæ-

met

met intentionis fuerit dominus, idem quoque præcipuum gubernandi instrumentum in suâ jam tenet potestate. Intellexit hoc quondam Tiberius, cui *etiam in rebus, quas non occuleret, seu naturâ, siue adfuetudine suspensa semper* *Es ob-* *scura verba: tunc verò, cum de succellione ejus in Augusti locum ageretur, vel maximè nitebatur, ut sensus suos penitus abderet.* Secreta non cum Ministris omnibus communicanda sunt, quantumvis fideles ii sint, sed illis duntaxat, ad quos illa aliquâ ratione pertinent, aut quos absque majori incommodo ea celare non licet. Dum Christus suum quoddam à se patratum miraculum clàm alios esse cuperet, tres solum Apostolos illius fecit conscios, in omnibus enim secretum haud satis tutum^b fuisset. Magnâ curâ opus est, ut illud in arcano maneat: etsi enim in nostrâ sit potestateⁱ facere, non tamen internus ille motus affectuum & passionum animi, aut celer ille verecundiæ sanguis, qui in vultu & oculis prodit, quod in imo pectore latet^k abditum. Subtiliori nimirum & tralucenti chartæ animus similis est, & foris legi potest, quod intus consignatum. Sic ex illo Agrippinæ mors Britannici, *quamvis vultu premeretur, emicuit.* Noverant istud Tiberius & Augustus, nec putabant satis dissimulare se posse gaudium, quo ex Germanici morte perfundeabantur, adeoque in publico comparere ausi non^l sunt. Non sola lingua in apertum profert, quod in corde servatur reconditum: plura alia dantur in homine non minùs garrula, quàm illa; ut sunt amor, qui cum ignis quidam sit, illuminat & pandit interiores pectoris recessus: ira, quæ fervet & supereffluit: metus poenæ: vis doloris: spes commodi proprii: honor, aut infamia: inanis gloria ex eo, quod jam animo concipitur, cupiens nimirum, ut antè propaletur, quàm mandetur executioni: mentis denique vacillatio aut ex vino immodicè sumpto, aut aliâ aliquâ de causâ. Nulla tanta est diligentia, quæ naturales illos exploratores queat fallere, quin immò quantò illa fuerit major, tantò magis hi sese in apertum produnt; quomodo Scevino accidit in conjuratione, quam moliebatur: *ipse enim mæstus, Es*

Tacit. lib. 1.
Annal.

^b Non permittitur intrare se-
cum quenkū
nisi Petrum,
& Iacobum,
& Ioannem.
Luc. 8. 51.

ⁱ Si tam in
nostrâ potesta-
te esset obli-
visci, quàm
tacere. Tacit.
in vitâ Agr.

^k Quoniam
nequitia in
habitaculis
eorum in me-
dio eorum.
Ps. 54. 16.

Tac. lib. 13.
Annal.

^l Anne omniū
oculis vultum
eorum scru-
tantibus, falsū
intelligeretur.
Tacit. lib. 3.
Annal.

Tac. lib. 15.
Annal.

¹ Tac. l. 13.
Annal.

² Tac. l. 14.
Annal.

³ Qui pungit
cor, profert
sensum. Eccl.
22. 24.

³ Tacit. l. 4.
Annal.

⁴ Idem ibid.

⁵ Postea co-
gnitum est, ad
introspecien-
das etiam pro-
cerum volun-
tates, induc-
ta dubitationem.

Tacit. lib. 1.
Annal.

⁶ Simul hono-
ra de Germa-
nico, Agrippi-
næ miserans,
differebat.

Et postquam
Sabinus, ut
sunt molles in
calamitate
mortaliū ani-
mi, effudit la-
crymas, junxit
questus; au-
dientius jam
venerat Seja-
num, sevitia,
superbia, spes
ejus, ne in Ti-
berium quidē
vitio abjineret.

Iq, sermones
tanquam veti-
ta misceissent,
speciem arcta
amicitiæ face-
re. Ac jam ul-
tro Sabinus
querere Lati-
am, ventitare
domum, dolo-
res suos quasi
ad fidiſſimum
deferre. Tac.
lib. 4. Annal.

magna cogitationis manifestus erat, quamvis latitiam vagis sermonibus simularet. Et tamen si longo usu corrigi possit sensim Natura & institui, ut secretum custodiat arctius, uti Octavia¹, quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem omnis affectus abscondere didicerat, sicut & Nero,² factus naturā, & consuetudine exercitus, velare odium fallacibus blanditiis: neque potest ars semper tam esse vigilans & attenta ad omnia, quin sui interdum obliviscatur, & motui naturali indulgeat, malitiā præsertim irritante & impellente. Variis modis id fieri contingit, quos hinc subjiciam, ut Princeps cavere sibi sciat, nec tam facile sinat quenquam in pectus sibi introspicere, & rimari ea, quæ intus latent recondita.

Solet igitur malitia astutē humorem peccantem tangere, ut foras erumpat, & occulta animi sensa in lucem³ proferat. Ita à Sejano⁴ Agrippina proximi inliciebantur pravis sermonibus tumidos ejus spiritus perstimulare, ut ipsa suum regnandi desiderium proderet, adeoque suspecta Tiberio fieret.

Idem injuriæ quoque efficiunt, quæ claves sunt cordis. Secretissimus in cogitatis suis erat Tiberius, injuriæ tamen, quas ab Agrippinā accepit, *raram occulti pectoris vocem elicere, corruptamque Græco versu admonuit: ideò ladi, quia non regnaret.*

Qui ut sua celet consilia, contraria omnia simulat, is demum intelligit, quid de iis sentiant alii; quo artificio idem Imperator Tiberius usus fuit, quando ut Senatorum animos pervestigaret, præ se tulit, quasi nollet admittere⁵ Imperium.

Alia item astutia est, sensim & quasi per ambages in res abditas & secretas penetrare, laudando scilicet aut vituperando id, quod exploratum quis cuperet, & faciendo se delicti consortem, conciliare sibi fidem, aliūque inducere, ut mentem & opinionem suam aperiat. Hæc viâ Latiaris de prædicando Germanicum, miserando Agrippinæ sortem, & Sejanum accusando, suam tantoperè Sabino probavit fidelitatem, ut hic suum erga Sejanum odium illi⁶ patefaceret.

Crebræ interrogationes multa quodammodò jacula sunt uno eodēque missa tempore, quibus omnibus diligencia

gentia obfistere non potest, quæque pectus secreti etiam tenacissimum armis exuunt; uti Pisonis filio factum à Tiberio, crebris interrogationibus exquirente, qualem Piso diem supremum noctemque exegisset. Atque illo pleraque sapienter, quædam inconsultius respondente. Quod si inopinatae eæ sint, magis etiam animum perturbant; id quod Tiberius aliquando expertus fuit: nam percussus improvise à interrogatione Asinii Galli, etsi paullulum reticuit, ut secum ipse expenderet, quid responderet, dissimulare tamen omnia non potuit, etenim vultu offensionem conjectaverat Asinius.

Tacit. lib. 3.
Annal.

Tacit. lib. 1.
Annal.

Idem ibid.

P Non temperante Tiberio, quin premeret voce, vultu, eod quod ipse creberrime interrogabat: neque refellere, aut eludere datur, ac saepe etiam confitendum erat, ne frustra quæfivisset.

Tacit. lib. 3.
Annal.

Tac. lib. 15.
Annal.

Ipsa Principis auctoritas & veneratio Majestati debita impellunt ad dicendam veritatem, tamen aliquando etiam ad mendacium, ne frustra quæfivisse videatur; quemadmodum eidem Imp. Tiberio accidebat, quoties ipse reos examinaret.

E sermonibus variis & colloquiis, quæ dexterrimè quidam exordiri nōrunt, perspicitur animus, haud secus atque ex diversis chartæ confisæ particulis junctis iterum & collatis inter se legitur, quod scriptum in eâ fuerat: atque isthac observatione didicerant olim, qui contra Neronem conjurarent, Fenium Rufum à parte ipsorum futurum: nam crebro ipsius sermone illis facta fides.

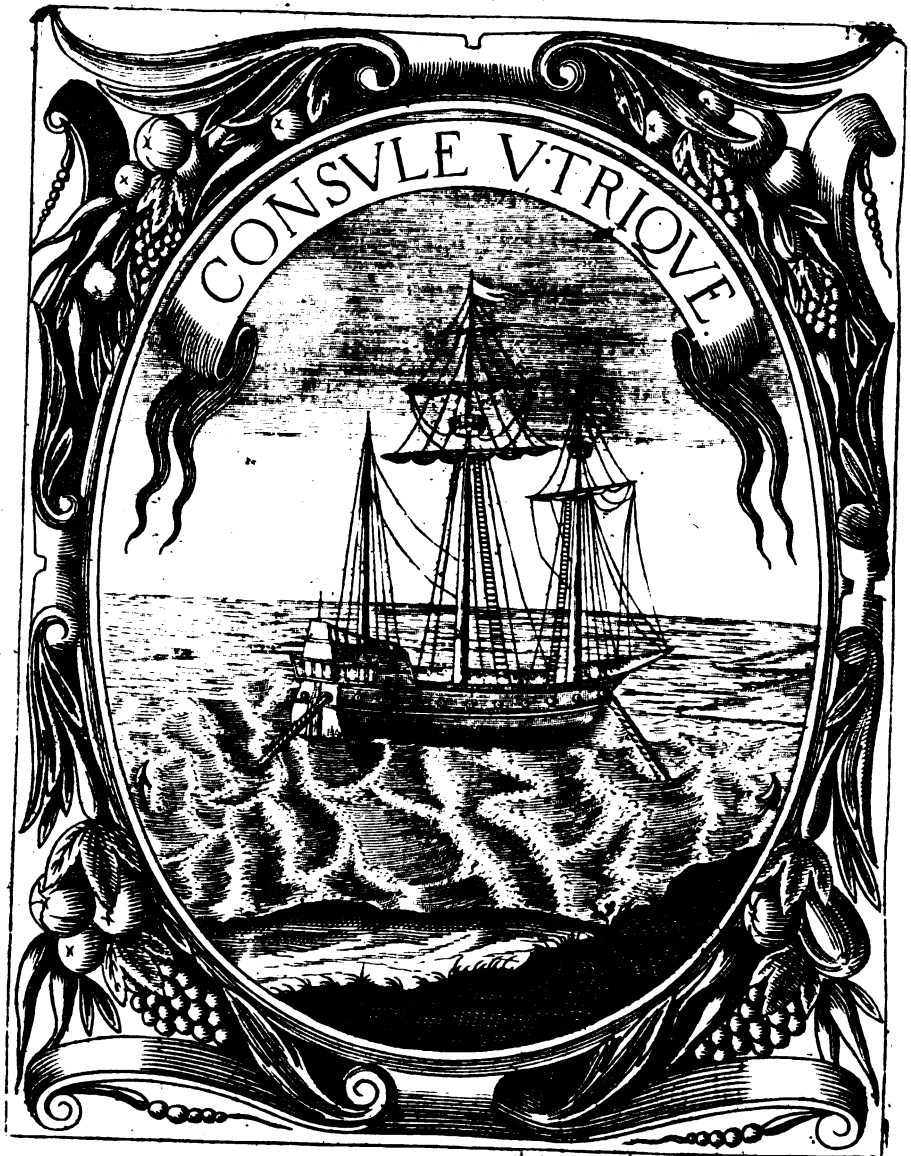
§. E quibus omnibus colligere licebit Principi, quantum in secretis insit periculi, & si in nobismet ipsis secreta illa non sint, quomodo in aliis erunt? Quare nemini cuiuspiam ea debet committere, quoad fieri potest: sunt enim veluti cuniculi quidam subterranei, qui si multa habeant orificia, ignis omnis exhalat, & effectum non habet. Si tamen necessitas postulet, ut ea Princeps cum Ministris suis communicet, vidensque ea propalari, rescire voluerit, cujus culpâ id fiat, suaserim varia aliqua fingat secreta, & singula singulis committat: ita enim fiet, ut per illud, quod divulgatum fuerit, eum deprehendat, qui ista revelat aliis.

Tacit. lib. 1.
Annal.

Non tamen sine usu fuerit, introspicere illa primo aspectu leviter, ex quæis magnarum saepe rerum motus oriuntur. Potentissimorum etiam Imperiorum aggeres in periculo sunt, ne per minimam curiositatis rimulam eos mare disturbet & deiciat.

ciat. Vbi vermis iste secreti radicem arroserit, procerissimam
etiam arborem humi sterneret.

SYMBOLVM LXIII.

IN negotiis omnibus principia eorundem & fines sibi mu-
tuo respondere debent. Curandum, ut perfecta eorum
forma sit, nec facile immutanda. Figulus aliquis non sic in
incertum rotam versat, nec manu sic obiter opus suum fin-
git, ut vas aliud ab incœpto exeat. Vnum aliquod opus sit
sibi ipsi conforme & simile.

Horat.

*Amphora cœpit
Institui currente rotâ, cur urceus exit?
Denique sit quod vis, simplex duntaxat, & unum.*

Nihil

Nihil perniciosum magis, quàm illa in actionibus, & gubernandi ratione inæqualitas, quando principia finibus minimè consonant. Ludibrio omnibus est, qui magnâ cum curâ ac sollicitudine imperandi munus exorsus, omnia postea per incuriam negligit. Satiùs fuisset eodem semper passu incedere, etsi segni ac tardo. Illa ipsa laus, quam ejus committere principia, accusat ejusdem fines. Perdidit auctoritatem Galba, quod sub Imperii initium instaurationem militiæ pollicitus, indignos postea eidem præfecisset. Multi Principes videntur optimi, & pessimi sunt: multi prudenter norunt differere, & absque prudentiâ operantur: nonnulli magna promittunt, & pauca præstant: alii in pace fortes sunt, & in bello ignavi: alii tentant omnia, & nihil ad perfectionem adducunt. Ista rerum difformitas haudquaquam decet Majestatem, in quâ perpetua quædam dictorum factorumque constantia & æquabilitas elucere debet. Nec amor, nec obedientia stabiles esse possunt in Principem, qui à seipso dissimilis est. Quare diligenter antè cum animo suo consideret, quàm certi aliquid statuatur, num in consiliorum suorum executione media principiis & finibus responsura sint, pro eo ac monet Gofredus:

A quei, che sono alti principio orditi

Di tutta l'opra il filo, e'l fin risponda.

Tass. cant. 1.

Gubernationis tela bona non erit, quantumvis eximia illa sit, nisi æqualis fuerit. Nec satis est circumspicere, quomodo ordiendum sit aliquod negotium, sed illud insuper nosse oportet, quâ pertexti debeat. *Prorâ & puppi summam consilii perfecti significabant veteres, propterea quod à prorâ & puppi tanquam à capite & calce pendet tota navis.* Unde figuram præsentis desumpsi Symboli, representando consilium aliud quod prudens, attentum ad principia sua & fines, per navem, quæ anchorâ duplici, in prorâ nimirum & in puppi, adversus tempestatem firmatur. Parum prodesset una sola in prorâ, si ventus in puppim sævire posset, eamque in scopulos allidere.

Cicero.

^b Mihi prorâ & puppi, ut Gracorū proverbium est, fuit à metui dimittendi, ut meas rationes explicares. Cicero.

§. Tria ad rectè decernendum requiruntur, prudentia ad deliberandum, industria ad disponendum, & constan-

tia

• *Acribus, ut
ferme talia,
initium, incu-
rioso fine.*
Tacit. lib. 6.
Annal.

L. 5. tt. 9. p. 2

Tacit. lib. 2.
Hist.

tia ad perficiendum. Inanis esset omnis labor ardorque in negotiorum principiis, (si quod fieri solet) de exitu eorundem ac fine non essemus quoque solliciti. Vtrâque anchorâ opus est, ut ea stabiliat ac firmet prudentia. Quia verò isthæc in præteritum & præsens suos tantummodo intendit oculos, non in futurum, unde omnia dependent negotia, idèò necessum est, ut ratiocinando conjectet, & antè prospiciat, quid per hæc aut illa media obtineri possit; & ut in eum finem deliberationem consultationemque instituat, quæ (ut dixit Rex Alphonsus Sapiens) *es buen antevidimiento, que Ome toma sobre cosas dudosas*. In eâ consultatione tria considerata sunt, Facile, Honestum, & Vtile: Omnes quippe, *qui magnarum rerum consilia suscipiunt, æstimare debent, an quod inchoatur, Reipublica utile, ipsis gloriosum, aut promptum effectum, aut certè non arduum sit. Simul ipse, qui suadet, considerandus est, an privatæ rei studio moveatur, aut fine aliquo particulari, adjiciatne consilio, & executioni periculum suum; & si fortuna cæptis affuerit, cui summum decus acquiratur; si secus, cui infamia expectanda sit.* Præmisso isthoc examine, & re semel statutâ, applicari debent media jam dictis conditionibus conformia: neque enim honestum erit, aut utile, quod per media iniqua & sumptuosa obtinebitur: quâ in re quatuor diversa tempora, quæ in omnibus occurrunt negotiis, & cum primis in infirmitatibus Rerumpublicarum, haud secus ac in morbis corporum, considerata sunt, Principium nimirum, Incrementum, Consistentia, & Declinatio; quibus cognitis, & applicatis convenienti tempore mediis, facilius obtinetur, quod in votis est, aut retardatur, si ordo permutetur; quemadmodum retardaretur cursus navis, si clavus proram occuparet. Industria consistit in seligendis mediis, ad finem propositum maximè idoneis, nunc his nunc illis utendo, quâ in re non minùs profunt & adjuvant ea, quæ prætermittuntur, quàm ea, quæ adhibentur; uti in variarum vocum concertatione accidit, quarum aliæ per vices nunc silent, nunc modulantur aliæ, & tamen omnes simul harmoniam efficiunt. Negotia semet-

femetipsa non procurant, tametsi aut bona eorundem dispositio & justitia, aut utilitas publica ea urgere videantur; quin contrà *sape honestas rerum causas, nō judicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur*. Erraretur in paucis, si debita adhiberetur attentio; verū aut defatigantur Principes, aut subtilitates spernunt, & obstinatione quādam ea, quæ animo conceperunt, potentia suæ vi obtinere contendunt. Hæc ut plurimum ignorantia uti solet, amicā compositione prudentia. Quod vis impetrare nequit, paullatim facilius reddit dexteritas, quæ tempus & occasionem observare ritè noverit. Ita fecit Legatus Cæcina, cum neque auctoritate, neque precibus legiones Germanicas à fugâ, quam nescio quis inanis suadebat metus, posset retrahere, donec *projectus in limine porta, miseratione demum, quia per corpus Legati eundem erat, clausit viam*. Quod idem alio in casu antè Pompejus fecerat. Verbum unicum tempestivè prolatum, aliquando victoriam peperit. Ferdinandus Gonsalvus Castellæ Comes aciem instruxerat, ut cum Africanis confingeret, datoque ad prælium signo, cum equitum unus admotis equo calcaribus, alios antevertere cogitat, illicò in oculis omnium terrâ dehiscente haustus fuit: turbavit ea res universum exercitum; at Comes ad milites conversus, *Si terra, inquit, nos ferre non sustinet, multò minus nos ferent hostes*, & pugnam exorsus feliciter triumphavit. Nec minoris prudentiæ fuit, quod in conflictu ad Ciriniolam accidit: cum enim Italus quidam miles ratus Hispanos victos esse, pulveris sulphurei cados duobus curribus gestatos incendiisset, & magnâ exercitus totius esset turbatio, Gonsalvus eâ occasione usus præsentis animo, hilari facie ad circumstantes: *Bono, inquit, estote animo, datur calo clara victoria, præclarum flammæ omen, quasi incensis ad eam celebrandam facibus*; nec vanum fuisse augurem, eventus comprobavit. Tanti refert interdum Ministrum aliquem vivaci alacrique esse ingenio, & nosse uti occasionibus, applicando media finibus accommodata, & casus ejusmodi fortuitos in utilitatem convertendo.

Tacit. lib. 1.
Hist.

Tacit. lib. 2.
Annal.

Mar. hist.
Hisp. lib. 8,
c. 6.

Mar. Hist.
Hisp. lib. 27.
c. 21.

R r

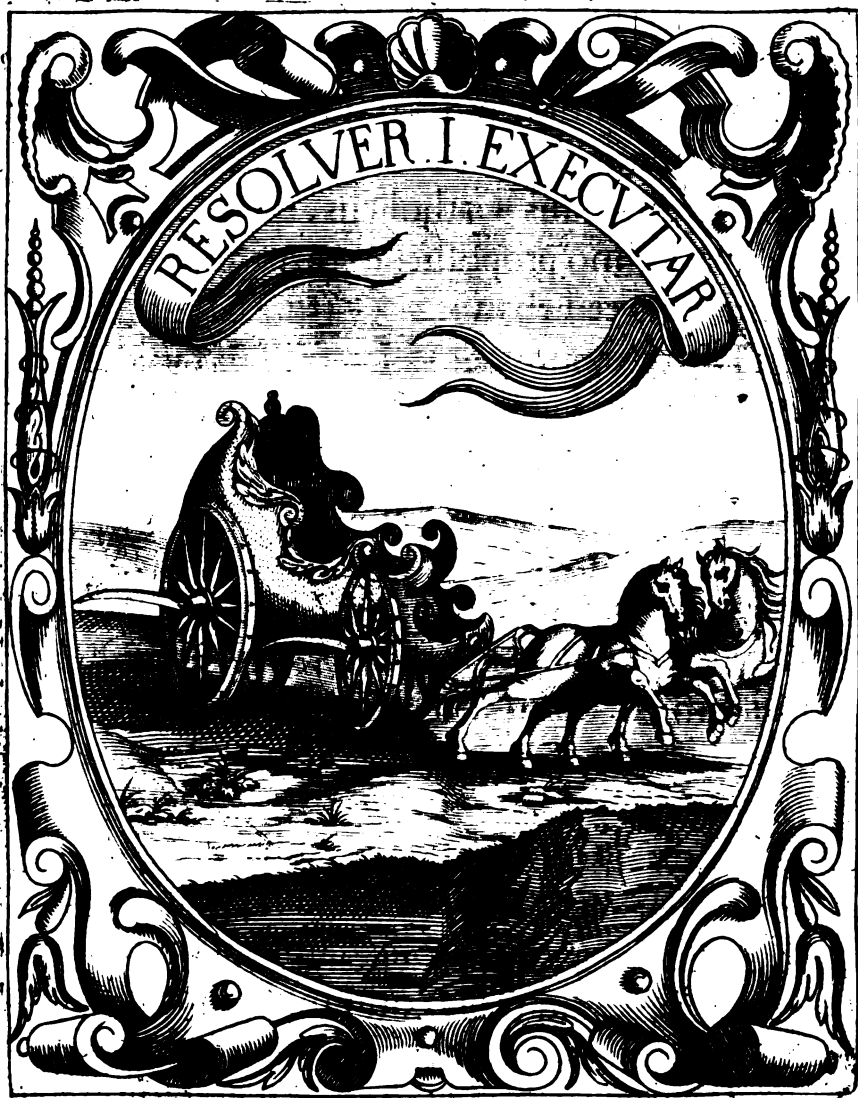
§. Quòd

^d Fili, sine cō-
silio nihil fa-
cias, & post
factum non
pœnitebis. Ec-
cles. 32. 24.

§. Quòd si factâ bonâ Ministrorum electione pro ne-
gotiis, & adhibitis prudenter mediis, eventus optatus non
respondeat, non pœniteat facti Principem; quin potius con-
stanter illud ferat: neque enim à casu consilia metienda
sunt, sed à prudentiâ. Eventus fortuiti, qui prævideri aut ca-
veri non potuère, factum non vitiant; velle autem & cona-
tum improbare, imprudentiæ est. Accidere illud solet iis
Principibus, qui nec judicio pollent, nec animi robore: isti
enim infauſtis oppressi successibus, & quasi extra se positi,
cedunt imaginationi, & consultationibus animi dubiis de
eo, quod jam præteriit, tempus perdunt & attentionem,
quam in parando remedio adhibere oportebat, pugnantes
secum ipsi, eò quòd aliud consilium secuti non sint, & cul-
pam in eum conferunt, qui consilii præsentis auctor extitit,
nihil pensi habentes, num rationi ^d innixum fuerit, nec ne.
E quo fit, ut qui à consiliis sunt, sententiam suam dicere ve-
reantur, multasque patiantur elabi occasiones, nec tempe-
stivè commoneant Principem, ne gratiam suam & existima-
tionem ob eventus incertos periculo objiciant. Incommo-
da isthæc velis remísque fugienda sunt Principi, dandâque
opera, ut in casibus adversis constans persistat, suos semper
excusans Ministros, ubi manifestè in illis non deliquerint, ut
tantò majori ei adsint animo, ad eos casus vincendos ac su-
perandos. Et tametsi in consultis quibusdam jam executio-
ni datis apertè erratum fuerit, adhuc serenum se præbere
oportet. Nam *quod jam factum, infectum fieri nequit*, ut dici
solet. In casus præteritos intendere oportet oculos, ut disca-
mus, non ut nosmet cruciemus. Eâdem animi magnitudi-
ne opus est, ut per errores transeamus, ac per pericula. Nul-
lum sine illis Imperium. Qui eos nimium timuerit, nil certi
statuet, & pejor quandoque est hæsitatio animi anceps &
dubia, quàm ipse error. Ingenio considerato & prompto ne-
gotia indigent. Si singula cum extremâ attentione curari
oporteret, multa negligerentur alia, cum gravissimo eorum,
quorum interest, & gubernationis publicæ detrimento.

SYM.

SYMBOLVM LXIV.

ANTIQVI in militiâ curribus falcatis uti sunt soliti, qui simul ac movebantur, obvia quæque diffecabant, uno eodémque impetu & rotas & falces impellente. Non citius illæ rotabantur, ac istæ sauciabant, par utrisque celeritas & operatio, adeoque symbolum promptæ executionis in præfenti Emblemate, perinde ac olim apud Danielem rotæ illæ igneæ accensæ in throno Dei, quibus & potentiæ divinæ vim & operandi velocitatem adumbrabat. Tempus opportunum sibi sumat prudentia (ut diximus) ad consultandum; at statuere & exequi ita sibi invicem velim respondeant, ut uno eodémque motu agitari videantur, ne ulla intercedat

Thron⁹ ejus
flamma ignis,
rota ejus ignis
accensus.
Dan. 7. 9.

R r 3

mora:

^b Priusquam incipias, consulto, & ubi consulueris, maturè factò opus; ita utrūque per se indigens, alterū alterius auxilio viget. Salust.

Tacit. lib. 1.
Hist.

Tacit. lib. 6.
Annal.

Tacit. lib. 2.
Hist.

mora: oportet enim consultatio & executio manus sibi mutuò porrigant, ut altera alterius adjuta ope, ambæ simul bonos effectus ^b producant. Carolus V. Imperator dicere solebat, animam consilii tarditatem esse, celeritatem executionis; ambas autem simul junctas quintam essentiam, ut loquuntur, prudentis alicujus Principis. Res magnas feliciter gessit Rex Ferdinandus Catholicus, quia & maturo cum consilio, quæ animo proposuerat, expendebat, & magnâ cum celeritate aggrediebatur. Si à virtute hâc utrâque instructus fuerit Princeps, nunquam à latere illius recedet Fortuna, quæ ex occasione nascitur; hæc verò celerrimè præterit, & nunquam revertitur. In momento advenit; quod magnas nobis præbet utilitates; aut abit, quod nocumento nobis est. Eam ob causam Atheniensibus vitio dabat Demosthenes, quòd in rerum apparatu tempus consumerent, nec adverterent tamen, occasiones cunctationes istas minimè præstolari. Si consilium è re boni publici fuerit, quantum in ejus executione tardabitur, tantum ei de utilitate decedet. *Nullus cunctationi locus est in eo consilio, quod non potest laudari, nisi peractum.* Foetus informis est consilium, & quoad executio, quæ animæ instar est, vitam ac motum ei tribuat, mortuum remanet. Ab intelligentiâ proficiscitur, actus nimirum prudentiæ practicæ, & si in solâ contemplatione sistat, non nisi vana fuit imaginatio, & mentis illusio. Citò exequendum esse aiebat Aristoteles, quod statutum semel fuit, sed deliberandum tardè. Jacobus Angliæ Rex filium suum monuit, ut in consultando prudens esset & circumspectus; in decidendo firmus & constans; promptus & expeditus in exequendo; ad quod postremum Natura ipsa manus pedesque cum digitorum fabricâ, & nervos tam flexiles largita est. *Populo cunctatio, servilis; statim exequi, regium videtur.* Fuerunt olim Romani in actionibus suis considerati, & constantiâ ac patientiâ omnia superârunt. Grandiores Monarchiæ plerumque tardioris executionis laborant vitio, eò quòd nimium suæ confidant potentiæ; uti in Othone Imperatore videre fuit, cui *quò plus virium ac roboris, è fiduciâ tarditas inerat.* Accedit, quòd

quòd propter hoc ipsum rotarum pondus, quibus Majestatis amplitudo innititur, & ne ea, quæ possidet, in discrimen adducat, Princeps Imperii sui finibus contentus vivat. *Quod segnities est, sapientia vocatur*; uti illa Imperatoris Galbæ. Ita omnes se suâque servare posse crediderunt, & periëre omnes. Juvenilis Imperiorum ætas celeritate vires acquirit ac robur, dum fervet adhuc sanguis, vigëntque spiritus majoris gloriæ ac dominationis in alias Nationes. *Agendo, audendôque res Romana crevit, non his segnibus consiliis, quæ timidi cauta vocant.* Posteaquam ad maturitatem pervenit, Majestas ipsa & auctoritas facilè diùque Imperia sustinent, tamen si ardor famæ desit, & dominatûs augendi cupiditas, perinde ac mare aliquanto tempore motum conservat, etiam postquam ventorum vis desæviit. Dum ergo Imperia in suo isto vigore perstiterint, illam in statuendo lentitudinem non improba- verim: sic enim plus suppetit temporis, ut partis quiete frui liceat; & consilia nimis subita periculo non carent. Atque in hoc casu verum habet illud Taciti, *Potentiam cautis, quam acrioribus consiliis tutius haberi.* At si ætate illâ deficiente languescant vires, si existimatio perire incipiat, si contrà audaciùs insurgant alii, aliam viam ingredi oportet, maturare consilia, & pristinum instaurare vigorem ætatémque juveni- lem, priusquam senio ingravescente sese ampliùs sustentare nequeant, & amissis sensim viribus miserabiliter corruant. In minoribus statibus ætates istæ considerari non possunt, quin opus est potiùs, ut assiduè vigilet attentio, ad explican- da omnia vela, si fortunæ Zephyrus aspiraverit: etenim nunc his, nunc illis ea favet per vices; haud secus ac per circumferentiam horizontis consurgunt venti, qui alter- nis terræ dominantur. Secundissimos Aquilones habuëre aliquando Gothi, aliæque Nationes polo viciniore, qui- bus tantâ cum industriâ usæ sunt, sua pandentes vela, ut ad ipsas Herculis columnas, extremos tunc orbis terminos us- que penetrârint. Sed abiit postea illa cæli clementia, & suc- cessit alia aliorum Imperiorum favori & commodis se- cunda.

Tacit. lib. 1.
Hist.

Tit. Liv.

Tac. lib. 11.
Annal.

Eludi Par-
thus tractu
belli poterat,
si Partho aut
in suis, aut in
alienis confi-
liis constantia
fuiſſet. Tacit.
lib. 15. Ann.

Hered.

§. Constantia in consiliis susceptis exequendis, seu propria illa sint, seu aliena, maximi semper momenti est. Eâ quia caruit Pæthus, de Parthis triumphare non potuit. Omnia ferè ingenia ignea & velocia hoc habent, quòd & citò decernant, & citò eos facti pœniteat: fervent sub initia, algent sub finem: conantur omnia, nihil ad perfectionem adducunt; similes animali, quod Calipedem dicimus: illud enim celerrimè se mover, sed longo etiam tempore ne ad unum quidem passum progreditur. In negotiis omnibus prudentiâ & animi magnitudine opus est: unâ, ut disponat; alterâ, ut ea perficiat. Animo constanti & forti nihil est arduum; contra qui in omni re dubius hæret & anceps, mille experitur difficultates, & quàm plurimas amittit occasiones. *Vireâ ratione fiet optimus, si in deliberando quidem cunctetur, & prætimeat, quicquid potest contingere, in agendo autem confidat.* Hoc postremum si desit, cadit animus, & omissis opportunis mediis cœpto desistit.

§. Pauca sunt negotia, quæ ingenium superare non possit, aut occasio paullatim & tempus faciliora non efficiat. Eam ob rem non oportet ea facile abrumpere, sed in vigore suo conservare potius. Cryſtallus, si semel confringatur, uniri iterum non potest; ita & negotia. Quantumvis grandis sit difficultatum tempestas, tutius tamen est, aliquod saltem explicare velum, ut minus sit periculi, quàm omnia omnino contrahere. Negotia pleraque idèò successu carent, quòd desperentur.

§. Illud autem necessarium est cumprimis, ut qui mandata exequi debet, eadem apud animum suum approbet: qui enim improbaverit, aut minus ea convenire judicet, aut difficultatem in iis reperit; proindèque non tanto studio ad ea se dabit, ac decet, nec magnoperè curabit, si ritè non succedant. Optimè omnium ea executioni dabit ille ipse Minister, à cujus consilio profecta sunt; siquidem ad hujus existimationem interest plurimùm, ut quàm rectissimè in effectum deducantur.

SYM-

SYMBOLVM LXV.

LA PIS in lacum coniectus tot circum fluctus continuâ serie excitat, ut cum ad extremam usque ripam perverint, infiniti propemodum sint, turbentque omnino lucidissimum illud æquor & purissimum speculum, in quo repercussæ rerum imagines, quæ perfectissimè sese antea oculis exhibebant, nunc non nisi confuse se offerunt. Idem prorsus in animo accidit, ubi semel in errorem aliquem labi contigerit, ex uno illo multi nascuntur alii, confuso jam & excoecato iudicio, excitantque voluntatis fluctibus, ut intelligentiæ facultas rerum veritatem satis perspicere nequeat; dumque unum errorem corrigere cogitat, in alium incidit,

R r 4

inde

Arist. lib. 2.
polir. c. 4.

Arist. lib. 5.
polit. c. 1.

Mar. Hist.
Hisp. lib. 6.
c. 19.

^a Ferox scelerum, & quia prima proveniant, voluntate secum, quoniam modo Germanici liberos perverteret. Tacit. lib. 4. Annal.

inde rursus in alium, ut tandem quàm plurimi sint, quò à primo distant longius, eò grandiores sunt; non secus ac fluctus à centro, à quo excitantur, remotiores. Causa hujus rei est, quia *principium dicitur esse dimidium totius, itaque parvum in principio erratum correspondens est ad alias partes*. Eà re diligenter animum advertere oportet ad errores primos, cum fieri non possit, ut si in primo atque principio peccatum fuerit, non ad extremum malum aliquod evadat. In Masinissâ id videre licuit, qui reprehensus à Scipione, quòd Sophonistam in matrimonium duxisset; dum errorem istum emendare voluit, in alium graviolem lapsus est, herbis venenatis eam tollendo à medio. Vitiis sese Rex Witiza dederat, obscuratâ haud parum gloriâ gubernationis feliciter inchoatâ, & ne concubinarum numero, quas uxorum loco cultuque habebat, aliquam turpitudinis notam contraheret, voluit ut id cunctis liceret, quin & latâ lege Ecclesiasticis matrimonii ineundi fecit potestatem; cumque porro hos suos errores Religioni adversari cerneret, Romano Pontifici obedientiam denegavit, unde totius Regni incurrit odium: quare ut suâ prospiceret securitati, plerasque urbes mœnibus & munitionibus nudavit; quo factum denique, ut Hispania tota Maurorum deinde incursionibus pateret. Atque omnes isti errores alii ex aliis ordine nati, & in immensum aucti, vitam illi ante tempus extorsere. Eadem incommodorum series etiam in Duce Valentino notata fuit: studuerat is multorum ruinâ suam fabricari fortunam, cumque in finem nihil tyrannidis prætermiserat, priore sævitâ ad ultiores majoresque semper ^a incitante, donec statum unâ & vitam amitteret; aut discipulus malus, aut malus Machiavelli Magister.

§. Errores Principum non nisi difficulter possunt corrigi, eò quòd plerumque ad multos ii pertineant. Obstat etiam obstinatio interdum, aut ignorantia. Ingenia magna, quæ communiter ferè magis ingenua sunt & docilia, errores suos facile agnoscunt, iisque melius erudita de emendatione serio cogitant, ædificii malè structi lateres iterum dissolvendo, ut meliori deinde cemento eosdem iterum coagmentent.

Philip-

Philippi Tertii Imperatoris symbolum fuit : *Quod male cœptum est , ne pigeat commutasse*. Qui iter relegit, quo aberrasse se videt, facilius in viam redit. Frustra erroris postea poenituisset.

Nil juvat errores mersâ jam puppe fateri.

Claud.

Ratio Statûs catena quædam est, quæ, si vel unicus in ea rumpatur annulus, dissolvitur illicò, nisi iterum consolidetur. Princeps, qui à se statuta noxia esse videt, nec ea immutat tamen, suæ magis opinionis amans est, quàm boni publici, pluris vanam aliquam gloriolæ umbram æstimat, quàm veritatem : constans videri vult, & pertinax fit. Supremæ dominationis hoc vitium est, quæ tum demum existimationem suam ritè tueri se putat, si pedem nunquam retrò referat.

————— *Quàmque regale hoc putet,
Scep̄ris superbas quisquis admovit manus,
Quâ cœpit, ire.*

Seneca.

Tam ea in re rationi paruit Carolus Quintus Imperator, ut cum aliquando privilegium nescio quod manu suâ cōfignasset, monereturque, justitiæ legibus non sat esse contentaneû, mox reddi sibi voluit, & dilaceravit: *Malo, inquit, meam lacerare scripturam, quàm animam*. Tyrannica obstinatio est, errores agnoscere quidem, nec tamen emendare velle; eos verò etiam defendere, ut honori consulatur, nihil aliud est, quàm peccare velle sæpius, & blandiri sibi de ignorantia: inaurare illòs, est ferrum auro obducere, quod mox iterum se prodat, & formam pristinam recuperat. Error correctus id efficit, ut rectius curentur cætera, & expedit interdum errasse, ne peccetur deinceps gravius. Tanta est ingenii nostri imbecillitas, ut ipsosmet nostros errores Magistros habeamus. Ex iis primùm rectè agere discimus: *Usu probatum est, leges egregias, exempla honesta, apud bonos ex delictis aliorum gigni*. Prudentissima etiam Respublica etiam in gubernando fecit imprudentius, antequam ad perfectionem perveniret. Solus Deus ab æterno mundi huius fabricam absque errore comprehendit, & postea tamen certo quodam modo

Tac. lib. 15.
Annal.

Gen. 6. 6.

modo *penituit eum, quòd fecisset hominem*. Plus interdum erratis nostris debemus, quàm rectè factis: illa siquidem nos erudiunt; hæc jactantiæ & inanis gloriæ sunt semina. *Instruunt nos Patriarchæ, non solum docentes, sed etiam errantes.* Umbra picturæ lucem dedit, ab illâ namque ars ista habet, quòd tam eximia sit.

Ambr. l. 1. de
Abrah. c. 6.Cap. Non
debet, de
Conf. & Affi.

Esth. 16. 9.

Non semper imprudentia errorum causa est: sæpe à tempore ii oriuntur, aliisque eventis fortuitis. Quod prius commodo erat, post in exitium vertitur. Nulla tanta est prudentia, cujus consilia pro omni tempore salutaria sint. *Nec debet reprehensibile judicari, si secundum varietatem temporum statuta quandoque varientur humana, præsertim cum urgens necessitas, vel evidens utilitas id exposcit;* vel ex illis gravia nascuntur incommoda, vel Princeps relatione aliorum in fraudem inductum se videt. His principiis Rex Assuerus nitabatur, cum revocatæ à se sententiæ, quam iniquâ Amani accusatione deceptus, adversus Dei populum tulerat imprudentius, rationem redderet. *Nec putare debetis, inquit, si diversa jubeamus, ex animi nostri venire levitate; sed pro qualitate & necessitate temporum, ut Reipublica poscit utilitas, ferre sententiam.* In his & similibus casibus nulla est animi levitas, sed prudentia, mutare consilium, & ea, quæ semel statuta fuere; nec inconstantia dici debet, sed constans potius robur sequendi rationem ducem, quale est in bracteolâ venti indice, in omnem se partem unâ cum vento vertere, aut in acu nauticâ antè non conquiescere, donec ad stellam polarem opposita sese stiterit. Medicus secundum ea, quæ corpori variè accidunt, medicamenta variat, quia sanitatem præ oculis habet. Infirmitates, quibus conflictantur Respublicæ, variæ varios quoque curandi modos desiderant. Honori itaque sibi ducat Princeps, sua subinde iterum inspicere decreta & corrigere, immò & errores, nec hujus eum pudeat. Illos committere, incogitantia esse potuit; emendare, fortitudo prudens; obstinatio verò stulta semper est & reprehendenda. Prudentiæ tamen erit, illud ipsum ita scitè & dissimulanter facere, ut vulgus non animadvertat: istud enim utpote igno-

rans & imperitum errorem pariter imprudentiam interpretatur, & emendationem levitatem.

§. Tamen si verò errorum retractandorum auctor sim Principi, id tamen de omnibus universim intelligi non debet: aliqui enim tam exigui sunt, ut in iis corrigendis graviolem levitatis suspicionem, aut existimationis jacturam vereri meritò quis possit; adeoque ubi paullatim seipsis desinunt, nec aliorum grandiorum periculum est, satius erit eos inemendatos relinquere. Alii istius sunt conditionis, ut sequi eos præstet, immò fortiter etiam & constanter ad eosdem continuandos inflammare animum, eò quòd gravius fortè immineat periculum, si ab iis expedire te cogites, id quod in expeditionibus bellicis frequenter accidit. Negotia quædam sunt, in quibus, ut rectè agas, necesse est, ut extra limites primùm abeas, etsi in errores aliquos labi contigerit; sicut qui baculum incurvum in contrariam inflectit partem, ut rectus evadat. Tum verò de iis magnoperè laborandum non est, uti nec de causis eorundem, aut mediis, cum nec justitiæ, nec honestati illi adversentur, & optimi inde spectentur effectus: hæc enim ratione prodesse incipiunt, & dispositiones potius ad bene rectèque agendum dici debent, quàm errores. Alii non nisi magnis immiscentur conatibus sapientissimè aliàs susceptis, haud secus, ac rosæ spinis involvuntur, ut absque læsione manus eas contingere nequeat. Atque illud ideò accidit, quia rebus ferè omnibus, quæ quidem ad bonum universale putantur conducere, aliquis miscetur error bono privato noxius. Rerum publicarum corpora diversis constant partibus & oppositis inter se, quod ad qualitates & humores attinet; & remedium, quod toti adhibetur corpori, plerumque alicui nocet parti: adeoque singulari prudentiâ opus est in eo, qui aliis imperat, ut detrimenta & commoda conferat inter se & expendat, magno item animo ad exequendum, ne illorum fortè metu hæc plarè negligat.

SYM-

SYMBOLVM LXVI.

INNOVATIO rebus naturâ caducis perpetuitatem tribuit. In individuis, dum alia aliis continuatâ serie succedunt, perennant species. Eam ob rem agricola ferit arbores, quas in demortuarum locum possit sufficere: non eam curam casui relinquit, quia aut plantæ eum deficerent, aut certè nec essent eæ, quibus indigeret, nec locis convenientibus, neque seipsis rectâ sursum assurgerent, nisi ars & industria, dum teneræ adhuc sunt, eas dirigeret: postea enim nullâ vi flecti se sinunt & corrigi. Non minor cura juventutis esse debet, ut hæc à teneris formetur probè, in iis præsertim Provinciis, ubi ipsa cæli constitutio magna ingenia præstantesque

stantesque naturas procreat, quæ tanquam agri quidam fertiles facile sylvescunt, nisi ars & cultura fecunditatem cum tempore corrigant. Quò spiritus major est, eò gravius nocet Reipublicæ, si cum educatio non temporì moderetur. Animus excelsus, & ad magna connitens semetipsum ferre non sustinet. Legum frænum excutit, & ad libertatem aspirat, adeoque oportet, ut ars & institutio, tum occupatio in exercitiis gloriosis, eum gnaviter excolant. Vbi juvenus aliquantum ætate processerit, proderit haud parum levitati ejus curandæ, si adhibeatur ad tractanda negotia publica. Hæc causa fuit, opinor, cur quædam Respublicæ adolescentes in Senatum admiserint. Illud optimum, quod agricolis in more est, qui arbusculas, dum teneræ sunt, translatas alio in solo iteratò plantant, ut radices, quæ se nimium diffuderant, constringantur, & trunci directè sursum in proceritatem sese erigant. Nunquam ferè juvenus in solo patrio ad insignem frugem maturescit. Ibi consanguinei & amici licentiorẽ eam reddunt audaciorẽque. Non ita apud exteros, ubi eam compellit necessitas, ut suas studeat componere actiones, & hominum sibi animos devincire. Domi in patriâ plusculum licere nobis arbitramur, etsi extra limites sit, & facile veniam nobis pollicemur. Vbi noti non sumus, legum rigorem metuimus. Extra natale solum corrigitur paulatim illa morum asperitas, & naturæ contractio; elatio illa animi stolidi & inhumana, quæ eos ferè comitari solet, qui cum Nationibus diversis versati non sunt. Ibi linguæ addiscuntur, cognoscuntur Nationum ingenia, observantur consuetudines singularum ac mores, quarum rerum notitia insignes efficit viros, ad artes tam pacis, quàm belli idoneos. Plato, Lycurgus, Solon, & Pythagoras varias obeundo Provincias, prudentes Legumlatores & Philosophi evasere. In solo patrio una eadẽque fortuna cum homine nascitur, & cum eodem simul emoritur; foris majores sese offerunt. Nullus Planetarum in domo suâ propriâ exaltatur, sed in alienis, etsi non absque detrimento suo, atque incommodo.

§. Peregrinatio magna prudentiæ Magistra est, si ad animum melius formandum, non ad oblectandum solum suscipiatur. Eâ in re laudem merentur populi septentrionales, qui non minori cum curiositate, quàm attentione animi, relictis patriis laribus, orbem lustrant, & linguas, artes ac scientias condiscunt. Hispani, qui majora, quàm ullæ aliæ Nationes, habent subsidia exeras adeundi Provincias, quippe quorum Monarchia quaquaversum se porrigit, præ omnibus tamen aliis domi in patriâ suâ desident, nisi ad arma fortè Mars aliò eos evocet; cùm nihilominus plurimum referat, ut qui diversis Nationibus imperant, & in Provinciis variis bella gerunt, perfectam quoque earundem habeant notitiam. Duo potissimum sunt, quæ viros Nobiles domi in terrâ natali detinent: primum quidem, quia Hispaniam undique ferè mare alluit, neque semper navigandi occasio tam præstò est, ac terrâ iter faciendi commoditas; alterum deinde vana quædam præconcepta opinio, quâ existimant absque magnâ pompâ & impensis peregrinationes istas institui non posse, quâ in re modestiores sunt Exteri, etsi magnorum Principum filii.

§. Neque tantum juvenes in aliud solum transferri debent, sed à teneris etiam sic formari velut plantulæ, ut aliis aliquando in muneribus & officiis succedere valeant, neque necesse sit, aliunde homines novos negotiorum & artium imperitos accersere, qui deinde cum Reipublicæ detrimento per multos suos errores experientiam sibi comparent; id quod in Emblemate præsentis per fascis, symbolum Magistratûs, indicatum volui, illæ siquidem virgæ plantatæ alias iterum progignunt; & quia in unoquoque genere triplicis illius formæ Reipublicæ, Monarchiâ nimirum, Aristocratiâ, & Democratiâ, diversæ sunt gubernandi rationes, diversa quoque juventutis exercitia sint oportet, pro cujuscunque Reip. institutis, prout rerum conditione, in quibus unaquæque viris excellentioribus magis indiget. Eâ in re omne suum studium posuere Persæ, Ægyptii, Chaldæi & Romani; cum primis verò elaborârunt in eo, ut quosdam jam inde à primâ

à primâ pueritiâ pro Magistratu instituerent, utpote à quo deinde bono, aut malo, conservati, o aut ruina Reipubl. dependeret, quarum ille est anima, & prout ipse affectus fuerit, tales quoque totius corporis erunt actiones. In Hispaniâ magnâ cum providentiâ erecta fuerunt Collegia, quæ seminaria essent insignium virorum pro gerendo Magistratu, & administrandâ Iustitiâ, quorum constitutiones licet futes videantur & vanæ, prudentissimæ tamen sunt eo nomine, quòd ad modestiam erudiant, faciântque ut priùs obedire nôrint, qui aliis dein imperare debent.

§. Alibi scientias inter politica regnandi instrumenta in Principe recensuimus, nunc illud quæritur, an iis etiam conducant, qui parère debent, & an juvenus popularis iis instruenda sit. Natura in ipso capite, tanquam totius corporis Principe, intelligentiam constituit, ut scientias condisceret, uti & memoriam, ut easdem conservaret: at verò manibus & membris reliquis non nisi habitudinem ad obediendum impertiit. Homines societatem inter se communitatémque coire operandi causâ, non speculandi, magis ob commoditatem subsidii mutui, quàm theoriæ subtilitatem. Non sunt fortunatæ Resp. ex eo, quod ingenium penetrat, sed ex eo, quod manus perficit. Studiorum otium vitiis alitur, & in chartâ ea omnia æternitati consecrat, quæ temporum adinvenit malitia. Multa contra supremam molitur potestatem, & plebem ad seditiones concitat. Spartani *litteras ad usum, Plut. saltem discebant, reliqua omnis disciplina erat, ut pulchrè parerent, ut labores perferrent, ut in pugná vincerent*. Subditi arguti nimis & docti novitates amant, carpunt gubernationem, consulta Principum vocant ad examen, & populum commovent. Obedientiam magis promptam esse oportet, quàm ingeniosam; sinceram magis, quàm astutam. Ignorantia præcipuum Imperii Turcici fundamentum est. Qui in illo scientiarum spargeret semina, facile id everteret. Quietam felicemque vitam vivunt Helveti, apud quos scientiæ non admodum vigent, & proscripto subtiliori philosophandi genere, non minùs bonâ cum politicâ se suâque mode-

^a Patres valere decet consilio, populo supervacanea calliditas est. Sallust.

rantur, quàm aliæ Nationes: vehementi illâ contentione in scientiis perdiscendis languescunt vires, & vilescunt animi, dum nimîâ ingenii acie pericula penitissimè penetrant. Studiorum amœnitas, eruditionis gloria, & præmia multos alliciunt; unde viri defunt pro armis & defensione Statuum, quorum plus interest, fortitudine præstare populum, quàm literis. Quod in his generosum est, fastidire facit ea omnia exercitia, quæ corpus magis, quàm animum occupant. Otio literario ingenia fiunt melancholica; ut vitam magis ament solitariam & cœlibem; contrà ac fieri oportet ad hoc, ut Respub. sese multiplicet, & viros habeat ad munera & officia publica idoneos, atque ut tueri se possit, & in hostem ire. Ingenia scientiis exulta haud faciunt Provincias rerum copiâ affluere, aut incolis frequentari, sed artium & mercimoniorum industria, ut in Provinciis Belgicis videre licet. Bene expenderunt incommoda ista Germani aliæque Nationes, quæ Nobilitatem suam in solo armorum fundarunt exercitio, minimè pulchrum existimantes gradus honorésque literarios admittere; atque ita fit, ut omnes ferè Nobiles ad arma adjiciant animum, & militia floreant. Tametsi verò orthodoxæ Religionis cognitio haud parum scientiis illustretur, illud tamen negari non potest, multa etiam ab iisdem ad meras reduci opiniones, è quibus variæ nascuntur Sectæ, & ex his Imperiorum conversiones, immò cognito jam vero Dei cultu, utilior mundo fore videretur sincera aliqua & credula ignorantia, quàm superba & inanis sciendi præsumptio, maximis erroribus exposita. Hæ & aliæ rationes complures suaderent prorsus extirpandas esse scientias, secundum regulas politicas, quæ ad dominationem attendunt magis, quàm ad subditorum utilitatem; sed principia ista tyranni sunt potius, quàm boni & æqui Principis, qui decorem & gloriam Statuum suorum præ oculis habere debet: illis autem utilissimæ, immò maximè necessariæ sunt scientiæ ad confutandos Sectariorum errores, qui facile invalescunt, ubi regnat inscitia, ad administrandam Iustitiam, ad conservandas & augendas artes, imprimis militares: neque enim mi-

nūs

nus civitates præfidiis suis muniunt Viri docti, ac milites, ut Syracusæ quondam in Siciliâ expertæ fuere in Archimede: Dola Burgundiæ urbs in erudito & fidelissimo suo Senatu, cujus prudenti consilio, ingeniosis machinis, acri defensione & fortitudine animi plus quàm heroicâ, urbs illa adversus valentissimas Gallorum copias propugnata fuit; museis in armamentaria conversis, togis literariis in loricas ferreas, calamis in gladios, qui non atramento, sed Francico sanguine nomina & egregia facinora civium æternitati transcripserunt. Sola multitudo nimia tum Universitatum, tum eorum, qui literis sese dedunt, illa est, quæ bono publico officit, quemadmodum reipsâ in Hispaniâ experimur; quare magis è re communi esse videtur, si non nisi pauci ad eas se applicent scientias, quæ in speculatione consistunt, aut circa Iustitiam versantur; plures verò ad artes nauticas, & militares. In hunc finem oportet majora præmia his statui, quàm illis, ut magis ad eas aliorum allicerentur animi. Quia verò præmia sic constituta non sunt, hinc fit, quòd oppidò multi ad literarum studia appellant animum, desintque Monarchiæ ad defensionem suam & conservationem milites potius, quàm literati: quod vitium ipsos quoque triumphos, & trophæa militaria comitari solet, dum Nationes bellicosæ & victoriis inclytæ, ingenio etiam & calamo superare contendunt eos, quos robore & armis devicerunt. Cura istius remedii ad Principem bonumque Moderatorem pertinet, cujus erit tali cum judicio de educandâ juventutē statuere & ordinare, ut numerus Virorum eruditorum, Militum, Artificum, aliorumque officiorum corpori Statûs sui aptè & secundum proportionem conveniat.

§. Atque hæc proportio in iis etiam attendi posset, qui vitam Ecclesiasticam aut Religiosam amplecti cupiunt, quorum multitudo nimia Reipublicæ & Principi plurimum nocet. Verùm Religio & Pietas regulâ Politicâ mensurari non debent, & solent in Ecclesiâ militante plus arma spiritualia efficere, quàm sæcularia. Qui primus Statûs illius

Conc. Lat.

auctor est, eundem porro conservabit, absque detrimento Reipublicæ. Nihilominus, cum prudentia humana credere quidem, non sperare tamen miracula debeat, ei, ad quem illud ex officio pertinet, considerandum relinquo, an tantus Ecclesiasticorum numerus, & Religiosorum Ordinum multiplicatio atque incrementum excedant fortè facultates Sæcularium, à quibus illi sustentari debent, aut ipsi etiam Ecclesiæ ejusque fini noxia sint. Cui rei jam pridem per Canones sacros & Decreta Apostolica sapientissimè provisum fuit, in Concilio Lateranensi inprimis sub Innocentio Tertio; sic enim illud statuit: *Ne nimia Religionum diversitas gravem in Ecclesiâ Dei confusionem inducat, firmiter prohibemus, ne quis de cætero novam Religionem inveniat, sed quicumque ad Religionem converti voluerit, unam ex approbatis assumat.* Consilium Regium Castellæ aliàs Majestati suæ suavit, supplicandum esse Summo Pontifici, ne quis in Regno Castellæ antè, quàm sextum & decimum ætatis annum complevisset, in religiosam familiam ascriberetur, neque ante exactum annum vicesimum vota nuncuparet; verùm cōfidentior pietas, & animi scrupulus prudentiæ oppositus incommoda ista facilè dissimulant.

Ostendite
populo Romano
Divi Augusti neptem:
eandemq, conjugem meam:
numerate sex
liberos. Tac.
lib. 2. Annal.

• Nulli antè
Romanorum
ejusdem fastigii
viro genitam
stirpem editam. Tac.
ibid.

§. Attamen perparum prodesset ista proportio in iis, qui aut rebus agendis, aut speculationibus debent intendere, nisi etiam Princeps curam habeat Seminarii popularis, unde procreari debent sufficientes cives, qui Reip. formam constituent, quorum numerus nunc hujus, nunc illius morte quotidie imminuitur. Antiqui sanè magnam semper solis propagandæ habuere rationem, ut ne decissent unquam qui in demortuorum locum succederent. Et fuit ea res tam cordi Romanis, ut non solum liberorum procreationi præmia proponerent, sed coelibem etiam vitam notarent infamiâ. Germanicus, ut mortem suam ulciscerentur alii, inter merita & obsequia Reip. præstita illud quoque recensebat, quòd sex è conjugè liberos^b suscepisset. Et Tiberius pro bono felicitatis omine referebat ad Senatum, Drusi uxorem geminos uno partu^c edidisse. Regnorum robur in subditorum multi-

multitudine & copiâ consistit. Qui iis abundat præ aliis, is major Princeps est, non qui plures Status numerat: hi namque seipsis neque tueri se possunt, neque offendere alios, sed per suos incolas, in quibus unicum & firmissimum illorum ornamentum est positum. Notum est illud Adriani Imperatoris; *ampliari Imperium hominum adjectione potius, quam pecuniarum copiâ malim*; & rectè quidem: nam opes absque subditis bella facilè accersunt, nec satis defendi possunt; ubi autem multi sunt subditi, nec vires defunt, nec opes. *In multitudine populi* (ait Spiritus sanctus) *dignitas Principis: Et in paucitate plebis ignominia Principis*. Eam ob rem Rex Alphonsus Sapiens boni Principis esse putabat, tam sollicitè suam custodire ditionem, *que se non yermen las villas, nin los otros lugares, nin se derriben los muros, nin las torres, nin las casas por mala guardia, e el Rey, que desta guisa amare, e tuviere honrada e guardada su tierra, serà el, e los, que hi uvieren, honrados, i ricos, e abundados, e tenidos por ella*. Verum ut prudentissimus Legislator illud præcipuè monuit, Regnum instrui debere *de buena gente, i antes de los suyos, que de los agenos, si los pudiere aver, asi como de Caballeros, e de Labradores, e de Menestrales*. Quâ in re prudentissimè judicavit, hanc hominum frequentiam non in solâ plebejâ gente ponendam esse; hæc siquidem seipsâ parum efficiet, nisi Nobilitatem habeat comitem, quæ spiritus & anima illius est, suoque exemplo docet appetere honesta & pericula spernere. Plebs absque Nobilitate exangue quoddam cadaver est, adeoque ad eam conservandam augendamq; omni operâ Principem conniti decet; uti quondam factitabat Augustus, qui Hortalo Nobili Romano non solum conjugii ineundi auctor fuit, sed vivendi etiam media suppeditavit, *ne clarissima familia extingueretur*. Ejus rei magna in Germaniâ habetur ratio, unde antiquitus uxoribus dos dari non^d consueverat, & nunc exigua ea esse solet, ut præcipua illarum dos sit Virtus & Nobilitas, magisq; ad animi & corporis dona attendatur, quàm fortune bona, adeoque tantò faciliùs concilientur matrimonia, nec cupiditas tempus inutiliter perdat in pervestigandâ sponsâ

L. cum retio
s. si plures,
ff. de por.
quæ liber.

Prov. 14. 28.

L. 3. tt. II. p. 2

L. I. tt. II. p. 2

Tacit. lib. 2.
Annal.

^d Dotem non
uxor marito,
sed uxor marito
ritus affert.
Tac. de mor.
Germ.

L. 1. tt. 2. 1. 5.
Recop.

^e Statuit Vir-
gines sine dote
nubere : iussit
uxores elige-
rentur, non
pecunia.

Trog. lib. 3.

^f Quare qui
inquilinos, &
advenas ante
hac in civita-
tem recepe-
runt, hi ma-
gnâ ex parte
seditionibus
jactati sunt.
Arist. lib. 5.
Polit. c. 3.

4. Reg. 24.
16.

^g Fuit pro-
prium populi
Romani longè
à domo bella-
re, & propu-
gnaculis impe-
rii sociorum
fortunas, non
sua recta de-
fendere. Cic.
pro lege Ma-
nil.

Vell. lib. 1.

aliquâ locupletiori ; que causâ fuit , cur Lycurgus omnes omnino dotes lege etiam sancitâ prohiberet , & Carolus Quintus Imperator modum illis poneret : quin & Aristoteles Lacedæmones fertur reprehendisse , eò quòd dotes tam amplas filiabus suis ^e largirentur. Voluit præterea Alphonsus Rex , ut non nisi in casu necessitatis Exterorum frequen- tia in Statum induceretur : nec immeritò quidem , diversi enim mores , & Religionum cultus magis domestici ho- stes sunt , quàm vicini , eamque ob causâ Hispani lu- dæos omnes ac Mauros finibus suis ejecerunt. Nationes exteræ vitia & opiniones impias introducunt , & seditiones contra legitimum Principem facillè ^f commovent. Quod tamen incommodum magnoperè metuendum non erit , si exteri solùm evocentur ad colendos agros , & alias artes exer- cendas , immò hoc fieri quandoque expedit. Selymus Tur- carum Imperator è Cairo magnum operariorum numerum Constantinopolim submisit. Poloni , cùm Henricum Du- cem Andegavensem elegerint in Regem , inter alia pacta illud quoque esse voluerunt , ut varias Artificum familias unâ secum adduceret. Nabuchodonosor expugnata Hie- rosolymâ transtulit inde omnes viros robustos , septem mil- lia , & Artifices , & inclusores mille : duxitque eos ca- ptivos in Babylonem. Verùm quia ad eam rem sæpe indu- stria deest , neque semper sumptus suppetunt ; aut etiam , quia sola ejusmodi deductio minimè sufficeret , ponam hic aliquot causas , unde illa regnorum solitudo , & subdi- torum infrequentia oriri solet , ut iis cognitis tantò faci- lius remedium parari possit. Istæ igitur aut externæ sunt , aut internæ. Externæ , bellum & coloniae. Bellum monstrum quoddam est , quod humano victitâ sanguine , cùmque ad Statum conservandum expediat illud foris alere potius , ut solebant ^g Romani , vitâ fortunisque subditorum in eam rem opus est. Coloniae quoque diu sustentari non possunt absque copiosâ hominum deductione , ut in Hispaniâ acci- dit. Eadem de causâ neque dum Annibal in Italiâ moraretur , nec proximis post excessum ejus annis vacavit Romanis colo-
nias

nias condere, cum esset in bello conquirendus potius miles, & post bellum vires refovenda potius, quam spargenda. Et Vel-
lejus Paterculus in legibus Gracchi inter perniciosissima nu-
meravit, quod extra Italiam colonias posuisset, quæ proinde
à visceribus Imperii nimium remotæ eidem assistere in ne-
cessitate non possent. Aliæ vastitatis & solitudinis causæ in-
ternæ sunt. Inter præcipuas numero tributa, defectum agri-
culturæ & mercimoniorum, nimiam item dierum festorum
multitudinem, quorum damna & remedia alibi in hoc li-
bro exposuimus.

Vell. l. 2.

Sed & urbes aulicæ præcipua solitudinis causa sunt:
sicut enim fervens jecur calorem nativum ad se attrahit; &
aliquas corporis partes spiritu & vigore destituit, ita aularum
pompa, earumque commoda & deliciae, lucrum artium, oc-
casio præmiorum homines alliciunt, Opifices inprimis atque
Artifices, qui facile sibi persuadent, magis otiosam vitam eos
vivere, qui Principi inserviunt, quam qui mechanicas exer-
cent artes. Quid? quod ii etiam, qui Ducum, Marchionum,
& Comitum gaudent titulis, præsentia Principis, aut aulæ
deliciis fruendi causâ relictis suismet Statibus ad illam se
conferant; unde porro fit, ut dum eos rectè curare negligunt,
& redditus annuos in suam sustentationem; & sumptus mi-
nimè necessarios prodigè impendunt, & opibus paullatim
& incolis exuantur, quibus utrisque iidem Status florent
potius, si iis Domini sui præsentem domi adessent. Hæc at-
que alia incommoda prudentissimè expendit Iustinianus
Imperator, atque ut iis adferret remedium, certum propterea
Magistratum instituit. Similiter Rex Ioannes II. præcepit,
ut Duces omnes, aliæque illustres personæ, quæ in aulâ ejus
morabantur, statis temporibus domum ad suos reverteren-
tur, quomodo & Trajanus Imperator quondam fecerat.

ⁱ Invenimus enim, quia po-
pulatim Pro-
vincia suis ha-
bitatoribus
spoliantur;
magnâ verò
hæc nostra ci-
vitas populosa
est, turbis di-
versorum ho-
minum, &
maximè agri-
colarum, suas
civitates, &
culturas relin-
quentium.
Auth. de
quæst.

^k Iniquum est enim, ut de ri-
câ substantiâ,
quibus compe-
tit successio,
alii abundan-
ter affluant,
alii paupertatis
incommoda
ingemiscant.
Cass. l. i. ep. i.

Præterea Fideicommissa, aut prærogativæ Natalium in
Hispaniâ plurimum soboli propagandæ obsunt: frater enim
natus major omnia sibi familiæ bona vendicat (id quod Re-
gi Theodorico iniquum prorsus ^k videbatur) cumque aliis
matrimonii ineundi copia non sit, aut religiosum suspiciunt

habi-

habitum, aut ad bellum proficiscuntur. Eam ob causam Plato divitias & inopiam antiquas Rerump. pestes solebat appellare; existimabat nimirum, omnia ferè earum damna oriri ex eo, quòd bona in iis non satis rectè dividerentur. Si cives omnes congruam haberent sustentationem, magis sine dubio flourerent Respublicæ. Verùm tamen hæc utilitas magna sit, non minùs tamen ad bonum publicum interest, ut conservetur Nobilitas ejusmodi Fideicommissorum beneficio, & ut illa habeat, unde Principi & Reipublicæ præstare possit obsequia, adeoque antiqua illa retineri possent, Nobilitati tamen recens institutæ permitti minimè deberent, statutâ etiam lege, ut consanguinei ad quartum usque gradum necessarij essent hæredes, si non ex asse, at certè magnâ & potissimâ ex parte; quo modo vitantur donationes & legata, quæ vanitati magis, quàm Reipublicæ serviunt, sicut & illa, quæ devotâ quadam prodigalitate, nec modum servant, nec sanguinis proprii habent rationem, dum contra debitum charitatis ordinem nec fratribus, nec consanguineis reliquis sufficiens relinquitur sustentatio, unde familiæ extinguuntur, exhaustiuntur redditus Regii, populus ad tributa solvenda fit impotens, augefcit exemptorum potentia, & imminuitur jurisdictio Principis. Expendens ejus rei incommoda^m Moyfes, edicto publico vetuit, ne quid ultra Israëlità ad opus sanctuariiⁿ offerrent, tamen si Deus ipse oblationum istarum fuisset auctor, & mente purâ ac religiosâ omnia^o fierent. Respublica Veneta jam pridem decretis suis ei rei sapientissimè providit.

§. Illud porrò necessarium, ut pro matrimoniis ineundis prudens temporis habeatur ratio: nam si nimium differantur, periclitatur successio, & patitur universa Respublica ob juvenum incontinentiam. Si contrâ nimium maturentur, contingit filios ætate haud longè esse inferiores parentibus, unde reverentiam exuunt, & impatientes moræ successionis causâ nefanda contra cos moliuntur.

¹ Commodum est etiam, ut hereditates non donatione, sed jure cognationis tradantur.

Arist. lib. 5. Polit. c. 8.

^m Dixerant Moyfi, plus offert populus, quàm necessarium est. Exodi 36. 5.

ⁿ Insuper ergo Moyfes præconis voce cantari: nec vir, nec mulier quicquam offerat ultra in opere sanctuarii; siquæ cessatum est à muneribus offerendis, eò quòd oblata sufficerent, & superabundarent. Exod. 36. 6.

^o Omnes viri & mulieres mente devotâ abstulerunt donaria, ut fierent opera, quæ jussisset Deus. Exod. 35. 29.

SYMBOLVM LXVII.

POLITICA hujus nostri temporis in omnibus malitiam & fraudem præsupponit, & contra sese munit aliis longè majoribus, nullâ Religionis, justitiæ, & fidei publicæ habitâ ratione. Omnia sibi licere putat, quæcunque ad suam conservationem & augmentum faciunt; cùmque artes istæ communes jam sint, necesse est, ut pugnent inter se, seseque mutuò impediant ac conficiant cum tranquillitatis publicæ detrimento, adeoque fines optatos minimè assequuntur. Fugiat Princeps hos tales Magistros, & discat ab ipsâ Naturâ potius, in quâ absque malitiâ, fraude, & omni dolo vera ratio statim elucet. Illa sola certa est, fixa & solida, quâ utitur in guber-

^a *Vae Pastori-
bus, qui disper-
dunt & dila-
cerant gregem
pascua mea,
dicit Dominus.
Idèd hæc dicit
Dominus Deus
Israël ad Pa-
stores, qui pa-
scunt populum
meum. Jer. 23.
1.*

L. 19. tt. 1. p. 2

^b *Aliter uti-
mur propriis,
aliter commo-
dati. Quin-
til. de Orat.*

^c *Vae Pastori-
bus Israël, qui
pascabant se-
metipsos.
Ezech. 34. 2.*

^d *Mercenarius
autem, & qui
non est Pastor,
cujus non sunt
oves propria,
videt lupum
venientem, &
dimittit oves,
& fugit.
Joan. 10. 12.*

*Tacit. lib. 3.
Annal.*

gubernatione rerum, quæ vegetantur & vivunt, ea præfer-
tim, quam cuique hominum in suo officio recta inspirat ra-
tio, nominatim Pastoribus & Agricolis pro conservandis
augendisque gregibus, & agrorum culturâ: unde fortè fa-
ctum, ut ii Reges, qui à pedo, aut aratro ad sceptrum vocati
fuère, melius aliis suos gubernare subditos sciverint. Frua-
tur licèt Pastor (cujus obligatio & cura talis ferè est, qualis
est Principum^a) lacte & lanâ gregis sui, eâ tamen modera-
tione, ut neque sanguinem omnem extrahat, neque pellem
sic deglubât, ut à frigore & calore sese tueri nequeat. Ita prorsus
debet Princeps (quemadmodum dixit Alphonsus Rex)
*guardar mas la por comunal, que la suya misma, porque el
bien, i la riqueza dellos es como suya.* Non ipsum arboris
truncum excindit Agricola, tametsi lignis ad usus domesti-
cos opus habeat, sed ramos duntaxat amputat, nec totos il-
los quidem, sed ita ut germinare possint denuò, & novis ve-
stiti foliis in annum sequentem fructus alios proferant. Se-
cùs ac solet conductor, qui cùm de hæreditate minimè sol-
licitus sit, illud agit solum, ut fructus pro eo tempore, quo
frui iis licet, ex eâ colligat, nil pensi habens, quod in tempus
reliquum Domino suo utilitatem allatura non^b sit. Hoc
discrimen est inter legitimum Principem, & tyrannum,
quod ad tributorum impositionem attinet. Iste tanquam
possessor violentus, qui in metu est, ne brevè fortè Regnum
cogatur dimittere, quoad per vim eo gaudere conceditur,
omnes inde fructus colligere contendit, nec veretur ita ra-
dicitus plumas evellere, ut amplius succrescere nequeant.
Pastor est, qui non gregem suum pascit, sed^c semetipsum,
& tanquam Mercenarius, curam illius abjicit, cùmque om-
nino^d deserit. At verò Princeps aliquis legitimus & natura-
lis æquitatem causæ expendit, quantitatem & tempus, quod
necessitas postulat, proportionem item fortunarum & per-
sonarum in tributis dispartiendis, & Regnum suum tractat
non tanquam corpus, cui unâ cum ipso emoriendum erit,
sed quod perennabit in Successoribus: quippe qui probè
novit, *Principes mortales, Rempublicam aternam esse*; cùm-
que

que inde in annos singulos novos speret fructus, eam omni studio conservat, velut securissimum divitiarum suarum depositum, quo in majoribus necessitatibus uti possit: nam ut in legibus suis dixit Alphonfus Rex, ab Aristotele in quodam documento, quod Alexandro Magno dedit, id mutatus: *El mejor tesoro, que el Rey ha, è el que mas tarde se pierde, es el pueblo, quando bien es guardado, è con esto acuerda lo que dijo el Emperador Iustiniano, que entonzes son el Reyno, è la Camara del Emperador, ò del Rey ricos, è abundados, quando sus Vasallos son ricos, è su tierra abundada.*

L. 15. tit. 5. p. 2.

§. Quando igitur Princeps cum istâ moderatîone tributa imposuerit, fas quoque est subditos ea pendere, nec sine rebellionis notâ denegari poterunt. Hanc enim solam dotem habet dignitas Regia, hoc unicum subsidium necessitas publica. *Neque quies gentium sine armis; neque arma sine stipendiis; neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Eam ob rem Imperatori Neroni tributa remittere volenti Senatus Romanus sese opposuit, dicendo, *dissolutionem Imperii fore, si fructus, quibus Respublica sustinetur, diminuerentur.* Tributa, pretium pacis sunt; si nimis gravia ea sint, nec populus necessitatem agnoscat, cur imponi debuerint, facile contra suum Principem contumaciter insurgit. Nec aliâ de causâ tam invisus omnibus fuit Rex Alphonfus cognomento Magnus, tamque graves expertus calamitates, ut sceptrum tandem abdicare se cogeretur; sicut & propterea Garfias Galæciæ Rex vitam pariter & Regnum perdidit. Considerabat hoc periculum cum animo suo Rex Henricus Tertius, quando suadentibus, ut pro sumptibus belli conquirendis nova tributa exigeret, respondit: *Magis se maledicta populi, quàm hostes suos metuere.* Pecuniæ ex iniquis tributis collectæ subditorum miscentur sanguine, qualis è scuto illo, quod S. Franciscus de Paduâ coram Ferdinando Rege Neapolitano diffregit, manare visus est, & nunquam non clamat contra Principem. Quare ut ista incommoda evitentur, grandia tributa antè imponi non debent, quàm universum Regnum de necessitate edoctum fuerit:

Tacit. lib. 4.
Hist.Tac. lib. 13.
Annal.Mar. hist.
Hispan. lib. 9.
c. 8.

^e Tibi summū
verum iudiciū
Dii dedere,
nobis obsequii
gloria relicta
est. Tac l. 6.
Annal.

^f Et tulit Da-
vid frænum
tributi.
2. Reg. 8. 1.

Concil. To-
let. XIII.

fuerit : nam ubi de eâ , & Iustitiâ causâ constiterit , facile in onus aliquod extraordinarium consentit populus , uti factum vidimus in iis , quæ poposcit Rex Ferdinandus Quartus , & in concessione integri illius millionis , quem Comitîa Toletana temporibus Regis Henrici Tertii sponte elargita fuerant , permittendo insuper , ut si ad continuandum bellum contra Mauros id non sufficeret , Comitîis etiam non requisitis plura porro exigerentur. Tamen si enim ad privatos minimè pertineat tributorum Iustitiâ examinare , & ipsi sæpe impensarum causas capere nequeant , neque etiam absque evidenti secretorum periculo iis istæ ^e communicari possint , semper tamen rationes quædam sunt generales , quas sine incommodo iis proponere licebit. Et licet tributa imponendi facultas penes supremam sit potestatem , cui ratio naturalis ac divina suffragantur , nec si aliâs æqua sint , & necessaria , subditorum consensu ad ea opus sit : nam (ut dixit Rex Alphonsus Sapiens) *el Rey puede demandar , e tomar al Reyno lo que usaron los otros Reyes , e aun mas en las fazones , que lo uviere en gran menester , para pro comunal de la tierra* ; prudentis tamen Principis erit , ita dextrè rem instituire , & sic disponere subditorum animos , ne vis videatur : neque enim omne id , quod absolute fieri potest , semper exequi convenit. Tributum (sic Scriptura ^f loquitur) populi frænum est ; isthoc ille in obedientiæ officio continetur , Princeps verò ad eum corrigendum potentior fit , & contra nimiam ejus libertatem vires sibi comparat : subditos enim ab omni onere immunes nemo rectè gubernaverit. Verum frænum illud tam suave sit oportet , ut non obstinent animum , & mordicè eo comprehenso præcipitent ; quemadmodum prudentissimè id expendit Rex Flavius Herwigius in Concilio Toletano XIII. cùm diceret , tunc gubernationem optimam fore , *si nec incauta exactio populos gravet , nec indiscreta remissio Statum gentis faciat deperire*.

Imperium in vitam absque periculo exercetur , quia ex lege fit , quæ castigat paucos ad exemplum cæterorum ;

at

at verò Imperium in fortunas, cum pecuniam pendere jubentur subditi, discrimine non vacat, quia ad omnes pertinet, magisque fortunarum damna afficiunt populum, quam corporis, præsertim si cum sudore & sanguine acquisitæ illæ fuerint, aut impendi debeant in delicias Principis. Quâ in re considerare oportebit memorabile Regis Davidis facinus, nolentis bibere aquam, quam tres fortissimi milites, per medios hostium cuneos penetrando, de cisternâ Bethlehemiticâ hauserant, ne sanguinem hominum istorum & periculum bibere^g videretur. Neque bona ratio Statûs est, tributis exhaustire, & ad incitas redigere subditos, ut tantò obedientiores sint: etsi enim egestas, quæ unâ nobiscum nascitur, aut casu aliquo evenit, demissiores reddat animos; illa tamen violenta ad seditionem potius commoveret, eosque impellit, ut nefaria contra^h Principem suum moliantur. Ad Davidem adversus Saûlem *convenierunt omnes, qui erant in angustia constituti, & oppressi ere alieno, & amaro animo, & factus est eorum Princeps*. Nunquam magis obsequens erit Regnum, quàm si opibus & rebus omnibus affluat. Dei populus, duriter etiam in Ægypto habitus, libertatis suæ oblitus fuit propter abundantiam, quâ ibi fruebatur; at mox ubi in deserto rerum inopiâ laborare cœpit, servitutem illam tulit acerbius, & graviter questus fuit.

§. Si Regnum eâ conditione obtigerit, ut absque ejus consensu tributa imponi nequeant, aut postea decreto aliquo generali ita sancitum; ut factum in Comitibus Madritensibus tempore Regis Alphonsi Vndecimi, aut diuturnâ aliquâ præscriptione jus istud acquisitum fuerit, uti in Hispaniâ & Franciâ accidit; in his talibus casibus Comitiorum consensum expectare oportebit, ne periculo sese exponat Princeps; quod Carolus Septimus Franciæ Rex quondam expertus fuit, cum non rogatis prius aliorum sententiis tributum quoddam voluisset imponere. Porro ad eam rem proderit plurimum, si Princeps tantum apud subditos auctoritate valeat, ut ipsi ex conceptâ de zelo illius erga bonum commune opinione æquum judicent onus,

T t 2

quod

^g Num sanguinem hominum istorum, qui profecti sunt, & animarum periculum bibam? 2. Reg. 23. 17.

^h Ferocissimo quoque adsumptio; aut quibus ob egestatem, ac metum ex flagitiis maxima peccandi necessitudo. Tacit. lib. 3. Annal.

1. Reg. 22. 2.

Mar. Hist. Hisp. lib. 15. c. 21.

! *Salus nostra
in manu tuâ
est; respiciat
nos tantum
Dominus no-
ster, & lati
serviemus
Regi. Gen.
47. 25.*

Tacit. lib. 2.
Hist.

quod iis imponitur, & ultrò in illud consentiant, totos sese ejus prudentiæ, & notitiæ rerum publicæ committendo, quomodo ad Iosephi arbitrium sese referebant Ægyptii, cùm quintam fructuum partem ab iis¹ exigeret. Vbi populus istam de Principe conceperit fiduciam, cavere debet sedulò, ut ne eum absque sufficienti causâ & maturâ consilii deliberatione oneret. Verùm si necessitas urgens aliud postulaverit, illud curet saltem, ut tributa, quæ exiguntur, bene impendantur: nihil enim gravius fert populus, quàm si nullum oneris sui fructum videat, & fortunas suas in usus inutiles infumi intelligat. Tum illud etiam odit, si tributa, quæ suasit necessitas, eâ cessante continuent. Quare tollere ea debet Princeps, ne fiat, quod tempore Vespasiani accidit, quando tributa *necessitate armorum excusatâ, etiam in pace mansere*; postea enim ea metuunt, & pendere detrectant subditi, tametsi exigua sint, existimantes nimirum, ea fore perpetua. Regina Maria plurimum Regni studia sibi devinxit, ejusque fidelitatem in maximis etiam motibus experta fuit, eò quòd subditis remisisset exactiones, quas maritus ejus Rex Sanctius Quartus ex rebus ad com meatum pertinentibus postulaverat.

* *Plerumque
accidit, ut qua
Provincia pecunia par-
cendo, remota pe-
ricula conte-
munt, incu-
bentibus demùm
malis, despera-
to sæpe reme-
dio, graviora
sentiant de-
trimenta.
Paul. Jov.*

§. Illud difficile, persuadere Regno, ut pecuniam contribuat ad bellum foris gerendum: neque enim facile capit, quantum ad pacem domi conservandam conducit, illud quàm longissimè arcere, & in alienos inferre Status, quòdque minùs periculosa sit defensio, quæ clypeo fit, quàm quæ galeâ, eò quòd longiùs ille absit à capite. Brevissimus est populi visus, nec tam longum videt. Onus præsens magis percipit, quàm futurum beneficium, nec cogitat defuturos postea sumptus publicos & privatos, ut damna neglecta^k sarciantur. Quare singulari solertiâ & prudentiâ Principis opus erit, ut propriæ suæ utilitatis capax fiat.

§. In exactionibus illud quoque considerandum, ne oneretur Nobilitas: cùm enim tributa potissimum sint, quæ
cam

eam à plebejis discernant, ægerrimè fert iis parem se æstimari, & sua violari privilegia, Majorum virtute parta & acquisita. Hæc causa fuit, cur Nobiles Castellani contra Regem Henricum Tertium arma sumpserint, cum à singulis quinque maravedinos aureos (monetæ id genus est) in communes belli usus deposceret.

Mar. Hist.
Hispan. lib. 11.
c. 14.

§. Nec imponi debent tributa iis rebus, quæ ad vitam præcisè sustentandam sunt necessaria; sed iis potius, quæ deliciis deserviunt, aut curiositati, aut ostentationi & pompæ: sic enim fiet, ut correcto immodico luxu, major oneris pars incumbat in ditiores & magis potentes, & subleventur agricolæ & opifices, quæ communitalis pars vel maximè fovenda & conservanda est in Republicâ. Sic Romani magna exigebant tributa pro aromatibus, unionibus & gemmis pretiosis, quæ ex Arabiâ asportabantur. Alexander Severus ea deposcebat ex officiis, quæ ad lasciviam magis essent, quàm ad necessitatem. Instauratæ disciplinæ pars est deliciarum augere pretium.

§. Nulla tributa minùs noxia, quàm quæ advectis mercibus imponuntur in portibus: ea enim magnam partem pendunt Exteri. Quare prudentissimè in iis constituti sunt redditus Regii in Angliâ, ipso Regno immuni relicto.

§. Maximum tributorum & vectigalium regionum incommodum est in Quæstoribus seu Coactoribus, qui interdum plus damni adferunt, quàm tributa ipsa; neque ullam rem impatientius tolerant subditi, quàm violentiam & importunitatem Ministrorum in cogendis ejusmodi pecuniis. Solam Siciliam tributorum exactiones modestiùs tulisse Cicero memorat: Deus ipse per Isaiam Prophetam de iis conqueritur, quòd populum suum¹ exspoliaverint. In Ægypto Propheta aliquis tributis præcrat, ita nulli eà in re satis confidebant, nisi qui peculiari-ter esset Deo dicatus; his verò temporibus ea committuntur institoribus & usurariis, qui non minùs naves portum subeuntes exspoliant, ac ipsum naufragium, & velut præ-

¹ Populum
meum exacto-
res sui spolia-
verunt. Isa. 5.
12.

^mPortus no-
stros navis ve-
niens non pa-
vescat, ut cer-
tum nautis
posset esse nau-
fragium, si
maius non in-
currerint exi-
gentium, quos
frequenter plus
affligunt da-
mna, quàm
solent nudare
nausfragia.

Cassiod. l. 4.

& 19.

Mar. hist.

Hisp. lib. 19.

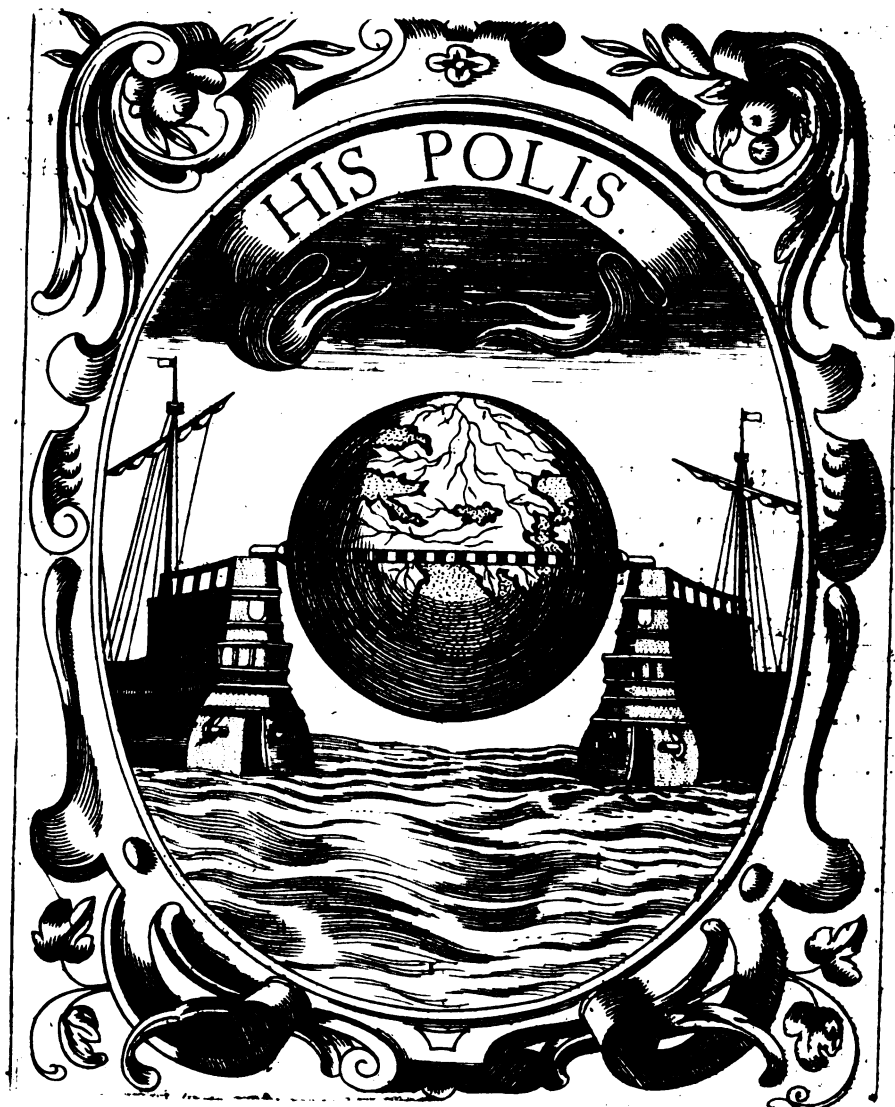
c. 7.

ⁿ Ne Provin-
cia novis one-
ribus turba-
rentur, utque
vetera sine
avaritiâ aut
crudelitate
Magistratum
tolerarent.
Tacit. lib. 4.
Annal.

dones ultro citròque commeantium bonis^m inhiant. Quid mirum igitur, commercia in Regnis desinere, nec aliunde divitias inferri & pecunias, si prædæ omnia sint exposita? quid mirum, inquam, populum graviter ferre exactiones, si persolutis iis, quæ debentur Principi, decuplo amplius Exactoribus pendendum sit. Ob isthæc incommoda tempore Regis Ioannis Secundi in Comitibus Guadala-jarensibus Castellæ Regnum sponte in subsidium obtulit centum & quinquaginta Ducatorum millia, eâ tamen conditione, ut penes ipsum essent acceptorum & expensorum libri, quo constare posset, quid in communes usus collatum, & quo modo impensum fuisset, nec eorum permitteretur arbitrio, qui ob pupillarem Regis ætatem Regni habenas modera- bantur. Eâdem de causâ Regnum Franciæ Henrico Secundo proposuit, ut tributorum Exactores amoveret, pollicen- tibus subditis persoluturos se, ubicunque ipse vellet, quod in sumptus regios sufficeret; & licet istud initio haud displiceret, non defuere tamen postea Consiliarii, qui ob rationes quasdam apparentes id dissuaderent. Ad idem illud non se- mel Castellæ quoque Regna sese obtulerunt, immò & ad omnem æris alieni dissolutionem, verum judicatum fuit, ce- dere in imminutionem auctoritatis Regiæ, si illi Tutoris lo- co Regnum esset, & hanc ipsam potestatem periculo non carere. Verissimam tamen causam illam judico, quod ple- rumque ferè rei pecuniariæ curatio, & occasio tam opportu- na multos ditandi ægrè è manibus dimittatur. Auctoritas Principis non in administratione magnarum opum consistit, sed in eo, quod multa possideat. Non minùs existimationis suæ retinens erat Respublica Romana, quàm ulla alia, & tamen ob ingens illud onus cogendi pecunias præcepit, ut ipsæ Provinciæ sua administrarent tributa & colligerent; ne- que verò ideò intermisit in officio continere Magistratus, ut sine avaritiâ & crudelitate illa collectio fieret, quâ in re Ti- berius apprimè diligensⁿ fuit. Sanè modestia in uno aliquo tributo exigendo obligat subditos, ut ultrò in plura alia lar- gienda consentiant.

SYM.

SYMBOLVM LXVIII.

INGENIOSI Græci Philosophiam non solum naturalem, sed moralem etiam & politicam scitis quibusdam fabularum involucris (ut Ægyptii hieroglyphicis) abdiderunt, aut ne manaret in vulgus, aut ut sub dulci illâ fabularum amœnitate penitus eam imprimerent animis. Ita cum vires navigationis & opes, quæ ejusdem acquiruntur beneficio, vellent ob oculos ponere, finxerunt navim Argo (quæ prima omnium è portu solvere, & alto sese mari committere ausa fuerat) obtinuisse vellus Colehicum; pellem nimirum arietis inauratam; quo præclato facinore Palladi armorum Præsidi consecrari promeruit, & inter ipsas Firmamenti

T t 4

trans-

transferri constellationes, in præmium scilicet tot susceptorum non absque insigni periculo itinerum, palàm ostendendo universo orbi, velorum remorumque beneficia inter ipsos undarum montes vias fieri posse, quibus impellente vento arma & merces in omnes mundi partes inferre liceat. Isthæc moralis doctrina, & quia jam navis illa in cælesti sphærâ inter stellas relata est, occasio mihi fuit, ut in præsentī Emblemate binas depingerem, quæ poli essent huius terrestris orbis, & clarè subjicerem oculis, navigationem esse, quæ commerciorum usu terram sustentat, ejusque dominia armis roborat. Mobiles sunt isti navium poli, sed in illâ ipsâ eorundem mobilitate Imperiorum consistit stabilitas. Vix ulla unquam fuit Monarchia, quæ iis quasi fundamentis innixa non fuerit. Si Hispaniæ ambo illi poli maris Mediterranei & Oceani decssent, mox ejus corrueret amplitudo: nemo enim non videt, Provincias tam distantes inter se in periculo fore, nisi vela remique eas unirent quodammodo, & suppetias militares ad earundem conservationem defensionemque tempestivè submitterent, ita ut naves & triremes nil aliud, quàm marini quidam pontes esse videantur. Eam ob causam Carolus Quintus Imperator, & Dux Albanus Ferdinandus Regi Philippo Secundo suaserunt, ut in mari potissimum armis & copiis militaribus præstare aliis conaretur. Nec ignoravit Rex Sisebutus, quanti id referret, qui primus iis viribus in mari Hispanico usus fuit. Idem quoque consilium Themistocles suæ dedit Reipublicæ, & reipsa postea Romani secuti sunt, ut orbem suæ ditioni subjicerent. Elementum illud terram ambit & edomat. In illo vis juxta ac velocitas locum habent. Qui fortiter iis uti noverit, terræ dominum se constituit. In hac minantur arma, & ex unâ solâ parte feriunt, in mari ex omnibus. Nulla tam vigilans cura est, quæ omnibus semper oris maritimis antè possit prospicere, nulla tanta potentia, quæ sufficienti eas queat tueri præsidio. Maris beneficio Nationes omnes ad morum mansuetudinem adducuntur, quæ incultæ aliàs essent ac barbaræ absque navigationis commercio,

mercio, unde communis fit linguarum usus; id quod docere voluit Antiquitas, dum clavum navis Argo sermone usum fuisse finxit, ut innueret, credo, illius beneficio exteras adiri & celebrari Provincias; siquidem navis gubernaculum est, quod singulis opes & divitias aliarum communicat, unâ Provinciâ alteri vicissim largiente, quod eidem deest; quæ necessitas & subsidium mutuum reciprocum illum amorem & familiaritatem alunt inter homines, quorum unus alterius operâ & auxilio carere non potest.

§. Atque hæc maris potentia Regnis quibusdam magis utilis est, ac aliis, pro diverso eorundem situ ac dispositione. Monarchiæ in Asiâ sitæ terrâ magis viribus indigent, quàm mari. Venetiæ & Genua, quarum illæ in ipso mari, hæc eisdem proxima est, atque ita constituta, ut scopulis maris potius, quàm terræ sinus esse videatur, ad omnem culturam & agriculturam inidoneus, robur suum in velis remisque ponant necesse est. Et quoad ea habuerunt in pretio, terrori fuerunt orbi ambæ illæ Respublicæ, & gloriâ celebres. Hispania, quæ à montibus Pirenæis versus mare porrigitur, & quasi inter Oceanum & Mediterraneum sese mediam interjicit, potentiam suam fundet in armis navalibus, siquidem ad dominium universale aspirare, illudque tueri voluerit. Nec verò deest dispositio optima & opportunitas portuum ad arma ista sustentanda, & ad impediendam aliarum Nationum navigationem, quæ ejusdem beneficio opes sibi accumulant, & comparant vires, quibus deinde Monarchiæ Hispanicæ bella inferunt. Ob eum finem conducere armis etiam consulere securitati commerciorum & mercaturæ, quæ longinquas navigationes secum affert, ex portubus armamentaria & granaria efficit, instruit eos rebus omnibus pro exercitu necessariis, tribuit Regno, unde alantur copiæ militares, auget denique illud, & frequentari facit ab incolis. Hæc & alia commoda Ezechiel adumbrare voluit sub Allegoriâ navium, quibus Tyrus (civitas *in corde maris sita*) utebatur ad exercendam cum Nationibus omnibus negotiationem, siquidem ad illam & naves & nautæ frequentes

concur-

• O Tyre, tu dixisti: perfecti decorus ego sum, & in corde maris sita. Ezech. 27. 3.

^b Omnes na-
ves maris &
nauta earum
fuerunt in po-
pulo negotia-
tionis tue.

Ezech. 27. 3.

Ibid. v. 9. 10.
12.

^c Repleta es,
& glorificata
nimis in corde
maris. Ib. v. 25

^d In multitu-
dine sapientia
tua, & in ne-
gotiatione tuâ
multiplicasti
tibi fortitudi-
nem. Ezech.
28. 5.

concurrerant^b. *Perse, & Lydii, & Lybies erant in exerci-
tu ejus viri bellatores: clypeum & galeam suspendebant in eâ
pro ornatu suo. Carthaginenses à multitudine cunctarum di-
vitiarum, argento, ferro, stanno, plumbôque eam replebant.*

Verbo, nihil uspiam erat gentium, quod in nundinis illius non reperiretur, ut meritò abundans diceretur, & gloriosa, cujus negotiatione Rex ipse suam auxerat^d fortitudinem. Sidonia, Ninivitica, Babylonica, Romana & Carthaginen- sis Respublicæ mercaturam exercentes & opibus & armis floruerunt. Quando Venetias & Genuam mercatus defecit & navigatio, fortitudinis exercitium eas defecit pariter, & maximarum gloriarum & trophæorum occasio. Intra breves arenæ terminos, quæ nec ligone, nec aratro potest excoli, solis marinis opibus validissimos Batavia alit exercitus, & populosissimas tuetur civitates, tam sibi invicem vicinas, ut iis sustentandis fertilissimi etiam agri non sufficerent. Gallia nec auri, nec argenti fodinas habet, & mercimoniis tamen, aliisque nescio quibus puerilibus inventis ferri, plumbi, & stanni temperandi, industriam suam caro facit æstimari pretio, & divitias congerit; nos alii verò per incuriam tanta maris bona negligimus. Ingenti cum labore & periculo ex remotissimis orbis partibus adamantes, uniones, aromata, multosque alios thesauros advehimus, nec ultrà progredi- mur; interim alii è labore nostro quæstum faciunt, & ea Europæ, Africæ, & Asiæ Provinciis communicant. Genuen- sibus aurum nostrum, argentumque committimus, ut iis negotientur, & pro eorundem negotiationibus plurima persolvimus cambia. Hispania Provinciis aliis submittit fe- ricum, lanam, chalybem, ferrum, aliasque diversas materias, quæ diversimodè dein elaboratæ revehuntur ad nos, & in- genti à nobis coëmuntur pretio ob vecturæ sumptus, & ar- tificium; adeò ut carò nobis stet Nationum aliarum inge- nium, & industria. Importantur in Hispaniam merces, quæ aut oculis solum serviunt, aut citò consumuntur, & aurum argentumque vicissim inde effertur aliò; quo demum fit, quod dicebat Rex Henricus Secundus, *ut ditescant, & po-
tentes*

tentes fiant Exteri, immò ipsi interdum hostes tantas colligant opes, ut subditis nostris nihil panè supersit reliquum. Quæstus eâ de re quondam fuit Tiberius Cæsar, cum ingentem illum luxum Matronarum Romanarum in unionibus, gemmisque pretiosis cerneret. Immortalem gloriam promerebitur Vestra Serenitas, si certis favoribus honoribusque dignabitur prosequi negotiationes & mercaturas, quas cives per se ipsos, & Nobiles per personas tertias exercuerint: neque enim magis naturales sunt redditus, qui è terræ fructibus percipiuntur, quàm qui commutationis habentur beneficio, dum rem unam permutamus cum aliâ, aut pro mercibus pretium persolvimus. Non dedignati sunt mercaturam facere ipsi Principes Tyri, & classes illæ, quas Rex Salomon quot trienniis mittebat in Tharsin, non res solùm necessarias advehebant, sed eas etiam, quibus poterat lucrum facere, suas augere divitias, & omnibus aliis Regibus potentiâ atque opibus antecellere. Pompejus pecunias suas fœnori dabat. Nobilitas Romana, & Carthaginensis nil idcò honori suo detractum putabant, quòd mercaturas exercerent. Roma Mercatorum instituit collegium, unde didicisse reor Batavos, quòd negotiantium societates crexerint. Id quod majori cum commoditate in Hispaniâ fieri posset, deputatis pro securiori navigatione armatis navibus: ita enim illa non solum cresceret opibus, sed magis etiam florent arma navalia, & ipsa Nationibus aliis terrori effet. Considerarunt isthæc commoda Lusitaniæ Reges, adeoque per incognita maria armorum ope in Orientem negotiari ceperunt, negotiatione arma sustentârunt, & fundato eâ ratione novo amplissimòque Imperio introduxerunt Religionem, quæ ad illas tam remotas Provincias transvolare non potuisset; uti nec postea ad partes occidentales, industriâ & fortitudine Castellanorum, nisi antennarum plumis limbeis, & ex arbore crucis pendentibus, tanquam alis quibusdam usa fuisset, quibus Gentilitati cognoscendam se dedit, quæ alias novos illos hospites, è tam longinquis venientes regionibus, adeò ignotos habuit, ut ne famâ quidem de iis antè quicquam

^e Quis lapidâ
causâ pecunia
nostra ad ex-
ternas, aut ho-
stiles gentes
transferatur?
Tacit. lib. 3.
Annal.

^f Quia classis
Regis per ma-
re cum classe
Hiram semel
per tres annos
ibat in Thar-
sis, deferens
inde aurum &
argentum, &
dentes elephân-
torum, & si-
mias, & pa-
vos. Magnifi-
catus est ergo
Rex Salomon
super omnes
Reges terra
divitiis & sa-
pientiâ. 3. Reg.
22. & 23.

^a Ecce isti de
longè venient,
& ecce illi ab
Aquilone &
mari, & isti de
terrâ australi.
Isa. 49. 12.

^b Facta est
quasi navis in-
stituta, de lon-
gè portans
panem suum.
Prov. 31. 14.

^c Isa. 49. 21.

quam^a acceperit, & acceptâ ab iisdem verâ Evangelii lucē, ac pane divino Eucharistico, tam longè^b asportato, exclamat præ gaudio cum Isaia: * *Quis genuit mihi istos? ego sterilis, & non pariens, transmigrata & captiva: & istos quis enutrivit? ego destituta, & sola: & isti ubi erant?*

§. Ad eandem rem illud quoque haud parum interesset, si quemadmodum Romani suum firmârunt Imperium, constitutis præsiidiis Constantinopoli, in Insulâ Rhodo, ad Rhenum, & Gadibus, tanquam in quatuor præcipuis illius angulis; ita nunc in diversis Oceani & maris Mediterranei partibus collocarentur Religiones militares Hispaniæ, ut gloriosâ quâdam æmulatione obirent maria, piratas arcerent, & commercia cum aliis Nationibus securiora redderent. Sat magna virtutis & fortitudinis præmia sunt ista Nobilitatis insignia, & opulentæ satî ejusmodi Ordinum militarium Præfecturæ, ut rei tam eximiæ, & tanto Rege dignissimæ initium dari posset. Quòd si redditus earundem non sufficerent, nec Corona private se vellet dote tot insignium Magisteriorum, quorum administrationem illi concessit sancta Sedes Apostolica, Ecclesiastici quidam redditus applicari in eum finem poterunt. Consilium hoc fuit Regis Ferdinandi Catholici, qui Orani Equites S. Iacobi, Bugiæ verò & Tripoli Ordines Alcantaræ, & Calatravæ volebat constituere, obtentâ jam à Summo Pontifice facultate, ut redditus Monasteriorum *del Villar de Venas*, ut vocant, S. item Martini, in Diœcesi S. Iacobi, & Ovetensi in eum usum posset impendere. Verùm propter excitata postea per Italiam belli incendia ea reseffectum non habuit, aut quia fortè Deus hanc tam eximii instituti gloriam alii cuidam Regi reservavit. Neque obtendi hîc debet ratio Statûs, quasi ea non permittat, ut summa rei Nobilibus committatur: quippe unde tot ac tantæ seditiones ortæ in Castellâ, cùm tam multi essent Ordinum militarium Magistri; hoc, inquam, nunc obtendi non debet, postquam tot Coronarum accessione tantoperè Regum crevit amplitudo, ut incommodum illud metuendum non sit, præsertim si Ordines isti extra Hispaniam fuerint, & eorum-

eorundem Magisteria ipsi Coronæ tanquam membra quædam uniantur.

SYMBOLVM LXIX.

NE vel unico momento hanc mundi Monarchiam auro & ferro destitui voluit Providentia divina: auro quidem, quòd id ad illius conservationem omnino esset necessarium; ferro verò, quòd absque eo se tueri non posset. Enimverò etsi unà cum ipso mundo producta non fuerint, alter tamen universi hujus moderator, & astrorum omnium princeps Sol, mox atque conservandarum rerum curam laborèque suscepit, illud egit potissimùm, ut expurgaret, & auro

V u

illine-

illineret terram metallicam, atque in montibus æraria constitueret, ubi & Mars belli Præses materiâ in ferrum & chalybem consolidatâ armamentaria crexit. Brachia Rerum-publicarum arma sunt: sanguis earundem & spiritus, thesauri; quòd si hi armis robur non tribuant, nec arma vicissim thesauros tueantur ac foveant, imbelles jacebunt Respublicæ, & rapinæ violentiæque omnium erunt expositæ. Narrat Plinius, in Indiis formicarum esse genus, quæ loco granorum tritici, aurea colligant. Auri usum nequaquam iis Natura concessit, voluit tamen, ut tanquam Magistræ alias instruerent Respublicas, quanti referat thesauros cogere. Et licèt Politicorum quorundam opinio sit, opes accumulandas non esse, eò quòd cupiditas hostium arma excitet; uti accidit Regi Ezechia, postquam divitias suas Assyriæ Legatis^a ostendisset, & Ægyptii propterea reditus Regios in structuras & fabricas impendebant. Rationes tamen, quas adferunt, & exempla ista vim non habent: nam Ezechia ob monstratos thesauros bellum illatum non fuit, sed ob vanitatem ostentationis, & quòd in illis magis, quàm in Deo spem suam & fiduciam poneret; hinc prædixit illi Isaias Propheta fore, ut omnia^b perderet. Ægyptii verò non periculi causâ, sed ad distrahendos subditorum animos (quemadmodum suo loco dicemus) & inanis gloriæ studio eos ædificiis extruendis occupabant. Si Princeps thesauros per avaritiam congreget, neque tamen iis utatur, ubi offendendi, aut defendendi postulaverit necessitas, & sumptuum faciendorum metu de præsidiis sufficientibus & armis Statibus suis non provideat, facilè futurum arbitror, ut hostes contra se advocet, dando iis occasionem ferreas fabricandi claves, quibus ejus effringant æraria; at ubi thesauros istos in usus opportunos asservaverit, terrorem unà incutiet hostibus, & apud eos in veneratione erit, pecunia namque belli^c nervus est. Illius beneficio Amici parantur & Socii, nec minùs hostium percellunt animos thesauri in ærariis, atque apparatus bellicus, & omnis generis instrumenta militaria in armamentariis, aut classes & triremes in nava-

^a Latatus est autem in adventu eorum, & ostendit ei domum aromatum, & aurum, & argentum, & pigmenta varia, unguenta quoque, & domum vasorum suorum, & omnia qua habere poterat in thesauris suis. 4. Reg. 20. 13

^b Dixitque Isaias Ezechia: audi sermonem Domini: ecce dies venient, & auferentur omnia, quæ sunt in domo tuâ. 4. Reg. 20. 17.

^c Sed nihil æquè fatigabat, quam pecuniarum conquisitio: eos esse belli civilis nervos distans. Tac. l. 2. Hist.

navalibus. Si in eum finem id fiat, non est avaritia thesauros cogere, aut sumptus & donationes moderari, sed prudentia quædam politica; qualis illa fuit Regis Ferdinandi Catholici, cujus fama, quâ miser & infelix passim audiebat, dum viveret, in morte ejus confutata fuit, nullâ notabili pecuniarum summâ apud eum repertâ. Quicquid reponebat, in Monarchiæ fabricam solebat impendere, & gloriam suam collocabat, non in eo, quòd sumptus profudisset, sed quòd haberet, in quo expenderet. Illud tamen observandum, thesauros colligi interdum ex verâ & heroicâ animi magnitudine, ad exequendas sublimes quasdam & gloriosas cogitationes; sed postea paullatim in avaritiam illa abeunt, & citius ruina Statuum præ oculis est, quàm pro illius remedio æraria recludantur. Facillimè divitiarum amore capi se sinit humanus animus, & in eas totum se convertit.

§. Nec sufficit, thesauros inter totum Reipublicæ corpus dispartitos esse, ut Chlorus apud Eutropium volebat: divitiæ enim Principi securitatem creant, periculum subdito. Cerialis Trevirensibus dicebat, *penes eos aurum & opes præcipuas esse bellorum causas*. Si egena sit communitas, privati verò locupletes & divites, prius pericula nascuntur, quàm iis occurrì possit. Consilia rectè institui nequeunt: defugiunt enim ea omnia, quæ ad communem spectant conservationem, cùm videant non nisi è privatorum bonis fortunisque subsidia peti posse, adeoque ægrè in bellum consentiunt. Hinc Aristoteli videbatur, *malè circa pecunias publicas constitutum esse apud Spartanos, quia neque in publico habebant quicquam, & magna bella gerere coacti, pecunias ægrè conferebant*. Et si privato usui bonum publicum postponitur, quantò minùs dabitur opera, ut cum detrimento proprio malis communibus occurratur? Experta est illud incommodum Respublica Gentensis, nec alii causæ ruinam Romanæ ascribit Cato in oratione, quam habuisse eum ad Senatum contra Catilinariæ conjurationis conscios refert Sallustius, quàm quòd (ut explicat S. Augustinus) à

d Melius publicas opes à privatis haberi, quàm intra unum claustrum asservari. Eutrop.

Tacit. lib. 4. Hist.

Arist. lib. 2. polit. c. 6.

Tacit. lib. 6. Annal.

S. Aug. lib. de civit. Dei c. 12.

primo suo descivisset instituto, ubi pauperes erant privati, opulenta verò communitas, cujus rei non absque querelâ etiam Horatius meminit.

Horat.

————— *Non ita Romuli
Præscriptum, & intonsi Catonis
Auspiciis, veterumque norma,
Privatus illis census erat brevis,
Commune magnum.*

S. Magni Reges suæ potentiaæ confisi curam omnem thesauros colligendi, aut jam collectos conservandi plerumque abjiciunt, & effusioni prodigæ sese dedunt, nec satis expendunt, ubi thesauri pro necessitatibus defuerint, necesse esse, ut subditos deinde tributis onerent, cum gravi fidelitatis eorundem periculo; & quantò Monarchia fuerit major, tantò majoribus impensis & sumptibus opus fore. Centimani Briarei Principes sunt, qui si quinquaginta accipiant manibus, centum aliis iterum debent expendere. Nec ullum Regnum tam opulentum, ut ejus divitiæ manui alicui prodigæ sint satis. Nubes unâ horâ effundunt vapores, quos multorum dierum spatium collegere. Thesauri illi, quos Natura multis etiam sæculis in secretis montium ærariis coëgerat, immoderata Romanorum Imperatorum profusioni minimè sufficere potuerunt. Et solet id plerumque accidere Successoribus, qui thesauros jam collectos reperiunt: inutiliter enim consumunt, quod absque labore iis obvenit, & mox ærariorum diruunt aggeres, ut Status suos deliciis inundent. Non integro adhuc triennio sexaginta sex auri milliones prodegit Caligula, etsi id temporis scutum unum valeret tantum, quantum nunc decem. Fatua est potentia, & ideo opus habet, ut corrigatur à prudentiâ œconomicâ: absque hac enim mox ruunt Imperia. Romanum inclinare visum est, ex quo profusionibus immodicis & sumptibus nimis Imperatorum thesauri illius ceperunt prodigi. Armis & opibus mundus hic regitur. Istud in præsentem Emblemate gladius significat, & ramus aureus, quos supra terræ orbem brachium sustinet, ad innuendum
nimi-

nimifum, utroque illo univerſum hoc gubernari, alludendo ad illam Virgilii fabulam de Æneâ, qui utriusque adminiculo ad Infernum uſque penetrauit, ejusque monſtra ac furias domuit. Non fauciat gladius, cujus acies aurea non eſt, nec ſufficit animi fortitudo abſque prudentiâ œconomica, neque armamentaria ſine ærariis, adeoque bellum decernere Princeps prius non debet, quàm cum animo ſuo expendit, num ſufficientes ad id vires & media ſuppetant. Ei rei proderit, ſi Ærarii Præfectus unâ etiam à conſiliis ſit. Principi, ut in conſultatione referre poſſit, qui ac quanti ſint redditus Regii, quæve media ad arma capeſſenda ſeſe offerant. Caſta admodum & circumſpecta eſſe debet potentia, & conſiderare diligenter, quid moliatur, aut agat. Quod in fronte præſtant oculi, id in animo prudentia œconomica efficit: ſi hæc Regnis, & Rebus publicis deſit, cœca erunt, adeoque ſicut Polyphemus, amiſſo ſemel per Vlyſſis aſtutiam unico ſuo frontis oculo, in vanum ſaxa jaciebat, ut ſeſe ulciſceretur: ita illa quoque divitias ſuas & theſauros inutiliter prodigunt. Sat multos hæc noſtrâ ætate conſumi vidimus abſque fructu ex inani aliquo metu in diſtrahendis hoſtium conſiliis, in exercitibus fruſtrâ conſcribendis, in ſuſcipiendis bellis, quæ aut amicâ compoſitione, aut diſſimulatione potuiſſent evitari, in ſubſidiis pecuniariis malè collocatis, & aliis inutilibus ſumptibus, quibus Principes potentiores ſe fore autumabant, & contrâ accidit. Oſtentationes comminationeſque auri intempeſtivè & imprudenter profuſi ſeipſis evaneſcunt, neque poſſunt poſteriores prioribus eſſe pares, eò quòd una aliam enervet. Vires facile inſtaurantur, at divitiæ ſemel inaniter effuſæ recuperari nequeunt. His uti non oportet, niſi ubi neceſſitas poſtulerit. Occurrentibus primis monſtris non aureum ramum Æneas objecit, ſed gladium.

Corripit hic ſubit à trepidus formidine ferrum,

Virgil.

Æneas, ſtrictâque aciem venientibus offert.

At poſtquam vidit nec precibus, nec pactione Charontem moveri poſſe, ut ſeſe in oppoſitam fluvii ripam trajiceret,

V u 3

aureum

* Manus abs-
conditum ex-
tinguit iras.
Prov. 21.14.

Virgil.

aureum ramum protulit (abditum hæctenus & occultatum)
& munere isto iratum illius animum^e placavit.

Si te nulla movet tanta pietatis imago,

At ramum hunc (aperit ramum, qui veste latebat)

Agnoscas. Tumida ex irâ tunc corda residunt.

Nec plura his, ille admirans venerabile donum.

Fatalis virga longo post tempore visum,

Caruleam advertit puppim.

In eam ergo curam incumbant Principes, ut illos prudentiæ oculos, supra sceptrum collocatos, claros semper habeant & perspicaces, neque œconomiam dedignentur: ab hac enim salus illorum dependet & conservatio, & ipsi subditorum suorum patresfamilias sunt. Magnus ille Augusti animus boni publici causâ cò usque se demittebat (quemadmodum alibi dicimus) ut manu suâ adnotaret accepta & expensa redituum Imperii. Si in Hispaniâ minùs prodigum fuisset bellum, & pax magis œconomica, jam pridem universo orbi dominaretur. Verùm per incuriam, quæ plerumque magnam potentiam comitari solet, opes illæ, quæ Hispaniam inexpugnabilem reddere potuissent, nunc ad alias Nationes transiêre. A simplici Indorum gente rerum vilium permutatione eas coëmimus; & postea nos ipsi, æquè simplices ac illi, sinimus, ut exteri rursus eas à nobis aliò asportent, & cuprum fortassis, aut plumbum pro iis restituant. Castellæ Regnum fuit, quod viribus suis & fortitudine Monarchiam evexit, interim triumphant alia, ipsum verò inopiam pænè patitur, neque rectè uti novit tot ingentibus thesauris, qui peregrè advehuntur. Ita placuit Providentiæ divinæ potentias attemperare inter se, & ad æqualitatem aliquam reducere. Grandioribus vires largita est, at non industriam, contrà ac concessit minoribus. Verùm ne detegere solum vulnera videar, & non etiam iisdem mederi, indicabo hîc paucis causas eorum & remedia. Neque tamen hæc ex quintâ erunt essentiâ, ut loquuntur, neque ex arbitrio solum speculativo, quæ primùm cum admiratione suspicit novitas, postea cum damno rejicit experientia; sed ea, quæ ratio

ratio suggerit naturalis, & tanquam vulgaria contemnit ignorantia. Potissimæ divitiæ ac opes terræ fructus sunt. Nec ditiores in Regnis fodinæ, quàm Agricultura. Nôrant illud Ægyptii, qui sceptrum sic efformabant, ut infernè in vomerem aratri desineret, volentes innuere, in eo potissimùm potentiam illius & amplitudinem consistere. Plus emolumenti acclivia montis Vesuvii latera adferunt, quàm Potosus mons cum intimis suis visceribus, licet argentiferis. Nonmero casu natura tam liberaliter omnibus orbis partibus fructus impertivit, aurum verò argentumque in imis terræ penetralibus abdidit. Datâ operâ communes illos fecit, & supra terram palàm exposuit: *Maxima enim pars hominum è terrâ vivit, & fructibus urbanis*; ista verò metalla in profundo conclusit, ut labore opus esset ad ea eruenda expurgandâque, ne copia eorundem noceret mortalibus, si plus suppeteret, quàm pro quotidiano commercio & negotiatione, quæ loco permutationis mercium, monetâ nunc solent confici, foret necessarium. E solis pænè terræ fructibus tam opulenta & locuples fuit Hispania superioribus sæculis, ut Rex Franciæ Ludovicus temporibus Regis Alphonso Imperatoris Toletum veniens, aulæ illius magnificentiam & splendorem fuerit admiratus, negaveritque se curiam similem in Europâ & Asiâ, quas Provincias præsens obierat, quo tempore sacram expeditionem suscepit, unquam vidisse. Tantum splendorem unus tunc Castellæ Rex servabat, tot bellis intestinis distractus, & majore Regnorum illius parte à Mauris occupatâ. Et sunt inter Auctores, qui dicant, in solâ Castellâ pro bello sacro adversus Christiani nominis hostem centum peditum millia, decem millia equitum ex nationibus exteris confluisse, curruum, impedimentis portandis, fuisse sexaginta millia, & prætereà à Rege Alphonso Tertio militibus omnibus, Tribunis & Principibus pro cuiusque munere ac dignitate stipendia in dies singulos annumerata. Sumptus istos ingentes & provisiones, quarum veritas vix hoc tempore fidem invenit, solâ præstare Castella, & insuper exercitus hostium multò etiam copiosiores alere

Arist. lib. 1.
Polit. c. 5.

Mar. Hist.
Hisp. lib. 11.
c. 3.

Mar. Hist.
Hisp. lib. 11.
c. 23.

potuit, nec tamen thesauros tunc expectabat extraneos, temporum injuriis & hostibus expositos, usque dum Cantabro cuidam per mare vastum oberranti, applaudente fortunâ, videre licuit, & designare novum aliquem orbem, antea incognitum, aut certè ab antiquis oblivioni traditum, & gloriæ Columbi reservatum, qui post Hispani illius, primi detectoris, obitum potius delineationibus, quas ille fecerat, promittere ausus fuit, ostensurum se reipsâ, non absque rei veritate detectas fuisse Provincias illas tam remotas, nec absque causâ ab ipsâ Naturâ interjectis undarum montibus, tam longè positas. Communicavit hoc consilium suum cum Viris quibusdam principibus, ut subsidio eorundem tam arduum, tamque difficile opus facilius sibi aggredi liceret; verum nemo repertus fuit, qui tantæ novitati fidem haberet. Quod si ex providentiâ quâdam factum fuisset, & non potius ob denegatam fidem, prudentiæ laudem promereri potuissent, quam consecuta olim fuit Respublica Carthagenensis, quando jactantibus se coram Senatu quibusdam Nautis de inventâ quâdam Insulâ opibus deliciisque affluente (Hispaniolam fuisse credunt) interfici eos jussit, existimans hanc talis Insulæ detectionem Reipublicæ plus detrimenti, quàm commodi allaturam. Recurrit denique Columbus ad Reges Catholicos, Ferdinandum & Isabellam, quorum generosi animi, plurium orbium capaces, uno solo contenti non erant, qui proinde cum fidem illi tribuissent, & sumptus in iter necessarios, immensis Oceani fluctibus sese commisit, & post diuturnas & longinquas navigationes, in quibus non minus à sociorum diffidentiâ, quàm incognitis mariis vorticibus fuit periculi, cum navibus auro argentoque onustis in Hispaniam rediit. Admiratus est populus ad ripam Bætis pretiosos illos terræ partus, Indorum sudore protractos in lucem, & nostrâ advectos audaciâ atque industriâ. Verum totum hoc invertit postea tantarum opum possessio & abundantia. Stitit illicò aratrum agricultura, & jam sericum induta mollius habuit callosas à labore manus. Mercatura altiores fumens animos mentas
argen-

argentarias commutavit in ehippia, & per plateas publicas otiosa vagari cœpit. Artes fastidivere instrumenta mechanica. Monetæ aureæ argentæque omnem aspernatæ sunt mixturam, & exclusis aliis metallis, puræ manserunt & sinceræ, adeoque à Nationibus aliis per vias varias expetitæ fuerunt & conquistæ. Res omnes in superbiam se extulere, & vilescere jam auro argentoque pretia sua accenderunt. Accidit nimirum Regibus, quod Neroni Imperatori, quem homo quidam Afer in fraudem induxit, jactitans in fundo suo ingentem se reperisse thesaurum, quem Regina Dido ibi defodisse crederetur, aut ne divitiarum affluentia viriles subditorum suorum animos enervaret, aut ne aliorum fortè cupiditas arma in Regnum suum pelliceret: quod quia Imperator tanquam certum & exploratum habebat, *gliscebatur in-* *terim luxuria spe inani, consumebanturque veteres opes, quasi oblatæ quas multos per annos prodigere. Quin & inde jam largiebatur: Et divitiarum expectatio inter causas publicæ paupertatis erat.* Eadem spe delusi nos quoque nobis persuasimus, non ultra opus esse fixis & statis ærariis, sed sufficere mobilia illa & incerta classium, nec satis expendimus potentiam hanc nostram à ventorum tempestarumque dependere arbitrio, quomodo vitam populi Romani ex iisdem dependere aiebat Tiberius, eò quod sustentationi necessaria Provinciæ transmarinæ iis submitterent, quod periculum Aletus ponderabat persuasurus Gofredo, ut à suscepto bello sacro desisteret.

Tacit. lib. 16.
Annal.

At herculè nemo refert, quod Italia externa opus indiget, quod vita populi Romani per incerta maris & tempestarum quotidie volvitur.
Tacit. lib. 3.
Annal.

Tass.

s. in fraudē instit. quib. & caus. man.

Da i venti dunque il viver tuo dipende?

Et quia de facultatibus suis amplius, quam in his est, plerunque sperant homines, crevit fastus & pompa regia, aucta sunt salaria, stipendia, & alii Coronæ sumptus è fiducia & expectatione extraneorum opum, quæ malè dein administratæ, aut non satis conservatæ tantis impensis minimè potuerunt sufficere, & occasionem dederunt æri alieno contrahendo, hoc verò usuris & cambiis. Ingravescente porro necessitate, majoribus indies sumptibus opus fuit. Sed nihil bono communi plus nocuit, quam permutatio Monetarum, quodque animad-

Mar. Hist.
Hisp. lib. 13.
c. 9. lib. 16.
c. 2. lib. 17.
c. 14.

animadversum non fuerit, non minùs ac ipsam Religio-
nem, in suâ puritate conservandas eas esse, & Reges Al-
phonsum Sapientem, Alphonsum Vndecimum, & Henri-
cum Secundum, qui eas immutârunt, & Regnum & seipfos
in gravissimum coniecisse discrimen, quorum damna docu-
mento nobis esse deberent; sed quando fatalia mala sunt,
nec experientiæ movent, nec exempla. Surdus itaque ad hæc
monita Rex Philippus III. in duplum auxit valorem mone-
tæ æreæ, quæ ad ea usque tempora contemperata sic fuerat,
ut levium rerum deserviret commercio, & tamen monetæ
majoris pretium exæquaret. Innotuit Nationibus exteris
æstimatio, quam monetarius Regis marculus vili isti mate-
riæ tribuerat, & mox illâ ipsâ in negotiationibus uti cœpère,
siquidem cuprum elaboratum invexere in Hispaniam, aspor-
tatis inde auro, argento, aliisque mercibus. Quâ re plus at-
tulere damni, quàm si serpentes omnes & animalia venena-
ta Africæ sparsissent per Hispaniam, & Hispani, qui aliàs ir-
riferant Rhodios, quod cupreâ uterentur monetâ, Natio-
nibus aliis risui fuerunt & ludibrio. Impeditum fuit com-
mercium gravi illo & inutili metallo. Creverunt rerum pre-
tia, & merces sensim defuere, sicut temporibus Regis Al-
phonfi Sapientis. Cessavit emptio & venditio, atque unâ im-
minuti sunt redditus Regii, adeoque necesse fuit nova tribu-
torum & exactio-num adinvenire media; unde porro fa-
ctum, ut interquiescentibus jam commerciis Castellæ opes
consumerentur, & eadem renovarentur incommoda, sub-
ortis aliis ex aliis, quæ circulum fecere perniciosum, mayo-
rémque nunc minitantur ruinam, nî temporè adferatur re-
medium, & pretium monetæ illius æreæ ad valorem suum
intrinsecum reducatur. Quis igitur non existimâset, auro
novi illius orbis mox hunc alterum acquisitum iri? & vide-
mus tamen, plus antea effectum fuisse solo animi robore ac
fortitudine, quàm postea tantis divitiis; uti Vitellii tempore
Tacitus & observavit. Illa ipsa damna ex Indiarum detectio-
ne mox experta sunt alia etiam Regna & Provinciæ extær,
ob fiduciam tantarum opum, & passu eodem, quo in Ca-
stellâ,

⁊ Vires luxu
corrumpeban-
tur, contra ve-
terem discipli-
nam & insti-
tuta Majorū,
apud quos vir-
tute, quàm
pecunia res
Romana me-
lius fletis.
Tacit. lib. 2.
Hist.

stellâ, ascendit in iis rerum pretium, & accrevere sumptus, ultra quàm proprii ferrent redditus, unde etiamnum iisdem conflictantur incommodis, & tantò quidem majoribus, quantò Provinciæ illæ absunt longiùs, & incertius est auri atque argenti remedium, quod advehitur ex Indiis, & ab Hispaniâ iis communicari debet.

§. Hæc incommoda sunt, quæ Indiarum detectio secum attulit, & cognitio eorundem causis, facilè cognoscuntur remedia. Primum est, ut ne negligatur Agricultura specillarum opum: eæ enim, quas è terrâ colligimus, magis naturales sunt, certiores & magis omnibus communes; quare Agriculis privilegia concedere oporteret, eosque ab oneribus belli aliisque eximere.

Secundum est, ut (cùm res quælibet in integrum restitatur per media contraria iis, à quibus destructa fuit, sumptusque majores sint, quàm metallorum illorum spes & expectatio) procuret Princeps, tanquam bonus Paterfamilias; id quod Neroni suaserunt^b Senatores, ut redditus publici excedant potius, quàm deficient sumptus ordinarios, moderando superfluos, ad imitationem Antonii Pii Imperatoris, qui stipendia & salaria Imperii non necessaria omnino sustulit, quo modo eadem etiam correxit Alexander Severus Imperator, dicens Tyrannum esse Principem, qui suarum Provinciarum visceribus ea sustentaret. Deplorent pauci ejusmodi correctiones, non ipsum Regnum. Quòd si abusus, & providentiæ defectus dirarunt officia, & munera tam pacis, quàm belli: si ea introduxit vanitas titulo magnificentiae, cur eadem non emendet Prudentia? cùmque quantò majores sunt Monarchiæ, tantò abusus illi majores sint, ita majores quoque erunt effectus hujus remedii. Nullum tributum, nullus redditus amplior, quàm vitare sumptus. Aurum quod effusum est semel, non revertitur. Aggeribus oppositis crescunt fluviorum fontes. Attinere pecuniam, est sistere argentum vivum, & lapis Philosophicus maximè probatus ac locuples. Vnde certum mihi est, si Rex aliquis per Ministros suos probè instructus de sumptibus, qui terrâ marique

^b Ut ratio
questuum, &
necessitas erogationum inter se congruerent. Tac. l. 13
Annal.

Mar. Hist.
Hispan. lib. 19.
c. 2.

rique evitari possent, eos moderetur, redditus illius tam fore liberos, ut sufficerent ad solvenda debita, ad minuenda tributa, & ingentes thesauros accumulandos; quomodo fecit Rex Henricus III. qui cum patrimonium regium graviter obæratum animadverteret, coactis generalibus Comitibus, cum Proceribus deliberavit de remedio, neque aliud commodius visum, quàm quod hinc proponimus; æs militare scilicet & pensiones ad antiquas priorum Regum rationes revocandas, & sumptus superfluos tollendos esse. Quam in recurandum præterea, ut ne tot sint ærarii publici Quæstores, Magistri rationum, & Exactores, qui (ut alibi dicimus) ærenæ quædam sunt Libycæ, ubi exarescunt & consumuntur omnes reddituum Regionum rivuli, qui illac transeunt. Magnus Turcarum Imperator, tametsi ingentia habeat vectigalia, pro iis tamen colligendis non nisi duobus utitur supremis ærarii Præfectis; uno in Asia, in Europâ altero. Rex Franciæ Henricus Quartus (non minus œconomiae peritus, ac fortis) damnum istud agnovit, adeoque pecuniæ Regiæ Ministros ad sufficientem minoremque numerum reduxit.

L. fin. C. de
man. non
exec. lib. 21.

Tertium remedium est, ut *quoniam plerumque inverecundâ petentium inhiatione constringuntur Principes, ut etiam non concedenda tribuant*, privilegia, immunitates & gratiæ ærario Regio perniciosæ revocentur, si præsertim eæ concurrant causæ, quæ aliàs ad similia beneficia Regis Henrici IV. revocanda in quâdam lege moverunt Reges Catholicos.

L. 15. tt. 10.
lib. 5. Recop.
L. 3. tt. 10.
lib. 5. Recop.

Nam (ut in aliâ lege dixerunt) *no conviene à los Reyes usar de tanta largueza, que sea convertida en destruicion, porque la franquezza debe ser usada con ordenada intencion, no menguando la Corona Real, ni la Real Dignidad*. Et si aut necessitas, aut negligentia Principis illud non considerarit, postea parandum est remedium. Eam ob causam, cum Rex Ramirus Aragonius Coronam se abdicasset, rescissæ sunt donationes omnes, quæ Regni vires exhauserant. Idem fecere Rex Henricus Secundus, cognomento Liberalis, & Regina Isabella. Rex Ioannes Secundus revocavit privilegia & immunitates, quas ipse & ejus Antecessores quibusdam indulserant.

ferant. Principibus nempe usu venit, quod idolis Babylonici, è quorum coronis, teste Ieremiâ, Sacerdotes aurum argentumque subducebant, & convertebant in usus proprios. Istud cum intellexisset Rex Henricus Tertius, præcipuos Regni Proceres captivos detinuit, & reddere jussit, quod è Coronæ redditibus usurpaverant, quo facto, & bonâ vectigalium regionum administratione ingentes in arce Madritensi thesauros congregavit.

ⁱ Coronæ cer-
te aureas ha-
bent super ca-
pita sua Dii
illorum; unde
subtrahunt
Sacerdotes ab
eis aurum &
argensum, &
erogant illud
in semetipfos.
Baruch. 6.9.

Remedium ultimum (quod primum esse debuerat) illud est, ut nimirum Princeps ipse tam circa se, quàm suam familiam sumptus vitet superfluos, si quidem velit, ut eodem etiam Status sui defugiant, quorum emendatio (uti agebat Rex ^k Theodatus) ab ipso Principe inchoari debet, ut effectum habeat. Sanctus Ludovicus Franciæ Rex Filium suum Philippum admonuit, *daret operam, ut impensa moderata essent, & nationi consentanea.* Malum ex eo oritur, quòd Principes ad animi magnitudinem pertinere arbitrentur, si sumptuum rationes nunquam ineant, & quòd profusionem pro libertate habeant; nec satis considerent, deficientibus opibus, contemptos se fore, veràmque magnificentiam non in eo consistere, quòd multa inutiliter prodigantur, aut in solennitatibus publicis, aliisque ostentationibus, sed quòd arces & propugnacula sufficientibus instructa sint præsiidiis, & conserventur exercitus. Carolus Quintus Imperator in Comitibus Vallisoletanis officia & stipendia Palatii sui moderatus est. Vera Principum magnanimitas in eo est posita, si liberales sint erga alios, in semetipfos parci & moderati. Propterea Hispaniæ & Franciæ Rex Sisenandus) hoc titulo eum compellavit Concilium Toletanum Quartum) dicebat, Reges esse debere *mais escasos, que gastadores*; hoc est, parcos magis, quàm prodigos. Sat scio, quàm remedia ista difficilia sint & ardua; verùm tamen, ut cum Petrarchâ hoc dicam, *Multa scribo; non tam ut saculo meo prosum, cuius jam desperata miseria est, quàm ut me ipsum conceptis exonarem, & animum scriptis soler.*

^k A domesticis volumus inchoare disciplinam, ut reliquos pudeat errare, quando nostris cognoscimus excedendi licentiâ non præbere. Cassiod. lib. 10. ep. 5.

Bell. in vitâ S. Ludov.

L. 2. del. prol. del fuer. Juz.

Petrarch.

§. De monetarum remediis vix ausim aliquid dicere, quia pupillæ sunt oculorum Reipublicæ, quæ sine offensione manibus tangi se non sinunt, adeoque satius videtur intactas eas relinquere, quàm usum antiquum immutare. Nullum tantum est iudicium, quod prævertere queat incommoda omnia, quæ ex quâcunque illarum novitate subnasci solent, donec experientia ipsa ea deprehendat: cùm enim sint veluti regula & mensura contractuum, iis variatis patiuntur omnes, perturbantur commercia, & Respublica ipsa quasi extra se ponitur. Eam ob rem postquam Rex Petrus Secundus Coronâ se abdicâisset, prudentissimè statutum fuit ab Aragoniæ Regno, ut omnes deinceps Reges antè, quàm ad sceptrum admitterentur, jurejurando se obstringerent, nihil se circa usum & materiam monetarum immutatu- ros. Hæc Principis est obligatio, quomodo ad eundem Regem Petrum perscripsit Innocentius III. Pontifex, cùm Regnum illud adversus ipsum tumultuari inciperet, cujus rei illa videtur ratio, quod Princeps juri gentium subjectus sit, & tanquam custos fidei publicæ cavere debeat, ne monetarum natura immutetur, quæ in materiâ, formâ, & quantitate consistit; neque potest bene constitutum esse Regnum, ubi illarum deficit puritas. Verùm ne hanc materiam tam Reipublicæ utilem omnino silens præteream, duo solum dicam: primum est, tunc monetam justam fore, & ab incommodis liberam, cùm ad valorem ejus intrinsecum sola signatura exterior accesserit, & auri argentique inter se contemperatio convenerit cum mixturâ simili aliorum Principum: ita enim fiet, ut è Regno aliò non transportentur. Alterum est, ut monetæ eodem pondere & valore constent, quo monetæ aliorum Principum, permittendo insuper, ut extranearum etiam usus sit; neque supremo Principis imperio quicquam derogat, si in sua ditione typo monetario & insignibus alienis utatur, quæ solum pondus & valorem metalli illius attestentur. Atque hoc commodissimum videtur in iis Monarchiis, quæ commercia & negotiationes cum Nationibus variis exercent.

S Y M-

SYMBOLVM LXX.

NON fert consortes Imperium, nec dividi se finit Ma-
 jestas: fieri enim non potest, ut eorum quilibet uno
 eodémque tempore mandet simul & pareat, præsertim cùm
 potestas & casus occurrentes tam accuratè inter duos disper-
 tiri nequeant, aut ambitio tam servari in æquilibrio, quin
 alter altero velit esse superior, aut quin invidia & æmulatio
 perturbent concordiam.

*Nulla fides Regni sociis, omnisque potestas
 Impatiens consortis erit.*

Lucan.

Impossibile videtur, ut jussa & imperia duorum, qui simul
 præsunt,

X x 2

^a Ego ero
in ore tuo, &
in ore illius, &
ostendam vo-
bis, quid agere
debeat. Ex-
odi 4. 15.

Tacit. lib. 1.
Annal.

Tacit. lib. 4.
Annal.

Mar. Hist.
Hisp. lib. 15.
c. 12.

præsunt, non sibi invicem adversentur. Moyses & Aaron germani fratres erant, & tamen, cum Deus hunc illi socium adjunxisset, oportuit adhuc, ut amborum assisteret labiis, & utrique ostenderet, quid agendum esset, ne qua inter eos dissensio oriretur. *Unum est Reipublica corpus, atque adeo unus animo regendum.* Etiam Regem dignitate ejectum Rex alius in Regno suo ferre non sustinet. Hanc excusationem attulit Lusitaniæ Rex, cum Regem Petrum à fratre Henrico profugum nollet admittere. Sanè matrimonii vinculo, quo corpora pariter uniuntur ac voluntates, insigni item prudentiâ Regis Ferdinandi & Reginae Isabellæ conjugis opus fuit, ne quid incommodi nasceretur ex eo, quod junctim Castellæ Regna moderarentur. *Arduum nempe est, eodem loci potentiam & concordiam esse.* Et tametsi Diocletianum inter & Maximianum, qui unà Imperium gubernabant, aliqua fuerit unio, ea tamen incommodis suis & offensionibus mutuis omnino non caruit. Eam ob rem in Republicâ Romanâ Consules alternatim imperabant.

Verum si pluribus, quàm uno Principe opus fuerit, præstat esse tres potius; unus enim auctoritas aliorum duorum ambitionem coërcebit. Factio habere locum non potest, ubi nequit esse æqualitas, quæ causâ fuit cur Triumviratus Cæsaris, Crassi & Pompeji, Antonii item Lepidi & Augusti aliquanto tempore perdurârit. Quia Regi Henrico Tertio, dum in minori ætate esset, tres alii assistebant, rectè Regni illius successit gubernatio. Eandem quoque rationem præ oculis habuit Rex Alphonsus Sapiens, quando statuit, ut durante pupillari Regum ætate aut unus, aut tres, aut quinque, aut septem Regni gubernacula administrarent. Id quia in simili ætate Regis Alphonsi XI. factum non fuerat, magnos motus experta est Castella, ab Infantibus Ioanne & Petro administrata, adeoque necesse fuit, ut Consilium regium Regni procurationem susciperet. Quamquam semper violentum erit Imperium, quod ab uno solo non dependet, sed in varias divisum est partes; id quod Alexandri Monarchiæ accidit, quæ etsi totum ferè orbem comprehenderet, diurna

diurna tamen haud fuit, eò quòd illo defuncto multi in eà Principes ac Reges succederent. Quam in Hispaniâ Mauri crexerant, ea stetit diutius, nisi in plura Regna fuisset divisa. Hoc ipsum in præsentî repræsentatur Emblemate, per Arborem coronatam, quæ Regnum significat, quam si duæ manus in diversas distrahant partes, etsi ejusdem sint sanguinis, eam tamen discerpent, & rumpetur, atque inutilis fiet Corona: ambitio enim humana interdum etiam vinculorum Naturæ obliviscitur. Statibus inter filios divisîs Corona unita manere non potest, tametsi gravissimum iis impendeat periculum. Quisque suo invigilat commodo, & Sceptrum integrum suis conatur claudere manibus, quomodo Pater ejusdem illud tenuit. Ita Regi Sanctio Majori accidit; omnia pænè Hispaniæ Regna ipsius unius parebant imperio, non absque divîno Numine, ut unitis inter se viribus, Maurorum tandem dominium, quod in præcipiti erat, opprimeretur, & excuteretur cervicibus tyrannicum illud iugum; ipse verò affectu magis paterno, quàm prudentiâ politicâ Regna inter filios suos partitus est, ratus vires sic constitutas fortiores fore, magisque inter se concordēs ad oppugnandum communem hostem; verùm quilibet fratrum pro Rege haberi voluit, & divisa inter plures Majestas splendorem ac vires perdidit: cùmque offensæ & æmulationes domesticæ altiùs animo hæreant, quàm extraneæ, mox intestina inter eos bella nata sunt motusque exitiales, dum unus alterum (cum gravissimo boni publici detrimento) Regno ejicere conatus est. Potuisset sanè error iste experientiâ comprobatus, documento esse cæteris Regibus futuris temporibus; sed tamen in eundem postea inciderunt iterum Rex Ferdinandus Magnus, Alphonsus Imperator, & Rex Iacobus Primus Aragonius, qui simili modo Regnorum suorum imperium in filios suos divisere. Aut amoris proprii vis est ista, aut humana conditio, novitatis avida, quæ abolitas sæpe opiniones resuscitat, putatque factum optimè, quicquid egere Antecessores; nisi forsan ideò etiam eorum requiramus exempla, ut excusare possimus, quod facere in-

Mar. hist.
Hisp. lib. 9.
c. 1.

Mar. hist.
Hisp. lib. 9.
c. 8. lib. 11.
c. 5. lib. 14.
c. 2.

Mar. hist.
His. lib. 15.
c. 19.

tendimus. Prudentior eâ in re fuit Rex Iacobus Secundus Aragonius, qui lege perpetuâ sanxit, ut Regna Aragoniæ & Valentia, ac Catalauniæ Principatus individuo inter se nexu copularentur.

§. Nec excusari possunt errores isti Lege duodecim tabularum, aut jure communi, de cernendâ inter fratres paternâ hæreditate, nec ratione etiam naturali, quæ suadere videtur, ut sicut Pater communem filiis vitam tribuit, ita bona quoque illius omnibus sint communia; ista inquam, non excusant: nam Rex persona est publica, & ut talis agere debet, non tanquam Pater, & ad subditorum magis, quàm filiorum suorum commoda attendere; est præterea Regnum bonum quoddam publicum, adeoque velut alienum, de quo Rex æquè pro arbitrio disponere non potest, ac de bonis suis privatis, præfertim cùm jam subditi (ex quo uni se submisere) certum quoddam jus acquisiverint, ad suam conservationem & securitatem; immò splendorem etiam & amplitudinem, ut ne dissolvatur corpus illud Statuum, à quo potissimum habent, ut æstimentur ab aliis, & securi sint; cùmque jus illud commune sit & universale, privato anteferri meritò debet, uti & amor & affectui paterno, aut desiderio pacem constituendi inter filios. Præterquam quòd per istam Regni divisionem illa non obtinetur, sed potentia ac vires præbentur potius, ut digladiantur inter se de factâ partitione, cùm tam æqualis nunquam esse possit, ut omnibus satisfiat. Quætoribus vivere licebit fratribus, si sustentatio eorundem ab uno aliquo, qui cum summo præest imperio, dependeat: tunc enim facile est certos cuique deputare redditus, qui ad tuendum sanguinis splendorem sint satis; quomodo fecit Iosaphatus: nec opus erit uti stylo barbaro Turcarum, aut impiâ illâ politicâ, quæ nullum dominationis ædificium satis tutum & securum arbitratur, nisi ejus cæmentum sanguine eorum, qui jus aliquod possunt obtendere, aspergatur, is perinde quasi calcis instar sit, quæ firmat lapides.

Ob dictas rationes omnes ferè Nationes successionem Electioni prætulerunt, minimè nesciæ, interregnum divisioni.

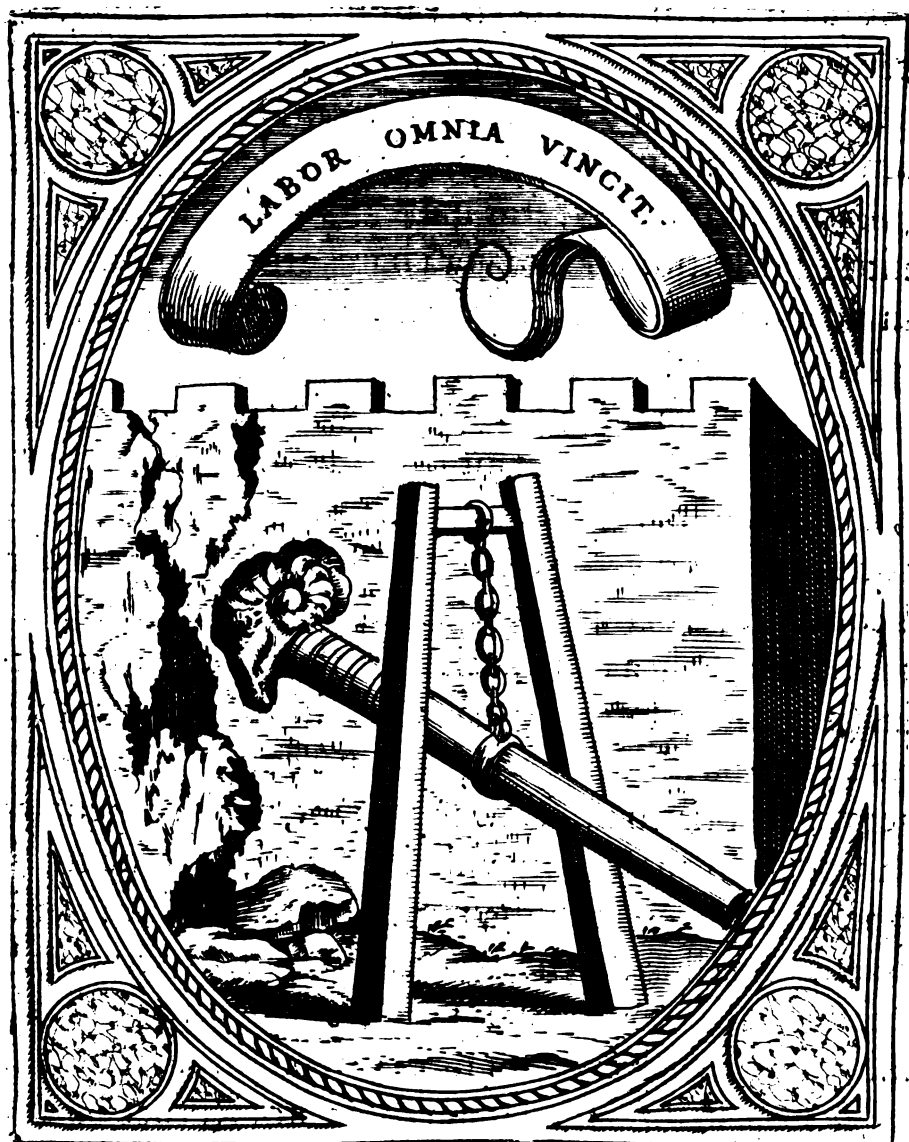
^a Deditque eis
Pater sum
multa munera
argenti & au-
ri, & pensio-
nes, cum ci-
vitatibus mu-
nitissimis in
Iudæa: Regnum
autem tradidit
Iorâ, eò quòd
esset primoge-
nitus. 2. Par.
21. 3.

tionibus esse obnoxium, & *minori discrimine sumi Principem, quam quari.* Tacit. lib. 1. Hist.

Quamobrem cum præstet unum aliquem in Coronâ succedere, Naturæ conformius fuit ejusdem sequi ordinem, illum scilicet fratribus cæteris præferendo, cui illa primùm vitam lucemque impertivit, atque adeò decuit, ut nec ætas pupillaris, nec alii defectus naturales obstarent juri jam acquisito, præsertim cum majora nascantur incommoda, si illud ad alium transeat, cujus rei è sacris literis plurima exempla suppetunt.

Eadem causa idemque jus etiam in foeminis locum habet, ut si è virili sexu deficient, ipsæ ad coronam admittantur, ne inter transversales eam dividere necesse sit, qui plerunque Statibus diversis & ad diversos subditos pertinentibus constant, quando successio per lineam rectam desinit. & tamen si lex Salica sub specie honestatis vel imbecillitatis sexus (nisi tamen fortè invidia & ambitio virorum ea fuerit) contra plurima illustria exempla, quæ consilium & fortitudinem muliebris etiam sexus approbant, multa expendit incommoda, ob quæ rationi videri possit consentaneum, ne Regni sint hæredes; inter illa tamen omnia nullum tanti est ponderis, ac utilitas illa, ut ne interregno locus detur: immò aliæ sanè graves sese offerunt rationes, cur eæ ad sceptrum admitti meritò debeant, ut nimirum plurium tollatur ambitus, & impediatur inde nasci solita propter successionem bella civilia, atque ut filiâ hærede cum magnis Principibus in matrimonium collocata, accedant ad Coronam magni Status; uti in Castellæ Regno & Domo Austriacâ accidit. In minoribus solum Principatibus istud videri posset inconveniens, ne videlicet, si foeminæ nubant Regibus, pereat familia, & Status unus cum alio confundatur.

SYMBOLVM LXXI.

QUID non vincit labor improbus ? domat ferrum ,
 emollit æs , aurum in subtilissimas ducit laminas , &
 durissimum incidit adamantem. Mollis funis motus diu-
 turnitate marmoream etiam putei marginem sensim atte-
 rit ; quâ consideratione S. Isidorus, cum literis daret operam,
 ingenii sui tarditatem superavit. Quod unquam munimen-
 tum excogitavit defensionis amor , quod obfirmata perti-
 nacia non expugnet ? Muros etiam densissimos validissimós-
 que subruit obstinatus impetus ferratæ trabis, quam Arietem
 antiqui nuncupabant , à formâ nimirum arietini capitis ,
 quam

quam referebat. Castrum fulmineo glandium imbre munitum, septum muris, propugnaculis, & fossis, palæ tandem ac ligoni cedit. Animum constantem nulla moratur difficultas. Templum gloriæ non in amœnâ valle situm est, neque in delitiosâ aliquâ planitie, sed in vertice montis, quò subeundum per asperas semitas, vepres inter & spinas. Non producit palmas solum molle ac tenerum. Tempa Minervæ, Marti, & Herculi (Diis ob virtutem suam gloriosis) consecrata non opere Corinthio seu topiario, variis & elegantibus cælaturis insigni, constructa erant, sicut dedicata Floræ & Veneri; sed opere Dorico impolito ac rudi, absque ullo oculorum oblectamento: nec aliud eorundem coronides testabantur ac zophori, quàm à labore illa fuisse ædificia, non à deliciis aut otio. Argos navis inter sidera translata non fuit, quamdiu intra navalia conclusa substitit; sed postquam ventis & fluctibus sese objiciens, tempestates ac pericula eventu felici sustinuit. Nullus unquam Princeps plures adeptus est Coronas, qui otio & deliciis sese dedidit. Omnibus omnino hominibus labor est necessarius, cum primis verò Principi: ex aliis enim quisque sibi natus est solum, Princeps omnibus. Regnare non quietis officium est. Erant, qui coram Alphonso Rege Aragonio & Neapolitano laborem in Regibus improbabant; at respondit ille: *An ergo putatis manus à Naturâ Regibus concessas, ut otiosæ essent?* Consideraverit, opinor, Rex prudentissimus admirabilem illam manuum fabricam, earundem juncturas, facilitatem pandendi sese & explicandi, claudendi robur, consensionem item mutuam in efficiendo, quicquid intelligentiæ idea obtulerit, quippe quæ velut instrumenta sunt artium omnium; ex quo deinde ratioecinatus sic fuerit, artificium ejusmodi & structuram non à casu esse, neque otii gratiâ, sed propter laborem & industriam. Regi, qui otiosas semper & diductas habuerit manus, facilitè sceptrum ex iisdem elabetur, & unâ sese cum illo in altum tollent, qui Regis assistunt lateri. Majorum virtus & fortitudo heroïca cineribus obruitur in Posteris, si luxui & deliciis Imperii nimium induit-

Mar. hist.
Hispan. lib. 28.
c. 11.

^a In sudore
vultus tui ve-
sceris pane tuo
Gen. 3. 19.

^b Vade ad
formicam, &
piger, & con-
sidera vias ejus,
& discite sa-
pientiam: quia
cum non ha-
beat ducem, nec
praeceptorem,
nec Principem,
parat in astra-
te cibum sibi.
Prov. 6. 6.

indulgeant, immò magnorum Principum sanguis sensim penitus interit; uti fieri videmus in generosioribus equis, si è locis siccis & aridioribus in palustria transferantur, aut quæ nimio abundant pabulo. Movit ea res Fridericum Regem Neapolitanum, ut sub extremum vitæ filium suum Calabriæ Ducem per literas hortaretur, exercitiis militaribus & equestri firmaret corpus, neque præposteris voluptatibus frangi se sineret, aut difficultatibus & periculis terreri. Animo quoque sua est occupatio, sine quâ affectuum suorum & passionum jactatur fluctibus, & in vitiorum scopulos incidit. Poenæ loco Deus homini laborem ^a injunxit, ita tamen, ut is unâ medium esset ad quietem illius & prosperitatem. Neque otium, neque inertia, sed solus labor illa tam alta jecit fundamenta, & insignia illa ac pulcherrima extruxit ædificia Monarchiarum Medorum, Assyriorum, Græcorum, & Romanorum. Ille, ille fuit, qui longo tempore earundem amplitudinem sustinuit; ille etiamnum est, qui in Rebus publicis conservat felicitatem politicam, quæ cum ex parte consistat in subsidio illo mutuo, quod ex multorum laboribus suæ quisque necessitati sublevandæ in promptu habet; nisi isti perpetuò vigerent, cessarent commoda omnia, quibus permoti homines civilem cum aliis colere cœperunt societatem, & Reipublicæ ordinem instituire. Porro ad instruendum populum, proponit Sapientia divina formicarum exemplum, tanquam quæ magnâ cum prudentiâ & sollicitudine æstivo tempore triticum in sua congregant granaria, ut habeant hyeme, quod ad victum ^b suppetat. Discant Principes ab exiguo hoc & prudenti animalcullo, temporè urbibus, arcibus, & propugnaculis à commeatu aliisque rebus necessariis providere, & per hyemem parare arma, quibus sub æstatem in hostem ire possint. Sic apum Rempublicam nunquam non occupatam reperies. Intra & extra suas cellulas semper dulci illo labore distinentur. Sedulitas cujusque omnium affluentia est, & si earum labor integra etiam orbis Regna cerâ ac melle ditet, quid hominum faciet industria in unâ aliquâ Provinciâ, si omnes la-
bore

bōri velint intendere ? Eam ob rem tametsi China tam populosa sit , ut septuaginta incolarum numeret milliones , ii tamen felicissimi vivunt in rerum omnium ubertate & abundantia , propterea quod nemo inter eos sit , qui non artem aliquam exerceat. At verò , quia illud in Hispaniâ non fit , hinc tanta rerum est inopia , non quod soli defit fertilitas ; siquidem in agris Murciae & Carthagenae triticum cum fœnore centuplo provenit , adeoque multis illic sæculis bellum sustentari potuit ; sed quia deest agrorum cultura , exercitium artium mechanicarum , negotiatio & commercium , cui sese ista Natio minimè applicat , utpote cujus excelsus & gloriosus animus (in plebejis etiam hominibus) statu suo ac sorte , quam Natura ei dedit , contentus esse non solet , sed aspirat ad gradum altio rem Nobilitatis , & occupationes illas , quæ huic non sat conveniunt , aspernatur. Cujus incommodi illa etiam causa videtur , quod in Hispaniâ non æquè , atque in Germaniâ , distincti sint ab invicem , ac separati Nobilitatis & vulgaris plebeculae limites.

§. Quàm porro utilis est Reipublicae fructuosus aliquis & insignis labor , tam noxius est deliciosus & superfluous : neque enim minùs effoeminantur animi , qui exercitiis molli- bus & delicatis sese occupant , quàm qui vitam otiosè transigunt. Quare in eam curam & cogitationem incumbere Principem oportet , ut occupationes publicæ in iis potissimum artibus versentur , quæ ad defensionem & incrementum Regnorum faciunt , non ad luxum & lasciviam. Quot manus inutiliter se fatigant , ut unus aliquis splendeat digitus : quàm paucæ , ut corpus armis reluceat ! Quàm multæ occupantur in fabricandis commoditatibus ad delicias & oblectamenta oculorum : quàm raræ in eruendis fossis , & moenibus construendis , quæ urbes protegant ! Quàm multæ in hortorum cultu , in efformandis è myrto navibus , animalibus , avibus : quàm paucæ in cultura agrorum ! E quo fit , ut Regna rebus minimè necessariis abundant , egeant verò iis , quibus vel maximè opus esset.

§. Quamobrem cum labor ad Reipublicae conservatio-
nem

nem tam utilis sit, procuret illud etiam Princeps, ut continuus ille sit, & ne impediatur multitudo nimia dierum, quibus populus recreationibus indulget publicis, aut pia quâdam levitate, dum communitates dies ejusmodi leviter vovent, & cultui divino destinant: experientia enim docuit, plerosque tunc ludis profanis sese magis dedere, quam religiosis exercitiis. Quod si dies illos Agricola impenderent, quomodo S. Isidorum Madritensem fecisse accepimus, sperari posset, tempus non iri perditum, & Angelos interim aratro manum admoturos: verum, ut dixi, experientia contrarium docuit. Nullum tributum majus, quam festum aliquod, in quo omnes cessant artes, earumque lucra, & ut S. Chrysostomus ait, *Non gaudent Martyres, quando ex illis pecuniis honorantur, in quibus pauperes plorant*. Atque adeo *oportebit dividi sacros & negotiosos dies, ut divina colantur, & humana non impendant*. Cura hæc fuit Concilii Moguntini tempore Leonis Tertii Pontificis Maximi, eritque deinceps eorum, qui è sede S. Petri universæ præsunt Ecclesiæ, ut considerent, num expediat nec ne, dies festos ad minorem reducere numerum, aut præcipere, ut aliqui in Dominicas proximas transferantur.

S. Chrysost.
sup. Matth.

Tac. lib. 13.
Annal.

§. Tametsi verò omnium ferè actionum finis sit quies aliqua, in iis tamen, quæ ad gubernationem pertinent, secus accidit: Principibus enim & Rebus publicis non sufficit laborasse, sed & continuatio necessaria est. Vnius horæ negligentia in propugnaculis multorum sæpe annorum vigiliantiam & curam evertit. Intra paucos otiosè transactos Romanum cecidit Imperium, sex sæculorum labore & fortitudine eò usque sustentatum. Vix annis octo restitui Hispania potuit, octo mensium spatio deperdita. Inter acquirendum & conservandum, otium interjici non debet. Factâ jam messe, & aratro spinis coronato, iterum eodem Agricola terram subigit. Sudores illius nunquam desinunt, sed innovantur solum. Si suis confideret horreis, & agros incultos relinqueret, mox vepribus & spinis hos cerneret consitos, & illa vacua. Attamen istud inter Agricolam & Principem interest, quod

quòd ille stata habeat tempora , ut sementem spargat , & messem colligat , Princeps non item : omnes enim menses in gubernatione Septembres sunt ad seminandum , & Augusti ad metendum & colligendum.

§. Nec in eo acquiescendum sibi Princeps existimet , quod Antecessorum suorum industriâ & labore partum accepit : alio enim & alio opus est semper , qui motum illum continuet ; & sicut semel in ruinam impulsâ sensim labuntur , nisi nova aliqua vis ea sustineat , ita ruunt Imperia , nisi Successor iisdem suos subjiciat humeros. Hæc causa est (uti diximus) omnium ferè ruinarum. Quando Monarchia aliqua instituta & erecta semel fuerit , otiosa nunquam esse debet , sed cælum potiùs imitari , cujus orbes jam inde à primo creationis momento suos continuant motus , & si moveri desinerent , unâ etiam rerum omnium generatio & productio desineret. Floreant semper & vigeant Reipublicæ exercitia , nec sinantur corrumpi otio ; uti mari accideret , nisi agitata vento fluxum reciprocum pateretur. Cives qui curarum obliti deliciis & voluptatibus se totos dedunt , nec manum operi aut labori admovent , suimet ipsorum hostes sunt. Istiusmodi otiositas contra leges & Imperium machinatur , & vitiis alitur , unde omnia tam interna , quàm externa Reipublicæ mala nasci solent. Solum illud otium laudabile est & proficuum , quod pax largitur , quòdque in artibus , in officiis publicis , in exercitiis militaribus sese occupat , unde inter ipsos cives secunda quies oritur , & tranquilla felicitas , germana otiosæ istius occupationis filia.

^c Multam enim malitiam docuit otiositas. Eccles. 33. 29.

Plat. de lib.
educ.

L. 20. tt. 5.
p. 2.

* Otium enim
tum ad virtu-
tes ingerēdas,
tum ad civilia
munera obeū-
da requiritur.
Arist. lib. 7.
Polit. c. 9.

TEMPERATIONEM suam ferrum perderet, & ner-
vus vires suas, si arcus semper intentus esset. Vtilis est
labor, sed continuari haud potest, nisi quies aliqua interce-
dat. Iugum non semper boum incumbit cervicibus. In al-
ternâ vicissitudine rerum vigor consistit. *Nostram omnem
vitam in remissionem atque studium esse divisam*, Plato asse-
rit. *Ca la cosa* (uti dixit Rex Alphonfus Sapiens) *que alguna-
vegada non fuelga, non puedo mucho durar*. Etiam agri suâ in-
digent quiete, ut majores deinde fructus proferant. Otio
virtus instauratur, & vires * colligit, haud aliter ac fons aquæ
salien-

salientis (icon præsentis Emblematis) si ea manibus comprimatur.

———— *Vires instillat, alitque*

Tempestiva quies : major post otia virtus.

Ob eam causam dies & nox horas ita partiti sunt, ut aliæ diurnis laboribus, aliæ nocturnæ quieti destinarentur. Dum dimidia terræ pars operi invigilat, somnum capit altera. De ipso Iove finxit Antiquitas, ei Atlantem aliquando in cælo humeris sustinendo succedere. Robustissimæ etiam vires pares non sunt ferendis sine intermissione curis Imperii. Labore assiduo valetudo læditur, & torpescit^b animus; otio nimio & hic & illa vires amittunt. Tale itaque sit, qualis irrigatio plantarum esse solet; quæ eas sustentet duntaxat, non submergat penitus; aut qualis est hominum somnus, qui si moderatus sit, corroborat, si nimius, debilitat potius. Nullæ remissiones meliores, quàm quibus oblectatur pariter & eruditur animus; ut sit in cōversatione cum iis, qui aut scientiis, aut armis florent. Adrianus Imperator eos mensæ suæ adhibebat) quam ideò Philostratus *doctorum virorum Musæum* esse aiebat. Idem in Trajano commendat Plinius, & refert Lampridius de Alexandro^c Severo. Alphonfus Neapolitanus Rex cum iisdem à mensâ in locum aliquem quietiorem se recipiebat, ut animo quoque (quemadmodum is dicere solebat, cibum suum præberet. Tiberius, quoties Româ aliò concederet, Nervam & Atticum viros eruditos itineris comites habere voluit, ut eorum sermonibus^d levaretur. Franciscus Primus Franciæ Rex tantum è frequenti illâ & assiduâ cum viris doctis conversatione condidicit, ut tametsi adolescentens literis operam haud navasset, optimè tamen de quavis materiâ differeret. Exolevit laudatissimus iste mos, & introductus nunc alius, ut mensis Principum assistant stulti, moriones, ac similes malè formati homines. Errores Naturæ & iudiciorum stoliditas illorum nunc oblectamenta sunt. Suas gestiunt audire laudes etiam non promeritas, & licet excuset eas interdum modestia, tanquam à fatuo aliquo profectas, iis tamen applaudit amor proprius, & aures,

^b Nascitur ex assiduitate laborum animorum hebetatio quadam & languor. Sen. de tranquill. anim.

^c Cum inter suos convivaretur, aut Vlpianū, aut doctos homines adhibebat, ut haberet fabulas literatas, quibus se recreari dicebat & pasci. Lamprid. in vitâ Alex. Severi.

^d Coccejus Nerva, cui legum peritia: eques Romanus, præter Senecam, ex illustribus Curii Atticus; ceteri liberales studii præditi sermone Græci, quorum sermonibus levaretur. Tacit. lib. 4. Annal.

ſenſim ad eandem aſſuefactæ, adulationibus etiam aſſentatorum deinde fidem habent. Facetiæ illorum arrident voluntati, quia turpia quædam miſcent interdum & vitioſa. Quòd ſi ejuſmodi deliramenta recreent animum, quantò magis id præſtabunt ſententiæ concinnæ & exquisitæ doctorum virorum, qui non ſint nimium graves ac ſeveri (in quo ipſi peccant nonnunquam) ſed qui ſeſtivis quibuſdam ſermonibus & acutè dictis nôrint ſe accommodare tempori? Si volupe eſt videre corpus aliquod monſtroſum, quòd naſeam aliquando movet, quantò erit jucundius percipere auribus tot prodigioſos Naturæ abortus, ejuſdem opera, & arcana planè extraordinaria? De Anacharſi memorat Athenæus, *accitis in convivium peritis ad riſum commovendum hominibus, ſolum omnium non riſiſſe; poſt autem inducitur Simiâ in riſum ſolutum dixiſſe: Naturâ id eſſe animal ridiculum, hominem autem arte & ſtudio, eoque parum honeſto.* Gravis modeſtia hæc fuit, & digna etiam Regiâ Majeſtate. Exploratores publici in aulis ſunt iſtiuſmodi moriones, & qui vel maximè earum corrumpant mores, immò qui ipſi vitæ & Statui Principum inſidias machinari ſoleant. Quam ob rem minimè eos tolerare voluerunt Auguſtus & Alexander Severus Imperatores. Ad unum illud proſunt interdum, ut abrepti furore ſuo naturali veritatem dicant Principibus.

• Satis onerâ Principibus, ſatis etiam potentie. Tacit. lib. 3. Annal.
 f Inter negotia magis ludus eſt utendû: nam qui laboribus exercetur, is alteram requiem deſiderat. Ariſt. lib. 18. Polit. c. 3.

§. Nonnulli Principes ex inani quâdam negotiorum gloriâ & ambitione à gravioribus respirare ſe putant, ſi minoribus ſeſe impendant, haud ſecus ac pili canis rabioſi ipſius ejuſdem morſioni medentur. Verùm quia non omnes animi iſto modo levare poſſunt, neque ulla negotiorum occupatio tam exigua eſt, quin aliquam poſtulet attentionem, quæ ad animum fatigandum ſufficiat, oportet, ut aliquo ſaltem temporis ſpatio curis omnino vacet, & gubernationem ſeponat * tantisper. Aliqua remiſſio, aut ludus inter negotia interponiſ debet, ut ne his penitus obruatur animus, nec cum perdat otium: molæ enim frumentariæ ſimilis eſt, quæ ſi non habeat, quòd molat, ſeipſam atterit. Innocentius

tius Octavus Pontifex Maximus dimisso interdum clavo navis Ecclesiæ, inferendis arbusculis sese oblectabat. Porro in his quietis induciis ante omnia ætatis temporisque habenda est ratio, ne hilaritas fortè severitati, ingenuitas gravitati, recreatio Majestati noceat. Enimverò relaxationes quædam vilescere faciunt animum, & Principis auctoritatem haud parum imminuunt. Ita Regi Artaxerxi probro fuit columducere: Augusto, ludere par impar cum pueris: Domitiano muscas configere: Solimano efformare acus, & Selino acupingere. Si Princeps adhuc ætate floreat, nullæ recreationes meliores magisque utiles, quam quæ animi vigorem augent, & vires corporis corroborant, ut sunt armorum exercitia, decursiones equestres, saltatio numerosa, lusus pilæ grandioris, & venatio. Artes item illæ nobiles, pictoria & musica, quas alibi in Principis educatione commendavimus, conducunt plurimum ad instaurandos spiritus, quos negotiorum attentio absumpsit, modò in illis non impendatur tempus, quod curæ publicæ sibi vendicant, & eâ fiat moderatione, quam Rex Alphonsus in quâdam lege præscripsit: *Emaguer, que cada una de estas fuese fallada para bien, con todo eso no debe home dellas usar, si no en el tiempo, que conviene, e de manera, que ayà pro, e no daño, e mas conviene esto a los Reyes, que a los otros homes, ca ellos deben fazer las cosas muy ordenadamente, e con razon.* L. 21. n. 5 P. 2.

Rex Ferdinandus Catholicus tam utiliter animo relaxando vacabat, ut ne tum quidem negotia omnino ex oculis dimitteret: nam etiam dum venationi dabat operam, aures habebat plurimum attentas ad expeditiones, quas Secretarius aliquis ei prælegebat, oculis verò simul ardeaturo volatum observabat. Emmanuel Lusitanæ Rex ne in maximis quidem animi remissionibus audientiam petentibus denegabat. Super ipsamet negotia quietem captare Principem oportet, qualem solet Delphinus dorso super undas reclinato, id quod facit in altissimo mari, quam longissimè à tranquillo portu. Otium esse non debet, sed laxamentum.

§. Expediit etiam interdum ludis publicis exhilarare populum, ut respiret aliquantulum, & majores deinde vires adferat ad labores, quibus animum suum impendat: nam si tristis fuerit, & melancholicus, adversus Principem & Magistratum suas convertit cogitationes; contra si hi aliquam ei remissionem indulgeant, cervices cuilibet oneri subjicit, & suæ quasi generositatis immemor admittit imperium. Ea de causâ Croesus Cyro Regi, ut Lydos in obedientiâ contineret, hunc in modum suadebat: *Impera, ut liberos citharam pulsare, psallere, cauponari doceant, & mox comperies ô Rex, viros in mulieres degenerasse, nihilque metuendum, ne rebelles à te unquam desciscant.* Vnde non minor servitutis catena est ista, quam occupatio in coquendis lateribus pro Ægypti Pyramidibus, quâ Pharaon Hebræum populum distinebat, ut ab eo securus esset. Eodem fine Agricola Britannis suas concessit relaxationes, *idque apud imperitos humanitas vocabatur, cum pars servitutis esset.* Nec ignorabant illud Tencterorum Legati, qui missi ad Agrippinenses, auctores iis fuere, ut *instituta cultumque patrium resumerent, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus adversus subjectos, quam armis valerent.* Nec terreri se sinat Princeps delictis, quæ fortè in ejusmodi conventibus committi solent: nunquam enim ulla absque illis fit congregatio, etiam quando populus ad sacra & religiosa pertractanda in unum convenit.

Herod. l. 40.

Tacit. in vitâ Agric.

Tacit. lib. 4. Hist.

§ Item vivere, ut quisque velit, permisso, quoniam sic magna erit tali Reipublicæ faventium multitudo. Nā vulgo dissoluta gravior est, quam temperata vita.

Arist. l. 6. c. 4.

§. Respublicæ magis observantes istius Politicæ, quam Principes, sinunt quemque suo arbitratu vivere, & dissimulant vitia, ut populus tyrannidem Magistratûs minùs apprehendat, & illam gubernandi rationem amet potius, siquidem ejusmodi licentiam libertatem arbitratur, magisque vitâ dissolutâ capitur, quam bene & compositâ. Verùm hæc ratio Statûs admodum secunda non est: nam si populus legum virtutisque reverentiam exuat, facile Magistratûs quoque auctoritatem spernere incipit, immò omnia ferè interna Rerum publicarum mala è vitio nasci solent, & ad exhilarandum cum satisfactione populum, sufficit honestas quasdam

dam ei relaxationes concedere. Vivere prout Reipublicæ expedit, non servitus est, sed libertas. Quia tamen in rebus omnibus majus Reipublicæ bonum præ oculis habere oportet, præstat ejusmodi remissiones in ludos convertere; in quibus exercentur vires; prohibere verò eos, qui à fortunâ pendent, utique noxios & iis, qui imperant, & subditis: illis quidem, quia nimium capi iis se sinunt, adeoque labores defugiunt; his verò, quia ejusmodi lusibus facultates suas dissipant, & pressu inopia rapinas deinde exercent, & seditiones commovent.

SYMBOLVM LXXXIII

OCCULTÆ sunt Rerumpublicarum infirmitates : nemo facile de iis iudicium feret , ob bonam earundem dispositionem : nam etiam quæ robustissimæ videntur , corripì mox solent , & pereunt , infirmitate in apertum se prodeunte , cùm minimè putàsses ; haud aliter ac terræ vapores , qui oculis conspici antè non possunt , quàm in nubes condensati fuerint. Eam ob rem omni cum diligentia laborandum Principi , ut mox primis occurratur principiis , neque ideo spernendæ causæ , quòd aut leviores appareant , aut adhuc remotæ : uti nec primi rumores , quantumvis à ratione

tione videantur alieni. Ecquis securus esse poterit ab eo, quod multitudo suo coquit in pectore? Quævis occasio eam commovet, quævis servitutis umbra, aut gubernatio minus bona eam concitat, ut arma corripiat, & nefanda adversus Principem suum moliatur. *Ex parvis orta seditione, de rebus magnis dissidetur.* Si principia tolerantur, fines deinde curari non poterunt. Tumultus incrementa sumunt, ut fluvii, qui initio exigui sunt fonticuli, & paulatim in amplissima evadunt flumina. Ne nimiam præ se feras formidinem, connivet ad tempus imprudentia, & sensim sic augescunt, ut nulla eis vis postea resistere valeat. *Primis eventibus aut metum, aut fiduciam gignunt.* Ex considerationes suspensum tenebant Tiberii animum, cum quidam ejus servus Agrippam se finxisset, coepissetque turbare Imperium: dubitabat enim, *vine militum servum istum coerceret, an inanem crudelitatem tempore ipso vaneſcere ſinceret: modo nihil spernendum, modo non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metus reputabat.* Illud certum, tantum interdum concitatae multitudinis esse impetum, ut cavendum sit diligenter, ne sese ipsa evertat, aut exardescat in bella civilia, quorum initia casus plerunque & fortuna moderantur, postea vero consilium ac prudentia ea superat. Experientia multa edocet media, ad componendos Regnorum motus & seditiones. Interdum ea offert casus, & ipsa tumultuum inclinatio ea suggerit; uti Druso accidit, qui cum videret legiones seditionis poenitere, eo quod defectionem Lunæ, quæ in id tempus ineiderat, pro malo haberent omine, illâ ipsâ ad eos conciliandos usus^b est; id quod in aliâ quoque occasione fecit Hermannus Cortesius. Nec spernenda sunt ista media tanquam levia, eâdem quippe facilitate, quâ concitatur plebecula, ad concordiam quoque & tranquillitatem reduci potest. In neutro istorum rationi locus est. Coecus quidam impetus eam commovet, & vanâ aliquâ umbrâ sistit iterum. Totum in eo positum est, ut quis furori illius cedere noverit: illo siquidem sæviente vulgus modum tenere nescit; aut metuit, aut metui se facit ab^c aliis. Quod si quis oratione præme-

Arist. lib. 4.
Polit. c. 4.

Tac. lib. 12.
Annal.

Tacit. lib. 2.
Annal.

^a Initia bellorum civilium fortuna permittenda; vi-
toriam consilii, & ratione
persici. Tac.
lib. 3. Hist.

^b Utendum inclinatione
eâ Caesar, &
qua casus ob-
tulerat, in sa-
pientiam ver-
tenda ratus.
Tacit. lib. 1.
Annal.

^c Nihil in
vulgo modicū:
terrere, ni pa-
veant: ubi per-
simuerint, im-
punè cōtemni.
Tacit. lib. 1.
Annal.

præme-

præmeditatâ illud lenire studuerit, operam perdet & oleum. Vna aliqua vox acerbior, aut severior animadversio plus ad persuadendum habet roboris. Vnico solo verbo Iulius Cæsar militum seditionem composuit, cùm diceret:

Lucan.

————— *Discedite castris,*
Tradite nostra viris ignavi signa Quirites.

S. Porrò ad sedandam tumultuantem plebem, efficacissimum remedium est divisio; si nimirum videat vires suas & prima capita in diversas factionum partes distrahi. Cum apibus hoc artificio utimur, quoties alatus ille grex foràs ex alveari prorumpens tumultuari incipit (nam & ista Respublica domesticis suis malis non caret) & desertis domiciliis cereis, confusis agminibus per aërem circumvolitat, donec injectis pulveribus distrahantur à se invicem: tum enim subito

Virgil. in
Georg.

Pulveris exigui jactu compressa quiescunt.

Vnde & figura & lemma præsentis Symboli desumpta sunt.

Mar. hist.
Hist. lib. 15.
c. 9.

Tametsi verò hæc divisio semper opportuna sit, majoris tamen prudentiæ est ejusdem beneficio damna prævertere, antequam eveniant, quàm iisdem postea adferre remedium. Rex Ferdinandus Quartus, cùm virorum quorundam nobilium in Galæciâ motus intellexisset, eos ad se accitos militibus præfecit muneribus. Romani homines seditiosos ac turbulentos ad colonias aut exercitus ablegabant. Publius Æmilius præcipua seditionum capita in Italiam transtulit; uti & Carolus Quintus Saxonæ Nobiles. Rutilius & Germanicus milites quosdam seditiosos rude donârunt. Drusus^d tumultuantes Legiones compescuit, dissociando eas ab invicem. Propterea temporibus Galbæ *longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec vitis nec viribus miscebantur.* Quare multis optimum visum fuit, omnem omnino cœtum populo interdicere. Eundem in finem urbs Cayri in certas regiones præaltis fossis distinctas divisa fuit, ut cives tam facîle in unum coire non possent. Nec aliud quicquam Venetias in quiete continet, quàm quòd plateas omnes mare interfecet. Separatio multos

^d *Tyronem à veterano, legionem à legione dissociant.* Tacit. lib. 1. Annales.

Tacit. lib. 1.
Hist.

multos dubios reddit & ancipites, ut nesciant quæ pars securior sit; quod si illa desit, id sequuntur omnes, quod inclinant plures. Atque eam ob rem Pisander inter Athenienses seminavit discordias, ut dissoluta unione inter se divisi essent.

^c Quod in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuere, Tacit. lib. 1. Hist.

In seditionibus militaribus apprime utile erit interdum alios contra alios concitare. Nam *remedium tumultus* esse solet *alius tumultus*. In conjuratione quâdâ populari de consilio datum fuit Romano Senatui, ut fractis per divisionem discordiæ conjuratorum viribus, plebem plebe componeret. Atque eò spectare debuit Solonis lex, quæ poenâ capitis mulctari jubebat civem, qui coortâ seditione non certâ alicui adhæsisset factioni, tametsi hoc esset flammâs augere potius, quàm dividere, cum superesset nemo, qui absque perturbatione intercederet medius, easque exstingeret.

^e Dux ad solvendum tumultum conspirationem, alteram in actum eductum, Tacit. lib. 2. Hist.

§. Aliud præterea efficax remedium præsentia ipsius Principis, populi furorē fortiter constantique animo continentis: sicut enim mare rupibus minatur & montibus, in molli verò arenâ facile frangitur, ita emollitur plebs, & timore corripitur, cum serenam legitimam sui Domini frontem conspicit. Ita *divus Augustus* vultu & affectu *Ætolicas* legiones exterruit. Cum tumultuarentur legiones Germanicæ, quoties oculos ad multitudinem retulerant milites, vocibus truculentis strepere; rursus viso *Cæsare* trepidare visi sunt. Auctoritate multitudo concitata mitigatur, & arma ponit. Haud secus ac sanguis illic parti læsæ succurrere properat; sic danda Principi opera, ut mox coram adsit, ubi Statum aliquem tumultuari animadvertit. Majestas subditorum animos facile suo subjicit imperio. In illâ Natura ipsa vim quandam occultam posuit, quæ admirandos habet effectus. In ipsum usque palatium Petri Quarti Regis Aragoni conjurati penetraverant, & ipse ultro eis obviam progressus, tumultum omnem sedavit. Nunquam sanè seditiones in Provinciis Belgicis eò usque processissent, si Rex Philippus Secundus tempestivè se illic præsentem stitisset. Veruntamen bene prius expendere oportet istud remedium & videre,

Tacit. lib. 1. Annal. 1. Tacit. lib. 1. Annal.

Mar. Hist. Hisp. lib. 16. c. 13.

num

8 Resistentia
Germanica
aut Druso,
posse a se in-
tigari, vel in-
fringi; quod
aliud subsidium,
si Imperatorē
precessant.
Tacit. lib. 1.
Annal.

num necessitas illud exigat: extremum quippe est, & si nihil efficiat, nullum superest aliud; id quod movit Tiberium, ut tumultuantes legiones Hungaricas & Germanicas Druso & Germanico mediantibus componeret. Periculosa item est presentia Principis, si exosus ille sit & tyrannus, facile enim subditi obedientie frenum excutiunt.

§. Quod si Regnum aliquod per dissidentes inter se familias in diversas divisum fuerit factiones, prudentis erit, ejusmodi nomina gentilitia omnino prohibere. Ita fecit (simul ac coronatus fuit) Rex Franciscus Ephebus Navarrae, severè interdicens, ne quis se Biamontesium, aut Agramontesium nominaret, quæ duæ familiæ in Regno illo inimiciis mutuis dissidebant.

Tac. lib. 14.
Annal.

§. Quod si ob culpam alicujus Ministri multitudo tumultuari coeperit, nullum ad illam sedandam efficacius est remedium, quàm si debitas ille poenas det. Verùm si Principis fuerit vitium, & plebs Ministro illud tribuens, arma contra eundem sumpserit, permittendus erit error ille, quando nec vis, nec ratio absque majoribus Reip. damnis sese motibus illis audet opponere. Patietur innocentia, sed absque culpâ Principis. *Et abet aliquid ex iniquo omne malum exemplum, quod contra singulos utilitate publicâ rependitur.* Seditio veneni instar est, quod cor impetit, & corporis servandi causâ expedit interdum brachium rescindere, & furoris sequi impetum, etsi rationi & justitiæ adversari videatur. Ita fecit Regina Isabella, cùm inter cives Hispanenses seditio coorta esset; efflagitantibus enim iis, ut Andream Gabræram supremum aulae suæ Praefectum Gubernatoriæ Palatii privaret officio, & plura poscra cupientibus, illa sermonem abruptit, sic eos effata: *Quod petitis, jam facere constituimus, ite, amovete aula Praefectum, & reliquos omnes, qui Palatium occupant.* Quo factum, ut ex Reginae mandato fieri videretur, quod vis potius extorserat, adeo ut ipsi tum tumultuantes illud in beneficio & gratiâ ponerent, qui tum custodes deinde ex alto dederunt præcipites. Eâ ratione sedatus est tumultus, cùmque examinatis postea accusationibus,

bus, quibus aulae Praefectum oneraverant, deprehenderet, iniquas illas fuisse, eundem in officium pristinum iussit restitui. Quando seditiosi satisfacere se posse putant punitione eorum, qui seditionis primi fuere incentores, nemini parant, cò quòd sibi persuadeant, sic demum à culpà abfolutos se fore; uti tumultuantibus legionibus ^b Germanicis accidit, & tamen *nihil profici solet patientia, nisi ut gravior, tanquam ex facili tolerantibus, imperentur*; licet etiam concitata multitudo tantò plura exposcat, quantò plura illi concedantur, sicut faciebant milites à Flacco. Romam missi, illud tamen tum potissimum sit, cum exigua est offerentis, qualis erat illa Flacci auctoritas, quem exercitus spernebat. Verum in dicto Germanici casu eadem remedia, etsi violenta, quæ seditiosi exposcebant, adhibere oportuit, ut eorundem leniretur furor, aut titulo honesto à punitione abstineretur. Non ignorabat, quantas ea res injustitias & credulitates datura esset, si legiones passim de seditione accusatos trucidarent: necesse quippe erat multos eidem malo involvi innocentes; verum tamen illud omnino effugere non potuit, neque enim ipsius jussu id factum, sed casui potius, & tumultuantium furori tribuendum ⁱ videbatur.

Excusanda quoque est tum Ministrum culpa, aut astutum existimandum consilium, si imperium fuit, cum vi populari abreptus seditionis caput se sinit constitui, ut postquam furor deinde defævit, tantò facilius possit tumultuantes ad officium reducere. In hunc finem *temeritatis aliena comes* factus est *Spurina*, primò *coactus* mox *velle simulans*, quò plus *auctoritatis inesset consiliis, si seditio mitesceret*.

Solet interdum populus specie tuendæ libertatis, & privilegiorum conservandorum, contra Principis sui auctoritatem aliqua nefariè moliri, quem despectum eo in casu dissimulare nequaquam expedit, ne majores fortè sumat animos, & si fieri possit, poena à delinquentibus reposci sic debet, ut amputata securi auctorum seditionis capita, & palam proposita, antequam illud resciscat populus, terrorem incutiant aliis: *neque enim aliud gliscentis discordia reme-*

Z z

dium,

^b Gaudēbat
cadibus miles,
tanquam se-
met absolveret
Tacit. lib. 1.
Annal.

Tacit. in vitā
Agric.

ⁱ Et Flaccus
multa conce-
dendo nihil
aliud effecerat,
quàm ut acrius
exposcerent,
quæ sciebant
negaturum.
Tacit. lib. 4.
Hist.

^k Superior
exercitus Le-
gatum Hor-
deonium Flac-
cum spernebat
Tacit. lib. 1.
Hist.

^l Nec Caesar
arcebat, quan-
do nullo ipsius
jussu, panes
eisdem seditio-
ni facti & invi-
dia eras.

Tacit. ibid.

Tacit. lib. 2.
Annal.

Tacit. lib. 4.
Annal.

Tacit. lib. 1.
Annal.

^m Nam Perian-
der caduceato-
ri, per quem
Thrasylbulus
consilium ejus
exquirebat, ni-
hil respondisse
fertur, sed spi-
cis eminenti-
bus sublati,
segetem ada-
quasse. Arist.
lib. 3. Polit.
c. 9.

¹ Mar. Hist.
Hisp.

ⁿ Et oratio ad
perstringendos
mulcendosque
militum ani-
mos, & seve-
ritatis modus.
neque enim in
plures, quam
in duos ani-
madverti ius-
serat) grate
accepta, com-
positique ad
presens, qui
coerceri non
poterant.

Tacit. lib. 1.
Hist.

² Tac. lib. 4.
Hist.

³ Tac. lib. 2.
Annal.

Tacit. lib. 2.
Hist.

dium, quam si unus alterve maxime prompti subvertantur,
verissimum quippe *nihil ausuram plebem, principibus amotis.*
Ramirus Rex Aragoniæ motibus remedium allaturus, ab
Abbate Tomerenti consilium exquirebat; ac is nullo dato
responso, Periantrum ^m imitatus, falce summitates olerum
in horto, ubi fortè erat, demetens, satis illum docuit, quid
facto esset opus; sublatis ergo è medio præcipuis rebellio-
nis auctoribus, pristina Regno quies reddita est. Idem con-
silium Lupus¹ Barrientos Regi Henrico Quarto quoque de-
dit. Oportebit tamen eâ in re rigorem sic moderari, ut circa
paucos fiat executio; cum iis verò, qui puniri nequeunt, aut
dissimulandum, aut aliter transigendum, ut omnium con-
cilientur animi, quomodo Othionem fecisse legimus, cum
ejus tumultuareturⁿ exercitus. Ejusmodi moderata severitas
omnes compescit motus: *dum enim mali parvere incipiunt,*
optimus quisque jussis pareat; ut Voculæ accidit, quando le-
gionibus integris seditionem molientibus in unam solum
militem animadverto jussit.

In quo illud etiam observandum, ut castigandi modus
tam suavis sit, ne communem Nationis injuriam aut despe-
ctum populus interpretetur: alias enim magis obstinat ani-
mum. ³ *Haud perinde Germanos servitus, vulnera, luctus,*
excidia in bello à Romanis accepta, quam trophæum illud,
quod Germanicus è rebellium Provinciarum spoliis erexe-
rat, *dolore & irâ adfecit.* Non oblitus fuit præcepti istius
Eerdinandus Dux Albanus, quando statuam publicam re-
bellibus poni jussit: nec illud intermisisset, quantumvis aut
legisset, aut audivisset, *Julium Civilem à Vitellio Impera-*
toe mortis periculo exemptum, præpotentem inter Batavos,
ne supplicio ejus ferox gens alienaretur; quin immò magis
utilem fore judicavit severam aliquam animadversionem,
quæ tamen seditioni ansam non dedit, sed apostasia po-
tius ab avitâ Catholicâ fide, quantumvis quidam seditionis
auctores priorem illam causam obtenderint, ad irritan-
dam videlicet optimam illam gentem, ut à naturali suâ fi-
delitate deficeret.

§. Alia

S. Alia est inobedientia, quæ ex nimia quadam promptitudine, aut fidelitate minus consideratâ nascitur, in quo casu benignis opus est mediis, ut subditi in viam revocentur. Ita fecit Ioannes Secundus Aragoniæ Rex in seditione Barcinonensi ob mortem filii sui Principis Caroli: datis enim ad civitatem literis, testatus est, nunquam se nisi necessitate coactum violentis usurum remediis, immò tanquam filios se cives habiturum, si resipiscerent. Isthæc benignitas, & communis veniæ pollicitatio ad obedientiam eos reduxit. Semper in Principe elucere debet quædam ad veniam propensio: nam si illius spes desit, obstinatum fiet delictum. Ob hanc causam Valentinus, concitatis ad rebellionem Trevirensibus, Legatos Romanos iussit interfici, *quo minore spe veniæ cresceret vinculum sceleris*. Vertitur in desperationem seditio, ubi nullam gratiam sperare licet, maluntque homines factionis periculi interire manibus, quam carnificis. Ob quas rationes illis etiam parcitum fuit, qui Vitellii partibus adhæserant, *ne videlicet sublata spe veniæ, pertinaciâ accenderentur*. Tali animi magnitudine uti necesse est, quando delinquit concitata multitudo; quomodo fecisse meminimus Regem Ferdinandum Sanctum in Castellæ motibus, & observatum id fuit in Comitibus Guadalajarensibus temporibus Regis Ioannis Primi, quando data fuit illis venia, qui in bello contra Lusitaniam Regni illius partes secuti fuerant. Quod si Princeps suam perdiderit estimationem, aut apud suos in contemptu fuerit, in eo casu fateor, parum profuturam benignitatem; immò illa ipsa etiam remedia, quæ malis quomodocumque curare debuerant, magis illa exulcerant, & perniciofa reddunt: ubi enim perierit auctoritas, nec potest severitatem Princeps tueri poterit, nec timorem incutere, aut exemplum in seditiosos statuere; atque adeo incommotis cedere oportet, & prudenter, quantum fieri potest, artibus consiliisque factionis obviam ire; uti fecit Vologa, cum vires sibi deesse videret ad coercendas tumultuantes ^o Legiones. Eandem ob causam Rex Ioannes

Tacit. lib. 4.
Hist.

Idem ibid.

^o Sed vires ad
coercendum
decerant, infre-
quentibus infi-
disque legioni-
bus. Inter am-
biguos milites
& occultos
hostes optimū
e presentibus
vires, mutua
disimulatione
ne, & iisdem,
quibus peroba-
tur, artibus
grassari.
Tacit. lib. 4.
Hist.

Secundus Regni Primores, quos captivos tenebat, libertati restituit.

*p Nihil spei,
nisi per discor-
dias habeant.
Tac. lib. 11.
Annal.*

§. Nec plus etiam prodesse solent gratiæ & beneficia ad componendos Status, si conferantur à Principe, qui existimationem suam jam perdidit: nam qui ea accipit, aut pusillanimitati ea tribuit, aut rebellionem & tumultu tueri^p contendit, & interdum alium quærit Regem, cujus patrocinio ea porro conservare possit. Ita fecisse vidimus, qui contra Regem Henricum Quartum conjuraverant: isti siquidem nullis unquam illius beneficiis, quantumvis multis magnisque, devinciri se passi sunt.

§. Quoties verò seditionis flammam sopire Princeps statuerit, plurimum refert, ut omnes intelligant, ab ipso, ejusque virtute consilium istud proficisci, non ex aliorum persuasione, ut tantò efficacius sit: magis enim populi furor accendi solet, si existimet ab iis, quos circum se habet, inductum fuisse Principem, ut in delinquentes tali modo animadvertat.

*Mar. Hist.
Hispan. lib. 25.
c. 7.*

§. Postquam verò venia generalis concessa semel fuerit, constanter eidem insistere debet Princeps, nec ullam unquam præ se ferre offensionem aut acceptam injuriam: sic enim majoribus conjurationibus ansam daret; uti dedit Ferdinandus Rex Neapolitanus, cum in quosdam Regni Proceres, quibus jam ignoverat, quique in Regis Ferdinandi Catholici tutelam se receperant, vellet animadvertere. Tamen si postea, si aliud fortè delictum admiserint, cum omni legis rigore castigare eos licebit, ut contineantur in officio, nec Principis benignitate abutantur.

*Tacit. lib. 1.
Hist.*

*§. Regis pro-
peris, & pro-
veniens inimi-
corum assus,
amicorum pa-
nitentiam.
Tacit. lib. 6.
Annal.*

*Nihil in istiusmodi discordiis civilibus festinatione tutius,
ubi facto magis, quam consulto opus est: plebs enim animos
sumit, & insolescit amplius, nisi mox audaciam suam pu-
niri videat, aut oppositionem experiatur. Semel ausa plura
etiam tentat, & cum tempore in apertum se produnt, qui
primùm dubii hærebant, & qui nimium confidunt, in dis-
crimen veniunt. Ideò Artabanus magnâ cum diligentia &
celeritate Regni sui motus componere^p studuit. Sicuti sedi-
tiones*

tiones plerunque oriuntur subito, ita subito adhibendum remedium. Magis facto tunc, quam consulto opus est, antequam radices agat malitia, aut tarditate ac licentiâ incrementum sumat. Vbi semel cædibus, rapinis, aliisque vitiis, quæ seditio secum adfert, assueti homines fuerint, difficulter ad obedientiam iterum & quietem reduci possunt. Probè istud noverat Rex Henricus, quando defuncto fratre suo Rege Petro, potioribus Regni urbibus & propugnaculis occupatis, mox Regno tranquillitatem restituit.

Mar. hist.
Hispan. lib. 17.
c. 14.

§. Quare cum seditiones & bella civilia nihil aliud sint, quàm infirmitas quædam, quæ Reipublicæ vitam & consumit, & exhaurit Principem partim damnis, quæ patitur, partim etiam gratiis, quas aliis præstare cogitur, prudentis erit, quovis etiam pretio ea componere: quæ res movit Regem Ferdinandum Catholicum, ut cum Alphonso Lusitanix Rege de iis, quæ in Castellæ Regnum obtendebat, amicè transigeret. *Quippe in turbas similes, & discordias pessimo cuique plurima vis.* Principes in eorum sunt potestate, qui armis præsent, & civilibus bellis plus militibus, quàm Ducibus licet.

Quod si invicem mordetis & comeditis: videte ne ab invicem consumamini. Paul. ad Galath. 5. 15.

Tacit. lib. 4.
Hist.

Tacit. lib. 2.
Hist.

SYMBOLVM LXXIV.

ANIMANTIBVS à naturâ tributum est, ut ad individuo-
rum suorum conservationem incumbant solùm, & si
lædunt interdum, ob eandem causam potissimùm fit, & è fe-
rocitate quâdam naturali, quæ rationis imperiũ nequaquam
agnoscit. Contrà homo flammâ illâ cælesti, quæ vitam &
sensum ei tribuit, cùmque rerum omnium constituit Domi-
num, instructus facile sibi persuadet, non ideò solùm natum
se esse, ut vivat, sed ut fruatur iis omnibus, etiam ultra illos
limites, quos ei ratio posuit: unde porro fit, ut falsâ boni spe-
cie inaniter delusus, illud in variis inquirat objectis, suam-
que in iis felicitatem & beatitudinem collocet. Nonnulli in
divi-

divitiis eam consistere autumant, alii in deliciis, alii in imperio & dominatione in alios homines, immò singuli pæne in rebus tam variis, quot errores sunt appetitûs & phantasæ, quibus ut potiantur, & felices sint, ea adhibent media, quæ mens vaga & inquieta iis suggerit, tamen si injusta^a sint. Unde nascuntur homicidia, bonorum direptiones & tyrannides, atque adeò illud etiam, quòd nullum sit injustius animal ipso homine: cùmque unus ab aliq seculus esse nequeat, varia reperta sunt armorum genera, ad malitiam vi repellendam, tuendamque innocentiam & libertatem, & bellum in orbem introductum^b est. Hanc originem habuit, nisi fortè ex ipso inferno mox à lapsu superbissimorum illorum Spirituum prodierit. Adeò exosum est Deo bellum, ut licet David homo tam justus fuerit, noluerit tamen ab ipso templum extrui, eò quòd multum sanguinis^c profudisset. Principes prudentes ac moderati illud abominantur, quippe qui probè nòrunt, varios ejus esse eventus atque^d exitus. Bello ordo & harmonia turbatur Reipublicæ: mutatur Religio: violatur justitia: silent leges: læduntur amicitia & consanguinitas: artes in oblivionem veniunt: perit agricultura: cessant commercia: vastantur civitates, & immutantur dominatus. Rex Alphonsus bellum vocat *Estrañamiento de paz, e movimiento de las cosas quedas, e destruímiento de las compuestas*. Si internum sit bellum, ardenti febris similis est, quæ statum adurit; si extraneum, venas incidit, per quas divitiarum sanguis effluit, & vires exhalantur ac spiritus. Bellum violentia quædam est rationi, Naturæ, ac fini hominis contraria, hunc siquidem Deus ad suam imaginem condidit, & imperium ei dedit in hæc res inferiores, non ut eas bello destrueret, sed pace conservaret. Non eum creavit belli, sed pacis causâ; non ad furorem, sed mansuetudinem exercendam; non ad injuriam, sed ad beneficentiam: quare nudus omnino nascitur sine armis, quibus lædat, & sine duriori pelle, quâ se tueatur; ita alienæ opis, gubernationis & institutionis indigus, ut adultus etiam & natu grandior se solo absque industriâ alienâ vivere nequeat. Eadem necessi-

^a Vnde, & ea
verus causa
bellandi, pro-
fundalibido
imperii & di-
vitiarû. Sall.
in Conf. Ca-
til.

^b Vnde bella,
& lites in vo-
bis? Ex concu-
piscentiis ve-
stris, qua mili-
tant in mem-
bris vestris.
Jacob. 4. 1.

^c Multû san-
guinem effu-
disti, & pluri-
ma bella bella-
sti; non poteris
adificare do-
mum nomini
meo. 1. Paral.
22. 8.

^d Vari⁹ even-
tus est bellis;
nunc hunc, &
nunc illum cõ-
sumit gladius.
2. Reg. 11. 25.
L. 1. tt. 23.
P. 2.

tas & indigentia hominem impulit , ut societatem & amicitiam civilem cum alijs coleret , in quâ communi omnium labore necessaria reperirentur vitæ commoda , & felicitas ista politica arctioribus amicitiae & subsidii mutui vinculis eos invicem astringeret ; & ne fortè una aliqua Provincia internis suis elata opibus aliarum communicationem sperneret , inter varias bona illa dispertivit. Triticum Sicilia suppeditat ; vinum Creta ; purpuram Lydus ; sericum Calabria ; res odoriferas Arabia ; aurum argentumque Hispania , & India occidentales ; Orientales Adamantes , uniones , & varia aromata : quo factum denique , ut cupiditas & indigentia opum istarum & deliciarum excitaret commercia , & institutâ inter Nationes communicatione fieret hic orbis familiaris quædam domus ac communis omnibus ; quia verò ad ejusmodi negotiationes necessum erat , ut sese mutuò intelligerent , atque internos amoris & benevolentiae affectus invicem possent prodere , largita est homini Natura vocem articulatam , blandam , & suavem , quâ animi sui sensa expromeret ; risum , quo comitatem suam ; lacrymas , quibus suam commiserationem ; manus , quibus fidem suam , & liberalitatem ; genua , quibus obedientiam suam testaretur : quæ omnia signa sunt animalis civilis , benigni , & pacifici. Verum eas animantes , quas Natura bellicosas esse voluit , ita ab utero formavit , ut armis tam offensivis , quàm defensivis ad bellum instructæ essent. Leoni ungues dedit , Aquilæ falculas , Elephanto proboscidem , Tauro cornua , Apro exertos dentes , Erinaceo pungentes aculeos. Serpentes & viperas veneno fecit formidabiles , illarum quippe defensio in nostro consistit periculo , & robur à metu nostro accipiunt. In eum finem omnes ferè animantes brutas duriori pelle convestivit , ut se tantò melius tueri possent : Crocodilum loricâ texit , serpentes hamato thorace , canculos testis. Ideò largita est omnibus aspectum quendam ferocem , ac vocem horrificam. Pro illis ergo brutum bellum sit , non pro hominè , in quo ratio in iram habet imperium , & cui Natura in imis terræ visceribus ferrum , chalybem , aurum argentumque , ne fors

fors iis abuteretur, abdidit; sed & ibi ea reperit, & protraxit in lucem, *ne aut instrumentum in cades mutuas deesset, aut pretium.* Seneca. Grandis hominum abusus aurum argentumque, quæ Natura vitæ sustentandæ & ornandæ concessit, in ejusdem jacturam & detrimentum impendere.

S. Verum quia apud homines permultos, ipsis etiam bellis (ut diximus) immaniores plus voluntas & ambitio potest, quam ratio, adeo ut absque justâ causâ contendant opprimere alios, iisque dominari, omnino necessarium fuit bellum ad defensionem naturalem: *nam cum duo sint genera disceptandi, unum per disceptationem, alterum per vim: cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiori, modo justa causa intervenerit, & bona præterea accesserit intentio, & legitima auctoritas Principis: quâ tamen in re absque consultatione cum viris doctis statui nihil debet.* Ita Athenienses faciebant, qui prius Oratores suos & Philosophos adhibebant in consilium, ut bella legitimè susciperent: siquidem in nostrâ est potestate illa exordiri; finem verò iis imponere, non item. Qui citò arma corripit, paullatim plorandi materiam inveniet. *Mover guerra* (inquit Rex Alphonsus) *es cosa, en que deven mucha parrmientes, los que la quieren fazer ante que la comienzen, porque la fagan con razon, è con derecho. Ca desto vienen grandes tres bienes. El primero, que ayuda Dios mas por ende a los, que asi la fazen. El segundo, porque ellos se esfuerzan mas en si mismos por el derecho, que tienen. El tercero, porque los, que la oyen, si son Amigos, ayudan los de mejor voluntad; è si enenigos, recelansa mas dellos.* Belli periculum suscipi non debet ob causas leves, aut deliciosas, quales impulerunt Xerxem, ut bellum inferret Græciæ; & Longobardos, ut irruptionem in Italiam facerent. Ille Princeps tyrannus est, qui propter statum alienum bella movet; justus ille, qui idèò solum, ut sua conservet, aut bona iniquè usurpata vindicet, in eo præsertim casu, quando justitia à tribunali obtineri nequit, & securior est decisio, quæ gladio fit & armis, quam quæ jure scripto, fraudi &

Seneca.

Cicero.

L.2. tit.23. p.2

Castrensis
jurisdictio se-
cura, & obtu-
sor, ac plura
manu agens,
calliditatem
fori non exer-
ceat. Tacit. in
vitâ Agric.

di & cavillationi obnoxio. Eventus bellorum injustè susceptorum integerrimus iudex est, qui victoriam ei tribuit tandem, cui de jure competit. Tantoperè Philippus Secundus jus suum, quod per mortem Regis Sebastiani ad Lusitaniam coronam fuerat consecutus, liquidum esse voluit, ut tametsi Theologorum & Iureconsultorum responsa pro ipso facerent, & jam in confinibus Regni illius esset cum exercitu, adhuc tamen tantisper sustinuerit, donec iterum cum illis eâ super re deliberationem instituisset. Princeps, qui sensim & quasi gradatim fortunam suam fabricare meditatur, per bellum eam quærat licet, ubi legitima sese obtulerit occasio. Verum is, qui Status amplitudini suæ convenientes jam quietè possidet, diligenter antè expendat, quid magis conducatur eâ in re, coneturque, quoad potest, honestis quibusdam mediis bellum declinare, absque jacturâ tamen auctoritatis suæ & existimationis: nam si hæpaterentur aliquid, detrectando magis illud incenderet. Rudolphus Primus Imperator melius esse aiebat bene gubernare, quàm dilatare Imperium. Nec minor Principis gloria est, armis pacem tueri, quàm bello victorem esse. Felix & fortunatum illud Regnum, in quo armorum existimatio ubertatem conservat; ubi lanceæ olivas & vites sustentant; ubi Ceres Bellonæ galeâ utitur, ut fruges suas tantò securius possit producere. Quò animi magnitudo major est, eò magis is à bello est alienus: novit enim quid maximè fieri oporteat. Illud certum, *summi bellum sæpe etiam ab ignavis, & strenuissimijque periculo geri*. Quòd si bellum pacis causâ inventum est, ut illius beneficio, si fieri potest, hâc frui tandem liceat, non debet electio illius à voluntate esse, sed à vi potius & necessitate. E cerebro Iovis Bellonam produisse finxit Antiquitas, ut significaret, bellum à prudentiâ, non ab arrogantia animi proficisci debere. Sebastianus Lusitaniam Rex, qui armis appetiit Africam, generosæ suæ indoli indulgens magis, quàm consilium secutus, sanguine suo documentum istud in arenis illis inscriptum reliquit. Apes Regem armatum non ferunt, ne bellicosus sit fortè, & Reipublicæ suæ gubernatione neglectâ

Tacit. lib. 4.
Hist.

§ Pacem habere debet voluntas, bellum necessitas.
D. Aug. epi.
207. t. 2.

glectâ alienis acquirendis sese occupet. Quod si melius perpendissent Franciscus Francorum, & Gustavus Suecorum Reges, nec ille captus fuisset Ticini, nec hic in Lutzensi pugna cecidisset. A dominandi libidine multarum Rerumpublicarum interitus sumpsit initium. Serò tandem illud agnovit Hannibal, cùm Scipioni fassus est, longè melius futurum fuisse, si Dii animos tam modestos hominibus inspirassent, ut Romani Italiâ, Carthaginenses Africâ contenti forent.

§. Principes armis potentes bellum viribus, quantis possunt maximis, prosequi debent, ut citius illud conficiant, uti solebant Romani: productio enim & sumptus auget & pericula. Interea quoque hostis sese exercet, sibi prospicit, & sumit animos. Potentia, nisi cum imperu aliquo agat, auctoritatis suæ jacturam facit. Iis de causis uno eodemque tempore duo diversa bella suscipienda non sunt: distractis enim viribus, tam citò ea confici nequeunt. Nec ulla tanta est potentia, quæ illa diu sustentet, neque tot supersunt viri, qui ea ritè moderentur. Semper in eo elaborârunt Romani (& facit illud idem nunc Turca) ut ne duobus in locis simul bellum gererent. Huc comminationes illæ spectabant, quas Corbulo Parthis intendebat, cùm diceret, *Imperatori suo immotam ubique pacem, & unum id bellum esse.*

Tac. lib. 15.
Annal.

SYM.

MEDÆA (ut vellere aureo tantò commodiùs potiretur) serpentium dentes disseminavit, unde enati sunt integri virorum armatorum manipuli, qui vulneribus mutuis se conficiebant. Idem Principes aliqui & Republicæ factitant, perniciosissimæ orbis Medæ, discordias disseminant inter Principes, ac bella & tumultus in suismet^a Statibus colligunt. In his nempe pacem & quietem sibi pollicentur, quam perturbant in Provinciis alienis; sed contrà, ac putabant, plerunque evenit. De mundi æquilibrio dicunt Cosmographi, centrum gravitatis tam ex omni parte esse æquale, ut

^a Ventum seminabunt, & turbinem mentent. Ose. 8 7.

le, ut pondus quodcunque etiam minimum terram commoveat: quod idem in bellis accidit, nullum quippe tam longè distat, quin centrum quietis Rerumpublicarum aliarum immutet. Bellum flammæ instar est, quæ uno in loco excitata, mox alia, & propriam sæpè domum corripit; pro eo ac venti spiraverint. Prudens Agricola agris suis tempestatem metuit, quam circa montium vertex, etsi longissimè distantes, cogi videt: potiori jure eas timebit is, qui vaporibus submissis alimenta iis subministrat. Sunt qui Batavorum foveant potentiam, sed erit fortasse, quando servitute oppressi suam ipsi deplorabunt stultitiam; quemadmodum iis accidit, qui augendis Romani Imperii viribus aliquando studuerant. Veneti æmulatione ducti, quod viderent per Lusitanorum navigationes sua in mari Persico, & in Provinciis Orientalibus impediri commercia, Cairum Legatum quendam miserunt, & artifices formandorum tormentorum æneorum, & navium construendarum peritos, ad armandum adversus Lusitanos Calcuti Regem; Batavis verò persuadere, ut ad Promontorium bonæ spei eorundem navigationibus sese opponerent. Verum hi consilio tam opportuno usi missis illuc suis Institoribus, & introductis commerciis, ea Reipublicæ penitus præripuere, cui longè fuisset utilius, Lusitanorum navigationem mansisse integram: ita enim eorundem navigiis uti potuisset tanquam onerariis ad advehendas Orientis divitias, & si portus Regni illius attigissent, incolarum operâ & labore eas perficere, & post majori cum industriâ & lucro per universam Europam distrahere. Nimirum illa ipsa instrumenta & media, quæ ad securitatem propriam cum damno alieno humana excogitat prudentia, auctori postea accersunt exitium. Sabaudia & Parmæ Duces belli incendia in Mediolanensi Statu fovere satagebant, sed eorum alter suum proprium evertit penitus; alter verò belli sedem ad se pertraxit. Vnicum malum consilium optimo animo Regis Franciæ impressum effecit, ut seipsum pænè metuat, diffidat Matri, Fratri Germano, & toti regno: persuasus scili-

Aaa

cet,

cet, se suâque sine bello stare non posse, atque adeò à ruinâ Domûs Austriacæ suam dependere salutem & conservati-
nem.

Fœdus Cameracense contra Rempublicam Venetam
suasit non nemo Legatus è Franciâ, hoc usus argumento,
quòd dissensiones illa seminaret inter Principes, ut suam fa-
bricaretur fortunam cum aliorum ruinâ, & uniti inter se com-
plures eidem armis eripuerè, quicquid in terrâ firmâ acqui-
siverat. Fieri fortè potuit, ut tempora illa tales artes exige-
rent, aut quòd Viri prudentes, quibus Senatus ille semper
floruit, ejus rei incommoda agnoscerent quidem, iis tamen
occurrere non possent, ob nimiam Senatorum multitudi-
nem, aut ne obsistendo suspecti aliis haberentur. Est nimi-
rum hæc Rerumpublicarum infelicitas, ut in illis malitia, ty-
rannis, odiorum fomentum, commodorum procuratio,
nullâ habitâ Iustitiæ ratione, præcipuum magisque securum
suffragium esse soleat, quod zelum, amorémque in patriam
communiter interpretamur, ademptâ viris melioribus rectè
agendi libertate. In illis, inquam, *Sapientibus quietis & Rei-*
Tacit. lib. 1.
Hist.
publicæ cum: levissimus quisque & futuri improvidus, spe va-
nâ tumens est, cùmque in deliberationibus numerentur po-
tius, quàm ponderentur vota, & in communitatibus omni-
bus plures in experti & temerarii reperiantur, quàm cordati,
gravia inde nasci solent incommoda. Etiamnum hodie cum
maximo tranquillitatis publicæ bono, & communi om-
nium applausu observari videmus à laudatissimâ illâ Repu-
blicâ bonas regulas politicas, utpote quæ paci universali stu-
duit semper, & constantem cum Principibus finitimis co-
luit amicitiam, neque unquam locum dare voluit continuis
Franciæ sollicitationibus, aut bellis præsentibus sese immis-
cere. Quâ re non solum Austriacam sibi Domum mirè de-
vinxit, sed semetipsam etiam communi Martis furori pru-
denter subduxit, adeò ut plus eâ ratione præfecerit, quàm
vi & armis obtinere potuisset. Vicinitas majoris potentiae
non semper damno esse solet, aut fraudi: interdum maris
instar est, quod aliorum recedit, & Provincias integras sub-

subductis undis Vicino transcribit. Principes non pauci & Respublicæ conservationem suam & amplitudinem huic debent Monarchiæ. Periculosa plenum opus est alex, bella semper potentiori machinari, & hoc solum agere, ut Principatus minores contra illum nunquam non in armis sint, ut alibi ostendimus. Longè potentiores sunt Respublicæ a bonâ cum Principibus amicitia, quàm ab armis & exercitu. Fœminæ sunt astutæ, quæ facili negotio animos illorum & voluntates sibi conciliant, & suas moderantur actiones, ad fines suos particulares eas dirigendo. Plus plerunque cum iis velut cum sexu muliebri, quàm cum Principibus aliis connivetur, notâ præsertim Magistratûs naturâ, in quo probi absque culpâ sunt. Ne igitur turbari se finant, si Principes interdum iratiores videant: nam *amantium ira, amoris redintegratio est.* Suasmet potius umbras & suspiciones improbent, quibus amicorum fidem quandoque in dubium vocant, quod vitium multitudinis est, res ipsas non ratione, sed suspitione plerunque inani metientis.

Terent.

§. Atque artes istæ feminandi discordias, & unum in alterius exitium concitandi, frequentes in aulis sunt & Palatiis, & ferè ex ambitione nasci consueverunt: cùm enim jam distributa sint præmia, & formæ novæ absque aliarum interitu introduci nequeant, per calumniam aut vim eò contenditur. Interdum non nisi æmulatio est, quâ Minister unus invidet alteri excellentes animi dotes, quibus pollet, ideoque hoc agit potissimum, ut aut officio arceatur, ubi illæ magis elucet, aut ut conceptam de iis opinionem deponant alii. Quem in finem falsa etiam nonnulli aliis imponunt crimina, & si veritas obscurari non potest, utuntur ficto risu, jocos aliisque verbis minùs honorificis, sub quâdam amicitiae specie, ut qui jam in rebus levioribus auctoritatem perdidit, eadem postea etiam in gravioribus destituitur. Artificia ejusmodi malitiosa, minùsque sincera ipsi quoque auctori perniciosa sunt; quemadmodum in Hispania ejusque sequacibus prudenter^p advertit Tacitus. Et tamen Lucinius Proculus alios *criminando, quod facillimum*

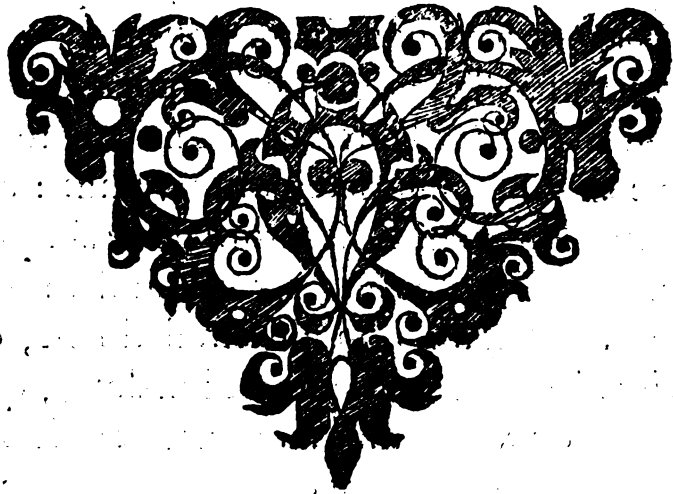
^p Perniciem aliis, ac postremum sibi invenire. Tac. lib. 1. Annal.

Tacit. lib. 1. Hist.

Tacit. lib. i.
Hist.

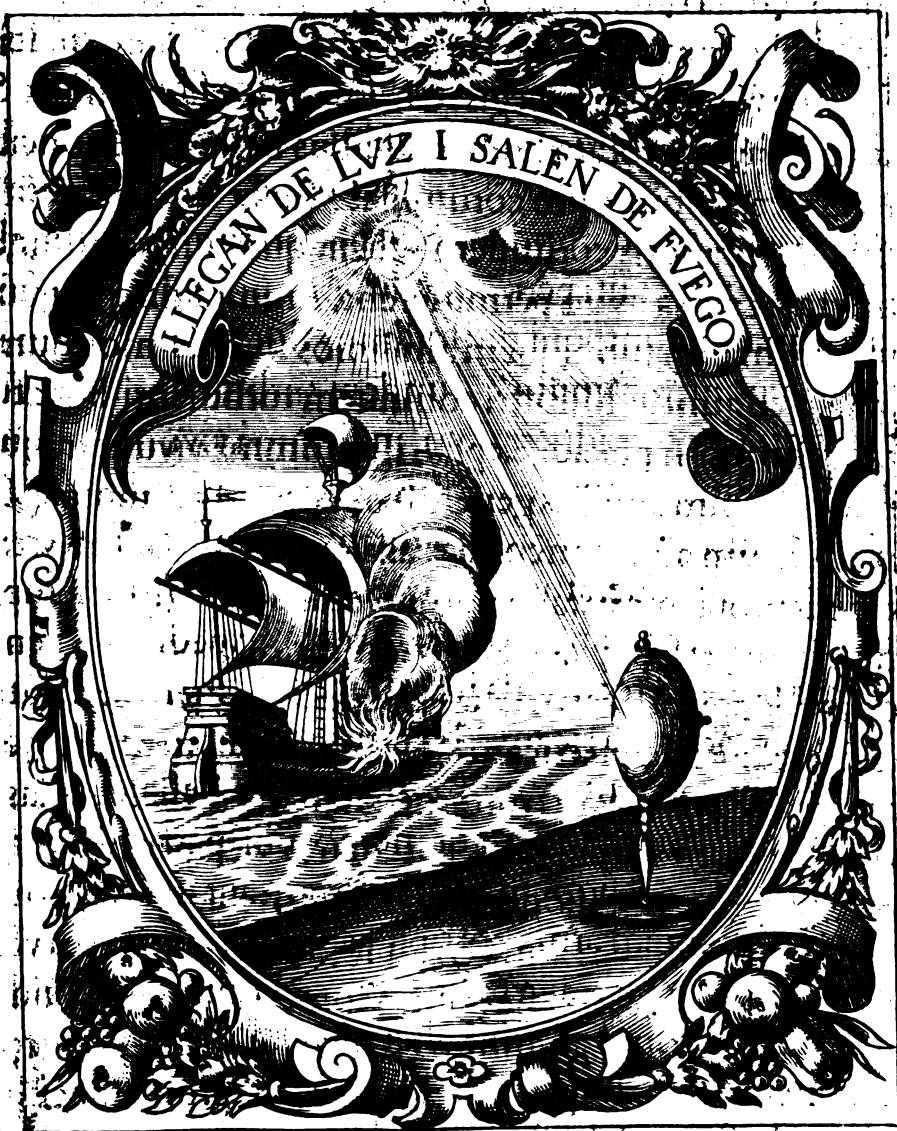
Idem ibid.

factu est, pravus & callidus, bonos & modestos anteibat: istud tamen tum solet accidere, cum probitas & modestia intra vitæ privatae limites sese continent, & honores publicos ac gratiam Principum aspernantur; ut facere solent ii, qui suis met diffisi viribus, minus idoneos sese reputant ad negotia publica, aliæque majoris momenti pertractanda. Viris talibus malitia solers, & ad occupandos animos intenta, debita virtutum præmia facile præripit; quomodo Tigellinus factitabat, Præfecturam vigilum, & pratorii, & alia præmia virtutum velocius vitiis adeptus. Verum tales artes eadem, quæ nascuntur, celeritate rursus intereunt; ut in eodem Tigillino videre fuit, qui inter stupra concubinarum, & oscula, & deformes mores, sectis novacula faucibus, infamem vitam fœdavit, etiam exitu sero & inhonesto.

SYM.

SYMBOLVM LXXVI.

VIBRAT. sol lucis suæ radios in speculum concavum, & iidem inde mox ignei emicant (figura præsentis Emblematis) quo significatur in bonâ aut malâ Ministrorum intentione pacem aut bellum consistere. Periculosa est mandatorum, quæ ipsi accipiunt, repercussio. Si pectus iis esset crystallinum, planum & candidum, eadem cum puritate mandata redderent, quâ acceperunt, immò etiam majore. Quòd si iis chalybeum sit, orbem universum bellis succendent. Eam ob rem Principibus pacis amantibus curæ esse debet, ne ad eam procurandam Ministros adhibeant

Aaa 3

Martem

*Filii autem
Aaron Sacer-
dotes clangent
tubis: eritque
hoc legitimū
sempiternum
in generatio-
nibus vestris.
Num. 10. 8.*

Martem potius spirantes: hi enim, cū gloriam suam & fortunam in armis collocent, omnem captant occasionem belli incendia suscitandi. Non deploraret Corona Franciæ tot dissidia, neque Europa tot Martis calamitates, nisi in illis conservatio gratiæ Regis Christianissimi sita fuisset. Sacra pagine memorant, tubas, quibus bellum denunciabatur, Sacerdotibus olim committas fuisse, ne modestia & gravitas sacratoris eorundem officii, quo fungebantur, absque gravi causâ iis uti permitterent. Animi Principum sinus quidam marini sunt, qui in altissimos fluctus montium instar sese erigunt, si Ministri eorundem turbulenti Boræ fuerint; contra, si placidi Zephyri, in summâ vivunt tranquillitate. Etenim animus generosus, & pacis ac mutæ Principis sui cum aliis concordie amicus, mandata temeraria, & periculosa moderatur, atque emendat; solis exemplo, cujus radii, etsi per angulos transeant, expedire tamen se conantur postea à formâ illâ imperfectâ, & in reversione suâ redire ad Sphericam. Neo sufficit interdum, quod intentionem habeant, minimè malam, si bellicosas illas & Martiales habeantur, quia aut nemo sibi persuadet, tam fortes animos occasionem neglecturos, aut metus contra eorum fortitudinem arma corripit, aut certe malum eâ velut pallio sese contegit. Prævidit Comes Fontanus, quid ex Rhætorum factione futurum esset in vallâ Tethinâ, ob consociationem cum Republicâ Venetâ, & propugnaculum extruxit ad ostium Adæ fluvii, pro securitate Status Mediolanensis: ingressus est Vallem eandem Dux Fria excitus à Catholicis, ut eos contra Hæreticos tutaretur: alibi Dux Osunensis cum exercitu in mari Adriatico Venetorum arma in Foro Iulii aliorum avocare conatus est, & tribus illis Ministris imputata fuere bella, quæ deinde propter Sabaudia Ducis inquietudinem exorta sunt.

§. In iis tamen, qui pacis tractandæ causâ mittuntur, majus hoc solet esse periculum, cū quisque ferè in negotiis naturæ suæ ductum, aut passionem sequatur potius, quàm bonam Principis intentionem. Lupus Harus offensus.

fus à Rege Sanctio, cui cognomentum Fortis, egregiè sese ultus est in tractatibus pacificationis inter eundem Regem, & Petrum Tertium Regem Aragoniæ, secus ambotum responsa referendo; quo factum, ut utrumque commotionem redderet, quàm fuerint antea. Maxima Principum infelicitas est, quòd rebus omnibus ipsi coràm præsentes adesse nequeant, adeoque necesse habeant in multis aliorum uti relationibus, quæ fontibus similes sunt: sicut enim hi terræ metallicæ, quâ transeunt, affectiones imbibunt, ita illæ semper ferè malitiâ, passione, aut affectu Ministrorum inficiuntur, eorùmque commoda ac fines sapiunt. Iisdem conantur assentari Principi, ita eas instituendo, ut ad illorum arbitrium & voluntatem fictæ factæque videantur. Ministri, & cumprimis Legati, qui rei bene gerendæ apprime studiosi videri cupiunt, & tanquam ingenio suo penetrent omnia, abripi se sinitur privatis suismet imaginationibus, & ad Principes suos referunt tanquam certum & exploratum, non id, quod re ipsâ est, sed quod esse posse ipsi sibi imaginantur. Nimis in suspiciones proni sunt, quas sicut è quavis levissimâ umbrâ hauriunt, ita mox fidem iis adhibent: unde graves æquivocationes nascuntur & errores, immò causa præcipua dissensionum, bellorùmque inter Principes, siquidem *in turbas & discordias pessimo cuique Ministro multa vis*. Caveant igitur oportet Principes, ne leviter moveri se sinant primis Ministrorum relationibus, sed componant eas prius cum iis, quas ab aliis accipiunt; atque ut de perscriptis ad sese tantò certius formare possint iudicium, perspecta in primis eorundem habeant ingenia & naturas, modum insuper, quo res solent concipere, num videlicet passionibus, aut affectibus privatis duci consueverint: accidit enim interdum, ut Minister amore Regionis, aut Principis, cum quo agit, capiatur, & omnia illi æqua videantur; aliquando comiter acceptus favoribus ejusdem inescari se sinit, & ex gratitudine quâdam naturali illius partes & causam agit potius, quàm sui Principis. Nonnunquam etiam inanibus rerum simulacris, & rumosculis ad-

Tacit. lib. 4.
Hist.

versis, per dolum confictis, decipitur, & facile suum etiam fallit Principem: nam nemo aptior ad propinandos aliis errores, quàm qui prior eos hauserit. Ministri benè multi levibus moventur ratiunculis, aut passione aliquâ ducti, aut aversione animi, quæ judicium iisdem perturbat, omnia in malum vertunt. Sunt præterea nonnulli naturâ sic comparati, ut actiones omnes & consilia in deteriore interpretentur partem, quemadmodum alii ita sinceri, ut nihil sinistra cum intentione agi credant. Tam isti, quàm illi perniciosi sunt, & hi postremi quidem non minùs, ac alii priores.

Existimans interdum Minister ad obsequii munus pertinere, aut intelligentis & boni communis studio flagrantis nomen se adepturum, si Principi suo hostes ac diffidentes detegat, omnem curam & vigilantiam in suspicionibus collocat, nec quisquam à calamo ejusdem & linguâ securus est, atque ut umbras suas & apprehensiones tantò faciat certiores, nimium diffidendo occasionem dat, ut amici convertantur in hostes, & causa in litem abeat cum gravi Principis nocumento, cui longè plus profuisset bona de omnibus existimatio, aut si Minister adhiberet remedia ad curandos, non ad infirmandos hominum animos, & voluntates.

Fatigantur etiam quandoque Ministri Legationibus, atque ut ad familiæ propriæ commoda procuranda reverti sibi liceat, non verentur dissuere omnino Principum inter se amicitiam, aut alia minùs sana consilia suggerere.

Falluntur egregiè Principes, qui sibi persuadent, Ministros semper ut Ministros, nunquam ut homines agere. Quod si ita esset, meliora ab iis præstarentur obsequia, & pauciora evenirent incommoda. Attamen homines sunt, neque Ministri munus eos continuò exuit propensione naturali ad quietem & delicias, amore, irâ, vindictâ, aliisque affectibus, & passionibus, ad quas corrigendas non sufficit semper studium boni communis, & obligatio.

§. Verùm id diligenter velim animadvertat Princeps, fieri interdum, ut qui Ministros bonos & gnavos fallere

ne-

nequeunt (eò quòd hi in tractando negotio artes illorum & consilia penetrent, videántque quid è re Principis sui sit, quid non) eos traducant tanquam diffidentes, passionibus obnoxios, duros & intractabiles, adeoque illud conentur efficere, ut iis amotis negotia committantur aliis minus ad eam rem instructis, aut ut cum ipso Principe immediate ea tractare sibi liceat, cui multa ad speciem æqua proponunt, eúmque inducunt, ut concedat, quæ ipsi deinde fraudi sunt, & interdum ut Ministrum suum pessundet penitus. Nemo existimare debet negotiorum cursum mutare se posse, aut Ministri fortunam evertere: ubi enim hoc sperare licuerit, nullus Minister securus erit, nec Principis negotium rectè curabitur: talis enim fiducia contemptum & inobedientiam parit in accusante, & metus criminis imponendi animos Ministro adimit. Quare minus damnum censeo hos fortè errare, quàm leviter admittere adversus eos querelas & accusationes præsertim Exterorum, & licet veræ eæ sint, majoris tamen prudentiæ est differre remedium, donec istud ascribere sibi nequeat is, à quo profectæ illæ fuerant.

S Y M-

SYMBOLVM LXXVII.

AMBÆ illæ principes cæli faces, diæi noctisq̃ue præsi-
des, quantò à se invicem absunt longiùs, tantò majori
consensione, & pleniori luce isthæc inferiora collustrant.
Ast ubi concurrunt propiùs, nil juvat quidem esse fratres,
quò minùs præsentia unius alterius impediatur radios, & ex
tali Eclipsi nascantur grandiores umbræ, aliæque terræ in-
commoda. Conservant & fovent Principes mutuam inter
se amicitiam Ministrorum & literarum beneficio; at si co-
ràm de rebus suis inter se communicent, mox ex ipso aspe-
ctu umbræ suboriuntur suspicionum & offensarum, quia
nunquam unus in alio reperit, quod antea sibi pollicebatur,
nec

nec unusquisque suo se metitur modulo, cum nemo ferè inter eos sit, qui non plus obtendat, quàm ei de jure debeatur. Duellum propè est mutuus Principum conspectus & præsentia, in quo de cæremoniis decertatur, unoquoque poscente primas, & cum altero de victoriâ contendente. Assistent certamini amborum familiæ, velut bini hostiles manipuli, quorum singuli id in votis habent, ut Princeps suus & personæ dotibus, & amplitudine palmam ferat; cumque in tanto numero omnes prudentes esse nequeant, quodvis dictærium, aut levissimus aliquis contemptus, facile divulgatus, graviter alios offendit. Ita factum in congressu Regis Henrici, & Ludovici Undecimi Regis Franciæ, in quo cum Hispani splendore & pompâ excederent, contra verò vilem Gallorum cultum ac sordes deriderent, animis haud leviter offensæ duæ illæ Nationes discesserunt ab invicem, quæ usque ad temporis tam arctam inter se amicitiam coluerant. Occulta fuere Germanici & Pisonis odia, quoad coram inter se viderunt. Conspectus mutuus Regis Castellæ Ferdinandi Quarti, & Regis Lusitaniæ Dionysii ejus soceri graves peperit dissensiones, uti & ille Regis Philippi Primi, & Regis Ferdinandi. Et tamen ex congressu Regis Jacobi Primi cum Rege Alphonsæ, atque ex multis aliis similibus insignia nata sunt emolumenta, tutissima tamen via erit, si Principes negotia sua per Legatos conficiant.

§. Qui Principibus magis familiares sunt, ii hoc agunt interdum (ut dictum alibi) ut inter eos, eorumque consanguineos & affines dissidia seminent, cujus rei in historiis nostris multa exempla suppetunt. Lupus Harus inter Regem Sanctium, cognomento Fortem, ejusque conjugem Reginam discordiam concitare conatus est. Famuli Reginæ Catharinæ Matris Regis Joannis Secundi eandem irritabant adversus Infantem Ferdinandum. Alvarus Lara (ut Regni gubernationem diutius obtineret) literis confictis Regi Henrico Primo persuadere voluit, à sorore suâ Berengariâ ei venenum parari. Quoriam commodis serviebat dissensio inter Infantem Sanctium, & Regem Alphonsum Sapientem ejus

Pauem,

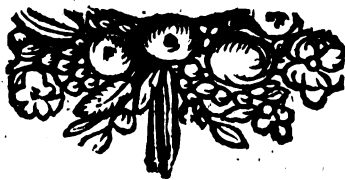
Mar. Hist.
Hisp. lib. 23.
c. 5.

Discesseruntque operis odii.
Tacit. lib. 2.
Annal.

Mar. hist.
Hisp. lib. 12.
c. 6.

Mar. hist.
Hisp. lib. 22.
c. 4.

Patrem, & vehementer cavebant, ne quas habebant controversias, coram præsentibus componerent. Castellæ Proceres impediebant concordiam inter Regem Ioannem Secundum, & Henricum ejus filium. Alvarus Luna illam item, quæ inter Ioannem Navarra Regem, ejusque filium Carolum Vianæ Principem, intercedebat. Privati Regis Philippi Primi eidem dissuadebant congressionem, & colloquium cum Rege Ferdinando. Ejusmodi artes vidimus his nostris temporibus frequentari in Franciâ cum non exiguo detrimento tranquillitatis Regni illius, & totius Christiani orbis. Remedium unicum est, spernere difficultates & incommoda, quæ Ministri Principibus familiares obtendunt, & in mutuum venire conspectum, ubi vi sanguinis occultè operante, mitigantur animi, & in apertum se prodit eorum malitia, qui dissidiorum auctores extitère. His rationibus permotus Rex Ferdinandus Segobiæ coram convenit Regem Henricum. Quartum conjugis suæ fratrem, nihil veritus ex eo periculi, quod se suæque committere videretur Regi offenso, qui aut ex amore naturali, aut ad dissimulandam suam infamiam illud agebat unice, ut filia sua Ioanna in Coronâ succederet: etsi enim de periculis istis satis à suis fuerit præmonitus, cum tamen ad prudentiæ bilancem ista expenderet, prævaluit omnibus unica illa consideratio, nullâ scilicet vi aut tractatione plus effici posse, quàm præsentia.

SYM.

SYMBOLVM LXXVIII.

QUOD in Sirene cernitur, formosum est; quod auditur, suave; quod celat intentio, noxium; & quod infra aquas demergitur, monstrosum. Quis primo aspectu inæqualem istam diversitatem agnosceret? Tantum mentiri oculos, ut fallant animum: tam suavem esse concentum, ut naves impellat in scopulos! velut extraordinarium admirata est Antiquitas monstrum istud; at nullum magis ordinarium: aulæ & loca omnia eorum plena^a sunt. Quoties homines dulcem & sonoram in ore linguam circumferunt, quâ decipiunt, & Amici gressibus ponunt^b laqueos? Quoties frons exterior amorem præ se fert & benevolentiam, &

^a Et Sirenes in delubris volupratu. Isa. 13. 22.

^b Homo, qui blandis fâctis-que sermonibus loquitur amico suo, retē expandit gressibus ejus. Prov. 29. 5.

Bbb

animus

^c Peractis tristitia imitamentis. Tac. lib. 13. Ann. Tacit. lib. 2. Annal.

animus iram coquit & indignationem? Quot finguntur lacrymæ, quæ ex gaudiis^c profluunt? *Periisse Germanicum nulli jactantius mœrebant, quàm qui maximè letabantur.* Attulerunt ad Iulium Cæsarem Pompeji caput, & tamen hoc illi spectaculum non injucundum esset, lacrymis tamen interiorum animi affectum dissimulavit.

Lucan.

*Non primo Cæsar damnavit munera visu,
Avertitque oculos, vultus dum crederet, hæsit,
Utque fidem vidit sceleris, tutumque putavit
Iam bonus esse socer: lacrymas non sponte cadentes
Effudit, gemitusque expressit pectore lato.
Non aliter manifesta putans abscondere mentis
Gaudia, quàm lacrymis.*

^d Meliora sunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oscula odientis. Proverb. 27. 6.

^e Molliti sunt sermones ejus super oleum, & ipsi sunt jacula. Psal. 54. 22.

^f Nec ideo sincera caritatis fidem adsecutus, amoliri juvenem specie honoris statuit, struxitque causas, aut forte oblatas eripuit. Tacit. lib. 2. Annal.

Multum de fictis Sirenibus habent obtentus quorundam Principum. Quàm fucati Religionis & boni publici coloribus? Quàm amplis vestiti promissis, & blandis ac amicis sermonibus? Quæ fraudes mutux non latent sub illâ specie, & exterioribus benevolentix indicis? Angelos sese exhibent, & desinunt in serpentes, qui artus complectuntur, ut mordeant, & venenum iis infundant. Meliora sunt sinceri animi vulnera, quàm horum talium^d oscula. Verba eorum blanda sunt, ipsi verò acuta^e jacula. Quoties proditio ab honoribus incepit? Tiberius incensus æmulatione gloriæ tot victoriarum, quas Germanicus tulerat, necem ejusdem moliebatur, totiusque familiæ Augusti extirpationem, & ad triumphum eum evocavit, ac imperii consortem reddidit. His publicis benevolentix signis animum suum regere contendebat: ardebat Germanici invidiâ, magisque ejus gloriam incendebat, ut extingueret promptius: quod oculis patebat, existimatio erat & honor, quod clam suberat, non nisi odium & ^f malitia. Quò magis sincerum sese cor exhibet, eò plus doli in recessu habet abditum. Non æquè fallunt fontes turbidi, ac limpidiores, qui venenum dissimulant, & puritate suâ ad hauriendum alliciunt. Oportet igitur diligenter advigilet prudentia, ut illas Principum artes temporis penetret, tantòque magis suspectos eos habeat, quantò beni-

benigniores & magis benevolos sese ostendunt, & mores suos ac naturam immutant; quomodo Agrippina fecit ver-
 sis artibus, & asperitate in teneritudinem & blandimenta,
 ut Neronem ab amoribus ancillæ^s abstraheret; quæ muta-
 tio ipsi etiam Neroni, & amicis ejus suspecta fuit, adeò ut
 eum monerent, caveret mulieris^b insidias. Ad ea potius
 oportet advertere animum, quæ celare student Principes,
 quàm quæ palàm produnt: magis ad ea, quæ silentio pre-
 munt, quàm ad ea quæ exterius offerunt. Tradit Elector
 Trevirensis Archidioecesis suæ Metropolim Regi Franciæ, ut
 eam militari firmet præsidio, etsi probè sciret Imperialem
 urbem esse, & sub protectione hæreditariâ Regis Hispaniæ,
 tanquam Ducis Lützenburgensis, & Comitis inferioris Bur-
 gundiæ, atque adeò non in illam solum se peccare, sed &
 in Imperii constitutiones; pòst verò iis de causis copiæ Re-
 gis Catholici urbem illam iterum Francis eripiunt, Electo-
 rem casu & fortuito detinent, & tractant omni cum vehe-
 ratione tali ac tanto Principi debitâ; & ecce postquam Rex
 Franciæ jam decem aut octo diebus antè fœdus cum Bata-
 vis sancivisset, ad oppugnandas Prœvincias Belgicas, hunc
 bello titulum obtendit, etsi pòst id acciderat, & in dictas re-
 giones signa infert, specie liberandi Electoris, amici sui, & in
 fœderibus focii. Facile occasiones reperit, aut subnasci facit,
 qui eas studiosè quærit. Malitia luci similis est, quæ per
 quâmcunque rimulam sese penetrat, & tanta in nobis inest
 ad libertatem propensio, tam cœca nostra ambitio, ut nulla
 tam sit fucata species, modò ad alterutram illarum collimet,
 cui non illicò fidem habeamus, sinamúsque ab eâ nos deci-
 pi, quantumvis à veritate aliena ea sit, & rationi aut expe-
 rientiæ adversetur. Italia nondum satis agnoscit consilia
 Franciæ, quibus sub titulo protectionis dominatum illius
 affectat, etiam postquam vidit violatam ab eâ fidem publi-
 cam, post constitutas tot paces Ratisbonæ, Cherasci, &
 Monçoni; post invasum item Montferratum, Vallem Teli-
 nam, Pinnarolam, & impositum Monaco militare præsi-
 dium. Talia simulacra obtendunt Principes suæ ambitioni,

^s Tum Agrip-
 pina versis ar-
 tibus, per blā-
 dimenta juve-
 nem aggredi,
 suum potiùs
 cubiculum, ac
 sinum offerre
 contegendis,
 qua prima a-
 tus, & summa
 fortuna expe-
 terent. Tacit.
 lib. 13. Ann.

^b Quæ muta-
 tio neque Ne-
 ronem fessellit,
 & proximi
 amicorū me-
 tuebant, ora-
 bantque cave-
 re insidias mu-
 lieris semper
 atrocis, tum &
 falsa. Tacit.
 lib. 13. Ann.

cupiditati, aliisque consiliis minùs rectis, cum jacturâ etiam sanguinis & fortunarum subditorum. Hinc ferè nascuntur omnes bellorum motus & turbæ, quas orbis experitur.

§. Sicut autem ipsa commodorum ratio mutatur interdum, ita & causæ iis prætextæ: hæ namque umbram illis faciunt, & sequi ea solent. Tractat Respublica Veneta armorum societatem cum Grisonibus, obsistunt Galli, ne quid detrimenti caperent confœderationes, quas ipsi cum iisdem aliàs fecerant: abeunt in diversas factiones Nationes illæ, in damnum Catholicorum Vallis Telinæ, quorum extirpationem moliebantur Hæretici: conventum eâ super re instituunt Helveti, neque aliud occurrit remedium, quàm ut Hispani cum exercitu in Vallem penetrent, quod longè etiam antè Clementis Octavi fuit consilium, in instructione quâdam datâ Episcopo Velinæ, cum illum pro nuntio mitteret ad Cantones Catholicos. Placet idem medium Domino Guffierio, qui Franciæ curabat negotia, suadetque Comiti Alphonso Casato Legato Regis Catholici apud Helvetos, Ducem de Feria hortetur literis, ut cum exercitu regio in Vallem Telinam moveat, ut præcluso hâc ratione Venetis transitu, ipsi à cogitatis suis desisterent, & Vallis ab Hæreticis tuta esset ac libera. Motus his precibus Dux, & periculo communi, quod Statui Mediolanensi, atque universæ Italiæ ab hæresi imminabat, lamentis item, & lacrymis Catholicorum, Vallem Telinam ingreditur, & mox Galli novis rationibus artes mutant, & huic se opponunt consilio, novo sancito fœdere Avenione cum Venetis & Allobrogum Duce, sub specie conservandæ libertatis Italiæ, tametsi hæc magis in eo posita esset, ut transitu illo Hæretici Transalpini prohiberentur, quàm ne Hispani nimis illic potentes evaderent. Cùmque Vallis Telina non nisi simulacrum esset unioni illi callidè obtentum, usi sunt id temporis fœderati armis suis ad distrahenda aliorum consilia, & vim omnem atque conatum ad opprimendam Rempublicam Genuensem converterunt. Ita rationes prætextæ variantur, prout aliæ atque aliæ commodorum sese dant occasiones.

§. In

§. In ipsis denique effectibus falsam obtentuum illorum speciem tempus prodit, quia aut non præstatur, quod promissum fuerat, aut eo non agitur loco, quo putabatur. Cogitat Respublica Veneta Gradiscum occupare, & causam prætendit Vſocchorum, qui in Croatiâ sunt, incursiones: maris libertatem tueri se velle simulat, & terrâ bellum suscipit.

Sæpenumero majoris gloriæ divinæ procurandæ titulo sumuntur arma, & eidem officiunt potius: interdum specie Religionis, & eandem graviter lædunt: interdum pro tranquillitate publicâ, & eam perturbant: interdum pro subditorum libertate, & eos opprimunt: interdum pro eorundem tutelâ & defensione, in eosque tyrannidem exercent: interdum pro statu proprio conservando, & alienum occupare satagunt. O Homines, ô Populi, ô Respublicæ, ô Regna! quorum tranquillitas & felicitas ex ambitione, & repentino paucorum impetu dependet!

§. Quando fines actionum honesti quidem sunt, incertum tamen, an eos æquè in meliorem partem interpretari sint alii, aut quando periculum est, ne si innotescant, obtineri nequeant, licebit eos eâ ratione disponere, ut actiones nostræ diversam quasi speciem mundi oculis exhibeant, & putentur ex aliis honestis causis proficisci. Quâ in re nulla fraus ab eo committitur, qui sic agit: rectè enim id facit ac licitè, sed malitiæ solum simulacrum aliquod ante oculos objicit, quo sese ipsa decipiat, ut ne justis consiliis Principis obsistat. Neque verò ulla cogit necessitas, ut scopum, quò intendit, aperiat aliis, immò attingere metam certam non posset, nisi eodem tempore in alias collineare videretur.

§. Nec minùs in Rebuspublicis periculosa est species ficta cujusdam zeli, quo simulant nonnulli, se bonum publicum præ oculis habere, & non nisi privatum ac proprium spectant. Prætexunt gubernationis emendationem, ut omnem illius auctoritatem labefacerent. Proponunt media, & consilia suggerunt post casum, ut errores commissos, sed

ⁱ Vt Imperiū
evertant, li-
bertatem præ-
ferunt : si im-
petraverint,
ipsam ag-
gredientur.

Tac. lib. 16.

Annal.

Tacit. lib. 4.

Hist.

^k Speciosa
verbis, se ina-
nia, aut sub-
dola : quantū-
que maiore li-
bertatis ima-
gine tegeban-
tur, tantū eru-
ptura ad in-
sensum servitiū

Tacit. lib. 1.

Annal.

Tacit. lib. 4.

Hist.

^l Dilecta ex
his, & consti-
tuta Reip. for-
ma, laudari
facilius, quā
evenire; vel si
evenit, haud
diuturna esse
potest. Tac.

lib. 4. Annal.

^m An Neronē
extremū Do-
minorum pu-
tatiū ? idem
crediderant,
qui Tiberio,
qui Cajo su-
persites fue-
rant: cū in-
terim instabi-
lior, & sa-
vior exortus
est. Tacit. lib.

4. Hist.

postquam medicinam amplius non admittunt, in lucem proferant. Libertatem præferunt, ut populi plausum contra Magistratum sibi concilient, & perturbatam Rempubli-
cam suæ deinde servitutiⁱ subjiciant. *Ceterum libertas, & speciosa nomina prætexuntur, nec quisquam alienum servitium & dominationem sibi concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet.* Quæ argumenta non dedit Tiberius restituendæ libertatis Romanæ, cū eandem cogita-
ret^k opprimere. Eodem artificio usus est Princeps Auriacus, ut Provincias Belgicas ad rebellionem concitaret: iisdem ejus utuntur posteri, ut Provinciis Vnitis dominantur. Tem-
pus maximo cum suo damno eas edocebit, quantum inter legitimum Dominum & Tyrannum intersit, & tunc opta-
bunt *non se contumaciam cum pernicie, quā obsequium, cum securitate maluisse*, id quod olim Trevirensibus suasit Cerialis. Convolat cæco quodam impetu populus ad illi-
cem libertatis fistulam, nec suam agnoscit levitatem, donec amissā penitus libertate servitutis laqueis irretitum se viderit. Moveri se finit fictis Crocodilorum istorum lacry-
mis, & minus cautè suas illis fortunas & vitam committit. Quanta per orbem esset quies, si nōssent subditi, si-
ve penes populum, si-ve penes multos, si-ve penes unum, sum-
mum fuerit imperium, nullam unquam fore gubernatio-
nem absque incommodis, & absque aliquā tyrannidis spe-
cie! nam etsi speculatio fortè perfectam aliquam Rempubli-
cam excogitaret, cū ea hominum esse debeat, non Angelorum, laudari poterit facilius, quā^l evenire. Atque
adeo non consistit libertas in hac vel illā gubernationis for-
mā inquirendā, sed in illius potius conservatione, quam longus usus constituit, & experientia approbavit, in quā
justitia vigeat, & conservetur quies publica, posito quod uni alicui dominationis generi parendum sit: nunquam
enim libertas plus patitur detrimenti, quā in ejusmodi mutationibus. Cogitamus interdum gubernationem effice-
re meliorem, & in aliam pejorem incidimus; uti iis accidit, qui Tiberio & Cajo fuerunt^m superstites: & licet fortè etiam
redde-

redderetur melior, longè tamen graviora sunt damna, quæ transitum illum ab uno dominatu ad alium comitari solent, adeoque satius est præsentem tolerare, et si iniquusⁿ sit, & in Deo confidere, qui si Princeps ~~semel~~ alium largitur^o meliorem. Ad divinam illius Providentiam pertinet dare Regna, & divina ejus decreta improbare, qui quis obedire nollit Principibus, quos suo loco posuit. Impius Rex erat Nabuchodonosor, & Deus tamen graves pœnas comminabatur, si quis ei parere^p recusaret. *Quomodo sterilitatem, aut nimios imbres, & cetera natura mala; ita luxum, avaritiam, aut alios dominantium defectus tolerare debemus. Vitiaverunt, donec homines.* Quis Principum ab illis omnino immunis erit? [†]*Sed neque hac continua; & meliorum interventu pensantur.*

ⁿ Ferenda Regum ingenia, neq; usui crebras mutationes. Tac. lib. 12. Annal.

^o Vltiora mirari, præsentia sequi, bonos Imperatores voto expectere, qualescunque tolerare. Tacit. lib. 4. Hist.

^p Quicumque non curaveris collum suum sub iugo Regis Babylonis: in gladio, & in fame, & in peste visitabo super gentem illam, ait Dominus. Jerem. 27. 8.

* Tac. lib. 4. Annal.

† Ibid.

Bbb 4. SYM.

SYMBOLVM LXXIX.

NULLA avium in formandâ voce articulatâ magis hominem imitatur, ac Psittacus.

Martialis.

Si me non videas, esse negabis avem.

Cardan.

Tanta ejus est solertia, ut fuerint inter Philosophos, qui dubitarent, num rationis esset particeps. Cardanus de eo sic scribit: *Inter aves ingenio sagacitatéque præstat, quòd grandi sit capite, atque in Indiâ cælo sincero nascatur, unde didicit non solum loqui, sed etiam meditari ob studium gloria.* Avis est admodum sincera & candida, quod magnorum ingeniorum est proprium. Attamen candor illius decipi se non sinit, quin

quin potius tempori dolos novit antevertere, adeò ut serpentis, animalis etiam astutissimi & maximè prudentis, illudat artes: nam ut ab insidiis illius nidum suum tueatur, mirabili sagacitate cum ex altissimis & tenuissimis arborum ramis suspendit, quemadmodum præsens Symbolum exhibet, ut si fortè per illos serpens tentaret adrepere, ad enecandos pullos, suomet pondere deorsum decidat. Ita decet artem arte, consilium consilio illudere. Quà in re eximius Principum Magister fuit Rex Ferdinandus Catholicus, uti in omnibus consiliis suis satis ostendit, tum præsertim, cum Germanam de Fox Ludovici Duodecimi Franciæ Regis Neptem in uxorem duxit, ad dissolvendam unionem & foedera, quæ illo inscio, & in ejus præjudicium fecerant inter se Hagenoæ Imperator, & Rex Philippus Primus suus Gener. Nec minori cum sagacitate usus fuit occasione illâ, quam ei offerebat desiderium ejusdem Regis Franciæ, cupientis cum eo inire foedus, ut tanto esset expeditior ad invadendum Regnum Neapolitanum, sic rem omnem instituendo, ut Status Rossilionesem & Cerdaniæ suæ iterum potestati subjiceret; cumque videret Franciæ Regem eo jam fine ingressum in Italiam, & quàm periculosus futurus esset vicinus Regno Sicilia, in quod suos conjecerat oculos, illum inhibuit, ne progrediretur ulterius, & rupto foedere bellum ei indixit, ejusque consilia dissipavit, inita cum Republicâ Venetâ, aliisque Principibus societate. Atque arma isthæc magis necessaria sunt belli tempore, quàm pacis: in illo enim plus ingenium potest, quàm ipsa vis, & sanè laude dignus est iste belli dux, qui spretâ inani gloriâ hostem armis debellandi, astu victoriam ei suffragatur, & consilio triumphat, aut stratagematis, quâ in re nihil omnino adversus jus Gentium committitur: nam cum *justè bellum suscipitur, ut aperte pugnet quis, aut ex insidiis, nihil ad justitiam interest.* D. Aug.

— *dolus, an virtus quis in hoste requirat?*

Virgil.

Et quidni fallere eum possis, quem occidere etiam liceat? Magnanimi pectoris est, salutem publicam triumpho anteferre, & securiorem reddere victoriam, neque eam tam mani-

manifesto armorum exponere periculo, cùm nulla humano quidem judicio adeò certa videri possit, quin variis casibus sit obnoxia.

§. In conjecturis ad eludenda consilia, artésque hostium, non spectandum est semper, quid vir admodum prudens in ejusmodi negotio ageret (tamen illud etiam antevertere, consultum fuerit) sed formandum judicium pro conditione & capacitate personæ, quâcum agitur: neque enim convenientissimo semper & prudentissimo modo omnes operantur, Ferdinandum Albanum Ducem, cùm defuncto Sebastiano Lusitaniæ Rege Regnum illud cum exercitu ingrederetur, nonnulli accusabant, quòd facinus periculi plenum, immò contra militiæ leges suscepisset, quæ in Heroë tam insigni, tamque artium militarium perito omnibus erat admirationi; ipse verò respondit, se quidem periculum illud minimè ignorasse, in eo tamen confisum se fuisse, quòd negotium sibi futurum esset cum Natione, quæ diuturno pacis usu belli oblita videretur. Ne quidem quando cum viris à prudentiâ laudatis agitur, certum est semper judicium & conjectura, quam de actionibus eorundem ex præscripto etiam rationis & prudentiæ concipimus: interdum enim passione, aut affectu se sinunt abripi; & prudentissimi quique maximos subinde submitunt errores, quia ex vanâ quâdam de se præsumptione curam sufficientem non adhibent, aut nimium suæ confidunt sapientiæ, quâ faciliè in viam redire se posse arbitrantur, etsi paullò longius, quàm oportuit, alicubi processerint. Nonnunquam etiam eosdem fallunt ea, quæ ipsi præsupponunt, tempus, & eventus alii; quare tutissimum erit, suum semper suspendere judicium in iis, quæ ab alieno dependent arbitrio, nec illud moderari velle prudentiâ suâ propriâ: quilibet enim peculiare suas habet rationes, ignotas aliis, & naturæ suæ congruas, quibus ad agendum impellitur. Quod uni alicui videtur impossibile, alius factum facillimum judicat. Nec desunt ingenia, quæ periculosissima quæque tentare audeant. Sunt, quæ rationem ament; sunt etiam, quæ eandem omnino defugiant.

§. Artes

§. Artes occultissimæ hostium, aut eorum, qui sub amicitiae specie commodis suis privatis consulere satagunt, cæpotissimum sunt, quibus tam callidè negotia proponere nòrunt Principi, ut non nisi in ejus emolumentum redundare videantur, quæ eidem exitio sunt potius. Quà in re facile ejus decipitur probitas, præsertim si aut experienciâ careat, aut ignoret, quò alii colliment. Quare magnâ prudentiâ attentionéque opus est, ut prava consilia in consulentium damnum convertat.

§. Tametsi verò hostium consilia ratiocinando penetrari soleant, expedit tamen ea etiam investigare per exploratores, præcipua regnandi instrumenta, sine quibus Corona nec satis secura esse potest, nec incrementum sumere, nec bellum ritè administrari: id quod in Vitellio culpatum fuit, utpote *ignaro militia, improvido consilii, quis ordo agminis, qua cura explorandi, quantus urgendo trahendóve bello modus*. Et fanè, quantum noceat ista ignorare, testis esse potest Germania; multæ insignes rerum bene gerendarum perditæ fuère occasiones, miles sæpe in stativis suis inopinatò oppressus, hoc solo nomine, quòd consilia & itinera hostium satis explorata non haberet. Iosue^a exploratorum utebatur operà, tametsi Deus ipse armorum illius curam gereret. Moyses non nisi Angelo columnam igneam præferente, quæ stativa designaret, castra^b movebat, & adhuc jussu Dei duodecim misit Exploratores, ut terram promissam^c coràm inspicerent. Legati Exploratores publici sunt, & salvo jure divino aut Gentium, muneribus ac largitionibus tentare possunt Ministrorum fidem, etsi jurata ea sit, ut expiscentur, quid adversùs suum Principem iniquè machinentur alii: hi enim ad secretum minimè tenentur; pro illis verò militat ratio defensionis propriæ naturalis.

Tacit. lib. 3.
Hist.

^a Misit Iosue
duos viros ex-
ploratores in
abscondito.
Jos. 2. 1.

^b Tollensque
se Angel^{us} Dei,
qui præcedebat
castra Israël,
abiit post eos:
& cum eo pa-
raverat columna
nubis. Exod.
14. 19.

^c Miste viros,
qui cōsiderent
terram Cha-
naan, quam
daturus sum
filiis Israël,
singulos de
singulis tribu-
bus, ex Princi-
pibus. Nu. 13. 3

SYMBOLVM LXXX.

SCA LPTORES primùm domi suæ marmoreos aptant lapides & expoliunt, quibus ædificium exornare cogitant: nam postea majoris id esset laboris, & opus imperfectum fieret. Hâc ratione, opinor, formati fuere lapides pro templi Salomonici fabricâ, ut absque strepitu, & instrumentorum sonitu illa potuerit erigi. Sic sapientiores Principes consilia sua & decreta maturitate quâdam expolire debent, & ad perfectionem adducere: ea enim in arenâ solum capere, Gladiatoris est potius, quàm Principis. Taurus (figura præsentis Emblematis) antequam cum hoste in certamen descendat, secum ipse deliberat, solus se exercet, & cornibus

bus suis arborem impetendo, pugnare feriréque discit. *Ti- Iul. Cæf.*
met, atque eum deficere omnia videntur, qui in ipso negotio
consilium capere cogitur. Verum quia casus non nostro sem-
 per modo eveniunt, nec in nostrâ interdum situm est pote-
 state, eos suspendere aut maturare, prudentiæ erit considera-
 re, num de dilatione deliberandum sit potius, an de festina-
 tione. Etenim negotia quædam sunt, quæ celeritatem in
 statuendo postulant, alia tempus, & maturam deliberatio-
 nem, & si in alterutro peccetur, damno ac fraudi id erit Rei-
 publicæ. Consideratio, quæ plus nocuenti adfert, quàm
 temeritas, nequaquam proficua est. In casibus subitis arripi
 debent consilia, non capi. Quicquid temporis deliberando
 consumitur, aut periculum lucrabitur, aut perdet occasio.
 Fortuna celerrimè movetur, & homines plerique omnes
 non nisi lentè & tardè: idè pauci eam assequuntur. Maxi-
 mam partem de eo, quod jam præterit, deliberationem sus-
 cipimus, & eventus ipsos consilium sequitur. *Res nostra fe-* Seneca.
runtur, immò voluntur: ergo consilium sub die nasci debet;
& hoc quoque tardum est nimis, sub manu, quod ajunt, nasca-
tur. Quando tempus negotiis favet, tarditate adjuvatur; at
 si iis contrarium fuerit, celeritate vincitur, & tum prosunt
 maximè Consilarii vivaces & ignei. Negotia alia, in quibus
 tempori locus est, cum maturitate quâdam debent peragi:
 nihil enim magis prudentiæ adversatur, atque celeritas &
 ira. Malè cuncta ministrat impetus, & rerum gerendarum
 examen ac considerationem confundit. Eam ob rem sem-
 per ferè consilia fervida & temeraria primâ fronte grata sunt;
 in executione dura; in eventibus tristia, & qui ea suggerunt,
 tamen si primùm audentiores se præbeant, postea tamen, ubi
 volunt exequi, suis se consiliis implicant: *festinatio enim* Livius.
improvida est & cæca. Scelerem impetu, consilia morâ vale- Tacit. lib. i.
scere solent. Et licet vulgus effectus antè videre cupiat, Hist.
 quàm causas, adeoque consilia tarda semper incuset, Prin-
 cipem tamen adversus ejusmodi obtrectiones armatum
 esse oportet, nam postea successus felicior eas in laudes et-
 jam convertet.

C c c

Verun-

Tacit. lib. 5.
Hist.

^b Omnia in-
consulti impe-
tus cœpta ini-
tiis valida,
spatio langue-
scunt. Tacit.
lib. 3. Hist.

^c Duces pro-
videndo, con-
sultando, cun-
ctatione sapi-
quàm temeri-
tate prodesse.
Idem ibid.

Veruntamen cunctatio tanta esse non debet, ut execu-
tionis elabatur occasio, quomodo Valenti Imperatori acci-
dit, qui *inutili cunctatione agendi tempora consultando consum-*
psit. In eo peccant Consiliarii minus prudentes, qui nego-
tiorum gravitate perturbati, nec pericula satis agnoscunt,
nec certi aliquid possunt statuere, unde omnia metuunt,
immò hâc ipsâ suâ ancipiti dubitatione prudentes videri cu-
piunt. Consilia differunt, donec tempus ipsum ea suppedi-
tet, & ubi decernere incipiunt, jam occasio abiit. Atque ideò
maturanda sunt consilia, non approperanda. Quod matu-
rum est, nec à nimia temporis morâ, nec à celeritate repre-
hendi potest. Optimè illud expressit Augustus symbolo, quo
utebatur, Delphini in anchorâ contorti cum hâc inscriptio-
ne, *Festina lentè*, cui non repugnat illud Alexandri Magni,
Nihil cunctando: illud enim de pacis, hoc de belli negotiis
debet intelligi, in quo plurimum potest celeritas, quâ res
maximæ peraguntur. *Sanè Cerialis parum temporis ad exe-*
quenda imperia dabat: subitus consiliis, sed eventus clarus. Ve-
rùm tametsi in bello magna præitare soleat impetus, caven-
dum tamen, ne cœcus ille sit & inconsultus, is enim initio
plerunque validus, spatio ^b languescit. Quando res ipsa mo-
ram patitur, & deliberationi locus est, plus hæc prodest,
quàm ^c temeritas. Quamvis tam in uno, quàm in altero pru-
dentia tempus metiri debeat, ne aut illius defectu consilia
nascantur cœca, canum instar, aut cum difficultatum & in-
commodorum spinis, velut erinacei, quia nimis tarda sunt.

§. Cùm igitur à manu Principis decreta prodierint, per-
fecta sint oportet, ut nulla in executione confusio oriatur,
aut dubitatio. Etenim Ministri quantumvis prudentes nun-
quam ritè exequi poterunt mandata, quæ rudia adhuc, &
malè efformata ad eosdem perveniunt. Imperantis est for-
mam præscribere, inferioris eandem dare executioni; & si
in utroque istorum distincta non servantur officia, opus
manebit imperfectum. Princeps igitur artificis loco sit, &
Minister executoris fungatur operâ. Princeps, qui omnia
Ministrorum permittit arbitrio & dispositioni, aut ignorans
est,

est, aut officio Principis sese cupit exuere. Malè constitutum Imperium est, ubi penes multos est arbitrium. Immò Imperium non est, quod ab uno solo non regitur. Omnis peribit auctoritas & gubernationis ordo, si penes Ministros arbitrium sit. Tunc solùm suspendere possunt & debent mandatorum executionem, cùm de eorundem injustitiâ evidenter constiterit: priùs enim Deo nati sunt, quàm Principi. Quando item mandata Principis ipsius patrimonio, aut existimationi noxia sunt, aut in detrimentum vergunt bonæ gubernationis, & à notitiis facti particularibus dependent, aut cùm ob distantiam, aut alia accidentia status rerum sic videtur immutatus, ut rectè colligere liceat, Principem si hæc antè intellexisset, minimè illa daturum fuisse mandata, neque ullum aliud grave in dilatione sese offert periculum, in eo casu differri poterunt, & contra licebit excipere, modestè tamen, & salvâ reverentiâ auctoritati illius & arbitrio debitâ, eâ saltem spe, fore ut instructus de re meliùs ea jubeat, quæ magis expediunt. Id quod fecit Magnus Dux, cùm contra mandatum Ferdinandi Regis Catholici Neapoli cum exercitu substitit, expendens nimirum cum animo suo, Italiæ Principes expectare sollicitè, quis demùm exitus futurus esset mutui illius congressûs & alloquii utriusque Regis, Ferdinandi & Philippi Primi sui Generi, & res Neapolitanas periclitaturas graviter, si eas id temporis destitueret. Si tamen Minister certum & exploratum habuerit, Principem tam consiliorum suorum amantem esse, ut errare potius malit, quàm instrui, tacere poterit & dissimulare: mera enim foret imprudentia periculo sese exponere, ubi nullum sperare licet remedium. Corbulo *jam castra in hostili loco moliebatur*, acceptis tamen à Claudio Imperatore literis, quibus se recipere jubebatur, *re subitâ, quanquam multa simul offenderentur, metus ex Imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud socios; nihil aliud prolocutus, quàm beatos quosdam Duces Romanos, signum receptui dedit.*

Tac. lib. II.
Annal.

Porro iis mandatis, quæ ad materiam Statûs, ut loquuntur, pertinent, accuratissimè & ad amussim Minister obtem-

Tacit. lib. 4.
Annal.

peret necesse est (nisi tamen fortè circumstantiæ jam commemoratæ occurrerint, aut aliàs insigne aliquod & evidens ab executione immineat periculum) nec moveri se sinat argumentis & rationibus propriis: sæpe enim Principum consilia tam altis nituntur radicibus, ut Minister intelligentiâ eas assequi haud valeat, aut certè ipsi nolunt, ut eas rimetur aut penetret; atque adeò in dubio pro parte jussorum semper standum erit, & præsumendum de prudentiâ Principis, ita omnino expedire. Ob hanc causam Dolabella jussus à Tiberio Nonam ex Africâ Legionem adducere, illicò paruit, *jussa Principis magis, quàm incerta belli metuens*, tametsi aliàs rationes minimè deessent, cur contrà excipiendum videretur. Si cuilibet integrum esset ea, quæ præcipiuntur, examinare & discutere, miscerentur omnia, & plurimæ è manibus elaberentur occasiones. Regnum (ut alibi diximus) instrumentum est musicum, cujus fides ad debitam harmoniam & concentum Princeps attemperat, qui digitis suis omnes percutrit, non Minister, qui unam solam impellit, cùmque alias ipse non audiat, scire nequit, utrum adducta nimis ea sit, an remissa, & facillimè falleretur, si eam suo genio aptare velleret. Comes Fontanus eâ licentiâ, quam ei sua ætas, zelus, obsequia, & experientiæ tot ac tantis trophæis ac victoriis coronatæ indulgebant, aliquoties (cùm statum Mediolanensem adhuc regeret) mandatis Regis Philippi Tertii parere distulit, eò quòd sibi persuaderet, ea non satis expedire, magisque ex amore commodi privati, aut ignorantia Ministrorum profecta fuisse, quàm ex mente Principis. Quod exemplum secuti sunt postea alii, non absque insigni detrimento tranquillitatis publicæ, & auctoritatis Regiæ. Gravissima inde orirentur incommoda, si Ministris semper liceret vocare in dubium, sitne voluntas Principis, nec ne, id quod præcipitur, cui rei inprimis occasionem dare solet, si constet, non ipsius esse manum, quæ aptat & expolit lapides pro gubernationis ædificio. Verùm etsi aliena ea sit, semper tamen jussis suis habendus est honos, & obtemperandum, haud secus ac si ab arbitrio & voluntate ipsius

ipsius Principis profecta essent : aliàs enim perturbarentur & confunderentur omnia. Obedientia zelosa ac prudens solam manum ac sigillum Principis sui suspicit.

S. Quòd si Principes abfuerint longius , & periculum sit, ne mandata tardius , & post ipsos rerum successus perferrantur, aut ne casuum varietas (in negotiis belli præsertim) tempus ad deliberandum deneget ; aliunde verò certò constet, abituris interim occasiones, prudentiæ erit, sic præcipere , ut liberum tamen sit agendi arbitrium , prout tempus & occasio postulaverint. Ne contingat fortè, quod Vespasiano in bello civili contra Vitellium accidit , quando *ex distantibus terrarum spatiis, consilia post res afferebantur*. Ad quòd incommodum evitandum , cum Tiberius Drusum ad gubernandas Legiones Germanicas mitteret, socios eidem adjunxit Consiliarios prudentes, rerumque peritos; quibuscum ipse pro re natà & arbitrio suo consilium ^d caperet. Pari ratione Helvidio Prisco, cum in Armeniam ablegaretur, in mandatis datum, *rebus turbidis pro tempore, ut consuleret*. Habuit hoc in more Senatus Romanus, ut ista omnia prudentiæ & arbitrio Ducum permitteret , & hoc solum iis potissimum commendaret , viderent etiam atque etiam , ne quid Respublica detrimenti pateretur. Romanos tamen nequaquam imitatae sunt Respublicæ Veneta & Florentina, quæ quòd libertatem suam ab unius solius nollent dependere arbitrio, teritiæ præsertim exemplo Augusti, qui *arma, quæ in Antonium acceperat, in Rempublicam vertit, frænum Ducibus suis imposuere*.

Tacit. lib. 3.
Hist.

^d Nullis satis
certis manda-
tis, ex re con-
sulturum.

Tacit. lib. 1.
Annal.

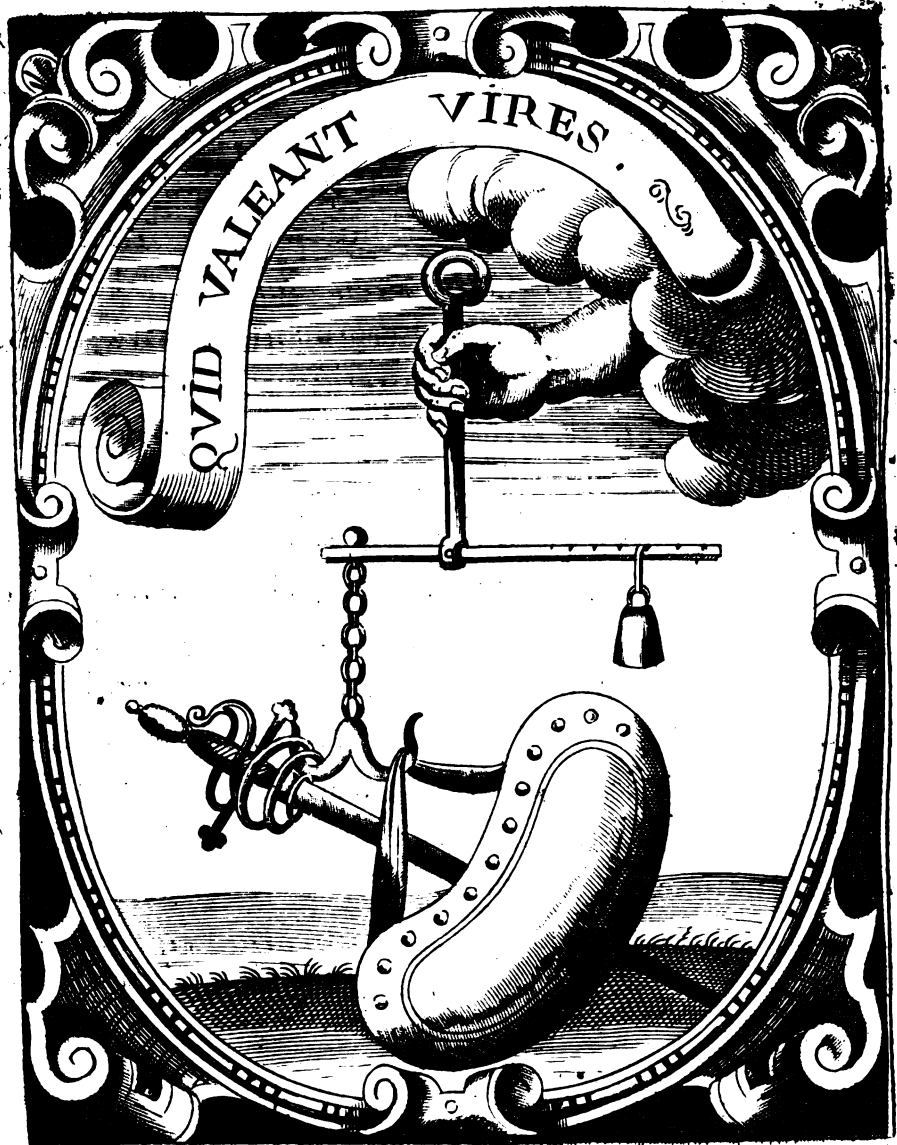
Tac. lib. 12.
Annal.

Tacit. lib. 1.
Annal.

Hanc auctoritatem liberam certis solent astringere limitibus ii Ministri, qui circa Reges sunt , ut omnia ipsorum nutu & directione peragi necesse sit. Vnde porrò fit, ut temporis plurimum in deliberando consumatur , & consulta tam tardè perferantur, ut aut executioni mandari nequeant, aut certè suos non consequantur effectus, adeoque sumptus pariter & anteverendi labor penitus perdantur. Accidit etiam nonnunquam , ut dum inter ipsos casus, eorumque notitias & consultationes tantum intercedit temporis, novæ

superveniunt de rerum statu relationes , cum circumstantiis novis, ut quæ prius statuta fuerant , rursus immutare oporteat , atque ita dies annique labuntur , absque ullo aut consultationis aut operationis effectu.

SYMBOLVM LXXI.

OMNES potentiae vires habent certis circumscriptas limitibus, ambitio, commune Naturæ humanæ vitium, infinitas. Ea siquidem quantò pluribus potitur , tantò plura habere desiderat, quin immò nihil aliud est, quàm appetitus quidam igneus, quem cor exhalat, & ab eâ ipsâ materiâ, cui se applicat, robur & incrementum sumit. Vitium illud in Principibus majus est , quàm in aliis : habendi enim cupiditatem

tatem imperandi gloria comitatur, quæ ambæ nec rationi cedunt, nec periculo, nec viribus suis metiri se nōrunt. Quam ob rem probè expendere Principem oportet, quid ferire gladio suo possit, quid scuto suo protegere, illiúsque semper meminerit, Coronam suam non nisi finitum & certis arctatum limitibus esse circulum. Rex Ferdinandus Catholicus in omnibus, quæ suscipiebat, negotiis causam, dispositionem, tempus, media, & fines ponderabat. Invincibilis videbitur, qui illud solum fuerit aggressus, quod ad effectum perducere poterit. Qui rem factu impossibilem, aut nimis difficilem attentat, is potentia suæ limitatæ relinquit vestigia. Consilia frustrata imbecillitatis illius publica quasi instrumenta sunt. Nulla tam potens est Monarchia, quam non magis opinio sustentet, quàm veritas; autoritas potius, quàm vires. Appetitus gloriæ & dominandi cupiditas præcipientes nos agunt, quippe quibus nihil videtur arduum; postea demum incommoda incurrimus, quæ antè animadversa non fuerant. Omnia ferè bella evitari possent, si mox ab initio fines eorundem & media expenderebuntur; atque adeò prius, quàm suscipiantur, oportet ut Princeps vires suas exploratas habeat, cùm offensivas, tùm defensivas, militia suæ constitutionem, Duces, quos illi possit præficere, ærariorum suorum facultates, quantum subsidii pecuniarii sperare queat à subditis, num eorundem fidelitas in fortunâ adversâ constans permanens sit, nec ne. Multo item studio, lectione & communicatione adnotata habeat dispositionem & situm Provinciarum, mores Nationum, hostium suorum naturas, divitias, auxilia, societates ac fœdera. Vniuscujusque gladium metiatur, & in quo vires ejus consistant, probè examinet. Henricus Castellæ Rex, adversâ quamvis valetudine oppressus, minimè tamen illud neglexit, quin in Asiam usque frequentes misit Legatos, qui de moribus viribúsque Provinciarum illarum ad ipsum referrent. Idem à Moyse factum, antequam in terram promissam Israëlita^a pedem inferrent. Et ne Princeps, quem his formamus Symbolis, illam quoque materiam desideret, ge-

Mar. hist.
His lib. 19.
c. 11.

^a Considerate
terram, qualis
sit: & popu-
lum, qui habi-
tator est ejus,
utrum fortis
sit, an infirmus:
si pauci nume-
ro, an plures.
Num. 13. 19.

neratim quædam illius puncta hîc attingam eâ brevitate, quam præfens institutum postulat.

§. Natura , quæ in rerum varietate suam prodere voluit elegantiam & vires, non solos hominum vultus, sed & animos variè distinxit, siquidem diversissima sunt & discrepantia inter se Nationum ingenia ac mores. In eum finem aliter atque aliter ipsas causas disposuit: nam aut omnes juncæ in quibusdam operantur Provinciis, aut in his istæ, in aliis aliæ. Geographi terræ orbem in diversa partiti sunt climata, quorum singula certi alicujus Planetæ subjacent dominio, tanquam præcipuæ diversitatis illius causæ ac fonti: & quia Clima primum, quod per Meroën, Insulam Nili, sese extendit, Saturno subest, ajunt populos sub illo degentes esse nigros, barbaros, rudes, suspicaces, & proditores, qui humanâ carne victitant.

Qui sub secundo Climate, quod Iovi tribuitur, transitque per Sienen Ægypti civitatem, esse religiosos, graves, honestos & prudentes.

Qui sub tertio, quod subjicitur Marti, & per Alexandriam porrigitur, esse inquietos, & bellicosos.

Qui sub quarto, quod subest Soli, & per Insulam Rhodum, ac mediam Græciam extenditur, esse literatos, eloquentes, Poëtas, & ad omnes artes idoneos.

Qui sub quinto, quod transit Romam, Italiâque ab Allobrogibus dividit, & tribuitur Veneri, esse deliciosos, Musicæ & lautitiis deditos.

Qui sub sexto, ubi dominatur Mercurius, & transit per Franciam, esse mutabiles, inconstantes, & scientiis deditos.

Qui denique sub septimo, quod subjacet Lunæ, & sese per Germaniam, per Provincias Belgicas, per Angliam porrigit, esse phlegmaticos, amantes conviviorum, piscationis, & mercaturæ. Verùm hæc sola causa non videtur uniformis esse semper, neque sufficere: nam sub eodem parallelo aut climate, cum eâdem poli elevatione, cum æquali astorum ortu atque obitu, oppositos videmus effectus, & præsertim in climatibus Hemisphærii inferioris. In Æthiopiâ Sol radiis

radiis suis corpora adurit, & nigrâ carbonum instar tingit fuligine; at in Brasiliâ, quæ eandem habet latitudinem, candida ea sunt, & aër temperatus ac suavis. Antiqui zonam torridam ob æstus ejusdem nimios pro incultâ habuerunt; in Americâ tamen temperatissima ea est, & incolis frequens. Et tametsi æterna illa cæli lumina aliquam operandi vim habeant, plus tamen terræ confert dispositio, cum pro vario montium valliûmque situ, majores aut differentes experiamur effectus cælestium radiorum, quos ipsi etiam fluvii & lacus contemperant. Illud inficiari nemo potest, admirandam in operibus suis esse Naturam, ut planè videatur interdum quasi data operâ, ad ludendam humani ingenii curiositatem, ab ordinariis caussarum legibus ac ratione discedere. Quis caussam dederit illius, quod in Malabaris regione, ubi Calcutium est, videmus accidere? Intersecant illam Provinciam altissimi montes in nubes usque porrecti, desinentes in Promontorium, quod Cori dixit Antiquitas, nunc Comorinum vocatur, & licet ab utrâque parte eadem sit poli altitudo, dum tamen cis montes hyems incipit, marisque fluctus intumescunt, trans montes æstatis ardoribus torrentur campi & oppida, & pelagus in malaciam componitur.

Mar. hist.
Hispan. lib. 26.
c. 17.

Isthæc igitur diversitas, quæ in Climatibus, situ Provinciarum, aëris contemperatione, & alimentis cernitur, variè discriminant hominum constitutiones, hæ verò ipsas deinde eorundem Naturas. Etenim animi mores corporis temperamentum ac dispositionem consequuntur. Septentrionales, quia à Sole remotiores frigida loca incolunt, sanguinei sunt, robusti item, & ^b animosi; unde factum, ut semper ferè Nationibus Meridionalibus dominati fuerint: Assyrii Chaldæis, Medi Assyriis, Parthi Græcis, Turcæ Arabibus, Gothi Germanis, Romani Afris, Angli Francis, & Scoti Anglis. Amant libertatem, uti & ii, qui montes incolunt, veluti Helveti, Grisones, & Cantabri: horum enim temperamentum non absimile est constitutioni eorum, qui ad Septentrionem habitant. In Nationibus Soli proximis calor immodicus sanguinem omnino exsiccat; unde locorum isto-

^b Homines,
qui frigida loca,
Europamque
habitantes,
sunt illi quidam
animosi.
Arist. lib. 7.
Polit. c. 7.

^c Græcorum
autem genus,
ut locorum
medium tenet,
sic ex utraque
naturâ pradi-
tum, quippe
animo simul
& intelligen-
tiâ valit.

Arist. lib. 7.
Polit. c. 7.

istorum incolæ melancholici sunt, & in secretis Naturæ penetrandis, profundi, quomodo ab Ægyptiis & Arabibus scientiarum mysteria Nationes aliæ Septentrionales acceperunt. Provinciæ inter zonam utramque torridam mediæ benigno gaudent cælo, in iisque floret Religio, Iustitia, & Prudentia. Verùm quia unaquæque Natio in multis rebus particularibus speciatim differt ab aliis, licet sub eodem sint Climate, dicam quid de singulis longo usu & studio observaverim, ne præcipua hæc pars desit Serenitati Vestræ, quæ in omnes pænè exercet imperium.

^d Advenientes
anim externos
benignè hospi-
tio excipiunt,
aded ut amu-
latione quâdã
invicem pro
illorum honore
certent. Quos?
advena sequũ-
tur, hos lau-
dant, amicisq;
Deorũ putant.
Diod. Sicul.
lib. 6. c. 9.

§. Hispani Religionem & Iustitiam diligunt; patientes laborum sunt; profundi in consiliis; in executione tardi. Animis tam excelsis, ut eos nec prospera attollat fortuna, nec adversa dejiciat. Quæ in iis inest nativa gloria & animi magnitudo, superbiæ ascribitur, & Nationum aliarum præ se contemptui; cùm tamen ea ipsa sit, cui optimè cum omnibus convenit, & ^d quæ Nationes alias æstimat: ea ipsa, inquam, quæ vel maximè rationem ducem sequitur, atque ex ejusdẽ præscripto facillimè suos deponit affectus & passionēs. Afri astuti sunt, fallaces, superstitiosi, barbari, apud quos nulla viget disciplina militaris.

Itali cauti & prudentes. Nulla species aut imago virtutis est, quam præ se non ferant in moribus suis & verbis, ut fines, quos intendunt, & commoda sua promoveant. Natio gloriosa, quæ olim imperio suo temporali, nunc spiritali universo orbi dominatur. Non minùs potentes & idonei ad imperandum, quàm ad parendum. Animis & ingeniis magni in artibus tam pacis, quàm belli. Quò magis judicio pollent, eò in suspensionem sunt proniores, cum suomet & aliarum Nationum detrimento. Vires majores suspectas habent semper ac metuunt, easque servare conantur in æquilibrio. Nullus educitur gladius, nulla vibratur hasta in Provinciis cæteris, quæ in ustrinâ Italiæ primùm fabricata, & probè exacuta non fuerit.

In Germaniâ religionum varietas, bella civilia, & Nationes istic militantes, animorum candorem & antiquam ingenui-

genuitatem corruerunt; & sicut res deliciores si corrum-
pantur, plus damni accipiunt, ita ubi exterorum malitia hos
infecit populos, magis suspicaces reddidit eorum animos,
magisque bonos mores pervertit. Apud quosdam fides pu-
blica omnino deficit. Tot ac tantorum malorum metus sic
effervit animos, ut nec ament inter se, nec commiseratione
tangantur. Sine lacrymis comparatio institui non potest
inter id, quod fuit aliquando illustris illa & heroica Natio,
& id, quod nunc est, non minus vitiis aliarum, quam armis
funditus destructa. Quanquam illud fateri oportet, apud
complures plus Naturam, quam Exemplum, valuisse; multi
siquidem etiamnum candorem retinent, & generosam sin-
ceritatem Majorum suorum, quorum antiquos mores hoc
nostro adhuc tempore probitas illorum & nobilitas satis
testantur. Verum tamen si res ita se in Germaniam habeat, illud
tamen negare non possumus, *plus ibi bonos mores valere,*
quam alibi bonas leges. Omnes artes ibi vigent ac florent.
Nobilitas conservatur accuratissime, quâ de re præ Nationi-
bus omnibus hæc gloriari potest. Obedientia militaris & to-
lerantia magna est, animi strenui ac fortes. Perit imperii
auctoritas, postquam istud, sui ipsius prodigium, amplitudi-
nem suam & majestatem divisit inter Principes, dissimula-
vitque multarum Provinciarum usurpationem, & liberta-
tem nimiam liberarum Civitatum, quæ turbarum omnium
in Imperio causa fuit, propter mutuam partium corporis
tam potentis dissociationem.

Tacitus de
more Ger-
manorum.

Franci humani sunt, affabiles, & bellicosi. Eadem celeri-
tate, quâ primi eorum succenduntur impetus, intepescunt
iterum. Nec intra Regni sui terminos continere se possunt,
nec satis se tueri in solo alieno; impatientes ac leves; visu
amabiles, intolerabiles moribus: quippe quorum vivacitas
& in agendo libertas cum aliarum Nationum gravitate mi-
nimè convenit. Florent inter eos artes omnes ac scientiæ.

Angli graves sunt ac severi, sibi metipsis placentes, glorio-
sè mortis adeunt pericula, etsi interdum impetu aliquo fe-
roci & temerario ferantur potius, quam electione. Quâ ter-
râ,

râ, quâ mari fortes ac validi milites, si longo usu armis assueverint.

Hiberni laborum sunt tolerantes. Artes aspernantur, Nobilitatem suam superbè jactitant.

Scoti constantes & Regibus suis fideles, cùm in hanc usque ætatem per sæcula, viginti Coronam in unâ familiâ conservaverint. Irarum & vindictæ Tribunal aliud nullum, quàm gladium agnoscunt.

Belgæ industrii sunt, animis candidis & sinceris, idonei ad artes tam pacis, quàm belli, in quibus magnos semper viros terra illa protulit. Amant Religionem & libertatem. Nec sciunt fallere, nec falli se sinunt. Naturæ eorum blandæ metalla sunt liquata, quæ consolidata deinde suspicionum suarum impressiones semper retinent, quo pacto ingenium & ars Mauriti Comitis impellere eos potuit in odium contra Hispanos, & sub specie libertatis induxit in illud servitutis jugum, sub quo etiamnum hodie vivunt Provinciæ unitæ.

Reliquæ Nationes Septentrionales efferatæ sunt, & indomitæ. Vincere nōrunt, & parta tueri.

Poloni bellicosi, magis tamen ad conservandum, quàm ad acquirendum idonei.

Hungari altos gerunt animos, & privilegia sua tenent mordicus. Multos item mores retinent earum Nationum, quæ aut contra ipsos, aut pro ipsis arma susceperunt.

Dalmatæ sunt feroces.

Græci vani, superstitiosi, nullius fidei, obliti nunc, qui & quales antèa fuerint.

Asiatici mancipia sunt eorum, quorum subsunt imperio, vitiorum item & superstitionum. Plus e vexit, & etiamnum sustentat grande illud imperium nostra ignavia, quàm gentis illius fortitudo, plus pœna nostra, quàm ejusdem merita.

Moscovitæ & Tartari ad serviendum nati, celerrimè ruunt in pugnam, & mox in turpem fugam se conjiciunt.

§. Atque hæ observationes generales non omnia semper comprehendunt individua: nam etiam in Natione maximè infideli & ingrata reperiuntur Homines aliqui grati ac fideles,

les, siquidem dominatum immutatio, transmigratio ab unâ Natione ad aliam, conversatio, matrimonia, bellum & pax; atque adeò hi ipsi motus cælestium spærarum, quæ à polis, à zodiaco primi Mobilis imagines cælestes in hæc inferiora derivant, immutant habitudines ac mores, immò ipsam etiam Naturam. Nam si historias consulere libuerit, reperiemus notatos olim fuisse Germanos, quòd nimis alto essent animo; Italos contrà, quòd nimis abjecto & humili: quæ differentia hodie non cernitur. Nationes per vices dominatum exercuere, & dum in iis Monarchia perduravit, floruerunt virtutes, artes atque arma, quæ postea cineribus suis obruit ruina imperii, & simul cum eodem alibi denuò illa renata sunt. Verùm his obstantibus, in Nationibus omnibus semper remanent propensiones aliquæ & affectiones cuique propriæ, quæ exteris etiam (si diu unâ commorentur) sensim adhærescunt.

§. Cognitis igitur Nationum moribus, longè poterit Princeps pertractare melius negotia seu pacis, seu belli, & sciet gubernare Provincias exteras, quarum quælibet ad certum gubernationis modum, tanquam naturæ suæ conformem, magis propendet. *Naturâ enim quoddam hominum genus proclive est, ut imperio herili gubernetur, aliud, ut regio, aliud, ut civili, & horum imperium cuiusque aliud est jus, & alia commoditas.* Non omnibus uniformis est ratio Statûs, sicut nec est medicina, quâ curantur. Quâ in re sæpe falli solent Consiliarii inexperti, qui existimant regi alios posse secundum regulas & principia eorum Statuum, quibus illi consiliis suis assistunt. Frænum facile Hispanis, non item facile est Italis & Belgis: & sicut varii sunt modi, quibus curantur, tractantur, & condocesunt equi Hispani, Neapolitani & Hungari, etsi unius sint speciei; ita etiam diversimodè gubernari debent Nationes secundum naturas suas, mores ac habitudines.

Arist. lib. 3.
Polit. c. 12.

Ex istâ diversâ gentium conditione inferre licebit, quantâ attentione in mittendis Legatis curandum sit Principi, ut ii non solum ab omnibus donis instructi sint, ad repræsen-

D d d

tandam

Ila. 6. S.

tandam ejus personam, & potestatem exercendam, sed etiam, ut eorundem naturæ, ingenium, ac mores consentiant cum naturis, ingenio, ac moribus illius Nationis, quâcum agere debent: nam si hæc desit conformitas, magis idonei erunt ad suscitandum bellum, quàm ad pacem firmandam, magis ad conflandum odium, quàm ad voluntatum studia concilianda. Eam ob rem Deum ipsum suspensum quasi habuit, & dubium electio Ministri alicujus idonei, quem ad populum suum mitteret, atque idè secum ipse deliberationem instituit: *quem mittam, & quis ibit nobis?* Aula quælibet Ministro aliquo naturæ suæ conformi opus habet. In Romanâ quidem illa probant ingenia attenta, quæ dissimulandi artem probè noverint, ita ut nec in sermone, nec in vultu ulla se prodat passio; qui sinceri videantur, & astuti sint ac prudentes; qui obligare sciant alios, se verò obstringant nemini; humani in tractandis negotiis, faciles in componendis, secreti in iis, quæ moliuntur, constantes in semel statutis, amici omnium, nemini familiares.

Aula Cæsarea viro indiget, qui absque superbiâ auctoritatem servet: qui loquatur cum sinceritate, cum modestiâ proponat, satisfaciat cum veritate, & cum longanimitate expectet: qui eventus non prævertat, sed utatur iisdem tum potius, cum evenerint: qui denique in promittendo sit cautus, in adimplendo accuratus.

In aulâ Francicâ probabunt ingenia festiva ac læta, quæ seria jocis miscere noverint, quæ promissa nec spernant, nec valde æstiment, quæ pro mutatione temporis, præsentis tamen potius, quàm futuri, aliter atque aliter suas actiones moderentur.

In Angliâ laudantur ingenia gravia & severa, quæ negotia lentè tractent & expediant.

Venetis in pretio sunt viri facundi & eloquentes, prompti in inveniendis mediis, ingeniosi in ratiocinando & proponendo, & astuti in penetrandis aliorum consiliis.

Genuæ boni Oeconomi, & partium studiosi, compositionis amici magis, quàm dissidii. Qui sine fastu suam
fer-

servent auctoritatem. Qui tolerent, & tempori atque occasione serviant.

Helveti eos amant, qui nōrint suo tempore gravitatem deponere publicam, & ad privatam redire vitam, muneribus ac spe conciliare animos, tolerare & sperare: agere enim debent cum Nationibus cautis & suspiciosis, discrepantibus inter se in Religione, in factionibus, & gubernandi institutis: quæ in statuendo decernendoque consentiunt, & consilia eligunt media, quæ suo quæque modo deinde exequitur.

Verum tametsi conditiones istæ valde idoneæ sint pro quâlibet ex commemoratis jam aulis, in omnibus tamen utiles erunt benevolentia, humanitas, & splendor aliquis, si ea bona corporis dispositio & habitudo comitetur, aliquis item ornatus literarum, notitia linguarum, præsertim Latinæ: ista enim conciliant animos, applausum & existimationem apud externos, & Nationi propriæ auctoritatem pariunt.

§. Porro perinde ac diversi sunt Nationum mores, ita etiam vires. Ecclesiæ vires in cultu, & obedientiâ Christiani-fidelium consistunt. Imperii robur, in æstimatione dignitatis; Hispaniæ, in peditatu militari; Franciæ, in Nobilitate; Angliæ, in mari; Turcarum, in multitudine & frequentia; Poloniæ, in equitatu; Venetorum, in prudentia; & Allobrogum, in arbitrio.

§. Omnes ferè Nationes differunt inter se in armis quâ offensivis, quâ defensivis, cujusque genio ac patriæ dispositioni accommodatis. Quâ in re considerandum imprimis, quæ magis communia sint & generalia, & num Provinciæ alicui propria, aliis disparia sint, nec ne; ut quæ validiora sunt, adhibeantur: excellentia enim in unâ armorum specie, aut novitas repenti inventorum adimit sæpe, aut largitur Imperia. Suum Parthi dilatârunt, quando sagittis usi sunt. Franci & Septentrionales ferratis lanceis, equitatûs velocitate impulsis, fortunæ suæ viam aperuere. Dexteritas gladii exercitata in ludis gladiatoriiis (in quâ plurimum valet ju-

dicium) Romanos effecit orbis dominos. Similiter Hispani excogitatis variis armorum ignitorum generibus, alium novum orbem suo subjecerunt imperio, & Monarchiam in Europâ crexerunt: in iis enim maximè opus est fortitudine animi & constantiâ, quæ propriæ sunt Nationis istius virtutes. Huic elemento ignis ipsa terra sese opposuit (adeò ut jam omnia elementa quatuor in hominis conspirent ruinam) & adhibitis nunc palis atque ligonibus profecit tantum Batavorum industria, ut Hispanorum fortitudini possent resistere.

In potentiis librandis multa sæpè falluntur ingenia, aliqua Italorum præsertim, qui frustra laborant, ut easdem in pari semper æquilibrio sustineant: neque enim illa periculiosior est, aut potentior, quæ majores habet status, aut plures subditos, sed quæ viribus suis melius uti didicit. Expensâ ad bilancem potentiâ, etsi lanx una deorsum vergat, altera in aëre suspensa hæreat, hanc tamen illa æquabit, aut vincet etiam, si vel unica prudentiæ & fortitudinis drachma accesserit, aut si in illâ major ambitio fuerit & tyrannis. Qui cum hoc orbe altiùs fortunam suam extulerunt, ex quo dominati sunt, exigua habuere principia. Amplitudo Austriacæ domûs multorum concitabat æmulationem, & conspirabant omnes, ut eandem deprimerent, nec cuiquam in mentem tunc veniebat Sueciæ, quæ Germaniam servitute oppressura esset, & fortè etiam oppressisset Italiam, nisi mors ipsius Regis intercessisset. Metuendæ magis sunt potentiæ, quæ crescere incipiunt, quàm quæ auctæ jam sunt; in his namque earundem inclinatio naturalis est, sicut in illis earundem incrementum: hæc cum tranquillitate publicâ conservare se student; illæ verò cum alienorum dominatum perturbatione altiùs sese erigere contendunt. Esto, una aliqua potentia in se validior sit, quàm alia, non ideo hæc minùs fortis est, quàm illa ad tuendum se & conservandum. Planeta aliquis in domo suâ plus efficacitatis habet, quàm alius in suâ exaltatione. Nec timores isti potentiæ vicinæ veri sunt semper ac certi, quin immò non rarò in utilitatem redun-

dundant propriam. Timuit Italia, ne fortè ab Occidente servitutis jugum sibi imponeretur, quando Coronæ Castellanae uniri vidit Siciliae Regnum: qui timor auctus est deinde non parum, cum Regnum etiam Neapolitanum accessit, & ambo simul Castellæ obedientiam præstitere; denique desperare omnino visa est, quando Carolus Quintus Imperator Mediolanensem statum Hispaniæ fecit feudatarium; ob ista omnia tamen non amiserunt Principatus suam libertatem, immò tuti adversus Turcarum arma & transalpina, integrum sæculum pace gavisi sunt. Multos inquietos reddidit ac sollicitos propugnaculum ab Hispanis erectum (quod *Fuerte de Fuentes* dicitur) tanquam si Italiæ frænum esset; & usus docuit, non nisi unius defensionis causâ extructum fuisse. Omnes istæ experientiæ neutiquam sufficiunt ad curandas inanes apprehensiones hypochondriæ istius, quam rationem Status vocare solent, accedentibus præsertim humoribus invidiæ & æmulationis, ut phantasias suas melancholicas abjiciat. Casalum Rex Catholicus armis suis obsidet, ut exturbet inde Francos, urbemque legitimo suo Domino restituat, ad maturandam pacem & tranquillitatem Italiæ, & mox æmuli de novo foedere adversus eum incundo cogitant, perinde ac si una aliqua urbs occupata, aut perdita in potentiâ tam amplâ momenti quicquam haberet. E falsâ istâ damnorum & periculorum imminentium in futurum apprehensione, quæ tamen nunquam fortè evenissent, orta sunt alia præsentia longè majora, quàm illa, dum ea remediis antevertere cuperent. Suas itaque deponant æmulationes, qui tantâ semper curant sollicitudine, ut inter potentias sit æqualitas: hoc enim fieri nequit absque quietis publicæ detrimento. Equis orbem in æquali hoc virium æquinoctio ita sustinebit, ut non aliquæ præ aliis ad solstitia amplitudinis accedant propius? Bellum perpetuum foret: nihil enim magis Nationes turbat, quàm si semel apud eas invalescant vanæ istæ imaginationes, quæ finem nunquam habent, præsertim cum unio potentiarum inferiorum contra majorem diu durare haud possit, & si hanc etiam prosternerent, quis

illas deinde in partitione amplitudinis sic moderabitur , ut contentæ sint singulæ , & non quælibet totum illud sibi deposcant ? Quis eas tam conservabit æquales , ut una præ aliâ incrementum nonumat ? Cum membrorum inæqualitate corpus humanum conservatur , quid nî etiam magnitudine unius , & mediocritate alterius Respublicæ conserventur , & Status ? Securius Politica est , majores sequi potentias , & ad earum se accommodare Fortunam , quam iisdem sese opponere. Oppositio vires suscitât , & titulum præbet tyrannidi. Orbes cælestes rapi se sinunt à violentiâ primi Mobilis , cui resistere nequeunt , & illius sequendo motum , cursum suum conficiunt. Dux Toscanus Ferdinandus de Medicis artes potentiores infestandi Romæ didicit , & exercuit adversus Hispaniâ novis quibusdam industriis in Franciâ , Angliâ , & Hollandiâ ; verum agnovit postea periculum , & hoc documentum dereliquit posteris , ne unquam iis uterentur , id quod etiamnum hodie observant magno tranquillitatis publicæ bono.

SYMBOLVM LXXXII.

NONNULLI galeas cygnis & pavonibus coronarunt, ut horum generositate suos excitarent animos, & stimularent ad gloriam: alii ursino capite, aut leonino, pelle per humeros defluente, ut horrorem & metum hostibus incuterent. Hoc presenti Symbolo, quo ostenditur, Principi arma habenda esse in pretio, cristæ loco supra cassidem Erinaceum colloco, cujus aculei non minus aspectu jucundi ob asperitatem, quàm plumæ Struthionis ob molliem, tuentur simul ac lædunt. Nullus elegantior cultus, quàm si arma armis exornentur. Vanus est purpuræ splendor opere phrygio elaboratæ, quamvis auro, unionibus, & adamantibus

D d d 4

bus

* Fecit igitur
Rex Salomon
d. centas ha-
stas aureas de
summâ sexce-
ntorum aureo-
rum, qui in
singulis hastis
expendebantur:
trecenta quoque
scuta aurea
trecentorum
aureorum, quibus
tegebantur
singula scuta.
2. Paral. 9. 15

* Trog.

† Alex ab A-
lex. l. 8. c. 18.

b Clypeus for-
tium ejus igni-
tus. Nahū 2. 3

c Et ut resul-
sit sol in cly-
peos aureos,
& arees, re-
splenderunt
montes ab eis,
& resplende-
runt sicut la-
pides ignis.

1. Mach. 6. 39

d Accingere
gladio tuo su-
per semur tuū,
potentissime,
specie tuâ, &
pulchritudine
tuâ intende
prospere, pro-
cede, & regna.
Pl. 44. 4.

* Tit. Liv.

bus radiet, inutilis palatiorum familiæque ostentatio, & au-
larum pompa, nisi micantium gladiatorum & armorum ful-
gor illustres reddat Principes. Non minùs gloriatus est Salo-
mon, sapientissimus Rex, de armamentariis omni armorum
genere copiosè instructis, ubi scuta & lanceas magni valo-
ris^a reconderet, quàm de sumptuosis vestiariis. Hispanis mi-
litares^{*} equi sanguine ipsorum cariores erant. Nunc æstima-
tionem illam perdit vehiculorum & rhedarum commoditas,
quibus[†] apud Romanos nisi Senatoribus, & castæ & spe-
ctatæ probitatis fœminis, alias uti non licuit. Quos abusus ut
tolleret Carolus Quintus Imperator: morèmq; equitandi
iterum introduceret in Comitibus Madritensibus anno 1534.
sic fertur locutus: *Natura horum Regnorum non domi so-
lum, sed & foris apud externos ab equitandi peritiâ in pretio &
honore fuerunt, magnâmq; famam, laudem ac gloriam adeptæ
sunt tot præclaris victoriis, quibus hostes suos tam Christianos,
quàm infideles debellârunt, acquisivêre tot Regna, & domi-
nia, quæ etiamnum sub coronâ hâc nostrâ perseverant.* In
laude virorum fortium ponit Scriptura, clypeos^b eorundem
esse igneos, volens nimirum innuere, quâ curâ nitentes eos
ac bene politos servare studeant, alibi verò expendit, radios
eorum à montibus vicinis percussos, lampadum accensa-
rum esse^c similes. Divino etiam lateri elegantiam addere
ajebat David gladium^d accinctum. * *Vestibus Hannibalis
nihil inter aequales excellens, arma atque equi inspiciebantur.*
Carolus V. Imperator magis gaudebat militari pompâ,
quàm vestibus auro segmentatis. Ottocarus Bohemiæ Rex
debellatus à Rudolpho Imperatore, magno cum splendore
veniebat ad obedientiam illi præstandam, cùmque famuli
Imperatorem hortarentur, ut pro eo ac suam deceret Maje-
statem, sese exornaret, respondit: *Armis cincti, militaris
agminis instar procedite, & palam istis ostendite, in armis vos,
non in vestitu cultum & elegantiam ponere, ista enim me pa-
riter, & vos potius decet.* Illa Majestas auctoritatem Prin-
cipibus conciliat, quæ ex potentiâ nascitur. Pro suâ defen-
sione eos elegit populus, id quod significare volebant Na-
varri,

varri, quando in coronationibus Reges scuto infidentes in altum extollebant : hoc pro throno regio erat, pro conopéo ipsum cælum. Scutum subditorum Princeps esse debet adversus omnes impetus armatum, & periculis atque injuriis expositum. Tunc & subditorum, & aliorum oculis cultior videbitur & elegantior, cum magis armatus incesserit. Germani olim *scuto frameæque juvenes ornabant. Hæc apud illos toga, hic primus juvenæ honos. Ante hoc domus pars videbatur, mox Reipublica.* Nunquam Princeps refert Principem, nisi cum in armis fuerit. Nulla vestium tessera splendor, quàm loricarum. Nullus aulae comitatus jucundior oculis, quàm milites in certos ordines ac turmas dispositi, quorum conspectus tum est gratior, cum à Martis horrore magis ornati illi sunt, & incedunt onusti rebus ad offensionem, defensionem, & sustentationem propriam necessariis. Militia alio corporis cultu non indiget, quàm suomet apparatu. *Supellex pretiosa nihil aliud sunt, quàm onus & impedimentum.* Quod ad præcipuum victoriæ finem magis conducit, id in bello videtur optimum. Eam ob rem cum Scipio Africanus penetravit in Hispaniam, jussit milites singulos tritici tantum humeris deferre, quantum ad dies triginta in victum sufficeret, & palos septem, ad castrorum locum muniendum. Hæc tum supellex erat gentis militaris, ita ad incommoda fictæ & factæ, ut urbem pro Senatu Populoque Romano, templa pro Diis extructa crederet, suum verò decus in agris esse sub tentoriis & tabernaculis militaribus. Tali cum disciplinâ orbi dominari potuit. Deliciæ, luxus vestium & divitiæ pro aulicis sunt, in militibus hostium cupiditatem excitant. Eam ob causam meritò risit Hannibal, cum Antiochus suum ei ostenderet exercitum, cultu corporis elegantem magis, quàm armis fortem, sciscitantèque Rege, num contra Romanos sufficere videretur, acutè Afrorum more respondit : *Immo verò sufficiet, quantumvis illi etiam cupidi sint. Ne te terreat vanus aspectus, & auri fulgor atque argenti, quod neque tegit, neque vulnerat, aiebat ad Britannos Galgacus, ut Romanorum metum iis eximeret;*

& So-

Tac. de more Germ.

Curt. lib. 5.

^c Urbem Senatui, ac populo Romano, templa Diis reddita, proprium esse militis decus in castris. Tacit. lib. 3. Hist.

Tacit. in vitâ Agric.

& Solimannus Solymis suppetias laturus, ut animos suis adderet, sic fertur dixisse:

Tass. cant. 9

*L'arme, e i destrier d'ostro guerniti, e d'oro
Preda sien nostra, e non difesa loro.*

^f Quod tenaciores eorum in prælio essent metu damni. Sueton.

Et tamen si Iulius Cæsar non incommodum arbitraretur, si milites sui divites essent, quod existimaret hos tales metu damni in prælio constantiores fore; ampla tamen spolia venalem faciunt victoriam, atque arma solâ suâ fortitudine exornata eam cœmunt: miles enim plerumque magis sollicitus est de servando eo, quod habet, quàm de ipsâ victoriâ, qui cupiditate ductus descendit in prælium, ad debellandum hostem unicè intendit animum, ut spoliis dein potietur. Spes lucri & gloria magni pectori humano sunt stimuli. O quàm risisset Hannibal, si horum temporum militiam suis usurpâset oculis, tam in cultu corporis elegantem ac deliciosam, tam lautitiis instructam, ut vix currus & equi ad vecturam suppetant. Quomodo ille tanto vehiculorum numero superare potuisset montium Pyrenæorum asperitatem, & per nives Alpium viam sibi patefacere? Non exercitus videntur hodie (in Germaniâ præsertim) sed amplissimæ Nationum coloniæ, quæ ab uno loco in alium commigrant, ducentes secum Familias integras, & omnem ædium supellectilem, tanquam si belli instrumenta forent. Similem disciplinæ remissionem in Othonis exercitu^g notavit Tacitus. Nullum est tam opulentum Principis ærarium, nulla Provincia tam rebus abundans, quæ ad eos sustentandos sufficiat. Æquè amicis noxii sunt nimirum, ac hostibus: quæ laxatio per Ducem Fridlandum introducta fuit, ut tantò majorem militum numerum colligeret, integras Provincias eorum rapinæ permittendo, quod nonnulli ideò factum existimant, ut eæ sic oppressæ ac debilitatæ contra illius vires insurgere amplius haud possent, aut ut hac licentiâ exercitum ipsum enervaret, Cæcinæ modum imitatus, cui *perfidiam meditati, infringere exercitus virtutem, inter artes erat.*

^g Quidam luxuriosos apparatus conviviorum, & irritamenta libidinum, ut instrumenta belli mercantur. Tacit. lib. 1. Hist.

Tacit. lib. 2. Hist.

Atque hic abusus grandia minatur damna, nisi temporì adhibeatur remedium, nec desperatum hoc videri debet: etsi

enim

enim non minoris sit molis laxatam militiæ disciplinam corrigere, quàm sese opponere hostibus; id quod ^b Corbulo in Syriâ expertus fuit: hoc tamen intelligi debet, quando per hostem non licet, aut certè non expedit, tam repentè ab uno extremo transire ad aliud. Verùm si tempus non desit, nihil prohibet exercitio, severitate, & exemplo ordinem ac disciplinam exercitus postliminiò reducere: absque illis tribus enim nec ad meliorem formam revocari poterit, nec emendatus diu in eadem disciplinâ persistere; uti Vitellio accidit, *cujus miles degenerabat à labore ac virtute, assuetudine voluptatum & conviviorum.* Probè hoc intellexit Corbulo, cum in Germaniam mitteretur, adeoque *legiones operum & laboris ignaras, populationibus latantes, veterem ad morem reduxit.* Idem postea fecit cum exercitu in Syriâ, ubi milites reperit tam artium bellicarum ignaros, ut multi essent etiam *veterani, qui non stationem, non vigiliis inissent; vallum, fossamque quasi nova & mira viserent, sine galeis, sine loriceis, nitidi, & quasiuosi, militiâ per oppida expletâ; & arcens inutiles, exercitum ad hiberna frigora in castris exercuit.* Ipse cultu levi, capite intecto, in agmine, in laboribus frequens adesse: laudem strenuis, solatium invalidis, exemplum omnibus ostendere; cumque videret multos ob regionis inclementiam signa deferere, *remedium severitate quasitum, est.* Nec enim ut in aliis exercitibus, primum alterumque delictum veniam prosequeretur, sed qui signa reliquerat, statim capite pœnas luebat. Idque usu salubre, & misericordiâ melius apparuit, quippe pauciores illa castra deseruere, quàm ea, in quibus ignoscebatur. Miles ad ingentes illos labores, & præsentia belli pericula reduci non potest, nisi alio aliquo rigore, aut alio præmio, quæ duo illa adæquet. Principes honoribus ac præmiis bonos Duces efficiunt; Duces verò bonos milites exemplo, rigore, ac liberalitate. Optimè nôrat Gofredus, gloriam & spem commodi augere magnitudinem animi, quando proelium commissurus,

*Confortò il dubbio, e confermò chi spera,
Et all' audace ramentò i suoi vanti:*

^h Sed Corbulo plus molis adversus ignaviam militum, quàm contra perfidiam hostium erat.
Tac. lib. 13. Annal.

Tacit. lib. 2. Hist.

Tac. lib. 11. Hist.

Tac. lib. 13. Annal.

Tacit. ibid.

Idem ibid.

Tass. can. 20

Ele

Ele sue prove al forte , à chi maggiori

Gli stipendi promise , à chi gli honori.

¹ Non ibimus
per agros, nec
per vineas, nō
bibemus aquas
de puteis tuis.
Num. 20. 17.

Aufim propè dicere, militiam bonam esse non posse, nisi is, qui præest, prodigus sit aliquantum, & crudelis; ideò fortè Germani Legionem, & quæ ad eam pertinent, baculum Chiliarchæ (*Den Regiment oder Colonellstab*) appellare solent, illo enim regendi sunt milites. Tanto disciplinæ rigore ac severitate suum continebat exercitum Moyses, ut petens aliquando per terram Regis Edom transitum, simul adpromitteret, è suis fore neminem, qui vel aquam ex puteis ipsius hauriret, aut agros cujusquam aut vineas attingeret.

De instaurandâ collapsâ exercitus disciplinâ antiquitas illustre nobis reliquit exemplum in Metello, dum fuit in Africâ, ubi tam corruptum reperit Romanum exercitum, ut milites è stativis suis nollent egredi, signa desererent, & per Provinciam vagantes loca omnia expilarent, ac passim rapinas exercerent, omni utentes licentiâ, quam cupiditas suadebat & luxuria. Omnibus tamen iis sensim remedium attulit artibus militaribus eos exercendo. Vetuit inprimis ne aut panis, aut alius cibus coctus in castris venum proponeretur. Ne annonæ castrensis curatores exercitum sequerentur. Ne gregarii milites iter facientes famulum haberent, aut mulum; pari ratione reliquos quoque corrigens abusus, ad pristinam suam fortitudinem & robur revocavit militiam. Quæ cura tantum effecit, ut ea sola lugurthæ terrori esset, eumque moveret, ut per Legatos suam suorumque filiorum vitam illi committeret, reliqua verò omnia Romanorum fidei concreditorum se polliceretur. Arma nimirum spiritus vitales sunt, qui Reipublicæ corpus foveant ac sustinent, vades tranquillitatis publicæ, in quibus ejusdem conservatio & incrementum consistit, si instructa bene sint, & disciplinam admittant. Optimè hoc intellexit Alexander Severus Imperator, quando dixit, *disciplinam majorum Rempublicam tenere, quasi dilabatur, & nomen Romanum, & Imperium amissum iri.*

Alex. Sever.
apud. Lamp.

Quare

Quare cùm tantum intersit bonos habere milites, curandum Principibus sedulò, ut honore & favoribus eos prosequantur. Militem fortem Saül ferebat in oculis, nec unquam à suo latere dimittebat. Præmium & honor eos reperiunt, facit verò exercitium: *paucos enim viros fortes natura* Veget.

procreat, bonâ institutione plures reddit industria. Hæc cura esse debet Centurionum, Chiliarcharum, ac Ducum, perinde ac fuit Sopher Principis exercitus, qui tirones ^k exercitabat; atque adeò supremos Duëtores sacræ literæ Magistros militum vocant, quorum videlicet muneris sit eos instruere & erudire; quomodo ^l Putipharem appellant, & Nabuzardan ^m militiæ Principem.

^k Sopher Principem exercitus, qui probabat tirones de populo terra. 4. Reg. 25. 19

^l Madianita vendiderunt Ioseph in Egypto Putiphari Eunucho Pharaonis, Magistro militum. Gen. 37. 36.

^m Transtulit Nabuzardan Magister militum in Babylonem. Jerem. 39. 9.

Verùm quia istuc ob indulgentiam nimiam Ducum atque incuriam, aliâque in bello impedimenta, haud facile in praxin redigitur, tempestivè potius præverti deberet; quâ in re grandis Principum & Rerumpublicarum est negligentia. Pro literarum studiis collegia eriguntur, & pro virtute Conventus & Monasteria: in militante Ecclesiâ Seminaria sunt, in quibus formentur milites spirituales, qui eam defendant, nulla pro sæcularibus. Solus Turca illud cordi habet, qui eum in finem collectos ex omni Natione pueros certis locis concludit, & in armorum exercitiis educari curat, unde post Ianizerorum formantur copiæ, qui eum illum Patrem, aut Dominum non agnoscant, præter ipsum Turcam, præcipuum Imperii ipsius robur sunt & tutela. Idem facere deberent Christiani Principes in celebrioribus civitatibus, colligendo in Seminariis pueros orphanos, expositos, & alios, ubi instruerentur in exercitiis militaribus, ubi condiscerent fabricari arma,nectere funes, conficere pulverem pyrium, & alia belli munimenta, ut inde postea ad obsequia & officia militaria prodirent aptiores. Possent etiam pueri educari in portubus & armamentariis nauticis, ubi artem navigandi à teneris annis imbibèrent, viderentque quomodo construendæ triremes & naves, texenda vela, conficiendi rudentes; quo fieret, ut expurgaretur Respublica à facie istâ vagabundorum, haberetque, quorum operâ in artibus militari-

E e e

ribus

ribus uti posset, sumptibus sustentationis ex ipso diurno singulorum opere collectis, qui si fortè non sufficerent, certâ aliquâ lege sanciri posset, ut ex omnibus piis operibus aut legatis tertia eorum pars assignaretur ejusmodi Seminariis: neque enim minùs merentur, qui defendunt altaria, quàm qui eadem incensant.

Proderit etiam non parum ad militiam conservandam, si ærarium bellicum dotetur redditibus certis & statis, qui in alios usus non impendantur. Ita Augustus fecit applicando ei rei partem decimam omnium hæreditatum & legatorum, centesimam verò rerum venalium; quam institutionem Tiberius postea, deprecante etiam Senatu, tollere noluit, eò quòd subsidio illo ærarium militare ⁿ niteretur. Simili ratione ærarium Neapolitanum dotaverat Petrus Comes de Lemos; at æmulatio evertit postea, quod zelo optimo & prudentissimo is instituerat.

ⁿ Centesimam rerum venalium post bella civilia institutam deprecante populo, edixit Tiberius militare eo subsidio niri. Tacit. lib. 1. Annal.

^o Ita enim, & tutela civitatis instructa murorum præsidio providebitur, & inflaurandi agonis voluptas; confirmatis his quæ ad securitatis cautionem spectant, insecti temporis circuitus circuitione representabit. L. unicâ, C. de expen. publ. lib. 11.

S. Atque hæc cura non in militiâ solùm adhiberi debet, verùm etiam in erigendis propugnaculis, & præsidio firmandis: iste enim sumptus multos alios graviores cavere potest; loci infirmitas invitat hostem, contrà vix quisquam oppugnat statum, quem resistere posse arbitratur. Si quod in ludis, spectaculis, & ædificiis prodigitur, hanc in rem insumeretur, quietiores & securiores viverent Principes, & orbis universus majori pace ac tranquillitate frueretur. Diocletianus & Maximilianus Imperatores optimi obsequii loco habebant, quòd quidam Provinciæ Gubernator pecuniam ad amphitheatri fabricam destinatam muris reparandis ^o impendisset.

SYM-

SYMBOLVM LXXXIIL.

ILLA ipsa tellus, in quâ eriguntur propugnacula, maximus eorundem hostis est. Per illam ligonibus & palis fossæ ducuntur & aggeres, quibus ad expugnationem via sternitur; intra illius viscera occultè sub murorum vallo-
rûmque cemento aguntur cuniculi, donec flammâ correpti funditûs omnia evertant. Solum illud castrum expugnari non potest, quod in aquis situm sævientium undarum furore quaquaversum cingitur, quæ licet illud verberent, unâ tamen etiam defendunt, non dando locum obsidioni navali, totûmque foret periculum in maris malaciâ, si diu con-

Ecc 2

stans

Arist. lib. 7.
Polit. c. 14.

Sallust.

* Sagitta ejus
acuta, & om-
nes arcus ejus
extenti. Vn-
gula equorum
ejus, ut flix.
Isa. 5. 28.

S. August.

stans perduraret. Sic Monarchiæ & civitates magnâ ex parte bellum gerentes conservantur, eadem imperio potita corrumpuntur. Tunc cura vigilat; providentia accincta est gladio; gloria exstimulat animos; occasiones fortitudinem augent; æmulatio ad majora incendit, & periculum commune sociat voluntates, malosque Reipublicæ humores evacuat. *Metus hostilis in bonis artibus & legibus populum retinet.* Nunquam Romani extiterè fortiores, nec subditi magis quieti & obediētes Magistratibus, quàm cùm portas urbis uno tempore Pyrrhus, alio Hannibal obsideret. Magnæ alicui Monarchiæ plus periculi à suâ potentiâ imminet, quàm alii à suâ imbecillitate: illa enim de viribus suis secura sibi adversus casus futuros minimè prospicit; hæc verò metu sollicita semper arma in promptu^a habet. Si disciplina militaris conquiescat, nec in continuo servetur exercitio, efflorescat otium animos, labefactat ac sternit muros, ærugine obducit gladios, & scutorum ligaturas corrodit; augescunt sensim cum eo deliciæ, & dominatur ambitio, unde discordiæ oriuntur, ex his verò bella civilia, adeoque experitur Reipublica mala omnia, & infirmitates interiores, quas procreat otiositas. Absque aliquo motu res nec crescunt, nec conservantur. Quintus Metellus, accepto nuncio de amissâ Carthagine, palam Romæ in Senatu dicebat, se jam ejus ruinam metuere, postquam Rempublicam illam destructam cerneret. Publius Nasica cùm dicentem audiret, res ob successum illum nunc meliori esse loco, respondit: *Immo verò in majori nunc versantur periculo*; sciebat nimirum, hostiles illas vires velut undas esse, quæ Romam concuterent quidem, sed fortiores ac firmiores efficere, atque ideo hortatus eos est, caverent, ne semetipsi perderent, *timens scilicet infirmis animis hostem securitatem, & tanquam pupillis civibus idoneum tutorem necessarium videns esse terrorem.* Suinthila Gothorum Rex in Hispaniâ magnus fuit, & in actionibus suis ac facinoribus gloriosus, quoad bella gessit, simul ac ista desinere, deliciis sese dedit, ac periit. Rex Alphonsus Sextus expendens clades, quas à Mauris acceperat, causam

causam sciscitatus est, & responsum illi fuit, à suorum otio & deliciis ista manasse. Quare mox balnea & lautitias alias, quæ vires infringunt, prohibuit. Ob rerum omnium incuriam & segne otium Regum Roderici & Witizæ tota pænè Hispania Afris in prædam cessit, donec reflorescente in Pelagio, ejusque successoribus militiâ, fortitudo etiam & gloria militaris assiduâ æmulatione incrementum sumpsere, & Hispaniam non solum à durissimo illo jugo liberârunt, sed etiam magnæ alicujus Monarchiæ caput constituerunt. Concertatio inter ordines militares Castellæ insignes peperit Heroës, quorum potius studium fuit vincere inter se gloriâ militari, quàm hostem debellare. Nunquam Domus Austriaca ad tantum ascendisset fastigium, si otio semper relicta fuisset. Iisdem mediis, quibus eam sternere cogitant æmuli, fortior illa redditur & gloriosior. *Nam pacem agentes, tanquam ferrum*, quod non usurpatur, *splendorem amittunt*. Potentiæ minores absque armis conservari possunt, at non majores: in illis enim non æquè est difficile Fortunam servare æqualem, atque in his, è quibus nisi arma mittantur foràs, intus belli excitatur incendium: uti Romanæ Monarchiæ accidit. *Vetus ac jam pridem insita mortalibus potentia cupido, cum Imperii magnitudine adolevit, erupitque*. *Nam rebus modicis, equalitas facile habebatur, sed ubi subactò orbe, & amulis Urbibus, Regibusque excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter Patres plebemque cunctamina exarsere*. Fortitudinis æmulatio, quæ adversus hostem exerceri solet, eo deficiente inter ipsas Naturas succenditur. Experti id fuere Germani, quando *decessu Romanorum, ac vacui externo metu, gentis assuetudine, & tum æmulatione gloria arma in se verterunt*. Pax Imperii Romani cruenta fuit: ex illa enim bella civilia^b ortum habuere. *Cherusci nimiam ac marcentem diu pacem illacesiti nutrierunt, idque jucundius, quàm tutius fuit*. Per bella in Provinciis Belgicis civilia in Hispaniâ delière dissidia. Plurimum ejus Monarchiæ profuit palæstra illa & schola Martia, ubi doctæ & exercitiæ fuere tot artes militares: etsi institutio hæc & disciplina

Mar. hist.
Hisp lib. 6.
c. 27.

Arist. lib. 7.
Polit. c. 14.

Tacit. lib. 2.
Hist.

Tacit. lib. 2.
Annal.
^b *Pacem sine dubio post hæc, verum cruentam.* Tacit. lib. 1. Annal.
Tac. de more Germ.

hostibus etiam & æmulis communis fuerit, adeò ut omnes ferè Europæ Principes armorum usum ibi didicerint; quamvis item magnorum fuerit sumptuum, bella gerere in Provinciis tam turbatis & longè dissitis, cum tantâ sanguinis profusione, & tam gravibus usuris, cum tanto hostium commodo, nostro verò tam exiguo, ut dubitari meritò posset, satiùsne esset victos nos fuisse, an vincere; aut num expediret aliquod adhibere remedium, quo extingueretur omnino, aut certè sopiretur ad tempus ignis ille sanguinis aurique sitientissimus, eo fine, ut quod illic inutiliter consumitur, impendatur in vires navales, & stabiliatur Imperium utriusque Maris, Mediterranei & Oceani, foveaturque bellum in Africâ, cujus progressus feliciores ob Italiæ & Hispaniæ vicinitatem Monarchiam hanc magis unirent; verùm amor erga subditos illos tam antiquos & bonos, desiderium item è tam vili servitute, quâ titulo libertatis miserè oppressos vident; eosdem liberandi, & ad verum Dei cultum reducendi, plus potest, quàm ratio statûs.

§. Nunc sicuti fortitudinem & gloriam militarem tueri, ubi unus solus imperat; Statuum securitas est; ita periculo non caret, ubi summa potestas ad multos pertinet, quemadmodum in Rebus publicis accidit: nam in ipsismet eorum armis maximum subest periculum, dum supremum multorum arbitrium uni soli committitur. Ab illâ ipsâ manu, quam armarunt primum, jugum iis imponi solet. Vires, quas ipsi contulerunt, libertatem eorundem opprimunt: ita Reipublicæ Romanæ contigit, & inde postea ad omnes ferè reliquas tyrannis permanavit. Eâ de causâ, licet valde expediat, arma semper in promptu habere & exercitata, artes tamen pacis securiores sunt, præsertim si corruptus sit populus, & locis dissitis à se divisus: nam belli ferocitate fit insolentior, & præstat periculum illi obversari ob oculos, quàm procul illo securum vivere, ut pro suâ conservatione tantò magis se uniat. Non minùs secura erat libertas Reipublicæ Genuensis; quando montibus utebatur nondum artificio militari munitis, ac nunc, postquam singulari cum indu-

striâ

stria & labore ingenti effectum, ut iidem tanquam muri inexpugnabiles Reipublicæ deserviant: nimia enim securitas malos generat humores, cives in partes scindit diversas, procreat audaces spiritus, & exteriora media aspernatur; in Rebus publ. verò, quæ intestinis agitantur dissidiis, plus periculi creant muri, quàm profint; atque adeò tunc solùm utiles erunt, si prudens ille senatus sic egerit, ac si eos nō exstruxisset.

SYMBOLVM LXXXIV.

Visvm quibusdam, Naturam homini non matrem fuisse, sed novercam, magisque se exhibuisse liberalem erga animantes cæteras, utpote quibus certiozem indidit instinctum & notitiam mediorum, quibus pro defensione suâ

Ee 4

& con-

& conservatione opus habent. Verum isti non satis suam expenderunt excellentiam, arbitrium suum & dominium in res alias inferiores, siquidem largita est illis Natura intelligentiam quandam velocem, quæ momento unico terram pariter & cælos penetrat: memoriam, in quâ absque confusione omni, aut perturbatione, rerum tam variarum conservantur imagines: rationem, quæ discernit, unum ex alio colligit, & concludit: judicium, quod intelligit, ponderat, & definit. Propter hanc donorum præstantiam homo imperium tenet in omnes res creatas, & disponit de iisdem pro libitu, utens manibus tam sapienti efformatis artificio, ut instrumenta sint ad omnes artes idonea; & tamen nudus omnino, & absque armis in hanc lucem editus sit, ea tamen pro suo fabricatur arbitrio, ut aut semet tueatur, aut etiam impetat alios. Tellus cum in finem ferrum & chalybem ei suppeditat: aqua (quomodo in Symbolo præsentis videre licet) ea cudit: aer focum incendit, ignis denique ea temperat, ita nimirum elementa omnia ejus arbitrio obediunt. Fragili aliquo lembo maris domat superbiam, & linteo ventos colligit, ut pro alarum remigio ei deserviant, quibus sese ab uno loco in alium transferat. Intra fistulas æreas vim ignis coërcet, unde non minus horrenda jaculatur fulmina, quàm ipse Iupiter. *multa, quæ naturâ impedita sunt, consilio & ingenio expedit*: & quia istud Naturæ adminiculo temperat thoraces ferreos, & ferrum in lanceas acuit, industriâ magis Principem uti oportebit, quàm viribus, consilio magis, quàm brachio, calamo potius, quàm gladio: nam omnia potentiâ extremâ experiri velle, Gigantum foret infania, qui montes montibus aggersere. Vires majores non semper triumphant. Cursus navis exigua sistit remora. Vna civitas Numantina annos quatuordecim Romanum fatigavit Imperium. In urbe Sagunto expugnandâ plus laborandum isti fuit, quàm in vastissimis Asiæ Provinciis subjugandis. Vires languescunt sensim, & consumuntur, ingenium semper perdurat: & si isthoc bellum non geratur, illis non vincitur. Secure illud bellum suscipitur, quod ingenio

Livius.

^a Melior est
sapientia, quàm
vires. Sap. 6.1

^b Melior est
sapientia, quàm
arma bellica.
Eccles. 9.18.

genio geritur : periculosum est & anceps, quod solo robore.

————— *Non solum viribus equum,*

Val. Flac.

Credere, saepe acri potior prudentia dextrâ.

Mens una sapiens plurimum vincit manus.

Eurip.

Tiberius datis ad Germanicum literis gloriatus est, *se novies à Divo Augusto in Germaniam missum, plura consilio, quàm vi perfecisse.* Nec aliter agere solebat, cùm Imperatoriâ dignitate fungeretur, præsertim ut Provincias longè distitas tueretur, & identidem repetebat, *Consiliis & astu externas res moliendas, arma procul habenda.* Non omnia viribus

Tacit. lib. 2.
Annal.

superantur, *non velocitate, non celeritate, sed consilio & sententiâ.* Victoriis continuis Provinciæ Belgicæ pessum ière: plus enim fortiudo efficere conata est, quàm prudentia. Virium loco itaque calliditas succedat & astutia, & hæc vincatur, quod illis non potest. Quando temporibus Roderici

Tacit. lib. 6.
Annal.
Cicero.

Regis Mauri ex Africâ Hispaniam armis suis infestârunt, Murciæ Præfectus in prælio quodam, in quo tota civitatis illius Nobilitas occubuit, victus fuit, & foeminæ, se compertâ, in virili habitu, & armis cinctæ per urbis muros se disposuere; quod cùm magnæ multitudinis speciem præbuisset, ad honestas cōditiones victores Mauros adduxit. Eduardus Quartus Angliæ Rex dicere solebat, Carolum cognomento Sapientem Franciæ Regem nullis instructum armis, solis literis graviora contra se movere bella, quàm aut Pater ejus, aut Avus armis fecissent. Ferrum & gladius paucis in locis vim suam possunt exercere, solers rerum negotiatio ubi-vis efficere potest plurimum. Nec refert Principes abesse ac distare inter se longiùs: sicut enim arbores mediis radicibus communicant inter se, & uniuntur invicem, suâ agendi vi per largum etiam spatium diffusâ, ita illi per suos Legatos & artificia quædam occulta præstare idem poterunt. Vires alienas suas ingenium efficit inito cum exteris foedere, communis utilitatis intuitu. E privato aliquo cubiculo plus efficere Princeps poterit, quàm in campestri agro. Rex Philippus Secundus Madrito discessit nunquam, & orbem in metu & obedientiâ continuit. Magis prudentiâ metuendum se fecit,

Mar. hist.
Hisp. lib. 6.
c. 24.

quàm

Tac. lib. 13.
Annal.

quàm virium robore. Infinita propemodum illa est potestas, quæ industriâ utitur. Archimedes totum hunc terræ atque aquæ globum machinis suis commoturum se dictitabat, si extrâ alicubi pedibus posset consistere. Vna aliqua grandis Monarchia generali orbis totius dominio facillè potiretur, si ad vires ars aliqua atque industria accederet; quod ut ne fiat, permittit primum illud Mobile Imperium, ut magnis prudentia deficiat, & in potentia omnia sita arbitrentur. *Plenæque in summâ fortunâ auspiciis & consiliis magis, quàm telis & manibus geri solent.* Aequè periculosa est potentia cum temeritate, ac temeritas absque potentia.

§. Bella plurima inter Principes Christianos industriâ aliquâ evitari possent, at iudicium damna aut non agnoscit, nec decentes reperit conditiones, quibus ea facere caveat; aut illa non æstimat, excoactâ per ambitionem prudentiâ; aut animi fastus gloriosum ducit ultrò ea subire, adtòque fucata belli gloriâ se finit abripit quod cum sit actio quædam publica, & quâ communis omnium dependet conservatio, mensurari non debet inanibus estimationis umbris, sed commodis & utilitatibus publicis; ita tamen, ut nullum interim sit medium, quod ad evitandum bellum Princeps non experiatur, omnes amovens occasiones, antequam nascentur, & si subortæ jam fuerint, eorum sibi voluntates conciliet, qui consilio suo pacem promovere possunt: inquirat media suavia, ad conservandam amicitiam: hostem intra & extra suum Regnum fatiget: consilia ejusdem prævertendo, & societates ac fœdera cum aliis defensionis causâ faciendo, metum ei injiciat. Atque istis humanis mediis divinis etiam jungat subsidia orationum & sacrificiorum, summique Pontificis, tanquam communis Christianorum Patris, utatur operâ, sincerè ad ipsam referendo de animo suo & desiderio tranquillitatis publicæ, de acceptâ injuriâ, aut rationibus, quibus ipse movetur ad arma capienda, nisi sibi ritè satisfiat. Vnde relatâ porro causâ ad collegium Cardinalem, & interpositâ auctoritate Sedis Apostolicæ, aut reipsâ ad arma non veniretur, aut Princeps causam suam Romæ purga-

purgaret, ubi tribunal est, in quo Principum acta dijudicari, & lites deciderent. Nec hæc ignavia est, sed generositas quædam Christiana, & cautela politica ad Nationum animos in amicitia retinendos, & cavendas æmulationes ac fœdera, quæ ex iisdem oriuntur.

SYMBOLVM LXXXV.

VBI Ursus alveare apum semel nactus fuerit, nihil tunc consultius, quàm totum illud aquis immergere: quodcunque enim aliud medium officeret potius, quò minus suo fine, hoc est, favo mellis potiretur; & apicularum aculeos effugeret. Hoc ipso exemplo Symbolum præsens damna & incom-

^a Neutralitas
nec amicos pa-
rit, nec inimi-
cos tollit. Po-
lyb.

incommoda exhibet consiliorum mediorum, usu comperta in eo, quod Herennius Pontius Samnitibus dedit, quando conclusis in angusto aliquo loco Romanis, auctor fuit, ut liberè inde exeundi omnibus facerent potestatem: quo consilio dein rejecto suasit, ut omnes obtruncarent, rogatusque causam, cur extrema illa sequeretur, cum media inter utrumque via possit eligi, liberos nimirum eos dimittendo, postquam iis certas leges tanquam victis prius imposuissent, respondit: ita expedire potius, ut aut liberales sese erga Romanos exhiberent, adeoque hoc insigni beneficio pacem firmam ac stabilem cum iis firmarent, aut vires illorum ita penitus opprimerent, ne contra eos instaurari unquam possent; consilium verò aliud medium nec amicos parere aiebat, nec tollere ^a inimicos. Ideò Aristodemus Ætholis dicebat: *Romanos aut socios habere oportet, aut hostes, media via nulla est.*

Mar. Hist.
Hispan. lib. 11.
c. 15.

§. In iis casibus, in quibus amicum aut hostem devincire quis cogitat, nihil efficient signa media: nam gratitudo in id, quod intermittitur, conjicit oculos, & facile causam reperit, cur obstrictam se non sentiat. Sic Franciscus Galliarum Rex, postquam liber è captivitate abire permissus fuit, hostilem tamen animum erga Carolum Quintum Imperatorem non deposuit, quia captivitas ista tam libera non fuerat, quam illa Alphonsi Regis Lusitaniæ, quem captum in prælio Rex Legionis Ferdinandus humanissimè habuit, & curatum à vulneribus, ac sanitati redditum liberum abs se dimisit: quæ benevolentia sic illum cepit, ut Regnum suum universum victoris arbitrio permetteret; verum Ferdinandus conditione repudiata ea tantum recepit oppida, quæ in Galæciâ paullò antè oblata fuerant. Idem istuc expendit Philippus Dux Mediolanensis, cum captis Aragoniæ & Navarra Regibus (Alphonso Quinto priori nomen erat) deliberationem instituit, quid illis fieri oporteret, auditisque sententiis, cum alii vellent lytro pecuniario eos esse redimendos, alii certis astringendos conditionibus, alii denique liberos omnino dimittendos, hoc ultimum secutus est, ut magis sibi obstrictos & amicos domum remitteret.

§. Quan-

§. Quando Regna bellis civilibus sunt implicata, periculosum est consilium medium, nec in hanc, nec in illam partem declinandi, quod facere contendebat Infans Henricus, in motibus Castellæ, ob ætatem pupillarem Regis Ferdinandi Quarti, quo facto suos perdidit amicos, nec hostes tamen sibi devinxit.

§. Nec minùs periculosum est promiscuè in totam animadvertere multitudinem, quare consultius videtur, aut cum delictis illius omnino connivere, aut certè in uno aliquo insigne aliquod exemplum statuere. Ob eam causam suam Germanico in rebellionem Legionum Germanicarum, ut aut nihil militi eorum, quæ peteret, aut ^b omnia concederet, & quia iis indulgit aliquid, consiliisq; mediis usus fuit, reprehendi ^c meruit. In aliâ quoque occasione simili Druso auctores fuere, ut aut dissimularet, aut remediis fortioribus ageret. Prudentissimum sanè consilium: vulgus enim inter duo extrema nunquam consistit medium, sed semper excedit in ^d alterutro.

§. Vbi festinatione res indiget, actum est cum eo, qui nec satis audet, nec satis sibi providet; quomodo Valenti accidit, qui inter consilia, quæ dabantur, hæsit anceps, nec quicquam certi statuere ^e potuit.

§. In rebus bellicis prudens interdum videri cupit metus, & consilia quædam media suggerit, quæ animum addunt hosti, & spatium concedunt, ut sibi antè prospiciat. Id quod Regi Ioanni Primo contigit, qui cum Coronam Lusitaniæ per mortem Regis Ferdinandi soceri sui ad se devolutam prætenderet, statuit in illud Regnum solus ingredi, iussitque deinde suum sequi exercitum; unde tempus nacti sunt Lusitani, ut arma interea corripere, quod factum non fuisset, si mox armis eos invasisset, aut belli evitandi causâ, jus suum ad justitiæ tribunal remisisset. Parum comminatio proficit, si manus ictum intentans, armata non sit, & interdum re ipsâ puniat, ubi obedientia deseritur.

Franci moræ impatientes, nec præteritum tempus respiciunt, nec præsens, & quo sunt animi ardore, audaciâ &

F ff

celeri-

^b Periculosa
severitas: flagi-
tiosa largi-
tio: seu nihil
militi, seu om-
nia concede-
rentur in an-
cipiti Republ.
Tacit. lib. 1.
Annal.

^c Satis super-
que missione,
& pecuniâ &
mollibus con-
sultis peccat.
Idem ibid.

^d Alii fortio-
ribus remediis
agendum nihil
in vulgo modi-
cum: terrere,
ni paveant;
ubi pertimue-
runt, impune
contemni. Ibi.

^e Mox utruq;
consiliū asper-
natæ, quod in-
ter ancipitia
deterrimū est,
dum media
sequitur, nec
ausus est sa-
tis, nec provi-
dit. Tac. 1. 3.
Hist.

celeritate consiliorum extra terminos abeunt; verum hoc ipsum sæpè fortunata ea efficit; ita enim teporem effugiunt, & citò expediunt omnia. Hispani contrà cunctantur, ut diu multumque considerando procedant cautiùs, & quia nimium prudentes esse cupiunt, hætere solent in mediis, immò dum tempus in consilium vocant, omnino ea elabuntur è manibus.

Itali melius ex utroque commodum aliquod nòrunt capere, utendo occasionibus, quando se offerunt; contrà ac Germani, qui in agendo tardi, & segnes in executione tempus præsens solum in consilium adhibent, nullà præteriti ac futuri habità ratione. Pro eventuum varietate mutant & ipsi animum; unde factum, ut fortunam suam non valde ii auxerint, cum alioqui ejusmodi sit Natio, quæ ob innatam animi fortitudinem dominia sua longè latèque posset extendere. In eandem causam referri potest diuturnitas bellorum civilium, quibus etiamnum hodie conflictatur Imperium, quæ constanti aliquo consilio ac celeritate sopiri jam pridem potuissent; verum ob consilia lenta, quæ pro prudentibus tamen habebantur, ingentes ad Rhenum vidimus exercitus, qui in Franciam usque penetrare potuissent, eamque ad pacem universalem faciendam compellere: quod damnum gravius fuit, quàm si ab hoste cæsi fuissent sæpiùs; nulla enim clades major, quàm si exercitus aliquis in seipso sensim intereat. Ea ipsa res proprias vastavit Provincias & loca confinia, per quæ bellum aliò transferri debuisset, nunc verò in ipsa Germaniæ viscera immigravit.

§. In aliis civilis gubernationis negotiis locum habere possunt consilia media, tum propter extremorum pericula, tum quia expedit eam semper ingredi viam, unde minori cum incommodo postea (si necessum fuerit) ad unum aliquod extremorum possis accedere. Inter extrema illa antiqui prudentiam constituere, adumbratam per volatum Dædali, qui nec Soli nimium appropinquabat, nec mari, ne aut nimio illius ardore alæ, quibus utebatur, dissolverentur, aut
hujus

hujus humiditate madefierent. In iis Proinciis, quarum incolæ naturâ serviles non sunt, sed ingeniis cultis potiùs, & animis generosis, populus tam cautè & dextrè regendus est, ut nec indulgentia nimia eum efferat, nec rigor alienet. Æquè periculosum est, oreas & pastomides ei imponere, ac sine fræno relinquere, quia *nec totam libertatem pati potest, nec totam servitutem*; uti de Romanis Pisoni dicebat^f Galba. Exequi semper potentiam, est ferream servitutis catenam atterere. Tyrannidis genus est subditos ad normam Reip. summè perfectæ velle redigere, id enim non fert humana conditio. Minimè necessarium est, gubernationem esse talem, qualis esse deberet, sed qualis esse potest: neque enim omnia, quæ conveniunt, possibilia sunt humanæ imbecillitati. Stultum est cupere, ut nulli omnino in Reliquâ aliquâ sint defectus. *Vitia erunt, donec homines.* Zelus immoderatus multorum errorum causa est iis, qui præsumunt, eò quòd cum prudentiâ conformare se nesciat; uti & ambitio, quando nimirum Principes severi audire cupiunt, & gloriam suam collocatam putant in subditis sic gubernandis, ut ne in minimo unquâ à ratione & legibus ipsi desciscant. Periculosus est rigor, qui affectus & ordinarias vulgi passiones non in consilium adhibet: apud illud enim plus dexteritate proficitur, quàm potentiâ; plus exemplo & mansuetudine, quàm severitate inhumanâ. In eam igitur curâ incumbat Princeps, ut videatur subditos suos reperisse potiùs bonos, quàm effecisse; quam egregiam laudem de Agricolâ in gubernatione Britanniae commemorat^g Tacitus. Temporibus præteritis ne falli se finat, ut bonos mores, quæ de illis sibi imaginatur, nunc de præsentibus quoque observari velit, nam eadem semper fuit malitia: sed *vitium est malignitatis humana, vetera semper in laude, præsentia in fastidio esse.*

Laudamus veteres, præsentibus carpimus annos.

Et si major olim severitas fuerit & obedientia, hæc tamen ætas eam ferre non sustinet, si mores antiqui in illâ immutati fuerint, in quo deceptus Galba vitæ pariter suæ & imperii jacturam^h fecit.

Tacit. lib. 4. Hist.

^f Neque enim hic, aut in cæteris gentibus, quæ regnântur, certa dominorum domus, & cæteri servi: sed imperator es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem.

Tacit. lib. 1. Hist.

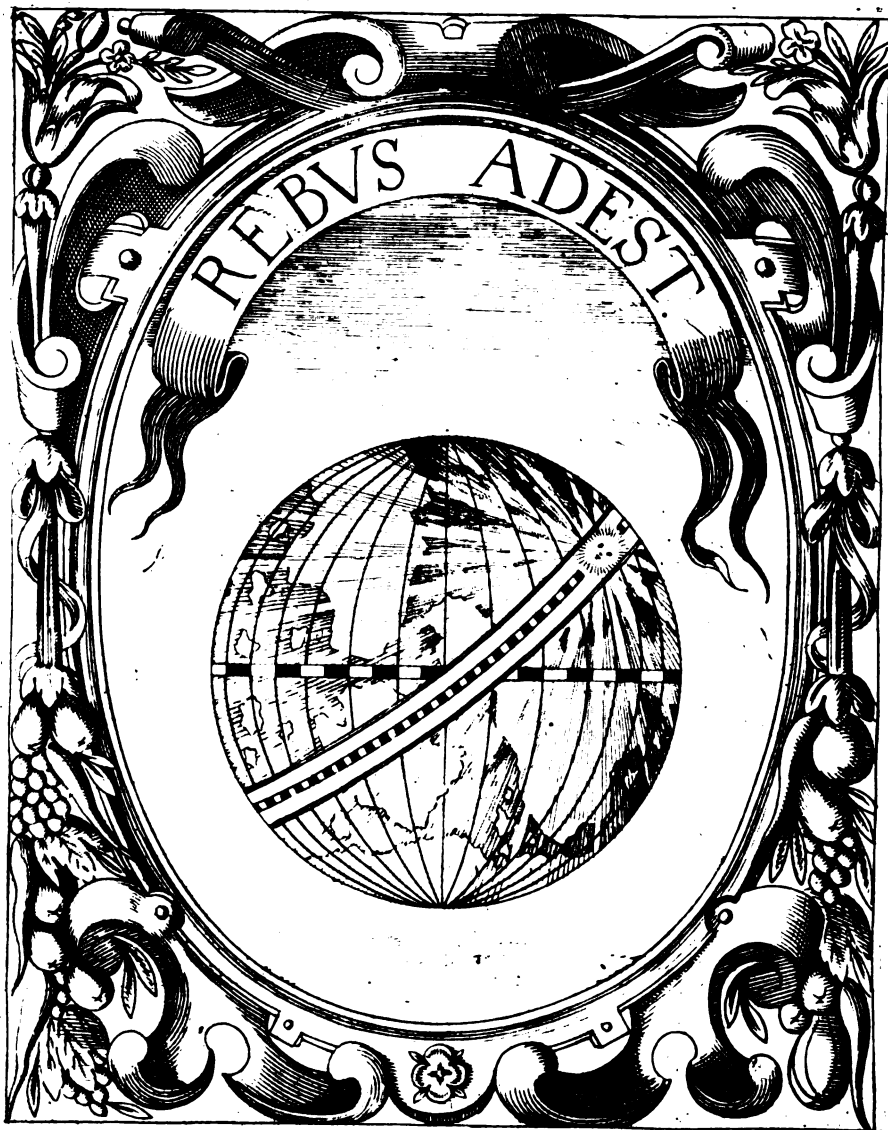
Tacit. lib. 4. Hist.

^g Maluit videri invenisse bonos, quàm fecisse. Tacit. in vitâ Agric.

Quinct. in dial. de orat.

^h Nocuit antiquus rigor, & nimia severitas, cui pares non sumus.

Tacit. lib. 1. Hist.

ANIMVS humanus contentus minimè fuit rerum terre-
strium speculatione, quin immò tantè moræ impatiens,
quòd rerum cælestium cognitio post obitum usque differre-
tur, corporis sese vinculis exemit, & supra ipsa elementa vola-
tu transcendit, ad indagandum per ratiocinationem, quod
tactu, visu, & auditu assequi non licebat; adeoque in imagi-
natione sibi efformavit ideam pulcherrimæ illius fabricæ,
effingendo sphæram cum talibus orbibus differentibus,
æquantibus, & epicyclis, ut diversos astrorum & Planetarum
motus scitè exhiberent; & tamen certus omnino non fuit,
num res ita se haberet, hanc tamen consecutus est gloriam,
quòd

quòd mundum hunc animo nunc nòset concipere, qualis esset, aut quomodo sub aliâ formâ, & dispositione posset constitui. Verùm in ideâ istâ non acquievit animus, immò inquietus, & in investigationibus suis periculosus, aliam planè diversam postea sibi imaginatus est, ac persuadere voluit aliis, perinde ac si sol centrum esset aliorum orbium, qui circum illum moveantur, & lucem suam ab eo recipiant. Opinio impia & aliena prorsus à ratione naturali, quæ quietem concedit gravibus contra divinas literas, quæ terræ stabilitatem faciunt^a perpetuam: contra dignitatem hominis, quasi necessum habeat moveri, ut fruatur Solis radiis, Sol verò minimè, ut eos homini communicet, cùm tamen (sicut res omnes aliæ creatæ) conditus ille sit, ut eidem assistat & serviat. Certum itaque est, Principem illum lucis, qui ex officio in res omnes inferiores tenet imperium, eas collustrare, & præsentia suâ iis formam tribuere, circummeundo sine intermissione ab uno Tropico ad alterum tam mirabili artificio, ut omnes terræ partes, si non æqualem calorem, lucem saltem æqualem ab eodem hauriant, quâ te sapientia divina antevertit damnum, quod futurum esset, si Sol à lineâ Æquinoctiali non secederet: nam Provincias quasdam radii solares planè adurerent, aliæ nimio rigerent frigore, & tenebris perpetuis involverentur. Exemplum istud naturale erudit Principes, quanti ad utilitatem publicam referat, si ipsi *velocissimi sideris more* Status suos & Provincias absque intermissione obeant, ut calorem rebus & subditorum affectui^b impertiant; id quod Propheta Regius indicare voluit, cùm dixit, Deum supra Solem suum posuisse^c tabernaculum, qui nunquam conquiescit, & semper rebus adest. Rex Ferdinandus Catholicus, & Carolus Quintus Imperator, non habuerunt aulam certo loco fixam & stabilem; quo factum, ut res maximas ipsimet conficerent, quas per Ministros suos minimè potuissent, qui etsi gnavi satis & solliciti, nunquam tamen id efficiunt, quod efficeret ipse Princeps, si coram præsens adesset, quia aut mandata iis defunt, aut facultas. Christus Dominus simul ipse ad piscinam venit

^a Terra autē in æternū stat: Eccli. i. 4.

^b *Velocissimi sideris more, omnia invigilare, omnia audire. Plin.*

^c *In solē posuit tabernaculum suum. Ps. 18. 6.*

^a Surge, tolle grabatū tuū, & ambula. Joan. 5. 8.

^c Angelus autem Dñi descendebat secundum temp⁹ in piscinam: & movebatur aqua. Ibid. v. 4.

^f Præbete aures vos, qui cōtinētis multitudines, & placetis vobis in turbis Nationū. Sap. 6. 3.

^g Quoniā data est a Dño potestas vobis, & virtus ab altissimo. Ibidem v. 4.

^h Et requiescit super eum spiritus Domini: spiritus sapientia, & intellectus: spiritus consilii, & fortitudinis: spiritus scientia, & pietatis. II. 11. 2.

ⁱ Divinatio in labiis Regis. Prov. 16. 10.

^k Non secundum visionem oculorum iudicabit, neque secundum auditum aurium arguet. II. 11. 3.

^l Suscitabo super eos Pastores, & pascunt eos: non formidabunt ultra, & non pavebunt: & nullus quere-

tur ex numero, dicit Dominus. Jerem. 23. 4.

^m Vnges eum Ducem super Israël. 1. Reg. 9. 16. ⁿ Rex enim Dux erat in bello. Arist. lib. 3. Polit. c. 11. ^o Rex enim erit super nos, & erimus nos quoque sicut omnes gentes, & iudicabit nos Rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis. 1. Reg. 8. 19. & 20.

probaticam, sanitatem reddidit ^d Paralytico, quam Angelus annis triginta octo eidem largitus non fuerat: neque enim huic mandatum erat aliud, quàm ut aquam solùm ^e commoveret, & ideò ut Ministro facultatis suæ fines egredi non licebat. Non bene gubernantur Status per solas aliorum relationes, ac propterea suadet Salomon, ut Reges ipsi subditis aures ^f accommodent: hoc enim ad illorum pertinet officium, & apud ipsos, non apud eorum Ministros, est assistentia & virtus ^g divina, quæ comitatur solum sceptrum, cui Spiritum sapientiæ, consilii, fortitudinis, & pietatis ^h infundit, immò divinitatem quandam, quâ Princeps futura ⁱ providet, ut nec in iis, quæ oculis usurpat, nec in iis, quæ auribus percipit, falli ^k queat. Nihilo minùs tamen pacis tempore non videtur omnino inconveniens stata in certo aliquo loco commoratio, satísque erit Provincias obeundo Status suos semel coràm inspexisse: neque enim sufficiunt æraria pro sumptibus & impensis ad frequentes aulae translationes necessariis, nec fieri istæ possunt absque insigni subditorum detrimento, atque adeò quin perturbetur ordo Consiliorum ac Tribunalium, & gubernatio atque justitia retardentur. Rex Philippus Secundus toto gubernationis suæ tempore vix unquam Madrito pedem extulit.

In occasionibus belli magis consultum videtur, ut Princeps ipse coram iis interfit, & ducat subditos suos: ideò enim sacrae paginae ^l Pastorem eum vocant, ac Ducem; quomodo Deus præcipiens Samueli, ut Saulem inungeret, non dixit in Regem, sed in Ducem supra Israël, indicans, id præcipuum ejus esse ^m officium, & quod olim Reges exercere fuere ⁿ soliti. Eâ in re populus suum fundabat desiderium, cùm Regem peteret, ut esset nimirum, qui ante eum egrederetur, & pugnaret pro ^o eo. Præsentia Principis in bello animos addit militibus. Lacedæmonii existimabant Reges infantes etiam in cunis ista præstare, & ideò ad proelia eos unâ secum deportabant. Antigonus Demetrii filius sic statuebat, præ-

sen-

sentiam suam in navali proelio, multis hostiū navibus^p comparari posse. Alexander M. militum suorum erigebat animos, ponendo iis ob oculos, quòd primus sese periculis^q objiceret. Quando Princeps ipse in ejusmodi casu præsens adest, magna sæpe patrantur facinora, quæ in ejus absentia nemo attentare auderet; nec opus est ex aula expectare mandata, unde plerumque serius illa perferuntur, postquam præterit occasio, & plena semper vanis timoribus, aliisque cum circumstantiis, quæ in effectum deduci haud possunt; id quod in Germania experti sæpe sumus non absque insigni boni publici detrimento. Generosos spiritus & altas suscitatur cogitationes in animis militum, si Principem, cujus est conferre præmia, factorum suorum spectatorem ac testem habeant. Hoc argumento fortitudinem suorum Hannibal inflammabat: *Nemo *vestrū est, ajebat, cujus non idem ego spectator & testis, notata temporibus locisque referre possim decora.* Idem Gofredus faciebat, cū sic milites alloqueretur:

*Di chi di voi no sò la patria, e' l' seme,
Quale spada m' è ignota, ò qual saetta,
Benche per l' aria ancor sospesa treme.*

Est ratione necellum non erit, ut Princeps potentia suæ vires Generali alicui committat, quod tam exploratum est periculum, ut minùs etiam tutum crederetur, quòd eas Tiberius in manibus filii sui Germanici^r constitueret. Atque hoc ipsum maximè in civilibus seditionibus locum habet, in quibus (ut diximus) præsencia Principis facillimè rebellium componit^s animos.

§. Verum non qualiscunque belli motus, aut civitatis alicujus jactura movere debet Principem, ut prodeat foras, & aulam suam deferat, unde in omnia reliqua manat regimen, prout Tiberius expendebat in tumultibus^t Germaniæ; cūque alio tempore ipsi obrectarent, quòd non abiret ad componendas Hungariæ & Germaniæ Legiones, *immutum adversus eos sermones se præbuit, fixumque ei fuit, non omittere caput rerum, neque se remque publicam in casum dare.* His rationibus ducebantur, qui auctores erant Davidi, ut ne

^p Me verò, inquit, præsente, quàm multis navibus comparas? Plut. in Epoph.

^q Et is vos ego, qui nihil unquam vobis præcepi, quin primus me periculis obtrulerim, qui sæpe civem clypeo meo texi. Curt. lib. 8.

^r In cujus manu tot legiones, immensa sociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperiū, quam expectare mallet. Tac. l. 4. Annal.

^s Liv. dec. l. 2. Tass. can. 20.

^t Divus Iulius seditionē exercitus verbo uno cōpescuit, Quirites vocando, qui sacramentū ejus detrectabant.

Divus Augustus vultu & aspectu Asiaticas legiones exterruit. Tacit. lib. 1. Hist.

^u Neq. decorū Principibus, si una alterave civitas turbet, omisa urbe, unde in omnia regimē. Tac. lib. 3. Annal. Tacit. lib. 1. Annal.

egrederetur in proelium contra Israëlitas, qui Absalonis partes sequebantur, eò quòd ipsorum fuga, aut clades tantum damnum allatura non esset, quàm ipse in personâ suâ, quæ decem millibus æquivaleret, si aut fugeret, aut cæderetur, adeoque satius fore videretur, ut is pro præsidio in urbe remaneret, quod & * fecit. Quòd si bellum suscipiatur ad injuriam aut despectum vindicandum, aliis

Claud.

Vindictam mandasse sat est.

* Egrediar & ego vobiscum. Et respondit populus: Non exibis: si enim fugerimus, non magnopere ad eos de nobis pertinebit; sive media pars ceciderit è nobis, non satis curabunt: quia tu unus pro decem millibus computaris: melius igitur est, ut sis nobis in urbe præsidio. Ad quos Rex ait: Quod vobis videtur rectum, hoc faciã. 2. Reg. 18. 3. & 4.

* Ne nova moliretur, nisi prioribus formatis. Tacit. lib. 12. Annal.

Claud.

† Ipse Lugduni vim fortunamque Principatus è proximo ostentaret, nec parvis periculis immixtus, & majoribus non defuturus. Tac. lib. 4. Hist.

Idem videtur, si solius defensionis causâ arma fumantur, nec evidens urgeat periculum: tunc enim majorem Principi pariet existimationem, si contemnat illud, & defensionem alteri alicui Duci commendet. Quòd si bellum geratur ad aliquid de novo acquirendum, vel occupandum, vehementer censebitur ambitio, semet objicere periculis, & majoris est prudentiæ per alium aliquem Fortunam experiri, pro eo ac fecit Rex Ferdinandus Catholicus, occupationem Regni Neapolitani Magno Duci; Indiarum verò Hermanno Cortesio committendo. Si belli Dux occumbat, in ejus locum sufficitur alius; at si Princeps pereat, pereunt omnia, ut Regi Sebastiano accidit. Absentiæ Principum ab aulis periculo non carent. Id experientia in Hispaniâ comprobavit, quando Carolus Quintus Imperator ab illâ abfuit. Nec decet, ut Princeps ad novas Provincias conquiendas suas exponat * discrimini. Idem ipse Sol, cujus figurâ in præsentì utimur Symbolo, nunquam abit ad polos invisendos, quia alter eorum interim in discrimen veniret.

———— *Medium non deserit unquam.*

Calis Phœbus iter, radiis tamen omnia lustrat.

Regibus apum Natura alas dedit quidem, sed exiguas admodum, ut ne longè à Regno suo secederent. Ad illud solum bellum Princeps procedat, quod intra Imperii sui fines geritur, aut quando evidens periculum illi ipsi imminet. Eam ob causam Mucianus Domitiano Imperatori suasit, ut Lugduni in Franciâ se contineret, & tum primum se moveret, cùm Provinciarum illarum status, aut Imperium majoribus periculis jactarentur; nec bonum fuit consilium, quod Ti-

ianus

tianus & Proculus Othoni dedere, ut ne pugnae ad Bedriacum praesens adesset, è cuius successu Imperium ² dependebat. Fortiorem magisque prudentem in praesenti occasione se nunc exhibet Serenissimus Archidux Leopoldus, qui etsi oppugnari se videat Salefeldii junctis hostium copiis, & longè etiam majoribus, quàm ipse habeat, sua tamen contemnit pericula, & generosâ constantiâ semet tuetur, probè sciens in eventu illo salutem Imperii, & Augustissimæ Domûs Austriacæ consistere: atque adeò primus est in periculis & laboribus militaribus;

————— * *Monstrat tolerare labores;*

Non jubet.

§. Verùm in his quoque casibus opus est belli conditionem expendere; num scilicet Princeps absens Statum suum majori periculo aut interno, aut externo expositurus sit; num fortè successionem suam adducturus in discrimen; num fortis sit satis, & armorum capax, & ad ea propensionem habeat: nam si vel aliqua conditionum illarum defuerit, plus alienâ manu efficiet, potentiam suam, & vires alteri committendo, ut in Magnete videmus, qui tangendo ferum, eique virtutem suam communicando, majus elevat pondus, quàm se solo faceret. Quòd si gravis fuerit necessitas, satis erit, Principem in vicino esse, ut arma sua majori cum ardore promoveat, manendo alicubi, unde è propinquo deliberet, statuatur, & mandata det. Ita Augustus faciebat, qui nunc Aquilejam, nunc Ravennam, nunc Mediolanum concedebat, ut bellis Hungaricis & Germanicis propius assisteret.

² Postquam pugnari placitum, interesse pugnae Imperatorem, an seponi meliù foret, dubitaverit. Paulino & Celso jam non adversantibus; ne Principem obestare periculis viderentur; iidem illi deterioris consilii perpulere, ut Brixellum conderet, ac dubiis praeliorum exemptus, summa rerum & Imperii se ipsum reservaret. Tacit. lib. 2. Hist.

* Lucan. l. 9.

SYM-

SYMBOLVM LXXXVII.

Sophoc.

NON semper fortunata est prudentia, nec infasta semper temeritas, & quamvis *quisquis sapit celeriter, non tutò sapiat*, expedit tamen interdum ingeniis igneis, ut in decernendo primum sequantur impetum naturalem, quia si cunctentur, refrigescunt paullatim, & determinare se rectè nequeunt; nec malè evenire solet (in bello præsertim) si ferri se sinant occultâ illâ vi cassarum secundarum, quæ si ingenia non cogat, movet tamen, ut cum eâdem non infeliciè operentur. Divinus quidam Genius iis adest actionibus, quæ suscipiuntur audaciùs, nimirum
Audaces fortuna juvat.

Scipio

Scipio in Africam trajicit, & ultrò se credit fidei Africanæ Siphacis, vitam suam & salutem publicam urbis Romæ in apertum adducendo discrimen: Iulius Cæsar in exiguâ aliquâ naviculâ furori Adriatici maris se committit, & utrique sua feliciter cedit temeritas. Non omnibus à prudentiâ satis caveri potest, nec res grandes susciperentur, si eventus omnes & pericula in deliberationem illa traheret. Gaspar Borgias Cardinalis e mentito habitu Neapolin ingressus est, cum plebem inter & Nobilitatem seditionem exortam intelligeret: periculum grande erat, cumque à Comitibus aliqui media quædam ei proponerent, quibus securitati suæ magis consuleret, respondit animo planè libero & generoso: *Nul- lum nunc in istâ occasione deliberandi tempus est, aliquid casui permittendum.* Si post magna patrata facinora, in conjuncta simul pericula conjiceremus oculos, non ea aggredere- mur iterum. Iacobus Rex Aragonius, cum mille peditibus, equitibus trecentis & sexaginta urbem Valentiam obsidere ausus est, & licet omnibus expeditio hæc temeraria videretur, immò impossibilis, deditio tamen facta. Consilia audacia ex eventu ferè judicantur, si feliciter exeunt, laudantur à prudentiâ, & damnantur ii, qui tutiora suaserant. Nul- lum est judicium, quod aut in celeri temeritate, aut cum moderatè agit, cavere sibi satis possit, quia ab eventibus futuriis, & sagacissimæ etiam providentiæ incertis dependent. Interdum temeritas occasionem antevertit, & subsequitur moderatio; interdum inter utramque transit illa subito, nec capillum habet in occipite, quo detineri possit.

Fronte capillata est, sed post occasio calva.

Omnia ab æternâ illâ providentiâ dependent, quæ ad agen- dum nos efficaciter impellit, quando ad ejusdem disposi- tionem & effectum divinorum decretorum ita expedit, & tunc consilia audacia non nisi prudentia sunt, errores verò rectitudo ipsissima. Si Monarchiæ alicujus superbiam velit deprimere, ne instar Babylonice turris cælum tentet con- tingere, confundit consilia & linguas Ministrorum, ne con- sentiant inter se; adeò ut si unus calcem petat, alius aut id

non

Mar. Hist.
Hisp. lib. 12.
c. 19.

^a Fortuna in
sapienciam
cessit. Tac. de
more Germ.

^b In tollendo
manum, saxo
funda deiecit
exultationem
Golia. Ecclesi.
47. 5.
Tac. lib. 13.
Annal.

Tacit. lib. 3.
Hist.

^c Struebat jã
fortuna, in di-
versâ parte
terrarum, ini-
tia causâsque
Imperio. Tac.
lib. 2. Hist.

non intelligat, aut arenam illi porrigat. In præmaturo eorum obitu, qui cum summo imperio præsunt aliis, non eum finem præ oculis habet, ut vitæ filum iis abrumpat, sed ut majestatem illam humi sternat. Spiritus sanctus victoriam Davidis à Goliatho reportatam referens, non dicit, lapide corpus ejus dejectum fuisse, sed ejus^b exultationem. At si contrà Monarchiam aliquam evehere cogitet, creat illâ ætate magnos Duces & Consiliarios, aut facit eligi, & occasionem iis præbet exercendæ fortitudinis, & consilii sui dandi aliquod specimen. *Pleraque in summâ fortunâ auspiciis & consiliis potius, quàm telis ac manibus geruntur.* Tunc examen apum in ipsas cassides immigrat, & florent arma, uti floruit in monte Palatino venabulum Romuli apro intentatum. Ictus etiam errans Fundatoris illius Monarchiæ Romanæ feliciter cecidit, tanquam ejusdem prognosticon; atque adeò non semper fortitudo est, aut prudentia, quæ erigit aut sustentat (etsi instrumenta esse soleant) Monarchias, sed impulsus ille superior, qui causas omnes simul sumptas movet, pro earum augmento, aut conservatione, & tunc etiam casus ab æternâ illâ Mente directus efficit, quod prudentia minimè sibi imaginari antea potuisset. Cum rebellâisset Germania, & res Romanæ in extremâ essent desperatione, *affuit, ut sape aliàs, fortuna populi Romani ex Oriente.* Si ad ejusmodi fines destinata est fortitudo, & prudentia magni alicujus Herois, nemo alius, quantumvis fortis & eximius ille sit, gloriam fines istos assequendi eripere illi poterit. Aubenius insignis miles fuit, sed minimè felix, quòd movisset adversus magnum Ducem, destinatum ad firmandam in Italiâ Monarchiam Hispanicam, Deo nimirum disponente (uti & fecit cum Imperio Romano) initia illius & causas, operâ inprimis Regis Ferdinandi Catholici, qui prudentiâ suâ & regnandi peritiâ Monarchiæ illius jaceret fundamenta, eandemque fortitudine suâ erigeret, ac dilataret: tam attentus sanè ad incrementa illius is advigilabat, ut nullam, quæ sese offerebat, occasionem negligeret, immò ultrò omnes accerferet, quas judicium humanum ullo modo asse-

do assequi poterat : tam denique in exequendo strenuus , ut primus semper esset in subeundis periculis , & laboribus militaribus exantlandis; cūque hominibus longè facilius esse soleat aliorum imitari exemplum , quàm iussa exequi, dabat operam, ut operibus suis potiùs, quàm mandatis præciperet. Verùm quia ingens illa fabrica egebat operis ; protulit ætas illa (magnorum Virorum feracissima) Columbum, Herma-num Cortesium , ambos fratres, Franciscum , & Ferdinan-dum Pizarum , Antonium de Lejba , Fabritium , & Prospe-rum Columnam , Ramonem de Cardona , Marchiones de Pescarà, & Basto, & plures alios Heroës, tam illustres, ut vix unum talem singula ferant sæcula. Ad istum finem longo tempore vitam eorum Deus tunc produxit , nunc non furor Martis, sed lenta aliqua febris eam ante tempus eripit. Intra annos oppidò paucos immaturâ morte sublato vidimus Pe-trum de Toledo, Ludovicum Fajardo , Fridericum de To-le-do, Marchionem Spinola, Consalvum de Corduba, Ducem de Fera, Marchionem de Aytona, Ducem de Lerma , Ioan-nem Fajardo, Marchionem de Zelada, Comitem de la Fera, Marchionem de Fuentes, Viros tam illustres, ut non minus adepti sint gloriæ ex rebus cum laude gestis, quàm ex iis, quæ in futurum adhuc ab iisdem orbis expectabat. O profun-dam æterni Numinis illius providentiam ! quis ex istis non argueret inclinationem Monarchiæ Hispanicæ ? quomodo Claudiū Imperatoris temporibus *numerebatur inter ostenta*, *diminutus omnium Magistratuum numerus*, *quæstore*, *adili*, *tribuno*, *ac pratore*, *et consule*, *paucos intra menses defunctis* ; nisi adverteret , ideò ista tolli instrumenta ; ut testatum om-nibus fiat, divino potiùs favore, quàm viribus humanis, niti conservationem illius potentia, quæ columna est Reipubl. Christianæ. Primus ille universi Motor has rerum vicissitu-dines, has Imperiorum alternationes disponit. Vnum sæcu-lum in unâ aliquâ Provinciâ Viros magnos fuscitat , excolit artes , illustrat arma , & aliud sequens mox evertit , & con-fundit omnia , ut ne vestigia quidem supersint virtutis , aut fortitudinis , quæ præteritis fidem faciant. Quanta, quàm

Tac. lib. 12.
Annal.

Ggg

occul-

occulta vis in hæc inferiora, immò in ipsos etiam animos, inest in caussis illis secundis cælestium orbium! Non mero casu supernæ illæ faces diversæ sunt inter se ac differentes; aliæ quia statam & fixam habent sedem, aliæ quia hinc inde oberrant; cumque inæqualitas illa, & inordinatio ad pulchritudinem minimè faciat; signum est, eam saltem conferre ad operationes & effectus. O volumen ingens, in cuius paginis (absque tamen potentiæ suæ, & arbitrii humani obligatione) rerum omnium effector ac molitor Deus Characteribus lucis pro gloriâ æternæ suæ sapientiæ descripsit mutationes rerum & vicissitudines, quas legerunt sæcula præterita, legunt præsentia, legent futura. Floruit olim Græcia armis & artibus, dedit Romæ quæ disceret, non quæ inveniret; nunc verò in profundâ jacet ignorantia & vilitate. Augusti temporibus ingenia omnium etiam superârunt expectationem, jam inde à Nerone verò rursus iuere cœperunt, ut nec ullus sufficeret labor, nec industria, quæ artes scientiâsque ab interitu prohiberet. Infelices animi illi magni, qui Monarchiis jam labentibus nascuntur, quia aut ad munera non adhibentur, aut ruinæ ponderibus obsistere nequeunt, immò eidem impliciti miserè unâ corruunt absque honore & famâ, quin *etiam meritò accidisse videtur interdû, Et casus in culpam transit.* Nullam liberæ voluntati Deus vim facit; sed tamen, aut ipse caussarum cursus eam secum trahit, aut cessante divinâ illâ luce, suapte sponte impingit, & evertuntur ejus consilia, aut executioni mandantur seriùs. Principes & Consilarii oculi sunt Regnorum, & quando Deus hæc evertere cogitat, illos excæcat, ut nec pericula videant, nec agnoscant remedia. Quod maximè profuturum putant, cum eo aberrant vel maximè. Casus vident, & eos non antevertunt, immò quantum in ipsis est, accersunt potiùs. Exemplum periculosum veritatis istius nobis præbent Cantones Helveti tam prudentes semper & fortes in tuendâ patriâ suâ & libertate, nunc tamen ad id negligentes, sine omni curâ, ut ipsi sibi ruina imminens caussa sint. Constituerat Rempublicam eorum primus Monarchia-

Vellejus.

^d Cuiuscumq;
fortunam mu-
tare constituit,
consilia cor-
rumpit. Vell.
lib. 11.

^e Claudet o-
culos vestros,
Prophetas, &
Principes ve-
stros, qui vi-
dent visiones
vestras, ope-
riet. II. 29. 10.

chia-

chiarum Auctor inter antemuralia Alpium & Rheni, eamque cinxerat Provinciis Alsatiae, & Lotharingiae, & Burgundiae adversus potentiam Franciae & aliorum Principum, cumque à belli incendio longissimè abessent, felici & optatâ gaudentes tranquillitate, ultrò Martem ad loca finitima evocârunt, foverûntque, spectantes è propinquo Provinciarum illarum ruinam in proprium eorum damnum deinde redundantem, quippe qui non adverterent, quanta sint pericula potentiae alicujus vicinæ, quæ viribus superat, & cujus fortuna necesse est, ut ex eorum cineribus assurgat altius. Metuo sanè (ô utinam fallar!) ne jam ætas illa consistentiæ corporis Helvetici præterierit, & ne deficere illud jam cœperit, consumptis iis spiritibus & viribus, quæ æstimationem ei & magnitudinem peperere. Habent nimirum Imperia suas periodos. Quod duravit diutiùs, à fine & termino suo abest propius.

SYMBOLVM LXXXVIII.

QUAM mira Magnetis vis, quæ tam admirandos edit effectus! Quàm amica ejus cum stellâ polari consensio, ut licet in hujus pulchritudine, pondere suo præpeditus, suos non semper defigere possit oculos, faciant id tamen acus magnete tinctæ! Quæ inter utrumque proportio est? quæ tanta vis, ut nec in distantia quidem tam longâ & remotâ operari desinat? Et cur in illam stellam, aut cæli punctum inclinat potius, quàm in aliud? Nisi communis esset experientia, ignorantia artibus magicis illud ascriberet; uti solet in effectibus Naturæ extraordinariis, quando occultas & efficaces ejus causas penetrare non potest.

Nec

Nec minùs admirabilis est magnetis effectus, in attrahendo ad se, levandóque ferro, contra insitam ei gravitatem; quia illud ipsum impetu quodam naturali, quo fertur ad obediendum potentiaë isti superiori, sese illi unit, & facit snapte sponte, quod violentum esse debuerat. Ab hac prudentiâ vellem nunc Principem esse instructum, ad cognoscendum caussarum concursum, qui (ut diximus) Imperia aut erigit, aut evertit, sciendúmque quomodo in eo se gerere debeat, ut nec contra nitendo caussarum illarum vim augeat, nec statim cedendo effectus earundem facilius: nam series illa & connexio caussarum, à causâ primâ motarum, fluvio similis est, qui quando alveo suo ordinario decurrit, faciliè in diversos dividitur rivulos, aut aggestis aggeribus in hanc aut istam partem derivatur, & pontibus insterni se sinit; verùm ubi continuis imbris, aut nivium liquescen-
tium aquis auctus fuerit, nulla patitur obstacula, & si quis ei obstitat, hæc ipsa detentio vires ejusdem auget, ut omnia perumpat. Eam ob rem Spiritus sanctus nos monet, ne opponamus nos cursui^a fluminis. Patientia impetum illum superat, qui citò transir, evanescente sensim potentia: unde & mali augurii loco habebatur pro bello Vitellii in Oriente, quòd Euphrates tantoperè excrevisset, & vortices velut coronas quasdam spumæ candidæ ostenderet, considerantibus nimirum, quàm mox desinerent illi fluminum^b impetus. Quando igitur multæ causæ in unum conspirantes victorias Principis hostilis comitantur, & felicem expeditionibus militari-
bus viam patefaciunt, magnæ erit prudentiæ, tempus iis indulgere, ut seipsis sensim deficient, non quòd illæ necessitatem aliquam inferant liberæ voluntati, sed quia hujus libertas in solos animi & corporis motus tenet imperium, non in illa exteriora. Poterit illa quidem non cedere casibus, ut tamen ab iisdem non obruatur, efficere semper non poterit. Plus constantia in sperando valet, quàm fortitudo in præliando. Noverat illud Fabius Maximus, adeoque illum Hannibalis torrentem præterlabi passus est, donec longis cunctationibus imminutum vicit, & Rempublicam

^a Nec contra
contra icum
fluvii. Eccl 4.
32.

^b Fluminum in-
stabilis natura
simul ostende-
ret omnia, ra-
peretque.
Tacit. lib. 6.
Annal.

Romanam conservavit. Eventus vires, & incrementum sumunt ab invicem, & opinione auctoritatem nacti crescunt subito, ut nulla tanta sit potentia quæ iis obistere satis possit. Carolum Quintum Imperatorem fortunatum reddidit & gloriosum Monarchia Hispanica, felix effecit Imperium ejusdem prudentia, fortitudo, & vigilantia præsens in rebus omnibus, quas eximias illius dotes communis Nationum omnium applausus & admurmuratio sequebatur: omnes ad fortunam ejus se adjungebant, & Rex Franciæ æmulatione tantæ gloriæ eandem infringere conatus, suammet libertatem perdidit. Quantis armatum minis fulgur erumpit e nubibus! ubi obnixum reperit, tum primum solum exercitiorum; absque illo in ipso aëre evanescit: tale fuit illud Sueciæ fulmen e Septentrionis exhalationibus ortum; intra dies paucos de Imperio triumphavit, totumque pæne orbem terrore complevit, & glante unica plumbea trajectum mox disparuit. *Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est, quam fama potentia non suâ vi nixæ.* Fragilis est omnino illa vis causarum plurium simul concurrentium: aliæ enim alias impediunt, & variis casibus obnoxia sunt ac tempori, quod sensim eorum effectus dissipat. *Multa bella impetu valida, per tedia & moras evanescent.* Qui multorum hostium foedere junctorum vires aliquamdiu sustinet, eas cum tempore superat: in multis enim diversæ sunt causæ, utilitates diversæ & consilia, & si contingat in unâ aliquâ re inter eos haud satis convenire, discedunt ab invicem, ac sese dividunt. Nulla foederis consociatio major, quam illa Cambræensis contra Rempublicam Vepetam; verum constantia, & prudentia fortissimi illius Senatus mox eam disturbavit: Res omnes ad certum assurgunt fastigium, post iterum collabuntur. Qui tempus illud nōset, facile eas superaret. Quia ista nobis deest notitia, quæ interdum in punctulo aliquo exiguæ moriæ consistit, casibus succumbimus: Impatientia nostra, aut ignorantia graviores eos efficit: cum enim scire sæpe nequeamus, quanta in iis vis inest, ultro cedimus, aut eos etiam promovemus iis ipsis mediis violentis, quibus

Tac. lib. 13.
Annal.

Tacit. lib. 2.
Hist.

c Opportunos
magnis cona-
tibus transitus
rerum. Tacit.
lib. 1. Hist.

cos

eos avertere molantur. Exordiri Deus corporat magnitudinem Cosmi de Medicis, & qui sistere eam voluerunt, è Republica Venerat illum proscribendo, supremum illius Dominum eum effecere. Majori cum prudentia fortunæ illius torrentem observavit Nicolaus Vzanus, & ne ab oppositione incrementum sumeret, fatius esse putavit nullam (dum viveret) ei præbere offensæ occasionem; at una cum illius morte consideratio tam prudentis consilii defuit. Nec occulta esse potest major illa vis similium casuum, siquidem in hominum prosperitatem conspirant omnia, et si primo intuitu finem eorundem planè videantur contraria, atque adeo *optimum tunc est pati, quod emendare non possis*; *Deum, quæ aucta te cuncta veniant, sine murmure comitari*. Nec debet ferrum magis obedire Magni, quam nos voluntati divine. Minus incommodi patitur, qui cursu illo rapi se sinit, quam qui eidem obnuitur. Stulta cogitatio est, Dei consilia velle evertere. Non ideo certæ esse debuerunt predicationes de statuâ, cui pedes erant lutei, ut Nabuchodonosor somniaverat, quod aliam ex auro solido fieri curasset, eamque jussisset adorari. Verum hæc voluntatis nostræ ad divinam accommodationem non tam bruta esse debet, ut credamus omnia sic ab æterno esse ordinata, ut sollicitudine nostrâ & consilio emendari nihil possit: hæc ipsa enim animi imbecillitas foret, quæ divini illius ordinis causæ extitisset: sic agere nos oportet, ac si omnia à nostrâ dependere voluntate, nam nobismet ipsis utitur Deus ad fortunam nostram adversam, aut prosperam. Pars rerum sumus, & ex non minima. Tametsi eæ sine nobis dispositæ fuerint, sine nobis tamen factæ non sunt. Disrupte non possumus illam eventuum telam, in textrinâ æternitatis per textam, at potuimus ad illam texendam concurrere. Qui causas disposuit, effectus ante vidit, & cursum iis permisit, suo tamen subiectum imperio. Quem voluit, à periculo vindicavit, alium contrâ in periculo reliquit, ut in eodem liberè ageret: si illud gratiæ fuit aut meriti, hoc justitiæ ascribi debet. Implicite ruinis casuum unâ cadit voluntas nostra, cumque sapientissimus ille rerum

Sen. ep. 108.

^d Nabuchodonosor Rex fecit statuam auream. Dan. 3. 1.

^e In manu Domini prosperitas hominis. Eccl. 10. 5.

¶ Annon ha-
bet potestatem
figulus luti, ex
eâdem massâ
facere aliud
quidem vas in
honorem, aliud
verò in consu-
meliam? Ad
Rom. 9. 21.

Sen. Ep. 98.

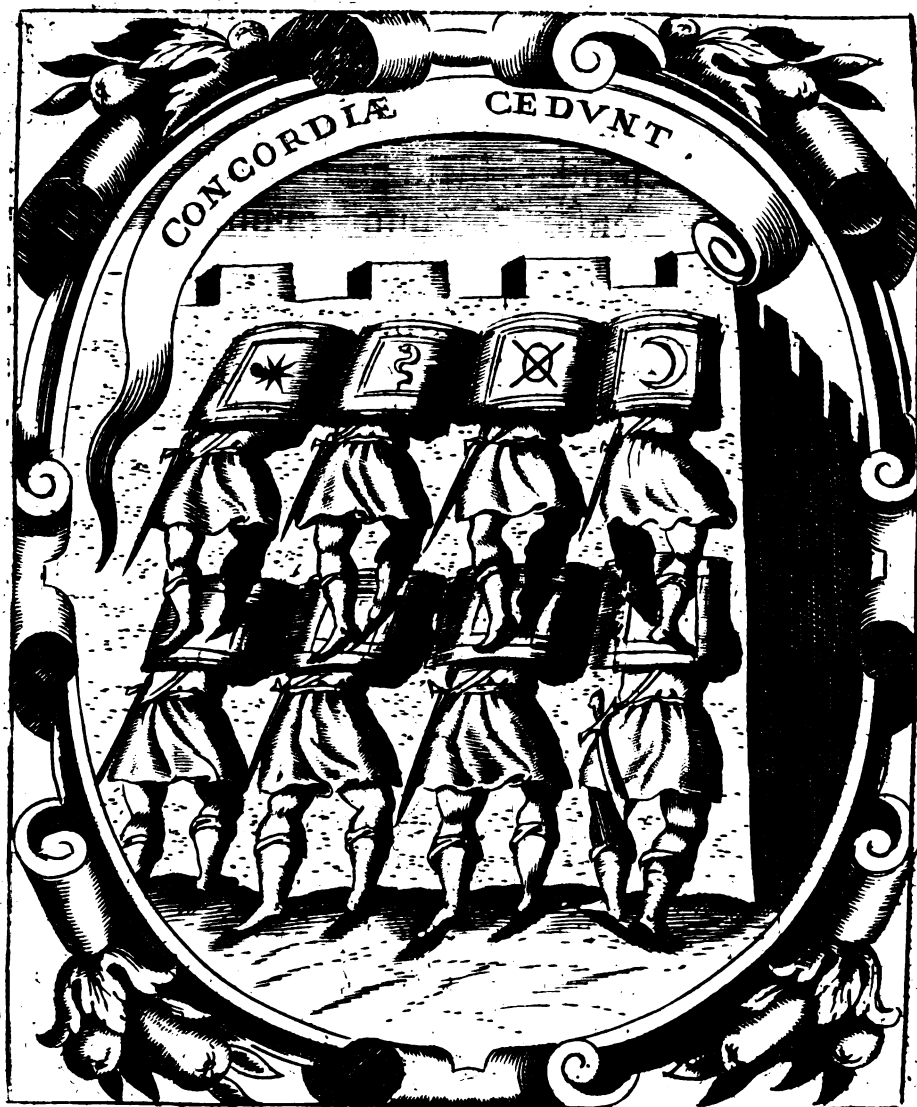
¶ Non enim
voti, neq. sup-
plicii. mulie-
ribus auxilia
Deorum parâ-
tur, vigilando,
agendo prospe-
re omnia ce-
dunt. Sallust.
Catil.

omnium conditarum figulus supremus sit arbiter, potuit pro libitu vasa sua destruere, & aliud in ostentationem & gloriam effingere, aliud in contumeliam. In disponendis ab æterno Imperiis, eorundem incrementis, mutationibus, aut ruinis, semper animo suo præsentibus habuit supremus ille orbium Gubernator fortitudinem & virtutem nostram, nostram item negligentiam, imprudentiam, aut tyrannidem, eaque præscientiâ fultus ordinem rerum æternum disposuit congruenter motui & executioni nostræ electionis, absque ullâ ei factâ violentiâ: sicut enim nullam voluntati nostræ infert necessitatem, qui ratiocinando ipsius assequitur operationes, ita nec is, qui immensâ suâ sapientiâ eas longè antè prævidit. Propter immutationes Imperiorum voluntatem nostram non coëgit, quin illa immutavit potius, quia hæc à recto tramite liberè descivit. Crudelitas Regis Petri tutè exercita in causâ fuit, cur ei frater suus Henricus in Coronâ succederet, non contra: *Valentior enim omni fortunâ animus est, in utramque partem rex suas ducit, beataque ac misera vita causa est.* Fortunam à casu expectare, ignavia est. Credere, præscriptam & definitam jam esse, desperatio. Inutilis foret virtus, & vitium per violentiam excusaretur. Conijciat Sere- nitas Vestra oculos in gloriosos suos Progenitores, qui Monarchiæ hujus amplitudinem crexerunt, videbit, opinor, eos non à casu fuisse coronatos, sed à virtute, à fortitudine, à laboribus, & iisdem postea artibus eam conservatam à Posteris, quibus eadem debetur gloria: neque enim minùs suam fabricatur fortunam, qui eam tuctur, quàm qui eandem primò erigit. Tam eam acquirere difficile est, quàm facilis ejus ruina. Vnica sola hora imprudenter transacta evertit, quod annis multis partum fuit. Agendo & vigilando Dei paran- tur & auxilia.

SYM-

SYMBOLA POLITICA.
SYMBOLVM LXXXIX.

633

CONCORDIA res parvæ crescunt; discordiâ res maximæ dilabuntur. Unitæ inter se cuilibet vi resistunt, quæ divisæ imbecillæ erant ac debiles. Quis jubam equinam junctis pilis extrahere poterit, aut sagittarum fasciculum^a diffringere? & singulæ tamen minimæ etiam violentiæ resistere nequeunt. His Symbolis Sertorius, & Scilurus Scythia vim concordiæ adumbrabant, quæ ex partibus multis distinctis unum corpus unitum & robustum efficit. Cura tranquillitatis publicæ mœnia civitatum supra staturam hominum erexit, ea altitudine, ne subire illa possent; & multi tamen simul milites, concertis invicem scutis, alios unione reciproca,

^a Funiculus triplex difficile rumpitur. Eccli. 4. 12.

procâ, & concordia in altum extollentes, eorum superabant cacumina, & expugnabant. Omnia Naturæ opera amicitia & concordia conservantur; & contra hanc deficiente, illa quoque extinguuntur, & pereunt: siquidem causa mortis alia non est, quam dissonantia & discordia partium, à qua vitæ conservatio dependet. Idem prorsus in Rebus publicis accidit; uti eas consensus communis in unum coëgit, ita majoris aut potentioris partis dissensio dissolvit vicissim, & dissociat, aut novas iis inducit formas. Civitas, quæ per concordiam erat civitas unica, absque eâ in duas, immò tres interdum, aut quatuor civitates dividitur, sublato amoris vinculo, quo cives in unum corpus coalescebant. Atque hanc dissociationem parit odium, unde mox vindicta oritur, ex hac contemptus legum, sine quarum auctoritate vim suam perdit^b justitia; absque istâ verò ad arma concurritur, & excitato belli civilis incendio, facile ruit Reipublicæ ordo, qui in unitate consistit. Simul ac apiculæ discordes inter se esse incipiunt, dissolvitur illa Respublica. Antiqui, ut discordiam exprimerent, fœminam depingebant vestes suas lacerantem.

^b *Et justitia legem in concordia disposuerunt. Sap. 18.9.*

Virgilius.

Et scissâ gaudens vadit discordiâ pallâ.

Quod si idem illud inter cives efficit, quomodo ad defensionem utilitatēque communem ii unire se poterunt? quomodo Deum habebunt propitium, qui ipsa est concordia, eamque tantoperè diligit, ut cum eadem, lobo teste, Monarchiam cælestem suam tueatur, ac foveat? Plato dicere solebat, nihil æquè Rebus pub. perniciosum esse, ac divisionem. Concordia civitatis ornamentum est, murus & præsidium. Ne ipsa quidem malitia absque illâ consistere diu poterit. Dissensiones domesticæ hosti victoriam tribuunt. Propter Britannorum discordias de Romanis agebat Galgacus: *Nostri illi dissensionibus, & discordiis clari, vitia hostium in gloriam exercitus sui vertunt. Conversis ad civile bellum, animis, externa sine curâ habentur.* Verum non obstantibus his aliisque rationibus, suadent nonnulli Politici, disseminandas esse inter cives discordias, ad conservandam Rempublicam.

^c *Qui facit concordiam in sublimibus. Job 25. 2.*

Tacit. in vitâ Agric.
Tacit. lib. 1.
Hist.

publicam, eumque in finem apes in exemplum adducunt, in quarum alvearibus semper murmur aliquod auditur, & dissensio; verum id opinionem illam minimè roborat, quin evertit potius: siquidem illa murmuratio non est dissonantia voluntatum, sed vocum concordia, quibus sese mutuò ad mellis conficiendi labores quasi hortantur, & excitant, perinde ac nautæ solent, quando vela expediunt. Nec valet argumentum à quatuor humoribus corporum viventium, contrariis inter se & pugnantibus: nam potius ex eorundem pugna multæ nascuntur infirmitates, & vitæ brevitās, dum prædominans aliquis victoriam tandem obtinet. Hinc corpora solum vegetabilia, quia pugnante illâ contrarietate carent, perdurant diutius. Planè necesse est, ut quod à seipso dissidet, & discordat, patiatur; quod verò patitur, diuturnum esse non potest. Quis divisâ Republicâ aliquâ dissensionum flammam intra certos & definitos terminos continere poterit? quis eam restinguet postea, si omnes involve-rit? Factio potentior opprimet imbecilliorē, & illa, ut se tueatur, hæc ut se ulciscatur, extraneis utentur viribus, & Rempublicam servituti subicient, aut novam introducent gubernationis formam, quæ semper ferè tyrannica erit, ut plurima exempla testantur. Ad officium Principis nequaquam pertinet dissociare civium animos, sed concordēs illos servare potius, & amicos, nec in ejus obsequium & amorem conspirare possunt ii, qui divisi sunt inter se, aut qui non perpendunt, unde tantum sibi damni oriatur. Quoties itaque Princeps ipse discordiæ causa est, permittit Providentia divina (utpote quæ illam extremè detestatur) ut ex ipsæ artes, quibus conservare se studebat, eidem ruinam accersant: factiones enim illud advertentes eum despiciunt & abominantur, tanquam primum dissensionum suarum auctorem & incentorem. Rex Italus magno Germanorum cum applausu & amore acceptatus fuit, quia discordias non fovebat, & pari in omnes affectu ferebatur.

§. Ob has ergo aliasque similes rationes cavere debet Princeps, ne discordiæ radices agant, sed in eo elaborare potius,

^d Et septimū
detestatur a-
nima ejus, eū,
qui seminat
inter fratres
discordias.
Prov. 6. 19.

tius, ut Status sui unionem foveat, quam faciliè conservabit, si attenderit ad observantiam legum; ad unitatem Religionis, ad frugum & annonæ abundantiam; ad æqualem præmiorum & gratiarum distributionem; ad conservationem privilegiorum; ad occupationem vulgi in artibus mechanicis; nobilium in gubernatione publicâ, armis, & literis; ad prohibitionem conventuum; ad frugalitatem & modestiam majorum; ad minorum tranquillitatem; ad frænum, quo coerceri possint, qui privilegiis gaudent, & immunes videri cupiunt; ad mediocritatem denique divitiarum & remedium egestatis. Nam correctis & bene constitutis rebus istis, bona inde consurgit gubernatio; & ubi hæc reperitur, ibi pax viget & concordia.

Tunc solum operæ pretium videri posset & licitum excitare in Regnis discordias, cum ipsa seditionibus & bellis civilibus turbata jam fuerint, in factiones varias ea scilicet distrahendo, ut tantò minor sit improborum potestas: tunc enim finis alius non est, quàm pacem bonis reddere; curare verò, ut ea inter perturbatores impediatur, defensio est naturalis: siquidem *concordia malorum contraria est bonorum*, & sicut optandum est, ut boni pacem habeant ad invicem, ita optandum est, ut mali sint discordes. Impeditur enim iter bonorum, si unitas non dividatur malorum.

S. Ifid.

§. Discordia, quam damnamus ut perniciosam Rebus publicis, est illa, quæ ex odio & inimicitia nascitur; non ea contentio, quæ inter Status & membra ejusdem Reipublicæ etiam locum habet, uti Plebem inter & Nobilitatem, inter Milites & Artifices: nam ista contrarietas, aut potius æmulatio illâ ipsâ naturarum & finium diversitate distinctos servat gradus & sphaeras Reipublicæ, eamque tuetur ac fovet, nec censendæ sunt seditiones, nisi quando Status se uniunt, & commoda singulorum propria inter se faciunt communia; haud secus atque ex commixtione elementorum & fluviorum, ac torrentium concursu nascuntur tempestates. Oportet igitur, ut in hanc divisionem Princeps advigilet, & sic eam moderetur ac temperet, ut nec ad omnimodam unio-

unionis dissolutionem, nec ad illicita partium fœdera perveniat.

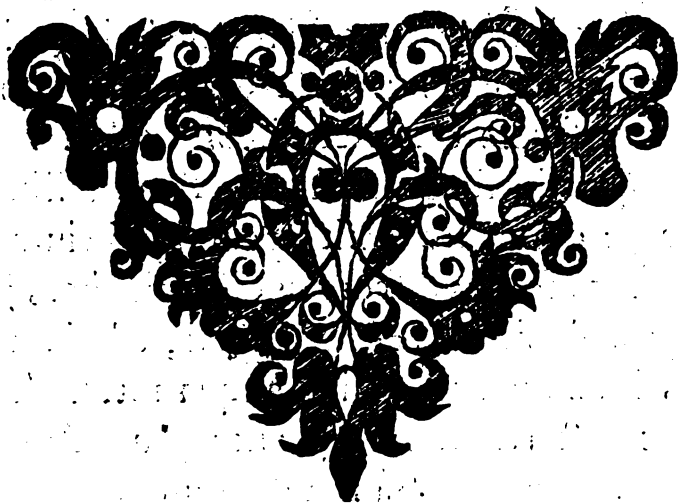
Idem quoque inter Ministros procurari debet, ut certa aliqua æmulatio, & unius erga alium diffidentia magis sollicitos eos habeat, & attentos ad officii sui obligationes: nam si eo non probè curato, dissimulentur errores, & cœlentur delicta, aut illi in commoda sua privata unanimi consensu conspirent, actum erit de Principe ejusque statu, neque adhiberi poterit remedium, quia non aliâ manu, quàm ipsorummet Ministrorum id fieri oportebit. Verùm si honesta illa inter Ministros & generosa æmulatio in odium & inimicitiam degeneret, eadem creabit incommoda: magis enim erunt solliciti, ut unus alteri contradicat, & consilia actionesque alterius evertat, quàm ut bonum publicum & Principis sui obsequium promoveant. Quisque suos habet amicos & fautores, & vulgus facilè ad partium studia inducitur, unde tumultus oriri solent & dissensiones. Eam ob causam junxere se Drusus & Germanicus, ne fortè afflante eorum favore cresceret discordiarum flamma, quæ in Tiberii palatio succensa fuerat. Ex quo illud etiam liquet, quàm erroneum fuerit Lycurgi judicium, qui inter Reges Lacedæmonios discordias disseminabat, jubebatque ut si qui procul mittendi essent Legati, ad id muneris legerentur ii, inter quos inimicitia aliqua intercederet. Et habemus hâc nostrâ ætate exempla non pàuca damnorum publicorum, quorum causâ fuit dissidium Ministrorum, qui simul missi fuerant ad unum aliquod negotium pertractandum, eò quòd crederetur, illam ipsam æmulationem iis stimulo fore, ut quàm optimè rem conficerent. Vnum est Principis obsequium, nec rectè curari potest, nisi per eos, qui concordēs sunt inter se: quo nomine Agricola laudat Tacitus, quòd *procul ab æmulatione adversus Collegas* esset. Et sanè minus incommodi est, per Ministrum aliquem malum aliquod geri negotium, quàm per duos etiam bonos, si inter eos non satis conveniat id, quod rarò feliciter cedit.

Tacit. in vitâ
Agric.

H h h

§. No.

§. Nobilitas maxima Principis securitas est , & periculum maximum : corpus enim est admodum potens , quod maximam plebis partem post se trahit. Cruentia nobis exempla Hispania & Francia suppeditant : illa temporibus præteritis , hæc sæculis omnibus. Remedia sunt , illam beneficio æmulationis , cum dictâ tamen moderatione à plebe , & à seipsâ servare divisam : multiplicare item , & æquales reddere Nobilium titulos ac dignitates : fortunas eorundem insumere in ostentationes publicas : generosos eorum animos impendere laboribus & periculis bellicis : distrahare eorum studia occupationibus pacis , & sublimiores spiritus servilibus aulæ obsequiis deprimere.

SYM.

SYMBOLVM XC.

IN Scripturâ sacrâ Reges fluviis comparantur. Ita intelligi debet illud Prophetæ Habacuc, cùm dixit Deum scissurum fluviis^a terræ; quo innuere volebat, divisurum Deum potentiam & vires eorum, qui contra populum suum arma sumpsissent; id quod expertus est David in clade illâ, quam Philisthæis intulit, & palàm confessus exclamavit: *Divisit Dominus inimicos meos coram me, sicut dividuntur aqua.* Nullum efficacius medium, ad sternendam potentiam aliquam, quàm divisio: nam vel maxima etiam, si dividatur, resistere ultrâ non potest. Quàm superbè intra al-

^a Fluvios
scindes terrâ.
Habac. 3. 10

2. Reg. 5. 20.

H h h 2

vcum

veum suum decurrit flumen, & perruptis etiam ripis atque aggeribus novas sibi vias aperit; at si in varios diducatur rivulos, vires amittit, & fit omnibus pervium. Ita fluvio Gyn-di accidit: nam cum in eo equus aliquis Regi Cyro inprimis charus fortè submersus fuisset, tantoperè is exarsit iracundiâ, ut jussit illicò in centum & sexaginta rivulos eum dividi, quo factò & nomen perdidit & magnitudinem, quæ antea vix pontes ferebat, postea à quocunque vadari poterat. Eò spectabat consilium, quod quidam dederunt Senatui Romano temporibus Tiberii Imperatoris; fluvio Tiberi scilicet venam esse incidendam, aliò divertendo lacus & fluvios, qui in illum se^b exonerabant, ut nimirum vis ejus imminueretur, neque propter inundationes Roma in metu semper & periculo versaretur. Verùm Senatus id facere renuit, ne illam Tiberi gloriam^c eriperet. Omnia ista Symbolo præsentis occasionem dedere, significando nimirum per fluvium in diversas divisum partes, quanti intersit Principum potentiorum vires distrahere: quò enim potentia major est, eò majoribus viribus, sumptibusque ad suam defensionem indiget, ne pro eâ re habere potest tot Duces & copias militares, nec mala omnia antevertere. Perturbatur animi fortitudo & prudentia, quando è partibus tam diversis pericula minitantur. Estque hoc securissimum medium, & utenti minimè sumptuosum: majores quippe habet effectus tuba aliqua militaris, quæ in diversis Regni alicujus partibus subito ad arma vocat, quàm bellum aliquod solenni ritu indictum.

^b Si amnis Nar (id enim parabatur) in rivos diductus superflagnavisset. Tacit. lib. 1. Annal.

^c Quin ipsam Tiberim nolle prorsus accolis fluviis orbatâ, minor gloria fluere. Ibid.

^d Prudentis esse Ducis inter hostes discordia causas serere. Veget.

Livius.

Mar. hist. Hisp. lib. 25. c. 4.

§. Tutius semper & utilius est, hostium vires dividere, & inter ipsos eorum status discordiæ causas^d serere: *discordia enim & seditio omnia facit opportuniorem insidiantibus.* Ejusmodi artibus dominatum suum in Hispaniâ stabilivêre Phœnices, in varias eam factiones distrahendo. Idem contra eos fecêre Carthaginenses. Eapropter non imprudens fuit consilium Marchionis Gaditani, quando capto Boabdile Granatæ Rege, Regi Ferdinando Catholico suadebat, ut eum libertati redderet, ad alendas porrò factiones, quæ ipsum

sum inter & Patrem ortæ de Coronâ, Regnum in diversa studia distaxerant. *Urgentibus Imperii Romani satis, nihil jam præstare fortuna majus potuit, quàm hostium discordiam.* Tac. de more Germ.
 Nulla pecunia locatur utilius, neque minori cum sanguinis profusione, aut periculo, quàm quæ expenditur in fovendas dissensiones Regni alicujus hostilis, aut eum in finem, ut alius Princeps illi bellum inferat: ita enim minores fiunt expensæ, nec tanta consequuntur damna. Verùm eâ in re singulari advertentiâ opus est: interdum enim ex timore aliquo vano inutiles fiunt sumptus, & detectâ intentione pravâ aperta remanet hostilitas. Quâ de re multa habemus exempla in iis, qui absque causâ ullius acceptæ injuriæ, aut utilitatis suæ propriæ, foverunt hostes Domûs Austriacæ, ut continuo armorum exercitio eam distinerent, suamet æraria inutiliter interim exhaurientes, neque adverterunt tamen, si fortè ab Austriacis oppugnarentur, utilius sibi fore, si ad defensionem suam nunc haberent residuum, quod ad distrahendas illius vires impenderant.

§. Atque hæc tota doctrina absque omni scrupulo politico procedit in bello aliquo manifesto, ubi ratio defensionis naturalis plus valet, quàm aliæ considerationes minùs solidæ, & causâ eadem, quæ bellum justum efficit, illam quoque discordiam reddit licitam. Verùm quando mera est magnitudinis invidiosa æmulatio, minimè his artibus uti licebit: nam qui alterius Principis subditos ad rebellionem concitat, suos quoque docet fieri proditores. Æmulatio inter personas sit, non inter officia. Dignitas in omnibus suis partibus ejusdem rationis est, quod unam earum offendit, lædit omnes. Transeunt passiones & odia, exempla mala manent perpetua. Rem suam agit Princeps, qui nec patitur, ut in dignitatem alterius contemptu peccetur, aut inobedientiâ, nec proditione in ejusdem personam. Indignum Principe facinus, veneno alium vincere, non gladio. Infame id olim apud Romanos^e habebatur, uti etiam nunc hodie apud Hispanos, qui nunquam ejusmodi occultis artibus contra hostes suos usi sunt, quin immò auxilio iis sæpe fuere. Insi-

^e Non fraude, neque occultis, sed palam, & armatum populum Romanum hostes suos ulcisci. Tacit. lib. x. Hist.

gne ejus rei exemplum Seren^{us} Vestræ dereliquit Rex noster Catholicus, quando exercitu auxiliari præstò fuit Regi Franciæ adversus Anglos, cùm hi occupassent Insulam Regiam, nec locum dedit Ducis Roani consilio, qui Regnum in Respub. volebat dividi. Alio item tempore, quando sua Majestas per Dominum de Maximi, Nuntium Apostolicum, paratam se obtulit, eidem Regi suâmet præsentia assistere, ut Hugonottas Montis Albani debellare posset, & Provinciis suis ejicere. Quæ insignis & heroica benevolentia non nisi ingratitude compensata fuit postea, relictis rationi documentis, ut non tam facilè Statûs alieni cõmiseratione tangi se sinat.

Tacit. in vi-
rà Agric.

§. Atque ex iis, quæ diximus, nemini non licebit colligere, quanti ad defensionem communem referat illa animorum inter subditos concordia & Statuum unio, si nimirum unusquisque alterius periculum pro suo æstimet, quantumvis etiam longè remotum id sit, adeoque modis omnibus conetur, quâ copiis, quâ subsidiis pecuniariis eidem ferre suppetias, ut corpus, quod ex illis conflatur, tueri se possit. Quâ in re errare solent non pauci; dum qui absunt longiùs, existimant periculum ad se non perventurum, aut nequaquam se teneri, ad anticipandos ejusmodi sumptus, majorisque esse prudentiæ, suas conservare vires, donec hostis vicinior fuerit. Sed tunc superatis jam difficultatibus, & Statibus antemuralibus occupatis, reliqui resistendo ampliùs non erunt. Ita Britannis accidit, de quibus sic Tacitus: *Olim Regibus parebant, nunc per Principes factionibus, & studiis trahuntur; nec aliud adversus validissimas gentes pro nobis utilius, quàm quod in commune non consulunt. Rarus duabus, tribusve civitatibus, ad propulsandum commune periculum conventus: ita dum singuli pugnant, universi vincuntur.* Majori cum prudentiâ, & illustriori pietatis, fidelitatis, zeli, & amoris in legitimum suum Dominum exemplo, periculum istud agnoscunt Regna Hispaniæ, Provinciæ Italicæ, Burgundicæ, & Belgicæ; siquidem generosâ quâdam æmulatione Majestati suæ ultrò offerunt fortunas suas, immò & vitam, ut se contra hostes suos tueri possint, qui junctis unâ viribus, ad ever-

evertendam Religionem Catholicam, & istam Monarchiam conspirarunt. Inscribebat Ser^{tas} Vestra tenerrimo suo pectori hæc obsequia, & crescentibus ejus gloriosis annis unâ etiam crescat erga subditos tam fideles gratitudo & æstimatio.

*Ejuzgareis qualè mais excellente,
O ser do Mundo Rey, se de tal Gente.*

Cam. Lus.

SYMBOLVM XCI.

Videtur amicitia Rempublicam magis continere, & majore, quàm justitia in studio fuisse Legislatoribus. Nam si amicitia inter omnes esset, nihil esset, quod justitiam desiderarent; at si justii essent, tamen amicitia præsidium requirerent.

Arist. lib. 8.
Ethic. c. 1.

Hhh 4

Maxi-

Maximum inter homines bonum, amicitia est. Gladius securus, semper accinctus lateri tam pacis, quam belli tempore. Socius fidelis in utraque fortunâ. Cum illâ eventus prosperi illustriores sunt, adversi leviores: neque enim eam fugant calamitates, nec evanescere facit prosperitas. In hac eam suadet modestia, in illis constantia; in rebus tam secundis, quam adversis præstò est, tanquam utrobique fructum factura. Consanguinitas absque benevolentia & affectu consistere potest, Amicitia non item. Hæc ab electione propria nascitur, illa à casu. Consanguinitas esse potest, sine communicationis & subsidii mutui vinculo, Amicitia minime; siquidem tria sunt, quæ tanquam partes, quibus constat, eam uniunt: Natura scilicet similitudinis beneficio, voluntas beneficio humanitatis, & ratio beneficio honestatis. Eò pertinent illa verba Regis Alphonsi Sapientis in libro Legum, quem *Partidas* inscribit, dum loquitur de crudelitate, quam exercet is, qui captivum ducit unum ex iis, qui aut sanguine, aut amicitia juncti amant inter se. *Otro si los amigos, que es muy fuerte cosa de partir à unos de otros: Ca- bien como el ayuntamiento del amor pasa, è vence al linaje, è à todas las otras cosas, así es mayor la cuita, è el pesar, quando se parten.* Quantò ergo magis probata, majorisque sinceritatis amicitia fuerit, tantò minùs valebit, ubi semel violari coeperit. CrySTALLUS fracta prorsus inutilis efficitur. Omne adamantis perit pretium, si in frustra dividatur. Gladius semel confractus solidari iterum non potest. Qui amicitia reconciliata confisus fuerit, deceptum se inveniet: ad primum enim adversitatis casum, aut spem commodi privati mox iterum deficiet. Nec Davidis clementia in parcendo Saülis vitæ, nec beneficiorum memoria, & promissiones tam benevolæ jurejurando à Saüle firmatæ, satis fuere, ut David de reconciliatione illâ securus^a esset, aut ut Saül adversus illum machinari desineret. Amplexu mutuo & manantibus fletu oculis Esau cum fratre suo Iacobo in gratiam redire voluit, Et tamen utrinque magna amicitia redintegrata pignora essent atque indicia, nunquam tamen Iacobi diffidentiam tolle-

L. 19. tt. 2.
p. 2.

^a Abiit ergo
Saül in domum
suam: & David,
& viri
ejus ascende-
runt ad tutio-
ra loca. 1.

Reg. 24. 23.

Gen. 33. 12.

tollere omnino potuere, quin illud modis omnibus conatus est, ut sese ab illo sejungeret, & securitati suae consulere. Amicitia redintegrata vas metallinum est, quod hodie splendet, & cras ærugine^b obducitur. Nec satis sunt ulla beneficia ad eam firmandam, quia injuriæ memoria nunquam ex animo deletur penitus. Ervigius (post usurpatam Regis Wambæ coronam) Egicam arctâ cognitione Wambæ sanguini annexum generum adoptavit Cixilone filiâ in conjugem datâ, & Regni postea successorem designavit; verum hoc ipsum impedire non potuit, quò minus Egica Regni suscipiens gubernacula, concepti in focerum odii argumenta præ se ferret. In eo, qui læsus est, vulnere remanent cicatrices, quas offensa animo impressit, & ad primam quamque occasionem rursus stillant sanguine. Injuriæ locis paludosis sunt similes, quæ licet exsiccentur, faciliè tamen aquas iterum hauriunt. Offendentem inter & læsum umbræ quædam interjiciuntur, quæ nullâ excusationis, aut satisfactionis luce dispelli possunt. Quin nec ex parte offendentis satis secuta est amicitia, quia nunquam sibi persuadet, offensum verè ex animo injuriam condonasse, semperque eum intuetur, ut hostem. Præterquàm quòd *proprium humani ingenii est, odisse, quem læseris.*

§. Atque ita quidem fit in privatorum amicitiiis, non Principum (si tamen vera inter hos amicitia reperiatur), nam utilitas propria amicos eos facit, aut hostes, & quamvis milies dissolvatur amicitia, mox tamen spe commodi redintegratur, & quoad sperare illud licet, firma perdurat ac stabilis. Quare in ejusmodi amicitiiis nequaquam habenda est ratio conjunctionis sanguinis, aut obligationis ex acceptis beneficiis, ea enim non agnoscit regnandi ambitio. Ab utilitate diuturnitas earum æstimanda est, omnes quippe amicitiae tales nunc sunt, quales illæ Philippi Regis Macedoniæ, qui eas solâ utilitate metuebatur, non fide. In iis verò amicitiiis, quæ magis ratio Status quædam sunt, quàm mutua voluntatum consensus, non tantoperè Aristoteles & Cicero Biantem reprehenderent, quòd diceret, non aliter amandum;

^b Non credas inimico tuo in æternum: sicut enim æramen-
tam, eruginat
nequis a illius:
& si humiliatus
vadat cur-
vus, adice
animum
tuum, & cu-
stodi te ab illo.
Ecclesi. 12. 10

Mar. hist.
Hispan. lib. 6.
c. 18.

Tacit. in vi-
tâ Agric.

dum, ac si rursus exercendum esset odium: falleret enim Principem confidentia, si eam in tali fundaret amicitia. Præstat itaque, Principes sic hodie amicos esse, ut cogitent fieri posse, ut cras amici esse desinant. Verum etsi cautela hæc improbanda non sit, utilitas tamen & commodum proprium amicitiae anteferri non debet hoc titulo, quod ita plerunque factitent alii. Deficiat sanè in aliis amicitia, ac non in Principe, quem his Symbolis formare instituimus, quemque ad constantiam in actionibus suis & obligationibus adhortamur.

§. Atque quæ dicta sunt hætenus, ad eas pertinent amicitias, quæ sunt inter Principes finitimos, inter quos aliqua magnitudinis intercedit æmulatio: inter alios enim amicitia sincera, & concordia mutua locum habere potest. Potentia tam sollicita esse non debet, ut alteri confidat nemini. Tyranni instar in metu erit, quisquis amicis suis fidem non habuerit. Absque iis Corona servitus est, non Majestas. Iniquum est Imperium, quod Principes amicitiiis spoliât. *Non exercitus, neque thesauri, præsidia Regni sunt, verum amici.*

Sallust.

Xenoph. *Non aureum istud sceptrum est, quod Regnum custodit, sed copia amicorum, ea Regibus sceptrum verissimum, tutissimumque.*

Tacit. lib. 4. Hist. *Nec ullum majus boni Imperii instrumentum, quam boni Amici.*

§. Amicitia inter magnos Principes officiis mutuis fovenda est potius, quam muneribus: nam ingratum esse solet rei privatae studium, cui nunquam fit satis. Illius causâ finguntur amicitiae, non fiunt; quemadmodum Vitellio accidit, qui dum amicitias magnitudine munerum, non constantiam morum continere putavit, meruit magis, quam habuit. Amici ferro conservandi sunt, non auro: plures enim creat amicos armorum timor, quam auri cupiditas. Subsidia pecuniaria largientem enervant, & quò ea fuerint majora, eò minùs continuari poterunt; pari autem passu, quo Princeps suas prodigit opes, ejus quoque perit existimatio. A thesauris, quos in ærariis suis asservant, æstimantur & amantur Principes, non ab iis, quos profuderunt in alios: magis ex eo, inquam,

inquam, quod largiri possunt, quàm quod largiti jam sunt : plus enim inter homines spes potest, quàm gratitudo. Qui pacem auro emit, armis eam sustentare non poterit. In errorem istum omnes ferè Monarchiæ incidunt, posteaquam ad majorem aliquam pervenerint amplitudinem, auro, non armis illam tueri conantur, consumptisque thesauris, & oneratis subditis, ut nimirum Principibus finitimis largiendo, circumferentias servant quietas, ipsum centrum robore destituunt; & tametsi magnitudo illa ad tempus aliquod sustentetur, id tamen in ruinam majorem vergit postea: cognitâ enim illâ debilitate, & perditis semel finibus extremis, hostis nullo obsistente ad interiora usque penetrat. Ita Romano Imperio accidit, quando post tot expensas inutiliter factas, & debilitatas ejus vires, Imperatores pecuniâ & largitionibus Parthos, Germanosque conciliare sibi studuerunt, qui primus ruinæ illorum fons fuit & origo. Eam ob rem Alcibiades suasit Tisaforni, *ne tanta stipendia classi Lacedæmoniorum praberet; sed nec auxiliis nimis enixè juvandos: quippe non immemorem esse debere, alienam esse victoriam, non suam instruere, & eatenus bellum sustinendum, ne inopia deferatur.* Hoc ipsum consilium stimulo nobis esse potest, ad considerandum, quantum expendatur in gratiam Principum exterorum, cum insigni ipsius Castellæ detrimento & enervatione, quam tamen utpote Monarchiæ totius Corporissimum sanguine abundare oporteret, ad disperriendos per reliquas corporis partes vitales spiritus; quomodo ipsa docet Natura, optima politicæ Magistra, quæ partes interiores, à quibus vita dependet, majoribus solet firmare præsiidiis. Si quod foris apud exteros consumit metus & sollicitudo, ad consulendum Monarchiæ securitati, intra ipsa illius viscera expenderet providentia prudens, in conservandis quâ terrâ, quâ mari exercitibus, in muniendis firmandisque milite castellis, arcibus, urbibus, securiores forent remotæ Provinciæ, & si quæ amitteretur, interioribus viribus facile recuperari posset. Roma tueri se potuit, & quæ ab Hannibale armis occupata fuerant, recipere, immò ipsam evertere Carthaginem.

Trog. lib. 5.

nem, quia omnes suas opes & vires intra Reipublicæ suæ viscera continebat.

S. Neque tamen hoc eò dico, quòd persuadere Principibus cupiam, ut ne amicis suis, & finitimis subsidio unquam sint, & argentum suppeditent; sed ut videant diligenter, quomodo illud impendant, studeantque armis succurrere potius, quàm opibus: nam auxilia pecuniaria apud eum remanent, qui accepit; armorum verò subsidia, ad eum, qui miserat, revertuntur. Atque hoc intelligi debet, quando nullum est periculum, ne ipsi bello sese implicent, trahendo illud in statum suum proprium, aut ne amico hostes majores concilient; uti tum etiam, cùm majorum est sumptuum, & pluribus obnoxium incommodis, succurrere opibus, quàm armis: nam ratio statûs omnino suadet, ut alterutrâ viâ finitimum Principem tueamur, quoties nostra cum illius fortuna conjuncta esse cernitur; siquidem majoris est prudentiæ intra alterius statum bellum sustinere, quàm intra suamet viscera illud experiri. Sic olim *fuit proprium populi Romani longè à domo bellare, & propugnaculis Imperii sociorum fortunas, non sua tecta defendere*; & debuissimus hoc discere à Republicâ illâ, ne tantas nunc calamitates deplorare necesse esset. Ista politica magis, quàm ambitio movit Cantones Helvetos, ut populorum quorundam susciperent protectionem: tametsi enim satis scirent, id absque sumptibus & defensionis suæ periculo fieri non posse, plus tamen ad utilitatem suam putabant interesse, si longè à finibus suis bella gererent. Confinia Statûs vicini, Statûs proprii muri sunt, & ut tales omni cum vigilantia custodiendi.

Cicero pro
leg. Man.

SYM.

SYMBOLVM XCII.

ETIAM plumæ aliarum avium, aquilinis nimium vicinæ in periculo sunt; hæc siquidem corrodunt illas, ac destruunt, ob superstitem in iis antipathiam naturalem, quæ est inter Aquilam & volucres reliquas. Ita protectio in tyrannidem denique vertitur. Nec leges veretur potentia major, nec auctoritatem ambitio. Quod fidei & tutelæ ipsius commissum fuit, titulo defensionis naturalis postea ut suum detinet. Principes inferiores subsidiis exteris Statuum suorum securitati prospicere cogitant, & eos omnino perdunt; quin immò & amico, & hosti in prædam cedunt.

Plin. l. 10. c. 3.

Æl. l. 9. c. 11.
de animal.

Iii

Nec

^a Si bos cornu percussit virum aut mulierem, & mortui fuerint, lapidibus obruetur. Exod. 21. 28

Nec minus ab illo periculi est ob confidentiam, quàm ab isthoc propter odium. Cum amico securi vivimus absque ullo metu aut præcavendi sollicitudine, adeoque sine suo damno pro libitu nos potest impetere. In eâ ratione fundata fuit, opinor, illa lex, quæ bovem, qui hominem aliquem cornibus suis læsisset, jubebat lapidibus ^a obrui, non verò sylvestrem taurum, quia à bove, utpote animali domestico, quo in laboribus quotidianis utimur, minùs nobis metui-mus. Amicitiae & protectionis obtentu invehitur ambitio, & facilè obtinetur, quod viribus non poterat effici. Quàm speciosis titulis tyrannidem suam velârunt Romani, dum aliarum Nationum populos in cives, socios, & amicos suos af-sciscere dignati sunt. Albanos in suam introduxerunt Rem-publ. & quos antea hostes habuerant, eos societatis com-munis voluerunt esse participes. Sabinos in jus civium ad-miserunt. Tanquam protectores conservatorésque liberta-tis ac privilegiorum, tanquam justitiæ universi orbis arbitri, à diversis implorati fuère Provinciis, ut eorum viribus contra suos hostes uterentur, & quæ seipsis eò usque penetrare ne-quivissent, ignorantia alienâ longè latèque se dilatârunt. Ini-tiò quidem à Nationibus exteris magnâ cum tutelâ tributa non nisi modica exegerunt, & specie quâdam virtutum mo-ralium suas texerunt fraudes: & postquam illa Imperialis Aquila alas suas supra tres orbis partes, Europam, Asiam, & Africam latius expandisset, ambitione rostrum suum exa-cuit, & sævitiae suæ prodidit unguis, protectione in tyranni-dem versâ. Expertæ tunc sunt Nationes exterae, miserè suam illusam fuisse confidentiam, & destructas potentiae suæ plu-mas sub alis illis oppressione tributorum ac libertatis, cum privilegiorum suorum jacturâ; cùmque jam tyrannis inva-luisset, nec convalescere potuère, nec vires suas instaurare.

^b Et facta est aquila altera grandis ma-gnis alis, mul-tisque plumis. Ezech. 17. 7.

Atque ut venenum in naturam verteretur, adinvenerunt Romani colonias, introduxeruntque linguam Latinam, ad tollendam sensim Nationum distinctionem, & ut sola su-peresset Romana cum universali in omnes imperio. Hæc fuit magna illa Aquila, quam vidit Ezechiel *magnis* ^b *alis, multis-*

que

que pennis ; ubi septuaginta legunt , plenis unguibus : nam plumæ ejus ungues erant. Quoties existimant homines sub alis se stare , & sub unguibus consistunt ! quoties putant lilio se regi , & sub spinis hærent ac sentibus , ut non nisi palio relicto inde possint emergere ! Civitas Pisana jura sua & prætensiones , quas habebat adversus Rempublicam Florentinam , commiserat patrocínio Regis Ferdinandi Catholici , & Regis Franciæ , & inter utrumque convenit , ut ea Florentinis traderetur , specie libertatis Italiæ procurandæ. Ludovicus Sfortia contra nepotem suum Ioannem Galeasum Francorum imploravit opem , & hi Mediolanensi statu exutum , captivum in Franciam abduxere. Sed quid antiquis utimur exemplis ? Dicat Dux Mantuanus , quàm carò sibi steterit , quàmque graviter noxia fuerit aliena protectio ! Dicant Treverensis Elector , & Grifones , num suam conservaverint libertatem armis extraneis , quæ titulo defensionis ac tutelæ in suum Statum admiserunt. Dicat Germania , quomodo nunc se habeat sub Suecorum patrocínio : divisis & dissolutis tam illustribus Provinciarum suarum circulis , quibus splendescbat , & sustentabatur diadema Cæsareum : defœdatis fulgentissimis civitatum Imperialium Adamantiibus , qui eam exornabant : sublati & confusi Statuum ordinibus : disturbatâ harmoniâ gubernationis politicæ : exspoliatâ & ad extremam inopiam redactâ antiquâ ejus Nobilitate. Dicat illud , inquam , Germania , sine omni nunc libertatis specie Provincia , quæ optimè illam tueri ac conservare antea noverat ; conculcata , & flammis vastata ac ferro à Nationibus exteris ; variorum Tyrannorum , qui demortuum Sueciæ Regem nunc repræsentant , exposita arbitrio ; serva amicorum & hostium ; suismet malis turbata tanto perè , ut nec damna sua , nec emolumenta queat agnoscere. Ita Provinciis accidit , quæ secum ipsæ non satis conveniunt ; & Principibus , qui extraneis utuntur viribus , præsertim si , qui eas mittit , stipendium non solvat : auxiliares enim copiæ pariter ac hostiles in illorum conspirant ruinam ; quemadmodum civitatibus Græciæ contigit , quando

Justinus.

Philippus Rex Macedonum libertati omnium insidiatus, dum contentiones civitatum alit, auxilium inferioribus ferendo, victos pariter, victoresque subire regiam servitutem coëgit. Gloria primum ad inferioris defensionem inflamat animum, & ambitio postea nihil sinit reliquum. Qui vires suas in alterius impendit gratiam, compensationem ab illo postulat. Provincia ipsa Principis potentioris suppetias ferentis amore capitur, existimantibus nimirum subditis, sub ejus dominatu se magis securos fore, magisque felices, absque timore & bellorum periculo, sine gravibus tributis, quæ Principes inferiores solent imponere, sine injuriis denique & offensionibus, quas communiter ab illis accipiunt. Nobiles præterea majori honori sibi ducunt, si illustriori serviant Domino, à quo ipsi honorentur, & qui plura habeat præmia ac munera, quæ disperire possit. Omnes istæ considerationes tyrannidem, & usurpationem ferentis opem, aut defendentis promovent. Copiæ auxiliares ei parent potissimum, qui eas mittit, aut exsolvit stipendia, & regiones, in quas deducuntur, tractant velut alienas, confectoque bello cum hoste, in amicum movere necesse est; ut proinde consultius, & minoris videatur esse periculi, minusque sumptuosum Principi inferiori, amicè cum potentiori transigere, quàm armis auxiliaribus vincere. Quod sine his obtineri nequit, minus postea, ubi recesserint iterum, conservari poterit.

§. Periculum istud advocandi auxiliares copias tunc magis metuendum est, quando Princeps, à quo eæ mittuntur, aliam profitetur Religionem, aut ad Statum illum jus aliquod habet, vel obtendit saltem, aut si eundem sibi subicere magni sit emolumentum, puta quia Statibus occupantis præbet transitum, aut obstruit hostibus. Atque timores isti necessitate metiendi sunt, consideratis item conditione & moribus Principis: nam si sincero & generoso fuerit animo, plus apud illum valebit fides publica & existimatio, quàm spes commodi & rationes Status; quomodo experientiâ comprobatum fuit in Principibus omnibus Domus Austria-

Austriacæ, adumbratis per potentem illum Cherubinum & protectorem, cui Ezechiel Regem Tyri comparat antè, quàm suo deesset officio: quam fidem & auctoritatem etiamnum observant hodie: nemo siquidem quisquam est, qui de eorum amicitia jure possit conqueri. Testes ejus rei sunt Pedemontium, Sabaudia, Colonia, Constantia, Brisacum, propugnata armis Hispanicis, & restituta deinde, absque ullo ibidem relicto militari præsidio. Nec negare veritatem hanc poterit Genua: cùm enim oppressa à Francis & Allobrogibus libertatem suam in Hispanorum posuisset arbitrio, fidelissimè hi eam conservârunt, pluris nimirum amicitiam, suam & fidei publicæ gloriam, quàm dominatum æstimantes.

*c Tu Cherub
extenuis, &
protegens.
Ezech. 28. 14*

Quòd si necessitas aliquando arma auxiliaria petere coëgerit, dicta pericula sequentibus conditionibus caveri poterunt: si curetur scilicet, ut copix alienæ majores sint, quàm propriæ; ut cui veniunt subsidio, is suos iis Duces præficiat; ut non collocentur in præsidiis urbium; ut misceantur, dividanturque inter milites cæteros, & mox in hostem ducantur.

SYMBOLVM XCIII.

TYRRHENVM mare expertum est sæpiùs pericula amicitiae & societatis montis Vesuvii; at non semper damnis nostris sapere discimus: facile enim à vanâ aliquâ confidentiâ persuaderi nobis sinimus, ea non iterum esse evenitura. Iam pridem sapientissimus evasisset Mundus, si suis met experiētiis edoceri se passus esset; sed temporis longinquitas eas rursus obliterat. Ita factum in gravissimis ruinis, quas per montis illius declivia solo intulerant incendia præterita, omnia opplendo cineribus, quos immisso paucis pòst annis aratro, in agrum denuò coloni converterunt. Evanuit damno-

minorum memoria, aut certè nemo eam conservare voluit, quæ tanta tamen fuerant, ut meritò eorundem metus debuisset esse perpetuus. Abdidit mons ille sub viridi suo pallio æstum & siccitatem interiorum suorum viscerum, & mare nihil suspicatum mali fœdus cum eo iniit, eumque strinxit undarum suarum brachiis, nullâ habitatione illius, quæ inter ambas istas Naturas intercedit, contrarietatis. Verum dolosus ille mons sinistram suam intentionem pressit in pectore, donec fumus indicia quædam proderet eorum, quæ intus ille moliretur. Crevit inter utrumque communicatio per secretas & occultas quasdam vias, nec capere potuit vicinum mare, fictum illum amicum non nisi munimenta adversus se erigere, & subterraneos cum diversis metallis sulphureis instruere cuniculos, donec his jam perfectis (quod hæc nostrâ ætate contigit) ignem admovent. In supremo montis cacumine hiatus ingens & profundus sese aperuit, unde flammæ erumpébant, quæ sub initium non nisi stricturnæ quædam lucidiore, aut ignes festivi artificiales videbantur; at paucis post horis funesta fuere prodigia. Contremuit sæpius vastum illud corpus tantæ molis ac ponderis, & inter horrenda tonitrua incensas evomit liquecentium metallorum indigestas materias, quæ in illius fervebant stomacho, & per montis declivia, ad instar torrentium igneorum, in circumjacentes agros sese effuderunt, donec in ipsum mare delaberentur, quod tam inopinâ hostilitate stupefactum, ad ipsum centrum cum aquis suis se recepit, seu metu aliquo factum id fuerit, seu astu, ad cogendas undas, quibus se tueretur: ruptis namque antiqui fœderis vinculis necesse erat, ut ad defensionem suam se compararet. Pugnarunt inter se ambo elementa, non sine trepidatione ipsius Naturæ metuentis, ne pulcherrima hæc rerum fabrica conflagraret. Ardebant ipsi aquarum fluctus à superiore hoste domiti: ignis enim (ut alicubi loquitur Spiritus sanctus) *in aquâ valebat supra suam virtutem, & aqua extinguentis natura obliviscebatur.* Pisces flammis innatantes extincti sunt. Tales semper habebunt effectus omnia similia fœdera, quæ disparis naturæ sunt &c

Sap. 19. 19.

conditionis. Nec damna minora metuat Princeps Catholicus, qui societatem cum infidelibus coërit : nam cum nulla graviora sint odia, quàm quæ ex Religionû diversitate oriuntur, fieri quidem potest, ut ea necessitas præsens dissimulet, quin tamen erumpant aliquando, nemo unquam impediet. Et quomodo, obsecro, conservari poterit inter illos amicitia, si unus alteri satîs non fidat, & ruina unius cedat in emolumentum alterius? Qui opinionibus discrepant, etiam animis dissident; cumque creaturæ simus æterni illius & supremi Artificis, ferre non possumus, ut eidem denegetur ille adorationis cultus, quem verum & orthodoxum judicamus. Et licet bona esset infidelium amicitia, Iustitia tamen divina non permittit, ut hostium suorum operâ fines nostros consequamur, quin plerumque nos castigat per illam ipsam infidelem manum, quæ pactis subscripsit. Imperium, quod Constantinus Imperator in Orientem transtulit, pessum iit per fœdera Palæologorum cum Turcis, Deo nimirum permittente, ut posteris correctionis esset exemplum, absque ullâ tamen vivâ familiæ illius memoriâ. Quod si ob locorum distantiam, aut rerum conditionem per illos ipsos infideles castigatio fieri non possit, Deus ipse manum suam adhibet. Quas calamitates non perpeffa est Francia, postquam Rex Franciscus, magis æmulatione gloriæ Caroli V. Imper. quàm extremâ necessitate ductus, fœdus cum Turcâ iniit, eumque in Europam evocavit? In supremo vitæ articulo errorem hunc suum agnovit, & detestatus est verbis gravissimis; quæ profecta à dolcre Christiano piè interpretabimur, cum aliàs omnino hominis de animæ suæ salute desperantis videri possent. Sed & ab ejus Successoribus poenam Deus repetiit, morte violentâ & infelici eos tollendo è medio. Quod si eâ severitate animadvertit in Principes, qui infidelium Hæreticorumque implorant auxilium, quid iis faciet, qui iisdem opem ferunt adversus Catholicos, & in causâ sunt, cur tantos illi progressus efficiant? Docet nos istud Petri Secundi Regis Aragonii exemplum: favebat is Albiginensium Hæreticorum factioni in Franciâ, pro quibus etiam

Mar. hist.
Hispan. lib. 12.
c. 2.

etiam arma sumpserat, centum millium hominum conflato exercitu, cum contrà Catholici non nisi equites octingentos, & mille pedites sub signis numerarent, & ab his tamen proelio victus occubuit. Simul ac Iudas Machabæus cum Romanis junxit amicitiam (eo etiam fine, ut sese contrà Græcorum potentiam tueri posset) orbatus duorum Angelorum præsidio, qui ejus lateri assistebant, & contra hostium ictus tutabantur, interiit. Eandem poenam, eademque ex causâ etiam dedere ejus fratres Ionathas & Simon, qui ei in Principatu successerant.

§. Nec sufficit semper excusatio defensionis naturalis: per enim rarò omnes concurrunt conditiones & circumstantiæ, quæ ejusmodi fœdera cum Hæreticis faciant licita, & majoris sint ponderis, quàm universale illud scandalum, & periculum opinionibus falsis veram inficiendi Religionem; siquidem eorum communio veneni instar est, quod facilè alios corripit; cancer, qui celeriter serpit, ubi novitate & licentiâ capti fuerint animi. Poterit quidem Politica divinis diffusa præsidiiis, & in artibus humanis spem suam collocans, seipsam fallere, Deum non item, in cujus tribunali rationes merè apparentes locum non habent. Baasa Rex Israël urbem Rama (Benjamiticæ tribûs ultimâ in Regno Asa) communiebat, ejusque aditus sic claudebat, ut nemo Regnum illud tutò posset ingredi, aut inde ^b egredi: belli seges ea fuit inter ambos illos Reges, metuensque Asa fœdus Benadadi Regis Syriæ, quod cum Baasâ fecerat; hoc egit primum, ut illud discinderetur, & aliud deinde novum cum eodem Benadado ipse iniit: ** quod cum audisset Baasa, desistit adificare Rama, & intermisit opus suum*; tametsi verò urgeret necessitas, & fœdus illud fieret non nisi studio defensionis naturalis, cujus mox optimus fuit effectus, displicuit tamen Deo, quòd in illâ potius, quàm in auxilio divino suam collocasset fiduciam, misitque Hananum Prophetam, qui stultum ejus consilium reprehenderet, & gravia ei damna ac bella ^c minitaretur, quæ reipsâ deinde evenire. Ex hoc ipso facilè colligere licebit, quantam Dei offensam in-

curre-

^a Sermo eorum
ut cancer, ser-
pit. 2. Tim.
2. 17.

^b Anno autem
trigesimo sex-
to Regni ejus,
ascendit Baasa
Rex Israël
in Iudam,
& muro cir-
cundabat Rama,
ut nullus
tutè posset e-
gredi, & in-
gredi de regno
Asa. 2. Paral.
16. 1.

^c Ibid. v. 5.

^c Quia habui-
sti fiduciam in
Rege Syria, &
non in Domino
Deo tuo, idcir-
co evasit Syria.
Regis exercitus
de manu tua,
&c. Stultè
igitur egisti,
& propter hoc
ex presenti
tempore ad-
versum te bel-
la consurgent.
Ibid. v. 7. 9.

currenit Regnum Franciæ propter fœdera cum Hæreticis nunc inita, ad opprimendam Austriacam Domum. Quâ in re obtendere non potest titulum defensionis naturalis in extremâ necessitate, quia nullâ prius laceffitum injuriâ, & absque ullâ causâ, cum omnibus illius hostibus fœdus sanxit, & bellum ei intulit, foris extra Status suos illud fovendo, eosque dilatando usurpatione injustâ Provinciarum exterarum, & consilio ac viribus Hæreticis fœderatis assistendo, ut de oppressis Catholicis triumphent; interim ad tractatus pacis Coloniam è Galliâ venire nemo voluit, quantumvis Pontifex Maximus, Imperator, & Rex Hispaniarum suos illuc cum plenâ potestate Legatos ablegâssent.

§. Nec sola fœdera cum Hæreticis, sed etiam militares suppetiæ illicitæ sunt. Exemplum illustre nobis præbent sacre paginæ in Amasiâ Rege, qui cum certo pretio exercitum aliquem à filiis Israël conduxisset, jussit Deus, ut eum abs se dimitteret, ei que exprobravit, quod non in Deo potius spem suam ac fiduciam^d posuisset, & quia illicò paruit, nullâ habitâ ratione periculi aut impensarum, insignem ei victoriam contra hostes suos largitus est.

^d O Rex, ne egrediar te-cum exercitus Israël: non est enim Dominus cum Israël, & cunctis filiis Ephraim.

Quod si putas in robore exercitus bella consistere, superari te faciet Deus ab hostibus: Dei quippe est, & adjuvare, & in fugam convertere. 2. Paral. 25. 7. & 8

^e Vidimus te-esse Dñm, & idcirco nos diximus: Sit juramentum inter nos, & incamur fœd^o, ut non facias nobis quicquid n. ali. Gen. 26. 28.

§. Illa fœdera cum Hæreticis licita sunt, quæ aut belli sopiendi, aut commerciorum exercendorum causâ fiunt; quale fuit illud Afaaci cum^e Abimelecho, & quod etiamnum viget Hispaniam inter & Angliam.

§. Inito semel cum Hæreticis fœdere, alióve pacto, quod nec Religioni, nec bonis moribus adversetur, & jurisjurandi insuper sanctitate firmato, omnino servanda est fides publica: per ejusmodi enim sacramentum Deus ipse in pactorum testem vocatur, & veluti sponsor promissi adimplendi utriusque partis consensu constituitur & arbiter, ut castiget deinde eum pro merito, qui datam fidem violaverit: & fanè grave esset, eum mendacii testem facere. Nec ulla alia apud omnes gentes & Nationes conventorum pactorumque est securitas, quàm jurisjurandi religio, quâ si ad fallendum abuterentur, ruerent omnia orbis commercia, neque ullæ unquam firmæ induciæ, aut pax concludi possent. Verum

rùm

rùm, etsi nulla intercedit sacramenti religio, pactiones tamen compleri debent; etenim ex ipsâ veritate, fidelitate, & justitiâ oritur in illis obligatio quædam mutua, & communis omnibus Gentibus; & sicut nemini Catholico licitum est occidere, aut odisse Hæreticum, ita neque fallere, aut datam ei fidem frangere. Idcirco Iosue^f Gabaonitis fidem servavit; quod Deo tantoperè placuit, ut victoriæ adversus hostes concedendæ causâ ipsum etiam cælestium orbium naturalium ordinem interturbare voluerit, obediendo voci Iosue, & sistendo Solem in cæli medio, ut hostium cædem tantò meliùs posset proseguere, & pacti obligationem^g adimplere; & quia trecentis annis post Saül fœdus istud violavit, punivit Deus Davidem^h fame triennali.

^f Iuravimus illis in nomine Domini Dei Israël, & idcirco non possumus eos cōtingere. Jol. 9. 19.

^g Stetit itque Sol in medio cæli, & non festinavit occumbere spatio unius diei. Nō fuit antea, nec postea tam longa dies, obediēte Domino voci hominis, & pugnāte pro Israël. Jol. 10. 13.

^h Facta est quoque fames in diebus Davidis tribus annis jugiter: & consuluit David oraculū Dñi, dixitque Dñs: Propter Saül, & domū ejus sanguinū, quia occidit Gabaonitas. 2. Reg. 21. 1.

SYM.

SYMBOLVM XCIV.

QUANDO Sol in lineâ Æquinoctiali constitutus, examen est lancium libræ, lucem suam quaquaversum spargit tantâ cum justitiæ æquitate, ut dies noctesque æquales faciat; non absque omni tamen respectu ad zonas viciniores, suoque imperio magis subjectas, quibus maiorem vim lucis impertit, iis præsertim climatibus & parallelis, qui ab eo absunt propius; & si quæ fortè Provincia caloris intemperiem experiatur sub zonâ torridâ, ipse ejus situs in causâ est, non radii solares, quippe qui eodem tempore aliis ejusdem zonæ partibus benignissimos sese exhibent. Quod itaque

itaque Sol in lineâ Æquinoctiali efficit, tam illustri cæli parte, ut non nemo existimet, Deum Optimum Maximum suam in eâ fixisse sedem (si tamen ejus immensitas ullo certo loco definiri potest.) Idem illud in orbe hoc inferiori operatur Tiara Pontificia, quæ ex Romanâ urbe velut fixo quodam æquinoctio divinæ suæ lucis radiis universas Mundi Provincias collustrat. Sol, inquam, est in his inferioribus orbibus, cui vis lucis vicaria æterni illius Solis justitiæ communicata fuit, ut ejusdem beneficio res omnes sacræ veras suas nanciscantur formas, absque eo quòd à vanâ aliquâ opinionum impiarum umbrâ in dubium vocari possint. Nulla tam polis propinqua est Regio, quò nequicquam obstantibus frigoribus & tenebris ignorantia, splendores illius non penetraverint. Tiara ista lapis Lydius est, ad quem explorantur coronæ, & auri argentique illarum probitas expenditur: in illâ tanquam in fusorio calice ab aliis spuris segregantur metallis: signo illius monetario *Tau* consignatæ verum suum pretium valoremque inviolatum retinent. Eam ob rem Ramirus Aragoniæ Rex, aliique complures ultrò Ecclesiæ Feudatarii esse voluerunt, tanquam qui honori & felicitati sibi ducerent, quòd Coronæ suæ tributo pendendo essent obnoxia. Eæ verò, quæ ad lapidem istum Lydium Apostolicum probari detrectant, plumbeæ sunt & stanneæ, quas tempus modicum atterit, consumitque, adeò ut vix ad quintam usque generationem (quemadmodum frequenti experientiâ compertum fuit) perveniant. Vnà cum Principū magnificentia dignitas etiam & amplitudo eorum temporalis accrevit, per Itaiam Prophetam * olim prædicta, quæ suo dein robore spiritualem quoque armavit gladium, ut Regnorum in orbe Christiano bilanx esse potuerit, & supremum eorundem tenere arbitrium. Atque his ipsis mediis potentiam suam conservare student Pontifices, paterno illo suo affectu & benignitate Principes sibi reddendo benevolos. Imperium eorum voluntarium est, in animos videlicet, apud quos ratio locum habet potius, quam vis aut coactio. Quòd si hæc aliquando immoderatio fuerit, effectus planè con-

* *Taus vide-
bis, & afflues,
& mirabitur
& dilatabitur
cor tuum, quā-
do conversa
fuerit ad te
multitudo
maris, forti-
tudo Gentium
venerit tibi.*
Isa. 60. 5.

Tacit. lib. 3.
Annal.

trarios habuit: cœca enim est indignatio, & facillimè in præceps ruit. Dignitas Pontificia inermis etiam, instructissimis exercitibus validior est. Occursus Leonis Papæ in habitu Pontificio tantum terrorem incussit Attilæ, ut pedem referret, & susceptam Romanæ urbis vastandæ cogitationem deponeret: si armis id attentasset, neutiquam fregisset animum hominis illius barbari. Vnicus Pastoris sibilus, unicâ pedi, aut fundæ correctio ex amore intentatâ, plus possunt, quàm duri etiam silices. Rebellis fieret ovicula, si ex rigore agi cum illâ oporteret: etsi enim Fidelium pietas dignitatem Pontificiam dotavit viribus, id tamen pro majori ejus securitate factum est potius, quàm ut iis uteretur, nisi ad conservandam Religionem Catholicam, & universale bonum Ecclesiæ ita opus esse videretur. Quando verò spectâ isthâc consideratione accidit aliter, & Tiara mutatur in Galeam, non agnoscit illam ultra reverentia, immò ferire audet, non secus ac si foret temporalis; & si niti voluerit rationibus politicis, æstimabitur pro diademate Principis politici, non summi Pontificis, cujus imperium spirituali auctoritate sustentatur. Officium ejus pastorale non belli est, sed pacis: pedum obtusum supernè incurvatum, ut conducat, non acutum, ut sauciet. *Summus Pontifex Summus homo est, adeoque non emulationi, non odio, non privatis adfectionibus*, quæ bellorum semper sunt incentiva, obnoxius esse debet: nam illud in summo Sacerdote etiam cœca Gentilitas exposcebat. Splendor virtutum, quæ in eo elucet, animos magis feriunt, quàm ensis in corpora sæviat. Plus auctoritas valet, quàm arma, ad componendas Principum lites: hi enim, si videant, eum suo fungi officio ex amore paterno, à passionibus, affectibus & artibus politicis libero, jura & arma sua ad illius pedes ultrò deponunt. Experti id sunt Pontifices plurimi, qui communes omnium Patres, non neutrales sese gesserunt. Qui uni alicui adhæret, se subtrahit alteri, & qui nec hujus est, nec illius, nullius est; Pontifices verò omnium esse debent: id quod in lege veteri indicabant ejus vestimenta, quæ singulari contexta artificio totum

tum terrarum orbem ^b exhibebant. Neutralitas crudelitatis genus quoddam est, tum præsertim, cum alienarum calamitatum non nisi otiosa spectatrix est. Si contendentibus inter se filiis pater immotus consisteret, meritò illi imputaretur, si alter ab altero damnum acciperet: oportet, ut nunc amore, nunc severitate eos ab invicem distrahat, ponendo se inter eos medium, & si opus fuerit, unius etiam causæ patrocinetur, ut alter ad æquam compositionem adduci possit. Eodem quoque modo, si paternas Pontificis admonitiones audire noluerint Principes, si reverentiam sacrosanctæ ejus auctoritati debitam exuant, nec ulla spes superest, eos inter se conciliari posse, perutile fore videtur, si steterit pro parte magis æquâ, & suos reflexerit oculos in tranquillitatem publicam, & exaltationem Religionis atque Ecclesiæ, eique opem tulerit, donec alter ad æquitatem traducatur: qui enim tam hujus, quàm illius causam approbat, utrique cooperari censebitur. Atque in Italiâ magis, quàm in ullâ aliâ orbis parte illâ Pontificum advigiliantiâ opus est: nam si suum erga Francos affectum ita aperte semel prodiderint, ut hi subsidia illorum & favorem certò sperare habeant, in ipsam quoque Italiam arma sua inferre audebunt. Et movit ea consideratio nonnullos Pontifices, ut Hispaniæ magis sese addictos faventésque exhiberent, ad Franciam nimirum tantò melius cohibendam; quòd si quis interdum ductus aliquâ specie boni, aut affectu, aut utilitate propriâ, & cautionis illius immemor sæcularibus armis usus fuit, & ab exteris poposcit auxilia, magnis in Italiâ motibus ansam dedit, uti memorant Historici in vitis Urbani Quarti, qui Carolum Provinciæ Phocæensis & Andium Comitem contra Manfredum utriusque Siciliæ Regem in subsidium evocavit: Nicolai Tertii, qui potentix Regis Caroli stimulatus invidiâ, imploravit opem Petri Regis Aragonii: Nicolai I V. qui cum Alphonso Rege Aragonio adversus Regem Iacobum foedus iniit: Bonifacii Octavi, qui Iacobum Aragoniæ Regem lacessivit, & à Carolo Valoësis Andium Comite contra Fridericum Siciliæ Regem petiit suppetias: Eugenii

^b In veste enim potèris, quâ habebat, totus erat orbis terrarum. Sap. 18. 24.

Zurit. hist. Aragon. Mar. Hist. Hisp. lib. 13. c. 13.

Quarti, qui Andiensem fovit factionem adversus Alphonsum Regem Neapolitanum: Clementis Quinti, qui Philip-pum Valoesium advocavit in auxilium contra Dynastam Procomitem Mediolanensem: Leonis Decimi, & Clemen-tis Septimi, qui cum Francisco Galliae Rege foedus pepigere adversus Carolum Quintum Imperatorem, ut Hispanos Italiâ ejicerent. Incommodum istud ex eo oritur, quod tantum Sedis Apostolicæ pondus sit, ut lancem, in quam conjecta fuerit, necesse sit plurimum deprimi. Moverit fortè ad ista memoratos Pontifices aliqua boni species, in aliquibus tamen intentioni eorundem minimè respondit effectus.

§. Verùm sicut Pontificii muneris est omnem adhibere curam, ut in quiete ac tranquillitate conserventur Principes, ita hi vicissim debent (tametsi nullum esset divinum præceptum, uti reverà est) suos semper defigere oculos, Heliotropii ad instar, in Sole isto Tiaræ Pontificiæ, qui semper lucet, & nunquam occidit, in ejusque obedientiâ & tutelâ permanere. Eam ob causam filio suo Ferdinando Regi Neapolitano præcepit Alphonsus Quintus Rex Aragonius fato jam concessurus, ut auctoritate Sedis Apostolicæ & Pontificum gratiâ nihil potius duceret, caveretque eos offendere, tametsi justissimam habere causam videretur. Impietas aut imprudentia gloriari solent, si suam adversus Pontifices tueri possint gravitatem. Iis sese submittere non vilitas animi est, sed religio; non auctoritatis jactura, sed honor. Venerationes à maximis etiam Principibus cum sum-mâ demissione iis exhibitæ, pia sunt magnanimitas, quæ erudiant alios; ut nôrint quantus rebus sacris habendus sit honos. Non illæ infamiam pariunt, sed insignem potius apud omnes laudem, ut nemo quisquam animi abjectio-nem interpretari audeat. Ita Constantino Imperatori ne-mo vertit vitio, quod in Episcoporum concilio locum hu-milem occuparet, uti nec Regi Ægicæ, cum in alio sacrorum Præsulum conventu Toleti celebrato in terram sese pro-sterneret. Oppositiones contra Pontifices nunquam è voto succe-

Zurit. Ann.
de Arag.

Euseb. in
vit. Const.

Chron.
Reg. Goth.

succedunt. Contentiones sunt, quæ nunquam bonum sortiuntur exitum. Equis rationem Principis temporalis à supremo Ecclesiæ capite separare poterit? offensa, & auctoritas sacra, juncta sunt inter se, & in unum quasi coeunt. Quantò illa est gravior, tantò plus de dignitatis decoro detrahitur. Hæc duplici armata gladio, contra maximam etiam potentiam se tuetur. In Regnis alienis obedientes habet subditos, ubi verò bella his movere cœperit, refrigescit hominum pietas, & à conflictu armorum ad librorum devenitur proelia, obedientiâ in dubium vocatâ, unde perturbatâ Religione immutantur dominatus, & evertuntur Regna: horum enim firmamentum in honore & reverentiâ Sacerdotii consistit, quæ causa fuit, cur illud Nationes aliquæ Regiæ dignitati conjunxerint. Valde igitur expedit, Principes se suæque tam prudenter moderari, ut nequam summis Pontificibus offensæ dent occasionem. Fiet verò istud, si debitum Sedi Apostolicæ cultum exhibeant: si sanctè inviolatèque ejus privilegia, immunitates & jura observent, sua item propria: si Pontificiis illis contraria non sint, animo forti & constanti tueantur, neque ullam regnis noxiam admittant novitatem, aut quæ ad Spirituale subditorum emolumentum non conducant. Cùm Carolus Quintus Imperator coronæ accipiendæ causâ in Italiam ingrederetur, jusjurandum ab eo postulabant Legati Pontificii, quo promitteret, nunquam se contra Ecclesiæ jura facturum aliquid; ipse verò respondit, nihil se in iis immutaturum, nec attentaturum quicquam contra Imperii constitutiones: quod dicebat propter feuda, quæ Ecclesia in Parmam & Placentiam obtendit. Fuit eâ in re tam accuratus Rex Ferdinandus Catholicus, ut excessisse propemodum videri possit; quippe qui judicabat nequaquam permittendum, ut vel in minimo privilegiorum & jurium fines transiliantur: nam fixo semel pede, mox ut possessio defenditur, & paullatim itur longius; cujus principiis si quis obstiterit, graves inde motus evitabit. Ioannes Rex Aragonius nunquam ratum habere voluit factum Sixti Quarti Pontificis,

^c Honor Sacerdotii firmamentum potentia assumebatur. Tacit. lib. 5. Hist.

Zur. hist.
Arag.
Mar. hist.
Hisp lib. 24.
c. 16.

Ant. Neb.
hist. Hisp.
c. 120.

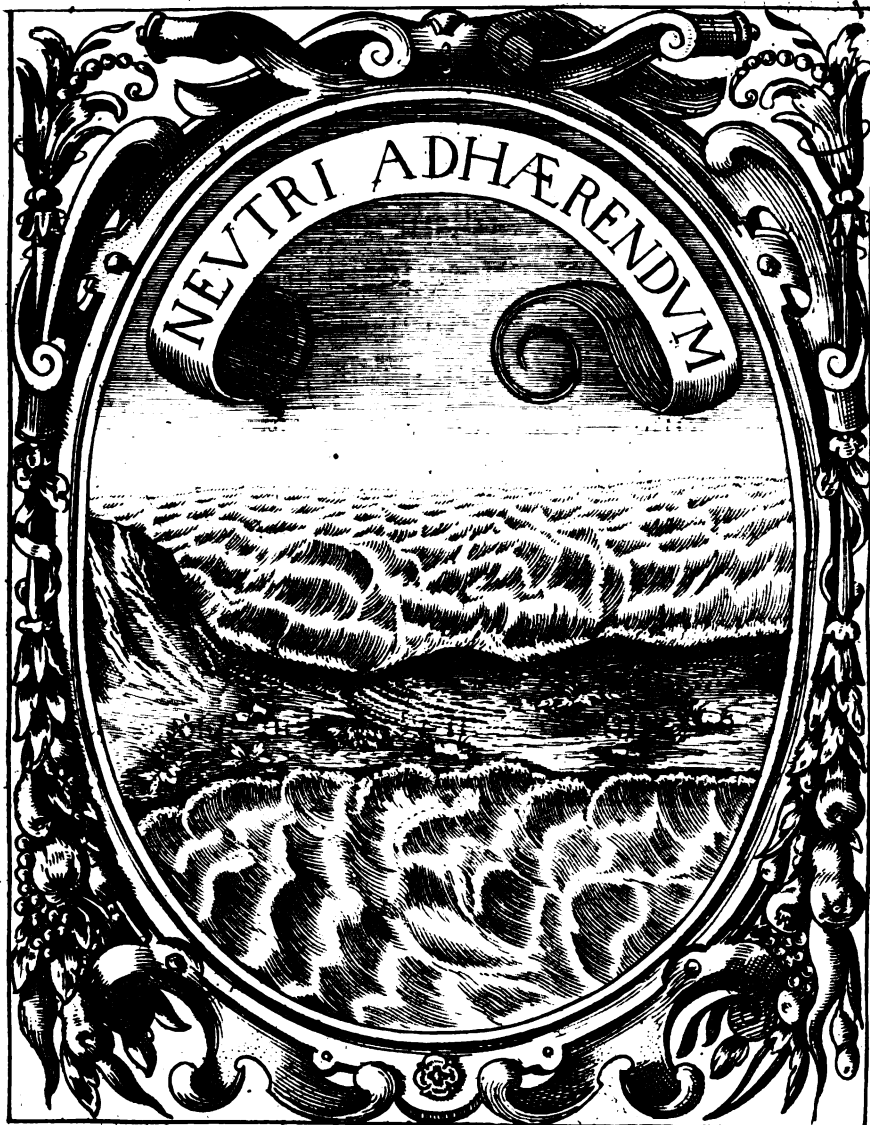
qui Episcopatum Cæsaraugustanum Cardinali Ausiæ Depuchio contulerat, eò quòd ab ipso Rege, ut erat id temporis moribus usurpatum, nominatus non esset. Quare in bona & Cognatos Cardinalis grassatus, pervicit tandem, ut is Pontificatu se abdicaret, quem deinde Rex dedit Nepoti suo Alphonso, cui jampridem fuerat destinatus. Eadem contentio paullò pòst de Turiasonensi Ecclesiâ orta fuit, cui cùm quidam supremus iudicii Præses præficeretur Episcopus, iussit eum illicò renuntiare Infulæ; nî faceret, eum & cognatos ejus omnes è Regnis suis ejectum iri minitabatur. Idem postea fecit Ioannes Filius Rex Ferdinandus in Concheni Pontificatu cum Raphaële Galeotto, quem Sixtus Pontifex ejus propinquus illi Ecclesiæ dederat Præsulem: indignatus enim Rex, in hominem extraneum, & absque nominatione, dignitatem illam collatam, Hispanos omnes Româ iussit egredi, statuitque eâ super re, & alias ob causas concilium cogere. Cùmque deinde Pontifex Legatum misisset, & hic in Hispaniam ingressus esset, reverti eum Rex iussit, graviter conquestus, non tractari se à summo Pontifice, pro eo ac obediens Ecclesiæ Filius mereretur, vehementerque miratus, Legatum negotium istud in se suscepisse. At ille modestè respondit, renuntiare se Legati privilegiis, & Regis iudicio acquiescere; quâ cum conditione, & bonis Cardinalis Hispaniæ obsequiis admissus fuit, omnisque controversia composita. Verùm gravis causa sit oportet, aut naturalis defensio, ut ejusmodi usurpentur media; dignum quoque paterno Pontificum amore, minimè iis ansam dare, sed benignitati semper studere, ad conservandam mutuam cum Principibus amicitiam: etsi enim duplicem manu suâ portet gladium, spirituales nimirum & sæculares, hic tamen per ipsos Imperatores & Reges, tanquam protectores defensorésque Ecclesiæ executioni mandari debet. *Onde conviene* (verba sunt Regis Alphonso Sapientis) *por razon derecha, que estos dos poderes sean siempre acordados, asi que cada una dellos ayude de su parte al otro: ca el que se desacordase, vernia contra el mandamiento de Dios, e avria*

e avria por fuerza de menguar la fe , e la justicia , e non podria longamente durar la tierra en buen estado, ni en paz, si esto se fiziesse.

Facile equidem credo , satis eam rem cordi esse omnibus iis, quotquot in supremâ illâ sede Deus collocavit , sed perturbant curam istam interdum aulici Romani , quorum unicum studium est, discordiarum spargere semina. Suscitât illas etiam Ministrorum quorundam ambitio , qui in summorû Pontificum gratiam insinuare se student, & præcipua mereri munia, cum illâ à Principibus independentiâ, immò & animi aversione; varias excogitando rationes ad denegandas gratias, quas petunt , & omnem captando occasionem offendendi illorum Legatos; atque ut forti videantur esse animo, sub specie Religionis & zeli violenta suggerunt consilia ; quo fit, ut bona illa Pontifices inter & Principes amicitia intepescat , non absque insigni Reipublicæ Christianæ detrimento , & refrigescat in venis illius pietas , ob defectum amoris, qui arteriæ instar eas fovet , calentesque conservat.

DIDACI SAAVEDRÆ
SYMBOLVM XCV.

INTER vim & potentiam duorum contrariorum æquorum sese Isthmus tuetur, tanquam utriusque arbiter, non uni magis adhærens, quàm alteri; unde fit, ut quod mare unum illi adimit, restituat alterum, & pugnâ utriusque æquè potentis integer conservetur. Etenim si unius fluctus nimium intumescerent, & totam inundarent terram, terræ delerent dominium, & Isthmus esse desineret. Isthæc inter duas grandes potentias quasi neutralitas Petrum Asagram diu feliciter conservavit in Statu suo Albarracinensi, in Castellæ & Aragoniæ confinihus sito: quilibet enim istorum
Regum

Mar. hist.
Hisp. lib. II.
c. 16.

Regum cavebat sollicitè, ne ille ab altero opprimeretur, quâ mutuâ inter utrumque æmulatione Status ille libertatem suam retinuit integram. Atque ex eo intelligere possent Allobrogum Duces, quantum ad ipsorum securitatem interfit, si communes se amicos ambabus Coronis Hispaniæ & Franciæ præbeant, serventque in suâ potestate ea propugnacula, quæ ingressum per Alpes in Italiam prohibere possunt; siquidem eâ in re eorum amplitudo, conservatio, & amicitiae necessitas consistit, propterea quod Coronæ utriusque interfit quamplurimum, ne illi ab alterutra bonis suis exuantur. Hinc toties Hispani Duci Carolo Emmanueli venerunt subsidio, armisque recuperârunt, quæ à Francis occupata fuerant. Tunc solum expediret Ducibus, communi isti renuntiare amicitiae, & uni eorundem Coronæ sese adungere, quando altera armorum vi Statibus illorum dominari contenderet, & præsertim Corona Francica: hæc enim, si Hispanos Italiâ eijceret, tam fieret potens (extenso jam suo dominatu ab ultimis Oceani finibus usque ad terminos maris Mediterranei per Calabriam) ut confusis Sabaudia & Piedemontii Statibus, necesse foret, aut eos Coronæ Francicæ uniri, aut subjectionem & servitutem subire intolerabilem: quam deinde universa etiam experiretur Italia, absque ullâ spe seipsam in libertatem iterum vindicandi; Hispaniæ verò difficile admodum foret, deperdita recuperare, & ad æqualitatem vires reducere, propterea quod tam longè absit ab Italiâ. Periculum istud magnâ cum prudentiâ expendit Respublica Veneta, cum crescente Caroli Octavi Franciæ Regis potentiâ in Italiâ, novam fœderatorum decrevit unionem, quam sanctissimam appellabant. Atque ex eo tempore moliri cœpit Providentia divina securitatem & conservationem Sedis Apostolicæ pariter & Religionis, & ne Turcarum opprimeretur tyrannide, aut hæresibus inficeretur, quæ in Germaniâ nascituræ essent, provexit ultra ipsas etiam Alpes magnitudinem Domus Austriacæ, atque in Regno Neapolitano, Siciliæ, & Ducatu Mediolanensi stabilivit Monarchiam Hispanicam, ut Italia undique à Principibus Catholicis

licis defendi posset. Vt verò etiam Hispaniæ potentia intra suos contineretur terminos, & juribus successionis, feudorum armorumque contenta viveret, æmulum illi dedit Franciæ Regem, ut pro suâ conservatione necesse haberet subditorum sibi conciliare amorem ac benevolentiam, & alios æstimare Principes, conservando in illis justitiam, inter hos pacem, nullâ belli datâ occasione, utpote quod jura & arbitrium potentis Principis in discrimen adducit.

§. Istud beneficium, quod Italia à potentiâ accipit Hispanicâ, nonnulli servitutem existimant, cum præcipuum potiùs quietis, libertatis, & Religionis in illâ momentum sit. Error ex eo nascitur, quòd utilitatem ejus rei non satis agnoscant. Qui navigandi artem ignorat, & imam navem saburrâ aut lapidibus impletam videt, periculum inde eisdem creari putat. At qui prudentiùs istud considerat, facile agnoscit, absque ejusmodi pondere navem inter undas diu salvam consistere non posse. Hoc utriusque Coronæ æquilibrium pro communi subditorum utilitate expendisse videtur Nicephorus, cum in hæc verba loquitur: *Minari mihi subit impervestigabilem Dei sapientiam, qui planè contraria uno finè conclusit. Nam cum duas adversarias potestates inter se committere statuit, nec alteri alteram subicere, aut ingenio & virtute præstantes utrique parti moderatores præficit, ut alter alterius consilia, & conatus evertat, & utrinque subditorum libertati consulatur, aut utrosque hebetes, & imbelles deligit, ut neuter alterum tentare, & septa (quod ajunt) transilire audeat, veteresque Regnorum limites convellere.* Ad eundem quoque finem separavit inter se Providentia divina vires Regum Hispaniæ & Franciæ; interjiciendo altissimos Alpium muros, ne vicinitas fortè, aut aditus facilitas bellum accenderet, magisque faveret Nationi Gallicæ, si ea tam frequens portas illas haberet apertas; quin & pro securitate majori earundem claves Allobrogum Duci, Principi Italo, concedidit, qui cum Statibus suis inter Regem utrumque mediis, eas aut clausas servaret, aut apertas, quoties necessitas boni publici illud exigeret. Hanc Dei dispositionem agnovit

Niceph.

vit Papa Clemens Octavus, & singulari cum prudentiâ effecit, ut Status Salusianus in Allobrogum Ducis potestatem deveniret. Ratio Status antiquissima ea fuit: eidem innitebatur Alphonsus Rex Neapolitanus, cum Mediolanensi Duci suaderet, ne civitatem Asti Ludovico Delphino Franciæ dederet: neque enim, agebat, Franci Italiæ bono pedem in Italiam inferre cogitant, sed ut suæ eam ditioni subjiciant, prout in Genuensi expeditione tentari coeptum. Hujus consilii vim minimè assecutus fuit Princeps ille Italus, qui moderno Franciæ Regi auctor fuit, ut Pinnarolam occupando, pedem in Alpibus figeret, deceptus fortè (nisi malitia fuerit) specie utilitatis, quam è Gallorum vicinitate contra quascunque Hispanorum molitiones sperare poterat: nec consideravit tamen, solo metu futuri belli, quod nunquam fortè eventurum erat; introduci aliud præsens, & omnino certum, de Francis in Italiam admittendis: neque enim in unâ aliquâ Provinciâ; inter duas tam diversas oppositasque Nationes pax conservari poterit; nec aliud inde Italiæ fore commodum, quàm quòd serpentem in sinu aleret, à quo deinde pestilentissimo veneno inficeretur. Præterquam quòd Franci intra suos etiam limites consistentes ab alterâ Alpium parte, satis præstò sint semper, ut vocati in Italiam possint irruere, nec necesse sit eos habere tam vicinos, ut ille in Italiam ingressus ipsorum relinquatur arbitrio. Verùm etsi Franci tam modesti essent, & ab omni dominandi libidine alieni, ut illic se continerent, nec quicquam nisi implorati ab aliis attentarent, quis dubitet tamen, longè eos extra protectionis limites tunc dominandi occasione abituros; uti reipsâ experti sunt Ludovicus Sfortia, Castrucius Castroceni, aliique, qui illorum implorârunt auxilium, nullo alio fructu, quàm quòd iis accideret (sicut & hodie nonnullis accidit) id quod Trecentinis quondam evenisse memorat Tacitus, nimirum *quoties isti concordēs agebant, spernebatur Parthus: ubi verò dissensere, dum sibi quisque contra amulos subsidium vocabant, accitus in partem, adversum omnes valescebat*. Quòd si iste Francorum potentia Pinnaro-

Tacit. lib. 6.
Annal.

narolam eâ lege fuisset introducta, ut in ipsius Italiæ esset arbitrio eam aut in subsidium evocare, aut è suis finibus rursum dimittere, ubi sic expedire visum fuerit, habuisset sanè consilium istud politicam aliquam rationem & speciem zeli boni publici; at nunc tempore minimè opportuno eam intra ipsas Italiæ portas constituere, ut pro libitu, quoties aut ambitio, aut levitas suaserit, eam possit subingredi, atque ut ex isto metu Hispani nunquam non in armis vigilent, deturque occasio, ut alii quoque Principes arma corripiant, & graves concitentur bellorum motus absque ullâ quietis spe, non tam consilium fuit, quàm proditio patriæ: neque enim erat aliud, quàm exponere eam arbitrio Franciæ, & contrà adimere Principi Italo facultatem, quâ pro communi omnium bono ipsis Alpibus imperitabat.

^a Quippe sine
dignitate præ-
mium victo-
res eritis.
Liv. lib. 35.

Phil. Comin

§. In reliquis Italiæ Principatibus, qui inter ambas illas Coronas constituti non sunt, vim non habet ista Neutralitatis ratio: illatis enim in Italiam armis, Victoris erunt præmium, nec ullam partium sibi habebunt obstrictam; uti Consul Quinctius dicebat, Ætholis persuasurus, ut in bello contra Regem Antiochum suscepto Romanis se^a jungerent; & experti illud sunt Florentini, quando detrectato fœdere cum Rege Aragonio mansere neutrales, perdentes Regis Franciæ gratiam, nec tamen Pontificis iram mitigantes. Neutralitas semper admittenti exitiosa est, quam ob causam de Senensibus (qui neutralitate salutem quærentes miserè periëre) dixit Alphonsus Rex Neapolitanus, iis evenisse, quod accidere solet duobus unius ejusdemque domûs inquilinis, quorum ille, qui inferiores ædium partes incolit, fumo supernè habitantem opplet; hic verò contrà infernè commorantem madefacit. Thebanis plurimum nocuit, quòd neutrales esse voluerint, dum Xerxes Græciam oppugnavit. Et quamdiu talem se gessit Ludovicus Vndecimus Franciæ Rex, cum nullo Principe pacem habuit.

§. Ne porrò falli se sinant Principes, opinando nimirum, neutralitatem istam optimum esse medium ad conservandas in æquilibrio Hispaniæ Franciæque vires: nam re-
verà

verà aliquā opus est affectus ostensione in favorem Hispaniæ, non ut pluribus potiatur, neque ut in Franciam irruat; sed ut ea, quæ nunc possidet, tueatur, & in Regno suo detineantur Franci, nec neutralitate fortè, aut benevolentia aliò invitentur. Et hoc ipsum tam certum est exploratūque, ut sola etiam affectus declaratio absque ullis aliis indiciis publicis pondus sit æquilibrii istarum bilancium, & argumentum sufficiens, cur ideò bellum exardescat. Italia duas factiones ferre non sustinet, quæ Coronæ utriusque intra illius viscera contentione suam stabilire fortunam satagunt. Agnovit istud Carolus Quintus Imperator, quando ut Italiæ quietem restitueret, eas penitus extinxit, mutavitque formam Reipublicæ Florentinæ, quæ eas id temporis fovebat: unâ enim bilancium Franciæ, aut Hispaniæ plusculum onerata, pacis examen inclinabat. Cognitâ hâc veritate, prudentiores quique Principes & Respublicæ Hispaniæ sese faventiores exhibuere, ut aliquod illi pondus adderent, perfectiorque constituto æquilibrio, unâ cum Statibus suis optatâ quiete fruerentur; & si quis illud aliquando disturbavit, adiungendo se ad factionem contrariam, is ingentes dedit turbas, & Italiâ in ruinam impulit.

§. Gloria illa, quæ dominandi libidinem comitatur, nonnullos interdum Italos stimulat, ut secum ipsi statuunt melius fore, si contra utramque conspirent Coronam, & si bimet ipsi dominantur, aut in Respublicas divisi, aut certo aliquo capite constituto; verum cogitationes istæ, suppositâ Italiæ conditione, pro discursu sunt potius, quàm ut in effectum deduci queant: nam aut Papa totius Italiæ erit Dominus, aut aliquis alius. Si Papa, minimè defunt rationes, quibus facile quis ostendat, fieri non posse, ut Monarchia aliqua spiritualis, conjuncta cum sæculari, satis se tueatur in potentiâ Principis alicujus electivi (de vixâ præsertim ætate, quâ ordinariè omnes solent esse Pontifices) qui totus est in procurandâ pace & tranquillitate Ecclesiastica, occupatus in negotiis spiritualibus, cinctus nepotibus & consanguineis, ut licet eorundem Statibus successionem nequa-

LII

quam

quam obtenderet, valde tamen eos, varia iisdem feuda distribuendo, in partes distracturus sit: accedit præterea, cum plurimum alias Christianitati conducat, Pontifices communes esse omnium Patres absque diffidiis cum Principibus aliis, futurum eâ ratione, ut perpetuas habituri sint controversias ac lites cum duabus illis Coronis de juribus, quæ in Ducatum Mediolanensem, Regna item Neapolitanum, & Siciliæ ambæ illæ sibi vendicant, ac proinde sedem Apostolicam armis facile impetent, aut junctæ cum pacto aliquo dividendi postea inter se Status illos bello partos, aut separata, unâ per agrum Mediolanensem, alterâ per Neapolitanum in Italiam irruente, cum periculo etiam, ne alterutra fortè auxiliares Germanorum, aut ipsius Turcæ copias in subsidium evocet, quæ postea in Italiam pedem figerent.

§. Quòd si aliquis totius Italiæ Rex crearetur, eadem manerent incommoda, & aliud adhuc gravius nasceretur ex eo, quòd ad formandam unam Monarchiam, Principes alios uni alicui reddere subditos, & Pontificem suo oporteret exuere imperio: nam si eo in statu, in quo nunc sunt, eos relinqueret (tamen si id foret cum aliquâ clientelæ agnitione, aut fœdere) nullo modo sese tueri posset; quo porro fieret, ut Italia imperium istud spirituale omnino perderet, quod non minorem illi parit gloriam, ac illud Romanum, & amissâ suâ libertate in tyrannicam quandam deveniret confusionem.

§. Minus autem fieri poterit, ut Italia quieta persistat, si à diversis gubernetur Principibus: neque enim ita omni ex parte inter eos conveniet, ut contra ambas illas Coronas sese uniant, quin potius bellis mutuis intestinis ultrò accersitis se conficient, uti sæculis retrò præteritis accidit; siquidem Natio Italica tam est generosa, ut modum tenere haud sciat, aut dominari vult absolute, aut parère.

§. E quibus omnibus liquet, quàm Italiæ necessaria sit potentia aliqua peregrina, quæ opposita exteris, nec inter illius Principes bellorum toleret motus, nec armis utatur alienis; quæ causa est, cur ex eo tempore, quo in illam ingref-

ingressa fuit Corona Hispanica, pace & tranquillitate fruita semper fuerit.

§. Ingens itaque utilitas, quam secum adfert necessitas illa ad alterutram Coronam sese adjungendi, movere potest Nationem Italicam, ut cum præsentì Statu se conformet, posito præsertim, quòd si quæ in Ducatu Mediolanensi, & Regno Neapolitano, ac Siciliae fiat immutatio, id futurum sit cum gravi aliorum dominiorum perturbatione: neque enim formæ novæ absque aliarum interitu introduci solent; cùmque alterutra è duabus illis Nationibus in Italiâ admittenda sit, convenientior utique pro illâ erit Hispanica, siquidem ambæ istæ uni eidemque subsunt Climati, quod eas reddit similiores in firmitate Religionis; in observatione justitiæ; in actionum gravitate; in fidelitate erga suos Principes; in constantiâ promissorum & fide publicâ; in modestiâ animorum, aliisque ritibus ac moribus: tum etiam, quia Rex Hispaniæ non imperat in Italiâ tanquam extraneus, sed tanquam Princeps Italus, qui nihil in illam obtendit aliud, quàm ut ea conservet, quæ justo nunc titulo possidet, quippe qui majori cum Status emolumento Monarchiam suam extendere possit per vastissimas Africæ Provincias. Hanc regulam secutus est, & suis reliquit Successoribus Rex Ferdinandus Catholicus, quando oblatum sibi in Italiâ Imperatoris titulum generosè respuit, dictitans nihil se in illâ cupere, quàm quod jure ad se pertineret, nec decere, ut Imperialis dignitas in partes distrahatur. Testes ejus rei sunt tot tamque variæ restitutæ urbes, absque eo quòd Rex Hispaniæ jure belli, & compensatione sumptuum, damnorumque uti voluerit, aut arma sumere (quamdiu non urset necessitas) sive pro defensione propriâ, sive pro alienâ conservatione; uti reipsâ experti sunt Mantuani Duces. Quòd si aliquando Nivernensem bello aggressus est, non ideò factum, ut Casalum occuparet; quemadmodum malevoli quidam interpretantur, sed ut Imperator justitiam administrare posset iis, qui jus aliquod in Status illos sibi vendicabant: posteaquam enim Dux Nivernensis per Marchionem Mirabellanium Re-

giæ suæ Majestatis tutelam & consensum pro matrimonio filii sui Ducis Ratellani cum Principe Mariâ petiisset, utrumque obtinuit; sed confecto negotio, Madritum mox nuntiatum fuit artibus Comitis Estrigii celebratum jam matrimonium, Vincentio Mantuano Duce in extremis constituto, nullâ prius cum suâ Majestate eâ super re factâ communicatione, contra ac Regem inter & Ducem convenerat. Vnde novitas ista, quæ nonnullis contemptus quidam & diffidentia videbatur, tutelæ executionem distulit inprimis, & novis deinde consultationibus ansam dedit, quibus sic visum, ut tunc quidem istis omnibus dissimulatis effectum suum gratia sortiretur, & de matrimonio inito congratulatio fieret. Verùm cum Providentia divina ruinam urbis Domusque Mantuanæ ob Principum illius vitia, & illusa sæpius matrimonia disponderet, ad eundem istum finem eventus omnes dirigebat; atque adeò dum hæc in Hispaniâ gererentur, effecit Cardinalis Richelius juratus Ducis Nivernensis hostis, ut opitulante suo Rege Dux Allobrogum bellum illi inferret pro iis occupandis, ad quæ in Monferrato jus aliquod obtendebat. At Dux ille subodoratus, nonnisi inanem hunc titulum esse, ad introducenda in Italiam arma Gallica, & mediâ utriusque Ducis ruinâ augendam Coronæ Francicæ amplitudinem, rem omnem Gonsalvo de Corduba Gubernatori Mediolanensi aperuit, ultrò pollicitus, si armis suis sibi præstò foret, se Franciæ partes deserturum. Gonsalvus tempus sibi dari petiit, ut eâ de re ad consilium referret in Hispaniam, vidensque illud à Duce denegari, & nisi eidem auxilio adesset, Alpium portas Francis patefactum iri, magisque perturbandam Italiam, suapte interim sponte cum eo transegit, sperans Espadini operâ Cafalo se potiturum, quo fieret (quemadmodum ipse ad suam Majestatem perscribebat) ut facilius deinde Imperator controversias in Monferrato & Mantuano Ducatu exortas posset componere. Atque hoc ipsum consilium effecit deinde, ut sua Majestas alteram etiam tutelæ executionem suspenderet, quantumvis aliàs pacem Italiæ cuperet; quam tamen

ut

ut quoquo modo procuraret, omnemque æmulationis causam è medio tolleret, dedit in mandatis Gonsalvo de Corduba, ut si (quod certum habebatur) Casalum jam occupasset, eandem urbem nomine Imperatoris, directi illius Domini, tueretur missis insuper literis ejusdem tenoris, quas in tali casu ad suam Cæsaream Majestatem ipse destinaret. Verùm cum tractatus ille minimè succederet, absque Majestatis suæ jussu Casalum obsidione cinxit, unde factum, ut Rex Franciæ Susam advolaret, & Hispania præter opinionem bello implicaretur, palàm protestata copias istas militares non nisi auxiliares esse Cæsaris, ut viâ justitiæ decideretur de juribus, quæ nonnulli in Monferrato & Ducatu Mantuano sibi competere affirmabant; Gonsalvus verò conditionem, quam Dux Nivernensis illi offerebat, de nudando moenibus Casalo, admittere nunquam voluit, ne cuiuspiam fortè videretur, Majestatem suam privati commodi gratiâ potius, quàm tranquillitatis publicæ motibus illis sese immiscuisse. Hæc ipsissima rei veritas est, nota perpaucis, & à multis tamen per calumniam graviter injustèque traducta.

Deponant igitur Italiæ Principes ac Respublicæ inanes illas suspicionum umbras, certò sibi persuadentes, Hispaniam hoc solum spectare ac cupere, ut suam inter illos magnitudinem conservet, non ut eandem augeat, & locum dent veræ politicæ hujus meæ narrationis, si quidem amant Italiæ pacem: æmulationes enim illæ, quas multi sibi inaniter & absque fundamento imaginantur, gravissimorum motuum causa sunt, cum nullum sit bellum, quod non aut ex Potentioris ambitione, aut imbecillioris metu oriatur.

SYMBOLVM XCVI.

VICTORIA in bellis justis pacem ut finem spectat, ad hanc siquidem, & ad æquitatem hostem adducit, atque adeò illa magis erit gloriosa, quam minori cum damno ars largita fuerit, non armorum robur: illa inquam, quæ minùs pulvere & sanguine respersa fuerit. Palmam dulcem Horatius appellat, quæ sic obtinetur,

Horat.

————— *Dulcis sine pulvere palma.*

Romani pro victoriis cruentis Gallum Diis sacrificabant, bovem verò pro iis, quas ars & industria pepererat. Si ingenio ad Dei accedimus similitudinem, vires autem communes habemus cum belluis, gloriosius utique erit illo hostem
vince-

vincere, ac istis. *Latior erat Tiberius, quia pacem sapientiâ firmaverat, quàm si bellum per acies consecisset. Ingens victoria decus Agricolaë citra Romanum sanguinem bellanti, & Romanos vincenti. Quòd si victoria conservationem & augmentum Reipub. ut finem præ oculis habet, melius strategemate aut negotiatione is obtinebitur, quàm armis. Pluris vita unius civis æstimari debet, quàm multorum hostium interitus; unde Scipionem Africanum dicere solitum accepimus, malle se unum servare civem, quàm mille hostes occidere.* Quibus verbis postea tanquam symbolo suo usus fuit Marcus Antoninus Pius Imperator, & rectè id quidem: nam hostem superare Ducis militaris est officium; servare verò civem, Patris Patriæ. Non istud considerabat Vitellius Imperator, cum devicto Othone per cæsorum transiens cadavera diceret, *gratus odor trucidatorum hostium, gratior tamen civium.* Inhumana planè vox, quæ ne vulturem quidem diceret. Aliter Himilcon affectus fuit, qui licet magnas in Sicilia obtinuisset victorias, quia tamen milites quamplurimos desiderabat, quos lues in castris sustulerat, Carthaginem non triumphans ingressus fuit, sed pullatâ indutus veste, & amictu mancipii proprio, suam deinde domum repetens, & nemini quicquam locutus, sibi ipsi necem conscivit. Victoria cruenta ardor quidam vindictæ videtur esse potius, quàm fortitudinis facinus. Plus in eâ ferocitas obtinet, quàm ratio. Ludovicus Duodecimus Franciæ Rex, cum intellexisset exercitum suum in proelio ad Ravennam de hoste triumphasse, multis tamen amissis Ducibus & militibus, altum suspirans dixisse fertur: *O utinam prælio victus potius fuisssem, & optimi mei Duces etiamnum viverent! Victorias ejusmodi Deus hostibus meis largiatur, in quibus victus evadit victor, victor autem victus abit.* Eam ob causam boni prudentesque Duces, quantum fieri potest, acres conflictus & oppugnationes devitant, majorique sibi ducunt honori, si efficiant, ut hostis ultrò se dedat, quàm si viribus & armis eundem superent. Magnus Dux urbem Cajetam certis pactis & conditionibus in suam redegerat potestatem, &

Tacit. lib. 2.
Annal.

Tacit. in vita
Agric.

* Dare in discrimen legiones haud imperatorii rationis. Tac. l. 2.
Annal.

autumabant nonnulli satius futurum fuisse, si tanquam in campo victor, vi armata eandem occupasset, detentis in captivitate Ducibus, qui illic erant, ob damna videlicet, quæ facere illi possent, si liberi dimitterentur; ipse verò respon-

^b Bellorum egregios fines, quoties ignoscendo transigatur. Tac. lib. 12. Ann.

Idem ibid.

^{*} Tac. in vita Agric.

^{*} Quando obsederis civitatem multo tempore, & munitionibus circumdederis, ut expugnes eam, non succides arbores, de quibus vesci potest, nec securibus per circuitum debes vastare regionem: quoniam lignum est, & non homo, nec potest bellantium contra te augere numerum. Deuter. 20. 19.

[†] Virgil.

^d Manete extra castra septem diebus.

Qui occiderit hominem, vel occisum tetigerit, lustrabitur de tertio & septimo.

Num. 31. 19.

^e Et edificabis ibi altare Dño Deo tuo de lapidibus, quos ferrum non tetigit. Deut. 27. 5.

dit: *Plus in pulverem pyrium, glandes, & tormentorum globos impendendum fuisset, quam periculum istud mereretur.*

Egregia fortitudo est, quæ minori sanguinis impensâ ad deductionem compellit; & bellum felix, quod miserendo &

ignoscendo ^b transigitur. *Quantâ pervicaciâ in hostem, tantâ beneficentiâ adversus supplices utendum.* Istam animi generositatem hâc nostrâ ætate vix usurpari videmus, quando

magis ad explendam iram, quàm ad fortitudinem exercendam, magis ad vastandum, quàm ad vincendum armis con-

curritur. ^{*} *Ubi urbibus exustis, vastatis Provinciis, incensis spoliatisque agris, ut in Germaniâ & Burgundiâ fieri cernimus, solitudinem faciunt, pacem appellant.* O sævitiam bar-

baram, & ab omni ratione humanâ alienam, ipsimet Naturæ bellum inferre, eidemque eripere media, quibus nos

alut ac sustentat! Etiam arbores urbibus obsidione cinctis proximas succidi vetant sacræ paginæ, quia ligna sunt, non

homines, nec hostium numerum augere ^c possunt. Tanto-

perè Deo displicet sanguis in bello effusus, ut quamvis ad-

versus Madianitas arma sumere jussisset, postea tamen etiam præceperit, ut quicumque aut hominem trucidasset, aut oc-

cisum contigisset, dies septem, extra ^d castra, lustraretur. Æ-

neas grande nefas putabat, res sacras manibus conrectare antè, quàm purâ lymphâ eas abluisset:

Attrectare [†] nefas, donec me flumine vivo

Abluero.

Deus tanquam pacis vitæque auctor eos abominatur, qui aut illam perturbant, aut hujus filum abrumpunt. Etiam

contra ipsamet arma, quia mortis sunt instrumenta, hanc Deus indignationem ostendit: ideò enim, opinor, altaria è

lapidibus rudibus, & impolitis, quos ferrum non tetigisset, exstrui præcepit; uti illud, quod erectum fuit, postquam po-

pulus Israëliticus Iordanem ^e transierat, aut illud Iosue post

repor-

reportatam ab Haitis victoriam : ferrum enim belli materies est, unde gladii fiunt; neque admittere illud voluit ad sacrificiorum suorum puritatem & quietem, id quod in alio quodam præcepto videtur expressisse, cum prohibet, ut ne cultus quidem altaribus applicetur, & si fiat secus, ea pollutum est.

^f Tunc edificavit Iosue altare de lapidibus impositis, quos ferrum non tetigit. Jos. 8. 31.

^g Si altare lapideum fueris mihi, non edificabis de scillis lapidibus; si enim leveris super eo, polluetur. Exod. 20. 25.

§. Verum effrænata gloriæ cupiditas rationibus istiusmodi locum dare non solet, perinde quasi famæ celebritas obtineri non possit, ubi nec virium robur sese exserit, nec sanguis profunditur, quâ eadem de causâ interdum nec auxiliares copias, nec victoriæ socios quidam admittere cupiunt. Rex Alphonsus Tertius propterea solum in pugna ad Arcos cladem accepit, quod Legionensium & Navarrorum adventum præstolari noluisse; uti & Tillius in prælio Lippiensi, quod non expectasset Cæsareas copias. Quâ in re egregie fallitur ambitio, siquidem victoriarum gloria non tam in armorum robore ac viribus est posita, quam in eo, ut tutioribus quis uti nōrit consiliis: nam illa à casu pendent, hæc verò à prudentiâ. Sat citò victoriam obtinet, cui cum iudicio provisum est, ne vincatur. Vrit ambitio, & ratio perturbata naturalem sequitur impetum, ac semetipsam perdit. Plurimum subditi suo debent Principi, qui spretis trophæis & triumphis hoc agit, ut pacem negotiationibus conservet, & auro argentoque victoriâ obtineat. Meliori siquidem venit pretio, quæ pecuniâ, quàm quæ sanguine emitur. Et plerumque felicius securiusque hastis auris pugnatur, ac ferreis.

^h Satis citò incipi victoriâ rari, ubi provisum foret, ne vincerentur. Tacit. lib. 2. Annal.

§. Parta semel victoriâ ob præteritorum casuum varietatem suimet obliviscitur; gloriâ evanescit; gaudio perturbatur; lætatur spoliis; acclamationibus fit confidentior; sanguine profuso hostem contemnit, & secunda obdormiscit, tunc præsertim, cum vigilare vel maximè eam oporteret, maioremque præ se ferre fortitudinem in semetipsâ edomandâ, quàm in hoste debellando exercuit: hoc etenim magis à fortunâ, quàm ab animi magnitudine proficisci potest, & in triumphis de affectibus nostris & passionibus casus

Jof. 8. 26.

ⁱ Num usque
ad internecio-
nem tuus mu-
cro deserviet?
an ignoras,
quod pericu-
losa sit despe-
ratio? 2. Reg.
2. 26.

Oculi ejus
sicut colum-
ba super rivi-
los aquarum.
Cant. 5. 12.

Tacit. lib. 2.
Hist.

casus locum non habet. Decet igitur, ut post obtentam de hoste victoriam, supremus militiae Dux in semetipsum protinus descendat, ac prudenter fortiterque componat suorummet affectuum civiles motus: absque hoc enim triumpho ne ipsa quidem de hoste victoria satis secura foret. Ad ipsa spolia & trophæa majori cum sollicitudine vigilet: nam metus in periculo custodias excubiâsque duplicat; qui verò extra illud versari se existimat, somno se dat. *Iosue non contraxit manum, quam in sublime porrexerat, tenens clypeum, donec interficerentur omnes habitatores Hai.* Nulla est securitas proelium inter & victoriam. Desperatio multa audet. Villissimum etiam animal, si vexetur, contrà insurgit. Alberto Archiduci carò stetit ad Neoportum experientia. Periculosum esse aiebat Abnerus ad Ioabum, nimium ferro in hostemⁱ desævire. Ingeniosa prætereà est ipsa calamitas, adeò ut eâ pressus hostis occasione uti soleat, & in uno sæpe momento amissa recuperet, hâc ipsâ suâ inconstantia Fortunam deludens. Cum maximè splendet, vitrea est maximè, & citissimè frangitur. Eam ob rem belli Dux victoriis efferri non debet, nec existimare fieri non posse, ut victo rursus in trophæum cedat. Eundem semper casum præ oculis habeat, contemplando uno eodémque tempore sub æurnarum aquis demersam palmam, quam triumphantem sustulit; haud secus atque in palmâ præsentis Symboli videre licet, cujus adversa species oculis subjicit, ad quem statum illius pompam ventorum vis aut temporum injuria possit reducere. Prudens isthæc consideratio in causâ fuit, cur sponsus sponsæ suæ oculos aquarum rivulis^k comparet: in illis enim agnoscitur & componitur animus, pro adversis casibus. Ingens gloriæ hostis prosperitas est, confidentia quippe virtutem socordem ac negligentem efficit, & superbia periculum despicit. *Ac riore hodie disciplinâ victi, quam victores agunt: hos ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit: illi per fastidium & contumaciam hebescent.* Parta semel victoria victo sæpe felicitatis, victori contrà infortunii solet esse principium: hunc enim fortuna prospera excœcat, ille adversam

cmen-

emendare satagit. Quod arma florentia vincere nequiverunt, prostrata interdum obtinent, & dispersa hinc inde spolia: his enim militum alitur cupiditas, sine disciplinâ, sine ordine; uti Sarmatis accidit, *qui cupidine praeda, graves onere sarcinarum, velut vincti cadebantur.* In Tarrensi proelio adversus Regem Franciæ Carolum Octavum infeliciter, aut ancipiti saltem Marte pugnatum fuit, eò quòd milites Itali citius, ac oportebat, ad impedimenta diripienda sese effuderint. Eapropter Iudas Machabæus milites suos hortatus est, ut nemo quisquam donec confectum esset proelium, hostium spolia tangeret.

Tacit. lib. 2.
Hist.

Victoriæ pluri à progressibus, qui inde sperari possunt, quàm à seipsis æstimandæ sunt, atque adeò excolere eas oportet, ut tantò uberiores fructum proferant. Tempus & moram concedere, aliud nihil est, quàm armare hostem, & fructu jam collecto contentum vivere, armis in sterilitate relictis. Æquè facile est fortunam assurgentem labi, ac difficile lapsam rursus erigere. Ob hanc casuum incertitudinem multis argumentis Senatui persuadere conatus est Tiberius, nullo modo expedire, ut honores ob victorias in Germaniâ obtentas Germanico decreti executioni darentur.

*Sed state
nam contra
inimicos no-
stros, & ex-
pugnate eos,
& sumere po-
stea spolia se-
curi. 1. Mach.
4. 18.*

Verùm tàmetsi perutile sit victorias persequi, ardor tamen ille tam securus, & absque omni sollicitudine esse non debet, ut pericula contemnat. Consulenda celeritas, sed cum prudentiâ, habitâ ratione temporis, loci & occasionis. Utatur Princeps victoriis cum moderatione, non cum tyrannide cruentâ & barbarâ, ponendo sibi semper ante oculos consilium Theodorici Ostrogothorum Regis, quod super Germaniæ victoriis ad socerum suum Clodoveum scripsit in hunc sensum: *In ejusmodi casibus enim audiat, qui majorem habet experientiam. Illa bella bene felicitèq; mihi evenire, quæ cum animi modestiâ confeci: saepe enim victor evadit, qui moderatione uti novit, & plus illi blanditur Fortuna, qui minùs superbiâ sese effert.* Hoc tam prudenti consilio minime hoc tempore usi sunt Franci, quin immò gravius ju-
gum

*in cuncta mor-
taliū incer-
ta, quantòque
plus adeptus
foret, tantò se
magis in lu-
brico distans.
Tacit. lib. 1.
Annal.*

Cassiod.

gum Germaniæ impofuere, quàm unquam fuffinuit; unde quàm celerrimè imperium in ruinam impulerunt. Plus in Marcello placuit modestia & pietas, quando ob everfa elegantiffima Syracufarum in Siciliâ ædificia plorare vifus eft, quàm virtus & gloria, ob easdem armis expugnatas, cum triumphans eam urbem ingrederetur. Gravius fortiffimus ille Heros Tillius multorum corda fauciavit lacrymis illis, quas in Magdeburgenfi profudit excidio, quàm armis ipsis & ferro. Et licet Iofue exercitus fui ducibus præceperit, ut quinque Regum in pugna Gabaoniticâ captorum cervices pedibus conculcarent; id tamen non ex superbiâ factum, aut inani gloriâ, fed ut animos militibus fuis adderet, metumque adimeret, quem de Gigantibus Chananaïs^o conceperant.

Victos clementer habere, eorundem privilegia & Nobilitatem confervando, & tributa leniendo, bis eodẽ est vincere; unâ vice armis nimirum, alterâ benignitate, & cætenam interim fabricari pro Nationibus aliis superandis. Nec pauciores generofitati, quàm viribus fefe fubmifere.

— *Expugnat noftræ clementia gentem,*

Mars gravior fub pace latet.

His artibus Romani totius orbis fefe Dominos effecere, & fi earum aliquando obliti funt, victorias fanè perdifficiles habuerunt. Adverfùs victorem cœuentum ipfa fe armat desperatio.

Una falus victis, nullam fperare falutem.

Fuere nonnulli, qui impiè magis, quàm prudenter pro majori securitate Nationem hoftilem penitus extirpandam dicerent; uti fecerunt Romani, Carthaginem, Numantiam & Corinthum evertentes, aut cogendam, ut aliò commigraret. Confilium inhumanum prorfus ac barbarum. Alii extinguendam effe Nobilitatem, propugnacula erigenda, arma eripienda. Verùm tyrannis ifta apud Nationes ferviles, non apud eas, quibus indoles eft generofior, locum habere poterit. Conful Cato, ut à quibusdam Hispaniæ populis ad fluvium Iberum effet tutior, arma iifdem fuffulit; fed mox ea reftituere oportuit: tantoperè enim eâ re exafperati fuere,

ut

^a Ite, & ponite pedes fuper colla Regum iftorum. Jof. 10. 24.

^o Nolite timere, nec paveatis, confortamini, & eftote robusti: fies enim faciet Deus cunctis hoftibus veftris, adverfùm quos dimicatis. Jof. 10. 25.

Claud.

Virgil.

ut mutuis sese vulneribus conficerent. Infamem duxere vitam, quæ instrumentis careret, ad defendendum honorem & gloriam parandam necessariis.

SYMBOLVM XCVII.

DEVICTO Leone probè victoriâ uti novetat Hercu-
les, pelle ejusdem suos vestiens humeros, ut tantò fa-
ciliùs monstra alia edomaret. Sic prorsus unius victoriæ spo-
lia armant victorem, & potentiozem efficiunt: atque adeò
victoriis suis uti debent Principes, ad vires suas deditione mi-
litum roborandas, & augendam Statuum suorum amplitu-
dinem accessione urbium & castellorum, quæ armis suis ex-
pugnaverint. Regna omnia in initio fuerunt exigua, acquiren-

M m m

do

do postea & conservando crevere. Iisdem ex causis, ex quibus bellum justum est & licitum, partorum quoque detentio justa efficitur ac licita. Spoliare, ut restituas, imprudens & sumptuosa levitas est. Nullum se accipere beneficium existimat, qui hodie recipit, quod heri bello cruento creptum ei fuerat. Arbitrantur Principes, restitutione pacem se posse emere, & bellum sibi accersunt. Quod occuparunt, formidabiles eos reddit, quod restituant, contemptibiles, quia plerique animi vilitatem interpretantur, & si postea poenitudine ducti, aut laceSSI illud recuperare contendunt, ingentes experiuntur difficultates. Vallem Telinam Majestas sua (ut invidiam omnem & bellum effugeret) in sedis Apostolicæ arbitrium consignaverat, quâ deinde à Francis occupatâ, Status Mediolanensis in discrimen venit, & tota Italia armorum tumultu conturbata fuit. Detentione eorum, quæ occupata fuerunt, castigatur temeritas, & firmatur potentia, velut pignoribus quibusdam, ad obtinendam pacem, ubi necessitas postulaverit. Tempus ipsum & occasio erudient Principes, quibus in casibus retinere, aut restituere oporteat, ad evitanda majora incommoda & pericula, quæ à prudentiâ tamen, non ab ambitione æstimanda sunt, cujus cæca cupiditas iis sæpe mediis, quibus Status dilatare cogitabat, eosdem imminuit.

§. Solent Principes pacis tempore facile loca quædam munitiora è suis manibus dimittere, quod ingruente postea bello, sed serius, deplorant. Necessitas præsens præteritam accusat liberalitatem. Nulla potentia tantum de seipsâ confidat, ut se non omnibus istis pro defensione suâ indigere existimet. Non unguis suos aquila exuit, & si id faceret, mox reliquarum avium foret ludibrium: neque enim illam ut Reginam venerantur, ob ejus fortè pulchritudinem, siquidem Pavo longè est elegantior, sed propter unguium robur. Majori in veneratione, magisque secura foret hodie in Italiâ auctoritas suæ Majestatis, si conservasset Statum Senensem, præsidium urbis Placentiæ, similibusque locorum, quæ aliorum arbitrio tradidit. Ne restitutio quidem Status aliqujus

cujus fieri debet, si cum notabili alterius detrimento conjuncta ea fuerit.

§. Non minoris incommodi est, bellum facere alteri, ac segniter armis uti. Ista corripere ad intentandos solum ictus, periculosum certamen est. Eductus è vaginâ gladius, nisi sanguine tingatur, cum rubore in eâdem reconditur. Si hostem non feriat, in honorem proprium desævrit. Ignis instrumentum est belli, qui eum in manu suâ suspensum tenuerit, ab eodem consumetur. Nisi exercitus in hostili sustentetur solo, agros proprios atque unâ semetipsum pessundat. Refrigerat & languet virtus, si occasiones desint, in quibus sese exserat, & spolia, quibus inflammetur. Ita Vocula exercitum suum in hostili terrâ hospitari voluit, *ut prædâ ad virtutem incenderetur*. David extra Regni sui fines hostibus suis Philisthæis^a ivit obviam; & Iosias Rex Israël venientem adversus se Amasiam Regem Judæ intra suimet Regni limites aggressus est, & ^b cecidit. Bellū domi suæ diu ferre nequeunt subditi, amicos pariter ac hostes sustentando: crescunt enim sumptus; deficiunt media, & augentur pericula. Quod si id fiat, ne hostis amplius irritetur, & ut tantò facilius ejus mitigetur animus, imprudens planè consiliū est: neque enim hosti manifesto blandiri oportet. Si conquiescunt arma, non benignitatem & clementiam interpretantur, sed animi vecordiam, & spretâ auctoritate, etiam potentissimi quique in discrimen veniunt. Carè Regi Hispaniarum Catholico stetit clementia, quâ erga Carolum Sabaudia Ducem usus fuit. Bellum hic suscepit adversus Ferdinandum Ducem Mantuanum, juris antiquitùs in Monferratum obtenti vindicandi causâ; Rex verò Philippus Tertius minimè consultum ratus; ut pendente apud Cæsarem lite, armis illa decideretur controversia, & Principum duorum contentione Italiae totius pax turbaretur, movit cum exercitu contra dictum Sabaudia Ducem, & urbem Asti obsidione cinxit, non ut eam vi expugnaret (quod factu facillimum fuisset) sed ut armis minitendo Ducem ad pacem adduceret, id quod reipsâ obtinuit. E quâ Regis moderatione majores deinde sumpsit

Tacit. lib. 4. Hist.

^a Venit ergo David in Baal Pharasim, & percussit eos ibi. 2. Reg. 5. 20.

^b Ascenditque Ioas Rex Israël, & viderunt se, ipse & Amasias Rex Iudæ in Bethsames oppido Iudæ. Percussitq; est Iudæ coram Israël. 4. Reg. 14. 11.

M m m . 2

ani-

animos, & contrà, ac conventum fuerat, arma corripuit, aliud suscitans bellū magis sumptuosum, quàm illud prius. Vnde factum, ut sua Maj^{tas} urbem Vercelli obsideret, quam tamen occupatam mox restituit; cūmq; sua Duci consilia feliciter succederent, inito Avenione cum Francis & Venetis foedere, tertium Italiæ quietem perturbavit. Quæ bella omnia facilè evitari potuissent, si mox in primo dimisisset, quod Hispaniæ arma præcedebant, etiamsi vel Statūs sui partem perdere debuisset. Qui semel potentia majori opponere sese ausus fuerit, amicus non erit, nisi spoliatum exutumque se viderit: ita Vocula agebat ad tumultuantes Legiones, cū eas contra rebelles quasdam Franciæ Provincias^e incitaret.

^e Nunc ho-
stes, quia mol-
le servitium:
cū spoliari,
exutique fue-
rint, amicos
fore. Tacit.
lib. 4. Hist.

Principes non ideo timentur, aut in veneratione sunt, quòd ferire possint, sed quòd ferire nōrint. Nemo cum invadit temerè, qui contrà vicissim audet aliquid. Omnia ferè bella ex eo nascuntur fonte, quia qui impetitur, aut negligentior est, aut timidior. Non grave adit discrimen, qui adversus Principem pacis amantem arma corripit: quicquid enim evenerit, semper illà frui poterit. Eam ob rem immutanda videntur in Italià Hispanorum Principia, quæ communiter animis imprimunt, suam scilicet Majestatem adeò pacis amicam esse, ut quovis etiam pretio eam mercari parata sit. Illud equidem refert plurimum, si nōrint Principes, Majestatem suam sinceram semper cum illis & mutuam culturam amicitiam, suis etiam armis pro eorundem conservatione defensioneque decertaturam, nec quicquam intermissuram diligentia, quod ad Provinciarum illarum tranquillitatem possit conducere: sed & istud scire oportet, quòd, si quis iniquè ejus se auctoritati opposuerit, aut contra eandem conjuravit, causamque dederit belli damnis ac sumptibus, vicissim Majestas sua satisfactionem ab eo repetitura sit, retinendo ea, quæ armis occupaverit. Ecquod Iustitiæ tribunal ad præstandos sumptus non condemnat eum, qui sine causâ litem intentat alteri? Quis gladii sui vires non experietur in potente aliquo Principe, si absque suo damno id facere poterit?

§. Ob-

§. Obtentâ aliquâ victoriâ spolia inter milites dispartiri debent, & peculiâtes deferri honores iis, qui fortes se & strenuos præ aliis gessere in prælio, ut remunerata hoc modo virtus ad majora inflammetur facinora, & aliis exemplo sit. In eum finem Romani varias excogitârunt Coronas, torques, ovationes, & triumphos. Saül post devictos Amalecitas arcum triumphalem sibi met ^derexit. Neque vivis solum honores isti decerni debent, sed iis etiam, qui fortiter in prælio occubuerunt, eorumque successoribus, quia vitâ suâ & sanguine victoriâ peperere. Magna obsequia Reipublicæ præstita compensari aliter nequeunt, quàm memoriâ aliquâ æternâ; uti compensata fuere bene merita Ionathæ, cui erectum fuit ^esepulchrum, quod ad multa sæcula perduravit. Animus, qui immortalem se videt, facilè contemnit pericula, ut & factorum suorum memoria immortalis sit. Propterea olim *apud Hispanos bellicosam Gentem obelisci circum cujusque tumulum tot numero erigebantur, quot hostes interemisset.*

^d Et erexit sibi formicem triumphalem. 1. Reg. 15. 12.

^e Et statuit septem pyramidas, unam contra unam patri & matri, & quasuos fratribus: & his circumposuit columnas magnas: & super columnas arma ad memoriam æternam: & juxta arma naves sculptas, quæ viderentur ab omnibus navigantibus mare. Hoc est sepulchrum, quod fecit in Modin usque in hunc diem. Mach. 13. 28.

^f Arist. lib. 7. Polit. c. 2. f Omnis populus post victoriam venit in Ierusalem adorare Dñm: & mox ut purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, & vota, & reprobationes suas. Judith. 16. 22.

^g Et offeres super eo holocausta Domino Deo tuo, & immolabis hostias pacificas. Deut. 27. 6.

§. Cum verò Deus victoriarum supremus sit arbiter, illi in primis eas in acceptis referre debemus, eundemque obligare ad plures porro largiendas, non agendis solum gratiis & sacrificiis, sed spoliis etiam & oblationibus; uti fecerunt Israëlita post solutam Bethuliae obsidionem, & cæsos Assyrios; sicut & Iosue post reportatam ab Haitis victoriam, hostias pacificas ^gofferens, quâ in re eximie semper liberales fuere Hispaniæ Reges, quorum pietatem benignissimus Deus præsentî hâc Monarchiâ remuneratus est.

SYMBOLVM XCVIII.

MVLTIS in rebus bellum igni est simile, non solum, quia natura ejus est destruere, verum etiam, quia materie eadem, quâ nutritur, si nimia ea sit, opprimi solet, & extingui. Bellum arma sustentant, sed si superiora ea sint, restinguunt illud, aut certè in pacem commutant. Quare qui hanc obtinere voluerit, illorum uti debet robore: nulla enim pax decens, aut bonis cum conditionibus fieri potest, nisi concludatur firmerurque sub clypeo. Isthoc muniri oportet brachium, quod manum porrexerit (ut in præfenti exhibetur Symbolo) adprehendendam pacis olivam.

Clodo-

Clodoveus binas sibi aptabat manus dexterarum : unam armatam , quâ Alerico resisteret ; inermem alteram , quam pacis firmandæ causâ Theodorico , qui inter utrumque se interponebat , posset porrigere. Ad bellum æquè , ac pacem parata sint oportet Principis brachia. Non putabat Clodoveus hanc consequi se posse , si manum dexteram inermem ostenderet , & alteram armis instructam non haberet. Istud Græci peculiari significabant hieroglyphico viri alicujus unâ manu hastam , alterâ caduceum tenentis. Negotiatio pacis per caduceum adumbrata rectè succedere non potest , nisi comminatio hastæ eam comitetur. Cum Athenienses Eumolphus armis infestaret , præcedebat supremus eorum Dux , caduceum manu præferens , ponè sequebatur juvenis armata , ut tam ad pacem , quam ad bellum paratum se ostenderet. Rhodiis aliquando Constantinopolim legationem adornantibus , quidam tres ramos manu tenens Legati latus stipabat , eandem animi dispositionem iisdem innuens ; quo alluisse videtur Virgilius , cum dixit :

Pacem ornare manu , præfigere puppibus arma.

Virgil.

Etiâ conclusâ jam pace , non omnis armorum cura depnenda est : nam *in victores victorūque nunquam solida fides coalescit*. Vno eodémque die ad Casalum , sæpius fidem dedisse fregisseque Francos vidimus , & ab usos fuisse benignitate , quâ Marchio de Sanctâ Cruce insignem victoriæ gloriam , quam situs melior , & majores copię certò illi pollicebantur , declinavit , ut pacem Italiæ redderet.

Tacit. lib. 2.
Annal.

§. In tractandâ pace non minùs animi libertate opus est , ac in bello suscipiendo , gerendoque. Qui in illiusmodi tractatibus nimium suæ studuerit existimationi , & hostem calamo non fecus atque armis superare voluerit , is scintillas sub cineribus reliquit abditas , unde majoris belli orietur incendium. Paces illæ , quas cum Numantinis fecere Quintus Pompejus , & postea Consul Mancinus , effectum caruerunt hoc solo nomine , quòd auctoritati & honori Romanæ Reipublicæ haud parum derogarent. Pactiones ad urbem Asti inter Carolum Emmanuelem Sabaudia Ducem ,

^a Bellum anceps, an pax inhonesta placeret, nec dubitatum de bello. Tacit. lib. 15. Ann.

Tit. Liv. 1.8.

& Marchionem de Hinojosa initæ mox ruptæ fuerunt propter articulum eodem tempore exarmandi militem, contra suæ Majestatis existimationem, ad quam turbæ illæ, & novitates Ducis pertinere videbantur. Pax secura esse non potest, si nimum inæqualis sit. Rogatus aliquando à Senatu Romano Privernas quidam, quomodo pacem cives ejus servaturi essent; respondit: *Si bonam dederitis, & fidam, & perpetuam; si malam, haud diuturnam habebitis. Nec credideris ullum populum, aut hominem denique in eâ conditione, cujus eum pœniteat, diutius quàm necesse sit, mansurum.* Nisi pax honesta, & parti utrique conveniens fuerit, claudicabit transactio. Qui in eâ suo magis studet commodo, infirmior em reddit, & facilè disrumpit postea.

§. Acceptâ aliquâ clade aut damno, non illicò pax facienda est, ubi occasio adhuc fuerit Statum in melius commutandi: oppresso enim bene esse non poterit. Eam ob causam post amissum Torense proelium minimè opportunum videbatur Alphonso Lusitaniæ Regi, ut cum Ferdinando Rege Catholico de pace transigeret. Infirma pax est, quam minæ aut vis extorsere: nam honor & libertas nunquam adversus illam machinari desinunt.

Tac. lib. 12. Annal.

§. Pacis tractatus non minores doli & stratagemata comitari solent, atque ipsummet bellum; ut videre licuit in iis, quos finxit Rhadamistus, ut Mithridatem interimeret: solent enim simulanter introduci eo fine, ut interim actiones & consilia hostis explorentur, ut tempus suppetat ad erigenda propugnacula, ad obtinendas suppetias militares, & fœdera sancienda, ut hostiles vires consumantur, uniti invicem separentur, & spe pacis vigilantia aliorum languescat, atque industria; interdum etiam pax omnino concluditur, ut novæ postea reparentur vires, impediuntur consilia, & pax induciarum sit loco, aut armistitii, ut ubi placuerit, arma resumere deinde possint, aut belli sedes transferri aliò; quemadmodum fecere Franci, qui eo solo animo pacem Monsonensem pacti sunt, ut impeterent armis Germaniam, & alibi vallem Telinam invaderent. Similiter pax

Ratis-

Ratisbonensis alium finem non habuit, quàm exarmandi Cæsarem: nam dum eam firmabant Franci, aliam contra eundem cum Coronâ Suecicâ moliebantur unionem, soli quippe tres menses inter hoc fœdus & illam pacem intercurrerant. In ejusmodi casibus *pace suspectâ tutius bellum est*: nam pax ista non est ^b pax.

Tacit. lib. 4.
Hist.

^b Dicentes,
Pax, Pax: &
non erat Pax.

Jer. 6. 14.

^c Et statui
pactum meum
inter me &
te, & inter se-
men tuum,
post te in ge-
nerationibus
tuis, fœdere
sempiterno.

Gen. 17. 7.

^d Dñs Deus
Israhel dedit
Regnum Da-
vid super Is-
rahel in sempi-
ternum, ipsi
& filii ejus
in pactu salu.

2. Par. 13. 5.

In bul. in-
dict. Conc.
Trid.

§. Paces perpetuæ esse debent; quales fuerunt omnes illæ, quas Deus fecit. Ideò Scriptura sacra tractatus hujusmodi vocat Pacta salis, isthoc loquendi genere diuturnam eorum conservationē ^d innuens. Princeps qui pacem seriò amat, & stabilire cogitat, etiam posteros suos ad eandem obstringere non veretur. Pax brevis ad nihil prodest aliud, quàm ut coacerventur ligna, quibus bellum incendatur. Eadem incommoda induciæ paucorum annorum secum adferunt: solum enim iras tantisper suspendunt, & spatium dant enses interim acuendi & lanceas. Earum remedio præscribuntur paulatim injustæ usurpationes, & redditur postea pax difficilior: agrè enim restituitur, quod longo tempore possessum fuit. Non reddidère Europæ quietem induciæ decem annorum inter Carolum Quintum Imperatorem, & Franciscum Franciæ Regem factæ, uti agnovit Paulus Tertius Pontifex.

§. Verùm quando pax segura est, firma & honesta, nullum prudentius consilium, quàm eandem amplecti, quantumvis victricia arma sint, aut magni sperentur progressus: varii enim sunt belli eventus, & felices successus facile in deteriores degenerant. Quoties pacem rogavit, qui antè rogatus fuerat? *Melior, tutiorque est certa pax, quàm sperata victoria: illa in nostrâ, hæc in Dei manu est*; & licet Sabinus dixerit, *pacem & concordiam victis utilia, victoribus tantum pulchra esse*, solet tamen pax etiam victori prodesse, quia eam facere potest honestiorem, & progressus jam factos stabilire. Nullum tempus pro pace commodius, quàm post triumphatum in bello hostem. Iisdem aliisque de causis simul ac Carthagine de Cannensi victoriâ fama percrebuit, suasit Senatui Hanon, ut pacem cum Romanis

Tit. Liv.
Dec. 3. l. 1.

Tacit. lib. 3.
Hist.

com-

componerent; quod quia ab aliis neglectum, leges postea & conditiones, quas dare iis voluit Scipio, admittere coacti sunt. In ipso armorum furore, quando Mars dubius est & anceps, qui se pacis ostendit cupidum, imbecillum se fatetur, & hosti animum addit. Qui illam tunc prensat, minimè obtinet. Virtus & generosæ mentis fortitudo efficacius eam suadent. Princeps pacem æstimet, illius tamen causâ nec injustitiam ullam committat, nec indigna toleret. Pacem cum vicino, si viribus illa superior sit, tutam ne reputet: inter infirmioreni enim & potentem ea esse non potest. Continere se nescit ambitio, ubi spes fuerit aliquid adipiscendi; nec ei deerunt modestiæ & justitiæ nomina, qui Status suos augere, & ad Monarchiam reducere cogitat: nam qui jam illâ potitur, hoc agit solum, ut suâ fruatur amplitudine, absque eo, quod aut invadat alienam, aut contra eam aliquid moliatur.

^e Quia inter innocentes, & validos falsò quiescas.

Tac. de more Germ.

^f Vbi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt. Ibid.

SYM-

SYMBOLVM XCIX.

PORTUS quietem non aestimat, qui tempestatem expertus non fuit. Nec pacis agnoscit dulcedinem, qui belli amaritudinem non gustavit. Vbi subjugata fuerit, tum primum rite agnoscitur ista bellua, vitae inimica. In eam convenit illud Samsonis anigma de Leone occiso, in cuius deinde ore apes favos suos^a concinnabant: confecto enim bello, pax emendi vendendique commercia restituit, manum aratro admovet, exerceat artes, unde rerum ubertas & affluentia oritur, ex hac verò divitiarum & opes, quae metu omni nunc posito, qui antea illas condeiderat, per omnium manibus vagari incipiunt. Est itaque pax, Isaiā^b teste, cumulus bono-

^a Et ecce examen apum in ore leonis erat, ac favos mellis. Iudic. 14. 8.

^b Domine dabis pacem nobis: omnia enim opera nostra operatus es nobis. Isa. 26. 12.

bonorum omnium, quæ Deus mortalibus largitur, uti bellum malorum omnium maximum. Idcirco Ægyptii, ut pacem symbolicè repræsentarent, Plutonem puerum depingebant, divitiarum Præsidem, lauro rosisque coronatum, ad significandas felicitates, quas unà secum adfert. Pulchritudinem apud eundem Isaiam eam Deus appellat, quod in illâ (tanquam inter flores) populus suus conquieturus sit.

^c Et sedebit
populus meus
in pulchritu-
dine pacis : &
in tabernacu-
lis fiducia, &
in requie opu-
lentia. If. 32. 18

Etiam res inanimæ pace lætantur. Quàm læti & fertiles apparent agri, quos illa excolit ! Quàm bellæ urbes, quas exornavit ditavitque illius tranquillitas ; contrâ, quàm vastæ regiones, quas belli furor pertransiit ! Urbes, Castellâque Germaniæ vix amplius in suis noscuntur cineribus. Burgundia viridem frontis suæ generosæ cæsariem tinctam sanguine & ambustas vestes, tam antè speciosas contuetur, seipsam nunc admirans. Nullus Naturæ hostis major, ac bellum.

^d Iustitia &
pax osculata
sunt. Psal. 85.
11.

Qui rerum omnium conditarum primus auctor fuit, fuit & pacis. In hujus amplexum ruit ^d iustitia. Metuunt, reconducunt sese, & silent leges, ubi arma conspiciunt. Eo nomine excusat se Marius, quod durante bello quædam in Patriæ Leges commisisset, dictitans ob armorum strepitum eas se audire nequivisse. In bello, *aque apud bonos miserum est occidere, quàm perire.* In bello parentes suos sepeliunt filios, turbato mortalitatis ordine ; pacis verò tempore, filii parentes

Tacit. lib. 1.
Hist.

tumulo inferunt. *In pace causa, & merita spectantur : ubi bellum ingruit, innocentes ac noxii juxta cadunt.* In pace Nobilitas à plebe discernitur, in bello confunduntur inter se, ubi imbecillior potentiori parere cogitur. In illâ conservatur, in hoc interit Religio. Illa tuetur, hoc usurpat domitia.

Tacit. lib. 2.
Hist.

Pax subditorum animos mitigat, & ad omne frangit servitium, ac fideles efficit ; bellum eosdem superbos reddit & inobedientes.

Tacit. lib. 2.
Annal.

Quam ob rem nihil *aque Tiberium anxium habebat, quàm ne composita ab Augusto turbarentur in Imperio.* Cum pace deliciae crescunt & voluptates, & quantò eæ majores sunt, tantò magis imbelles & minùs solliciti sunt subditi. In pace omnia à Principe dependent, in bello ab eo, qui armorum tenet imperium, adeoque Tiberius

^e Quando pe-
cunia dices, &
voluptatibus
opulentos, ta-
nto magis im-
belles. Tacit.
lib. 3. Annal.

omnes

omnes belli occasiones dissimulabat, ne cui alteri illud committeret. Probè perspecta habebat incommoda illa & damna Pomponius Lætus, cùm diceret, dum pace frui liceret Principi, nequaquam bellum suscipi debere. F. Marcianus isto utebatur symbolo: *Pax bello potior*; & meritò illud quidem: bellum enim non nisi pacis tuendæ causâ utiliter geri potest. Solum istud bonum (uti diximus) monstrum illud infernale secum trahit. Tyrannica fuit vox illa Aurelii Caracallæ Imperatoris: *Omnis in ferro salus*, & Principis, qui solâ vi tueri se potest. *Violenta nemo imperia continuit diu*, Seneca: *moderata durant*. Dum gladius succinctus hæret lateri, nunquam periculum abest. Et tametsi triumphari possit, pax tamen modis omnibus amplectenda est: nulla etenim tam felix victoria, ut damna, quæ eam comitantur, majora non sint.

f Dissimulato
Tiberio dam-
na, ne cui bel-
lum permitte-
ret. Tac. l. 4.
Annal.

Seneca.

————— *Pax optima rerum*

Sil. Ital.

*Quas homini novisse datum est, pax una triumphis
Innumeris potior.*

Nulla victoria factas expensas satîs compensat. Tam bellum est noxium, ut cùm triumphat etiam, muros dejiciat; uti apud Romanos in usu erat.

§. Postquam igitur Principem inter pulverem & sanguinem deductum, in tranquillitate felicitatēque pacis sic constituimus, nunc hortamur, ut eandem conservare, ejusque bonis frui studeat, nec ea periculis, aut belli calamitatibus conturbet. Nunquam ad arma David veniebat, nisi laceratus. Theodosius Imperator non quærebat bellum, sed reperiēbat potiùs. Gloriosa & Principe digna cura, quæ circa pacem procurandam occupatur.

*Cæsaris hac virtus, & gloria Cæsaris hac est,
Illâ, quâ vicit, condidit arma manu.*

Propert.

Nihil magis possessioni inimicum, quàm bellum. Impia & imprudens doctrina, quæ odiorum & diffidentiae semina fovenda docet, ut belli materies suppetat, ubi commodum visum fuerit. Nunquam non in bello versatur & vivit, qui semper illud cogitat. Sanius est Spiritus sancti con-

§ Semina o-
diorū jaciē-
da, & omne
scelus externū
habendū cum
letitiâ. Tac.
lib. 12. Ann.

N n n

silium,

^b Inquire pacem, & persequere eam.
Psal. 43. 15.

filium, qui pacem ^b inquirendam & persequendam suadet.

§. Conclufa semel pax jure humano divinóque fideliter fervari debet, tametsi cum Antecessoribus tractata ea fuerit; neque híc distinctioni locus est inter unius & multorum imperium: Regnum enim & Respublica, in cujus commodum, cujusque fide transactum fuit, una & eadem semper est, & nunquam interit. Tempus & communis consensus efficiunt, ut quod statutum est semel, legis instar sit. Nec sufficit in ejusmodi tractatibus vim, aut necessitatem ostendere: nam si ideò fallenda esset fides publica, nulla unquam foret de urbe, aut exercitu dedendo compositio, nulla pacis tractatio, quæ sub isto titulo rumpi non posset, atque adeò turbaretur tranquillitas publica. Reprehensus fuit eo nomine Franciscus Galliæ Rex, quòd contrà quàm in captivitate suâ pactus fuerat, Caroli V. Imperatori, quasi vim passus esset, bellum intulerit. Propter ejusmodi artes, & transactiones æquivocas ac fraudulentas, nullæ omnino firmæ sunt, adeoque ad eas stabiliendas opus est petere obsides, aut locum aliquem munitiorem retinere; quod pacem impedit, & bellis perpetuis orbem fatigat.

§. Cum verò Princeps molestiis periculísque belli defunctus jam fuerit, artibus pacis studere totus debet; in quem finem opus erit

Tass.

*Nutrire, e fecondar l'arti, e gl'ingegni,
Celebrar giochi illustri, e pompe liete,
Librar con giusta lance, e pene, e premi,
Mirar da lunge, e provveder gli estremi.*

Non absque omni sollicitudine tamen: facilè enim iterum evenire potest, ut bellum ejus quietem & tranquillitatem perturbet. Quare etsi arma deponat de manibus, non omnino tamen ex oculis dimittat. Non cum moveant antiqua quædam numismata, à quorum tergo pax depicta cernebatur, face scuta incendens: neque enim prudenter hieroglyphicum illud excogitatum fuit, proptereà quòd confecto jam bello, vel maximè necessarium sit conservare arma, ne
quid

quid violentia adversus pacem temerè audeat. Solus Deus, quando eam populo suo largitus est, arcum contere potuit (ut Psalmista loquitur) & arma confringere, & scuta igni comburere; ipse nimirum tanquam supremus belli arbiter, ad tuendam pacem, armis opus non habet. Verum inter homines pax esse nequit, nisi violentiæ metus ambitionem coërceat. Hoc primum fuit incitamentum ad arma fabricanda, quæ defensio adinvenit prius, quàm offensio. Prius aratrum mœniorum descripsit ambitum, quàm plateæ urbésque disponderentur, & uno eodémque fermè tempore erecta sunt in agro tentoria militaria, & extructæ ædes. Nunquam secuta foret tranquillitas publica, nisi cura armata ejusdem somnum custodiat. Status armis destitutus suscitatur hostem, & bellum accersit. Non personuissent Alpes tot tubarum campestrium clangore, si Statûs Mediolanensis urbes validioribus munitionibus firmatæ fuissent. Antemurale veluti est Regnorum omnium Monarchiæ Hispanicæ, atque propter suammet securitatem laborandum esset omnibus, ut Statum illum fortiores redderent: eâ enim ratione, & accedente maris potentiâ, Monarchia firma & inconcussa permaneret. Hominum animi, si vel etiam adamantini sint, mœniorum defensionem supplere nequeunt. Quibus quia Rex Witiza plerasque Hispaniæ urbes nudaverat, Mauri eam invadere ingressi sunt, sublati nimirum illis aggeribus, qui eorum incursionibus usque eò restiterant. Non tam curarum negligens fuit Augustus in amplissimâ illâ, quâ fruebatur, pace; quin redditus publicos instituit, & in arario deponi jussit, ut esset, quod in sumptus militares, bello fortè ingruente, suppetere. Si pacis tempore vires non exerceantur, & bellicis artibus non instruantur animi, minùs id fieri poterit, quando invasionis periculum omnes jam in pavorem dederit, de fugâ magis servandisque fortunis, quàm de defensione sollicitos. Nullum majus stratagema, quàm Regnum aliquod otio suo & quieti relinquere. Deficiente exercitio militari, virtus quoque deficit. Ubivis terrarum Natura magnos animos

*1 Arcum co-
teret, & con-
fringeret arma:
& scuta com-
buret igni.
Psal. 46. 10.*

procreat, quos aut occasio in apertum protrahit, aut latere facit otium. Nec viros generosiores in Græciâ olim, & Romæ præterita dedere sæcula, quàm hodie nascantur; verùm tunc fortes se gesserunt, quia dominandi causâ armis se exercitabant. Non animum suum Princeps despondeat ob subditorum suorum ignaviam: disciplina enim habiles eos reddet & idoneos, ad tuendam pacem, & bellum sustinendum. Semper eos armorum occupet exercitio: bellum enim antevertere debet, qui pacem desiderat.

SYM-

SYMBOLVM C.

BREVIS est respiratio, quæ cunas inter & tumulum intercedit; brevis inquam, sed quæ gravia adferre possit detrimenta, si malè impendatur. Multis sæculis Respublica aliqua unius momenti errorem deplorare solet. Ab illo imperiorum ruina pendet & exaltatio. Quod per multorum annorum spatium virtus & prudentia erexerunt, uno sæpe temporis puncto malum evertit consilium: *brevibus* quippe *momentis* rerum *summa verti potest*. Quare in isto vitæ theatro minimè sufficit stadium suum decurrisse, nisi cursus

Tacit. lib. 5.
Annal.

N n n 3

ad

ad finem usque æqualis sit. Non coronatur, nisi qui legitime ultimam mortis metam attigerit. Domorum ædificia primis lapidibus velut fundamento innituntur; structura famæ iis, qui postremi sunt: hi si gloriosi non sint, mox illa corrui, & oblivione sepelitur. Cunæ non florent, donec tumulus effloruerit, & tunc etiam vitiorum præteritorum vepres in flores convertuntur. Fama enim ultimus actionum est spiritus, quæ ab illâ lucem & decorem hauriunt. Atque hoc in flagitiosâ aliquâ senectute nunquam accidit, quin potius juventæ gloriam ea obliterat; uti Vitellio quondam evenisse meminimus. Perfectissimi etiam penicilli aut scalpri ductus laudem non ferunt, si opus imperfectum manserit. Si fragmenta in pretio habentur, non aliâ de causâ fit, quàm quod statuæ alicujus olim perfectæ particulæ sint. Æmulatio, aut adulatio diversas in vitâ actionibus formas tribuunt; at Fama, post obitum à passionibus istis libera, veras justasque pronuntiat sententias, quas posteritatis tribunal^b confirmat. Sat nōrunt nonnulli Principes, quantum intersit vitam virtutibus coronare, falluntur tamen in eo, quod existiment, supplere se istud posse, si illas in Epithaphiis descriptas, aut repræsentatas in statuis post se derelinquant, minimè advertentes probro potius esse virtutibus, si eo modo mortuum comitentur, quem vivum comitatæ non fuerant, atque adeò ipsa propè indignari marmora, si fictas Principis alicujus tyranni laudes visendas, legendasque exhibeant; contra, sponte suâ quasi emollescere, ut tantò melius Principis alicujus boni in iis incidi possint gloriosa facinora, reducendo sese postea ad duritiem pristinam, ut ea æternitati consecrent; quæ ipsa quoque interdum marmora suæ inscribunt duritiæ. Epithaphii miraculosi literæ fuere sanguineæ illæ lacrymæ, ex ipsis lapidibus Legione ad altare S. Isidori, ubi Sacerdos rem divinam facturus consistere consueverat, octo diebus ante obitum Regis Alphonsi Sexti, ex intervallo manantes, in signum communis omnium luctus; neque tamen lacrymæ illæ è lapidum juncturis, sed ipsorum medio quasi corde profluebant, non secus ac si

*Cesserunt-
que prima po-
stremis, & bo-
na juvena se-
nectus flagi-
tiosa oblitera-
vit. Tac. l. 6.
Annal.*

*^b Summ cuiq;
decus posteri-
tas rependit.
Tacit. lib. 4.
Annal.*

*Mar. Hist.
Hisp. lib. 10.
c. 7.*

si tanti Regis luctuoso obitu emolliti colliquescerent. Statua facinorosi Principis vitiorum ejus exemplar est, neque ut lum marmor, aut æs tam solidum, quod tempori non sensim cedat: sicut enim fabrica naturalis paullatim dissolvitur, ita & per artem elaborata, adeoque ea sola æterna est, quam efformant virtutes, intrinseca & æterna animæ^c immortalis ornamenta. Quod in hominum inciditur animis, ab uno derivatum in alios, durat quoad mundus perseverat. Nullæ statuæ magis perpetuæ, quam quas virtus & beneficium in existimatione & gratâ hominum memoriâ elaborant; quod documentum Mecænas Augusto^d dedit. Eam ob rem admittere noluit Tiberius, ut Hispania citerior templa sibi erigeret, dictitans ea demum templa & effigies se existimare, si sui memoria in Reipub. animis^e perennaret. Fortium Heroium cineres in æternis applausus communis obeliscis conditi æternum perdurant, & licet igni fuerint traditi, triumphant tamen, uti Trajani cineribus accidit. Nationum tam amicarum, quam hostilium humeris corpus defunctum fortis illius Prælati Ægidii Albornocii Assisiis Toletum deportatum fuit, & *auxilio militari tuendum illud Augusti, ut sepultura ejusdem quieta foret.* Sed esto marmorum durities ærisque soliditas futura æquent sæcula, nescitur tamen postea, cujus causâ erecta illa^f fuerint; ut hodie in Ægypti Pyramidibus videre licet, oblitteratis eorum nominibus, quorum cineres ad perpetuandam memoriam isthic fuerant conditi.

Atque ex dictis satis nunc liquet, quantum supremâ suâ ætate conniti debeant Principes, ut ad gloriam eorum præteritam ultima quoque accedat, & utraque post obitum in hominum memoriâ æternum perennet; quem in finem ostendemus hîc paucis, quomodo erga seipsum, erga successores, & erga Status suos Princeps se gerere debeat.

§. Quod ad suammet personam attinet, scire Principem oportet, tantò imperium esse ferocius, minúsque rationi subditum, quantò ipse ætate processerit longius: casus enim præteriti varias eum malitias edocent, & suspicionibus

^c *Ut vultus hominum, ita simulachra vltus imbecilla ac mortalia sūt, forma mentis æterna, quam temere, & exprimere non per alienâ materiam & artē, sed tuis ipse moribus possis.* Tacit. in vitâ Agric.

^d *Statuas tibi, neque aureas, neque argenteas fieri unquam sine, benefaciendo autem alias tibi statuas in ipsis hominum animis, nihil interitu obnoxias effice.* Mecæ. ad August.

^e *Hac mihi in animis vestris templa, hæ pulcherrimæ effigies, & mansura: nã qua saxo struuntur, si judicium posterorum in odiū vertit, pro sepulchris spernuntur.* Tac. lib. 4. Annal.

^f *Inter omnes eos non constat, à quibus facta sint, justissimo casu oblitteratio tanta vanitatis auctoribus.* Plin. lib. 36. 12.

Tac. lib. 14.
Annal.

8 Ipsum sanè
senem, & pro-
speris, adver-
sisq; satiati.
Tacit. lib. 3.
Hist.

Tacit. lib. 1.
Hist.

h Multi odio
presentium,
& cupidine
mutationis,
suis quoque
periculis læ-
tabantur.
Tacit. lib. 3.
Annal.

i Pars multo
maxima im-
minentes do-
minos variis
rumoribus
differebant.
Tacit. lib. 1.
Annal.

Arist. lib. 2.
Pol. c. 7.

ac diffidentiis indulgendo, crudelis ac tyrannus evadit. *Ve-
tustate imperii superbia coalescit atque audacia*, & experien-
tia inopiæ avaritiam procreat, quæ multa suadet indigna
contra Majestatis decorum, unde denique Persona ipsa in
contemptum venit. Cupiunt Principes pristinos suos mo-
res, & antiquam conservare gravitatem, obliti eorum, quæ
juvenes fecerant, & in odium incurrunt. Sub prima imperii
initia ardor gloriæ, & se perdendi metus advigilant, ut cau-
tè prudentérque in omnibus procedatur: postea fatigatur
ambitio, ut Princeps nec prosperis lætetur successibus, nec
adversis contristetur; cùmque existimet, vitium gloriæ suæ
mercedem esse, & laborum præmium, turpiter sese illi de-
dit: unde porrò fit, ut Principes perpauca imperando eva-
dant meliores; uti de Saule & Salomone sacræ testantur li-
teræ. Similes nimirum in gubernando sunt statuæ illi, quam
per quietem vidit Nabuchodonosor; cujus caput aureum
erat, pedes lutei. Vespasianus *solus omnium ante se Princi-
pum, in melius mutatus est*. Et tamen si Princeps sibi semper
manere similis studeat, placere tamen omnibus non potest,
si imperium ejus diuturnum sit: grave enim est subditis, tan-
to tempore ab unius manu regi. Multitudo amat mutatio-
nes, & suis met lætatur periculis; uti in Tiberii ^h imperio ac-
cidit. Si Princeps bonus sit, improbis odio est; si flagitiosus,
& boni pariter, ac mali eum execrantur, & solum de suc-
cessore agitur, cujus gratiam omnes aucupantur; id quod
non potest non displicere summopere Principi, atque adeo
in causâ est, cur suos oderit subditos, & pessimè habeat. Pa-
ri passu, quo eum vires destituunt, cura quoque & vigilan-
tia, prudentia item, intelligentia, & memoria eum deficiunt:
quippe ut corpus, sic etiam mens suam habet senium; cupiens
verò sibi reservare tempus illud à curis & molestiis guberna-
tionis liberum, se suæque Ministris suis committit, aut ali-
cui sibi familiari, in quem negotiorum onus incumbat, qui-
que populi odium sustineat. In quo casu omnes ii, qui nec
gratiâ florent apud Principem, nec gubernationis aut præ-
miorum participes sunt, novum Dominum exoptant, &
quoad

quoad possunt, procurant. Isti sunt principales scopuli, per quorum medium magnâ cum attentione navigandum est Principi, ne navem allidat. Et quamvis res periculo non careat, non tamen omnino despondeat animum: permulti enim Principes auctoritatem suam & existimationem usque ad extremum vitæ spiritum egregiè tuiti sunt; quemadmodum in Rege Philippo Secundo orbis universus admiratus fuit. Motus prudentis gubernationis usque ad ipsum mortis littus uniformis perseverat, eumque contra odium, & ætatis extremæ incommoda existimatio & fama præterita sustentant; ut Tiberius^k in semetipso expertus est. Plurimum quoque ignoscitur & indulgetur senio, quod in ætate juvenili minimè toleraretur; ut dicebat^l Drusus. Verùm cum grandes sint istæ tempestates, oportet ut Princeps constantiâ sese contra illas muniat, caveâtque ne clavum gubernationis dimittat e manibus: nam si alterius eum permittat arbitrio, ipse unâ & Respublica naufragium facient. Dum vires Principi suppetunt, vivere & mori eum oportet laboribus occupatum. Imperium orbibus cælestibus simile est, qui nunquam conquiescunt. Alium polum non admittit, nisi Principis. E complexu Reipublicæ, non ex otio, quies & solatia laborum senectutis^m petenda sunt Principi. Quod si ad eos ferendos vires fessæ jam ætatis non sufficiant, & alienis indigeat humeris, suos tamen omnino non subtrahat, quamvis id ad speciem solum esset: extetior enim apparentia in oculis cæci & ignorantis vulgi tantundem operatur, ac res ipsa, & (sicut alibi diximus) Ministros in officio continet, atque existimationem tuetur. Porro in isto casu tutius est, secretum trium virorum formare consilium; uti fecit Rex Philippus Secundus, quàm uni soli se suâque committere: illos enim populus non pro familiarioribus Principis, sed pro Consiliariis habet.

Fugiat porro Princeps avaritiæ vitium, exosum omnibus, & senectuti proprium, quam nunquam deseris, quantumvis aliis omnibus nuntius remittatur. Galba certè facile conciliare potuisset animos, si aliquo modo liberalisⁿ fuisset.

Præsen-

^k Repræsentante Tiberio publicum sibi odiū, extremā ætatem, magisque famam, quam visitare res suas. Tacit. lib. 6. Annal.

^l Sanè gravaretur aspectum civiū senex Imperator, fessamque ætatem, & actos labores prætenderet: Druso quod nisi ex arrogantia impedimentum? Tacit. lib. 3. Annal.

^m Se tamen fortiora solatia e complexu Reipublicæ petivisse. Tac. lib. 4. Annal.

ⁿ Constat potuisse conciliari animos, quantalacunque parci senis liberalitate. Tacit. lib. 1. Hist.

Præsentibus se accommodet moribus, veterumque, qui duri nimis sunt & severi, obliviscatur. Quo in genere senes facile peccant, aut quia iis innutriti sunt, aut ex inani quâdam gloriâ, aut quia mores novos imitari nequeunt; unde fit, ut omnium incurrant odium. Abripi se sinunt humore illo melancholico, qui ex senii frigore nascitur, & ludos omnes ac relaxationes improbant, obliti temporis illius, quod in ejusmodi gaudia aliquando impenderunt.

o Patres, Eques. Quanto quis illustrior, tanto magis falsi, ac festinantes, vultuque composito, velati excessu Principis, ne tristiores primordio, lacrymas gaudium questus, adulaciones miscebant. Tacit. lib. 1. Annal.

p Et auditâ adoptione desinam videri senex, quod nunc unum mihi objicitur. Tacit. lib. 1. Hist.

q Rursus deestatus sum omnem industriam meam, quam sub sole studiosissime laboravi, habiturus heredem post me.

Ecccl. 2. 18.

r Quod plurimum munimentis insisteret. Tacit. lib. 1. Annal.

Tacit. lib. 4. Annal.

Ne ullam præ se ferat æmulationem ratione Successoris; uti fecit Rex Ferdinandus Catholicus, cum Rex Philippus Primus in Castellæ Regnis ei succederet. Tempus illud est, quo plerique novo Soli blandiuntur; & si quis ad id minus promptum se exhibuerit, artificium est potius, ut viri constantis nomen apud Successorem sibi comparet, & tanto pluris ab eo æstimeretur; uti in Augusti^o obitu observatum fuit.

Humanitate, æquitate justitiæ, clementiâ, & rerum copiâ amari se ab omnibus faciat, illudque sibi certò persuadeat, si bene præfuerit, & studia atque animos subditorum sibi conciliando bonam de se concitârit opinionem, fore, ut facillimo negotio faventes sibi porro conservet, ingenerando in omnium animis sui amittendi metum, & retinendi desiderium.

S. Atque omnes istæ artes plus etiam poterunt, si in Imperio ille successerit, in quo Antecessor quodam modo renascatur, & perennis sit: nam etsi adoptatio legis quædam sit fictio, senex tamen videri desinit, qui alium adoptat; uti Galba ad Pisonem^p dicebat. In successione omnem suam curam & industriam ponere debent Principes: neque enim res tam vana est, ac putavit^q Salomon. Anchoræ & fulcra Imperii sunt filii, & dominationis atque aulae solatia. Optimè id Augustus intellexit, cum liberis destitutus propinquiores adoptavit, ut velut columnæ essent, quibus Imperium^r insisteret: *Non Legiones enim, non classes, perinde firma Imperii munimenta, quam numerus filiorum.* Nulli amici majores, quàm isti, & qui majori studio & æmulatione tyrannicis dome-

domesticorum & extraneorum machinationibus sese opponant. *Prosperis Principum & alii fruuntur, adversa & labores ad junctissimos pertinent. Amici tempore, fortunâ, cupidinibus aliquando, aut erroribus imminuuntur, transferuntur, desinunt* : non item *sanguis cuique proprius*, qui licet in alium transfusus sit, manet tamen *indiscretus* inclinatione quâdam secretâ & naturali. Conservatio Principis etiam Consanguineorum salus est, illius errores ad hos quoque pertinent, adeoque eos emendare satagunt : siquidem ipsorum plus interest, illos agnoscere, & confidentius etiam monere audent; uti Drusus faciebat, inquirens in ea, quæ Romæ in ejus Patre minùs probarentur, ut eas corrigeret. Atque hæ rationes excusare possunt nonnullos Pontifices, qui magnam nepotibus in tractandis negotiis auctoritatem tribuunt. Habet subditus in Principis filio, quem suis devinciat obsequiis, & patrem offendere metuit, qui filium potentiæ suæ & offensarum hæredem post se derelinquit; in isto se Marcellus fundabat, cum *suaderet Prisco, ne supra Principem scanderet, ne Vespasianum senem triumphalem, juvenum filiorum patrem præceptis coerceret*. Spe Solis recens orientis faciliùs frigidiora tolerantur crepuscula, & segnes occumbentis umbræ. Confunditur ambitio, & tyrannis trepidare incipit. Libertas disrumpere non audet servitutis catenam, cujus annulos in Successoribus continuari videt. Non perturbatur quies publica variis dissidentium studiis, quis in Successorem eligendus sit : jam enim omnes nòrant, ex illius cineribus novum Phœnicem proditurum; immò jam interim radices ac vires accepit Successor, amari & timeri se faciens; haud secùs ac annosa arbor, quæ alium producit ramum, qui in antiquæ locum sensim * substituatur.

Veruntamen si designatio Successoris à Principis dependeat arbitrio, non tanti apud eum momenti esse debet ista utilitas, ut ideò sanguinem & Cognatorum commoda bono publico anteferat. Moyses de suorummet filiorum habilitate non satùs confisus, Deo novi Ducis populi Israëlitici electionem commisit. In hoc Galba gloriabatur, quòd bo-

num

Tacit. lib. 4.
Hist.

Idem ibid.

^f Verumq³ in laudem Drusi trahabatur ab eo, in urbe inter cætus, & sermones hominū obversante secreta patri mitigari. Tac. lib. 3. Annal.

^t Reliquit enim defensorē domus contra inimicos, & amicis reddentem gratiam. Eccl. 30. 6.

Tacit. lib. 4.
Hist.

^u Intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multi destinandi.

Tacit. lib. 2.
Hist.

^x Ex arbore annosâ, & trunco novam producit, quæ antequam antiqua decidat, jam radices & vires accepit. Tol. de Rep. l. 7. c. 4. n. 1.

^y Provideat Dñs spiritum omnis carnis hominem, qui sit super multitudinē hanc. Num. 27. 16.

^z Sed Augustus in domo successorem quasivit; ego in Republica. Tacit. lib. 1. Hist.

^a Nunc eò necessitatis jam pridem ventum est, ut nec mea senectus conferre plus populo Romano possit, quam bonum successorem, nec tua plus juventa, quam bonum Principem. Tacit. ibid.

^b Ne Tiberium quidem caritate, aut Reipub. curâ successorē adscitum sed quoniam adrogantiam, savitiamque introspexerit, comparatione deterrimâ sibi gloriam quasivisse. Tacit. lib. 1. Hist.

* Tac. lib. 4. Annal.

• Is modicum Hiberia Regnum senectâ patris detineri ferocius crebrisq; jactabat. Tac. l. 12. † Eccl. 30. 11

Tacit. lib. 3. Annal.

num publicum suæ anteposuisse Familiam, & aliquem ex Repub. in Successorem ^z elegisset. Hoc supremum & maximum beneficium est, quod Statibus suis Princeps præstare potest; uti idem Galba ad Pisonem dixit, cum eundem in filium ^a adoptaret. Magnanimitatem suam eâ in re ostendat Princeps, dando operam, ut Successor ipso etiam melior sit. Non magni seipsum æstimat, qui non nisi vitiis Successoris, aut comparatione unius gubernationis cum aliâ, gloriam sibi quærere studet; quâ in re ipse Augustus peccavit, eam ob causam Tiberium ^b eligens, nec advertens tamen, infamias aut glorias in imperio succedentis Antecessori tribui, qui ejusdem electioni cooperatus fuit.

Cura ista boni Successoris ex naturali parentum obligatione nascitur, in eamque omnem suam operam conferre debent: illi enim in filiis suis quodammodo perennes vivunt; & sanè contra naturalem rationem foret, si aut imaginis suæ præstantiæ inviderent, aut eam expolire negligerent; & licet magni alicujus & generosi Principis educatio, magna quoque creare soleat pericula domestica: siquidem *optimi* quique mortalium, altissima cupiunt*, & sæpenumero anticipatis rationis & naturæ vinculis, lassentur filii tam diuturnâ Coronæ expectatione, quodque deliciarum ac gloriæ tempus tantoperè differatur; uti Rhadamisto in longâ illâ senectâ patris sui Pharasmanis Regis Iberiæ^c accidebat. Quamvis etiam Spiritus sancti monitum sit: *† Non des filio potestatem in juventute, & ne despicias cogitatus illius*; his tamen non obstantibus, nihil operæ intermitteri debet à patre, quò minùs rectè educetur filius, quæ altera Naturæ est obligatio, nec propter particulares aliquos casus spes omnis & confidentia abjicienda est. Nullus unquam Princeps magis filiorum arsit æmulatione, quàm Tiberius, & ideò tamen Româ excessit, *ut amoto Patre, Drusus munia consulatus solus impleret.*

At si fortè etiam istis suspicionibus artibus quibusdam politicis velint occurrere, adhibeat pater filium suum ad Statûs bellique negotia, non ad ea, quæ gratiam continent: illis

illis enim prioribus non tantoperè plausus capitur vulgi, quod liberali & benevolo filii ingenio facillè capitur, quæ res patribus regnantibus plurimum ^d displicet. In negotia introduci poterit filius, non in subditorum animos. Prudens eâ in re Augustus, quando Tribunitiam dignitatem petiit pro Tiberio, tanto artificio eum collaudavit, ut vitia illius excusando, ea velut ^e exprobraret; & fama fuit, Tiberium ^{*} *ad ostendendam filii sui Drusi servitiam, movendâsque populi offensiones*, eidem concessisse, ut ludos spectaret gladiatorios; sicut & lætari solebat, quoties inter ejus filios & Senatum contentio ^f oriretur. Verùm artes istæ noxiæ magis sunt & minùs sinceræ, quàm integritatem paternam deceat. Prudentius consilium est, virum aliquem cordatum Principi adjungere, penes quem negotiorum cura sit & directio; uti fecit Vespasianus, qui filio suo Domitiano Præturam dedit, Mucianum verò laborum socium esse voluit.

§. Quòd si filius longioris vitæ patris impatiens tantos sumpserit animos, ut ambitiosa aliqua machinatio contra amorem & venerationem parenti debitam timeatur, negotiò alicui applicari poterit, in quo cogitationes suas & animi vigorem occupet; quâ de causâ Pharasmanes Iberiæ Rex filio suo Rhadamisto ^b Armeniæ occupandæ curam dedit. Vti verò eâ cautione honorandi filium, eumque gravioribus occupandi muneribus in ejusmodi casibus omnino opus est; ita curandum quoque, ut alteri alicui armorum committatur imperium: nam qui illis cum potestate præest, supremus aliorum est arbiter. Ad eum finem Otho fratrem suum Titianum præfecit exercitui, imperium ac potestas penes Proculum ⁱ mansit. Tiberius quoque, postquam Senatus Germanicum ad procurandas Provincias transmarinas destinasset, Pisonem Syriæ Legatum constituit, ut illius spes & consilia ^k coërceret. Et nunc quidem in Europâ ea Statuum & Imperiorum est ratio, ut minùs ista timenda sint pericula. Quòd si tamen filii alicujus Natura tam inhumana esset & ferox, ut remedia recensita ad patris securitatem minimè sufficerent, videat num illud adhibendum sit, quo Rex

O o o

Phi-

fectum. Tac. lib. 2. Hist. ^k Qui Syria imponeretur, ad spes Germanici coërcendas. Idem ibid.

^d Displicere regnantibus civilia filiorum ingenia. Tac. lib. 2. Annal.

^e Quamquam honorâ oratione quadam de habitu, cultuque, & institutis ejus jecerat, quæ velut excusando exprobraret. Tacit. lib. 1. Annal.

^{*} Idem ibid.

^f Latrabatur Tiberius, cum inter filios, & leges Senatus disceptaret. Tacit. lib. 2. Annal.

^g Caesar Domitianus Præturam cepit. Ejus nomen epistolis, edictisque proponebatur. Vis penes Mucianum erat. Tacit. lib. 4. Hist.

^h Igitur Pharasmanes juvenem potentia promptam, & studio populorum accensum, vergentibus jam annis suis metuens, aliâ ad spem trahere, & Armeniam ostentare. Tac. lib. 12. Ann.

ⁱ Profecto Brixellum Othone, honor Imperii penes Titianum fratrem, vis ac potestas penes Proculum Præ-

Philippus secundus usus est adversus Principem Carolum filium suum unicum, ob quam executionem obstupuit Natura, attonita de suâmet potentiâ hæsit Politica, & mundus inhorruit.

§. Quòd si propter filii odium subditorum fidei diffusus fuerit, nullum solet esse opportunius remedium, quàm si cum in aulâ & sub protectione alterius majoris Principis (dummodo nulla timenda sit æmulatio) educari faciat, cum quo deinde suam firmet amicitiam. His rationibus permotus Phrahates Parthorum Rex Filium suum Vononem in aulâ Augusti enutrir¹ voluit. Quamvis contrarius interdum inde oriatur effectus: nam postea subditi cum ut extraneum aspernantur, qui peregrinis imbutus moribus revertitur, ut de eodem Vonone experientia^m docuit.

¹ *Partemque proli, firman- de amicitia, miserat: haud perinde nostri metu, quam popularium fidei diffusus.*
Tacit. lib. 2. Annal.

^m *Quamvis gentis Arsacidarum, ut æternum aspernabantur.*
Idem ibid.

Tacit. lib. 4. Annal.
Idem ibid.

§. In assignando filiis suis statu cautè prudentérque procedat Princeps: interdum enim Regni alicujus incrementum id esse solet, interdum ruina potius, præsertim in filiis secundo-genitis, qui natu majoribus communiter suam prærogativam invident, uti & in filiabus, si suismet nubant subditis, unde invidiæ nascuntur & æmulationes; ex his vèrò seditiones & bella civilia. Metuens istud periculum Augustus, noluit filiam suam Equiti Romano uxorem dare, propterea quòd *immensum attolli provideret, quem conjunctione tali super alios extulisset*, sed Proculejum potius, & quosdam alios in sermonibus habuit, insigni tranquillitate vita, nullis Reipublica negotiis permixtos.

In procuranda item tutelâ, & educatione filii, qui pupillus adhuc in statu succedere debet, omni prudentiâ & dexteritate patris opus est: nullus enim casus insidiis ac periculis æquè expositus est, ac ille; quâ in re præsentia habemus exempla, & legimus præterita multorum Principum, qui in ætate suâ pupillari vitam pariter & status amiserunt, aut graves perpeffi sunt calamitates: nam si tutela & educatio matri committatur, etsi huic magis tutò credi potest, rarò tamen in fœminis tanta prudentia reperitur & experientia, quanta requiritur. Tacco, quòd multus desit illa ani-

ⁿ *Va tibi terra, cujus Rex puer est.* Eccli. 10. 16.

mi

mi virtus, ut timeri se faciant, & auctoritatem sibi concilient. Si munus illud in Patrum cadat, aut Avunculum, strictissima etiam & solidissima sanguinis vincula disrumperet solet imperandi cupiditas. Si in Ministros cadat, unusquisque commodo suo privato studet potius, & inter ipsos oriuntur discordiæ. Subditi æqualium spernunt imperium, unde tumultus & bella nascuntur civilia. E tot igitur tantisque periculis atque incommodis minora Princeps eligat, examinando Naturam statûs, & eorum, qui tutelæ & gubernationis curam possunt suscipere, & ejusmodi subditorum formam eligendo, in quâ pupilli securitati sic consulatur, ut in ejus ruinam facile conspirare nequeant. In isto casu refert plurimum, ut quamprimum ad negotia exhibeantur ii, quibus post patris obitum filii tutela ac directio, & procuratio Statûs committi debent.

Nec illud solum Princeps studeat, ut Successorem securum reddat, & instruat, verum etiam ut casus novæ ejusdem gubernationis prævertat, ne quid inde periculi oriatur: nam dum mutantur vela, in discrimine versatur navis, & dum novæ introducuntur formæ, pati solet Natura ob defectiorem finium, vigoremque principiorum. In illâ rerum vicissitudine gravia oriuntur pericula inter concurrentis utriusque gubernationis undas, non secus ac quando rapidum aliquod flumen in aliud simile cum impetu defluit. Facile Successoris perit auctoritas, & varias contra se experitur machinationes ac novitates. Dabit itaque Princeps operam, ut ultimus gubernationis suæ exitus tam quietus ac tranquillus sit, ut absque incommodis alius aliquis eidem queat succedere; & sicut, dum nautæ portum subeunt, remi tolluntur, & contrahuntur vela, ita Principem gubernatione defungi oportet, deponendo ex animo omnes belli offensivæ cogitationes, antiqua stabiliendo fœdera, & alia nova sanciendo, cum finitimis præsertim, ut pacem Statibus suis conciliet.

Quando auresuros exposcere remedia, nisi novum & nutantem adhuc Principem, precibus, vel armis advenit. Tacit. lib. i. Annal.

*De la matura età pregi men degni
Non fiano stabilir pace, e quiete,*

O o o 2

Tass.

Man-

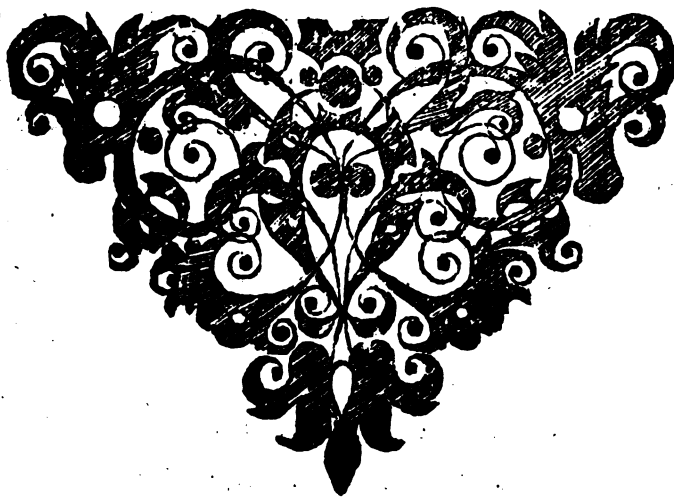
*Mantener sue Città frà l'arme, e i Regni
Di possente vicin tranquille, e chete.*

^p Multaque
gratia mansit
reputante Ti-
berio publicū
sibi odium, ex-
tremam eta-
tem, magisq;
fama, quam
vi stare res
suas. Tac. l. 6.
Annal.

^q Consiliis &
astutes exter-
nas moliri, ar-
ma procul ha-
bere. Tacit.
lib. 5. Annal.

^r Hispania
præerat Clu-
vius Rufus vir
facundus, &
paciæ artibus,
belli inexper-
tus. Tac. l. 1.
Hist.

Disſimulet offenſas, uti Tiberius fecit cum^p Getulico, & Rex Philippus Secundus cum Ferdinando de Medicis: tali enim tempore Principes prudentiores arcum Iridis ſepulcris ſuis jubent ſuperſtrui, qui pacis ſignum ſit Succelloribus, non lanceam terræ infixam; uti Athenienſes faciebant, ad ſua- dendam hæredi injuriarum vindictam. Provincias exteras conſiliis & aſtu, non armis^q regat. Gubernatores iſdem præficiat facundos, pacis amicos, & belli inexpertos, ne for- tè illud concitent; uti Galbæ temporibus^r factum. Subdi- torum animos & lites componat. Injurias arceat, moderetur exactiones, novitates populo exoſas tollat, & eligat Mini- ſtros prudentes, amantes concordia & tranquillitatis pu- blicæ. Ita fiet, ut pacatis hæc ratione, formatiſque ad quie- tem & manſuetudinem animis, eandem quoque de Suc- ceſſore ſibi polliceantur ſubditi, neque res novas moliantur.

SYM.

SYMBOLVM CI.

MULTI insignes viri plurimum quâ speculatione, quâ experientiâ elaborârunt, ut perfecti alicujus Principis ideam efformarent. Integris sæculis opus fuit ad effingendum Vas illud ex Ostro Regium, sed terreum tamen, non minus fragile, quàm reliqua, magisque, quàm ullum aliud, casibus obnoxium, præsertim si Figulus è Machiavelli disciplinâ sit, unde omnia prodeunt contorta, & non nisi mox iterum interitura; quale fuit illud, quod reliquorum omnium quasi exemplar & normam posuit. Hactenus quidem Symbolis nostris illud egimus potissimum, ut purpuram istam excoleremus, cujus tela coccinea post breve temporis

O o o 3

spa-

^a *Melior est
dies mortis ,
die nativita-
tis. Eccl. 7. 2.*

^b *Quasi effo-
dientes the-
saurum, gau-
dētque vehe-
menter, cum
invenerint se-
pulchrum.
Job 3. 21.*

^c *Circumpo-
suit columnas
magnas : &
super colūnas
arma, ad me-
moriam ater-
nam : & juxta
arma naves
sculptas. 1.
Mach. 13. 29.*

spacium iterum abit in cineres. A cunis suum sumpsit exor-
dium, finitur in tumulto. Hæc vitæ parenthesis est, quam
brevissima temporis clausula intra se complectitur. Nec fa-
cile dixerim, quæ felicior hora sit, illane, quâ lucem hanc
primùm aspicimus oculis, an illa, quâ mortis^a immergimur
tenebris : una enim principium, altera laborum finis est ; &
tametsi inter esse, & non esse multum intersit, illud tamen
ad solam materiam pertinet, non ad hominis formam, quæ
immortalis est, & morte perficitur. Naturalis est sepulchri
horror, si tamen potentior in nobis esset ratio, quàm viven-
di apperitus, plurimùm utique lætaremur, quando illi fiere-
mus propinquiore ; sicut lætantur, qui thesaurum quæren-
tes, mortuorum urnas inveniunt, certi nimirum optatas
opes in iis fore^b reconditas. Etenim in sepulchro anima ve-
rum æternæ quietis thesaurum reperit. Istud indicare voluit
Simon Machabæus hieroglyphico illo sculptarum navium
supra columnas, quibus Patris sui & fratrum^c Mausoleâ
cingi jussit, innuens scilicet vitæ nostræ navem mundi hujus
fluctibus innatantem fluctuantemque, tum demum con-
quiescere, cum ad littus mortis appulsa fuerit. Et quid vita
aliud est, quàm perpetuus mortis timor ? nihil siquidem est,
quod diuturnam ejus durationem certò nobis polliceri pos-
sit. Multa signa mortis portendunt vicinitatem ; at nullum
reperitur, quod certos vitæ terminos ricè designet. Florentis-
sima etiam ætas, optima corporis constitutio nec unam vitæ
horam satis tutò præstare nobis possunt. Ipsum cor, quod
inquietis loco est in hoc corporis horologio, præsentem qui-
dem indicat horas, at non futuras. Nec debet incertitudi-
nem istam Naturæ edictum quisquam interpretari, sed favo-
rem potius : nam si quæ præfinium esset moriendi tempus,
ac nascendi, destruendi corporis, ac efformandi, nimis alie-
nam à rectâ ratione vitam hominibus duceret, atque adeò ne
unicum quidem certum momentum ad respirandum illi
dedisset, sed contra potius in rebus omnibus indicia plurima
posuit vitæ brevioris. Terra hanc ei representat florum suo-
rum juvenus, & pennis mellum ; aqua undarum fugaci-
tate;

tate; aër ignibus, quos in momento succendit, & rursus
 extinguit; cælum in illo principe lumine, quod unus idem-
 que dies in aureis Orientis cunis nasci videt, & mori in ob-
 scuro Occidentis tumulo. Verum si mors malorum om-
 nium malum extremum est, in felicitate poni debet, quod
 tam celeriter advolet. Quanto minus cunias inter & tumu-
 lum intercedit temporis, tanto minor laborum & acu-
 minarum cursus est. Propterea Iobus translatum se optabat
 de utero matris suæ ad ^d tumulum. Simul ac nascimur, con-
 stringimur vinculis, & vivimus postea curis ^e impliciti, nec
 melior eâ in re nascendi conditio Principum, ac cætero-
 rum. Si in longævâ vitâ humana consisteret felicitas, homo
 vivendi diuturnitate etiam cervos excederet: indignum
 enim foret, ullum animal felicius esse, quàm hominem, in
 cuius obsequium illa omnia sunt ^f condita. Desiderium
 illud naturale, ut horæ celeriter transcant, argumento est,
 non esse tempus, quod humanam felicitatem constituat,
 alias enim in eo cōquiesceret animus. Quod præter tempus
 appetit, illi adhuc deest. In Principibus, quippe qui majori-
 bus expositi sunt casibus, magis quàm in ullis aliis experien-
 tia commoñtat, quod in longiori vitâ Fortuna periclite-
 tur: hæc enim tam prosperis faugatur, quàm adversis. For-
 tunatus fuisse Ludovicus Vndecimus Franciæ Rex, si ante
 extremæ suæ ætatis calamitates, & miseras diem suum ob-
 iisset. Mare quoddam tempestuosum est omne Imperium;
 quod longiori vitæ decursu tranquillum conservari non
 potest. Qui vivit diutius, plura pericula tempestatesque ex-
 peritur. Verum spectato fine & perfectione Naturæ, felix est
 vita diuturna, quando secundum Iobi testimonium matu-
 ra ad sepulchrum pervenit, veluti frumentum ad ^h grana-
 rium, antequam senectus decrepita eam flaccescere faciat:
 tunc enim unâ cum tenebris mortis vitales refrigescunt spi-
 ritus, corpus ad obeundas functiones fit inidoneum, nec
 manus tremula Imperii clavum amplius moderari potest,
 nec visus perspicere cæli nubes, ventorum vias, & maris
 scopulos, nec auditus percipere Scyllæ & Charybdis latra-
 tus.

^d Quare de
 vulva eduxisti
 me? qui utinã
 consumptus
 essem, ne oculi
 me videres!

Fuissem quasi
 non essem, de
 utero transla-
 tus ad tumulũ.
 Job. 10. 18.

^e In involu-
 mentis nutri-
 tus sum & cu-
 ri magnũ.

Sap. 7. 4.

^f Nemo enim
 ex Regibus
 aliud habuit
 nativitatis
 initium. Ibid.

^g Ipsas omnes
 seras hominũ
 causã factas
 naturã fuisse
 necesse est.

Arist. lib. 1.
 Pol. c. 5.

^h Venies in
 sepulchrum
 tanquam fru-
 mentum ma-
 turum, quod
 in tempore
 messuerunt.
 Job. 526. fin.
 L X X.

ⁱ Cum apud infirmum, & credulum minore metu, & majore premio peccaretur. Tacit. lib. 1. Hist. Tacit. lib. 1. Annal.

^k Nulla in praesens formidine, dum Augustus etate validus, seque & domum, & pacem sustentavit. Postquam proventa jam senectus, aegro & corpore fatigabatur, ad evasque finis & spes nova: pauci bona libertatis incassum disse- rere. Ibid.

^l Ipsa aetas Galbae & irrisui & fastidio erat. Tacit. lib. 1. Hist.

^m Senectutem Tiberii, ut inermem despiciebat. Tacit. lib. 6. Annal.

ⁿ Falsas literas, & Principe invito exitium domui ejus intendi clamitat.

Tac. l. 5. An. * Tac. lib. 1. Hist.

^o Iam afferbant venalia cuncta, praeponentes libertati. Servorum manus subitis avidae, & tanquam apud senem festinantes. Tac. l. 1. Hist.

tus. In tantis Naturæ miseriis deest Principi constantia, & reductus sensuum humiditate ad aetatem puerilem, omnia persuaderi sibi patitur, & regi se finit à malitiâ, quæ magis solers tunc est in iis, quos circum se habet, quique *minore* tunc *metu peccant*, & *maiore premio*. Mulieres voluntati & arbitrio ejus dominantur; uti in Liviâ videre fuit, quæ *senem Augustum devinxerat adeo, ut Nepotem unicum Agrippam Posthumum, in Insulam Planasiam projiceret*: immo ad talem redegit statum, ut qui antè totum orbem in pace conservare noverat, ne suam quidem postea Familiam sciret ^k regere. Vnde porro fit, ut Majestas irrisui & fastidio sit omnibus; cujus rei exemplum Galba ^l fuit. Nationes aliæ eum aspernantur, & attentant aggredi, velut Arbanus Tiberio ^m factitabat. Perit Principis decrepiti auctoritas, & jussa spernuntur, quia non putantur ab illo proficisci; uti de Tiberii mandatis multi ⁿ opinabantur. Populus illum execratur, quippe quem pro inutili habet instrumento, unde omnia manent gubernationis incommoda ac detrimenta; cumque amor ex utilitate ferè nascatur, & nutriatur spe, plerique parvi illum æstimant: nam multum largiri non potest, cui parum vitæ superest. Velut ^o *precarium ejus imperium, & brevi transiturum* habetur; uti Galbæ ^o accidit, & Ministri velut accipitres Norwegiæ, ut diem lucrentur, mox ungues in bona publica injiciunt: officia & gratias pretio dividentes, perinde ut ejusdem Imperatoris Galbæ liberti faciebant.

Cum igitur proventa ætas ad talem pervenerit statum, instructione Principi opus est, magis ut suam agnoscat inhabilitatem, & imperii onus in Successorem transferat, quàm documentis ad illud continuandum. Ne falli se finat ambitione, opinionem & plausum præteritum sibi ponendo ob oculos: neque enim homines Principem, qualis fuerit, sed qualis modò sit, considerant. Nec sufficit aliis metum aliquando incussisse, nisi jam quoque timeri se quis faciat; uti nec bene olim gubernasse, si nunc ritè præesse neque possit, neque nôrit: Imperium enim maris instar est, quod cadavera inutilia mox in littus ejicit. Princeps ab ani-

mae

mae formâ æstimatur, quâ jubet, imperat, punit, & præmiatur; quòd si illa unâ cum ætate deficiat, perit existimatio, atque adeò prudentis erit agnoscere temporì injurias & contemptum ætatis, & subducere se illis; antequam eveniant. Si negotia Principi valedicere debeant, satius est, Principem illis valedicere. Egregium facinus est, suammet agnoscere fragilitatem, & ultrò etiam Majestatem deponere antè, quam mors violenter eam eripiat, ne dicatur sibi ignotus obiisse, qui vixit notus omnibus. Cogitet, Regale suum sceptrum herbæ illi, cui idem sceptri nomen est, esse simile, quæ brevi tempore in vermiculos convertitur; & si universus terræ globus vix puncti instar est ad cælum comparatus, quid erit unica Monarchia, quid unicum Regnum? Et licet amplissimum etiam fuerit, nihil inde, nisi solum^p sepulcrum efferet; aut sicut Saladinus dicebat, indusium ali-quod mortuale, nullâ aliâ secum asportatâ^q gloriâ. Non semper Reipublicæ vivere debet Princeps, sed tempus ali-quod sibi quoque reservare, dando operam, ut sub vitæ occasum mortis horizon immunis & liber sit à vaporibus ambitionis, & à nubibus passionum atque effectuum; uti Sol in præsentì exhibet Symbolo, cui occasionem dedit sepulcrum Iosue, in quo simulacrum Solis erectum fuit, illo tamen discrimine, quòd ibi positus fuerit in memoriâ stationis suæ, quam præstitit voci illius^r obediendo; hîc verò ad significandum, quòd sicuti clarus serenûsque Solis obitus certum signum est mane sequenti iterum cum serenitate orituri; ita imperium, quod sanctè & feliciter clauditur, denotet felicem quoque fore, qui in præmium virtutis, & ultimi exempli hujus efficaciam in eodem successurus est. Rite vivere & mori etiam docet religiosus ille secessus Caroli V. Imperatoris, tam à curis publicis alieni, ut nunquam amplius de Monarchiæ suæ pristinæ statu sciscitaretur, traducto jam ingenti illo animo ad heroica aliàs facinora ficto factoque, ad hortuli alicujus culturam, & ad fallendas horas (post spiritualia peracta exercitia) ingeniosis quibusdam artibus.

Theoph. lib.
de plant.

p Spirit^{us} me^{us}
attenuabitur;
dies mei bre-
viabuntur, &
solum mihi
superest se-
pulcrum.

Job. 17. 1.

^q Homo cum
interierit, non
sumet omnia:
neque descen-
det cum eo
gloria ejus.
Ps. 48. 18.

^r Steteruntq;
Sol, & Luna.
Jos. 10. 13.

§. Quòd

§. Quòd si graves pertimescantur controversiæ, aut seditiones in ipsa Coronæ successionē, ad eorum pertinebit prudentiam, qui morienti Principi assistunt, ut mortem ejus secretam habeant, eamque, & quis rerum potiatur, uno eodemque divulgent tempore: in ejusmodi enim casibus populus juveni cuidam equo, & nondum domito similis esse solet, qui nisi prius ephippio insternatur, quàm illud videat, non admittit. Hâc cum prudentiâ Livia Augusti celavit obitum, donec Tiberius in ejus locum sufficeretur; uti & Agrippina mortem Claudii, ab ipsâ veneno sublata, tantâ cum dissimulatione, ut eo etiam defuncto ejus nomine congeretur Senatus, & fierent supplicationes pro ejusdem salute, tempusque suppeteret, ut interim de Neronis ¹ successione ageretur.

¹ Simul excessisse Augustum, & rerum potiri Neronē fama eadem tulit. Tacit. lib. 1. Annal.

² Dum res firmando Neronis imperio componuntur. Tac. lib. 12. Annal.

³ Fili in mortuum producit lacrymas. Eccl. 38. 16.

⁴ Plangite ante exequias Abner. porro David sequebatur feretrum. 2. Reg. 3. 31.

⁵ Et lacrymans est JESUS. Joan. 11. 35.

Divulgato Principis obitu, nec pietas, nec prudentia lacrymas & mœstitiæ signa cohibenda suadet: neque enim Spiritus sanctus ea ullo modo prohibet, quin consulit ⁶ potius. Abneri mortem universus deploravit populus, & David ipse funus illius usque ad sepulcrum prosecutus ⁷ est. Etsi enim non desint piæ quædam ac Christianæ considerationes, quæ solari nos possint; licet item certa quædam fuerit Natio, quæ minori immortalitatis luce prædita nascentem lacrymis prosequeretur, & vitâ defunctum efferret cum gaudio, hæ tamen omnes considerationes pro iis solum sunt, qui ad meliorem vitam transire, non pro vivorum derelictione & solitudine. Etiam Christus Dominus Servator noster Lazarum à mortuis suscitaturus ad sepulcrum illius lacrymas effundere visus est. Ultima hæc luctus indicia dolori & teneritudini naturalium affectuum prohiberi nequeunt. Bilances sunt, quæ defuncti Principis expendunt merita, quibusque æstimari potest, in quanto apud populum fuerint pretio; obrusæ item amoris & obedientiæ in subditis, quibus servitutis annuli magis in dies consolidantur, & Successori animus additur. Non oportet tamen ad luctum sumptuosum obstringere populum, ne Principis mors nimis ei grave tributum fiat.

§. Pom-

§. Pompa funebris, Mausolea magnifica, adornata statuis & cælaturis magnorum sumptuum, non mera Principum vanitas æstimari debent, sed generosa quædam pietas potius, quæ ultimum designat humanæ Majestatis terminum, & magnificentiâ illâ, quâ honorantur, & asservantur eorum cineres, ostendit cultum ac venerationem Majestati debitam: neque enim sepulcra aliud sunt, quàm muta quædam historia profapiæ^a Regiæ. Exequiæ Regum Davidis & Salomonis insigni cum pompâ & splendore celebratæ sunt.

^z Quomodo imaginib⁹ suis noscuntur, quas nec victor quidem aboluit, sic partem memoria apud Scriptores retinent. Tac. lib. 4. Annal.

§. In privatorum exequiis magnâ vigilantia opus est, facile enim introducuntur superstitiones Religioni noxiæ; illusâ imaginatione ex eo, quod à defunctis aut sperat, aut metuit; quia verò etiam funerum sumptus quotidiani sunt, & ad multos pertinent, omnino moderari illos expedit: dolor enim & inanis gloria nimium augere eos solent: Plato sepulcrorum fabricæ certum posuit pretium; uti & Solon, & post eos Romani. Rex Philippus Secundus pragmaticam edidit sanctionem, quâ nimias exequiarum expensas moderatur & corrigit, *Paraque* (verba ipsius sunt) *lo que se gasta en vanas demonstraciones, i apariencias, se gaste, i distribuya en lo que es servicio de Dios, i aumento del culto divino, i bien de las animas de los defuntos.*

L. 2. tt. 5. lib. 5. comp.

§. Vidit hucusque Serenitas Vestra nativitatem, mortem, & exequias Principis, quem ista formant Symbola; hujus ædificii politici fabricæ quasi coram assistens, à primo usque ad ultimum illius lapidem, atque ut nunc eadem Serenitas Vestra omnia facilius recolat, operæ pretium existimavi, aliquam quasi ædificii totius ideam seu speculum hîc apponere, in quo illud repræsentetur, sicut in minori major repræsentatur civitas. Erit iste Rex Ferdinandus Catholicus Serenitatis Vestræ Avus, sub cujus glorioso imperio omnes pacis bellique artes floruerunt, & utriusque Fortunæ tam prosperæ, quàm adversæ exempla vidimus. Infantia magni istius Regis adulta & virilis fuit. Quod ars & studium in eo perficere nequiverunt, perfecit experientia, transacta in exercitiis militaribus juventute. Otium illius negotium erat; relaxa-

relaxatio animi , vigilantia. Affectibus suis dominabatur , magis dictamina secutus politica , quàm naturales inclinationes. Deo magnitudinem suam in acceptis retulit , & gloriam è suis quæsit facinoribus , non alienis Majorum. Imperium officii loco habuit potius , quàm successionem partum. Regno celeritate & præsentia suâ quietem reddidit. Evexit Monarchiam virtute & prudentiâ ; firmavit religione & justitiâ ; conservavit amore & auctoritate ; exornavit artibus ; ditavit agrorum culturâ & commerciis , & fundamentis atque institutis verè politicis æternitatem reliquit. Tam aulæ suæ , quàm Regnorum Rex fuit ; tam in illâ , quàm in his Oeconomus & Paterfamilias. Liberalitatem temperavit parsimoniâ , benignitatem auctoritate , modestiam gravitate , clementiam justitiâ. Animadvertendo in paucos comminatus est multis , & remunerando nonnullos omnium spes aluit. Offensis in personam suam admissis veniam dedit , non ijs , quæ ad dignitatem Regiam pertinerent. Subditorum injurias , non secus ac sibi factas , ultus est : nam ut Patrem eorundem se gerebat. Statum potius , quàm decorum periculo exposuit. Nec Fortunâ prosperâ efferri se passus est , nec adversâ dejici. In illâ adversus hanc se communiabat ; in hac verò suâ elaborabat industriâ , ut ad illam rediret. Tempori ipse servivit , non contrâ ipsi tempus. Paruit necessitati , cæque opportunè usus est , suæ eam utilitati accommodando. Amari se fecit , & metui. Ad dandas petentibus aures fuit facilis. Audiebat , ut sciret , & sciscitabatur , ut instrueretur. Non fidebat hostibus , & à suis etiam amicis sibi cavebat. Amicitia illius erat utilitas publica ; cognatio , ratio Statûs ; confidentia sollicita ; diffidentia prudens ; cautio , providentia ; suspicio , circumspectio ; malitia , defensio ; dissimulatio , tutela. Neminem fallebat , fallebantur tamen alii verborum ipsius & tractatum æquivocatione , quos tam dextrè instituere noverat , ut (si malitiam prudentiâ superari necesse foret) expedire se nôset , absque eo , quòd fidem publicam frangeret. Nec Majestatem illius mendacium fallere audebat , nec scientiam adulatio. Ministrorum utebatur

ope-

operâ, absque nimio tamen & privato erga eos affectu. Consilium eorundem admittebat, regi verò se ab iis minimè partiebatur. Quod efficere ipsemet poterat, non committebat aliis. Deliberabat diu, exequebatur celeriter. In iis, quæ facere constituerat, effectus prius innotescebant, quàm causæ. Legatos suos sua celabat consilia; quoties cupiebat, ut ipsi suâmet opinione decepti tantò efficacius contrarium aliis persuaderent. Diviso cum Reginâ imperio præesse, & Genero suo obedire noverat. Tributa pro necessitate imposuit, non ex cupiditate, aut luxu. Quod urgente necessitate accepit ab Ecclesiis, eâdem cessante iisdem restituit. Iurisdictionem Ecclesiasticam veneratus est, & conservavit. Regiam aulam fixo loco non habuit, sed Solis instar, Regnorum suorum orbes per vices obiit. Pacem tractavit cum modestiâ & gravitate, bellum vi & astu prosecutus est. Nec belli captavit occasionem, nec pacem recusavit. Quod pede occupaverat, brachio & ingenio tuitus est, spoliis factus fortior. Tantum negotiando, quantum armis suis efficiebat. Quod arte vincere poterat, non attentabat gladio. In hoc magnitudinis suæ ponebat ostentationem, & gloriam suam in insigni exercitu. Bellis intra Regni sui fines semper coram adfuit. Quod jubebat, illud ipsum exequebatur. Sic fœdera sanciebat, ut arbiter maneret, non subditus. Nec victor sese nimium extulit, nec victus cecidit animo. Paces sub scuto firmavit. Vixit omnibus, mortuus est sibi, in memoriâ tamen hominum tanquam nobilissimum Principum exemplar, & Regnorum suorum desiderio æternum perepernatus.

L A V S D E O.

Ppp

AV-

AVTHORIS
 TESSERADECASTICHON
 DE
 MORTIS CERTITVDINE.

*Este mortal despojo, ò Caminante,
 Triste horror de la Muerte, en quien la Araña
 Hilos anuda, i la Inocencia engaña,
 Que à romper lo sutil, no fuè bastante.
 Coronado se viò, se viò triunfante
 Con los trofeos de una, i otra hazaña,
 Favor su risa fuè, terror su saña,
 Atento el Orbe à su Real semblante.
 Donde antes la Sobervia, dando leyes
 A la Paz, i à la Guerra, presidia,
 Se prenden oi los viles animales.
 Que os arrogais ò Principes, ò Reyes?
 Si en los ultrajes de la Muerte fria
 Communes sois con los demas Mortales.*

APPRO-

A P P R O B A T I O

Admodum R. P. Fr. Petri de Cuenca & Cardenas, Ordinis Minimorum S. Francisci de Paula, Lectoris Iubilarii, Consilii Inquisitionis generalis in Hispaniâ Qualificatoris, Catholicae Majestatis Exercitus in Italiâ Vicarii Generalis, Religionis sua tertio Generalis, & Procuratoris Generalis, &c.

POR comission del santo Oficio he visto estas EMPRESAS POLITICAS, i digo, que si algun Libro se avia de conceder Privilegio, para que pasase sin Censura, ò para que bastase la de su Author, era à este à imitacion de Dios, que aproyò lo que avia criado: *Vidit cuncta quae fecerat, & erant valde bona*; con que quedaria sin esta mortificacion, i mi humildad sin peligro. La obra es tal, que solamente necesita de si misma para su recomendacion, pues (como dixo S. Ambrosio) *Liber ipse per se loquitur*. En ella la Razon de Estado se adorna con tanta erudicion, i con tan prudentes Aforismos, i profundas sentencias, que si Cordova nos diò un Seneca Filosofo, Murcia nos le dà Politico. Solamente me lastimo de que no la ayan gozado las Edades, conque el Emperador Carlos V. uviera escusado el leer à Comineo, Marco Bruto à Polybio, i Augusto no se uviera cansado en escribir de su mano las noticias del Imperio. I si el mayor punto de la Naturaleza consiste en engendrar un Rei, i producir un Principe, mezclando en su generacion el oro de su mayor quilate; como dixo Platon; *Quod natura intendens generare Regem miscuit aurum*. Este Libro le excede, pues para el Mundo moral engendra Reyes con formaciõ tan rica, que tiene bien que gastar la mas estendida Monarquia con seguridad, que no hallarà nuestra santa Fè, que sentir; la mayor curiosidad, que censurar, ni las mejores costumbres, que huir. Nada le merezco al Autor en esta Aprobacion, porque la materia no deja libertad al juicio, i así obedezco al gran Bernardo, quando enseña, *Disce verecundiâ decorare fidem, reprimere presumptionem*. Milan 20. de Marzo 1642.

Frai PEDRO DE CUENCA, i Cardenas.

C E N S U R A .

Attentâ relatione prædictâ adm. R. P. Mag. Fr. Petri
de la Cuenca, i Cardenas, concedimus ut

I M P R I M A T V R .

Fr. BASILIUS Commiss. S. Officii Mediolan.

IO. PAULUS MAZUCHELLUS pro Eminentiss.

D. Cardin. Archiëp.

Comes MAIORAGIUS pro Excellentiss. Senatu.

S V M M A P R I V I L E G I I .

PHILIPPUS, *Dei gratiâ Hispaniarum & Indiarum
Rex Catholicus, Archidux Austria, Dux Burgundia,
Brabantia, &c. Serenissimus Belgarum Princeps, Diploma-
te suo Regio sanxit, ne quis Ideam Principis Christiano-Poli-
tici, centum Symbolis explicatam ab Illmo & Exc^{mo} Domi-
no DIDACO SAAVEDRA Faxardo, Equite Ord. S.
Iacobi, &c. Latino, Hispanico, vel Gallico Idiomate, intra
novennium excudat, aut alibi locorum terrarumve excusam,
in has Inferioris Germania ditiones inferat, præter Ioannis
Mommartii, Ordinum Brabantia Typographi, voluntatem.
Qui secus faxit, præter illatorum Exemplarium confiscationem,
triginta florenos pro unoquoque Exemplari sic illato vel diven-
dito, solvere tenebitur; prout latius patet in Literis datis Bru-
xella XIII. Augusti M. DC. XLVI.*

Signat.

LOYENS.

LE-

LECTORI BENEVOLO.

*Quæ Typis irrepsērunt Errata, Benigne Lector, Amanuensis & Typotheta
incuria condona, & sic emenda.*

Pag.	Lin.	pro	lege	Pag.	Lin.	pro	lege
<i>In Authoris</i>							
<i>Responsio</i>	<i>In fine</i>	odoces	edoces	350	8	Cur &	Curet
224	in mar. 12	auxilio	exilio	357	36	crudelitate	credulitate
227	4	signibus	segnibus	443	20	decrimenti	detrimenti
<i>Ibid.</i>	30	præposito	proposito	563	16	ad	id
<i>Ibid.</i>	35	donec	donec	658	23	Afaaci	Isaaci
257	31	Ezechia	Ezechieli	659	in mar. 9	itque	itaque
264	25	quidam	quidem	661	in mar. 1	Tuns	Tuus
281	12	capendos	capiendos	666	11	Ioannes	Ioannis
297	30	apprehendi	apprehendendi	671	35	adverum	adversum
301	10	Germani	Germanici	<i>Ibid.</i>	36	iste	ista
316	28	initum	irritum	679	17	diceret	deceret
320	35	ignoscendam	agnoscendam	687	15	Iofias	Ioas
324	18	securos	securus	698	16	Caroli	Carolo
332	7	Naami	Amani	699	24	ingressi	aggressi
337	31	illos	illo	714	27	inquietis	in quietis

**BRUXELLÆ,
TYPIS IOANNIS MOMMARTII,
ORD. BRABANTIÆ TYPOGRAPHI.
M. DC. XLIX.**

Cum Privilegio ad Novennium.

